

RAILI KAUPIN KIRJOITUKSET 1

ELÄMÄKERTA VUOTEEN 1963

VARHAISIA KIRJOITUKSIA

BIBLIOGRAFIA

Kuva: TaYK RK.

Raili Kauppi (1938)

RAILI KAUPIN KIRJOITUKSET 1

ELÄMÄKERTA VUOTEEN 1963 VARHAISIA KIRJOITUKSIA BIBLIOGRAFIA

Raili Kaupin kirjoitukset 1:
kirjoittaja (*Elämäkerta, Bibliografia*) ja
toimittaja (*Varhaisia kirjoituksia*) Ismo Koskinen

RKK-sarjaa toimittavat
Ismo Koskinen ja Jari Palomäki

Copyright © 2008 Tampere University Press ja tekijä

Myynti Tiedekirjakauppa TAJU.
Kalevantie 5, 33014 Tampereen yliopisto
puhelin (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Raili Kaupin kirjoitukset -sarjassa julkaistaan Tampereen yliopiston Historian ja filosofian laitoksella sijaitsevan Raili Kauppi -arkiston käsikirjoituksia.

Etukansi: Raili Kauppi Waldemarsuddessa Tukholmassa *Ajattelijan* patsaalla 9.6.1955. Kuva: Ester Seppälä. Takakansi: Raili Kauppi 1948. Kuvien lähde: Tampereen yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkiston Raili Kauppi -kokoelma.

TAITTO:
Sirpa Randell

KANNEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS:
Jarkko Lindqvist ja Maaret Kihlakaski

ISBN 978-951-44-7016-5

ISBN 978-951-44-7336-4 (pdf)

PAINOPAikka: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2008

Vuori

Kohtalo on yli kohtalosi
nousta. Jossain yhtynevät tiet.
Ääntä hellää huhuilusi kosi.
Kaiun korvissasi kauas vieti.
Kiehtoo ikävöinti. Kyynelettä
katso illan tuiman purppuraan.
Sauva oppaanasi. Lähdevettä
pulppuu askeleistas. Milloinkaan
tuntenut et maata omaksesi,
tähdet vain ja virvoittavan työn.
Kanna varjeltuna sydämesi,
lyhty särkyväinen, yli yön.

Raili Kauppi

Sisällysluettelo

Kuvat	9
Alkusanat	11
<i>Elämäkerta vuoteen 1963</i> (Ismo Koskinen).....	14
1. Helsinki 1920–30	15
2. Heinola 1930–38.....	31
3. Helsinki 1938–41	55
4. 1941–42.....	70
5. 1942–45.....	86
6. 1946–49.....	116
7. 1949–52	137
8. 1952–55.....	159
9. 1955–57	180
10. 1957–58.....	196
11. 1958–59.....	212
12. 1959–60.....	227
13. 1961–62	250
14. Helsinki–Tampere 1962–63.....	259
Lähdeluettelo	265
 <i>Varhaisia kirjoituksia</i>	
Kirjoitukset omatekoisissa lehdissä 1930–1936: <i>Satuja</i> (1930–31), <i>Lemmikki</i> (1932–1933), <i>Nice</i> , <i>Uuno Topi</i> ja <i>Norma</i> (1936).....	273
Kolme kouluesitelmää (1935–1937)	304
Lutherin käsitys kansallisuuden arvosta ja merkityksestä kirjoituksen ”An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung” perusteella (1941)	315
Historiatieteestä katsottuna luonnon- ja hengentieteiden välisen eron kannalta (1943)	327
Henkisistä kulkutaudeista (n. 1943)	338
Kaksi runoa (1944).....	341
Matematiikan merkityksestä sivistyksessä ja opiskelussa (1947).....	342
”Suuri maailmanjärjestys” (1949).....	349

Kolme lehtikirjoitusta (1949).....	352
Kiinalainen keskustelu (1949)	356
Puheita Naisten kansainvälisen rauhan ja vapauden (NKRVL) liiton tilaisuuksissa (1949–1951)	364
Kirjasto ja yksilön kehitys (1950)	371
<i>Symposion</i> -kirjoitukset (n. 1942–1952):	
Onko matematiikka välttämätöntä? (1942–45)	376
Hiukan matematiikasta ja epätasällisen tiedon vaarasta (n. 1944)	377
Muutamia mietteitä joulun ideasta (1947)	379
Tuokio Elysionissa eli keskustelua sivistyksestä.....	381
Leikistä. Ajatuksia, joiden esittämiseen Joulupukki on antanut aiheen (1948)	384
Yksinäisyys (1948)	387
Epikuroksen käsitys filosofiasta (1949)	387
Ideaali ja päämäärä (1952)	389
Joulun puutarha (1952)	392
Eetillinen välttämättömyys (1956)	393
<i>Raili Kaupin bibliografia</i> (Ismo Koskinen)	397
<i>Nimi- ja asiabakemisto</i>	407

Kuvat

Kuvan lähdetiedot, milloin tiedossa, mainitaan kuvan omalla sivulla. Lyhenne TaYK RK viittaa Tampereen yliopiston käsikirjoitusarkiston Raili Kauppi -kokoelmaan, johon sisältyvistä valokuva-albumeista pääosa valokuvista on peräisin.

- ii Raili Kauppi (1938).
- 16 Alina, Juho, Raili ja Hilikka Kauppi.
- 19 Karoliina Kauppi, Antti Kauppi, Sanni ja Verner Jäntti, Oskari Kauppi, Kalle Kauppi, Väinö Kauppi.
- 23 Raili Kauppi n. 4-vuotiaana Kaivopuistossa taustanaan itseään pari vuotta vanhempi Keirknerin huvila eli Marmoripalatsi.
- 26 Vapaaniemen pitkä laitur.
- 30 Imakuva Heinolasta 1930-luvulta.
- 35 Juho Kauppi tyttäreineen Heinolassa 1930-luvun alkupuolella. Kuvassa Jussin ”viiksi-hoppa”, T-mallin Ford n. vuodelta 1925.
- 37 Raili ja Sirkka Kauppi keskikoulun pihalla n. 1935.
- 38 Heinolan keskikoulu.
- 41 Kymen Vartiot n. 1935.
- 49 Kaasusuojeluopetusta jatkoluokilla n. 1936.
- 54 Heinolan Jatkoluokkien ylioppilasluokka toukokuussa 1938.
- 65 Hämäläis-osakuntalaisia n. 1939.
- 66 Raili Kauppi, Sirkka Kauppi ja Euniike Kivinen Vappuna 1940.
- 71 Hilikka ja Sirkka Kauppi Heinolassa jatkosodan aikaan.
- 72 Töölön sivukirjasto nähtynä Töölönkadulta läheltä Kauppien kotia.
- 81 Anni Ruuskanen 1945.
- 83 Helsingin kaupunginkirjaston filosofiankerho 1940-luvun lopulla.
- 90 Filosofiankerhon kokous n. 1944. Puhumassa Hilppa Kinos.
- 107 Oinas Kemijoen varressa.
- 108 Raili Kauppi Saunavaarassa 1944. Piirroksia Eevi Oinaan vieraskirjasta Pyhätunturin retkeltä 6.4.1944.
- 130 *Uudessa Suomessa* 9.9.1948 julkaistu uutinen Amsterdamin X filosofikongressista.
- 131 Yleiskuva filosofiankongressista, joka ”kokoontui Amsterdamin pienessä kodikkaassa yliopistossa” 1948.
- 150 Jouluna 1951 Saarnioilla kokoontui ”Bollin piiri”.
- 165 Brysselin filosofiankongressissa 1953.
- 166 Filosofit ryhmäkuvassa 1953.
- 167 Heinrich Behmann Uno Saarnion ja Raili Kaupin seurassa 1950-luvun lopulla.
- 174 Raili Kauppi *Ajattelijan* patsaalla Waldemarsuddessa 9.6.1955.
- 177 Kuningatar Sofie Charlotte ja G. W. Leibniz.
- 193 Raili Kauppi ja Tilma Oinas Venetsiassa 1957.
- 206 Uno Saarnion suositus Raili Kaupista Niedersächsische Landesbibliothekin tri Meyerille.

- 210 Venetsian XII kansainvälinen filosofiankongressi, 12.–18.9.1958.
- 210 Albert Menne 1966.
- 216 Lasse Heikkilä.
- 219 Lasse Heikkilä ja Raili Kauppi keväällä 1959.
- 244 Johann Friedrich Wentzel vanhemman 1710 työksi arveltu maalaus G. W. Leibnizista.
- 248 Tuore filosofian tohtori Raili Kauppi ruusuineen 15.12.1960 sateisessa Helsingissä.
- 255 Kortti Sigtunasta 29.7.61.
- 264 Koulukuntaa Tampereen kaupunginkirjaston filosofiankerhon vieraana 1951, kuvassa Kalevan (myöh. Kissanmaan) koulun seinustalla.
- 275 Sirkka (vas.), Hilikka ja Raili Kauppi Heinolassa Ruotsalaisen rannassa 1930-luvun alussa.

Alkusanat

Kesällä 1949 vastikään filosofian maisteriksi valmistunut kirjastoamanuenssi Raili Kauppi julkaisi kolme lyhyttä lehtiartikkelia, joissa hän puhui ihmisen ”kehitysvietistä” ja kirjaston tätä palvelevasta sivistystehtävästä. Eläimen lailla ihminen kykenee oppimaan, mutta ainoastaan ihminen voi oppia opiskelemaan ja sen kautta sivistämään itseään. ”Oppiminen tapahtuu siten, että jotakin toimintaa harjoitellaan. Opiskelu taas on toimintaa, se on varsinaista elämää.” Opiskelu on vieläpä ”eräs elämän syvimmistä nautinnoista”. Kirjaston tehtävänä taas on ennen kaikkea sivistyksen levittäminen: ”Se merkitsee, että jokainen ihminen on saatava opiskelemaan ja kehittymään, opiskelemaan jatkuvasti läpi koko elämänsä, koska kehityksellä ei voi olla mitään ylärajaa ja koska ihminen ei muuten voi tuntea hyvinvointia ja onnellisuutta.”

Kirjoitustensa lukijan onneksi Kauppi ei ollut nero, ainoastaan poikkeuksellisen älykäs ihminen. Lukuun ottamatta joitakin uusia ideoita omalla, jossakin määrin marginaalisena säilyneellä logiikan alueellaan Kauppi ei myöskään ollut ensi sijassa omaperäinen ajattelija. Hänen arvonsa filosofina johtuu ennen kaikkea hänen esimerkillisyydestään: hän oli tavallista omakohtaisempi ajattelija ja pyrki opettamaan tätä sivistyksen välttämätöntä edellytystä, omakohtaista järjen käyttöä, myös muille. Neron esimerkillisyyttä kanssaihmisille rajoittaa se, että he eivät voi tehdä sitä mitä hän tekee. Neroakaan ei osaa selittää nerouttaan saati opettaa sitä toisille, joiden on tyytyminen nerouden hedelmiin. Omaperäisyyden arvo ihmisen henkisessä elämässä on mitätön verrattuna omakohtaisuuteen, vaikka tätä seikkaa ei aina tunnuta oivaltavan uutuutta, originaalisuutta, vaihtelua ja viihdettä korostavassa kulttuurissamme. Seurauksena on paitsi kulttuuriperinnön pinnallinen omaksuminen, myös aidon luovuuden heikkeneminen, luovuus kun ei voi elää kulttuurisessa tyhjiössä.

Sama esimerkillisyys, joka välittyi Kaupin ajattelijahahmosta Helsingin kaupunginkirjaston kerhoissa tai Tampereen yliopistossa filosofian luennoilla, leimaa hänen kirjoituksiaan. Tässä hän ei kenties poikkea tuhansista muista sivistystyön sankareista, mutta erotuksena useimmista häneltä jäi myös *Raili Kaupin kirjoituksiin* koottu poikkeuksellisen runsas ja korkeatasoinen käsikirjoitusaineisto.

Nyt julkaistava *RKK:n* ensimmäinen osa sisältää Raili Kaupin (1920–1995) elämäkerran vuoteen 1963, kokoelman hänen varhaisia kirjoituksiaan vuosilta 1930–56 sekä hänen bibliografiansa.

Olen poikennut elämäkerran kohdalla alkuperäisestä julkaisuun suunnitelmasta tekemällä siitä kaksiosaisen ja katkaisemalla sen tässä osassa vuoteen 1963. Tuolloin Kauppi päätti uransa Helsingin kaupunginkirjastossa ja muutti Tampereelle aloittaakseen uuden uran Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa, sittemmin Tampereen yliopistossa. Elämäkerran jälkipuolisko sisältyy osaan *RKK5*.

Kaupin varhaisten kirjoitusten kokoelma käsittää edustavan valikoiman tekstejä 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun (ynnä yksi kirjoitus vuodelta 1956), so. ajalta ennen hänen varsinaisen julkaisutoimintansa alkua. Monistetuiissa kirjastolehdistä ilmestyneet kirjoitukset on tosin sekä otettu mukaan kokoelmaan että sisällytetty bibliografiaan jonkinlaisena rajatapauksena.

Bibliografia sisältää tiedot kaikista Kaupin julkaistuista artikkeleista, kirjarvosteluista, bibliografioista ym. kirjoituksista, minkä lisäksi siihen sisältyy osio artikkelikäsitteistä, jotka syystä tai toisesta jäivät julkaisematta. Kauppi julkaisi kaksi kirjamittaista tutkimusta, jotka on jouduttu jättämään *RKK*:n ulkopuolelle ainakin näillä näkymin, joskin niiden suomentamisesta ja julkaisusta jossakin yhteydessä on keskusteltu. Kaikkien artikkelimittaisten kirjoitusten kohdalle on bibliografiassa merkitty myös tieto siitä *RKK*-sarjan osasta, jossa kyseinen teksti on julkaistu uudelleen. Sen sijaan bibliografian yhteydessä ei mainita niitä esitelmää, puheita ym. kirjoituksia, jotka on julkaistu ainoastaan *RKK*-sarjassa, koska kyseessä on Raili Kaupista riippumaton postuumi julkaisutoiminta. Näistä kirjoituksista julkaistaan erillinen bibliografinen täydennysluettelo sarjan viimeisessä osassa.

Raili Kaupin kirjoituksia olisi ollut vaikea toimittaa ja hänen elämäkertansa olisi ollut mahdoton kirjoittaa ilman epäluokista joukkoa ihmisiä. Haluan kiittää Raili Kaupin sukulaisia heidän hankkeelle osoittamastaan jatkuvasta myötämielisyydestä: Anna-Liisa Kauppi, Hilikka Kauppi, Leena Kauppi, Maija Kauppi, Rauli Nordberg, Terhikki Pohjola, Kari Rossi, Riitta Rossi, Kerttu Uusimäki ja muut ovat jaksaneet vuosien mittaan vastata laskemattomaan määrään kysymyksiä. Monista Raili Kauppia, elämäkerta ym. koskevista keskusteluista ja pohdiskeluista olen kiitollinen etenkin Maija Jantuselle, Ari Virtaselle ja luonnollisesti *RKK*-sarjan toiselle toimittajalle Jari Palomäelle.

Lisäksi mm. seuraavat henkilöt ovat edesauttaneet eri tavoin ”Kauppi-hanketta”; kiitoksen ansaitsevat erottelematta niin monivuotinen tietolähde kuin yhden arvokkaan tiedonmurun esittäjäkin: Tapio Ahokallio, Marita Airakorpi, Kirsti Anttonen, Kari Asp, Bo Carpelan, Ilona Fors, Arto Fröjd, Leila Haaparanta, Lyyli Hahla, Pekka Hahle, Anna Halme, Matti Harilo, Ester Heikkilä, Ritva Heikkilä, Anitta Henttonen, Antti Hervonen, Jaakko Hintikka, Ritva Hokka-Ahti, Birit Hokkanen, Markku Hyrkkänen, Euniike Hyvönen, Jussi Hämäläinen, Helena Hänninen, Kai Jokinen, Anja Juurikkala, Jaakko Juurikkala, Sirpa Juuti, Pirjo Järvinen, Riitta Järvinen, Kaija Kaikumo, Eeva-Marjatta Karstu, Vesa Kautto, Eeva Karhu, Aira Kemiläinen, Anna-Liisa Ketonen, Inkeri Kilpinen, Aila Kivinen, S. Albert Kivinen, Timo Klemola, Kari-Paavo Kokki, Oili Kokkonen, Soile Kolehmainen, Riitta Koski, Jouni Kraft, Sven Krohn, Annikki Kuitunen, Kyllikki Kärkkäinen, Mikko Laakso, Tapani Laine, Seppo Laurema, Jussi Lehtonen, Hannu Leino, Esko Leinonen, Marjatta Leppämäki-Tick, Saara Lilja, Pertti ”Lande” Lindfors, Kristina Linnovaara, Pekka Louhiala, Irja Luisto, Matti Luoma, Timo Malmi, Tuula Martikainen, Lauri Mehtonen, Aila Meriluoto, Esko Miettinen,

Kaija Multamäki, Pentti Murto, Marjukka Mäkelä, Markku Mäki, Heikki Mäki-Kulmala, Greta-Liisa Mäkisara, Irja Nykänen, Juha Näsi, Ale Oinas, Veli Ojala, Tytti Oukari, Eeva Palokangas, Osmo Pekonen, Maija-Liisa Peltonen, Unto Peltonen, Outi Penttilä, Erkki Penttilä, Aili Pihlaja, Kullervo Rainio, Risto Rantala, Veikko Rantala, Viljo Rasila, Hilikka Rasku, Lauri ja Esteri Rauhala, Lea Rekola, Riitta Remi, Jacob Rendtorff, Liisa Ropponen, Sirpa Rossi, Lauri Routila, Ritva Rätty, Kerttu Saarenheimo, Reino ja Seija Saarnio, Pentti Salmelin, Reijo Savolainen, Ester Seppälä, Tuula Siikala, Pentti Simola, Simo ja Inkeri Sivenius, Hannele Soini, Vesa Suominen, Marja-Liisa Suurnäkki, Merete Sørensen, Leena Teinilä, Christian Thiel, Hannu Teriö, Raija Uusipelto, Ellen Vaaher, Matti Vaittinen, Tuovi Valve, Juha Varto, Veli Verronen, Risto Vilkkö, Taina Vimpari, Martti Voutilainen, Taija Voutilainen, Marja-Leena Vuori, Veli-Matti Värri, Helena Wendt, Vieno Wigell, Georg Henrik von Wright, Anneli Äyräs.

Edelleen haluan kiittää kustannuspäällikkö Outi Sisättöä ja Tampere University Pressiä *RKK*-hankkeelle osoitetusta myötä- ja pitkämielisyydestä. *Raili Kaupin kirjoitusten* osa 1 asetti taittajalle tavallista suuremman haasteen, johon Sirpa Randell vastasi ammattilaisen taidolla ja amatööriin innolla.

Lopuksi kiitän niitä lukuisia instituutioita ja yhteisöjä – arkistoja, museoita, virastoja, seuroja, oppilaitoksia ym. – joiden henkilökuntien ystävälliseen tukeen ja apuun olen voinut luottaa. Erityisesti haluan mainita Suomen Kulttuurirahaston hankkeelle alkuvuosina osoitetusta tuesta, sekä Tampereen yliopiston, jonka filosofian yksikön suojissa toimitustyö on tapahtunut.

Ismo Koskinen

Tampereella helmikuussa 2008

Ihmisen olemukseen kuuluu, että hänen on selvitettävä,
kirkkaasti ja asiallisesti, suhteensa kaikkiin asioihin ja koko
maailmankaikkeuteen.

Raili Kauppi kirjeessä Tilma Oinaalle 2.4.1948

Ehkä on niin, että emme tarkkaan ottaen kuulu niihin ajallisiin
järjestyksiin, joihin kokemuksemme järjestää koetun.
Kirjoitin tämän lauseen päästyäni esitelmäni loppuun ja jäin
sitten katselemaan sitä. Se on vähän arvoituksellinen, mutta niin
ovat monet ajan kokemiseen ja yleensä kokemukseemme liittyvät
asiat. Asioiden arvoituksellisuutta ei vain yleensä huomaa, kun on
niihin tottunut.

Raili Kauppi esitelmässä
”Ajan filosofista problematiikkaa”, 1992

Luku I

Johdanto

Helsinki 1920–30

Mitä filosofia minulle on?

Ennen kuin yritän vastata kysymykseen, lienee paikallaan henkilöhistoriallinen johdanto sen valaisemiseksi, miten jouduin tekemisiin filosofian kanssa.

Alkuvaiheessa eivät filosofia ja kristillis-uskonnollinen ole selvästi erotettavissa toisistaan. Ensimmäinen filosofiaa sivuava ongelma, jonka kanssa jouduin tekemisiin, koski uskoa. Olin silloin korkeintaan 10-vuotias. Olin oppinut, että jos uskoo, voi kävellä veden päällä. Ihmettelin, onko se totta; halusin koettaa. (Sanavarastooni ei kuulunut sana ”kokeilla”.) Yritin lujasti uskoa, astuin veteen ja vajosin tietysti pohjaan. Sitten aloin ajatella, ja huomasin koettavani aina laiturin keskikohdalla, jossa hyvin yletyin pohjaan, en koskaan laiturin päässä, jossa oli syvää. Niinpä en ilmeisesti oikeastaan uskonut. Itse asiassa, jos olisin todella uskonut, ei minun olisi tarvinnut koettaa. Ja jos kokeilin, en uskonut. Tulin siihen tulokseen, että uskon kohdalla ei voi tehdä kokeita.

Raili Kauppi¹

Raili Marjatta Kauppi syntyi Helsingissä 10.4.1920 Juho ja Alina Kaupin ensimmäisenä lapsena. Perheeseen syntyi 21.8.1922 vielä toinen tytär, Hilikka.² Liikemies Juho eli Jussi oli syntynyt ja kasvanut Kaupin talossa itähämmäläisen Heinolan pitäjän syrjäisessä Hirvisalon kylässä Johan ja Karoliina Kaupin kuusilapsisen perheen esikoisena. Varsinaissuomalaisen Alinan eli Alin sukutausta oli talonpoikaisen Jussin sukua vaatimattomampi. Hänen isänsä, muurarimestari Juho Kustaa Laine Sauvosta oli rengin poika. Nuoremman veljen lisäksi Alilla oli kaksi velipuolta äitinsä Matildan aiemmasta avioliitosta.

Pienikokoinen Ali oli seurallinen ja etenkin nuorempana vilkas luonne, jonka erilaisuutta hämmäläisen jäyhään Juhoon korosti runsaan viidentoista vuoden ikäeron lisäksi alussa voimakas sauvalaismurre. Juho taivutteli Alin puhumaan kirjakieltä, vaikka säilyttikin itse itähämmäläisen, jonkin verran savolaisvaikutteisen puheenpartensa.³

Ali oli saapunut 20-vuotiaana elokuussa 1916 Helsinkiin kauppakouluun. Jotakin kuukausia ennen kansalaissotaa hän tapasi Juhon, joka omisti pienen kustannusyhtiön. Poliittisen ja taloudellisen epävarmuuden keskellä Juho haki perheen tuomaa pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Hänen sisarensa Aleksandra oli avioitunut 1915, samoin hänen veljensä Oskari, ja Kaupin tilaa isännöivän Antin häitä vietettiin ke-

¹ Käsikirjoitus ”Mitä filosofia minulle on?” n. 1990; RKK3.1, 46.

² Perheenjäsenen syntymä- ja kuolinvuodet: Juho Kauppi (1880–1961), Alina Matilda Kauppi (o.s. Laine; 1896–1985), Raili Kauppi (1920–1995) ja Hilikka Kauppi (1922–2000).

³ KU 10. ja 31.8.2000; Wilmi 1999, 74–76.

Ylhäällä Ali (1896–1985) ja Raili Kauppi (1920–1995) 1920, Hilkka (1922–2000) ja Raili n. 1924, Juho Kauppi (1880–1961). Alhaalla Raili Kaupin kuvia lapsuus- ja nuoruusvuosilta. Oikealla Raili Kauppi 1960, alaosik. Ali ja Raili 1948.

sällä 1918.⁴ Ali ja Juho vihittiin 4.5.1919, minkä jälkeen pariskunta asettui asumaan Juhon luo Tähtitorninkatu 20:een vastapäätä Kirurgista sairaalaa. Hieman ennen Railin syntymää he muuttivat Tähtitorninkadulta pari katua etelämmäs Tehtaanradan ja Neitsytpolun kulmaan osoitteeseen Tehtaankatu 14.⁵

Vanhempien maalaistaustat olivat olennainen tekijä Railin ja Hilkan, ensimmäisen polven pääkaupunkilaisten elämässä.⁶ Tyttöjen kosketus Hämeeseen vahvistui perheen asuessa koko 1930-luvun Heinolassa, jossa tytöt suorittivat keskikoulun ja lukion. Kokemus elämästä pääkaupungin ulkopuolella helpotti myöhemmin Railin siirtymistä Helsingistä Tampereelle Yhteiskunnallisen korkeakoulun opettajaksi.

Isällä oli Railin älylliseen kehitykseen erityisen monitahoinen vaikutus, joka perustui molempien sammumattomalle tiedonjanoille. Juhon toiminta kirjankustantajana, hänen kansansivistykselliset pyrkimyksensä, kieliopintonsa ja moni muu seikka vaikuttivat olennaisesti tyttären ajatusmaailmaan. Myös isän poliittisilla näkemyksillä oli häneen vaikutusta, joskaan ei kenties toivotulla tavalla. Näistä syistä on aiheellista tarkastella lyhyesti Juhon elämää ennen vuotta 1920.

Juho Kaupin elämänkoulu

Ensimmäiset laajempaa opillista sivistystä saaneet Kaupit Hirvisalossa olivat Juho sisaruksineen, joskin oppi jakautui heidän keskensä epätasaisesti. Kolme vanhinta – Juho, Antti ja sisar Aleksandra eli Sanni⁷ – saivat alkeisopetuksensa seurakunnan ylläpitämässä kiertokoulussa, joka pyrki lähinnä takaamaan oppilailleen luku- ja jonkinlaisen kirjoitustaidon sekä uskonnolliset perustiedot. Seudun harvat kansakoulut olivat sijainneet liian kaukana Kaupista, mikä puute korjautui kuitenkin vuonna 1900, jolloin viiden kilometrin päähän Kesistöön rakennettiin kansakoulu. Näin nuorimmat pojat Oskari, Kalle ja Väinö⁸ pääsivät osallisiksi toisia monipuolisemmasta perusopetuksesta.⁹ Kansakoulun merkitys näkyy selvästi verrattaessa veljesten myöhempiä elämänuria: kolmen nuorimman veljen jatko-opinnot etenivät kitkatta ja avasivat tien eheille työurille, kun taas Juhon opintie ja työura polveilivat katkonaisina.

Osallistuminen kansakoulun rakentamiseen ja muu ponnistelu nuorempien veljien hyväksi sekä näiden edistyksen seuraaminen houkuttivat silti häntäkin opin-

⁴ Aleksandran puoliso oli Verner Jäntti, Oskarin Lyydi Varpenius ja Antin Aleksandra Virtanen. Juhon nuorimmat veljet avioituivat seuraavasti: Kalle ensin laulajatar Alila Sederströmin kanssa 1926 (vuoteen 1936) ja sitten Rauha Penttalan kanssa 1945, Väinö Maija Länsimäen kanssa 1951.

⁵ Sauvo-Karunan ja Kuusankosken seurakuntarekisterit; HKA, poliisin osoiteilmoitukset.

⁶ Raili Kaupin suvusta kerrotaan lähemmin *RKK5:n* sukuselvitysoiossa.

⁷ Antti Kauppi (1882–1948), Aleksandra Kauppi (1884–1953).

⁸ Oskari Kauppi (1888–1950), Kalle Kauppi (1892–1961), Väinö Kauppi (1895–1979).

⁹ Kirjeessä Antti-veljelle 13.7.1930 Kalle Kauppi muistuttaa Juhon eli Jussin lähestyvistä 50-vuotissyntymäpäivistä ja ehdottaa: ”Eikös voisi samoihin aikoihin pitää niitä Kesjön koulun 30-vuotisjuhla, niin voitaisiin ehkä koko veljesjoukolla pistäytyä sielläkin. Me kolme nuorintahan olemme koulun entisiä oppilaita, ja Jussi puolestaan touhusi kovasti rakennushommissa.” (KU, Kalle Kauppi -aineisto.)

tielle.¹⁰ Hänelle tarjoutuikin tilaisuus opiskeluun, kun kansanopistot alkoivat levitä maahan vuosisadan lopulla. Kansanopiston jälkeen hän suoritti vielä kansakoulu-pohjaisen, kaksivuotisen kauppakoulun, josta hän valmistui noin vuonna 1905.

Juho aloitti liikemiesuransa maatalouden ja liike-elämän välimaastossa: ensin hän osti 1903 ja myi vaatimattomalla voitolla Ylimarttilan tilan Kangasalla ja toimi sitten 1905–06 Suomen Eläinvakuutusyhtiön palveluksessa Tampereella. Seuraavaksi hän työskenteli kaksi vuotta Helsingissä konttoripäällikkönä Holmströmin rauta- ja rakennusainekaupassa.¹¹

Oskari Kauppi oli saapunut Helsinkiin pari vuotta aiemmin ja valmistui ke-väällä 1909 Suomen Liikemiesten Kauppaopistosta, jonka ylioppilasluokista muodostettiin Kauppakorkeakoulu pari vuotta myöhemmin. Hän pääsi *Kauppalehteen* toimitussihteeriksi, kirjoitti 1911 ylioppilaaksi, suoritti oikeustieteen tutkinnon 1917 ja valmistui varatuomariksi 1920 luoden vaikuttavan uran pankki- ja liike-maailmassa.

Kalle Kauppi puolestaan kirjoitti ylioppilaaksi Heinolan koulun jatkoluokilta 1911, valmistui oikeusopintojen jälkeen varatuomariksi 1921 ja molempien oikeuk-sien tohtoriksi 1927 edeten Kauppakorkeakoulun kauppaoikeuden professoriksi ja myöhemmin rehtoriksi. Tämän ohessa hän eteni johtoasemaan edistyspuolueessa, jonka jäsenenä hän toimi kahdesti kansanedustajana (1943–51), kauppa- ja teolli-suusministerinä Kallion hallituksessa (1936–37) sekä opetusministerinä Linko-miehen, Hackzellin ja Castrénin hallituksissa (1944).

Juhon yhteiskunnallinen nousu oli huomattavasti hitaampaa kuin nuorempien veljien, mutta hänen intoaan ei käynyt kieltäminen. Hän teki vuonna 1909 nel-jän kuukauden mittaisen opintomatkan Keski-Eurooppaan, lähinnä Saksaan ja Itävaltaan. Matkan tarkoituksena oli oppia kieltä ja tutustua liike-elämään mais-sa, jotka tuolloin koettiin esikuvallisina suomalaiselle liike- ja sivistyskulttuurille. Palattuaan hän aloitti ilmeisesti Oskarin myötävaikutuksella porvarillisen *Liike-apulaisen* päätoimittajana syksyllä 1909.

Poliittisessa kentässä kaikki viisi Kaupin veljestä sijoittuivat, kuten heidän ta-lonpoikaisesta taustastaan voi olettaakin, oikealle. Ainakin Juho, Antti ja Kalle, mahdollisesti myös Oskari ja Väinö, kuuluivat nuorsuomalaiseen puolueeseen. Heidän näkemyksensä saattoivat kuitenkin keskeisissä kysymyksissä erota toisis-taan huomattavasti. Kun nuorsuomalaisuus hajosi vanhasuomalaisen puolueen lailla syksyllä 1918 lähinnä valtiomuotokysymykseen, ja kun nuorsuomalaisten enemmistönä olleet tasavaltalaiset (”varpuset”) muodostivat kansallisen edistyspuo-lueen ja vanhasuomalaisten enemmistö kansallisen kokoomuksen, ryhtyivät Antti ja Kalle edistyspuolueen aktiiveiksi, kun taas Juho ja Oskari liittyivät (useimpien nuorsuomalaisten ”pääskysten” lailla) kokoomukseen, edellinen myöhemmin myös

¹⁰ Juhon veljelleen antama apu sai hyvinkin konkreettisia muotoja; esimerkiksi Kalle kärsi jo lapsena aortanahtaumasta ja Juho kantoi häntä toisinaan matkalla Kesiön kouluun. Oli myös paljolti Juhon suostuttelun ansiota, että isä päätti lähettää lahjakkaan Kallen oppikouluun Heinolaan. Isä vieläpä jätti testamentissaan varat Kallen kouluttamiseen maisteriksi. Juho ja Antti puolestaan takasivat myöhemmin Kallen opintolainan tämän jatkaessa lakio-pintojaan kohti tohtoritutkintoa. (KU 10, ja 31.8.2000.)

¹¹ HMA, K:alan kärjäkunnan lainhuudatusasiain ptk 21.9.1903; TaY RKA, Juho Kaupin oma-elämäkertaluonnos; T:re srk.

Vas. Karoliina Kauppi (1860–1940), oik. Antti Kauppi (1882–1948).

Vas. Aleksandra Kauppin (1884–1953) ja Verner Jäntin (1884–1963) häät, takana vasemmalla Karoliina ja Antti, parin välissä Juho ja Kalle Kauppi; oikealla Väinö (edessä) ja Oskari Kauppi.

Vas. Väinö Kauppi (1895–1979), oik. Kalle Kauppi (1892–1961), alhaalla Oskari Kauppi (1888–1950), lapset ja Packard.

Lähteet: Leena Kaupin kokoelma, Heinolan maakunta-arkisto ja TaYK RK.

Isänmaalliseen kansanliittoon. Juho vieläpä osallistui mm. *Helsingin Sanomissa* 12.6.1918 julkaistuun, nuorsuomalaisille osoitettuun vetoomukseen perustuslailisen kuningasvallan puolesta. Oskari Kauppi mm. tuki taloudellisesti Heinolan maalaiskunnan suojeluskuntatoimintaa maailmansotien välisenä aikana.¹²

Vastaavanlaisia eroja esiintyi myös esimerkiksi veljesten suhtautumisissa poliittisesti keskeiseen alkoholikysymykseen. Etenkin Kalle toimi nuoresta saakka aktiivisesti raittiusseuraliikkeessä, kun taas mm. Jussi ja Oskari eivät sylkeneet laisiin. Muutettuaan Heinolaan 1930-luvun alussa Jussi saattoi jopa tyhjentää ”varpusen”, kieltolain aikaisen taskumatin, talossaan asuneen poliisimestari Julius Lätin kanssa.¹³

Juhon toiminta liikeapulaisasian parissa vuosina 1909–1918 toi hänet läheiseen kosketukseen kansansivistyksen kaupallisen alalajin liikesivistyksen kanssa. Jatkossa hänen työuransa seuraili pääpiirteittäin tätä johtoaajatusta. Lehtimiehenä Juho pääsi perehtymään liikeapulaisasian ohella laajasti muuhunkin liike-elämään. Hän teki vuosina 1911–12 valtion stipendiaattina puolen vuoden matkan Englantiin, Saksaan ja Itävaltaan, joissa hän tutki liikeapulaisten ammattioaloja. Matkojensa tuloksia hän esitti vuosien mittaan *Liikeapulaisessa* useissa kirjoituksissa, minkä ohella hän julkaisi 1912 95-sivuisen kirjan *Saksan liikeapulaisliikkeen pääpiirteet* ja 1913 kirjan *Ehdotus Suomen liikeapulaisten liiton toiminnan vastaista järjestelyä varten*. Lehden toimitustyö oli matkan aikana turvattu, sillä tuolloin ”hoite- li lehden asioita silloinen ylioppilas, nykyään varatuomari Kalle Kauppi veljensä, varatuomari Oskari Kaupin avustamana”.¹⁴

Syksyllä 1912 Juho ryhtyi leipätyönsä ohessa vihdoinkin myös itsenäiseksi yrittäjäksi. Hänen perustamansa pienen kustannusliikkeen, Kirja-Osakeyhtiö Tiedon, toimialaan kuului ”kirjojen, aikakaus- ja sanomalehtien kustantaminen sekä kirjallisuuden ja taideteosten kauppa ja välitys”.¹⁵ Yhtiökumppaneiksi tulivat Oskari Kauppi ja K. F. Puomies, joista jälkimmäinen oli *Liikeapulaista* painavan kirjapainon omistaja.

Kirja-Osakeyhtiö Tieto kustansi vuosina 1912–1941 noin kuusikymmentä erillistä nimikettä.¹⁶ Näistä kolme neljäsosaa oli yrityksen nimen mukaisesti tietokirjallisuutta, neljännes koostui kertomuksista ja poliittisista julkaisuista. Tieto- ja poliittisiin nimikkeisiin sisältyi enemmän ja vähemmän päivänkohtaisia tuotteita. Kertomuksia Tieto kustansi kahdessa vaiheessa, ensin itsenäisyyden alkuvuosina ja sitten 1930-luvulle tultaessa. Juho kustansi myös Kallen tutkimuksia, mm. tämän yli 350-sivuisen väitöskirjan *Kaupparekisteristä* 1927. Sisarusarjan keskinäisen avunannon verkoston toiminta sai vuosikymmenten mittaan monenlaisia muotoja: Kalle muun muassa tarjosi Raili Kaupille kolmeksi vuodeksi kortteerin

¹² Wilmi 1999, 347. Oskari ja Lyydi Kaupilla oli maapaikkana Heinolan mlk:n Taipaleen kylässä Heponiemen tila, joka oli Lyydin perintöosana erotettu Taipaleen kartanosta. Itse kartanorakennus siirrettiin 1930 Heponiemeen. (Jonasson ja Kivialho 1932, Heinolan osuus palstat 33–34; Wilmi1988, 169, 402.)

¹³ EL 8.8.2000.

¹⁴ *Liikeapulaisen* 25-vuotisjuhlanumero 15–16/1922.

¹⁵ Kaupparekisteri-ilmoitus osakeyhtiötä varten 1.10.1912 (Patentti- ja rekisterihallitus).

¹⁶ Suomen kansallisbibliografia Fennican mukaan. Lisäksi Juho kustansi vielä 1955 kolme nimikettä, mutta tämä myöhäinen yritys ei saanut jatkoa.

tämän tultua Heinolasta Helsinkiin opiskelemaan.

Vuonna 1914, ensimmäisen maailmanlaajuisen sodan edellä, Juho suuntasi puoleksi vuodeksi Sveitsiin, nytkin valtion stipendiaattina. Sieltä käsin hän perehtyi luottovakuutuslaitosten järjestelyihin Euroopan eri maissa. Matkan tuloksena ilmestyi vuotta myöhemmin 95-sivuinen *Luottovakuutus*.¹⁷

Elokuussa 1918, vajaa vuosi ennen avioitumistaan, Juho jätti toimensa *Liikeapulaisessa*.¹⁸ Mahdollisesti hän halusi kokeilla riittäisikö hänen oma kustannusyhtiönsä takaamaan perheen toimeentulon. Mutta vaikka Tieto saikin esimerkiksi 1920 kustannettavakseen seitsemän nimikettä eli enemmän kuin minään muuna toimintavuonnaan, Juhon oli etsittävä pian uusi tulonlähde.

Hän oli läsnä Suomalaisen Liikesivistysrahaston eli SLR:n perustavassa kokouksessa 7.11.1919, jossa johtavat liikemiehet ja suomenkielisen kauppakorkeakoulun opettajat päättivät perustaa talousvaikeuksissa kamppailevalle kauppakorkealle tukirahaston. Rahastoa toteuttamaan ryhtyi jo syyskuussa valittu toimikunta.¹⁹

Todistettuaan keskiviikkona 7.1.1920 SLR:n perustuskirjan allekirjoittamista Pörssiklubilla Juho liittyi torstaina suojeluskuntaan. Vaikka näillä tapahtumilla ei oletettavasti ollutkaan suoranaista yhteyttä, niitä yhdisti hänen näkökulmastaan suomalaisuuden aate. Suomalainen Liikesivistysrahasto (kansallinen määre putosi rahaston nimestä vasta vuosikymmeniä myöhemmin) oli perustettu edistämään nimenomaan suomenkielisen kauppakorkean ja liikemieskunnan etuja. Suojeluskuntien – joiden jäsenmäärä oli saksalaisten joukkojen lähdön myötä kasvanut syksyn 1918 40 000:stä jo heinäkuuhun 1919 tultaessa yli 100 000:n – aatemaailmassa taas kangasteli valkoinen Suur-Suomi.²⁰ Todettakoon tässä yhteydessä, että Railin kummeiksi pyydettiin pianotaiteilija Väinö Kuutti – innokas suojeluskuntalainen – Lyyli-vaimoineen, molemmat Alin ikätovereita ja ystäviä, sekä Oskari ja Lyydi Kauppi.²¹

Juho osallistui rahastoajatukselle kannatusta ja julkisuutta hakeneeseen tiedotuskampanjaan artikkelilla ”Liikemiessivistyksen syventämisestä maassamme” (*Kauppalehden* pääkirjoitus 13.1.1920). Hankkeen sihteeriksi haluttiin ”joku käytännön mies, joka samalla olisi aatteellisiin rientoihin innostunut”.²² Huhtikuun puolivälissä 1920 tehtävään valittiin Juho Kauppi, joka toimi SLR:n sihteerinä ja rahastonhoitajana/asiamiehenä seuraavat kymmenen vuotta.

Ilmeisesti Juholla oli jonkinlainen aavistus valinnastaan jo etukäteen, sillä hän osti liikekumppaniltaan K. F. Puromieheltä Espoon Vapaaniemessä sijainneen keuhuvilan pienine tontteineen. Joka tapauksessa hän oli tietoinen siitä, että hänestä tulisi pian isä, mikä saattoi painaa vaa’assa eniten hänen valitessaan taas vakinaisen

¹⁷ Itse asiassa Juho oli julkaissut jo 1913 ilmestyneessä Tietosanakirjaosakeyhtiön *Tietosanakirjan* V osassa artikkelin luottovakuutuksesta.

¹⁸ Työväen arkisto, Liikeapulainen Oy:n johtokunnan kokouksen ptk. 15.8.1918 (§4). Juho toimi kuitenkin vuoden 1930 elokuuhun (jolloin hän muutti Heinolaan) lehden johto- ja toimituskunnissa.

¹⁹ Puukari 1959, 18.

²⁰ Puukari 1959, 11–12, 22, 25–27; Virtanen 2001, 129.

²¹ KU 22.7.2000.

²² Puukari 1959, 20. Toimeen alun perin valittu Pekka Katara oli sairastunut loppuvuodesta 1919.

palkkatyön. Jäsenyys *Liikeapulaisen* johtokunnassa ja vuoden 1921 alusta myös lehden toimitusneuvostossa täydensivät Juhon Liikesivistysrahastolta saamaa epä-säännöllistä tuloa: pienekköä peruspalkkaa lukuun ottamatta hän toimi nimittäin rahaston varainhankkijana provisiotaksalla.²³

Alin sukua

Liike-elämän pyörteissä jo viidettätoista vuottaan kohti yläjuoksua pinnistelevään Juhoon tutustuessaan Ali oli ollut vasta untuvikko. Hänestä kasvoi käytännöllinen ja ututtera taloudenpitäjä, joka piti kodin siistinä ja suojeli Juhon työrauhaa. Ennen kuin hänen näkönsä keski-ikässä heikkeni liikaa hän oli etevä käsityöihminen ja teki muun muassa suuren osan omista ja myöhemmin myös tyttäriensä vaatteista. Ru-nous tarjosi Alille, kuten myöhemmin Railille, tärkeää hengenravintoa.

Alin perhetausta oli kaksijakoinen. Hänen velipuolistaan vanhempi, Uno Aaltonen (s. 1888), ”kasvatettiin herraksi” vauraiden adoptiovanhempien luona Sauvon naapurissa.²⁴ Hän oli komea mies, jota Ali ihaili ja Kaupit arvostivat, ja toimi mm. Turun lääninsairaalan ylilääkärinä. Helsingissä asuessaan Ali oli yhteydessä myös tätiinsä Maria Israelintyttäreeseen (1862–1931), jolle oli nuorempana käynyt hassusti turkulaisen lääkäriperheen palveluksessa – kahdesti. Helsingissä hän oli toiminut palvelijattarena everstinna Hedvig Frassetin perheessä vuodesta 1902, missä työssä hän jatkoi aina kuolemaansa saakka.²⁵

Ainakin Kauppien kannalta Alin suvun musta lammas oli hänen pikkuveljensä Arnold eli Arno (1897–1930), joka oli osallistunut kansalaissotaan punaisten puolella ja menettänyt seurauksena kansalaisluottamuksensa. Valkoisen Suomen hyväksi työskentelevä Juho katseli huomattavasti paremmalla silmällä Alin velipuolta Unoja kuin Arnoldia, joka puolestaan viihtyi huonosti kotimaan kamaralla ja muutti ensin Amerikkaan ja sitten Kanadaa.²⁶

Perhe osallistui seuraelämään siinä määrin kuin kulloinenkin asema yhteisössä välttämättä edellytti. Etenkin Juhon toimiessa pankinjohtajana ja erilaisissa luottamustehtävissä Heinolassa 1930-luvulla perhe kuului pikkukaupungin ”susiteettiin”, mistä etenkin Ali ei sanottavasti välittänyt. Toisaalta Kauppien koti Heinolassa oli ajan vaatimusten mukainen porvariskoti, jonka salissa piti olla tauluja, arvokas kalustus ja mittava kirjahylly ja jonka ”hopeiden ja pannujen kiillotus oli tärkeää”. Mutta Juho Kaupin kodit olivat aina työsuhte- tai vuokra-asuntoja – porporvarillista kodinomistajaa Juhosta ei tullut koskaan.²⁷

²³ Työväen arkisto, Liikeapulainen Oy:n johtokunnan kokouksen ptk. 1.1.1921, §2; SLR ptk. 28.9.1921.

²⁴ Uunon nuorempi veli ja Alin toinen velipuoli oli August (Aaku) Aaltonen (s. 1890).

²⁵ Sauvo-Karunan ja Kuusankosken seurakuntarekisterit; HKA, poliisin osoiteilmoitukset; RR 10.1.2003; KU 10. ja 31.8.2000. Marian molemmat lapset kuolivat vauvaiässä. Raili Kaupilla joissakin kuvissa näkyvä kameemedaljonki oli ollut everstinna Frassetin lahja Marialle.

²⁶ Sota-arkisto, Helsinki, Turun ja Porin läänin kutsuntaluettelo, Salon kauppala (vuosi 1919). Arno ”palasi sodasta” Sauvon kirkonkirjojen mukaan 13.11.1918, mutta hän ei näytä osallistuneen aktiivisesti ”kapinaan”, koska häntä ei tuomittu. Hänet kuitenkin sijoitettiin kutsuntaluettelossa 1919 monien työläisten lailla nk. ”työsotamies”-luokkaan ilman varsinaista asekoulutusta.

²⁷ EL 8.8.2000; KM 30.12.1999; RU 11.9.2000.

Kaivopuiston maisemissa

Lukuun ottamatta joitakin valokuvia ei Raili Kaupin varhaisista vuosista ole säilynyt paljontaan dokumentteja. Oheista kuvaa, jonka Juho otti kamerallaan Railista Kaivopuistossa n. 1924, voidaan kuitenkin täydentää parilla yleisluontoisella ajankuvalla.

Kun maailman haltuun ottamiseen riitti lapio ja ämpäri. Raili n. 4-vuotiaana Kaivopuistossa taustanaan itseään pari vuotta vanhempi Keirknerin huvila eli Marmoripalatsi. Kaivopuistoa kiitettiin sielua ja ruumista virkistävistä vaikutuksesta: ”Täällä virtaa meren kyllästämä ilma yli vanhojen vallien, täällä humisevat puut kauniimmin kuin missään ja maisema tarjoaa näkymiä, jotka saavat sielunkin avartumaan.”

”Här strömmar luften havsmättad in över de gamla vallarna, här susa trädens vackrare än någonstans och utsikten bjuder på perspektiv, som kunnat öppna själva själen.” Ivar Bleke, ”Vi upptäcka Helsingfors”, teoksessa Allardt et al. 1937, 143. (TaYK RK)

Railin kotoa pari taloa merisatamaan päin asui polvihousuikäinen Esa Arra, joka kotiutui sittemmin lehtimieheksi New Yorkiin. Hän muisteli myöhemmin 1920-luvun alun joutilaita hetkiä Kaivopuistossa: ”Kevään, kesän ja alkusyksyn iltoina, lauantaisin ja sunnuntaisin kaiken päivää vaelisivat Helsingin asukkaat tasaisena virtana Katolisen kirkon ohi vanhalle Lehtokujalle ja Neitsytpolkua alas venelaitureiden luo; asiaan kuului, että noustiin ylös Kaivopuiston kalliolle, jossa viivähdettiin tuokio mahtavan kaunistä näkyä katsellen.”²⁸

Merellä liikkui joitakin höyrylaivoja – hinaajia tai saaristolaivoja – mutta enemistön muodostivat erilaiset purjealukset: purjeveneet, yksi- ja useampimastoiset jaalat, jotka kuljettivat kasvavan kaupungin tarpeisiin mikä perunoita, mikä tii-liä tai hiekkaa, kolmi- tai viisikinmastoiset purjelaivat.²⁹ Kaivopuiston kallioilta avautuvasta näkymästä esitti kirjailija Ivar Bleke ajatuksen, joka tuo Raili Kaupin ajattelijanlaatua tuntevalle mieleen hänen usein ilmaisemansa käsityksen todelli-

²⁸ Arra 1974, 96.

²⁹ Mt., 21, 96–97.

suudesta. Bleke toteaa: ”Omituista kyllä se, mikä tarjoaa eniten ja antaa kauneimmat muistot, muodostuu kenties juuri kaikesta siitä, mikä ei näy. Täällä ylhäällä voi näet uneksia itsensä miten kauas hyvänsä, horisontilla ei ole rajaa ja kaikessa tietää, että sen taakse kätkeytyy niin loputtoman paljon.”³⁰

Kaivopuisto tarjosi vaikuttavan merimaiseman lisäksi muutakin katseltavaa. Luutamumojen aamuhämärissä puhdistamalla käytävillä liikkui tavallisen väen seassa poikkeuksellisen paljon sivistyneistöä – säveltäjiä, kirjailijoita, akateemista väkeä – jota Kaivopuiston ympäristössä asui tusinoitain. Päivänpolitiikasta syrjään vetäytynyt C. G. Mannerheim oli tuttu näky Kaivopuistossa hänen vuokrattuaan sieltä 1924 Karl Fazerin omistaman huvilan.³¹ Sattumoisin juuri vuosina 1924–26 Juho kustansi *Valkoisen Suomen joulu* -nimistä isänmaallista joululukemistoa.

Opettajien parissa

Railin ollessa nelivuotias perhe muutti Etu-Töölöön, joka oli vielä monella tavoin irrallaan keskikaupungista: ”Myöhään kaksikymmenluvulla niillä seuduin missä nyt Eduskuntatalon mahtavat pylväätkohoavat sekä vuorten välisessä notkossa Hesperiankatujen paikkeilla oli harmaita mökkejä pienten vihreiden maatilkkujen ja paljaiden kallionnyppylöiden välissä. Henrikin esplanadi ulottui Erottajalta Simonkadun kulmaan. Se oli yksinomaan ikävä, kitukasvuisten lehmusten reunstama leveä, likaisenharmaa hiekkakäytävä. Siitä mihin esplanadi loppui, alkoi toinen kaupungin suurista meneteistä: Läntinen Viertotie, joka koko pituudeltaan seurasivan Turun maantien mutkia.”³²

Sivistysaate kuului olennaisena osana Juhon ja hänen perheensä elämään. Liikesivistystyön ja sivistyspainotteisen kustannustoimintansa ohella hän oli muun muassa Liikesivistysrahaston ja akateemiselle uralle antautuneen Kalle Kaupin kautta kosketuksessa tähän henkiseen yrittäjyyteen, kuten sivistyspyrkimystä voisi valveutuneen liikemiehen näkökulmasta nimittää. Etu-Töölössä perheen kotina oli tähän henkeen sopivasti komea kansallisromanttinen jugendtalo ”Kotirinne”, jonka suomenkieliset kansakoulunopettajat olivat rakennuttaneet itselleen vuonna 1911 Pohjoinen Rautatiekatu 11:een. Kauppien aikaan heitä eli talossa kokonaista kolmisen tusinaa. Talo oli ollut ensimmäisiä kivisiä kerrostaloja alueella, jota olivat ennen leimanneet lähinnä ”Arkadian villat”, so. työväen puiset vuokrakasarmit, ja kauempana Taivallahden suunnalla varakkaan väen puuhuvilat.³³

³⁰ ”Men lustigt nog är det kanske just allt det man inte ser, som blir det mest givande, som ger de vackraste minnena. Ty här uppe kan man drömma sig hur långt bort som helst, horisonten har ingen gräns, och i alla fall vet man, att det ligger så oändligt mycket där bakom.” (Ivar Bleke, ”Vi upptäcka Helsingfors”, teoksessa Allardt et al. 1937, 144.)

³¹ Arra 1974, 21, 167.

³² Lundén Cronström 1963, 45.

Vuonna 1931 valmistuneen eduskuntatalon ohella Kotirinteen välittömästä naapurista puuttui Kauppien aikana – he muuttivat pois kesällä 1929 – myös Sibelius-akatemian talo, joka valmistui 1930 ja sulkii korkealla seinämuurillaan talon aiemmin valoisan, itään antaneen sisäpihan. Tekstilainauksessa mainittu Henrikinkatu (Heikinkatu vuodesta 1928, jolloin sen osuutta jatkettiin Kansallismuseolle saakka) ja Läntinen Viertotie/Turuntie yhdistettiin, kuten tunnettua, marskin 75-vuotispäivänä 1942 Mannerheimintieksi. (*Helsingin kadunnimet*, 121.)

³³ Vetre 1976, 5, 8; Rahikainen 1999; Lundén Cronström 1963, 127–128.

Tieto-yhtiön liiketoiminta laajeni 1920-luvun puolivälissä taidejäljennösten välitykseen Juhon hankittua ranskalaiselta Berger-Levrault-yhtiöltä yksinoikeuden markkinoida Pohjoismaissa ja Baltiassa nk. ”hélio peinture”-kangaspainokuvia. Nämä liki oikeilta maalausilta vaikuttaneet kuvat toivat maalaustaiteen klassikoita kaikkien ulottuville. Sopimuksen Juho neuvotteli Nancyssa Ranskassa, jonne hän matkusti vuoden 1926 alussa mukanaan Kalle, joka osasi kauppalain lisäksi ranskaa vietettyään vuoden 1924 stipendiaattina Pariisissa.

Huolimatta siitä, että Kaupin perhe oli muuttanut taloon, joka vilisi kansakoulunopettajattaria, vanhemmat eivät ilmoittaneet seitsenvuotiaista Railia kansakouluun vaan neiti Forsbergin johtamaan Töölön valmistavaan kouluun.³⁴ Runsaan kahdensadan oppilaan koulu oli kolmivuotinen ja valmisti nimensä mukaisesti oppilaita oppikoulua varten.³⁵

Valmistavat koulut erosivat huomattavasti kansakouluista. Olennaisimmat erot johtuivat siitä, että valmistava koulu opetti oppilasta tietopainotteisesti jatko-opintoja varten, vieläpä nimenomaisesti oppikoulun pääsykoetta silmällä pitäen, kun taas kansakoulun tehtävä oli kansansivistyksellinen. Se kasvatti kansalaisuuteen oppilasta, joka kuusivuotisen kansakoulun jälkeen siirtyi useimmiten työelämään. Osaksi historiallisista, osaksi tuolloinkin vallinneista yhteiskunnallisista tekijöistä johtui, että valmistava koulu nähtiin, eikä aivan aiheetta, elitistisenä ”paremman väen” kouluna, joka osaltaan ylläpiti luokkaeroja ja epätasa-arvoa. Kansakoulu taas koettiin resurseinnaan puutteelliseksi, terveysoloiltaan kyseenalaiseksi, oppilasmääriltään ylisuureksi, lähinnä työväen lapsille tarkoitetuksi laitokseksi, josta oli huomattavasti vaikeampi siirtyä oppikouluun.³⁶

1870-luvulla Suomeen saapuneen valmistavan koulumuodon varsinainen kulta-aika sattui juuri Railin kouluaikaan 1920-luvun jälkipuoliskolle ja 1930-luvun alkuun. Tähän oli syynä suomenkielisten oppikoulujen määrän nopea kasvu vuosisadan alkukymmeninä, yhdistettynä kansakoulun heikkoon soveltuvuuteen oppikoulun pohjakouluksi. Suhteellisen lyhyen huippukauden jälkeen valtaosa valmistavista kouluista kuoli pois parissa vuosikymmenessä, joskin jokunen sinnitteli aina 1970-luvun peruskoulu-uudistukseen saakka.

Oppilaat eivät itse välttämättä kokeneet itseään etuoikeutetuiksi tai ”paremmiksi”. Koulumuodon ansioksi koettiin sen sijaan koulun ja luokan pienuudesta seurannut kotoisuus ja yksilöllisen huomion runsaus. Samoin poikien ja tyttöjen suhde oli kenties tasa-arvoisempi, koska kaikilla oli sama päämäärä, oppikoulu; kansakoulussa oppilaita valmistettiin korostetummin miesten ja naisten tehtäviin. Myöskään opettajien asenteet eivät vaikuta olleen erityisen elitistisiä, etenkin kun

³⁴ Koulu oli aloittanut toimintansa Museokatu 11:ssä 1922, mutta sijaitsi Railin aloittaessa Creutzkatu 5:ssä. Tämä yksityinen, valtionavun sijasta pääasiassa lukukausimaksujen varassa toiminut oppilaitos tunnettiin myös nimellä ”Sylvia Forsbergin valmistava koulu”. Koulun valinta saattoi olla sattumaa, mutta toisaalta Forsbergilla oli Kauppien tavoin kesäpaikka Espoon Vapaaniemessä. Kaupit olivat ostaneet paikan Puromieheltä, joka oli Juhon yhtiötoveri ja painoi myös Forsbergin koulun vuosikertomukset. Puromies saattoi suositella koulua Kaupille tai kenties Forsberg tutustui perheeseen Vapaaniemessä jo vuosia ennen kuin Raili tuli kouluikänsä.

³⁵ Helsingin kaupunginarkisto, Valmistavien koulujen vuosikertomukset, luokka- ja lukukausi-ilmoitukset; Ahonen 1996, 94–95.

³⁶ Ahonen 1996, 18, 21, 22–23, 26–27, 30–31, 34, 38.

opettajattarien palkkaus oli valmistavissa kouluissa huomattavasti alhaisempi ja työtilanne epävarmempi kuin kunnallisissa kouluissa.³⁷

Sylvia Forsbergin koulussa – joka sijaitsi Railin aikana kolmen huoneen kiinteistössä Creutzkatu 5:n ensimmäisessä kerroksessa (kadun nimi muuttui 1928 Vänrikki Stoolinkaduksi) – opetus noudatti oppikoulumaista aineenopettajajärjestelmää kansakoulun luokanopettajajärjestelmän sijasta. Kuusipäiväinen työviikko koostui ensimmäisellä ja toisella luokalla kolmituntisista ja kolmannella nelituntisista koulupäivistä, joissa painotettiin – jälleen oppikoulua silmällä pitäen – lukuaineita ja teoriaa. Käytännölliset harjoitus-, taito- ja taideaineet jäivät opetuksessa vähemmälle huomiolle. Keskeiset aineet olivat laskento, suomenkieli, uskonto, oikeinkirjoitus ja kaunokirjoitus. Toisella luokalla mukaan tuli vielä maantieto. Opetus ei käsittänyt ainakaan omina aineinaan sellaisia kansakoulun ylemmillä luokilla opetettuja aineita kuin historiaa, luonnontietoa tai maa- ja kotitaloutta. ”Täyteaineista” oli ensimmäisellä ja toisella luokalla ainoastaan laulua ja leikkiä tunti viikossa. Kolmannella myös piirustus, käsityö (joka korvasi leikin) ja voimistelu saivat kukin yhden viikkotunnin. Koulun ruokailuhuone pitkine pöytineen toimi tarvittaessa myös askartelutilana ja liikuntatunti saatettiin pitää esimerkiksi talon avaralla sisäpihalla.³⁸

”... Huomasin koettavani aina laiturin keskikohdalla, jossa ulottui pohjaan...” Kuvassa Vapaaniemen pitkä laituri. (Espoon kaupunginmuseo, Villa Eiderin kokoelma, kuva KOO15224 (VH2273:19).)

Alin kirjakielisyys ja huoliteltua suomen kieltä vaaliva kouluopetus, Kotirinteen opettajattaria unohdatta, antoivat Railille varhaisen ja vahvan oikeakielisyyden tajun. Hilkkää asia kosketti lievemmin, koska hän kävi yhtä vuotta lukuun ottamatta alakoulun vasta perheen muutettua Heinolaan. Railin koulumenestys oli alusta saakka hyvä: ensimmäisen luokan kevättodistuksessa uskonto, suomi, oikeinkirjoitus, laskento ja kaunokirjoitus olivat yhdeksän ja leikki kymmenen. Vain laulusta tuli laulutaidottoman Railin todistukseen seitsemän, mistä se putosi kaikissa myöhemmissä todistuksissa kuutoseen. Toisen luokan kevättodistuksessa useimmat aineet nousivat kymppiin, mukaan lukien uusi aine, maantieto. Valmistavan koulun päättävän luokan päästötodistusta ei ole säilynyt, mutta kevään 1930 väliarvostelun perusteella se ei eronnut aiemmista todistuksista ainakaan epäedulliseen suuntaan; uusina

³⁷ Ahonen 1996, 35, 56, 64, 66, 55, 73, 86.

³⁸ MK 13.3.2000; Ahonen 1996, 86, 95; H:gin kaupunginarkisto, vuosikertomukset ja lukukausi-ilmoitukset; TaYK RK, lukujärjestykset ja todistukset.

On ehkä liian yksiviivaista selittää Raili Kaupin myöhempää heikkoa menestystä liikunnassa yksinomaan valmistavien koulujen olemattomalla liikuntakasvatuksella; tosin tätä puutetta ovat korostaneet muutkin valmistavien koulujen entiset oppilaat. (Vrt. Ahonen 1996, 59.)

aineina alkaneet piirustus ja käsityöt saivat molemmat yhdeksikön.³⁹

Railin luokkatoverit kuuluivat, kuten edellä nähtiin, pääasiassa hyvin toimeentuleviin perheisiin. Railin muistovihkoseen kirjoittivat vuosina 1928–29 toivotuksiaan muiden muassa A. E. Tudeerin – taloustieteilijän ja sittemmin professorin ja Suomen tiedeakatemian jäsenen – Leena-tytär (”ole aina iloinen niin kuin pieni lintunen”) ja varatuomarin, myöhemmin oikeusneuvos K. A. Kairan tytär Herta (”Ole iloinen kuin lintu lehdon! Ole viaton kuin lapsi kehdon!”).⁴⁰ Vanhempien joukossa oli arkkitehteja, professoreita, insinöörejä ja muuta sivistyneistöä.

Uskonto oli Railin koulussa keskeisessä asemassa sekä oppiaineena että kasvatuksellisena välineenä. Ensimmäisellä luokalla käytiin läpi *Uusi Testamentti*, jonka tarinoita opettaja kertoi ja havainnollisti kuvilla, minkä lisäksi lapset itse esittivät niistä luokalle muistinvaraisia tulkintojaan. Toisella luokalla tutustuttiin *Raamattua lapsille* -kirjan pohjalta *Vanhan Testamentin* alkupuoleen ja kolmannella se käytiin loppuun yhdessä *Uuden Testamentin* kertauksen kanssa. Lisäksi luettiin katkismuksesta käskyt ja rukouksia.

Railin kotona uskonnolla ei näytä olleen keskeistä asemaa. Isän neuvo yllä mainitussa muistovihkossa oli lempeän ojentava: ”Leikki, työ ja ahkeruus ne pikkutytön kaunistaa.” Sisarusten, jotka kutsuivat vanhempiaan etunimeltä, annettiin muodostaa kantansa uskonasioihin itsenäisesti. Tämän luvun alussa lainatussa esitelmässä Raili Kauppi muisteli varhaista uskonnollis-filosofista ongelmaansa. Kyseinen muisto mainitaan lyhyesti toisessakin Kaupin myöhäisiltä vuosilta peräisin olevassa esitelmässä: ”Filosofisen ajattelun alku. Ensimmäisiä oivalluksia: Huvilalla Vapaaniemessä. Oli sanottu: Jos uskoo, voi kävellä veden päällä. Halusin koettaa, onko se totta. Huomasin koettavani aina laiturin keskikohdalla, jossa ulottui pohjaan, en laiturin päässä, jossa oli syvää. Päättelin, etten todella uskonut. Jos uskoo, ei tarvitse kokeilla. Jos kokeilee, ei todella usko.”⁴¹

Tämä kuva Raili Kaupin tutkivan intressin alkua ajoilta (hän oli alle kymmenen, mahdollisesti kahdeksanvuotias, sillä *UT:n* ihmekertomuksiin perehdyttiin ensimmäisellä luokalla) on huomionarvoinen ennen kaikkea siitä syystä, ettei siinä esitetty suhteellisen varhaiskypsä ja monipolvinen päättely ole yksinomaisesti kokemuksellinen. Se saa kylläkin alkunsa empiirisistä havainnoista (ensin siitä, ettei vesi kannna kävelijää ja sitten siitä, että kokeilu on suoritettu aina matalassa vedessä), mutta päättyy puhtaasti loogiseen, uskon ja kokeilun käsitteiden yhteen-sopimattomuutta koskevaan oivallukseen.

Toisella luokalla yhteen- ja vähennyslaskusta edettiin kerto- ja jakolaskuun.⁴² Toinen Raili Kaupin filosofisista lapsuudenmuistoista liittyy juuri matematiikkaan. Kysymys ei ole nytäkään mistä tahansa kokemuksesta tai elämyksestä, vaan muisto koskee jälleen oivallusta. ”Selkeys, asioiden selkeä oivaltaminen” saikin hänellä aikaa myöten itsenäisen arvon ihmiselämän mielekkyyden edellytyksenä:

³⁹ TaYK RK.

⁴⁰ TaYK RK.

⁴¹ ”Mitä filosofia minulle merkitsee”, esitelmä H:gin kaupunginkirjaston Rikhardin klubilla 12.3.1991; *RKK* 3.1, 58.

⁴² HKA, Forsbergin koulun vuosikertomukset 1927–1929.

Oivalluksilla on keskeinen merkitys ihmisen kehityksessä. Nykyään puhutaan paljon tiedosta: tiedontarpeesta, tiedonhausta, tietopalvelusta. Nämä ovat epäilemättä tärkeitä asioita. Mutta henkilökohtainen oivaltaminen on kokemuksena erityisen merkityksellinen, kohdistuu se mihin hyvänsä.

Muistan vielä lapsuudestani, miten oivalsin – helmitaulun ääressä – kerrotaulun kommutatiivisuuden. Loogisesti pätevän päätelmän ymmärtäminen voi olla merkitsevää. Samoin se, että näkee materian käsitteen problemaattisuuden tai ymmärtää sen Kantin ajatuksen, että avaruus ja aika ovat näkemysme muotoja. Oivaltaminen ei ole ulkoa oppimista, se voi olla hyvin voimakas elämys.⁴³

Sattumanvaraisuuksien hallitseman ulkomailman ja ajattomien oivallusten valaisemien mielenmaailmojen vastakohtaisuus näyttää hahmottuneen Railille jo varhain. Töölön aikaa sitten kadonneen kylän ja myöhemmän huvila-alueen seutuvilla oli saattanut joskus vallita sellainen paratiisillinen rauha, johon myöhemmät romantiikan hengessä annetut nimet kuten Hesperia ja Arkadia viittasivat. 1920-luvun lopulla siitä ei kuitenkaan ollut jäljellä muuta kuin nimet. Heinolan pikkukaupunki-idylli, jonne Kaupit suunnistivat 1930-luvun alussa, ei sekään ollut vailla nurjia puolia. Raili löysi kuitenkin oman, ulkomailmasta riippumattoman Arkadiansa opittuaan lukemaan. Kirjat avasivat hänelle rajattoman todellisuuden, josta hän ei voinut olla pitkiä aikoja erossa.

Nuorisolle suunnatussa *Viitta*-lehdessä 1961 julkaisemassaan kirjoituksessa ”Kirjahyllyni” hän totesi kuvaavasti: ”Jos voi omaan kirjastoonsa koota ne kirjat, joitten pariin kaikkein mieluummin haluaa palata, muodostuu se vähitellen mitä arvokkaimmaksi omaisuudeksi. Ja samalla siitä tulee jatkuvan virkistuksen ja uudistumisen lähde.”⁴⁴ Kotona olennaisesti isän kirjankustantamisen ansiosta syventynyt rakkaus kirjoihin ohjasi Railia kirjastouralle ja sivistystyöhön. 1950-luvun puolivälissä hän pohti eräässä kirjoituksessa:

On hämmästyttävää havaita, kuinka suuri osa ihmisen maailmasta on rakentunut kirjojen ja lukemisen perusteella. Vieläpä senkin, mitä tiedämme itsestämme, olemme hyvin suurelta osin lukeeet. Hyvin useinhan lukija toteaa hämmästyneenä: Tässä kirjassa puhutaan minusta! Ja näin voi tapahtua hänen lukiessaan esim. Faustia tai Seitsemää veljestä. Siten ihminen lukiessaan luo itselleen kuvan maailmankaikkeudesta ja omasta itsestään. Ja hän todella luo. Se, joka on kirjoittanut kirjan, on luonut tieteellisen teorian tai taideteoksen. Lukija luo sen uudelleen omalla persoonallisella tavallaan. Muuten hän ei voisi omaksua sitä.

Ja se, mitä ihminen näin luo, samoin kuin itse luomistapahtuma, on olennainen osa ihmisen elämää. Sen vuoksi ei voi asettaa vastakkain lukemista ja elämää – päinvastoin: ei voi ajatella varsinaisesti inhimillistä elämää ilman kirjoja. Ja kirjat ovat juuri se – usein ainoa – osa elämästä, jonka ihminen voi itse valita. Jokaisen kirjan kohdalla voi täydellä syyllä kysyä: Onko tämä selaista elämää, jota kannattaa elää?⁴⁵

⁴³ ”Mihin aikuinen ihminen tarvitsee filosofiaa?”, esitelmä Vapaan sivistystyön yhteiskunnallisten aineiden opettajien kurssilla Lahdessa 24.4.1990; *RKK*2, 286.

⁴⁴ Kauppi 1961, 13.

⁴⁵ Esitelmä tai luonnos ”Lukemisen merkitys” n. vuodelta 1956; *RKK*2, 243–244.

Ihminen lukee halutessaan ”tietää, mitä hän itse on ja mitä järkeä ja tarkoitusta ja merkitystä hänen elämässään ja elämällään voi olla”.⁴⁶ Kirjoituksen ”Tuokio Elysionissa eli keskustelua sivistyksestä” (1948) päätteeksi Raili esittää Sokrateen suulla käsityksensä paratiisista:

... Mutta minä haluan aina oppia enemmän, vaikka en ehkä voikaan ratkaista, olenko sivistynyt vai en, ennenkuin voin sanoa, mitä sivistys on. Luulen kuitenkin, että tämän tiedon tavoittelemisen kuuluu sivistykseen, kuten myös hyveen tavoittelemisen, sillä mitään parempaa ja korkeampaa en ihmiselle tiedä. Mitä täydellisen tiedon, hyveen ja kauneuden omistamiseen tulee, en tiedä, onko se ihmisen saavutettavissa, enkä siksi halua ottaa sitä sivistyksen mittapuuksi. En voi muuta kuin koettaa selvittää itselleni näitä asioita, sillä sielussani asuu hellittämätön halu päästä niistä perille, eikä mikään tuota minulle suurempaa nautintoa. Luulen, että niin on kaikkien ihmisten laita ja jos he tuntevat itsensä, myöntävät he sen. Siinä on ratkaisu myös sinun probleemaasi, nuori mies. Kun opit tuntemaan itsesi ja tulet tietoiseksi siitä, mitä todella haluat, ei sinulla voi olla ihanampaa paikkaa kuin Elysion. Tule mukaani, keskustelkaamme ja kyselkäämme, jotta saisimme selvitystä kysymyksiimme ja oppisimme viisautta.⁴⁷

Railista oli vuosikymmenen loppuun mennessä tullut parantumaton pohdiskelija ja lukutoukka – sana, joka sai hänen kirjoituksissaan aina myönteisen sävyn – ja lukemisesta hän oli löytänyt sellaisen ajattoman idyllin, jossa ei tarvinnut pelätä sen enempää käärmettä kuin karkoitustakaan.

Kesäkuussa 1929 Kaupit muuttivat Kotirinteestä jonkin verran lähemmäs Railin koulua Tunturikatu 3:een. Ainakin osasyynä muuttoon olivat Kotirinteen korkeaksi kivunneet vuokrat ja asukkaiden vanhanaikaisiksi kokemat puulämmitteiset uunit ja hellat. Ehkä myös naapuriin lähitulevaisuudessa kohoaviksi suunniteltujen Sibelius-akatemian ja Eduskuntatalon perustustyöt porauksineen ja räjäytyksineen jättivät asumismukavuuteen toivomisen varaa.⁴⁸

Perhe ehti hädin tuskin asettua uuteen asuntoonsa ja Raili valmistua koulustaan, kun edessä oli uusi muutto. Tällä kertaa matka vei Juhon kotiseudulle Heinolaan. Ali ja tyttäret tunsivat seudun ennestään vain sukulointimatkoilta maalaiskunnan puolelta Hirvisalon Kauppiin.

⁴⁶ Kuten yllä; *RKK2*, 243.

⁴⁷ *Helluntai-Symposion* numero 2 (1948). Kirjoitus sisältyy käsillä olevaan kokoelmaan.

⁴⁸ *Vetre* 1976, 35, 40, 44–45.

Ilmakuva Heinolasta 1930-luvulta. Kaupit asuivat Tori- ja Kauppatujen kulmassa, johon torin "X":n oikea alakara osoittaa. (TaY, Musiikintutkimuksen laitos, Perinnearkisto.)

Luku 2

Heinola 1930–38

Omalta kohdaltani paljon alkoi Heinolassa. Heinola oli 30-luvulla idyllinen pikkukaupunki: puutaloja, omenapuita pihossa.

Heinolassa jouduin miettimään filosofisia kysymyksiä. Heinolan keskikoulun jatkoluokilla opetettiin filosofian alkeita. Ajatukseni alkoivat kiteytyä maailmankäsitykseksi, joka silloin tuntui hyvin tyydyttävältä.

Raili Kauppi¹

Vuoden 1930 loppukesällä Juho Kauppi, joka oli vastikään täyttänyt 50 vuotta, muutti perheineen Heinolaan. Hän oli lähtenyt maailmalle Heinolan maalaiskunnasta kolme vuosikymmentä aikaisemmin ja lienee uskonut nyt palaavansa lopullisesti takaisin kotiseudulleen.

Jussi Kaupin uusi ura Savo-Karjalan Osake-pankin haarakonttorissa Kauppakatu 10:ssä oli itse asiassa useiden sattumien summa. Yleisten taloussuhdanteiden ohella hänen oli kiittäminen sukulaissuhteitaan. Konttorin perustamisesta oli nimittäin päätetty alun perin jo noususuhdanteen lopulla 1927 ja johtajaksi oli tuolloin valittu Heinolassa aiemminkin pankinjohtajana toiminut Sune Lundson. Hän ehti kuitenkin joutua vararikkoon pulakauden kynnyksellä 1929, minkä seurauksena hän menetti oikeutensa konttorin prokuraan. Juholle paikan järjesti veli Oskari, jonka Lyydi-vaimon sisar Vilma oli naimisissa kyseisen liikepankin pääjohtajan, K. A. ”Pato-Kalle” Patomäen kanssa.² Upouusi konttorirakennus, Heinolan ensimmäinen uudenaikainen liiketalo, valmistui edellä mainitun S. Lundsonin tulipalossa tuhoutuneen talon paikalle juuri ennen Kauppien saapumista. Talo käsitti kolme varsinaista liikehuoneistoa ja asuinitilat muutamalle perheelle. Rakennus sijaitsi rinteessä, niin että pihan puolelta se oli ullakkokerros mukaan luettuna nelikerroksinen, Kauppakadun puolelta kolmikerroksinen. Monine kymmenine omenapuineen piha seuraili Torikatua pitkänomaisena puutarhana Kymijokea reunustavaan rantapuistoon.³

Pankinjohtajana Jussille tarjoutui mahdollisuus osallistua seudun liike-elämän kehittämiseen ja myös tärkeiksi kokemiansa yhteiskunnallisten asioiden ajamiseen. Perheen omallekin varallisuudelle uusi ura liikepankin johtajana lupasi parempia aikoja. Mutta historia noudatti omaa ennakoimatonta polkuaan. Jussin toiminta pankkialalla alkoi samaan aikaan kun Wall Streetiltä lähteneen maailmanlaajuisen talouslaman ensimmäiset vaikutukset rantautuivat Suomeen, ja hänen uransa pankinjohtajana päättyi maailmansodan keskellä tuskin kymmentä vuotta myöhemmin, kun Suomi menetti Moskovan rauhassa Viipurin ja sen myötä ”Karjalanpankin” pääkonttorin. Pankin mukana joutuivat suoritustilaan myös Juhon haaveet taloudellisesti huolettomista eläkepäivistä Heinolassa.

¹ ”Muistelmia kirjastosta ja filosofiasta”, *RKK*3.1, 34–35.

² Endén 1989, 120–21, 125; KU 10.8.2000; EL 8.8.2000.

³ Endén 1989, 125; Heinolan säästöpankin 75-vuotishistoriikki 1873–1958; EL 8.8.2000.

Kesällä 1930, perheen asettuessa asumaan pikkukaupungin kauppatorin kaakkoiskulmaan, kaikki tuo oli kuitenkin tuntematonta tulevaisuutta. Nykyisyyttä oli uusi elämänpiiri, joka poikkesi monin tavoin taakse jääneestä elämästä pääkaupungissa. Vuosisadan alun Heinolassa oli elänyt puolisentoista tuhatta asukasta, eikä ihmisten määrä ollut vielä 1930-luvulle tultaessakaan tavoittanut edes kahden tuhannen rajaa. Kaupin perheen saapumisen aikoihin väkiluku alkoi kasvaa ripeämmin ja kohosi seuraavien kymmenen vuoden aikana jo lähelle kolmea tuhatta.⁴ Tästä alun perin Kymenkartanon läänin maaherran residenssiksi vuonna 1776 perustetusta ja kaupunkioikeudet 1839 (korvauksena residenssin lakkauttamisesta) saaneesta paikkakunnasta tuodaan Heinolan kaupungin historiassa esiin kolme luonteenomaista piirrettä:

Heinolan tapaista maaseudun ympäröimää pikkukaupunkia voidaan luonnehtia pitkälle 1900-luvulle asti Henrik Liliuksen termiä käyttäen agraariksi kauppakaupungiksi. Sinne oli keskittynyt suhteellisen runsaasti itse kaupunkia ja ympäröivää maaseutua palvelevaa liike-elämää. Ratkaisevaa piristysruisetta tälle yritystoiminnalle merkitsi kylpylaitoksen valmistuminen 1892. Tämä merkitsi, että nyt kaupunki imi asiakaskuntaa kauppoihin ja erilaisten palveluelinkeinojen, kuten hotelli- ja ravintola-alan laitoksiin periaatteessa koko valtakunnasta, jopa rajojen ulkopuolelta. Kolmas epiteetti, joka kauppa- ja kylpyläkaupungin lisäksi voidaan täydellä syvällä liittää Heinolaan, oli koulukaupungin käsite. Kaupungissa toimi yliopistoon johtava keskikoulu ja sen jatkuoluokat ja vuodesta 1899 lähtien myös naisseminaari, joka paitsi monipuolisti koulutuksen tarjontaa, myös monin tavoin aktivoi paikkakunnan yhdistys- ja kulttuurielämää.⁵

Heinolassa Raili Kauppi kasvoi leimallisesti isänmaallis-uskonnollisessa ympäristössä. Elämä oli eräässä mielessä kaksijakoista, sillä vaikka asuinseutu oli idyllinen, sen sielunmaisema oli paikoitellen patavanhoillinen. Sosiaaliset erot tiedostettiin vahvasti ja sovinnaisäännöt etenkin naisten käyttäytymiselle olivat ankarat – naimattomien naisten ei sopinut käydä ravintolassa saati alkoholiliikkeessä; yksityisissä yhtä hyvin kuin julkisissakin tilaisuuksissa rouvien arvojärjestys oli riippumaton omasta iästä tai saavutuksista seuraten puolison yhteiskunnallista asemaa, ja niin edelleen. Naisten ei myöskään sopinut puhua politiikkaa.⁶ Yhteiskunta oli miesten valtapiiriä, jota naisten tuli tukea pääasiassa kasvattajina ja kodinhoitajina. Mitä politiikkaan tuli, oli Heinolassa kansalaissodan jäljiltä vahva valkoisen Suomen perinne, jota piti yllä mm. suojeluskuntatoiminta ja sitä tukeva lottatyö. Kansallismielinen ja jossakin määrin myös kansalliskiihkoinen aatemaailma kosketti vuosikymmenen jälkipuoliskolla Railiakin lähemmin hänen siirryttyään paikallisen keskikoulun jatkuoluokille.⁷

⁴ Endén 1989, 76–80.

⁵ Endén 1989, 13, 28.

⁶ LH 11.1., 25.1., 9.2.2000.

⁷ RU 11.9.2000; KM 30.12.1999.

Alin sukua: musta lammas ja kadonnut lammas

Ali mukautui paikallisiin rooliodotuksiin ja hoiti perhettä ja kotia itse taka-alalla pysytellen. Kaupeilla oli kerran viikossa käyvä kotiapulainen, muuten Ali hoiti talouden. Kauppakoulun käyneenä hän pystyi tarvittaessa toimimaan myös pankissa lomittajana ja kiireapulaisena. Ali avautui ja vapautui harvojen ihmisten seurassa; hän vaikuttaa olleen yksinäinen sielu Railin tavoin, jolle oli myös ominaista itsensä häivyttäminen ja loputon työteliäisyys. Jussikaan ei ollut yleensä kovin sosiaalinen, mutta seurassa ollessaan hän ei pyrkinyt suinkaan karttamaan huomiota Alin ja Railin lailla. Alin alkuperäistä vilkkautta verottivat vanhoillinen ja sovinnaisten elämänpiiri, ikätoverien puute ja perheenemännän velvollisuudet. Myös kosketus omaan sukuun heikkeni Heinolaan muuton aikoihin, mikä ei johtunut ainoastaan kasvaneesta maantieteellisestä etäisyydestä. Alin ainoa veli Arnold (Arno), joka oli avioitunut 1921 ja lähtenyt Amerikkaan 1924, kuoli Kanadassa syyskuussa 1930 vain 33-vuotiaana. Muuta lähisukua Alilla olivat vain vanhemmat Sauvossa. Hän pyrki kylläkin pitämään yhteyttä myös kahteen vanhempaan velipuoleensa.

Alin pikkuveli Arnold, joka oli ollut punaisella puolella kansalaissodassa ja menettänyt tavanomaisena seurauksena kansalaisluottamuksensa, ei saanut lapsia Iida-vaimonsa kanssa. Häneltä jäi kuitenkin jälkikasvuna avioliiton ulkopuolella syntynyt tytär Mirja (1928–1997). Tyttären syntymävuodesta voi nähdä Arnon palanneen Amerikasta jo muutaman vuoden kuluttua (nähtävästi yksinään⁸) Suomeen, jossa hän tapasi itseään kymmenen vuotta nuoremman ruokolahtelaisen Siiri Könösen (1907–2000). Mirjan kastekirjassa mainitaan Arnon ammatiksi kauppalainen ja asuinpaikaksi Kuusankoski.

On epätodennäköistä, että Arno lähti yksin Kanadaan valmistaakseen kotia uudelle perheelleen, tai että hänen kuolemansa ennen tyttären toista syntymäpäivää merkitsi tragediaa kotimaassa odottaville. Siiri meni jo kolmen kuukauden kuluttua Arnon kuolemasta naimisiin työmies Nikolai Saarisen (1899–1950) kanssa.⁹ Arnon Kanadaan lähtöä on vaikea nähdä muussa valossa kuin yrityksenä karistaa vastuu niin Iidasta kuin Siiristä ja Mirjastakin.¹⁰

Arnon Mirja-tytär tuli Alin suvun piiriin pian Siirin saatua ensimmäisen lapsensa Nikolain kanssa. Alin vanhemmat ottivat epätoivotun lapsipuolen asemaan joutuneen Mirjan kasvatikseen 1935. Raili tapasi serkkuaan Sauvossa käydessään ja vaihtoi tämän kanssa kirjeitä ja kortteja aina 1940-luvun alkupuolelle saakka. Mutta Alin isä kuoli 1939 ja kun hänen äitinsäkin kuoli 1943, Mirja joutui palaamaan äitinsä ja isäpuolensa perheeseen. Oli kuitenkin sota-aika, kaikesta oli pulaa ja Siiri odotti kolmatta lastaan. Niinpä Mirja lähetettiin jo parin kuukauden kuluttua,

⁸ Arnon vaimon, Iida Vilhelmiinan (o.s. Hoikkala), myöhempiä vaiheita ei tunneta. Hän ei näytä palanneen Suomeen. Hänet merkittiin poissaolevaan väestöön 1970 ja julistettiin kuolleeksi 1990-luvun alkupuolella, kun hänen syntymästään oli kulunut 90 vuotta.

⁹ Arnon kuolemasta oli maininta mm. *Suomen Kuvalehden* 41/1930 (11.10.1930, s. 1763) ”Muotokuvia”-palstalla pienen kuvan kera.

¹⁰ Siiri Saarisen o.s. Könösen virkatodistus ja Mirja Könösen kastetodistus, Varkauden kirkkoherranvirasto; Mirja Könösen virkatodistus, Säynätsalon kirkkoherranvirasto; Juhon ja Matildan Laineen sekä Arnoldin ja Aliina Laineen kirkonkirjat, Sauvo-Karunan kirkkoherranvirasto; Arnoldin ja Iida Laineen (o. s. Hoikkala) kirkonkirjat, Kuusankosken kirkkoherranvirasto.

ennen viidettätoista syntymäpäiväänsä, tamperelaisen maalari Hällströmin holhoukseen. Ali näyttää kadottaneen samalla yhteyden häneen, eikä Raili ilmeisesti tavannut enää serkkuaan, vaikka muutti itsekin Tampereelle 1960-luvulla.¹¹

Juho ja politiikka

Railista, jonka mielikuvitusta ja tiedonhalua innokas lukuharrastus oli ruokkinut, tuli enemmän isän kuin äidin tyttö. Jussi-isä kasvattikin häntä ikään kuin poikaa, painottaen enemmän tietoa kuin tunnetta, mistä johtuen isän näkemyksillä – ainakin kansansivistyksellisillä – oli tyttären vaikutusta. Mitä Juhon poliittiseen kantaan tulee, hän seuraili yhä enemmän oikealle vieneitä virtauksia. Yhtenä esimerkkinä tästä on juuri vuosi 1930, joka rauhallisen alun jälkeen muuttui nopeasti maan hallituksen kannalta poliittiseksi kujanjuoksuksi kommunistiagitaation ja asiaansa yhä radikaaleimmin keinoin ajavan oikeistolaisen Lapuan liikkeen välissä. Heinäkuun puolivälissä eduskunta hajoitettiin ja uudet vaalit määrättiin pidettäväksi lokakuun alussa.

Heinolaan muuttonsa aikoihin Juho osallistui näihin tapahtumiin joillakin painatteilla. Kustannusosakeyhtiö Tiedolta ilmestyi, paitsi ajankohtainen *Vaali-laki*, myös Arvo Kokon kaksiosainen ja varsin tyhjentävästi nimetty *Lapuan laki. Talonpoikaishuone 1930 – vapaussodan välttämätön jatko*. Pari vuotta myöhemmin, Lapuan liikkeen tultua kielletyksi ja Juhon ryhdyttyä Isänmaallisen kansanliikkeen kannattajaksi¹² hän kustansi vielä mm. salanimi Era Peiran kirjoittaman pikareskin *Järkyttäviä jälkiä*. Siinä Peira esittää viidentoista poleemisen kertomuksen muodossa näkemyksiä kansanvallan sekä sivistys-, liike- ja puolue maailman alennustilasta. Nimimerkin takana oli salaisuuteen vihityn Yrjö Kivimiehen mukaan Joel Lehtonen.¹³

Vaikka Jussin kustantamon nimenä oli Tieto, häntä näyttää siis kiinnostaneen sotien välisinä vuosikymmeninä tiedon jakamisen ohella myös vallan keskittäminen. IKL:n mukaan maahan oli saatava kuri ja järjestys parlamentaarisen järjestelmän menetyksen uhallakin. Esimerkkiä haettiin mm. Italiasta ja Mussolinista, joka oli Heinolassakin korkeassa kurssissa.¹⁴

Näin Raili liikkui nuoruusvuosinaan kahdessa monin tavoin toisistaan poikkeavassa maailmassa, joista yhtä valaisi tieto ja toista hallitsi valta. Edellisessä kehitys suuntautui rakentavalla tavalla itseän, jälkimmäisessä muutos kohdistui maailmaan

¹¹ TaYK RK Caa 11 ja 12. Alin perhe olisi luultavasti ollut valmis ottamaan Mirjan luokseen, mutta perheellä oli tuolloin omia vaikeuksia, kuten jatkossa selviää. Mirjan elämä Tampereella muodostui tasapainoisemmaksi kuin mitä rikkonaiset lapsuusvuodet ennustivat. Hän avioitui 1956 ja sai neljä poikaa. (T:reen kirkkoherranvirasto.)

¹² EL 8.8.2000. Hilka Kaupin koulutoveri Tuovi Valve muisti tähän liittyen Hilkan lapsena esittämän kysymyksen: ”Onko sun isä patkuli?” Patkuli – liiviruotsalaisen oppositiopoliitikon J. R. Patkulin mukaan – oli nimenomaan oikeistolainen pilkkanimitys lähinnä edistyspuolalaisille. ”Parkuleihin” lukeutuivat mm. Hilkan ja Railin sedät Antti ja Kalle. (TV 1.8., 8.8.2000.)

¹³ Hirvonen 2000, 414 (hakusana ”Lehtonen, Joel”).

¹⁴ Diktaattorin yleinen arvostus kääntyi jopa kaupallisiksi arvoiksi: Maneliuksen kahvilassa Kauppakadulla vastapäätä Kauppien taloa kaupattiin menestyksellä maankuuluja Mussolini-suklaaleivoksia. (TV 1.8. ja 8.8.2000; EL 8.8.2000.)

usein väkivaltaisessa muodossa. Samansukuisia vastakkainasetteluja hän kohtasi myöhemminkin: opiskelu sodan keskellä, sotahistoria vastaan sivistyshistoria, opetustyö vasemmistoradikalismin kaudella ym.

Taidetta, tietokirjoja, keksintöjä ja maakauppoja

Pankki- ja kirjankustannustyön-
sä ohella Juho välitti edelleen hé-
liopeinture-jäljennöksiä. Niin-
pä Kauppien asuinhuoneiston
– joka käsitti lähes kymmenen
huonetta – lisäksi myös alakerran
pankin tilat pankkisalia, johtajan
huonetta ja henkilökunnan kah-
vihuonetta myöten oli somistettu
arvokkaan näköisellä taiteella.¹⁵
Näillä tauluilla lieene ollut vai-
kutusta sekä Railin että Hilkan
kauneustajun kehitykseen, nehän
olivat ensiluokkaisia jäljennöksiä

ensiluokkaisista töistä. Taiteista juuri maalaustaide oli lähinnä Hilkan sydäntä, mis-
tä syystä näön vähittäinen menetys viimeisinä vuosina oli hänelle erityisen raskas
isku. Railille puolestaan tärkeäksi tuli aikaa myöten klassinen musiikki.

Kauppien kotona Jussin hallussa oli valoisa kulmahuone, joka antoi Kauppa-
ja Torikadulle. Hän sisusti tilavan, neliömäisen huoneen mieleisekseen tilaamal-
la suuret kirjajhylyköt ja vaaleasta puusta tehdyn, vaalean marjapuuron värisellä
kankaalla verhoillun kaluston. Silmänilona seinillä oli tietenkin heliopeinture-
tauluja ja runsaasta hengenravinnosta piti huolen Jussin monipuolinen ja -lukui-
nen kirjasto.¹⁶

Merkittävä heräte Railin tiedonnälälle oli tietokirjahanke, johon Jussi ja Kalle
Kauppi osallistuivat 1920–1930-lukujen vaihteessa. Kyseessä oli Suomen siihen
mennessä suurisuuntaisin tietoteos, Otavan 15-osaiseksi paisunut *Iso Tietosana-
kirja*, jonka monikymmenpäiseen avustajakuntaan veljekset kuuluivat.¹⁷ Eräässä
lukemisen merkitystä käsitelleessä esitelmässään 1950-luvun puolivälissä Helsin-
gin kaupunginkirjaston opiskeluneuvoja Raili Kauppi muisteli: ”Kun olin pieni
tyttö, oli minulla sellainen käsitys, että päästäkseen aikuiseksi täytyy tietää kaikki
asiat ja sitä varten täytyy lukea *Tietosanakirja* lävitse.”¹⁸ Puhuessaan vuonna 1953

Juho Kauppi tyttäriineen Heinolassa 1930-luvun alku-
puolella. Kuvassa Jussin ”viiksi-hoppa”. T-mallin Ford
n. vuodelta 1925, jonka lempinimi tuli ohjaustangon
molemmiin puolin sijainneista sytytyksen ja kaasun
sääätövivuista. (Heinolan maakunta-arkisto.)

¹⁵ RU 11.9.2000.

¹⁶ RU 11.9.2000; EL 8.8.2000.

¹⁷ Juho Kauppi kirjoitti Heinolasta sarjan 4. osaan (ilm. 1932) 2-palstaisen artikkelin, johon liittyi kokosivun kuvaliite. Kalle Kauppi, tuolloin jo Kauppakorkean kauppaoikeuden professori, käsittelee omaa alansa. Juho oli kirjoittanut jo ennen 1. maailmansotaa Otavan ja WSOY:n (Tietosanakirja-Osakeyhtiön nimellä) yhteisesti kustantamaan *Tietosanakirjaan*.

¹⁸ RKK2, 245 (ks. myös huomautus edellä). Vuonna 1991 Raili Kauppi, täysinpalvellut filosofian

Yhteiskunnallisen korkeakoulun lastenkirjastokurssin osanottajille hän valotti tietokirjallisuuden kahtalaista merkitystä: ”Tietokirjallisuuden lukeminen merkitsee lapselle ulkonaisesti katsoen sitä, että se saa ensimmäiset perusteet maailman käsittämiseksi ja hallitsemiseksi. Sisäisesti katsoen se merkitsee henkistä seikkailua, maailman laajenemista, vapaampaa liikkuma-alaa ajatukselle ja harjaannusta ajattelussa, täsmällisyydessä [ja] tarkkuudessa. On mitä tärkeintä, että lapset lukisivat tietokirjoja koulun ulkopuolella, jossa ne liittyvät pakkoon. Henkinen harjaantuneisuus säilyy.”¹⁹ Seuraavassa luvussa nähdään, miten tämä ensyklopedinen kaiken tietämisen intressi kehittyy edelleen Raili Kaupille tyyppilliseksi kokonaisvaltaisen ymmärtämisen ja järjenmukaisuuden ihanteeksi. Mitä nuoreen Railiin tulee, tietosanakirjat kuluivat hänen käsissään yhtä hyvin lukukirjoina kuin hakeuksinkin.²⁰

Jussi Kauppi löysi Heinolassa omalle luovuudelleen sopivan ilmaisukanavan alkaessaan kehittää erilaisia keksintöjä. Aluksi ne olivat pieniä – hän esimerkiksi valmisti pankkiinsa kynätelineet suppiloksi kierretystä rautalangasta – mutta ajan mittaan keksintöjen kehittelystä tuli sekä aikaa että varoja syövä harrastus. Jussille se tuotti suurta mielihyvää, mutta muuta tuottoa siitä ei juuri saatu. Tämä harmitti ajoittain Alia, joka eräänäkin vuonna patisteli Jussia joulupöytänsä tämän uppouduttua höyläämään aisoja kehittelemäänsä tuhkanlevityskärkyyn verstaaksi muutetussa palvelijahuoneessa. Jussia kiinnostivat kaikenlaiset kirjansidonta, voimankäyttöön ja työtehoon liittyvät kysymykset, minkä lisäksi hän innokkaana kalamiehenä kehittäli erilaisia vieheitä. Vuosien mittaan hän haki ja sai keksintöilleen kaikkiaan viisi patenttia.²¹

Raili suhtautui Jussin keksintöharrastukseen Alin ja Hilkan tavoin, toisin sanoen enemmän pitkämielisesti kuin innostuneesti. Mutta on helppo nähdä yhteys isän keksijätouhun ja tyttären myöhempien käsitetutkimusten välillä. Molempiin liittyy keskeisenä pontimena sama omakohtaisen haasteen ja ”neronleimahduksen”, oivalluksen kokemus, ja toisaalta molemmat edellyttävät sitä aikaa ja vaivaa säästämätöntä käytännön ponnistelua, jota hyvänkin idean työstäminen käyttökelpoiseen muotoon vaatii.

Jussin keksinnöt eivät olleet perheen taloudessa ainoa asia, joka herätti etenkin Alissa tyytymättömyyttä. 1930-luvulla Jussi teki jälleen joitakin tonttikauppoja, jotka jättivät toivomisen varaa milloin ajoituksensa, milloin maa-alueen sijainnin tms. suhteen. Vuonna 1932 Jussi myi perheen kesäpaikan Espoon Vapaaniemessä. Jonkin aikaa myöhemmin hän osti Heinolasta Ruotsalaisen rannasta suuren tontin rantasaunoineen – ja myi sen sitten ennen kuin tontille ehdittiin rakentaa. Yhteisenä piirteenä näissä kaupoissa oli se, että Juho ryhtyi niihin ensin ja kertoi

professori, toisti saman muiston *Naisia tutkijoina* -sarjan videohaastattelussa (MP 1991).

¹⁹ RKK2, 317, ”Kirjastokasvatuksellisia näkökohtia lastenkirjastotyössä”.

²⁰ KU 6.1.2000.

²¹ RU 11.9.2000; EL 8.8.2000; RN 7.1.2000; A-LK 4.1.2000. Patenttien nimet olivat: ”Kovien kirjankansien valmistusmenetelmä yhdestä kansiaineen kappaleesta”, ”Kirje- ja asiakirjasäiliön lukkolaite”, ”Kirjalehtiöiden ja lehtiöblokkien syväsidonnassa käytettävä menetelmä”, ”Kirjalehtiön tasoitus-, nitomapuristus- ja falsetinmuotoilulaite” sekä ”Arkistokansion sulkumekanisismi”. (Patentti- ja rekisterihallitus, patentit n:o 18408/1936, n:o 18409/1936, n:o 23144/1947, n:o 26139/1950, n:o 27933/1955.)

asiasta Alille vasta myöhemmin. Lopulta Jussi ja talossa vaatetusliikettä pitänyt naapuri Kalle Leinonen vuokrasivat muutaman kilometrin päästä kirkonkylästä puutarhapalstan, johon kuului satakunta omenapuuta. Omaa kesäpaikkaa Kaupit eivät saaneet ennen kuin Ali otti vuorostaan sotien jälkeen ohjat käsiinsä ja hankki Jussilta kysymättä perheelle Sorsaluoto-nimisen tontin Viilajärven rannasta läheltä Kauppien sukutilaa.²²

Raili koulutiellä

Raili oli suorittanut Helsingissä valmistavan koulun ja aloitti siten syksyllä 1930 opinnot Heinolan keskikoulun ensimmäisellä luokalla. Alun perin kuudestatoista tytöstä ja neljästätoista pojasta muodostuneen luokan oppilasmäärä laski tasaisesti vuosi vuodelta niin, että keskikoulun lopussa se oli 17 ja jatkoluokkien viimeisellä luokalla enää 11.²³ Läheisin Railin luokkatovereista oli ensimmäiseltä luokalta lähtien hänen puolisen vuotta vanhempi serkkunsa Sirkka Kauppi (1919–1997). Sirkka oli suvun tilaa Hirvisalon Kaupissa isännöivän ja edistysmielistä *Heinolainen*-lehteä toimittavan Antti Kaupin tytär. Hän asui lukukaudet kaupungissa Antin omistamassa talossa Kalevankatu 4:ssä, toisinaan myös Railin luona Kauppakadulla. Sirkka oli alati vaihteleva yhdistelmä käytännöllisyyttä ja suuria tunteita, mikä ilmeni vaikeasti ennakoitavina tarmon ja saamattomuuden puuski-

Raili Kauppi (oik.) ja Sirkka-serkku keskikoulun pihalla n. 1935. (TAYK RK.)

²² KU 22.7., 26.7.2000; EL 8.8.2000; Vapaaniemen tiedot: Espoon käräjäoikeuden omistusrekisteri ja Hämeenlinnan maakunta-arkisto; HKA, ote H:lan käräjäkunnan lainhuudatusasiakirjasta ptk 51§, 19.9.1953.

Alille tontin myi 1947 edullisesti Saksalan emäntä Aleksandra Eskola, joka oli Jussin isänäidin sukua. Vanhempien kuoltua Sorsaluoto jäi sisaruksille ja etenkin vanhemmiten Raili Kauppi viihtyi siellä parhaiten yksinään, pitkiä kävelyretkiä tehden. Sisaret pitivät kesäpaikan aina 1990-luvun alkuun, jolloin matkat sinne kävivät linja-autoyhteyden lakattua liian hankaliksi.

Alia harmitti jälkeensä etenkin Vapaaniemen huvilan myynti, koska juuri vuosina 1932–33 tehtiin päätökset Lauttasaaren sillan rakentamisesta ja sen kautta vedettävästä Jorvaksentiestä. Kyseiset muutokset paransivat olennaisesti kulkuyhteyksiä ja nostivat sitä kautta myös Vapaaniemen markkina-arvoa. (Jutikkala et al. 1967.)

²³ Heinolan keskikoulun ja jatkoluokkien vuosikertomukset 1930–38.

na. Maalaistyttonä hän tunsi hienoista alemmuutta kaupunkilaisia kohtaan, mutta peitti sitä rempseällä käytöksellä. Hän ihaili Railin tyyneyttä ja viisautta, joskin piti tätä melko lapsellisena etenkin suhteissa vastakkaiseen sukupuoleen. Raili puolestaan tuntuu pitäneen Sirkkan suorudesta ja impulsiivisuudesta, joskin tämän ailahtelevuus myös huolestutti häntä.²⁴

Keskikoulu toimi vanhasa puutalossa Silta- ja Kirkkokadun kulmassa. Koulun oppilasmäärä laski 1930-luvun alkupuoliskolla laman jälkeisenä vaikutuksena lähelle sataa, mistä oli ainakin se etu, että koulua vuosikymmeniä vaivannut tilanahtaus helpotti useiksi vuosiksi. Keskikoulua nopeammin lama vaikutti yksityisten jatkoluokkien (lukion) oppilasmääriin, joiden vähenemisen myötä luokkien

Heinola keskikoulu toimi vuoteen 1947 Kirkko- ja Siltakatuojen kulmassa. (TaY, Musiikintutkimuksen laitos, Perinnearkisto, kuva: Heinola/77.)

saama valtionapu ja sitä kautta olemassaolo vaarantuivat vuosina 1931–32. Jatkoluokat, jotka siihen saakka olivat kuuluneet keskikoulun rehtorin alaisuuteen ja joilla keskikoulun opettajat opettivat, irrotettiin nyt omaksi koulukseksi. Ne olivat toimineet jo ennestään omassa rakennuksessaan Kirkko- ja Torikadun kulmassa ja 1932 ne siis saivat myös oman rehtorin, tuolloin jo eläkeikäisen Kuuno A. TalviOjan, ja oman opettajakunnan.²⁵ TalviOja haali luokkien täydennykseksi oppilaita paikkakunnan ulkopuolelta, mistä johtuen seuraavia kolme vuotta kutsuttiin ”muukalaislegioonan ajaksi”. TalviOjaa ponnistelu koulun pelastamiseksi raskasti kuitenkin liikaa ja hän kuoli keväällä 1933. Uusi rehtori aloitti syksyllä ja toi voimakkaan persoonansa ohella mukanaan myös ajalle ominaisia aatteita. Kuten alla nähdään, tilanteesta seuranneet jännitykset kasvoivat tasaisesti Railin lukiovuosien aikana.²⁶

Opetuksesta ja opettajista

Mitä keskikouluun tulee, tyypillinen koulupäivä alkoi aamukahdeksalta ja jatkui kymmeneen, jolloin seurasi kaksituntinen ruokatauko; iltapäivätunnit kestivät keskipäivästä kolmeen iltapäivällä. Koulussa vallitsi vakava uskonnollinen hen-

²⁴ Sirkka Kaupin päiväkirjat; TV 1.8., 8.8.2000. Tyttöjen luonteita ja suhdetta kuvaa osuvasti Sirkkan päiväkirjamerkintä joululomalla 8.1.1938: ”Soitin Railille, että olen täynnä energiaa, olen hiihtänyt ja tehnyt vaikka mitä. Toivottavasti sitä jatkuu edelleen, vaikka koulukin alkaa,” sanoi Raili niin hartaasti, että olin kuolla nauruun. Tunnettua on minun energisyyteni ja tarmokkuuteni aina lupapäivinä ja loma-aikoina, ellen lorvaile.”

²⁵ *Heinolan koulu 150 vuotta*, 82–85. Jokunen opettaja opetti kylläkin edelleen molemmissa kouluissa.

²⁶ Multamäki 1999, 126–131; LH 11.1., 25.1.2000.

ki. Heinolalaista – tai heinolaista, kuten seudulla sanotaan – oppikouluopetusta luonnehti erityisesti sen korkea vaatimustaso. Heinolan koulun 150-vuotishistoria toteaa: ”Vuosittain ehdot sai kaudella 1911–1950 keskimäärin 15 prosenttia oppilaista ja suoraan luokalleen jäi 12 prosenttia. Mustin vuosi Heinolan keskikoulun historiassa oli lukuvuosi 1931–1932, jolloin 26 prosenttia oppilaista sai ehdot ja viidesosa jäi suoraan luokalle. Koulutarkastajat pitivät käytäntöä hyvänä, sillä se kertoi arvostelun tiukkuudesta.”²⁷

Toinen keskikoululle ja sen jatkoluokille leimallinen piirre, oppilaiden suuret ikäerot, oli ainakin osittain seurausta edellisestä. Raili, joka Heinolassa oli aina luokkansa kuopus, oli kautta kouluaikinsa 2–3 vuotta alle luokan keski-ikä ja 4–5 vuotta nuorempi kuin luokan vanhin oppilas.²⁸

Oppilaiden vanhempien kritiikki opetuksen vaativuudesta kohdistui ensi sijassa maantiedon, eläinopin ja kasviopin lehtori Veikko (”Kampela”, ”Kampe”) Reijosen, joka toimi keskikoulun rehtorina 1927–1949: ”Rehtori Reijosen opetustapa ja vaatimukset olivat niin raskaita, että häntä oli pidetty koulun rasituksena koko työskentelynsä ajan. Ankaran arvostelun johdosta monet saivat ala-arvoisia, ehtoja tai joutuivat eroamaan koulusta. Väitettiin vielä, että näiden epäkohtien seurauksena oppilaat läpäisevät Heinolan keskikoulun vuoden kaksi vanhempina kuin yleensä vastaavista kouluista.”²⁹

Reijosen – jonka isä oli rovasti ja kirjailija Kauppi-Heikki – vaatimustaso oli aluksi liikaa Railillekin, joka löysi 1930 joulutodistuksestaan elämänsä ainoan nelosen – se tuli kasviopista. Tosin Raili sairasti syyslukukaudella kokonaista 57 tuntia. Liekö uusi koulu tuottanut järkytyksen, sillä jatkossa hän ei juuri sairastellut. Raili sisäisti pian opettajien odotukset, mikä johti eräänlaiseen kurinalaiseen vapauteen: edellytetyt oppimäärät merkitsivät hyvämuistiselle ja tiedonhaluiselle oppilaalle ainoastaan lähtökohtia lakkaamattomalle opiskelulle. On kuvaavaa, että siinä missä Reijonen iskosti oppilaisiinsa tuttua ajatusta ”emme opi koulua vaan elämää varten”, *non scholae sed vitae discimus* – ja siinä missä Senecan lause *non vitae sed scholae discimus* alun perin ironisoi elämälle vierasta kirjaoppineisuutta – siinä filosofi Raili Kauppi pyrki myöhemmin harmonisoimaan tätäkin vastakainasettelua muistuttamalla, että koulukin on elämää ja että elämä voidaan nähdä sarjana kouluja.³⁰

Edes koululaisten jokakesäinen riesa, kasvien keruu, ei näyttänyt vaivanneen Railia, joka kesällä 1933 – jolloin neljännelle luokalle siirtyvien edellytettiin kartuttavan kasvikoelmaansa 50:llä uudella kasvilla – opasti tovereitaan eräessä kirjoituksessa seuraavaan tapaan: ”Muuten voin neuvoa arvoisille lukijoille jotakin. Harjun takana erään pellon vieressä kasvaa hirveesti erästä neljän arvoista kasvia. Sen nimi on rinnehärkki ja sillä on valkoiset kukat ja se kuuluu Caryophyllaceae-heimoon. Näiden tuntomerkkien mukaan olen varma, että jokainen voi löytää sen.”³¹

²⁷ *Heinolan koulu 150 vuotta*, 74.

²⁸ Heinolan keskikoulun ja jatkoluokkien vuosikertomukset 1930–1938.

²⁹ *Heinolan koulu 150 vuotta*, 74.

³⁰ Raili Kaupin todistukset, TaYK RK, kansio Bd 1; Multamäki 1999, 127–128. Kasvatusoppinut Amos Comeniuksesta, jolta Kauppi omaksui ajatuksen elämästä koulunkäyntinä, ks. esim. Kaupin ”Sivistynyt ihminen”, *RKK* 2, 289.

³¹ *Lemmikki* kesäkuu 1933, TaYK RK, kansio Bc 1. Kirjoitus sisältyy käsillä olevaan kokoel-

Lähes Kampen vaatimustasoon ylsi suomenkieltä ja jonkin aikaa myös historiaa opettanut Lyyli ”Ankka” Ikonen, joka opettajakollega Lyyli Hahlan mukaan ”jakoi armotta nelosia ja viitosia, jos oli tarpeen”. Hahla oli kuitenkin jälkikäteen kiitollinen omien lastensa puolesta, ”joiden kirjeenvaihdossa ankan opettajan vaikutus vieläkin tuntuu”. Hilikka Kaupin luokkatoverin Kaija Multamäen kuvauksen mukaan Ikonen oli olemukseltaan ”lyhyt, tanakka, tukka napakasti nutturalla, silmät vesiharmaat”. Vaappuvan kävelynsä perusteella Ankaksi kutsutun suomenlehtorin opetustyyli oli ”kuivahkoa ja pakonomaista”. Hilkan elokuvaharastusta ei viittäkymmentä lähestyvä Ankka osannut arvostaa lainkaan. Kuitenkin oppilaat näyttivät melkeinpä vastentahtoisesti kunnioittaneen värittömän lehtorin omistautumista kutsumukselleen.³²

Matematiikkaa opetti tinkimättömästi ja selkeästi vararehtori Yrjö Lackström, ”Laku”. Opetus alkoi aritmetiikasta Elon laskuopin mukaan ja laajeni kolmannella luokalla geometriaan ja neljännellä algebraan L. Nevanlinnan oppikirjaa seurailleen. Lakun vaimo Meri Lackström opetti tytöille voimistelua ja terveysoppia. Mainitakoon vielä ruotsin ja saksan opettaja Hilda Törmä, Railin luokanvalvoja toiselta luokalta alkaen. Ruotsin opetuksessa jäivät kielioppiseikat ääntämisharjoitusten ja kappaleiden ulkoluvun varjoon, koska ylioppilaskirjoituksissa vaadittiin vain käännöstä ruotsista suomeen. Toiselta luokalta alkaneen saksan kielioppia käytiin läpi huolellisemmin, mikä loi lujan pohjan Railinkin saksankielen taidolle. Saksaksi hän sittemmin kirjoitti tärkeimmät loogiset tutkimuksensa.³³

Keskikoulun jatkoluokilla eli lukiossa jatkui sama vaativa linja. Railille ja myöhemmin Hilalle ruotsia opettanut Lyyli Hahla (1910–2002) muisti erään opettajan kiteyttäneen asian toteamukseen ”kympin antaa itselleen, yhdeksän parhaille oppilaille”.³⁴ Ruotsinopettajat vaihtuivat Railin lukioaikana vuosittain. Hahla seurasi Akseli Helojokea ja Arvid Havansia 1937. Hahla (Heinolaan tullessaan hän oli vielä neiti Arakoski) eli ”Hoppania” – tunnetun käveluryhlijän mukaan – oli hänkin vaativa opettaja, joskin hän vierasti vanhahtavaa kurinpitoa. Ruumiillista kuritusta ei käytetty, mutta jälki-istunnot olivat yleinen rangaistus eikä käytösnumeron alennuskaan ollut harvinainen. Jatkoluokilla opettajia teititeltiin.³⁵

Pelkkien todistusnumeroiden valossa tarkasteltuna Raili Kaupin koulumenesitys keskikoulussa vaikuttaisi melkeinpä keskinkertaiselta ja lukiossakin vain kohdaltaiselta, ellei yllä mainittua poikkeuksellista vaatimustasoa otettaisi huomioon. Railin keskiarvo kohosi oppikoulussa alkuvuoden 7.23:sta päättöluokan 8.6:een; jatkoluokilla se vaihteli 8.44:n ja 8.94:n välillä. Toisaalta koko luokan keskiarvot eivät nousseet koko keskikouluajana edes seitsemään ja lukiossa ne jäivät välille 7.26–7.70. Raili, luokan kuopus, oli aina myös sen priimus.

maan.

³² LH 7.3., 9.3.2000; Multamäki 1999, 129–130; Heinolan keskikoulun vuosikertomukset 1930–1935.

³³ Multamäki 1999, 128–129; Heinolan keskikoulun vuosikertomukset 1930–1935; LH 3.2.2000.

³⁴ LH 4.2.2000.

³⁵ LH 4.2., 7.3., 9.3.2000.

Sisaret yhdessä ja erikseen

Railin sisar Hilikka aloitti alakoulun toiselta luokalta Heinolan seminaarin harjoituskoulussa. Hän itki alussa herkeästi, mikä hävetti vierustoverina istunutta, myös Helsingistä muuttanutta Tuovi Valvetta. Heistä tuli kuitenkin hyvät ystävät, joiden seurassa pari vuotta vanhempi Railikin viihtyi joskus. Kaikki kolme tyttöä kuuluivat voimistelunopettaja Meri Lackströmin perustamaan partiolippukuntaan, Kymen Vartioihin. Nukkeleikkien ohella siellä suoritettiin merkkejä ja osallistuttiin isänmaallisiin lippu- ym. seremonioihin. Eräs vaikuttava seremonia oli rautatieaseman vihkiminen syyskuussa 1932, jolloin tasavallan presidentti Svinhufvud astui juhlahjunasta ja kulki partiolippukuntien muodostamaa kunniakujaa odottavaan autoon. Partion ohella tytöt viihtyivät myös vaatimattoman kaupunginkirjaston lukusalissa, joka oli avoinna iltaan saakka. Kirjasto sijaitsi torin koilliskulmassa jatkoluokkien rakennuksessa.³⁶

Kuten jokaisen menestyvän oppilaan sisarukset, Hilkkakin joutui vuosien mittaan tottumaan siihen, että hänen tekemisiään punnittiin Railin saavutusten mukaan. Luokkatoveri muistaa, miten lukion suomenkielen opettaja käsitteli kerran kielioppia ja huomautti eräässä kohdassa Hilikalle: ”Kuinka sinä et sitä tiedä, tietäähän sinun

Kymen Vartiot n. 1935. Lähikuvassa keskellä toinen ja kolmas vasemmalta Sirkka ja Raili Kauppi. (TAYK RK.)

sisaresikin.” Hilikka totesi ponnekkaasti: ”Minä en ole Raili Kauppi.”³⁷ Vertailut sisareen luonnollisesti harmittivat Hilikkaa ja saadakseen omaa tilaa hän ei yrit-

³⁶ TV 1.8., 8.8.2000; Endén 1989, 169–170, 332–333.

³⁷ KM 30.12.1999. Todettakoon kuitenkin, että kumpikin tytär sai Juholta palkkioksi hyvästä todistuksesta kirjoituslupaston eli sekretäarin. (TV 1.8., 8.8.2000.)

tänytkään kilpailla Railin kanssa vaan pyrki korostamaan tästä poikkeavia puoliaan. Hiljaisesta Hilkasta kehittyi ainakin jossakin määrin vilkas, seurallinen ja ajoittain kuritonkin nuori nainen, kun taas Raili oli aina rauhallinen ja hieman etäinen olento, joka ”seurusteli kirjojen kanssa” ja jota ”koulussa pidettiin hiljaisesti nerona”.³⁸ Railin vapaa-ajan yhdessäoloa luokkatoverien kanssa rajoitti luonnollisesti aina myös hänen nuoruutensa, kun taas kaksi vuotta nuoremalla Hilkalla, joka aloitti keskikoulun neljä vuotta sisartaan myöhemmin, oli luokallaan runsaasti ikätovereita.

Railin varhaiset kirjoitukset

Joitakin näkyviä nuoren Railin sisäiseen elämään ja kehitykseen 1930-luvulla tarjoavat hänen, Sirkka-serkun ja Hilkan omatekoiset lehdet, joita he kirjoittivat vaihtelevalla säännöllisyydellä vuosina 1930–36. Raili oli kolmikosta selvästi innokkain, pitkäjänteisin ja tuotteliain kirjoittaja, jonka teksteissä tulee runsaiden kirjallisten vaikutteiden inspiroiman tarinoinnin ohella esiin syvenevä itseilmaisun tarve.³⁹ Aikaa myöten myös hänen taiteellinen kunnianhimonsa kirjoittajana kasvoi, mikä tosin johti usein jäykähkön asetelmallisuuden vaikutuksesta spontaanisuuden vähenemiseen. Näiden lehtien – joihin välittömän kipinän lienee antanut kosketus Antti-sedän julkaiseman *Heinolaisen* toimitustyöhön – ohella Raili kirjoitti Heinolassa, kuten myöhemminkin, muiden esitettäväksi erilaisia kuvaelmia; itse hän oli liian ujo esiintyäkseen niissä.⁴⁰ Muun kirjoittamisen ohella Raili alkoi myös pitää päiväkirjaa, mikä tapa hänellä säilyi vanhuuteen saakka.

Ensimmäinen *Lemmikki* valmistui joulukuussa 1932 ja alkuvuodesta 1933 ilmestyivät seuraavat numerot.⁴¹ Kutakin numeroa valmistettiin ilmeisesti vain yksi kappale – sehän kirjoitettiin käsin, kukin vuorollaan – ja toimittajakunta lienee itse muodostanut myös tärkeimmän lukijakunnan. Tytöt kirjoittivat nimimerkeillä. Raili, joka oli aluksi esittäytynyt nimimerkillä Kaunotar,⁴² mutta jonka romanttisia tunteita alkoivat herätellä tyttö- ja rakkausromaanien (Alcott, J. Webster, Courts-Mahler) ohella seikkailukertomukset (Dumas, Verne, Grey), otti Monte-Criston kreivin rakastetun mukaan uudeksi nimimerkikseen Haydée.⁴³

³⁸ SK päiväkirja 8.–9.1.1938; EH 23.1.2000; EL 8.8.2000; RU 11.9.2000.

³⁹ Kaunokirjallisten vaikutteiden ohella myös satunnaisia tietokirjojen lukemisesta saatuja elementtejä punoutui Railin kertomuksiin. Esimerkiksi hänen joulukuussa 1932 aloittamansa jatkokertomus ”Gransasson kummitus” näyttää saaneen innoitusta tietosanakirjan ensimmäisen osan Apenniineja koskeneesta artikkelista, johon liittyi vaikuttava valokuva Italian korkeimmasta huipusta, Gran Sassosta. Sattumoisin kymmenen vuotta myöhemmin, 1943, juuri Gran Sasson vuoristotukikohdassa ”kummitteli”, varjoksi entisestään kuihtuneena, vallasta syösty Benito Mussolini.

⁴⁰ Luokkaa ylempänä ollut Raija Uusipelto muisti myöhemmiltä vuosilta erään näytelmän tai kuvaelman repliikin, jossa voi ajatella kuulevansa jo viitteitä Railin myöhemmästä suuntautumisesta filosofiaan. Siinä palvelustyttö toteaa toiselle sokraattiseen sävyyn: ”Tok’ ymmärrän mä etten ymmärrä mit’ ymmärrän.” (RU 11.9.2000.)

⁴¹ *Lemmikkejä* ennen Raili oli jo kirjoittanut 1930–31 ainakin kokoelman *Satuja*.

⁴² Raili olisi itse halunnut olla ”Ikuisesti palava rakkaus”, mutta käytännöllinen Sirkka suostutteli hänet ottamaan lyhyemmän nimen.

⁴³ *Lemmikki*, joulukuu 1932 ja tammikuu 1933, TaYK RK, kansio Bc 1.

Railin mielikuvitusta kiehtoivat rakkaustarinat, eksoottiset seikkailut, kummitusjutut, tieteisfantasiat, runous, sanalla sanoen kaikki, mikä valotti sitä puolta maailmasta, minkä asiallinen tietokirjallisuus jätti käsittelemättä. Hän yhdistelee omissa teksteissään huolettomasti erilaisia kertomustyyppejä. Vaihtelevasti pikkuvanhan ja varhaiskypsän kirjoittajan vilkas ajatusmaailma tuotti aika ajoin merkillisiä tuloksia: ”Kummitus lähestyi naista jazziaskelin ja teki käsillään, joissa tikari välkähteli, plastisia liikkeitä.” Toimittajan osastossa, käsitellessään kirjoittajien omaa todellisuutta, Raili ottaa usein ironisen näkökulman omaan erinomaisuuteensa: ”Minun jalo sieluni riemuitsee, kun näen jonkun pyrkivän kohti elämän jännittävintä sisältöä, nimittäin hurjan jänniä kirjoja.” ”Minä ainoana meistä kolmesta ’Lemmikin’ toimittajasta teen hyödyllistä ja tärkeää työtä ihmiskunnan hyväksi.” Pian kolmetoista täyttävä toimittaja suunnittelee maailmanparannusta isä-Jussin esimerkkiä seuraten keksimällä:

Kun tulen suureksi, aijon saada neronleimahduksia. Aion keksiä koneen, jolla rakkaus saadaan syttymään. Amor tulee silloin vanhanaikaiseksi. Suuret, mahtavat koneet ampuvat silloin lemmennuoliaan funkistyyllisiä ihmisiä kohti. Ah, sitä ihanaa aikaa!⁴⁴

Railin tarinoissa esiintyy tonttuja, keijuja, enkeleitä, kummituksia, rikollisia, salapolii-seja, unelmoivia neitoja ja kohtalokkaita naisia. Satukertomusten yleisimpänä teimana on kumppanin etsiminen, löytäminen ja usein myös menetys. Jännitystarinoiden henkilönimet ovat eksoottisia – Carenius, Bellard, miss Balmain, Tereza Roquets – ja seikkailujen tapahtumapaikkoina ovat aateliskartanot, linnat, suuren maailman kaupungit, jylhät vuoristot, synkät metsät. Ominaisena piirteenä Railin kirjoituksissa on alusta saakka (ainoana poikkeuksena numerosta toiseen polveileva jatkokertomus ”Gransasson kummitus”) selkeä kokonaisnäkemys, mikä estää häntä, toisin kuin monia ikäisiään, kadottamasta asian ydintä ja eksymästä kertomuksen käännteisiin.

Näissä varhaisissa kirjoituksissa – Raili ei ollut aloittaessaan vielä kolmetoista – lukijan huomiota kiinnittää kuitenkin eniten itsenäiseksi aiheeksi kohoava yksinäisyyden kokemus ja siitä kasvava melankolia. Aluksi alakulo yhdistyy kertomuksissa saavuttamattomaan romanttiseen rakkauteen, mutta pian – ennen kaikkea runoissa, joiden kautta Raili lisääntyvässä määrin ilmaisi tuntojaan – surun syyksi täsmentyy henkinen yksinäisyys. Vuoden 1933 maaliskuun *Lemmikissä* mm. runo ”Kulkija” tuo esiin tämän kokemuksen eri puolia. Yksinäisyyden kokemus aiheuttaa kirjoittajassa levotonta ahdistusta ja pakottavaa kaipuuta sisäiseen rauhaan ja hiljaisuuteen. Tämä yksinäisyys liittyy enemmän sisäiseen kokemukseen kuin ulkoiseen todellisuuteen: muiden ihmisten joukossa yksinäisyys ei välttämättä vähene vaan saattaa päinvastoin korostua. Niinpä runo päättyy siihen lohduttomaan käsitykseen, että ainoastaan kuolema voi tuoda kaivatun rauhan.

⁴⁴ *Lemmikki*, maaliskuu 1933, TaYK RK, kansio Bc 1.

Väsynyt olen, rauhaan kaipajan
Vain paha maailma mua ympäröi.
Lempeä, onnea ja rauhaa rakastan,
Mut kuka sitäkään nyt mulle soi!

Ma kuljen yksin, kuljen kautta maailman.
Ei ystävää oo mulla, vaikk sitä kaipajan.
Jäi elost entisestä minulle muistot vain.
Ma kuljen. Yksin ne on seuranain.

Miks rauhaa en ma saa, vaikk sitä halajan?
Miks kulkea mun täytyy, vaikka uuvun?
Ma haudan hiljaisuuteen kaipajan.
Mut milloin, milloin sen ma saavutan?

Vaikka kyseessä lieneekin enemmän satunnaisen mielentilan kuin jatkuvan mielialan ilmaus, runo antaa viitteitä siitä, ettei nuorella Raililla ollut valmiuksia käsitellä, eikä ainakaan ylittää, erillisyydenkokemustaan. Runon pateettinen alistuminen yksinäisyyteen on myös enteellinen ratkaisu tähän ennen pitkää elämänongelman mittasuhteet saaneeseen kokemukseen. Vaikka Raili Kauppi aikuistuttuaan pyrkikin aika ajoin murtautumaan ulos tästä henkisestä erillisyydestä tai ainakin lievittämään sitä eri tavoin, yksinäisyys – ja yksinolo – leimasi valtaosaa hänen elämästään.⁴⁵

Samassa *Lemmikissä* esiintyvän runon ”Talviyö” loppusäkeissä toistuu vastaava kokemus, joskin vähemmän ahdistavana:

...
ja lumi hiljaa, hiljaa valaa
takanain ladun umpehen,
ma yhä hiihtelen.
Oi, yö, sa pehmyt, valkoinen,
en palais milloinkaan
äärehen kaiken arkisen,
vaan jäisin tänne onnelaan.
Taas syttyis lamppu auringon,
en olis koskaan onneton.
Ja lopuks hiljaa hautahan
vaipuisin korpeen synkeään
vain yksin, salaa.
Ja kuu se loistais haudallein
ja lumi peittäis hiljaa sen.
Mun uneni ois ikuinen
ja onnekas.⁴⁶

⁴⁵ Raili Kaupin eri aikoina tunteneiden henkilöiden haastatteluissa yhä uudelleen toistuneen luonnehdinnan mukaan hän oli ”ystävällinen mutta etäinen”, mikä kuvaa ulkopuolisen näkökulmasta osuvasti sekä vilpittöntä yritystä kohti toisia ihmisiä että näiden yritysten jonkinasteista epäonnistumista.

⁴⁶ Runo tuo mieleen Eino Leinon ”Yksin hiihtäjä”-runon (*Hiihtäjän virsiä*, 1900), jonka nimihahmo on uupumassa elämän korpitaipaleelle. Mutta jos Railin runoon liittyi muistumia Leinon

Kolme vuotta myöhemmin, maaliskuussa 1936, Raili kirjoitti kuvitteellisen haastattelun *Normaan*, kuten tyttöjen lehden nimi tuolloin kuului. Haastateltavana oli Mona Lisa, jonka kuva riippui heliopeinture-jäljennöksenä Railin kirjoituslipaston yllä. Kaunopuheisessa äänettömyydessään se tarjosi tilapäistä aihepulaa poteneelle Railille sopivan mietiskelykohteen. Tämä maailmaa sivusta hymyillen katseleva hahmo toteaa melkein kuin *Sinuh*en Kaptah kymmenen vuotta myöhemmin, että maailma ”on aina samanlainen ja ihmiset, he ovat aina vain lapsia, jotka leikkivät ja luulevat tekevänsä jotain todellista”. Lyhyen kirjoituksen sävy on kepeä ja äskeinen huomautus ohimenevä, mutta se tuo pienen lisän yllä mainittuun sivullisuuden teemaan. Erillisyyden kokemukseen liittyy tyypillisesti kokemus toisaalta oman minän ja toisaalta ympäröivän maailman jonkinasteisesta epätodellisuudesta. Mona Lisa katseli maailmaa Railin huoneen seinältä yksinäisenä ja irrallisena, tarjoten näin eräänlaisen alter egon tai peilin Railille, joka myöhemmin aikuiseksi vartuttuaan ei koskaan lakannut tavoittelemasta sitä ”sanomatonta” todellisuutta, joka kätkeytyy kaiken tavanomaisuuden ja varmimmankin tietämyksen pinnan alle.⁴⁷ Taulu seurasi Kauppia seuraavat kuusi vuosikymmentä, mikä kertoo sen merkinneen omistajalleen erityisen paljon. Kiinnostavaa on myös havaita, että professori Kaupin kotona 1970- ja 1980-luvuilla tehtyjen haastattelujen kuvituksissa hänen takaansa seinältä erottuu aina kyseinen Mona Lisan kuva.⁴⁸

Lukio ja politiikka: rehtori Lahden opetukset

Raili aloitti opintonsa Heinolan keskikoulun jatkoluokilla syksyllä 1935. Joiltakin osin muutos entiseen oli vähäinen – koulutoverit olivat paljolti samoja kuin ennenkin, oppiaineet olivat suurelta osin entisiä (täysin uusia olivat vain maanpuolustusoppi, josta alla enemmän, englanti ja seitsemänneltä luokalta alkaen filosofian alkeet). Mutta seuraavat kolme vuotta eivät merkinneet vain tavanomaista siirtymistä aikuisten maailmaan, ne merkitsivät myös astumista sitä ja jatkoluokkia tuolloin leimanneeseen mustavalkoiseen ja politisoituun aatemaailmaan.

Eräänlaisena alkuvitteenä tulevasta Railin kirjahyllyyn ilmestyi vuonna 1935 tavanomaisten tieto- ja viihdekirjojen lisäksi kaksi kirjaa, jotka ilmensivät toisaalta arvokasta, toisaalta arveluttavaa isänmaallisuutta.⁴⁹ Edellistä edusti Esteri Karilaan *Isänmaan tytär. Hilda Käkikosken elämäkerta*, joka kertoo kohottavan tarinan aidosta, nöyrästä ja suvaitsevasta isänmaan palvelemisesta. Arveluttavaa isänmaallisuutta edusti Margherita Sarfattin Mussolini-elämäkerran suomennos fasistisine

runosta, ovat erot sitäkin silmiinpistävämät. Leinon hiihtäjän viimeiset hetket kuluvat lohdullisessa valveudessa, jossa kaipuu siirtää hänet lapsuuteen, sisarten pariin ja vanhempien kodin lämpöön. Railin hiihtäjä ei kaipaa arkea ja ihmisten seuraa vaan yksinäisyyttä ja unohdusta.

⁴⁷ Kaupin runokokoelma *Sanomattoman* (1959) runo ”Hymyily” saattaa sekini liittyä kyseiseen kuvaan. *Sanomaton* sisältyy kokoelmaan *RKK5*.

⁴⁸ Raili Kaupille ominaista vaitonaisuutta (hän ei tuntenut tarvetta – tai kyennyt – arkipäiväiseen rupatteluun, small talkiin) täydensi usein ”monalisamaiseksi” tai ”madonnamaiseksi” luonnehdittu hymy. (AM 1.4.1999; KU 10.8., 31.8.2000.)

⁴⁹ Raili Kaupilta on säilynyt 1930-luvun käsittävä kirjaluetelo, jossa on lueteltu 66 kirjaa hankintavuosiin. (TaYK RK, kansio Bd 1.)

aatemaailmoineen, jossa nöyryydellä ja suvaitsevuudella ei ollut sijaa.⁵⁰

Heinolan keskikoulun jatkoluokkien rehtorina toimi 1933–38 Aimo Lahti (1902–1953). Hän oli vuoden 1919 Aunuksen sotaretken invalidi, intomielinen Suur-Suomi-aatteen ajaja ja energinen suojeluskunta-aktiivi.⁵¹ Samanmielisen johdokunnan ja kannatusyhdistyksen (yksityiset jatkoluokat siirtyivät valtiolle vasta vuonna 1950) ohella hänellä oli tukenaan poliittisesti paljolti samanmielinen opettajakunta.⁵² Aste-eroja toki oli – esimerkiksi aika ajoin rehtorin sijaisena toiminut saksan ja englannin opettaja Erkki Penttilä oli enemmän englantilais- kuin saksalaismielinen, vaikka ottikin osaa suojeluskuntatoimintaan ja maanpuolustusopetukseen. Silti Lahden poliittisesta kannasta poikkeavan opettajan – kuten ruotsinopettaja Lyyli Arakosken (myöh. Hahla) – olo opettajanhuoneessa oli aika ajoin tukala.⁵³

Vuonna 1936 julkaisemansa *Koulu ja maanpuolustus*-kirjasen alussa Lahti katsoo kaikkien kasvatussuuntien päämääränä olevan saman ajatuksen: ”*On kasvatettava isänmaalle kunnan kansalaisia ja ihmiskunnalle oikeita, hyviä ihmisiä!*”⁵⁴ Tämä sinänsä kiitettävältä vaikuttava ajatus, jossa kansalaisuus ja ihmisyyys esitetään ongelmattomalla tavalla yhteensopiviksi, saa kohta kansalaisuuden osalta arveluttavan täsmennyksen: ”*Maanpuolustusopetuksen tehtävänä on kasvattaa kansalaisia oikeaan tahtomiseen, oikeaan tuntemiseen ja oikeaan tietämiseen sen hetken varalta, jolloin valkoisen isänmaamme itsenäisyys ja suomalaisen kansamme vapaus on uhattu.*”⁵⁵ Täysiarvoiselta kansalaiselta vaadittiin siis oikeaa poliittista kantaa. Ilmaus ”oikeaan tahtomiseen, oikeaan tuntemiseen ja oikeaan tietämiseen” sitä paitsi kertoo, ettei tavoitteena ollut vain tietopuolinen koulutus, vaan ohjelmallinen mielten ja asenteiden muovaaminen. Ihmisyyys jäi kirjasessa käytännössä vaille omaa sisältöä, sillä se määrittyi vain Suomen valkoisen kansalaisuuden pohjalta. Rauhanaatteen ja kansainvälisyyden kannattajat esitettiin epäilyttävässä valossa: ”Samoin on oppikoulun opettajien joukossa sellaisia, jotka kuuluvat kommunistis-pasifistisiin ’rauhanliittoihin’ ...”⁵⁶ Ongelmaan löytyi lääke: ”Oppikoulussahan vaikeus poistuu sillä, että maanpuolustukseen ei nihilistis-pasifistista opettaja-ainesta päästetä hyppysiiän pistämään.”⁵⁷ Lahden nationalismi ei ollut suvaitsevaa

⁵⁰ Jonkinlaista ironiaa on siinä, että elämäkerran kirjoittaja Margherita Sarfatti, alkujaan Mussolinin läheinen tukija, joutui rotulakien astuttua voimaan lähtemään Italiasta juutalaisen syntyperänsä vuoksi.

⁵¹ Rehtori Lahti (jota ei pidä sekoittaa tunnetumpaan kaimaansa, Suomi-konepistoolin keksijä Aimo Lahteen) haavoittui Aunuksessa Tuuloksen Ylängössä molempiin reisiin ja hänen oikea jalkansa amputoitiin. Vamma aiheutti hänelle aika ajoin kovia tuskia, mikä ilmeni Heinolassa paitsi satunnaisina poissaoloina myös opetustyössä sattuneina itsehillinnän menetyksinä. Yhtenä päivänä viikossa hänellä ei ollut opetusta ja silloin ”koko koulu rentoutui, muulloin jännitys oli jatkuvaa”. (A. Lahden kantakortti, Sota-arkisto; RU 11.9.2000; LH 3.2.2000.)

⁵² Juho Kauppikin valittiin jatkoluokkien johtokuntaan vuonna 1935, jolloin Raili siirtyi lukioon. Ali, joka ei vaikuta olleen politiikasta kiinnostunut, oli puolestaan kuulunut keskikoulun vanhempainneuvostoon vuodesta 1932. (Heinolan keskikoulun ja jatkoluokkien vuosikertomukset 1932–38.)

⁵³ EPä 9.2.2000; LH 11.1., 25.1. ja 9.2.2000.

⁵⁴ Lahti 1936a, 10; kursivoinnit tässä ja seuraavissa lainauksissa Lahden.

⁵⁵ Mt., 12–13.

⁵⁶ Mt., 24.

⁵⁷ Mt., 25.

isänmaallisuutta, vaan revanssisotaan valmistautuvaa, aggressiivista Suuren Suomen valmistelua.

On tiettyssä mielessä epäolennaista arvioida, missä määrin Raili alun perin omaksui koulussaan vallalle päässeitä oikeistolaisia aatteita. Se ei ole epäolennaista niinkään siksi, että hän jätti kyseiset aatteet joka tapauksessa taakseen viimeistään jatkosodan vuosina. Tärkeämpi syy on se, että tämä aatemaalma oli läsnä oppilaiden elämässä ilman kilpailevia näkemyksiä tai asiallista kritiikkiä – sitä ei päässyt pakoon eikä siltä voinut sulkea aistejaan tai mieltään vaikka olisi halunnutkin. Tilanne Heinolassa oli poikkeuksellinen siksi, että koko ajatus maanpuolustusopetuksesta syntyi juuri rehtori Lahden aivoissa. Sen opetus käynnistyi ensimmäisenä hänen koulussaan juuri kun Raili luokkatovereineen aloitti lukion. He tarjosivat siten Lahdelle laboratorion, jossa maanpuolustusopetusta saattoi kokeilla ja kehittää levitettäväksi muille oppilaitoksille.

Vaikka maanpuolustus oli lukujärjestyksen perusteella vain yksi aine muiden joukossa – se oli vieläpä periaatteessa vapaaehtoinen – sen merkitys oli käytännössä paljon suurempi. Seuraavissa lainauksissa Lahti kertoo opetuksen taustoista, tavoitteista ja aiotusta laajuudesta.⁵⁸

Näillä jatkoluokilla, jotka vuodesta 1932 asti ovat toimineet aivan erillisenä, keskikoulusta riippumattomana oppilaitoksena, on syyslukukauden alusta lukien v. 1935 opetettu vapaaehtoisena aineena maanpuolustusoppia.

... Jo Heinolan Jatkoluokkien perustamisvaihe sattui valtiollisesti kiihkeään aikaan. Koulun ensimmäisenä lukukautena puhkesi maassamme suurlakko. Sen isänmaallisen hengen johtamana, jota maamme koulut olivat venäläisvallan aikana oppilaihinsa istuttaneet, astui moni vasta alkaneen koulun oppilas kansalliskaartin riveihin. Myöhemmin, vapaussotavuonna, näemme taas Heinolan jatkoluokkienkin oppilaat mieslukuisina isänmaan palveluksessa. Miltei poikkeuksetta liittyivät koulun poikaoppilaat valkoisen armeijan riveihin, ja kuusi heistä antoi nuoren elämänsä isänmaan vapauden lunastusuhriksi.

Vapaussodan aikana oli Heinola kiivaiden ja pitkällisten taistelujen näyttämönä. Siitä johtuen onkin rintamamiesten luku Heinolassa ja lähiseuduilla verrattain suuri. Vapaussodan rintamamiesten lapsia on tällä hetkellä suuri prosentti Heinolan jatkoluokkien oppilaista, ja näitä rintamamiehiä on lukuisasti ryhmittynyt koulun kannattavaksi voimaksi, sen kannatusyhdistyksen. Lukuvuonna 1934–35 esim. kuului koulun johtokuntaankin kuusi rintamamiestä eli 60% johtokunnan jäsenistä. Koulun opettajakuntaan kuului samana vuonna rintamamiehiä, tosin rintamamiesten nuorimpia, neljä eli 50% koulun miesopettajista. Koulun rehtori on lisäksi 70% sotainvaliidi.

Tältä pohjalta katsottuna ei liene ihmeteltävissä, että varhaisemmilta koululaispolvilta perinnöksi jäänyt voimakas isänmaanrakkaus ja halu vaalia vapaussodan kalliita perinteitä on voimakkaana elänyt koulun oppilaissa, opettajistossa ja muissa koulua lähellä olevissa piireissä, erityisesti voimakkaan suojeluskuntaharrastuksen muodossa.

⁵⁸ Tässä yhteydessä tarkastellaan vain opetuksen lyhyen tähtäimen tavoitteita. Lahden lopullinen tavoite ulottui paljon pidemmälle: ”Maanpuolustusopetuksella saavutetaan sen lopullinen päämäärä – koko kansan tehostettu puolustusvalmeus – vasta sitten, kun sitä opetetaan kaikkialla maassamme ja kaikilla eri kouluasteilla.” (Mt., 103.)

... Kun nyt koulussa kautta vuosien on elänyt näin voimakas isänmaallinen henki ja elävä puolustusharrastus, ei liene varsin kummastuttavaa, että maanpuolustusopetus juuri pienessä Heinolassa on saanut käytännöllisen alkunsa, enempää kuin sekään, että harrastus mainittuun opetusaineeseen jatkuvasti on ollut voimakasta.⁵⁹

Maanpuolustusoppi oli yksittäinen aine, mutta rehtorin tavoitteena oli muokata koko koululaitos ja yksittäiset oppiaineet sellaisiksi, että ne tukisivat nimenomaan tätä ainetta. Tähän tarkoitukseen sopimattomia aineita tai aiheita ei pitänyt suvaita opetuksessa:

Edellä mainitsin kasvatuksen yleiseksi päämääräksi: On kasvatettava isänmaalle kunnan kansalaisia ja ihmiskunnalle hyviä ihmisiä. Kunnan kansalaisen ominaisuuksiin katsoimme kuuluvan oikein suunnatun uhrimielen ja puolustushengen, joiden kasvattamiseen koulun on kohdaltaan pyrittävä.

Jokaisen opetusaineen on osaltaan edistettävä yhteistä suurta kasvatuspäämäärää. Jos opetusaineiden joukossa on sellaisia, jotka eivät sitä tee, saa ne huoletta poistaa opetussuunnitelmasta. Luonnollista kuitenkin on, että jokaisella opetusaineella on tämän yhteisen päämäärän lisäksi oma erityinen opetuspäämääränsä, johon pyrkimällä se samalla edistää yhteistä, lopullista päämäärää.⁶⁰

Siinä missä filosofia alennettiin keskiajalla *ancilla theologiaeksi*, uskonnon piiaksi, siinä Lahti kaavaili näille ja muille oppiaineille uutta nationalistista roolia: ”Itsestään selvältä tuntunee sellaisten aineitten kuin uskonnon ja filosofian herättävä ja kohottava vaikutus oppilaiden isänmaalliseen mieleen. Kumpaakin ainetta voidaan opettaa voimakkaasti isänmaallisessa hengessä varsinaisen opetussisällön siirtä millään tavalla kärsimättä.”⁶¹

Lahti pyrkii silti torjumaan väitteitä ohjelmansa äärimmäisestä tendenssistä: ”Haluaisin ... säilyttää [isänmaallisuuden opetuksen] kaikkia eri opetusaineita yhdistävänä renkaana, jonka huipistumaksi sitten muodostuisi varsinainen maanpuolustusopetus. Tällä en pyri koululaitoksen yleiseen militarisointiin, kuten nurjamielisesti ehkä voitaisiin väittää.”⁶² On kuitenkin vaikea välttää saamasta sotaista vaikutelmaa hänen ohjelmastaan, etenkin, kun sitä tarkastelee lähemmin. Maanpuolustusopetuksen käytännöllinen osuus käsitti kaasusuojeluopetusta, suunnistusta, viestitystä, ilmasuojelua; tytöille opetettiin lisäksi ensiapu- ja sidontaopetusta ja pojille räjähdysainekemiaa. Vaikka sodan varalle valmistautumista olisikin joskus vaikea erottaa varsinaisesta sodan valmistelusta, sodan mahdollisuuden jatkuva korostaminen rauhanajan opetuksessa ei kuulunut yleiseen opetuskäytäntöön Suomessa.

Teoreettisen maanpuolustusopetuksen pyrkimyksenä oli puolestaan selvittää

⁵⁹ Mt., 43–44. ”Rintamamiehillä” Lahti tarkoitti luonnollisesti vain valkoisten puolella taistelleita.

⁶⁰ Mt., 31.

⁶¹ Mt., 27–28.

⁶² Mt., 25.

Kaasusuojeluopetusta jatkoluokilla n. 1936. (TAYKKR.)

isänmaa-käsitteeseen ”sisältyvät arvot, sen rajat ja puolustus”.⁶³ Isänmaa-käsitteen määrittely oli jo uskonnollis-isänmaallista demagogiaa: ”Todettiin isänmaanrakkauden olevan tunnepohjaisen elämyksen, jonka pohjimmaisena perustana on itse säilytysvaisto. Isänmaa-käsitteeseen taas sisältyy pyhimpien arvojemme kategorinen ehdottomuus, joka huipistuu lausumaan: jokainen isänmaa on Jumalan ajatus.”⁶⁴

Suurin osa jatkoluokkien opettajakunnasta osallistui maanpuolustusopetukseen ja paria poikkeusta lukuun ottamatta kaikki oppilaat ottivat siihen osaa. Poikaoppilaista kolme neljäsosaa kuului lisäksi suojeluskuntaan, moni myös partioon. Vaikka tytöt osallistuivat Heinolassa yhteiskunnallisiin rientoihin heikonlaisesti, yksi neljännes jatkoluokkien tyttöoppilaista kuului lottiin.⁶⁵ Raili ei näytä lukeutuneen näihin, Sirkka kyllä; toisaalta Raili, kuten aiemmin todettiin, kuului ainakin nuorempana partioon.

Raili ja Runeberg

Kun Railin isänmaalliset esitelmät, jotka hän kirjoitti maanpuolustusopetusta Lahden ohella kehittäneen U. T. Pulkkilan suomentunteja varten, luetaan yllä esitettyä taustaa vasten, ne osoittautuvat jonkinasteiseksi kompromissiksi opettajan ja oppiaan intressien välillä. Edelliselle oli tärkeätä isänmaallisuus, jälkimmäisel-

⁶³ Mt., 60. Opetusvälineisiin kuului ”10 kpl Akateemisen Karjala-Seuran julkaisemaa Itä-Karjalan karttaa” (mt. s. 60). Tämä kertoo, paitsi opetuksen revanssienkissydestä, myös sen yhteydestä AKS:n linjaan.

⁶⁴ Mt., 57–59.

⁶⁵ Heinolan keskikoulun jatkoluokkien vuosikertomukset 1935–37.

le kirjallisuus – niinpä esitelmät käsittelivät esimerkiksi Paavo Cajanderin allegorista runoa ”Vapautettu kuningatar” ja Runebergin *Vänrikki Stoolia*. Viimeksi mainitusta esitelmästä Pulkkila piti siinä määrin, että tuolloin 16-vuotias Raili sai esittää sen koulun jokavuotisissa stipendi-iltamissa suojeluskuntatalo Kodin-suojassa 13.2.1937.⁶⁶

Jää avoimeksi, miten Raili ymmärsi tai omaksui Lahden edustaman aatemaailman, jonka hänen isänsäkin jonkinasteisesti jakoi. Jonkinlaista valkoista vakau- musta näyttäisi esimerkiksi ilmaisevan viittaus jääkäriliikkeeseen Vänrikki Stool -esitelmän loppukappaleessa:

”Vänrikki Stoolin tarinat” on koruton ja miehekäs kuva Suomen kansan isänmaanrakkaudesta. Siinä kuvastuu horjumaton usko Suomen valoisaan tulevaisuuteen, sillä mitä muuta voidaankaan uskoa kansasta, joka voi osoittaa sellaista uskollisuutta ja itsensä kieltämistä. Voipa sanoa, että ”Vänrikki Stoolin tarinat” lukeminen on kouluissa ensimmäistä maanpuolustuksen opetusta. Niillä on Runeberg herättänyt Suomen kansassa taistelutahtoa, joka ilmeni perustuslakitaistelussa, aktivismin luomassa jääkäriliikkeessä ja joka on itsenäisen Suomen oikea suomalainen henki. ”Vänrikki Stoolin tarinat” ovat isänmaallisen kirjallisuuden kulmakivi.⁶⁷

Koneella kirjoitetusta esitelmästä, johon loppukappale on lisätty Railin käsialalla, on kuitenkin säilynyt kalkkeerikopio. Sen lopusta löytyy Juho Kaupin kädellä kirjoitettu loppukappale, josta Raili on sitten muokannut omansa. Valkoisen perinteen esiin tuominen ei siis tapahtunut Railin aloitteesta vaan vanhemman neuvoa noudattaen; Railin omaa lisäystä oli vain viittaus maanpuolustusopetukseen. Toisaalta niissä Railin kirjoituksissa, jotka ilmestyivät esimerkiksi tyttöjen omissa lehdissä, ei esiinny mitään kansallisuusaatteeseen, saati kansalliskiihkoon, viittavaa. Hänen aatteellisuutensa näyttää olleen sikäli valikoivaa, että se tuli esiin lähinnä hänen ollessaan tekemisissä Lahden tai Pulkkilan kanssa.

Jälkimmäisen, suomen- ja historianopettaja U. T. Pulkkilan, vaikutus Railiin johtui tosin toisista syistä kuin despoottisen rehtorin. Tyttöjen helmikuun 1936 lehden perusteella – se nimettiin Pulkkilan mukaan ”Uuno Topiksi” – vaikuttaa siltä, että Raili oli jossakin määrin ihastunut tähän opettajaan, joka oli myös luokan esimies. Ihastuksesta seurasi joidenkin isänmaallisten aineiden ja esitelmien ohella myös Railin ensi kosketus kirjastotyöhön. Pulkkilan toimiessa koulun kirjastonhoitajana Raili ryhtyi hänen ohjauksessaan hoitamaan koulun toverikunnan kirjastoa. Kun opettaja siirtyi toiselle paikkakunnalle, jäi kirjastotyö Railil- takin siihen.⁶⁸

⁶⁶ TaYK RK, kansio Bbb 2; Heinolan keskikoulun jatkoluokkien vuosikertomus 1936–37. Kyseessä oli nähtävästi Raili Kaupin ensimmäinen julkinen esiintyminen.

⁶⁷ TaYK RK, kansio Bbb 2.

⁶⁸ Heinolan keskikoulun jatkoluokkien vuosikertomus 1936–37.

Lahden jälkeiseen aikaan

Selvyyden vuoksi mainittakoon, että harvoissa nuoruudenmuisteluissaan Raili Kauppi ei kerro lainkaan opettajistaan yliopistoa edeltävältä ajalta, eikä niin muodoin myöskään rehtori Lahdesta tai tämän edellä tarkastellusta kasvatustehostamasta. Tätä ei kuitenkaan voi tulkita niin, että Heinolan ajalla ei olisi ollut mainittavaa merkitystä hänen myöhemmälle kehitykselleen. Kuten Kauppi totesi tämän luvun alussa lainatussa, n. 1990 kirjoittamassaan esityksessä: ”Omalt kohdaltani paljon alkoi Heinolassa.”⁶⁹ Hän näyttää tarkoittavan kyseisessä yhteydessä lähinnä filosofista kehitystään (jos se on irrotettavissa jokapäiväiseen elämään sisältyvistä kokemuksista). Mutta Kaupin kirjoituksiin sisältyy myös joitakin yleisellä tasolla esitettyjä, omakohtaiseen kokemukseen viittaavia kommentteja. Esimerkiksi vuonna 1990, samoihin aikoihin kuin hän pohdiskeli tavallista enemmän myös omia nuoruusaikojaan, hän huomauttaa yleisesti: ”Ongelmaksi tulee kasvattajien kasvattaminen. ... Tässä voidaan vain todeta, että vanhemmat tekevät usein ns. kasvatusvirheitä, eivätkä opettajat ole suinkaan aina parhaita mahdollisia. Jos joku toteaa tullessa virheellisesti kasvatetuksi, ei hänelle useinkaan ole muuta tietä kuin itsekasvatus. Tällä tavalla ihmiskunta nähdäkseni voi kehittyä käyttäen yrityksen ja erehdyksen menetelmää.”⁷⁰

Mitä tulee Aimo Lahteen opettajana, hän osasi kaikessa ankaruudessaan ja vaativuudessaan olla myös innostava. Aivan huumorintajutonkaan hän ei oppilaidensa suhteen liene ollut, vaikka nämä eivät useinkaan osanneet rentoutua hänen lähellään. Hänellä oli tapana antaa neljänä iltana viikossa kotitehtäväksi kymmenen laskutehtävää. Raili oli luokallaan ainoita, joka ne tosiasiaa laski. Käytännöksi tuli, että yksi luokkatoveri nouti häneltä valmiit laskut, minkä jälkeen niitä kokoonnuttiin kopioimaan jonkun oppilaan kotiin. Joskus kävi niin, että lasku kopioitiin väärin, jolloin Lahti saattoi tiedustella: ”Minkälainen tulos Raililla on, tähän on väärin kopioitu.” Sattui niinkin, että virhe oli Raililla itsellään, minkä seurauksena Lahti totesi: ”Jos vielä jollakulla on samalla tavalla väärin kuin Raili Kaupilla, niin Raili Kauppi istuu.”⁷¹

Seitsemänneltä luokalta alkoi myös filosofian alkeiden opetus, sekä Lahden ohjauksessa. Oppikirjana käytettiin Heikki (”Paini-Hessu”) Lehmuston *Filosofian alkeita*. Lahti oli opintojensa ohessa suorittanut Turun yliopistossa 1925 Eino Kailalle filosofian laudaturin ja hallitsi aineen kyllin hyvin julkaistakseen 1936 *Koulufilosofian kertauskirjan* opetuksen tueksi.⁷² Railin filosofiassa saamat numerot – 9, 8 ja 8, kokonaisarvosana 7 – näyttävät kertovan lievän kiinnostuksen laskun ohella myös jossakin määrin kehnosti menneestä loppukokeesta.

⁶⁹ ”Muistelmia kirjastosta ja filosofiasta”, *RKK*3.1, 34.

⁷⁰ ”Sivistynyt ihminen”, *RKK*2, 291; ks. myös s. 295, 310. Kaupin keskeisimmät nuoruusmuistot sisältyvät hänen 1990-luvun alun kirjoituksiinsa ”Mihin aikuinen ihminen tarvitsee filosofiaa?” (*RKK*2), ”Muistelmia kirjastosta ja filosofiasta”, ”Mitä filosofia minulle on?” ja ”Mitä filosofia minulle merkitsee” (*RKK*3.1).

⁷¹ LH 3.2.2000; LR kevät 2000; EH 23.1.2000; Raili Kaupin omaelämäkerrallinen piirros, TaYK RK Bc 2.

⁷² Kyseisellä kirjasella on ansionsa, vaikka siitä löytyykin mm. sellaisia aikaansa sidottuja ilmauksia kuin ”valkoinen kenraali” (esimerkkinä yksilökäsitteistä) ja ”Heinola ja neekeri” (esimerkkinä toisensa poissulkevista käsitteistä). (Lahti 1936b, 41, 42.)

Osasyynä heikkoon filosofian numeroon saattoi tosin olla opettajan henkilökohtainen tilanne. Tultaessa Railin ylioppilasvuoteen oli rehtori Lahti melko huonossa kunnossa niin henkisesti kuin ruumiillisestikin. Yksi viimeisistä kivistä rehtorin kuormaan, jossa painoivat ennestään vaikea invaliditeetti, erinäiset patalaiskat oppilaat ja liialliset työtehtävät, oli tammikuun lopulla 1938 sattunut henkilökohtainen katastrofi, josta Sirkka Kauppi kertoo päiväkirjassaan seuraavasti:

Aikojen päivä. Paljon on tapahtunut.

Jumala rankaisi rehtoriamme A. L.:ää hänen ylettömästä ilkeydestään polttamalla hänen talonsa ja kaiken tavaransa, tai eihän se talo ollut hänen. Aamulla klo 7.30 tai niin alkoi palopilli vikistä ja kun lähdin kouluun sain kuulla, että se oli rehtori Lahden talossa. Sekavia tunteita. Aluksi tunsin helpotusta, en nim. ollut lukenut aljaa enkä fyssaa, sitten toivoin, että se olisi ollut koulu. Mutta pian muutin kokonaan mieltäni. Se oli todella kauheata. Kyllä se oli liian ankara rangaistus. Kaikki paloi, koko kirjasto, tohtorinväitöskirja ja monen vuoden tieteellisen työn tulokset – kaikki.

Tietysti Aimo nyt syyttää meitä tuhopoltosta. Miksei syyttäisi? Sanoihan hän kuudennella luokallakin meille, että se vuosi oli ollut hänelle niin ylettömän raskas, meidän luokkaa oli saanut raahata perässään kuin kivirekeä, ja jos hän nyt kesällä kuolee, syyttää hän vielä viimeisellä tuomiolla, että me olemme hänet tappaneet. Tuollaista hän puhui silloin. Entä nyt?⁷³

Lahti, jonka hermot eivät vanhan sotavamman tuottamien kipujen ja, kuten nykyään sanottaisiin, pitkäaikaisen burn outin johdosta olleet kunnossa, saattoi suuttuessaan heittää oppilaita ensimmäisellä käteensä sattuneella esineellä. Tilanne kärjistyi ennen pitkää siinä määrin, että oppilaat ja koulun vanhempainneuvosto vaativat avoimella syytekirjeellä rehtorin viraltapanoa tämän toistuvien raivokohtauksien johdosta. Tämän seurauksena Juho Kauppi, joka kuului edelleen koulun johtokuntaan, uhkasi puolestaan kesällä 1938 erota siitä. ”Tikollina” Juho katseli asioita poliittisesti samalta suunnalta kuin rehtori Lahti ja lienee johtokunnan jäsenenäkin tuntenut jonkinlaista lojaaliutta tätä kohtaan. Sitä paitsi Jussi, järjestyksen mies, tuomitsi oppilaiden menettelyn omavaltaisuuden. Hän vaati, että Lahdelle oli ainakin annettava mahdollisuus esittää vastineensa tapahtumista. Tuesta ei kuitenkaan ollut apua ja Lahti joutui lähtemään.⁷⁴

Nuorehkosta englannin ja saksan opettajasta, Erkki ”Pena” Penttilästä pidettiin ja hänen hienoa käytöstään ihailtiin – hän oli tehnyt opintomatkoja Englantiin ja opiskellut kesäkurssilla Oxfordissa. ”Oli kunnia-asia osata läksyt. Oli meidän onnemme, että saimme olla hänen oppilaitaan.”⁷⁵ U. T. Pulkkilaa 1937 suomen

⁷³ SK päiväkirja 20.1.1938.

⁷⁴ LR kevät 2000; Juho Kaupin kirjelmä jatkoluokkien kannatusyhdistykselle, TaYK RK, kansio Be 1; RU 11.9.2000; EL 8.8.2000. A. Lahden myötä koulu menetti myös tyttöjen voimistelunopettajan, rehtorin kärsivällisen puolison Taimi Lahden. Lahden myöhemmistä vaiheista mainittakoon, että sotien jälkeen hän, nyt sosiaalidemokraatti, väitteli 1949 ensimmäisenä Suomessa kasvatustieteiden tohtoriksi aiheesta ”Virheet opetusoppilaisena ongelmana” (vastaväittäjänä toimi Martti Haavio ja kustoksena Arvo Lehtovaara). Lahden ristiriitojen täyttämä elämä päättyi ennenaikaisesti Hangossa 1953. (Ojala 1950, 13; A. Lahden kantakortti liitteineen, Sota-arkisto; *Kuka kukin on* 1950; LR kevät 2000.)

⁷⁵ *Suomen opettajisto* I, 461; Multamäki 1999, 131.

ja historian opettajana seurannut Veikko ”Mahamaikka” Ojala – sivusta katsoen vatsakas, edestä ei, siitä lisänimi – puolestaan ”hallitsi aineensa sekä muodollisesti että opetustyössä ollen vaativa opettaja, joillekin oppilaille jopa innoittava. Hän pyrki olemaan hyvin oikeudenmukainen”.⁷⁶ Ojala, jonka viljelemiä noin-sanoja oppilaat joskus laskivat koulutyön kevennykseksi, ryhtyi noina vuosina myös kirjoittamaan *Heinolan kaupungin historian* ensimmäistä osaa. Lahden erottua toimi rehtorina ensin Penttilä ja myöhemmin Ojala, jonka luotsaamana koulu siirtyi valtiolle vuonna 1950. Kyseisenä vuonna se ja keskikoulu muuttivat uuteen kiinteistöön muodostaen Heinolan yhteislyseon.⁷⁷

Raili, Hilikka, Sirkka ja pojat

Raili ei ollut lainkaan urheilullinen, toisin kuin serkkunsa Sirkka, joka mm. voitti seitsemännellä luokalla koulun tyttöjen hiihtokilpailun ja josta aikanaan tuli liikunnanopettaja. Heikolla tasapainoistilla varustettu Raili ei oppinut edes ajamaan kunnolla polkupyörää. Voimistelusta hän sen sijaan piti ainakin sen verran, että säilytti lukutoukaksi epätavallisen hyvän ryhdin. Äidin perintönä hänellä oli heikko näkö. Lasit hankittiin jo keskikoulun alaluokilla, joskaan ne eivät olleet yhtä vahvat kuin Hilikalla tai Alilla. Leteistä Raili luopui ajan tavan mukaan riipille päästessään.⁷⁸

Railin täsmällinen kirjakieli ja hillitty käytös antoivat hänestä jatkoluokilla hieman opettajamaisen vaikutelman, jota pyöreät silmälasit vielä täydensivät. Ali ompeli taitavana käsityöihmisenä tyttärilleen ja itselleen yksinkertaisen tyylikkäitä asuja, ja kaiken kaikkiaan Railia pidettiin viehättävänä, kauniinakin. Etevydestään huolimatta hän ei vaikuttanut itsekeskeiseltä tai ylpeältä. Erkki Penttilä, tuolloin nuori englanninopettaja, tunnisti hänessä kaltaisensa introvertin ja arveli hänellä olevan muilta kätkeytyä ”omia maailmoja”. Hyvämuistinen Raili oppi hänen mukaansa kaiken helposti ja kirjoitti koulussa ”avanseerattuja” vastauksia.⁷⁹

Ylioppilaskeväeseen 1938 tultaessa Sirkka-serkku seurusteli enemmän tai vähemmän salaa parinkin pojan kanssa ja Hilikkakin kiinnostui pojista siinä määrin, että Sirkka seurasi häntä vuoroin huolestuneena, vuoroin huvittuneena. Ali, joka oli keskikoulun vanhempainneuvoston jäsen ja arka tyttöjen maineesta, varoitteli

⁷⁶ LH 9.3.2000.

⁷⁷ EP 4.1.2000; Cederberg ja Ojala 1948, alkulause; Herranen 1998, 267. Aimo Lahden aika siivutetaan Heinolan koulun jatkoluokkia käsittelevissä esityksissä joko vaieten tai hyvin lyhyesti. Tämä tosin johtuneen ainakin osittain koulun arkistojen laajamittaisesta tuhoutumisesta Heinolan pommituksessa 1941. Ojala (1950) kertoo hieman lähemmin entisen aatetoverin toiminnasta jatkoluokilla (s. 12–13).

⁷⁸ TV 1.8., 8.8.2000; KU 6.1.2000; EL 8.8.2000; Raili Kaupin omaelämäkerrallinen piirros, TaYK RK Bc 2. Jonkinlaista kirkkouskonnollisuutta Raili näyttää kokeneen vielä rippikouluaikeihin. Sisarensa ystävän Tuovi Valveen vihkoon hän kirjoitti seuraavan värssykatkelman:

Min vaatii Herra, Hän sulle näyttää; / Hän kulkus mittasi, ihminen!

Min voit sa kantaa ja minä täyttää, / Hän antoi sinulle kaiken sen.

Et koskaan näänny sa kuormas alle / ja tielle käännä et harhaavalle,

jos Hengen ylhäisen ääntä vaan / sa taivut nöyränä seuraamaan.

(J. O. Wallin) Heinolassa 25/XI -35. Raili Kauppi

⁷⁹ EL 8.8.2000; RU 11.9.2000; AJ 6.1.2000; IL 30.12.1999; TV 1.8., 8.8.2000; EPä 9.2.2000.

näitä kaikkia mutta valvoi Railia paljon ankarammin kuin nuorempaa Hilkkaa. Sosiaalisesti Raili olikin seurallisempaa sisartaan selvästi kokemattomampi.⁸⁰

”Mattokutomoksi” kutsutusta käsityöhuoneestaan, jonka ikkuna antoi Kaupakadulle, Ali saattoi seurata nuoria näiden kulkiessa edes takaisin ”Kaupparia” tai poiketessa vastapäiseen Maneliuksen kahvilaan.⁸¹ Railin luokkatoveri Niike (Euniike) Hyvönen muistelee: ”Raili oli harvoin mukana nuorten vapaa-ajan touhuissa, koska hänen äitinsä oli siveellisen ankara ja pelkäsi ettei joku viettele Railia. Hän vahti usein asuntonsa ... ikkunasta, kuka nuori kulkee kenenkin kanssa. Raili ei saanut olla poikaystävien kanssa.”⁸²

Raili oli itse asiassa äitinsä lailla koti-ihminen, mutta on silti jälkeensä nähnyt toisinaan lapsuutensa melko ankeana, mitä tuli seurusteluun muiden nuorten kanssa. Seurana ei ollut edes kotieläimiä, koska Ali ei sietänyt epäsiisteyttä. Kesällä, kun nuoriso vietti aikaa hiekkarannalla, Ali salli Railin käydä vain pikipäin uimassa. Joskus hän uskaltautui Sirkkan mukana salaa parin kilometrin päähän Niiken huvilalle, jossa tanssittiin grammarin tahdissa. Tosin täälläkin oli Niiken äiti vahtimassa nuoria. Aiemmin on jo mainittu luokkatoverien kokoontumiset, joissa kopioitiin Railin tekemiä matematiikan tehtäviä. Näissä tapaamisissa pojat pelasivat korttia ja tunnelma oli kaikin puolin hilpeä, mutta nekin olivat kiellettyjä Raililta. Satunnaisista opettajiin tai oppilastovereihin kohdistuneista ihastumisistaan huolimatta Raili ei varsinaisesti seurustellut Heinolan aikanaan eikä aivan heti Helsinkiin muutettuaankaan.⁸³

Heinolan Jatkoluokkien ylioppilasluokka toukokuussa 1938 (kuvasta puuttuu yksityisoppilas A. A. Tervala). Neljästä reputtaneesta Railin serkku Sirkka valmistui syksyllä uusittuaan saksan. Takana vas. Urho Huuskonen, Kaj Sippel, Erkki Jaakkola ja Matti Seppälä; edessä vas. Inkeri Vesalainen, Raili Kauppi ja Euniike Kivinen. (TÄYRK.)

⁸⁰ SK päiväkirja 9.1., 13.1.1938; EH 23.1.2000.

⁸¹ RU elo-syyskuun vaihe 2000; EH 23.1.2000; SK päiväkirja 20.2.1938; KM 1999, 130.

⁸² EH 23.1.2000.

⁸³ EH 30.12.1999, 23.1., 25.1.2000; EL 8.8.2000; EP 4.1.2000.

Luku 3

Helsinki 1938–41

Ensimmäiset opiskeluvuodet

Ensimmäisenä ylioppilaskesänäni olin työssä Helsingissä ja asuin setäni luona. Hänen kirjahyllystään löytyi Eino Kailan teos ”Nykyinen maailmankäsitys”. En tiennyt, kuka oli Eino Kaila. Otin kirjan ja ajattelin: Katsotaanpa, onko tuo maailmankäsitys yhtä hyvä kuin omani. Oma maailmankäsitykseni romuttui täysin. En muista siitä enää mitään. Olin oppinut, että maailmankäsityksellä tulee olla suhde myös tieteeseen. Syksyllä menin Eino Kailan luennoille. Aloin opiskella filosofiaa.

Siihen aikaan aioen kirjastonhoitajaksi.

1942 Uno Saarnio pani Helsingin kaupunginkirjastossa alulle filosofian kerhon. Osallistuin sen toimintaan alusta alkaen; sen kautta tulin sitten työhön kirjastoon.

Filosofian kerhoon kuului matematiikan opintopiiri, jossa opiskeltiin differentiaali- ja integraalilaskua. Oltuani muutaman vuoden tässä piirissä mukana, aineyhdistelmäni muuttui. Alkuperäinen pääaineeni oli ollut yleinen historia, sillä olin ajatellut, että sen opetuksessa tulevat kaikki asiat esille. Sen tilalle tulivat nyt filosofia ja matematiikka, täydennyksenä kirjallisuus.

Raili Kauppi¹

Tulevaisuudenkuvia

Osa kevään 1938 tutkintokauden päättymisen ja lakkiaisten välisestä lyhyestä lomasta kului Raililta muuttoon, sillä heti Heinolan lakkiaisjuhlia seuraavana päivänä hän aloitti kesäapulaisena synnyinkaupungissaan Helsingissä Keskinäisen Henkivakuutusyhtiö Salaman palveluksessa. Paikan oli kenties järjestänyt suhteillaan Oskari-setä, josta tuli joitakin vuosia myöhemmin yhtiön hallintoneuvoston jäsen, tai toinen setä, Kalle, joka toimi tuolloin Helsingin Kauppakorkeakoulussa kauppa-oikeuden professorina. Lahjakas veljentytär majoittui Kallen luo osoitteeseen Kallvankatu 18 A 2. (Kalle oli eronnut Alilasta 1936 ja Raili asui heidän Kerttu-tyttärensä entisessä huoneessa.) Työ Salamassa liittyi alun perin ajatukseen, jota Raili oli harkinnut ainakin viimeisenä lukiovuotenaan, kuten hänen serkkunsa Sirkka mainitsee päiväkirjassaan 30.1.1938: ”Raili pohtii aivan vakavissaan mennä ensi kesäksi Hesaan harjoittelemaan Kauppakorkeaa varten.” On itse asiassa todennäköistä, että ajatus oli itänyt jo pidempään ja että se oli alun perin lähtöisin isä-Jussilta, joka oli muutamaa vuotta aiemmin kirjoittanut Railin ikäluokkaa ajatellen teokset ”Kirjanpidon oppikirja oppikoululaisille” ja ”Maatalouskirjanpito”.

Vaikka tämä suunnitelma ei lopulta toteutunutkaan, siitä voi päätellä, että tuossa vaiheessa Raili punnitsi hyvinkin vaihtelevia tulevaisuudenkuvia. Kaupallinen ala olisi ollut monessa mielessä luonteva valinta hänen kasvatustaan ja sukutaustaansa ajatellen. Viidestä Kaupin veljeksestähän useimmilla oli jonkinasteinen kaupallisen alan koulutus ja he kaikki vaikuttivat alalla jossakin ominaisuudessa: Juho liikepan-

¹ ”Mitä filosofia minulle on?”, *RKK*3.1, 46–8.

kin haarakonttorin johtajana, Oskari mm. Suomen Sokeri Oy:n johtokunnassa,² Kalle kauppakorkean professorina ja Väinö osastopäällikkönä Oy Alkoholiliike Ab:ssa; Kaupin sukutilan isäntä Anttikin piti kunnallisten rientojensa ohella tilallaan kauppa- ja meijeriä ja julkaisi *Heinolaista*. Useimmat veljeksistä toimivat lisäksi aktiivisesti erilaisissa liikealan järjestöissä ja yhdistyksissä. Sukutausta siis melkein päi velvoitti kaupalliseen suuntaan.

Ei ole tiedossa, suunnitteliko Raili tulevaisuutta liikemaaailmassa jo ennen kuin hän sai jatkoluokilla tuntumaa vaihtoehtoiseen uraan kirjastotyön parissa. Selvää ei ole sekään, miten pitkään Salamassa aloittamisen jälkeen kesäkuussa 1938 liikelämä kuului hänen tulevaisuudensuunnitelmiinsa, eikä se, paljonko kirjasto- tai muu sivistystyö elämänurana tosiasiallisesti askarrutti häntä syksyn ja opintojen lähetessä. Sen paremmin kaupallinen ala kuin kirjastotyökään eivät kuitenkaan näytä herättäneen Railissa erityisen määrätietoista pyrkimystä, koskapa edellinen jäi taka-alalle (joskaan ei kokonaan pois laskuista) kesän työharjoittelun myötä ja toisaalta jälkimmäisen valitsemiseen kului loppujen lopuksi useita vuosia. Opetustyö, johon hän päätyi 21-vuotisen kirjastouransa jälkeen, ei liene houkuttellut ihmiskarkaa Railia tuossa vaiheessa lainkaan. Opettajanuran sattumanvaraisuudesta kertoo sekin, ettei hän suorittanut koskaan varsinaisia pedagogisia opintoja.

Mitä tulee Kaupin varsinaiseen elämänuraan filosofian parissa, edellisessä luvussa on jo sivuttu sen opetusta Heinolan Jatkoluokilla. Mitään etusijaa ei sekään näytä saaneen Railin mielessä ennen kesällä 1938 koettua ”Kaila-herätystä”. Kuten hän toteaa tämän luvun alun lainauksessa, hän ei aiemmin edes tiennyt, kuka oli Eino Kaila – väite, jota on vaikea ottaa aivan kirjaimellisesti, koska Railille lukiossa filosofiaa opettanut Aimo Lahti oli suorittanut filosofian laudaturin Turussa juuri Kailan ohjauksessa. Mutta myöskään Kailan teokseen *Nykyinen maailmankäsitys* tutustuminen ja sen Railissa tuottama älyllinen mullistus eivät vallanneet nuoren ylioppilaan mieltä niin täydellisesti, että hän olisi ottanut filosofian pääaineekseen heti syksyllä. Kaupin filosofianopinnot yliopistossa olivat itse asiassa melko kapea-alaiset, sillä hän kävi yksinomaan Kailan luennoilla. Filosofia ei myöskään hallinnut hänen lukujaan kirjatenttien osalta. Jopa silloin, kun Kauppi vaihtoi pääaineensa yleisestä historiasta filosofiaan, hänen kuuntelemansa luennot koskivat (Kailan opetuksen ohella) pääasiassa matematiikkaa. Perusteellisen perehtyneisyytensä filosofiaan Kauppi hankki itsekseen lukemalla ja vuodesta 1942 alkaen myös opintokerhotoiminnassa Helsingin kaupunginkirjastossa.

Kun otetaan huomioon edellä mainitut erilaiset tulevaisuudensuunnitelmat, saattaa olla, että ainoa seikka, josta Raililla oli varmuus kesällä 1938, oli opintojen aloittaminen Helsingin yliopistossa. Häntä olivat kiinnostaneet vaihtelevasti ainakin kirjastotyö, kaupallinen ala ja filosofia. Todellisuudessa hän ei kuitenkaan etsinyt pääainettaan minkään näistä alueelta vaan valitsi, kuten edellä jo mainittiin, yleisen historian. Tätä seikkaa on syytä tarkastella lähemmin, sillä valinnan taustalla näyttää vaikuttaneen pohjimmiltaan filosofinen, joskin toistaiseksi selkiytymätön motiivi.

² ”Tunnettu juristi ja pankkimies” Oskari Kauppi kuului Suomen Sokerin kolmijäseniseen johtokuntaan 1930–50. Jatkosodan aikana hän ja toinen jäsen, John Grundström, muodostivat käytännössä yhtiön johtokunnan. (*Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918–1968*, 236.)

Historia ja ”kaikki”

Syksy 1938 edeltävältä ajalta ei löydy mitään viitettä siitä, että historialla olisi ollut Railille muita oppiaineita suurempi merkitys. Muistettakoon tosin, että sitä opetti lukiossa ensin hänen ihastuksensa kohde, U. T. Pulkkilä, ja sitten vaativa Veikko Ojala. Kun katsoo Railin epäröintiä erilaisten tulevaisuudensuunnitelmien välillä vielä ylioppilasvuonna 1938, olisi houkuttelevaa otaksua, että historianopintojen valitsemisessa oli alun perin kysymys enemmänkin uravalintaa lykkäävästä aikalisästä kuin selkeän kutsumuksen seuraamisesta.

Asia ei kuitenkaan ole näin yksiselkoinen, mikä näkyy Kaupin myöhemmin esittämästä perustelusta valinnalleen: ”Alkuperäinen pääaineeni oli ... yleinen historia, sillä olin ajatellut, että sen opetuksessa tulevat kaikki asiat esille.”³ Kaupin ajattelijaluonteesta valottajana tämä viittaus ”kaiken” ymmärtämiseen on ensiarvoisen tärkeä. Historianopintojen merkitys oli hänen mukaansa siis siinä, että ne, kuten hän tuolloin oletti, käsittelevät ”kaikkea”. Tämä tuo mieleen hänen edellisessä luvussa mainitun lapsuusmuistonsa: ”Minä luulin, että tullakseen aikuiseksi täytyy tietää kaikki, ja sitä varten täytyy lukea tietosanakirja.”⁴ Yleinen historia ei tosin sanoen ollut missään nimessä sattumanvarainen valinta, koska sen saneli perustava, jo varhain herännyt tarve tietää tai ymmärtää kaikki. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö valinta olisi jälkikäteen osoittautunut siinä mielessä sattumanvaraiseksi, että yleinen historia ei loppujen lopuksi antanutkaan Railille avaimia kaiken ymmärtämiseen. Hän ei kuitenkaan näytä katuneen historianopintojaan, jotka antoivat hänelle arvokkaita taitoja, tärkeimpien joukossa kyvyn katsella asioita suurten ajanjaksojen ja kehityskulkujen perspektiivistä sekä poikkeuksellisen syvällisen ymmärryksen siitä, että asioilla on monta puolta – taito, jonka merkitys pääsi tosin oikeuksiinsa vasta sitten, kun luonnontieteellisesti painottunut loogisen empirismin filosofia alkoi menettää valta-asemaansa. Historian ansiosta hän sai myös – alun perin kehityskäsittelyn muodossa – alustavan tuntuman muutoksen ja mahdollisuuden käsitteisiin ja niistä nouseviin lukuisiin kysymyksiin, jotka askarruttivat häntä eri yhteyksissä tulevana vuosikymmeninä.

Kysymys siitä, mistä Kauppi oli saanut sen käsityksen, että juuri historia käsittelee kaikkea, on jatkoa ajatellen kuitenkin vähemmän tärkeä kuin se, mitä hän itse asiassa tarkoitti ”kaikella”. Hänen sille antamansa sisältöhän oli kyllin tärkeä määrätäkseen hänen opiskeluvaihtoehtojaan. Tässä ei voida antaa enempää kuin osittainen selvitys sille, mitä Kauppi tarkoitti ”kaikella”. Näin ensinnäkin siksi, että sen merkityssisältö kehittyi ja muuttui Kaupin ajattelun kypsyessä. Lapsuuden ensyklopedismista, so. luettelomaisen tietokirjaesityksen mielikuvasta, ”kaiken” merkityssisältö irtosi kytkeytyessään historiallisen kehityskulun kokonaisvaltaiseen viitekehykseen, eikä ”kaiken” työstiminen luonnollisesti päättynyt siihen. Toinen syy ”kaiken” sisällöllisen analyysin lykkäämiseen on se, että kysymys siitä, mitä Raili Kauppi tarkoitti kaikella, johtaa viime kädessä lisäkysymykseen siitä,

³ Esitelmä ”Mitä filosofia minulle on?” noin vuonna 1990, *RKK* 3.1, 46–8. Vuonna 1991 tehdyssä videohaastattelussa Kauppi totesi vastaavasti: ”Minulla oli sellainen käsitys, että yleisessä historiassa käsitellään kaikkea.” (MP 1991.)

⁴ MP 1991.

miksi kaiken ymmärtäminen muodosti hänelle niin tärkeän tavoitteen. Kysymys ”kaikesta” täydentyy tällöin elämän- tai eksistenssifilosofisella kysymyksellä Kaupin kokemasta elämän tarkoituksesta tai mielestä. Psykologisesta näkökulmasta katsoen kysymys tarkoituksesta tai mielestä saa puolestaan rinnalleen kysymyksen päämäärän valintaa ja tavoittelua määräävistä eritasoisista motiiveista. Kun Raili Kaupin elämästä on toistaiseksi käsitelty vain pieni osa, ”kaiken” kattavampi analyysi on jätettävä myöhempään.

Edellä on koetettu vastata Raili Kaupin ainevalintaa koskevaan kysymykseen. Hallitsevana siinä vaikutti tiedollinen intressi eivätkä esimerkiksi taloudelliset tai sosiaaliset näkökohdat. Tiedon tavoittelu oli määräävänä tekijänä jatkossakin, joskin Kaupin käsitys tiedon luonteesta samalla luonnollisesti kehittyi. Tarkastellessaan tieteen tunnusmerkkejä vuonna 1963 Pohjoismaisen kesäakatemian kesäkokouksessa Århusissa Tanskassa pitämässään esitelmässä ”Tieteellisestä metodista” (”Om den vetenskapliga metoden”) hän tuli samalla kuvanneeksi omankin tiedollisen kehityksensä vaiheita: ”Tiede pyrkii systemaattiseen kokonaisuuteen. Kokoelma tietoja ei vielä ole tiede. Luokiteltu kokoelma on jo tieteellisempi, mutta senkään kohdalla tuskin puhutaan tieteestä, ellei siihen liity relaatioille rakentuvaa järjestelmää.”⁵

Lapsuuden ensyklopedisen sirpaletiedon käsitteestä Kauppi kypsyi käsittämään tiedon ensin osana aiheittain luokiteltuja kokonaisuuksia – jollaisia hän kohtasi jo esimerkiksi kerätessään kasveja keskikoulussa ja myöhemmin, lukioluokilla, luetteloidessaan koulun oppilaskirjastoa. Myöhemmin, ylioppilaskesänsä ”Kaila-hetätyksen” seurauksena, hän alkoi nähdä sen osana kokonaisvaltaista, tieteellistä käsitejärjestelmää. Hänen oma elämänsä noudatteli päälinjoissaan samaa kehityskaarta: se eteni tietokirjoista ja historianopinnoista kirjastoon, jossa hän työskenteli luokiteltujen kokoelmien parissa, ja jatkui sieltä tieteentekijän uralle. Kuten jatkossa ilmenee, Kaupin tiedonintressi kypsyi edelleen inhimillisen tiedonkyvyn yleisten edellytysten tutkimukseksi, minkä seurauksena siitä kehittyi syvällisempi ”järjenintressi”. Sen kautta hän puolestaan tavoitti aikaa myöten perimmäiset elämänfilosofiset kysymyksenasettelunsa ja oivalluksensa.

Historiankirjoituksen päähuomio on perinteisesti kiinnittynyt joko vallankäytön tai inhimillisen tietämyksen kuvaamiseen, ts. se on paljolti ollut (jonkin verran kärjistäen) joko sodan tai hengen historiaa. Mitä Raili Kaupin historiaa kohtaan tuntemaan kiinnostukseen tulee, edellä on todettu sen olleen etupäässä seurausta hänen ”kaiken tietämiseen” kohdistuneesta intressistään.⁶ Kun yllä tarkasteltiin hänen pääainevalintansa syitä, jätettiin siksi huomiotta se mahdollisuus, että hänen kiinnostuksensa olisikin kohdistunut vallan historiaan ja kenties herännyt vasta alkusyksystä 1938, jolloin maailmanhistoriaan kirjattiin uuden suursodan

⁵ RKK3.2, 3.

⁶ Yksi peruste tälle entisaikojen historiankirjoitusta karkeasti luonnehtivalle erottelulle on vallan ja tiedon tietynlainen vastakkaisuus ja toisaalta komplementaarisuus: edellinen liittyy ensi sijassa muutoksen tuottamiseen ulkomaailmassa, jälkimmäinen muutokseen (ymmärryksen lisääntymiseen) sisäisessä maailmassa. Raili Kaupin oli luonnollisesti sisällytettävä opintoihinsa myös ajankohtaisia ”vallan historiaan” liittyviä suorituksia. Sellaisia olivat etenkin Arvi Korhosen sotataidon historian luennot kirjatentteineen yleisen historian laudatur-arvosanaa varten syksyllä 1940 ja keväällä 1941.

uhka. Mutta vaikka tällainen historia ei kiinnostanutkaan häntä opiskelijana, se – sodat, säännöstely ja monet muut normaalia elämää uhanneet ja rajoittaneet tekijät – ei voinut olla vaikuttamatta häneen ihmisenä. Hänen persoonansa oli vasta muotoutumassa ja sen herkimvät kehitysvuodet osuivat juuri sota-aikaan. Hänen aikuisena ajattelijana valitsemaansa ehdotonta järjenmukaisuuden tavoittelua ajattelussa ja toiminnassa ei voi ymmärtää ottamatta huomioon sen keskeistä kokemuspohjaa – sotaa, jonka hän todisti henkilökohtaisesti ja jonka hän näki ääriesimerkkinä inhimillisestä järjettömyydestä. Järki ei siten merkinnyt hänelle vain inhimillisen kehityksen päämäärää, vaan se oli myös sivistyksen suojakeino irrationaalisuuden vaaroja vastaan.

Yllä on menty jonkin verran asioiden edelle, mutta sanottuun on aihetta lisätä vielä sen verran, että järjen korottaminen ylimmäksi arvoksi tai korkeimmaksi hyväksi ei merkinnyt Raili Kaupille tunteiden joutumista muitta mutkitta pahan irrationaalisuuden kastiin. Hänen käsityksensä järjestä teki kiinnostavaksi ja haastavaksi juuri mahdollisuus sovittaa siihen yksilölliset tahdonliikkeet ja tunteet, joi-
ta ilman ihminen ei olisi ihminen sanan täydessä merkityksessä.

Sodan odotusta

Railin aloitellessa opintojaan syksyllä 1938 maailma varustautui henkisesti, joululakin tahoilla jo materiaalisestikin uuteen suursotaan. Sotaa pidettiin kyseisenä syksynä hetkittäin todennäköisempänä kuin vuotta myöhemmin, jolloin se tosiasiassa syttyi. Jos Raili olikin kotipiiristä irrottuaan toivonut pääsevänsä viettämään huoletonna opiskelijaelämää, olivat syksyä synkistävät tapahtumat omiaan muistuttamaan taakse jääneen kodin turvasta siinä missä mahdollisista vapaan opiskelijaelämän riemuista.

Vaikka ”läheltä piti” -tilanteet jäivät historianankirjoissa ymmärrettävästi tosiasiallisten tapahtumien varjoon, molemmat jättävät aikalaisiin jälkensä. Tässä mielessä sodanuhka varjosti alusta saakka Railin ikäluokan opiskelua, johon silloin, kuten aina, liittyi muutenkin tarpeeksi paineita. Sirkka kirjoittikin päiväkirjaansa 23.9.1938: ”Euroopan poliittinen tila on uhkaava. Paikoitellen jo tapellaan ja pian voi syttyä taas oikein aikojen sota.” Railin serkku ei silti ollut taipuvainen syvällisiin pohdiskeluihin vaan siirtyi saman tien toiseen ajankohtaiseen kriisiin: ”Mutta meillä täällä Suomessa riidellään vain miss Euroopasta ja toivottavasti ei pahempaa meille tulekaan.” Jälkimmäinen uutinen – jota puitiin tiedotusvälineissä antaumuksella – koski heinolalaisten kannalta kiusallisesti Heinolan seminaarin opettajaa Sirkka Salosta, tuoretta miss Eurooppaa, joka oli kisaan osallistumisen johdosta erotettu seminaarista muun opettajakunnan päätöksellä. Opetushallituksen vaatimuksesta hänet otettiin sittemmin takaisin, minkä jälkeen hän puolestaan erosi itse.

Opintojen alkuun

Seikka, josta opintoja kaavailevien ylioppilaiden ei vielä tuohon aikaan tarvinnut huolehtia, oli sisään pääsy yliopistoon. Vaikka ylioppilaskoe toimi jo tuolloin lukion päästötutkintona eikä enää pääsykokeena yliopistoon, kuten asia oli ollut Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston aikana, se yhtä kaikki oikeutti suorittajansa automaattisesti korkeakouluopintoihin. Opiskelijamääriä rajoittamaan ja opiskelija-aineiden tasoa kontrolloimaan tarkoitettut pääsykokeet tulivat kuvaan vasta sotien jälkeen.⁷

Niinpä Raili Kauppikin yksinkertaisesti kirjoittautui lauantaina 8.10.1938 sisään Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteelliselle osastolle. Jo aiemmin hän oli liittynyt tuolloin 70-vuotista taivaltaan juhliivaan Hämäläis-osakuntaan ja aloittanut kaikki syksyn luentokurssinsa. Näistä ensimmäisenä oli ollut vuorossa Veikko Väänänen latinan alkeiden kurssi, joka alkoi maanantaina 19.9.1938. Filosofian kandidaatin tutkintoon nimittäin sisältyi mm. historiallis-kielitieteellisessä osastossa pakollinen latinan *pro exercitio* -koe, joka poistui vasta 1970-luvun tutkinnon uudistuksen myötä. Koe, johon monen opiskelijan tutkinto kariutui tai ainakin juuttui joksikin aikaa, ei tuottanut Railille vaikeuksia, vaan hän suoritti sen toukokuussa 1939. Hän kehitti latinantaitoaan siinä määrin, että kykeni esimerkiksi parikymmentä vuotta myöhemmin tutkimaan väitöskirjaansa varten Hannoverissa G. W. Leibnizin alkuperäiskäsikirjoituksia, joista osa oli kirjoitettu latinaksi. Toisen pakollisen kielikokeen, nykykielen *pro exercitio*, hän suoritti saksankielessä heti syyskuussa.⁸

Runsaan viikon kuluttua latinankurssin aloituksesta, 27.9., Raili puolestaan kulki kolmen korttelin matkan Kalevankadun majapaikastaan Hämäläisten talolle, joka hallitsi silloista Kampinkatua (nyk. Urho Kekkosen katu). Kolmekymmenluvun alussa kohonneessa Hämäläis-Osakunnan vaikuttavassa – ja pitkään velkaisessa – rakennuksessa hän maksoi kirjoittautumismaksun ja lukukausimaksun, 200 markkaa, ja merkitsi nimensä osakunnan nimikirjaan.⁹

Toiseen kirjaan, ”Tietoja Osakuntaan liittyvien uusien jäsenten harrastuksista”, hän kirjoitti harrastavansa kirjallisuutta ja kuuluvansa Itä-Hämeen kerhoon. Nämä maakuntakerhot oli alun perin perustettu kompensoimaan osakuntien kasvua, jonka seurauksena jäsenet eivät enää tunteneet kaikkia muita eivätkä osallistuneet entisellä innolla osakuntatoimintaan; kerhot olikin ”tarkoitettu itsenäisten osakuntien kaltaisiksi. Jokaisen huoneistossa oli iso seurustelu- ja lukuhuone, naisten huone ja pieni kanslia”.¹⁰

Alempana samassa kirjassa ilmoittaa Railin Sirkka-serkku – joka tuli osakuntaan kirjoille viikkoa myöhemmin – harrastavansa reippailua. Osakunnan nimi-kirjassa Sirkan osoitteena oli aluksi Bulevardi 5, jossa Oskari-setä perheineen asui, mutta jo lokakuun alussa hän muutti Freesenkadulle Väinö-sedän luo. Samoihin

⁷ Ennen pääsykokeita toimittivat osittain vastaavaa tehtävää käytännössä esim. *pro exercitio* -kokeet ja jonkin aikaa myös *numerus clausus* -määräykset, jotka karsivat heikosti menestyneitä opiskelijoita opintojen myöhemmässä vaiheessa. (Klinge et al. 1990, 169–70, 518–.)

⁸ RKA, Fa 1, opintokirja; Klinge et al. 1990, 658; Ketonen 1964, 169–184.

⁹ HOA, Henkilöluettelot; Kuusisto 1978, osa 2, 91, 99–103.

¹⁰ Kuusisto 1978, osa 2, 149.

aikoihin tulivat osakuntaan Heinolan jatkoloukulta myös Tauno Saavalainen, Kaj Sippel, Niilo E. Leppänen ja kevätlukukaudella vielä Niike (Euniike) Kivinen.¹¹

Osakuntaan liittymistään seuraavana päivänä Raili vieraili myös talon kirjastossa, johon sisältyi mm. melko kattava historian, kirjallisuuden historian ja matemaattis-luonnontieteellisen ym. kirjallisuuden kurssikirjasto. Kirjaston viereisessä pienessä lukusalissa hän ei liene ollut kovin ahkera asiakas, koska hänen nimensä ehti esiintyä kävijäluettelossa vain muutaman kerran ennen ajanjaksoa 30.5.41–19.1.45, johon kirjassa liittyy teksti: ”Näinä vuosina ei lukusalia käytetty suuren sodan vuoksi.”¹²

Lisäksi Raili kuunteli Kaarle S. Laurilaa estetiikasta ja yleisen historian professori Gabriel Reiniä Ludvig XIV:n ajasta. Ja mikä tärkeintä, 3.10. hän saapui teoreettisen filosofian professori Eino Kailan filosofianluennoille, jotka eivät tosin käsitelleet nykyaikaista maailmankäsitystä vaan platonilaisuutta renessanssissa. Edelleen hän osallistui Lauri A. Cederbergin kurssille Baltian historiasta ja Rafael Koskimiehen (jonka *Yleisen runousopin* Raili oli hankkinut tuoreeltaan jo edellisenä syksynä) kirjallisuushistorian kurssille ”Shakspearesta”.¹³

Railin aloittaessa lukunsa filosofian kandidaatintutkinto edellytti opintoja neljässä eri aineessa. Hän aloitti kolmella: yleinen historia, teoreettinen filosofia ja yhden oppiaineen muodostaneet estetiikka ja nykyiskansain kirjallisuus. Sodan johdosta tutkintovaatimuksia kuitenkin helpotettiin vuoden 1942 lopussa mm. siten, että vaadittu ainemäärä laski juuri kolmeen, mutta kuten jatkossa nähdään, Railin aloituskolmikko ei jäänyt hänen lopulliseksi aineyhdistelmäkseen.¹⁴

Opiskelija ja poliittiset virtaukset

Opintojen aloittaminen valtionyliopistossa, kuten Helsingin yliopistoa yleisesti kutsuttiin ennen toista maailmansotaa, merkitsi väistämättä myös joutumista erilaisten poliittis-yhteiskunnallisten aatevirtausten vaikutuspiiriin. Näistä hallitsevimpana tuntui Akateemisen Karjala-Seuran revanssihenkinen heimo- ja Suur-Suomi -aatteiden agitointi suomenkielisten opiskelijoiden keskuudessa – rehtori Lahden Heinolassa edustama kurin ja järjestyksen ryydittämä maailmankatsomus nautti laajaa kannatusta akateemisissa ympyröissä.

¹¹ HOA Henkilöluettelot; *Heinolan Keskikoulun jatkoloukkien vuosikertomus* 1937–38.

¹² Kuusisto 1978, osa 2, 157; *Kaikuja Hämeestä* X, 263; HOA Henkilöluettelot.

¹³ HYKA, opiskelijamatrikkelit; RKA, Fa 1, opintokirja.

¹⁴ Historiallisena taustahuomautuksena mainittakoon, että ennen vuotta 1852 aineita vaadittiin kokonaista 12 kappaletta. Vuosina 1852–1905 niiden lukumäärä oli viisi (poikkeuksena vuodet 1863–70, jolloin määrä oli seitsemän). Vuodesta 1906 vaadittiin filosofian kandidaatin tutkintoon neljä ainetta, mutta sota-aikana (1942 lopussa) niiden määrä laski kolmeen, mikä muutos tuli pysyväksi 1951. Ainevaatimus säilyi kolmessa aina 1970- ja 1980-luvuilla toteutettuun tutkinnonuudistukseen saakka. Siitä eteenpäin noudatettu opintoviikkojärjestelmä edellytti yhden pääaineen, jota täydensivät yksi sivuaine ja kaikille yhteiset yleisopinnot. Yksittäisten oppiainesten sisältövaatimukset ovat luonnollisesti samalla syvenneet ja laajenneet. Ainemäärän lasku kertoo yleisen sivistystason kohoamisesta – ts. monet yliopistolliset ainesisällöt ovat siirtyneet alempiin oppiasteisiin – ja yliopisto-opetuksen samanaikaisesta kehitymisestä yleissivistyksellisestä erikoistumisen suuntaan. (Ketonen 1964, 154; Klinge et al. 1989, 402–417; Klinge et al. 1990, 542, 653–60; *Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston tutkintovaatimukset* [eloku. 1939]; liitteenä joulukuussa 1942 tehdyt muutokset.)

AKS:n jalansija suomenkielisissä osakunnissa, etenkin Pohjoispohjalaisessa ja Karjalaisessa mutta myös Hämäläisessä oli vahva, ja koska osakuntaan kuuluminen oli opiskelijoille pitkään pakollista (kuten myös *Ylioppilaslehden* tilaus), oli yliopiston johdon ja valtiovallan taholta tuotu toistuvasti julki huolestuminen opiskelijoihin kohdistuvan aatteellisen paineen johdosta: ”Vararehtori O. Hj. Granfelt esitti avajaispuheessaan 1931, että jos suurehko määrä ylioppilaita alkoi pitää Ylioppilaskunnan jäsenyyttään painostavana tai epämiellyttävänä täytyi ’pakkoside katkaista tai tehdä löyhemmäksi’.”¹⁵

Vuonna 1937 eduskunta hyväksyikin Cajanderin hallituksen yliopistolain, joka mm. poisti pakkojäsenyyden osakunnissa, joskin oletettua pienempi opiskelijajoukko rohkeni käyttää hyväkseen mahdollisuutta jättäytyä niiden ulkopuolelle ”rehtorin osakuntaan”.¹⁶

Mainittava on myös aitosuomalaisuuden aate, jota AKS ja ylioppilaskunta ajoivat. Siihen kuului olennaisena osana vanha ajatus kokonaan suomenkielisestä yliopistosta. Vuoteen 1864 yliopisto oli ollut yksinomaan ruotsinkielinen. Vuosisadan loppuun tultaessa odotettiin jo kaikkien opettajien hallitsevan suomenkielen kirjallinen ja suullinen taito. Vuoden 1923 korkeakoululaki yritti ratkaista kielikysymyksen jokseenkin kiemuraisella kaksikielisyyslailla, mutta suomalaisuusaatteen ajajat jatkoivat vaatimuksia valtionyliopiston täydellisen suomalais-tamisen puolesta.¹⁷

Kielikiista oli käynyt kuumana jälleen 1930-luvun puolivälissä, mikä näkyi myös ajan kirjallisuudessa suosittuna sivuteemana. Kyllikki Pellisen opiskelijaromaanissa *Fuksi on ja ihmettelee* uusi opiskelija saapuu veljensä, ”ikäciviksen”, kanssa yliopistolle:

... fuksit olivat kahtena jyrkästi toisistaan eroavana ryhmänä. Hetken töllisteltynäni havaitsin: suomalaiset ja ruotsalaiset. Jälkimmäisten ääni kantautui varmasti alas kadulle.

... puuhani keskeytti kova huuto:

– Nyländska Nation!

Sain pari tuupaisua ohimeneviltä sveeseiltä. Käännyin hämmästyneenä ikäciviksen puoleen.

– Ruotsalaisetko ne täällä ensin menevätkin?

– Ketkäs muut kuin ruotsalaiset ensin – Suomessa, puhisi ikäcivis katkerasti. – Ethän sinä vielä tunne talon tapoja.¹⁸

AKS lietsoi kielitaistelua paitsi itse asian vuoksi, myös aktivoidakseen ja organisoidakseen opiskelijavoimia myöhempiä kampanjoita varten. Kiistan johdosta kutsuttiin tammikuuksi 1935 koolle ylimääräiset valtiopäivät, jotka eivät vielä päässeet asiassa ratkaisuun. Mutta Suomen hallituksen linjattua samana vuonna uudelleen ulkopoliittikkansa yhteispuhjoismaiselle kannalle – aiempi saksalaismyönteisyys oli aiheuttanut paineita idänsuhteissa – ja Cajanderin edellä mainitun yliopistolain 1937 säilytettyä myös yliopiston kaksikielisyyden kielikiista menetti vähitel-

¹⁵ Klinge et al. 1990, 558–59.

¹⁶ Kuusisto 1978, osa 2, 133–37; Klinge et al. 1990, 101–104, 558–62.

¹⁷ Klinge et al. 1990, 72–74; Virtanen 2001, 140.

¹⁸ Pellinen 1936, 59.

len merkityksensä. Sotavuodet käänsivät myös ylioppilaskunnan pohjoismaisen suuntauksen kannalle.¹⁹

Raili Kaupin kirjoittautuessa Hämäläis-Osakuntaan vuonna 1938 sekä kielikiista että kysymys osakuntien pakkojäsenyydestä oli siis ratkaistu lain tasolla, mutta osakunnissa sopeutuminen vei aikansa, eikä uusi tilanne tietenkään merkinnyt AKS:n vaikutuksen vähenemistä riviopiskelijoiden elämässä. Kampanjoillaan se oli aktivoinut omaa ja Ylioppilaskunnan jäsenistöä ja samalla tehnyt itsestään näkyvän ja etenkin kuuluvan osan opiskelijoiden maailmaa hieman samaan tapaan kuin vasemmistolainen radikalismi tuli tekemään joitakin vuosikymmeniä myöhemmin.

Poliittisen holhouksen rinnalla uusi opiskelija sai kyseenalaisen kunnian nauttia osakuntansa järjestämästä fuksikoulutuksesta. Vastaanoton luonne oli vuosikymmenten mittaan huonontunut samaa tahtia kuin opiskelijamäärät kasvoivat:

Vielä vuosisadan vaihteessa uusien jäsenten vastaanottaminen koettiin juhla-liseksi ja vakavaksi tilanteeksi, joka samalla avasi tien tasa-arvoiseen toverielämään uusille jäsenille. Fuksi-sanakin ilmestyi uusia ylioppilaita tarkoittavana osakunnan kielenkäyttöön vasta 1920-luvulla.

Fuksien vastaanottaminen muuttui osakunnan sisäiseksi huvitapahtumaksi, mikä hyvin sopi kaksikymmentäluvun ylioppilaselämän pinnallisuuden kanssa yhteen. Fuksien esittely oli halpaa huvia vanhoille jäsenille, ”sieville siivettärille” ei arasteltu kohottaa korviahuumaavaa kiljuntaa. Isännän pilkallisesta fuksisaarnasta tuli perinne. Se, mitä seurattiin huvittuneena, oli tosiasiaa osoitus opiskelulaitoksen sopeutumattomuudesta vastaanottamaan yhä suurempia ylioppilasjoukkoja.

... Pilanteko uusien jäsenten kustannuksella, jopa persoonattoman halveksiva asenne heitä kohtaan, näyttäytyi Hämäläis-Osakunnassa vasta sen paissuessa massakorporaatioksi, jossa jäsen ei tuntenut jäsentä.²⁰

Hämäläis-Osakunnan jäsenmäärä nousi vuosisadan alun vajaasta parista sadasta vuoden 1938 runsaaseen 800:n. Luku olisi vieläkin suurempi, jos mukaan laskettaisiin myös osakunnasta 1930-luvun alussa omaksi osakunnakseen irronneet keskiuomalaiset, jotka pitivät majaa Hämäläisten talon kolmannessa kerroksessa.²¹

Railin ja Sirkkan aloittaessa opintonsa oli fuksikoulutuksesta tullut erikoinen yhdistelmä simputusta, indoktrinaatiota ja orientoivia opintoja. ”Fuksiluentojen aiheet keskittyivät ylioppilasjärjestöihin (poliittinen oppositio syrjäyttäen), akateemisiin käytöstapoihin, opiskelijoiden käytännöllisiin peruskysymyksiin (terveydenhoitoon, kirjastoihin) sekä ylioppilaiden ulkopoliittikkaan ja Viron-suhteisiin.”²² Fuksikoulutus toi myös ”halpaa ja nöyrää työvoimaa” osakunnalle, joka hyödynsi fukseja mm. toimistopäivystäjinä.²³ Osakuntasuhteeri toimi ”fuksimajurina”, jonka velvollisuuksiin kuului myös nk. fuksiaisten ohjailu. Vuonna 1936 kirjoitetun *Fuksi on ja ihmettelee* -kirjan kuvaus kyseisistä menoista on seuraavanlainen:

¹⁹ Klinge et al. 1990, 93–104.

²⁰ Kuusisto 1978, osa 2, 142.

²¹ Kuusisto 1978, osa 1, 197; osa 2, 142–43.

²² Kuusisto 1978, osa 2, 143.

²³ Mt., 143.

Vähitellen kaikki tulivat, pidettiin nimenhuuto, ja meidät asetettiin riviin seuraavaan järjestykseen: ensin ne herrat, jotka olivat suorittaneet asevelvollisuutensa, sitten neitokset, sitten loput herrat.

– Viisi aina yht’aikaa sisälle, sanoi fuksimajuri. Astutte sen mittapuun eteen, ja herrat kumartavat ja neidit niiaavat sanoessaan nimensä.

Sali oli pimeä ja lava kirkkaasti valaistu. Joka nimen, niiauksen ja kumaruksen jälkeen kuului valtava mylvintä katsomosta.

– Hyvä ... hyvä!...

– Syvämpi niiaus ... uudelleen...

– Kaikki yhdessä ... vielä kerran...

– Niiatkaa uudelleen, kaikki yhdessä, komensi fuksimajuri ja niiai itse edellä. – Kas näin!

Alhaalla oli joitakin penkkejä, joille piti istua kasvot vanhoihin civiksiin päin. Mutta penkeille ei monta sopinut, loput saivat istua lattialle. ...

Sitten oli ”oikeudenkäynti”. Fukseja syytettiin luvattomasta tunkeutumisesta osakuntaan. Puolustusasianajana oli fuksimajuri.²⁴

Edellinen kuvaus ei poikkeaa olennaisesti Sirkan ja Railin kokemuksista omista fuksi-iltamissaan, joista seuraava ote Sirkan päiväkirjasta kertoo. Sirkka oli vieraillut jo Keskiuomalaisen Osakunnan iltamissa lokakuun alussa, joten hänelle tilaisuus ei ollut yhtä epämiellyttävä yllätys kuin omista oloissaan viihtyvälle Railille.

Lauantai 15.10. Eilen ne oli. Fuksiaiset. Olihan siellä aika kivaa. ... Kokoonnuttiin kerhohuoneeseen. ”Lain nimessä, jokaisen fuksin on muistettava numeronsa.” Olin n:o 12 eli 13:s, sillä oli olemassa n:o 0:kin. ”Lain nimessä, tästä lähtien on fuksien tupakanpolto kielletty”, yksi kolliciivis siellä huitoi valtavalla miekalla ”lain nimessä”. ”Lain nimessä. Fuksit asettukoot riviin, jonoon, toinen toiselle ja toinen toiselle puolelle, naiset toiselle ja kolli fuksit toiselle puolelle kerhohuoneen ovelta ”käräjäsaliin”. Toimikaa. Lain nimessä.” ”Kunnioituksen hyminää tulee kuulua koko ajan kuin Korkea-oikeus, Pyhät Scheriffit kulkevat ohitse. Lain nimessä. Asento. Napit kiinni.” ”Hyminä alkakoon.” Ja sitten he saapuivat mustissa kaavuihin ja jännissä hatuissa ja viiksissä. Varsinkin se toinen oli eri söötti. Sitten sisään yksi kerrallaan numerojärjestyksessä. Korkean oikeuden eteen pöydälle seisomaan ja siitä paukutettava nimi, koulu, tiedekunta, ikä. ”No, fuksi kai tuntee Kalevalan, on kai sitä Heinolassakin luettu. Mikä on oi. Eikö fuksi tiedä. Oi on vanha Väinämöinen. Fuksi saa kasteen Päijänteen pyhällä vedellä.” Ja sitten se toinen ruiskuttaa Flit-ruiskulla. Sitten pöytään.

Olihan siellä muutamia aika hyviä vitsejä. Raili parka oli kovilla, kun hän oli vastannut kirjeellisesti niihin kysymyksiin, joita oli siellä taululla. Oli niitä muitakin, kun olivat vastanneet, mutta ei niitä kaikkia kiusattu. Luojan kiitos, etten ollut niin hölmö, että olisin vastannut niihin. Sellaisia kysymyksiä kuin mikä on fuksin pituus ja paksuus, mikä on fuksin lempilaulu ja mitä fuksi arvelee civiksen olevan ja muuta hullutusta. Niihin olisi sitten pitänyt vastata kunnian ja omantunnon mukaan. Ja lopuksi oli kysymys, millainen nyt on näiden vastausten jälkeen fuksin omantunnon tila: hyvä, huono vai kohtalainen. Sitten ne luuli, että me Railin kanssa olisimme kaksosia. Millainen tyhmä luulo. Sitten saimme kahvia ja laulettiin ja sitten tanssittiin.²⁵

²⁴ Pellinen 1936, 82–83.

²⁵ SK päiväkirja 15.10.1938.

Hämäläis-Osakunnan vaakunakilven alla ”ciivettäret” ja neljä civistä n. 1939. Raili Kauppi istumassa etuvasemmalla, Sirkka Kauppi takana viidentenä vasemmalta. (TAYKK.)

Heinolassa Railin nuoruus ja luontainen ujous olivat estäneet häntä solmimasta läheisiä suhteita luokkatovereihinsa. Helsingissä asetelma säilyi samanikäisistä opiskelukumppaneista huolimatta ennallaan. Opiskelijaelämään kuului monenlaisia sosiaalisia ja kulttuurisia rientoja osakunnan, maakuntakerhojen, ylioppilaskunnan ja monien muiden yhdistysten ja seurojen piirissä, mutta vaikka Raili joskus seurasikin velvollisuudentuntoisesti Sirkkaa osakunnan tilaisuuksiin, hän kuitenkin säästi pääosan tarmostaan opiskeluun.

Sota syttyy ja sammuu

Kevätlukukaudella 1939 jatkuivat latinan alkeet, Ludvig XIV:n aika ja Shakespeare. Uudet luennot käsittelivät kulttuurin alkuhistoriaa (G. Landtman) ja vitalismia (K. S. Laurila), minkä lisäksi Raili osallistui professori Reinin ohjaamiin historian proseminaariharjoituksiin. Yleisesti ottaen Railin ensimmäisen vuoden opintosuoritusten määrä ja arvosanojen taso kertovat hänen sopeutuneen uuteen elämänvaiheeseensa suuremmista ongelmista. Opintokirjan arviot ovat kauttaaltaan kiittäviä: menestyksellä, ahkerasti ja menestyksellä, erittäin ahkerasti ja hyvällä menestyksellä, hyvät tiedot jne. Itsenäiseen opiskeluun vaadittavan vastuuntunnon ja itsekurin tukena hänellä oli aito kiinnostus kirjallisuuteen ja historiaan, joskaan jälkimmäinen ei kyennytkään lopulta vastaamaan hänen toivorikkaisiin odotuksiinsa siitä, että esille tulisivat ”kaikki asiat”.

Perheen kanssa Heinolassa vietetyn kesän jälkeen Raili palasi Helsinkiin lukujensa pariin. Hän ehti ilmoittautua Kailan psykologian ja filosofian historian sekä Korhosen sotataidon historian kursseille syyskuussa, mutta Aleksis Kiven päivänä 10.10. käynnistetyn yleisen liikekannallepanon ja seuraavana päivänä aloitetun asutuskeskusten vapaaehtoisen evakuoinnin seurauksena opetus keskeytyi jo

lokakuun puolivälissä. Marraskuun lopulla ulkopoliittinen tilanne näytti helpotuvan ja joillakin hallitustahoilla suunniteltiin jo joukkojen kotiuttamista. Opetuskin aloitettiin uudelleen, mutta monien yllätykseksi sota syttyikin 30.11.1939. Seuraavan kerran yliopisto avasi ovensa vasta seuraavana syksynä. Sirkka ja oletettavasti Railikin olivat palanneet Heinolaan jo lokakuun vapaaehtoisen evakuoinnin aikoihin.²⁶

Heidän pieneltä ylioppilasluokaltaan kaatui heti talvisodassa kaksi poikaa (kolme, jos mukaan lasketaan luokan mukana kirjoituksiin osallistunut yksityisoppilas) ja Heinolassakin jouduttiin todistamaan sotatapahtumia ennen maaliskuuta ja Moskovan rauhaa.²⁷ Sirkka pohti päiväkirjassaan joulukuun alussa, miltä tuntuisi, jos Heinolaa pommitettaisiin. Kirjattuaan siihen tulevana päivinä joitakin ilmahälytyksiä ja 18.12. tiedon luokkatoverinsa Masan (Matti Seppälä) kaatumisesta, hän totesi: ”Lopultakin minäkin heräsin huomaamaan, että tämä on sotaa.” Mutta hän koki myös isänmaallista innostusta: ”Ihanaa olla suomalainen. Varsinkin tällä hetkellä. Koko maailma ihailee suomalaisia. Me voitamme vielä.” (23.12.1939.) Joulukuun lopulla Heinolaa sitten pommitettiin, joskin henkivahingoilta säästettiin. Se oli Sirkalle kuitenkin muistutus kuolevaisuudesta:

Tahdon todella ELÄÄ näinä jännittävinä aikoina.

... Heinolaa pommitettiin eilen illalla tai juuri äsken ja meilläkin oli täällä [Vierumäen Urheiluopiston katolla sijaitsevassa ilmavalvontapisteessä] eri meininki, lentokone näkyvissä, täysikuu, hälytyskello epäkunnossa, juoksua, hälinää ja kaakatusta ja paapatusta ja haukkumista. Kenenkähän hermot siinä oli täysin kurissa. Hauska todella seurata toisia ihmisiä tuollaisissa tilanteissa.

... Mutta miten lienevät asiat Heinolassa. 9 pommia pudotettiin. Huomenna menemme sankarihautajaisiin ja saamme nähdä ja kuulla.

Jännittävää, todella jännittävää, ei malta mennä nukkumaan.

Mutta minne menen seuraavan kerran pommituksen sattuessa, kun ei saa mennä metsään eikä katolle. Tuonne kellariin tai pommisuojaan en tahdo mennä, sillä tahdon nähdä ja kuulla jotain.²⁸

Ote Sirkan päiväkirjasta 2.5.1940: ”Ja eilen oli Vappu. Sotavappu eli vappu ilman miehiä. Hauskaa, niin no miten ottaa. Mutta kyllä minä olisin paljon mieluummin viettänyt Vätsin kanssa vaikka kuinka tylsän vapun kuin tuommoisen tyttövapun. ... Meitä oli 6 stutenttia ja Hilikka, jotka teimme onnistuneen huvimatkan Urheiluopistolle hakemaan mun pyörääni.”

Kuvassa vasemmalla Raili Kauppi, tuntematon, Sirkka Kauppi ja Euniike Kivinen. (TAYK RK.)

²⁶ SK päiväkirja 13.10.1939.

²⁷ Ojala 1950, 14; Herranen 1998, 30–31.

²⁸ SK päiväkirja 29.12.1939.

Maaliskuun rauhan solmimisen jälkeen elämä Heinolassa palaili vähitellen entiselleen. Vappua vietettiin tosin tyttöporukassa ja vasta juhannuksena saatiin järjestää ensimmäiset sodanjälkeiset tanssit. Elokuviissa nähtiin kesällä mm. ”Pygmalion”, ”Viisas aviovaimo”, ”Luutnantti maksaa velkojaan”, ”Kapteeni Blood” ja ”SF-paraahti”.²⁹

Raili jäi kesäksi Heinolaan työskennellen heinä- ja elokuun ajan kirjastoapulaishana pienessä kaupunginkirjastossa, joka sijaitsi jatkoloukkien rakennuksessa kivenheiton päässä hänen kotoaan. Juho, jonka äiti Karoliina oli kuollut ennen juhannusta, vietti elokuun lopulla 60-vuotispäiviään. Syksyllä Raili palasi Helsinkiin ja yliopistoon.

Kailan filosofian historian luentoja lisäksi hän osallistui mm. J. V. Lehtosen kirjallisuushistorian proseminaariin ja Korhosen sotataidon kehitystä käsitteleville luennoille ja proseminaariin. Hän tentti Korhoselle myös vanhan ajan historiaa approbaturiin oikeuttavan määrän.³⁰

Keväällä 1941 Kaila luennoi psykologian filosofian historiasta ja Korhonen jatkoi sotataidon luentosarjaa ja proseminaaria. Aihe oli sekä ajankohtainen että lähellä professorin sydäntä, kuten 7.5.41 päivätyistä seminaariopäytäkirjasta ilmenee: ”Yleensä mainitsi prof. Korhonen sotahistorian olevan sen alan, joka suo kiitollisimpia tutkimusaiheita; siinä on vielä monia epäselvyyksiä.” Lisäksi Raili aloitti luennot historian metodiopista, osallistui Eino Jutikkalan Euroopan agraarihistoriaa 17.–19. vuosisadoilla käsitteleville luennoille ja Onni Okkosen antiikin taiteen kurssille – hän kenties suunnitteli ottavansa taidehistorian neljänneksi aineekseen – sekä jatkoi Lehtosen proseminaaria.

Kevään opintoponnistusta ei selitä yksinomaan tarve ottaa kiinni sodassa menetetty lukuvuosi. Raili halusi suorittaa niin kutsutun stipenditutkinnon, joka edellytti kahden suoritetun *pro exercitio* -kokeen ohella kahden ensimmäisen opintovuoden aikana kahdessa aineessa vähintään kahden pisteen arvoista approbaturia. Kielikokeet hän oli tehnyt jo ensimmäisenä vuonnaan ja kevään mittaan hänen onnistui suorittaa approbaturit sekä estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuudesta että teoreettisesta filosofiasta. Ne yhdessä syksyn historian approbaturin kanssa toivat kukin täydet kolme pistettä (sodan katkaisemaa lukuvuotta 1939–40 ei otettu lukuun), joten ne hyväksyttiin stipenditutkinnoksi, mikä merkitsi kohtalaista taloudellista etua seuraaviksi kolmeksi lukuvuodeksi.³¹ Helpotus hänen perheelleen oli melkoinen, koska Jussi oli jäänyt työttömäksi talvisodan seurauksena, mistä enemmän alla.

²⁹ SK päiväkirja kevät-kesä 1940.

³⁰ HYKA, opiskelijamatrikkeli; RKA, Fa 1, opintokirja; KA, Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, ptk 27.9.40 ja ptk 7.5.41.

³¹ Prof. Aira Kemiläisen muistaman mukaan stipendiä maksettiin seuraavana lukuvuonna 2 x 1000 (tai kenties 1500) markkaa, sitä seuraavana 2 x 2000 (tai 2500) ja viimeisenä stipendilukuvuonna 2 x 3000 (tai 3500) markkaa. Kun lehtorin kuukausipalkka oli n. 3000 markkaa, voi olettaa, että stipendilläkin saattoi tulla joten kuten toimeen lukuvuoden aikana. (Kirje AK 16.5.2004.)

Jatkosota

Jatkosodan syttymisen seurauksena yliopisto pysyi jälleen suljettuna koko lukuvuoden 1941–42. Ajanjaksoon sisältyi kuitenkin tapahtumia, joiden seurauksena Raili Kaupin elämä ja opinnot saivat uuden suunnan. Opintojen alkujaksoa vuodesta 1938 noin vuoteen 1942 hallinneiden yleisen historian pääaineopintojen rinnalle ja lopulta tilalle nousi nimittäin teoreettinen filosofia. Siirtymävaihe kesti käytännössä vuoden 1943 puolelle. Tapahtumien kulkuun oli vaikuttamassa useita erillisiä tekijöitä ja niiden lopputulos – pääaineen vaihtuminen – näyttää olleen jonkinasteinen yllätys Railille itselleenkin.

Vielä 1941 Raili oli tunnollinen historianopiskelija, joka uhrasi pääosan ajastaan tiivistähtiselle lukujärjestykselleen. Loppukevään tentteihin oli sisällynyt jo muutamien laudaturkurssien osasuorituksia.³² Filosofia näytteli toistaiseksi sivuosaa hänen elämässään, niin karismaattiseksi kuin professori Kailan esitykset yleisesti tunnustettiin. On perusteltua olettaa, että jos Raili olisi voinut tenttiä historiaa entisessä tahdissa vielä lukuvuoden 1941–42, hän olisi edennyt laudaturopinnoissaan niin pitkälle, ettei pääaineen vaihtaminen olisi enää tullut kysymykseen.

Railin valintoihin jatkosodan alkuvuosina vaikuttivat monenlaiset tekijät. Tärkein näistä oli hänen vuoden 1942 alussa aloittamansa kirjastokerhotoiminta, jota tarkastellaan lähemmin jatkossa. Ensin on kuitenkin tutkittava lyhyesti joitakin muita asioiden kulkuun vaikuttaneita seikkoja. Railin huomiota vaativat erilaiset perhettä koskevat ja lisäksi taloudelliset, sosiaaliset ja yhä enemmän myös elämäntarkastukselliset kysymykset. Taustalla vaikuttaneet sotaolot sekä vaikeuttivat että selkeyttivät näiden kysymysten käsittelyä: siinä missä sota-aika paljasti arkiset suunnitelmat tilapäisiksi ja epävarmoiksi, se toisaalta ohjasi Railin monen muun lailla tavoittelemaan sellaisia asioita ja arvoja, joihin ulkoisten olojen vaihtelut eivät kykenisi vaikuttamaan.

Mitä ensinnäkin Railin perheeseen tulee, Jussi oli jäänyt työttömäksi jo talvisodan aikana, kun pankin Savo-Karjalan Osake-pankin pääkonttori oli jäänyt Viipurin valtauksen myötä viholliselle.³³ Perhettä koskettivat läheltä eteenkin jatkosodan alkukauden tapahtumat. Heinolaa pommitettiin ankarasti heti sodan alussa 25.6.1941. Muun muassa jatkoluokkien rakennus ja sen myötä myös Heinolan kaupunginkirjasto – jossa Raili oli työskennellyt edellisenä kesänä – tuhoutuivat aamun kahdessa pommituksessa.³⁴ Mutta toisin kuin talvisodassa, jonka pommitukset aiheuttivat vain aineellisia vahinkoja, hyökkäys vaati nyt myös 11 ihmisen hengen. (Samana päivänä pommitettiin n. 15 muutakin paikkakuntaa, joista – seuraavan päivän *HS*:n mukaan – vain Nokialla kuoli yksi ihminen.) Menetys järkytti ihmisiä pikkukaupungissa, jossa kaikki tunsivat toisensa.³⁵ Railin vanhemmat ja sisar selvisivät pommituksesta säikähdyksellä ja särkyneillä ikkunoilla, mutta kokemus myötävaikuttanut perheen päätökseen muuttaa tilaisuuden tullen takaisin

³² Hän tentti Korhoselle sotahistoriaa ja Jutikkalalle agraarihistoriaa.

³³ Pankin jäljelle jääneet osat siirtyivät Kansallis-Osake-Pankille 1943. (Jutikkala & al. 1967, 266.)

³⁴ Herranen 1998, 321; *HS* 26.6.42. Osa kirjaston kirjoista saatiin tosin pelastettua.

³⁵ Lahtinen 1981, ”Heinolan pommituksen 40-vuotismuistelmia”, *Itä-Häme* 19.6.1981. Uhrien joukossa oli mm. Eila Aalto, Railin luokkatoveri keskikoulun alaluokilta.

Helsinkiin.³⁶ Turvallisuuden ohella Jussi lienee punninnut työtilaisuuksiaan ja arvioinut Helsingin paremmaksi vaihtoehdoksi.

Pian Heinolan pommituksen jälkeen Kaupit menettivät sodalle yhden omistaan. Juhon Sanni-sisaren pojista toinen, historiantutkija Pentti Jäntti, haavoittui päähän johtaessaan hyökkäystä Petsamossa 18. heinäkuuta. Hän kuoli sairaalassa kolmen viikon kuluttua. Serkussaan Raili menetti innostuneen historioitsijan ja oppaan tähän yhteiseen aihepiiriin.³⁷

³⁶ Lahtinen 1981, ”Heinolan pommituksen 40-vuotismuistelma”, *Itä-Häme* 19.6.1981: ”Kauppakatu oli räjähdysten vuoksi surkean näköinen. ... Näin pian oli kauniista kaupungistamme tullut ikävän näköinen. Kuolleita oli kuusi naista ja viisi miestä, yhteensä yksitoista. ... Kaupungissa ei ollut enää mukava asua. Teki mieli pacta – ja paettiin.”

Kauppien talossa Kauppakadulla asunut, tuolloin 16-vuotias Esko Leinonen muisteli 60 vuotta myöhemmin epätodellista näkyä kesäaamussa: viereiselle tontille osunut pommi räjäytti korkealle ilmaan lehmien korvikeravinnoksi käytetyn sellun (”lehmien petun”) ja jonkin aikaa ”oli kuin lunta olisi satanut” (EL 8.8.2000).

³⁷ Pentti Jäntti (1916–41) oli ehtinyt valmistua filosofian kandidaatiksi Turun yliopistosta 1940 ja tutki tanskalaisella stipendillä Kööpenhaminan yliopistossa pohjoismaista historiaa, erityisesti Suomen ja Tanskan välisiä suhteita eri aikoina. Jatkosodan alkaessa hän oli tehnyt tutkimusta Jäämeren kysymyksestä 1500–1600-lukujen vaihteessa. Jäntin kandidaattitutkielma ”J. G. Herderin käsitys keskiajasta” julkaistiin kahden muun jatkosodassa kaatuneen tutkijan kirjoitusten ja muistosanojen kanssa *Turun historiallisen arkiston* VIII osassa (Turku 1942). Jäntti lahjoittivat kirjan Kaupeille ja se päätyi Railille, joka säilytti sen muistona serkustaan.

Luutnantti Jäntin kohtalo kytkeytyi saksalaisiin kenties jo hänen opiskellessaan miehitetyssä Tanskassa. Joka tapauksessa hän palveli jatkosodassa pienessä pohjoiseen sijoitetussa suomalais-osastossa, jonka tarkoituksena oli turvata Petsamon rintaman kahden saksalaisdivisioonan oikeata sivustaa. Hänen haavoituksensa hyökkäyssota oli jo vakiintumassa Jäämeren alueella asemasodaksi. (P. Jäntin muistokirjoitus em. julkaisussa ja *HS* 14.8.1941; Petsamon taistelujen yleispiirteistä ks. esim. Kuussaari ja Niitemaa 1948, 107–109, 119–120.)

Luku 4

Helsinki 1941–42

Kirjastotyötä ja kirjastokerholaisia

Kun Hilikka oli kirjoittanut Heinolan jatkoluokilta ylioppilaaksi keväällä 1941, oli perhe pakkaamista vaille valmis muuttoon. Kalle Kauppi, jonka Kalevankadun asunto Helsingissä oli kärsinyt myös lieviä pommitusvaurioita, oli tällä välin löytänyt asunnon turvallisen välimatkan päässä keskustasta, Töölönkatu 34:sta.¹ Jussi, Ali ja Hilikka palasivat Helsinkiin joulukuussa, kun Kalle sai järjestettyä heillekin asunnon samasta talosta.

Perheen varallisuustaso oli laskenut merkittävästi sodan myötä. Pienen mutta jatkuvan tulon takasi Ali, joka työskenteli Helsinkiin muuton jälkeen SKOP:ssa pankkivirkailijana työssä, jonka hän oli oppinut ennen sotia toimiessaan Jussin pankissa loma- ja kiireapulaisena. Jussi teki loppuaikoina Heinolassa ja aluksi myös Helsingissä lähinnä vain satunnaisia isännöitsijäntöitä.²

Raili oli työskennellyt kesän 1941 vakuutusyhtiö Salaman pääkonttorissa ke-säapulaisena samalla kuittiosastolla kuin jo kesällä 1938. Yliopiston pysyessä sul-jettuna syksyllä 1941 Raili lienee yrittänyt jatkaa opintoja aluksi omin päin. Pit-kän päälle yksinäinen opiskelu ei kuitenkaan käynyt päinsä, etenkään sitten kun muu perhe oli asettunut Helsinkiin. Perheen oli tututeltava Heinolan yli 200 ne-liön työsuhteasunnon jälkeen elämään 66 neliön kolmiossa. Jussin varattua itsel-leen työhuoneen, ja suurimman huoneista toimiessa yhdistettynä olohuoneena ja vanhempien makuuhuoneena, jäi tytöille jaettavaksi keskimmäinen huone (asun-non kaikkien huoneiden ikkunat antoivat Töölönkadulle). Paitsi ahdas asuttava kahdelle nuorelle naiselle – n. 16 neliötä – sisarusten huone oli lisäksi rauhaton, koska se yhdisti kahta muuta huonetta ja sen kiertäminen onnistui vain eteisen, kylpyhuoneen ja keittokomeron kautta.

Vuosi 1942 ei siten alkanut Railinkaan kohdalla erityisen hyvin. Hänen hen-kiselle hyvinvoinnilleen välttämätön opiskelumotivaatio ja sen edellyttämä luku-rauha kärsivät näissä olosuhteissa. Lisäksi Raili, joka oli opiskellut siihen saakka pääasiassa perheen rahallisella avustuksella (kesätöitä ja opintosuoritusstipendejä lukuun ottamatta), tunsii tilanteen johdosta painetta etsiä töitä ja helpottaa siten perheen rahatilannetta. Sisäiset opiskelu- ja ulkoiset työvelvoitteet – joita näytti sitä paitsi olevan vaikea sovittaa yhteen – pakottivat Railin etsimään muutosta ti-lanteeseen.

Mitä Hilikkaan ja Sirkkaan tulee, molemmat kuuluivat lottiin. Sirkka, jota isä-Antti ei päästänyt rintamalle, toimi opintokausien ulkopuolella talvi- ja jatkosodas-sa pääasiassa ilmavalvontalottana Vierumäen urheiluopistolla ja muualla Heino-lan seudulla (Hilikkakin osallistui ilmavalvontaan Vierumäellä Moskovan rauhan jälkeisinä viikkoina). Sirkka, joka oli merkinnyt osakunnan kirjaan harrastavansa reippailua ja aloittanut opiskelunsa psykologialla, kasvatustopilla ja Kaarlo Mar-

¹ KU 6.7.2002.

² KU 22.7.2000.

jasen puhetekniikan ja kaunoluvun luennoilla, oli opettanut sairaslomasijaisena voimistelua ja terveysoppia Heinolan jatkoluokilla ja keskikoulussa alkuvuodesta 1939. Käytännön kosketus opetustyöhön ratkaisi Sirkkan kohdalla ongelman ammatinvalinnasta ja hän valmistui aikanaan liikunnanopettajaksi.³

Talvisodan katkaistua opetuksen myös Heinolassa oli Hilkka toiminut muiden nuorten heinolalaislottien lailla ”tallukanteossa ja ruudINVALMISTUKSESSA faneritehtaalla”.⁴ Jatkosodan aikana hän valmisti lähipiirin muistaman mukaan mm. sidetarpeita. Hilkalla oli vaihtelevia tulevaisuudensuunnitelmia, mutta pääasiassa hän halusi työelämään ilman pitkällisiä opintoja.⁵ Alkuvuodesta 1942 lehdissä kirjoitettiin sodan aiheuttamasta farmaseuttipulasta, jota syvensi yliopiston farmaseuttisen laitoksen kiinniolo ja lukuisien uusien apteekkien perustaminen palautetuille ja vallatuille alueille.⁶ Hilkkan toivomus päästä töihin toteutui hänen päätettyään opiskella farmaseutiksi, sillä varsinainen opiskelu edellytti harjoittelua apteekkioppilana. Hän valmistui farmaseutiksi helmikuussa 1945 ja siirtyi parin vuoden ajaksi työhön Tyrväälle. Vaikka hän ei toiminutkaan ammatissa pitkään, kokemuksesta oli hänelle myöhemmin hyötyä sairaalakirjastotyössä.⁷

Hilkka ja Sirkka Kauppi Heinolassa jatkosodan aikaan. (TAYK RK.)

Kirjastokerhotyö

Railin taloa vastapäätä Töölönkadun toisella puolella oli suuri puistomainen tontti, jolla seisoj kaksikerroksinen, lähes satavuotias kivirakennus. Tämän alun perin sotasairaalaksi rakennetun talon toiseen kerrokseen oli vastikään vuonna 1939 muuttanut Töölön sivukirjasto, Kallion jälkeen suurin Helsingin sivukirjastoista. Siellä ei ollut vielä sota-aikana tiloja opiskeluun, mutta kirjasto tarjosi runsaasti lukemista ja siellä oli myös rauhallinen lehtilukusali.⁸ Railin ongelmallinen tilanne

³ Laulutaidoton Raili oli ollut mm. syksyllä 1940 yksi hänen koekaniineistaan kasvatustalon opintoihin sisältyvissä laululeikeissä. Jonkin verran Sirkkan ammatinvalintaan vaikutti varmaankin se, että hän oli asunut Helsinkiin saavuttuaan Oskari-setänsä ja tämän voimistelunopettajan koulutuksen saaneen Lyydi-vaimon luona (SK päiväkirja 6.–18.1.1939, 25.10.1940.)

⁴ *Heinolan koulu 150 vuotta*, 78.

⁵ HH 10.1. ja 14.1.2000; KU 14.1. ja 22.7.2000; SK päiväkirja 11.10.1938, 20.–29.3.1940.

⁶ Esim. HS 26.2.1942: ”Apteekkien työvoimasta, lähinnä farmaseuteista on tällä hetkellä kova puute, sillä huomattava osa heistä on asepalveluksessa ja naispuoliset lkp-määräyksellä lottatehtävissä.”

⁷ HYKA, Farmasian laitoksen arkisto, Ba1, Ba6; TAY RKA, RK TO:lle 14.3. ja 10.8.1945.

⁸ Lundén Cronström 1963, 133; Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomukset 1940-luvulta. 1970 valmistui Töölön uusi sivukirjasto Topeliuksenpuiston pohjoispäähän. Vanhan sivukirjaston tonttia Mannerheimintie 46-52:ssa on 1970-luvulta lähtien hallinnut kaksi

alkoi kirkastua, kun hän luki helmikuun lopulla *Helsingin Sanomien* etusivulta pienen ilmoituksen:

Helsingin kaupunginkirjasto. Filosofinen kirjastokerho kokoontuu perjantaina tk. 27 pnä klo 19 kirjastotalossa (2. kerros). Jäseneksi voi ilmoittautua yleisessä lukusalissa (3. kerros). (HS 24.2.1942)

Töölön sivukirjasto nähtynä Töölönkadulta läheltä Kauppien kotia. (Valokuva: C. Grünberg 1955. Helsingin kaupunginmuseum, 253671.)

Raili meni ja ilmoittautui kerhon jäseneksi saman tien,⁹ minkä voisi ajatella kertovan piilevästä impulsiivisuudesta, mutta mikä todennäköisemmin viestii turhautumisesta sotaan, työttömyyteen, paikallaan polkeviin opintoihin ja ahtaisiin kotioloihin. Joka tapauksessa tämä äkillinen ja sinänsä vähäpätöinen teko osoittautui Raili Kaupin elämän kenties tärkeimmäksi ja kau-

askantoisimmaksi ratkaisuksi. Se antoi suunnan hänen myöhemmille elämänvaiheilleen, jotka taas loivat edellytykset hänen elämälleen filosofina. Satunnainen valinta, jonka laajempia seurauksia ei mitenkään voinut ennakoida, johti kahdenkymmenen vuoden mittaiselle kirjastouralle, mikä puolestaan valmisti häntä yhtä pitkään uraan opettajana korkeakoulussa. Tarjoamillaan mahdollisuuksilla ja asettamillaan rajoituksilla kumpikin ura muodosti vuorollaan kehykset hänen toiminnalleen tutkijana ja filosofina.

Kirjastokerho ei ollut Railille vain askelma matkalla kohti tärkeämpiä saavutuksia. Lukeminen ja yksinäiset mietiskelyt olivat siihen saakka muodostaneet hänen olemassaolonsa pääsisällön. Kerhotyön osana koettu syvä yhteisöllisyys lievitti hänen henkistä eristäytyneisyyttään. Vastaavaa elämää hän ei ollut kokenut ennen eikä tavoittanut sitä vastaavassa mitassa enää myöhemmin.

Uuno Saarnio

Vaikka kirjastokerhotyö oli uutta Helsingin kaupunginkirjastossa, sillä oli Suomessakin jo kaksikymmenvuotinen historia. Koska filosofisella kerholla, sen joh-

suurhotellia.

⁹ "Mitä filosofia minulle merkitsee", Raili Kaupin esitelmä Helsingin kaupunginkirjaston Rikhardin klubilla 12.3.1991; RKK3.1, 58.

tajalla ja eräillä kerhon jäsenillä oli ensiarvoisen tärkeä merkitys Raili Kaupin kehitykselle filosofina ja ihmisenä, on paikallaan käydä läpi joidenkin kerholaisten ja itse kerhoaatteen aiempia vaiheita.

Filosofisen kirjastokerhon johtajana toimi kirjastonjohtaja Uno Saarnio (1896–1977), pesunkestävä idealisti ja uupumaton tarmonpesä.¹⁰ Hänen pääsääntöisesti hyvántahtoisessa persoonassaan myllersivät monenlaiset intressit ja intohimot: hän oli vakaumuksellinen pasifisti, eetikko, filosofi, tiedemies – lähinnä loogikko ja matemaatikko – ja kirjastokasvatusaatteen väsymätön julistaja. Saarnion kestävä kansansivistysinnon (joka ilmeni hänellä etenkin kirjastokasvatustyön muodossa) ymmärtämiseksi on katsottava ensinnäkin hänen omaa opintietään. Hän oli jättänyt kotikaupungissaan Turussa oppikoulun kesken koettuaan sen opetusrytmin ja menetelmät itselleen vieraiksi.¹¹ Esitellessään kirjastokerhotyötä *Aamulehdessä* syksyllä 1939 hän valotti yleisellä tasolla näitä kouluopetuksen ongelmia, joiden seurauksena henkilö saattoi luopua opinnoistaan kokonaan tai siirtyä itseopiskelijaksi:

Jokainen tuntee ympäristössään nuoria ja vanhoja ihmisiä, joiden koulunkäynti on syystä tai toisesta keskeytynyt. Hyvin tavallinen ilmiö oppikouluissa on, että erotaan toiselta tai kolmannelta luokalta, joskus huonon todistuksen vuoksi, joskus ilman mitään ”näkyvää” syytä. Tällaisten ihmisten ei suinkaan tarvitse suhtautua tympeästi oppimiseen, mutta koulu jostain syystä ei sovi heille. On esim. paljon oppilaita, joita kiusaa koulun jaksottainen opetustapa. He eivät voi yhtenä päivänä innostua monenlaisista asioista; he tahtovat yhteen menoon oppia kaiken kolmioista eikä odottaa ensi vuoteen kolmioiden yhtäläisyyslakeja, kun tänä vuonna on opetettu niiden yhteneväisyys j.n.e. Monista oppilaista taasen on suorastaan piinallista alkaa kaikki kirjat alusta, mihin heidän mielestään on kerätty kaikki ikävimmät asiat, he haluaisivat lukea kirjat sekaisin, alkaa esim. lopusta, jolloin ymmärtäminen olisi paljon vaikeampaa, mutta he saisivat mukavasti ponnistella omilla ajatuksillaan, sitten lopuksi alkukin tuntuisi suorastaan mielenkiintoiselta. Tällaisia oppilaita on varmasti paljonkin, mutta harvemmin he ryhtyvät niin radikaalisiin toimenpiteisiin, että eroavat koulusta ja alkavat opiskella omin päin. ... Kenessä hyvän voi olla elävä pyrkimys hengenviljelyyn ja samalla epä tietoisuus, miten aloittaa. Tällaiset ihmiset tavallisesti kammoavat aakkosia ja kaikkein yksinkertaisimpia asioita, niissä

¹⁰ Tässä esitettävä luonnos Uno Saarniosta perustuu – hänen omien kirjoitustensa ohella – hänet eri aikoina tutuneiden henkilöiden haastatteluihin tai kirjoituksiin (mm. Reino Saarnio, Irja Nykänen, Helena Hänninen, Raili Kauppi, Ritva Heikkilä, Vieno Wigell, Kullervo Rainio, Pertti Lindfors, Aila Meriluoto, Teuvo ja Hilikka Rasku). Julkaistuista kirjoituksista ks. esim. Kauppi 1956a, ”Uno Saarnio 60-vuotias” (julk. myös *RKK*2, 51–54) ja Kauppi 1989, ”Uno Saarnion elämäntyöstä” (julk. myös *RKK*3.1, 256–259); Palomäki 2002; Rasku 1979; Rainio 1996; Lindfors 2003; Wigell 1994. Muita lähteitä mm.: Helsingin yliopiston kanslerinviraston arkisto (dosentuuri- ja professuurihakemukset liitteineen), Kansallisarkisto (Uno Saarnion aineisto), H:gin ja T:reen kaupunginkirjastojen vuosikertomukset, T:reen kaupunginkirjaston historia (Kanerva ja Peltonen 1961) ja T:reen kaupunginarkistossa säilytettävä kirjastokerhoaineisto.

¹¹ RS 19.4.2004. Koulunkäyntiä haittasi myös siellä vallinnut väkivaltainen ja karkea mentaliteetti. Vaikka Saarnio harrasti painia ja pystyi pitämään fyysisesti puoliaan, ympäristö ei ollut otollinen opiskelulle.

heidän tarmonsä herpaantuu kokonaan ja innostus sammuu. Heidän täytyy saada aloittaa niin vaikeista asioista kuin suinkin.¹²

Keskeytettyään koulunkäynnin 16-vuotiaana Saarnio työskenteli Turussa seuraavat kahdeksan vuotta pankin konttoristina ja sitten lyhyen aikaa kirjastoharjoittelijana. Vielä pankissa ollessaan hän aloitti opinnot uudelleen, nyt itseopiskelijana, ja kirjoitti 1921 ylioppilaaksi 25-vuotiaana. Hänellä oli siten omakohtaisia kokemuksia niistä ongelmista ja esteistä, joissa ihmisen luontainen opinhalu ja sivistyspyrkimys saattoivat horjua ja lannistua. Omat ponnistelut ja toisaalta onnistumiset opettivat hänelle itseopiskelun arvon ja antoivat näkemyksen aikuiskasvatukseen kätkeytyvistä mahdollisuuksista.

Toinen tekijä, joka herätti Uno Saarnion ymmärtämään kansansivistystyön merkityksen, oli hänen kotonaan virinnyt teosofiaharrastus, johon hänkin osallistui jo teini-ikäisenä. Teosofien ”tieteellinen” esitelmätoiminta saattoi hänet ensi kertaa yhteyteen aidosti sivistyshaluisten ihmisten kanssa. Vaikka Suomen teosofisen seuran jäsenmäärä kohosi vuosisadan alkukymmenillä tuskin puoleen tuhanteen, saavuttivat teosofit ahkeralla julkaisutyöllään ja lahjakkailla puhujillaan huomattavasti laajemman yleisön. Muun muassa pasifisti ja työväenaktiivi Yrjö Kallinen, jonka kanssa Uno Saarnio sittemmin ystäväystyi, toimi 1910-luvulla myös teosofisen seuran palkattuna matkapuhujana. Teosofisesta liikkeestä kiinnostuneiden joukossa oli sekä sivistyneistöä että työväestöä. Jälkimmäiset etsivät usein materialistiselle sosialismille henkisempää vaihtoehtoa eivätkä löytäneet sitä perinteisestä kristinopista. Teosofian tarjoaman utopistisen sosialismiaatteen julistajiin kuului maineikkaan Matti Kurikan ohella mm. Unon vanhin veli Albin Saarnio, joka julkaisi maailmansodan ja kansalaissodan jälkimainingeissa kansallista yhtenäisyyttä ja yleismaailmallista veljeyttä korostavan kirjasen *Suomen tehtävä ihmiskunnan kehityksessä* (H:ki 1919).¹³

Uno Saarnio löysi alun perin teosofiasta useita sellaisia kestäviä arvoja, joita hän myöhemmässä elämässään tavoitteli. H. P. Blavatskyn, A. Besantin ym. teosofian luojien korostamia periaatteita olivat mm. ihmisen täydellistymisen ja ihmiskunnan veljeyden ihanteet, ekumeeninen usko erilaisten uskontojen ja filosofioiden yhteiseen ytimeen (nk. *philosophia perennis* -aate) ja pyrkimys kokonaisvaltaiseen filosofis-uskonnollis-tieteelliseen maailmankatsomukseen. Niiden alkulähteet – Platonin, Plotinoksen, Cusanuksen, Leibnizin ym. filosofia, itämaiset uskonnot yms. – Saarnio löysi myöhemmin filosofianopintojensa kautta. Aikanaan Saarnio etääntyi teosofisesta opista, mutta arvosti edelleen teosofisessa sivistystyössä ilmenneitä yleisinhimillisiä arvoja.¹⁴

¹² AL 23.9.1939.

¹³ Jokipii 1937, 32, 42, 43, 70, 72; Rasku 1979, 140, 159–160.

Uno Saarnio oli toiseksi nuorin kuuden veljeksensä sarjasta (yksi veli kuoli lapsena). Poikien isä oli postiljooni Gustaf Bredström – sukunimi muutettiin Saarnioksi 1913 – ja äiti Hilda Martin. Yllä mainittu Albin oli siviiliammattiltaan postin henkilöstöpäällikkö Helsingissä. Muista veljistä mainittakoon tässä kuopus Lauri, josta tuli psykiatrian professori – kiinnostus sielulliseen ja henkiseen elämänolotuvuuteen oli siis perheen piirissä yleinen.

¹⁴ Teosofian kolmeksi varsinaiseksi tehtäväksi hyväksyttiin 1885 yleismaailmallisen veljeyden ytimen muodostaminen, vertailevan uskontotieteen, filosofian ja luonnontieteiden tutkimuksen edesauttaminen sekä selvittämättömien luonnonlakien ja ihmisessä uinuvien voimien tutkimi-

Eräs osoitus siitä, että Saarnio irtautui tieteellisten opintojensa myötä teosofiasta, löytyy hänen vuonna 1942 kirjoittamastaan *Ajatus*-artikkelista ”Mitä on filosofia?”, jossa hän mm. tarkastelee filosofian kehitystä myyttisestä vaiheesta metafyyssisen kautta funktionaaliseen, aidosti tieteelliseen nykывaiheeseen. Hän käyttää teosofiaa esimerkkinä myyttisestä, siis suhteelliseen alkeellisesta tavasta selittää todellisuutta, minkä lisäksi hän mainitsee karmaopin – joka kuuluu myös teosofiseen maailmankäsitykseen – kausaaliselityksen myyttillisenä alkeismuotona.¹⁵ Se, että Saarnio saattoi silti pitää esimerkiksi sielunvaellusta tai oppia sielun kuolemmattomuudesta varteenotettavina *ideoina*, ei näytä kytkeytyneen nimenomaisesti teosofian niistä tarjoamiin tulkintoihin.

Joka tapauksessa varhainen kosketus tähän akateemisen maailman ulkopuoliseen, korkeasti motivoituneeseen ”amatööriopiskeluun” – kuten Uno Saarnio myöhemmin nimitti kaikenlaista yleissivistävää ja omaehtoista itseopiskelua erotukseksi ammattiopinnoista – teki hänestä elinikäisen aikuiskasvatusaatteen puolesta-puhujan. Hän oli poliittisesti puolueeton, mutta esimerkiksi 1930-luvun lopun ja 1940-luvun lehtihaastatteluista pistää silmään hänen sympatiansa työväkeä ja sen sivistystarpeita kohtaan. Lämmin ja luonteva suhde työtätekevään väestönosaan näyttää vaikuttaneen olennaisesti siihen, että kirjastokerhotyö sai hänen urallaan niinkin merkittävän aseman kuin sittemmin tapahtui.

Pian ylioppilastutkiminnon suorittamisen jälkeen hän tapasi tulevan puolisonsa. Berliinitar Charlotte Hollberg (1897–1972) oli hänkin teosofianharrastaja ja Uunon lailla ehdoton pasifisti.¹⁶ Hän oli saapunut 1921 lähetystövirikailijaksi Helsinkiin ja siirtynyt seuraavana vuonna Saksan konsulaattiin Turkuun, jossa pariskunta tapasi teosofien Aura-looshin kokouksessa. He avioituivat 1923 ja saivat kaksi poikaa, Reinon (1927–2006) ja Niilon (1929–1989). Charlotte, tai Carola, kuten hänet tavallisesti tunnettiin, oli laulanut Berliinissä maineikkaassa kuorossa ja perusti sittemmin Helsingin kaupunginkirjastossa kerhotyön yhteydessä toimineen kuoron. Hän oli saanut hyvän koulutuksen ja oppi suomen kielen melko kivuttomasti, joskin perheen kotikielenä oli saksa.

Vuodesta 1921 vuoteen 1928 Uno Saarnio työskenteli Volter Kilven alaisena Turun yliopiston kirjastossa aluksi harjoittelijana ja ylimääräisenä amanuenssina, sitten hoitaen eri viransijaisuuksia.¹⁷ Carolan kannustamana hän ryhtyi työnsä ohessa myös opiskelemaan Turun vastaperustetun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa filosofiaa Eino Kailan johdolla. Muina aineinaan hän luki kotimaista

nen. (Jokipii 1937, 40.) Yleisinä päämäärinä ne sosisivat luontevasti minkä tahansa ihanteellisen oppi- tai tutkimuslaitoksen periaateohjelmaksi.

¹⁵ Saarnio 1942, 172, 174–175.

¹⁶ RS 19. ja 20.4.2004. Charlotten eli Carolan suku polveutui saksalaisten käsityöläisten kautta norjalaisesta sotilasesi-isästä. Carolan ja hänen lukuisten sisarustensa vanhemmat olivat salaneuvos Ernst Hollberg ja Hedwig Boitz.

¹⁷ Saarnio työskenteli Turun yliopiston kirjastossa sen perustamisesta lähtien ja hankki näin laajan käytännön kokemuksen kirjaston järjestämisestä ja toiminnasta. Volter Kilven kirjoittamassa työtodistuksessa mainitaan erityisesti Saarnion osallistuminen luettelomistytööhön, ”jossa hän on ollut tilaisuudessa perin pohjin perehtymään kirjaston seikkaperäiseen luettelomistytööhön sekä sen luokittelujärjestelmään pienimpiä alajaotuksia myöten”. (TKA, mikrofilmit: kaupunginvaltuuston päätökset 1937, viranhaut.) Monipuolinen harjaannus luokittelutyössä osoittautui tehokkaaksi harjoitukseksi myös logiikkaan, jossa kaiken perustana on yksiselitteinen määrittely ja luokittelu.

ja yleistä historiaa, matematiikkaa sekä suomen kieltä ja sen sukukieliä. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1927.¹⁸

Saarnion opiskellessa ja työskennellessä Turussa aloitti Tampereen kaupungin kirjaston johtaja J. A. Kemiläinen (1884–1941; Tkk:n johtajana 1920–27) kirjastossaan opintokerhokokeilun. Vuosisadan alussa Väinö Voionmaan käynnistämän kotiopintotyön tueksi kehittynyt opintokerhotoiminta oli vakiintumassa valtion tukemana mm. työväenopistoihin, mutta kirjaston työmuotona sitä ei oltu Suomessa aiemmin kokeiltu.¹⁹ Kirjastokerhotoiminta on tätä nykyä jo painunut unohduksiin. Kuitenkin se edusti yli neljänkymmenen vuoden ajan yhtä edistyksellisimmistä ja menestyksekkäimmistä kokeiluista niin kutsutun laajennetun kirjastotyön ja kirjastokasvatuksen saralla. (Suomalainen kirjastokerhotyö ansaitsisi oman, kansainvälistä taustaa ja kansallisia erityispiirteitä käsittelevän historiansa – ei vähiten siksi, että sen katoaminen ei johtunut suosion laskusta. Se näyttää pikemminkin tehneen itsensä tarpeettomaksi opettaessaan yleisöä hyödyntämään paremmin kirjaston neuvontapalveluja ja rohkaistessaan sitä omalta osaltaan itseopiskeluun. Toisena kerhotyön loppumisen syynä oli aiempaa populaarimman kirjastopolitiikan omaksuminen aiemman ihanteellisen kirjastofilosofian sijaan.)

Valtion tukema kerhotyö noudatti kirjastossakin alusta saakka selkeitä ohjeita, jotka määräisivät mm. kerhotapaamisten vähimmäismäärän lukuvuoden aikana, jäsenten enimmäismäärän, vieläpä sallittujen poissaolojen määrän jne.²⁰ Kerholaisten oli valittava keskuudestaan johtokunta (pj., rahastonhoitaja, tilintarkastajat ym.) ja tehtävä kokouksista pöytäkirjat. Enemmän kuin huvia kerhotyö painotti opinnoista saatavan hyödyn merkitystä, kuten painetuissa avustushdoissakin muistutettiin: ”Opintokerhon tulee harjoittaa vakavia ja järjestelmällisiä opintoja, karttaen ajanvietelukemista.”²¹ Samaan yhteyteen liitetyissä mallisäännöissä todettiin kerhon nimenomaisena tarkoituksena olevan ”jäsentensä sivistyksellinen kehittäminen yhteisen opiskelun avulla”. Ja edelleen: ”Tarkoituksensa toteuttamiseksi opintokerho järjestää opintokokouksia, luentotilaisuuksia ja opintoretkeilyjä, hoitaa käsikirjastoa jäsentensä tarpeeksi, panee toimeen sivistäviä iltamia ja juhlatilaisuuksia, sekä toimii muilla sopivilla tavoilla.”

Kemiläisen ensimmäiset kerhot käynnistyivät vuoden 1922 syksyllä: kerho I opiskeli itsekasvatusta, kerho II Aleksis Kivä ja kerho III suomensukuisia kanso-

¹⁸ Samaan aikaan opiskeli luonnontieteellisessä tiedekunnassa matematiikkaa, fysiikkaa, kemiaa ja tähtitiedettä Aimo Lahti, sittemmin mm. Heinolan jatkoluokkien rehtori ja Railin opettaja. Suoritettuaan tutkintonsa 1926 Lahti hankki vielä Kailan ohjauksessa ylimääräisen filosofian laudaturin 1928. Näin (vanhempia lukuun ottamatta) kolme Raili Kaupin tärkeintä opettajaa ja kasvattajaa, militaristi Lahti, elitisti Kaila ja pasifisti Saarnio, ovat saattaneet vaihtaa ajatuksia 1920-luvun lopulla esim. Kailan vastaanotolla.

¹⁹ Kemiläinen oli kiinnostunut kerhotyöstä vuosina 1911–12 Yhdysvaltoihin, Englantiin ja Tanskaan tekemänsä viisikuukautisen opintomatkan seurauksena. Hänen tullessaan kaupungin kirjastoon vuonna 1920 kirjaston johtokunta valmisti johtajanvaihdon yhteydessä uutta johtosääntöä. Se lisäsi siihen hänen aloitteestaan kirjastonjohtajan tehtäviä koskevan pykälän, jossa johtaja veloitettiin muiden tehtäviensä ohella suunnittelemaan ja käynnistämään opintokerhotoiminta kirjastossa. (Kanerva ja Peltonen 1961, 208, 218–229, 277.)

²⁰ Valtion tuki annettiin lähinnä sidottuina kirjoina kaupungin tai kunnan maksaessa kerhonjohtajien palkkiot.

²¹ Prof. Aira Kemiläisen allekirjoittaneelle lähettämä näyte avustuskasvakeesta lukuvuodelle 1936–37.

ja.²² Moni kerholainen kuului kahteen tai kolmeenkin kerhoon. Toiminnan suosion kasvaessa perustettiin neljäskin kerho ja uusia suunniteltiin. Samalla kaupunginvaltuusto kuitenkin pohti kirjastokerhojen ja työväenopiston kerhojen päällekkäisen tukemisen mielekkyyttä ja alkoi vaatia niiden opetuksen koordinoitua.²³ Kaiken kaikkiaan kirjastokerhoja leimasi tuolloin toisaalta vakaa kannatus ja toisaalta epävakaa talous.

Kemiläisen seuraajaksi kirjastonjohtajana ja kerhonjohtajana tuli vuosina 1927–37 Armo Keravuori (1899–1983). Keravuoren jättäessä kaupunginkirjaston heinäkuussa 1937 kerhotyö joutui tuuliajolle: kahdesta toimivasta kerhosta yksi oli vailla johtajaa ja toinenkin menetti pian pitkäaikaisen johtajansa.

Saatuana maisterinpaperinsa 1928 Uno Saarnio oli siirtynyt yliopiston kirjastosta Turun kaupunginkirjastoon varakirjastonhoitajaksi. Hän aloitti myös opinnot väitöskirjaa varten siirtyen kirjoille Helsingin yliopistoon Kailan palatua sinne teoreettisen filosofian professoriksi 1930. Teoreettisen filosofian lisäksi hän luki edelleen matematiikkaa ja nyt myös kasvatus- ja opetusoppia. Vuosikymmenen vaihteen molemmin puolin Saarnio teki useita opintomatkoja Berliiniin, jossa hän perehtyi tietoteoriaan ja logiikkaan. Uutena tieteen kielenä tervehditystä symbolisesta logiikasta hän teki myös väitöskirjansa saaden tohtorin arvon 1937. (Tässä käsitellään Saarniota ennen kaikkea kirjastokerhoteeman kannalta. Hänen yhteyttään logiikkaan ja toisiin loogikoihin tarkastellaan myöhemmin hieman laajemmin.) Uransa tässä vaiheessa Saarnio lieenee kaavaillut siirtymistä opetustyöhön yliopistoon tms. – ainakin on vaikea keksiä muuta perustetta hänen kasvatus- ja opetusopin opinnoilleen.

Kun Tampereella avautui 1937 kirjastonjohtajan paikka, Carola, joka berliinittärenä kaipasi sisämaata ja järvimaisemia, patisti Uunoa hakemaan sitä. Muutamien mutkien jälkeen tämä valittiinkin virkaan joulukuussa 1938. Hän saattoi Turussa pikavauhtia loppuun keskeneräiset työnsä ja aloitti Tampereella heti vuoden 1939 alusta.²⁴

Tampereella Saarnio sai myös ensi kertaa kosketuksen kirjastossa harjoitettuun kerhotyöhön. Kerhonjohtajana hän aloitti 8. maaliskuuta otettuaan vanhan II kerhon ohjaukseensa ja muutettuaan sen filosofiankerhoksi. Kevätkauden kokouksissa, jotka aloitettiin vakiintuneen tavan mukaan yhteislaululla, Saarnio piti filosofisen esitelmäsarjan aiheesta ”Kirjaston merkitys maailmankatsomuksen muodostumisessa”. Esitelmää seurasi vaihtelevassa järjestyksessä keskustelu, väliaika (kahvitauko) ja laulua, minkä jälkeen luettiin kappale Kailan *Persoonallisuudesta*. (Kirja luettiin loppuun syksyllä, minkä jälkeen aloitettiin Woodworthin *Psykologian* käsittely.) Ohjelmaan kuului vielä edellisen kerhon pöytäkirjan luku ja ohjelmatoimikunnan valinta seuraavaan kokoukseen, usein myös runoesitys, kerholehden luku ja lopetukseksi yhteislaulu. Kaiken kaikkiaan iltaiseitsemältä alkanut istunto saattoi päättyä vasta yhdeltätoista, mikä jo sellaisenaan karsi pois heikosti motivoituneita, etenkin kun joka toinen viikko tapahtuvat kokoontumiset sijoituivat keskelle työviikkoa. Kerho oli alusta saakka suosittu, ei vähiten haastavan

²² Kanerva ja Peltonen 1961, 221–222.

²³ Mt., 222–223.

²⁴ RS 19.4.2004; TKA kaupunginvaltuuston päätökset 1937–38.

ainevalinnan vuoksi. Kaisa Lumion keväisestä kirjoituksesta kerholehti *Näreeseen* voi lukea seuraavan kommentin: ”Se onkin vasta hienoa noin tavalliselle kuolevaiselle sanoa, että oikein filosof. toht. johtaa meidän kerhoamme ja että me opiskelemme filosof. ja sielutiedettä.”²⁵ Filosofian tarkoitus oli lähinnä antaa kerholaisille aineksia maailmankatsomuksen rakentamiseen, psykologian puolestaan piti auttaa heitä parempaan itsetuntoon ja itsetuntemukseen sekä poistaa opiskeluun liittyviä henkisiä esteitä.

Joitakin päiviä ennen kerhon ensimmäistä kokoontumista Saarnio oli saanut kirjeen kerhojen perustajalta, J. A. Kemiläiseltä:

Kirjastonjohtaja, Herra Tohtori Uno Saarnio.

Pyydän esittää lämpimät onnitteluni Tampereen Kaupunginkirjaston johtajan virkaan valintaan johdosta sekä toivon parasta menestystä. Työsarkaa on kyllä laaja, mutta myöskin ylipäänsä hyvin kiitollinen, niin että sen viljelemiseen kyllä kannattaa vaivoja uhrata. Jos olette tutustunut ”library extensioniin” [laajennettuun kirjastotyöhön], ymmärrätte ilman muuta myös opintokerhojen merkityksen. Joka tapauksessa laskisin erikoisesti sydämellenne vaikeuksissa toimineet opintokerhot.

Parhaat terveiset itsellenne, henkilökunnalle sekä opintokerhoille ja niiden jäsenille.

Kunnioittaan
J. A. Kemiläinen²⁶

Vaikka kirje on lyhyt, siitä voi päätellä useita seikkoja. Ensinnäkin se kertoo siitä, että kerhotyö ja kerholaiset olivat lähellä Kemiläisen sydäntä vielä kymmenen vuotta Tampereelta lähdön jälkeen.²⁷ Selvää on myös, että hän oli perillä siitä heikosta tilanteesta, johon kerhot olivat joutuneet mm. kirjastonjohtajan valintaprosessin venymisen johdosta. Edelleen vaikuttaa siltä, etteivät Kemiläinen ja Saarnio olleet aiemmin olleet tekemisissä keskenään, ainakaan kerhotyön puitteissa. Koska Kemiläinen oli kyseisen toiminnan tuntija Suomessa, on siten perusteltua olettaa, että kirjastokerhotyö oli ainakin käytännössä Saarniolle uutta. Näin ollen Kemiläisen kirjeen voi lukea eräänlaisena valtakirjana, jolla hän vihki Saarnion aloittamansa työn jatkajaksi.

Nykyajan näkökulmasta Kemiläisen kirjeen heijastelema huoli muutaman kir-

²⁵ TKA T:reen kaupunginkirjasto, Hc2:4 kerhopöytäkirjat 1933–40 ja Hc2:18 kerholehti *Näre* kevät 1939. Kevään 1939 kerhossa oli jäseniä 21, joista lähes kaikki osallistuivat jokaiseen kokoukseen. Kaudella 1939–40 jäseniä oli aluksi entinen määrä, mutta se alkoi kasvaa sodan syttymisen aikoihin ja lopulta kokouksissa oli osanottajia n. 30 henkeä. (TKA, T:reen kaupunginkirjasto, Hc2:4 toimintakertomukset.)

²⁶ Prof. Aira Kemiläinen löysi kirjeen kesällä 2004 isänsä jäämistöstä ja on ystävällisesti antanut luvan lainata sitä tässä.

²⁷ Sama seikka näkyy kerhotyön 25-juhlassa vuonna 1947 pitkäaikaisen kerholaisen, nimimerkki Kirsti Oraan (lina Roivanen) esittämässä muistosanoissa: ”Opintokerhotyö oli maisteri Kemiläiselle rakasta. Täällä ollessaan hän suunnitteli työtämme pitkälle ja vielä Helsinkiin muutettuaan hän seurasi kiintoisasti toimintaamme. Voimme kuvitella kuinka opintokerhojemme perustaja iloitsi tänään, jos hän vielä olisi mukana, kun kerhot ovat toimineet 25 vuotta.” (TKA, T:reen kaupunginkirjasto, Hc2:8.) J. A. Kemiläinen kuoli lokakuussa 1941. Hän oli sokeutunut kaksi vuotta aiemmin työpaikallaan Helsingin Teknillisen korkeakoulun kirjastossa talvisodan alkupäivän ilmapommituksessa ja vammojen hoitaminen oli jäänyt sodan vuoksi puutteelliseksi. (Kanerva ja Peltonen 1961, 278; Kemiläinen 2001, 69–84.)

jastokerhon tulevaisuudesta saattaa tuntua yliampuvalta. Hän kuitenkin uskoi kirjastokerhoihin sivistystyön arvokkaana ja tulevaisuudessa yhä merkittävämpänä osana. Vielä Tampereella asuessaan hän totesi eräässä kirjeessä kaupunginvaltuustolle uskovansa ”opintokerhotyön yhdessä varsinaisen ahtaamman kirjastotyön kanssa kuuluvan yhden miespolven kuluttua kaiken sivistystyön tärkeimpien perusmuotojen joukkoon”.²⁸ Hänellä oli uskolleen luja pohja niiden kokemusten perusteella, jotka hän oli saanut Yhdysvaltojen, Englannin, Ruotsin ym. mallimaiden kirjastoissa seuraamastaan kerhotyöstä – ja tietenkin sen innostuksen perusteella, jota hän oli usean vuoden ajan todistanut omassa kirjastossaan.

Vaikka Saarnio ei ollut aiemmin harjoittanut kirjastokerhotyötä, häntä ei selvästikään tarvinnut kehottaa siihen kahdesti. Hänen valmiutensa omaksua tämä työmuoto johtui siitä, että hän hahmotti sen osaksi kirjastokasvatustajatteluja, johon hän oli tutustunut jo aiemmin. Turun kaupunginkirjastossa oli nimittäin aloitettu jo 1933 kirjastonkäyttäjien neuvontatyö, jota hoiti siihen erikoistunut virkailija.²⁹ Tästä uudesta palvelumuodosta, johon Saarnion kollega, apulaisjohtaja Alice Cronwall oli saanut mallin Tukholman kaupunginkirjastosta, tuli alusta pitäen menestys. Saarnio näki sekä kerhotyön että Tampereelta vielä puuttuvan neuvontapalvelun osana laajempaa kirjastokasvatusta (tässä hänellä oli esikuvana mm. tanskalainen kirjastoajattelu), jonka avulla ”ihmiset tahdotaan ajattelemisen hienon nautinnon”.³⁰ Kirjastokasvatuksen tarkoitus oli osana laajempaa kansansivistystyötä auttaa ihmishenkeä kaikinpuoliseen, harmoniseen kasvuun. Kaksi kuukautta ennen talvisodan syttymistä antamassaan lehtihaastattelussa Saarnio hahmotteli näkemyksensä siitä onnellisesta, rauhanomaisesta ihmisestä, jollaista kirjastokasvatuksen tulisi olla luomassa:

[Ihmisille] tahdotaan opettaa ilmiöiden rauhallista tarkastelua, havainnoimista ja tutkimista ja oman ajatusvoiman käyttöä esiintyvien probleemien ratkaisussa. Tällöin opitaan elämä ottamaan rauhallisesti, tiedemiehen tyneydellä, eikä olla sen paremmin omien tunteiden ja viettien kuin joukkotunteiden ja -viettien sinne tänne heiteltävinä. Itsenäinen ajattelu ja itsenäinen suhtautuminen moninaisiin elämänilmiöihin, havainnoitsijan viileä ja ymmärtävä asenne herättää mieluisan maailmanvalloittamisen tunteen ja synnyttää voimakasta elämisen iloa; ihminen onnellistuu. Se että ihminen on ajattelijä ja että hänen älyelämänsä on kehittynyt, ei suinkaan merkitse, että hänen tunne-elämänsä on surkastunut, että älyn kehittyminen olisi tapahtunut tunnevoiman kustannuksella. Ajattelijä-ihmisen sielunelämässä vallitsee valveutunut pyrkimys mielteiden, tunteiden ja viettien keskinäiseen ristiriidoista vapautumiseen. Vasta täten vapautuneessa ihmisessä terve tunne-elämäkin on mahdollista. Ajattelemisen tavoittelee alati yhtenäistä kokonaisuutta, mikä kehityksen kuluessa aina täydellistyy. Täten päästään tieteelliseen maailman- ja elämänsäilytykseen, mikä on kasvatusongelman päämäärä.³¹

²⁸ Kanerva ja Peltonen 1961, 223.

²⁹ Seppälä 1963, 159.

³⁰ *AL* 23.9.1939.

³¹ Kuten yllä.

Tällainen kasvatustyö asettaisi uusia vaatimuksia kirjastoväelle, jonka pätevyysvaatimuksissa oli siihen saakka painotettu lähinnä bibliografista pätevyyttä. ”Psykologisen kyvyn kehittäminen, mikä on kirjastoneuvojan tärkein pätevyysvaatimus, on jätetty jokseenkin huomaamatta.” Saarnio kuvailee haastattelussa neuvon tehtävää seuraavasti:

Kirjastoneuvojan tehtävä on ohjata ... suuntautumatonta tiedonhalua, ruokkia syttyynyttä tiedonnälkää ja keskustelulla pitää sitä yllä, kunnes yksilö itse saa tarpeeksi tukevan otteen henkisen elämän kehittämisessä. ...

Kirjastoneuvoja pitää yllä ja koettaa kiihottaa heidän henkistä tarmoaan, niin että he todella onnistuvat kehittymään monipuolisesti ja harmoonisesti. ... Kenessä hyvänsä voi olla elävä pyrkimys hengenviljelyyn ja samalla epätoisuus, miten aloittaa.³²

Uuno Saarnio ei saanut lyhyeksi jääneenä Tampereen aikana vihreää valoa neuvontatyölle, lehdissä käymästään kampanjasta huolimatta – julkisuus oli sittemmin hänen usein kokeilemansa apukeino päättäjien suostuttelussa – mutta hänen seuraajiensa Raoul Palmgrenin ja Mikko Mäkelän kausina kyseinen palvelumuoto vakiintui Tampereellekin.³³

Talvisodan syttymisen seurauksena Saarnion omat tulevaisuudensuunnitelmat muuttuivat, kun Helsingin kaupunginkirjastoa yli 30 vuotta johtajanut Uno Therman päätti jäädä eläkkeelle. Therman, jonka horjuvaa terveyttä sodanuhan tuottamat lisätehtävät rasittivat entisestään, teki päätöksensä pian sen jälkeen kun kirjasto suljettiin pommitusten takia joulukuun alussa. Kunnollista pommisuojaajaa järjestettäessä kirjasto pysyi suljettuna helmikuun jälkipuoliskolle saakka. Thermanin ero astui voimaan tammikuun lopussa 1940, keskellä seuraajaehdokkaiden kuukauden mittaista hakuaikaa. Saarnio, jonka perhe oli sotaa paossa Ruotsissa maaliskuun välirauhaan saakka, päätti hakea Thermanin paikkaa ja tuli valituksi 10.4. Työt Helsingissä hän aloitti kesäkuun alussa.³⁴

Viisi kerholaista

Tässä on hahmoteltu lyhyesti Uuno Saarnion ja kirjastokerhotyön varhaisia vaiheita. Ennen siirtymistä takaisin Raili Kauppiin on syytä esitellä vielä viisi Tampereen kerholaista, joista neljällä ensimmäisellä oli keskeinen rooli myös Helsingin kerhotoiminnan käynnistymisessä ja kaksi viimeistä ystävystyivät myöhemmin läheisesti Railin kanssa: Anni Ruuskanen, Eija Seppänen, Teuvo Vihersalo, Hilppa Kinos ja Ester Seppälä.

Tilallisentytär Anni Ruuskanen (s. 1908) – hänen ristimänimensä oli alkujaan

³² Kuten yllä.

³³ *AL* 26.9.1939, ”Kirjastoneuvontaa suunnitellaan kehitettäväksi Tampereen kaupunginkirjastossa”; Kanerva ja Peltonen 1961, 236.

³⁴ Hirn 1998, 233–236; *Kansanvalistus ja Kirjastoletti* 1/1940, 20; Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomus 1940.

Saarniolle myönnettiin Tk:n johtokunnan kokouksessa 3.5. ero 1.8.1940 lähtien, mutta hänen kiirehdittyään asiaa hänelle myönnettiin 23.5. virkistyslomaa ja virkavapaata kesä-heinäkuun ajaksi, mikä salli hänen aloittaa Helsingissä 1.6.1940. (TKA, kaupunginkirjasto, Ca:11.)

Anna – oli muuttanut Maaningalta Tampereelle 1937. Kirjastokerhutyöhön jo aiemmin tottuneena hän alkoi käydä myös Uunon kerhossa. Annista³⁵ tuli sittemmin eräänlainen esimerkkitapaus, jonka tarina kerrottiin haluttaessa herättää jo kypsään ikään ehtineissä tai kouluja käymättömissä tulokkaissa kiinnostus kerhutyöhön ja opiskeluun. Raili Kaupin ”kirjastopäiväkirjoista” (ks. *RKK2*) löytyy kuvaavia tilanteita, joissa vain vähän kouluja käyneet, riittämättömyydetunteen ja opinhalun välillä horjuvat tulokkaat saavat kuulla Annista, joka kerhojen ansiosta innostui kansakoulupohjalta opiskelemaan 35-vuotiaana ja pari vuotta työn ohessa luetuaan kirjoitti ylioppilaaksi, minkä jälkeen hän aloitti opinnot teoreettisessa filosofiassa ja matematiikassa.³⁶

Anni Ruuskanen 1945. (TAYK RK.)

Pieni esimerkki ympäristön opinnonhajuja lannistavista reaktioista riittänee valaisemaan asiaa. Kauppi kirjasi 1954 ylös kerhoon liittyneen neiti Suojasen kokemukset:

Sukulaiset (vanhemmat ovat kuolleet) ovat yleensä pitäneet [opiskelua] hänelle tarpeettomana. Työpaikassa, jossa hän on ollut, toiset tytöt olivat pyytäneet häntä kanssaan pelaamaan korttia. Kun hän sanoi, että hänellä oli lukemista, oli eräs näistä avannut ovet ja huutanut koko käytävälle: Täällä on sellainen, joka opiskelee!

...
Hänelle sanotaan, että hän vanhenee ennen aikojaan, että hän joutuu varmasti pian mielisairaalaan, jos rasittaa itseään, ja että hän menettää rahanansaitsemismahdollisuuksia, jos opiskelee sen sijaan, että tekisi työtä.³⁷

Pian Uno Saarnion kotiuduttua Helsingin kaupunginkirjastoon Anni Ruuskanen aloitti siellä työt tilapäisenä kirjastoapulaisena. Vuonna 1946 hänet kiinnitettiin vakinaiseen virkaan, kiitos edellisenä vuonna suoritetun ylioppilastutkinnon. Saarniolle oli nimittäin tärkeätä, että kirjastohenkilökunta koulutti ja sivisti itseään monipuolisesti – kaunokirjallisia sinisukkia tai pelkkää leipätyötä etsiviä hän ei mielellään palkannut.

Teuvo Vihersalo (s. 1909), joka otti 1940-luvun alkupuolella äitinsä sukunimen Rasku, tunsikin Uno Saarnion jo Turussa 1930-luvun loppupuolella. He, Yrjö Kallinen ja moni muu kosmopoliitti, pasifisti ja teosofiasta kiinnostunut tapasivat

³⁵ Annia alettiin kutsua Helsingissä Carolaa seuraten Anncheniksi erotiikana kirjastovirkailija Anni Immoesta, joka nimettiin puolestaan Annetteksi.

³⁶ HYKA, ylioppilasmatriikkelit Bb15 sekä rehtorin kortisto; *Suomen kirjastonhoitajat* 1967, 90. Anni Ruuskasesta ks. esim. *RKK2*, s. 165, 191, 204, 217.

³⁷ *RKK2*, 215.

erityisen mielellään Aurakadulla modisti Anni Rakeen luona. Rae oli henkevä nainen, erään pikkutytön kiertelemättömin sanoin ”så ful, att hon är riktigt vacker”. Viherosaloon noiden keskustelujen ja Kallisen innoittuneiden puheiden ilmapiiristä ja ajatusmaailmasta henkivä eettisyys ja harmonisuus jätti lähtemättömän muiston. Sen innoittamana hän luonnosteli vuosikymmeniä myöhemmin Yrjö Kallisen henkilökuva WSOY:n *Legenda* jo eläessään -sarjaan (Rasku 1979), julkaisi Volter Kilven kirjoituksia (*Ihmisestä ja elämästä*, Transkirja 1990) ja eläytyi tämän ajatuksiin olemassaolon mystisestä luonteesta (Rasku 1991).³⁸

Teuvo työskenteli Unon alaisena Tampereella tilapäisen kirjastoapulaisen vakanssilla talvisodan ajan osallistuen myös kerhotyöhön ja seurasi tätä sitten Helsingin kaupunginkirjastoon saaden vakinaisen paikan vuoden 1941 lopussa. Kirjastotyö soveltui viiden ja puolen tunnin pituisine päivineen erityisen hyvin opiskelijoille ja ylioppilas Teuvokin valmistui filosofian kandidaatiksi 1943. Saarnion 1940-luvulla aloittama ja filosofiankerhossa esittelemä logistinen etiikan käsitteiden analyysi teki Teuvoon erityisen suuren vaikutuksen. Sen ansiosta hän oppi vaatimaan etiikassakin täsmällistä ja ristiriidatonta ajattelua.³⁹

Eija Seppänen (myöh. Kiiskinen) oli nuori ylioppilas tullessaan alkuvuodesta 1940 Tampereen kaupunginkirjaston filosofiankerhoon. Hän oli taiteellisesti lahjakas ja siirtyttyään Teuvo Viherosalon tavoin Saarnion leipiin Helsinkiin hän suoritti samalla Ateneumissa piirustuksenopettajakurssin. Kun Helsingin filosofiankerho alkoi vuonna 1942 julkaista kerholehti *Symposionia*, taiteilija E. Seppänen huolehti sen ulkoasusta. Unon vanhempi poika Reino, joka oli tuolloin liian nuori osallistumaan varsinaiseen kerhotyöhön, muistaa vielä kuusikymmentä vuotta myöhemmin elävästi Seppäsen suuren (2 x 3,5 m) hiilipiirrosjäljennöksen Rafaelin *Ateenan koulusta*. Kehystetty työ paljastettiin kerhon yleiskokouksessa 15.12.1943, jolloin taiteilija esitti myös selostuksen Rafaelista ja tämän antiikin suuria filosofeja kuvaavasta freskosta. Seppänen-Kiiskinen, joka oli taiteilijan vapaudella lisännyt itsensä ja puolisonsa freskon oikeaan laitaan, koristi kerhohuoneen seinää myös pienemmillä filosofikuvilla.⁴⁰ Rafael-jäljennös sai vuosien mittaan runsaasti ihailua osakseen – muun muassa *Seura*-lehden reportteri esitti siitä arvostavia kommentteja vuonna 1944 (numerossa 17) – ja Tampereelta toukokuussa 1944 vierailulla olleen filosofiankerhon kirjuri, nimimerkki Kävijä (Martta Niemi), kertoi ”Matkamuiistelmassaan” seuraavaa: ”Illalla mentyämme Kaup. kirjaston kerhohuoneeseen, ensi huomiomme kiintyi avaran huoneen seinillä oleviin maalauksiin. Näimme useita kuuluisien filosofien muotokuvia ja peräseinällä oli suuri, *Ateenan koulua* esittävä taulu, jota eivät silmät väsyneet katselemasta. Kuulimme maalauksien olevan Tampereelta muuttaneen tuttavamme, taiteilijakerholaisen käsialaa.”⁴¹

Reino Saarnio arvioi tammikuussa 2000 kirjastokerhotyötä ja näki mainitun Rafael-jäljennöksen kiteyttävän siitä jotakin olennaista:

³⁸ Rasku 1979, 222–225.

³⁹ H:gin kaupunginkirjaston toimintakertomus 1941; *Suomen kirjastonhoitajat* 1967, 85; HH 19.10.1999; Rasku 1979, 234–235.

⁴⁰ TKA, kaupunginkirjasto, kerhojen jäsenluettelot; H:gin kaupunginkirjaston toimintakertomukset 1941–1944; ”Kirjastokerhot”, *Seura* 17/1944; RS 24.1. ja 29.2.2000.

⁴¹ TKA, kaupunginkirjasto, Hc2:18.

Helsingin kaupunginkirjaston filosofiankerho 1940-luvun lopulla. Vasemmalla Uno Saarnio ja Raili Kauppi. Takaseinällä Eija Seppäsen kiitelty jäljennös Rafaelin Ateenan koulusta. (TaYK RK.)

Olen pohtinut [kysymystä kirjastokerhojen merkityksestä]. Itsehän en tavoittanut nuorukaisena tuota entusiastista henkeä, joka Hkk:n filosofian kerhoissa 1940–50-luvuilla parhaimmillaan vallitsi. Näin jälkeen päin voisi lähtökohdaksi ottaa tuon upean Rafaelin *Ateenan koulu*-freskon jäljennöksen, joka esiintyy taustalla vanhoissa valokuviissa. Sen tekijä (Eija Kiiskinen) oli ilmiselvästi luonut tuon ison taulun samassa antiikin ajattelua huokuvassa hengessä, jossa U. S. viitoitti kerholaisiaan yläpuolelle tavallisten opiskelurutiinien. U. S. pyrki johdattamaan kuulijoitaan ylevään, jaloja aatteita huokuvaan universaaliin maailmaan. Konkreettisesti pyrittiin tähän tutkimalla klassillista filosofiaa Platonista Leibniziin ja Immanuel Kantiin. Näiden ajattelusta U. S. poimi esiin tärkeitä universaaleja ajatuslinjoja, jotka päättyivät yleviin aatemaailmoihin kuten esim. pasifismiin. Muitakin tärkeitä ajattelijoita käsiteltiin, ja apuna käytettiin usein matemaattista logiikkaa. Esitelmöitsijöinä oli U. S. ja monesti Raili Kauppi. Muitakin esitelmöitsijöitä esiintyi.⁴²

Kerhossa syvennettiin muuta opiskelua tuomalla *Ateenan koulun* tavoin esiin filosofian suuria hahmoja, joiden ajatuksista etsittiin etenkin sellaisia yhteisiä tekijöitä, joissa filosofian ajattomuus ja yleisinhimillinen kantavuus selvimmin näyttäytyi.

Nuoren Railin kannalta tärkein Tampereelta Helsinkiin siirtynyt filosofiankerholainen oli teoreettisen filosofian ylioppilas Hilppa Kinos (1916–1994).⁴³ Tämä monipuolisesti lahjakas nainen oli opiskellut Helsingin yliopistossa vuodesta 1936 kirjallisuutta (estetiikkaa ja nykyiskansain kirjallisuutta), taloustiedettä, sosiolo-

⁴² RS kirjeessä 24.1.2000.

⁴³ Kinoksen isä Evert ja veljet olivat tamperelaisia liikkeenharjoittajia: ensin mainittu oli kelloseppä ja jälkimmäiset muistetaan Puutarhakadulla ja Kauppahallissa vielä 1950-luvun puolivälissä toimineista ”Kinos ja Kinoksen” kondiittoriliikkeestä ja leipomosta.

giaa ja englantilaista filologiaa ja osallistunut vuoden 1939 alusta myös professori Kailan filosofianluennoille. Kailan suosikkina naisopiskelijoiden joukossa Kinos ei varmastikaan kuulunut niihin, joita professori ajatteli tokaistessaan joskus, että ”naisia ei yliopistossa tarvita”.⁴⁴ Lokakuun 1939 liikekannallepanon ja yliopiston sulkemisen aikoihin Kinos palasi kotiinsa Tampereelle, jossa hänen nimensä ilmestyy filosofian kirjastokerhon jäsenlistaan 25.10.1939. Näiden kahden Kailan oppilaan, Saarnion ja Kinoksen, välille näyttää kehittyneen nopeasti hengenheilomaisuus, sillä jo seuraavassa kokouksessa 8.11. Kinos piti kerhossa esitelmän Lewinin dynamisesta leikkiteoriasta. Ei aikaakaan, kun hän otti johtaakseen I kerhon, joka vaihtoi vuoden 1940 alussa pohjoismaisesta kirjallisuudesta englanninkieleen. Saarnio otti hänet myös kirjastoon työhön.⁴⁵

Kinos oli arkailematon, temperamenttinen ja kukaties liiankin taipumaton luonne, joka herätti yleistä kunnioitusta ja ihailua. Eräs episodi näyttää kuvaavan hyvin hänen monitahoista persoonallisuuttaan: 13.3.1940, välirauhan solmimispäivän iltana, kun kansalaiset olivat järkyttyneitä saatuaan kuulla ankarista rauhanehdoista, Kinos ei peruuttanut englanninkerhoaan vaan luki kokouksessa Bertrand Russellille Kaliforniaan lähettämänsä kirjeen. Siinä hän kuvasi kerhoa ja pyysi lupaa saada suomentaa kerholaisten kanssa Russellin teos *What I believe*. Filosofian kerhossa oli pitkin syksyä ja kevättä pidetty esitelmää Russellin kasvatus-, yhteiskunta- ym. filosofiaista, ja koska moni filosofiankerholainen kuului myös englanninkerhoon, valinta oli tavallaan luonteva. Toisaalta valitessaan Russellin teosten joukosta juuri ateistisen esityksen Kinos osoitti sitä arkailemattomuutta, joka sittemmin epäilemättä kiehtoivat Kauppia.⁴⁶ Kokouspöytäkirjan päättävä kahdeksas kohta antaa kuvan ihanteikkaasta ja tiedostavasta ihmisestä: ”... Neiti Kinos huomautti lämpimästi, että juuri nyt näinä Suomen vaikeina päivinä tulisi entistä voimakkaammin ja kiinteämmin lujittua kerhotyöhömmä sen kaikissa muodoissa, jotta sielumme avartuisivat ja pysyisivät tasapainoisina.”⁴⁷

Edellä mainitut neljä filosofiankerholaista siirtyivät Saarnion perässä Tampereelta Helsingin kaupunginkirjastoon ja vaikuttivat arvatenkin myös siihen, että hän päätti vajaan parin vuoden kuluttua aloittaa sielläkin kerhotyön. Saarnion apuna toimi alussa etenkin Hilppa Kinos, myöhemmin yhä tiiviimmin Raili Kauppi, jolle Kinos oli ensin ihailtu esikuva ja sitten ystävä, joka kykeni myös haastamaan hänet älyllisesti.

⁴⁴ Wigell 1994, 17–18. Nuoren Vieno Wigellin, tulevan kirjastoneuvoksen, päästyä Kailan suosioon tämä luonnehti häntä arvostavasti ilmauksella ”vaalea Hilppa Kinos”.

⁴⁵ TKA, kaupunginkirjasto, Hc2:1, I kerhon pöytäkirjat; *Suomen kirjailijat 1945–1980*, Hilppa Kinoksen pienoiselämäkerta.

⁴⁶ HYKA, opiskelijamatrikkelit; TKA, kaupunginkirjasto, Hc2:1, I kerhon pöytäkirjat, Hc2:4, II kerhon pöytäkirjat.

Sivuhuomautuksena mainittakoon, että juuri maaliskuussa 1940 Russell joutui Amerikassa asuessaan lähinnä sukupuolimoraaliin ja uskontoon liittyvien näkemystensä takia sellaisen parjauksen kohteeksi, että menetti hänelle jo luvatus opetustoimen. Jos Kinoksen kirje jäi vastauksetta, asian voi kenties laskea Russellin samanaikaisten vaikeuksien tiliiin. (Raili Kaupin lyhyt Russellin elämän ja ajattelun kuvaus löytyy kokoelmasta *RKK3.1*; perusteellinen selvitys vuoden 1940 tapahtumista on julkaistu Russellin 1957 ilmestyneen esseekokoelman *Why I am not a Christian* liitteenä.)

⁴⁷ TKA, kaupunginkirjasto, Hc2:1, I-kerhon pöytäkirjat.

Viidentenä Tampereen filosofiankerholaisena on mainittava vielä Ester Seppälä (s. 1911 Huittisissa), joka osallistui keväällä 1940 Saarnion kerhon kokouksiin. Tämän lähdettyä Helsinkiin Ester jatkoi aina 1950-luvun loppupuolelle saakka kerhotyötä Tampereella, jossa oppiaineiksi vakiintuivat jo sota-aikana filosofia ja kirjallisuus.⁴⁸ Kun Helsingin kerho perustettiin, vierailuja tehtiin puolin ja toisin vuosittain. Yksittäiset kerholaiset kävivät useamminkin kylässä ja esimerkiksi Raili Kauppi saattoi 1940-luvun loppupuolella pitää viikonloppuvierailun aikana Tampereella kolmekin vapaamuotoista esitelmää kuulijajoukolle, jolle Helsingin kerholaisen vierailu oli juhlatapaus. Seppälän ohella Tampereen filosofiankerhoon kuului muitakin innokkaita jäseniä, joista mm. August ja Laina Hasan, Salme Sarasan ja Martta Niemen nimet ovat tuttuja Raili Kaupin kirjoituksista.⁴⁹

Ester Seppälä oli isoäitinsä kasvattama, kouluja käymätön mutta terävä-älyinen tehtaantyöläinen ja mm. Työväen sivistysliiton sihteeri Tampereella. Hän alkoi sodan päätyttyä suorittaa keskikoulua ja sitten lukiota kirjastokerhotyön innostamana. Vuodesta 1947 hän alkoi pitää tiiviisti yhteyttä Railiin, joka ohjasi ja tuki kirjeillään ja käyntiensä yhteydessä hänen opintojaan. Kauppi muisteli 1950-luvun alussa suojatistaan kirjoittamassaan lyhyessä henkilökuvassa (jollaisia hän teki työnkuvansa mukaisesti useista opiskeluneuvojana kohtaamistaan ohjattavista) muun muassa seuraavaa:

[Ester Seppälä] oli erittäin kiinnostunut logiikasta. Keskustelimme paljon mm. tri Saarnion kirjoituksesta ”Arvo ja eettisyys”, jota ko. kerhossa silloin luettiin. E. S. selitti sitten asioita edelleen toisille. – Keskustelut E. S:n kanssa kerhon toiminnasta, opiskelusta ja työväen sivistyspyrkimyksistä olivat aina erittäin antoisia. Hän oli erittäin älykäs, kriittinen ja tasapuolinen. Kaikkien kuulemiensa esitelmien johdosta hänellä oli aina joukko huomautuksia ja kysymyksiä. Oli myös mielenkiintoista havaita, miten hän opiskellessaan irtautui poliittisesta ajattelusta ja arvosteli sen heikkouksia, vaikka hänen myötätuntonsa jatkuvasti oli kohdistunut työväen pyrkimyksiin.⁵⁰

Ester pääsi 1949 töihin Tampereen kaupunginkirjastoon ja kirjoitti ylioppilaaksi seuraavana vuonna. Kuljettuaan lukuvuoden 1950–51 Helsingissä Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastokurssin luennoilla ja suoritettuaan muut kurssivaatimukset hän sai viran Kalevan sivukirjaston hoitajana. Heidän ystävyytensä yhtenä huipentumana oli matka Pariisiin vuonna 1955, jolloin Ester oli viittä vaille valmis yhteiskuntatieteiden kandidaatti ja Railin lisensiaatintutkinto oli samoin melkein suoritettu.⁵¹

⁴⁸ Kirjallisuuskkerho ja filosofiankerho tarjosivat kasvualustan mm. niin kutsutulle Mäkelän piirille (helsinkiläisittäin salongille, tamperelaisittain tallille), jonka merkeissä useat tamperelaiskirjailijat alkoivat vuonna 1946 kokoontua eräänlaisena mesenaattina toimineen kirjastonjohtaja Mikko Mäkelän kotona. Piirissä vaikuttivat mm. Harri Kaasalainen, Väinö Linna, Alex Matson, Veikko Pihlajamäki, Mirkka Rekola, Jaakko Syrjä ja Lauri Viita. (*AL* 28.2.1962; Varpio 1975, 18, 41.)

⁴⁹ Ks. esim. Kaupin kirje Uno Saarniolle 28.6.1947, joka on julkaistu otsikolla ”Kirjastokerho-toimintaa” *RKK2*:ssa (s. 29–33).

⁵⁰ *RKK2*, 212.

⁵¹ *ES* 5.1.1999.

YHTEISÖLLISYYDEN AIKA 1942–1963

Luku 5

Helsinki 1942–45

Kerhotyö Rikhardinkadulla alkaa

Jatkosodan alkukuukausien etenemisvaihe, jonka ansiosta ehdittiin jo toivoa pikaista loppua koko sodalle, kääntyi vuoden 1942 alkuun mennessä kuluttavaksi asemasodaksi. Kotirintamalla elettiin säännöstelytaloudessa muutenkin kuin elintarvikkeiden ja muun aineellisen suhteen. Luotettavat uutiset sodan kulusta olivat luonnollisesti kortilla, mutta moni koki pahemmaksi sen laman, jonka sota-aika aiheutti sivistyselämälle. Rauhanajan korkeammat henkiset arvot ja pyrinnot uhkasivat jäädä tyystin sotaponnistuksen jalkoihin, niin että monen henkisen työn tekijän oli itsekin vaikea uskoa työnsä mielekkyyteen. *Kansanvalistus ja kirjastolehdessä* pohti muuankin kirjoittaja ajalle ominaista valintatilannetta seuraavasti:

Yhä uudelleen on näinä vuosina sivistystyöntekijän eteen tullut kysymys, mikä arvo hänen työllään on. Onko sitä kaikissa oloissa yritettävä jatkaa vai onko se muuhun verraten niin vähäpätöistä, että se voidaan häiriöttä lopettaa tai sen jatkaminen kukaties on liiallisen, naurettavan itsetunnon värittämää voimien tuhausta? ... On niitä, jotka ovat olleet valmiit ensimmäisen esteen sattuessa omasta puolestaan sulkemaan koulun, keskeyttämään sivistysjärjestön toiminnan tai panemaan kirjaston ovet kiinni. ... Mutta on toisia ja onneksi paljon useampia, jotka jopa todella suurissa vaikeuksissa usein suorastaan ihailtavalla tarmolla ovat jatkaneet ja jatkavat työtänsä niin pitkälle kuin mahdollista.¹

Viimeksi mainittuihin kuului myös Uno Saarnio. Helsingin kaupunginkirjaston kirjastokerho kokoontui ensimmäisen kerran silloisessa pääkirjastossa Rikhardinkadulla 27.2.1942. Oli kulunut kolme vuotta Tampereen kaupunginkirjaston filosofiankerhon perustamisesta. Sieltä saamiensa kokemusten ja sivistysfilosofisen näkemyksensä pohjalta Saarnio järjesti kerhotoiminnan aiempaa keskitetymmin ja kokonaisvaltaisemmin. Kerhoja oli nimellisesti vain yksi – filosofinen pääkerho – ja se kokoontui ensimmäisenä vuonna viisi kertaa, sitten vain kerran tai kaksi vuodessa yleiskokoukseen. Kyseessä oli aina tavallista juhlavampi tilaisuus, jossa mm. julkistettiin Platonin *Pitojen* mukaan nimetyn kerholehti *Symposionin* tuorein numero.²

Pääkerhon alaisuudessa toimi useita opintopiirejä, joissa varsinainen kerhotyö tapahtui esitelmien tai alustusten ja niitä seuranneiden keskustelujen muodossa. Ensimmäisenä vuonna kokoontuivat kaikkiaan 71 kertaa psykologinen, matemaattinen ja logistinen (jolla tarkoitettiin uutta matemaattista l. symbolista logiikkaa) opintopiiri. Seuraavina vuosina tapasivat psykologisen ja matemaattisen piirin

¹ V. Salmi, ”Sota ja sivistystyö”, *Kansanvalistus ja kirjastolehti* 2/1944, s. 167–169.

² Hkk:n toimintakertomukset 1940-luvulta.

ohella vaihtelevasti mm. englannin kielen ja kulttuurin, sosiologian ja esperanton opintopiirit. Ne kokoontuivat lähes alusta saakka viikottain ympäri vuoden. Kerhotoiminta laajeni pian pääkirjastosta haarakirjastoihin, minkä lisäksi myös nuorille ja lapsille järjestettiin ajoittain omia kerhoja. 1950-luvulla pää- ja sivukirjastoissa käynnistettiin edelleen erikielisiä kirjallisuuserhoja, musiikkikerhoja jne.³

Aloitusvuoden yleiskokouksien esitelmissä – joista Saarnio piti neljä ja Hilppa Kinos yhden – kerhon toiminta kytkettiin tiiviisti kokonaisvaltaisen tieteellisen maailmankuvan tavoitteluun. Saarnion alkuperäisistä esityksistä lienevät säilyneet vain otsikot, joskin hänen *Ajatus*-vuosikirjassa XI julkaistu artikkelinsa ”Mitä on filosofia?” pohjautuu todennäköisesti kahdelle yleiskokouksessa pidetylle esitelmälle ”Mitä on filosofia?” ja ”Mitä on metafysiikka?” Saarnion kaksi muuta esitelmää, ”Psykologian peruskäsitteitä” ja ”Logistiikasta ja sen merkityksestä ajattelussa”, ovat puolestaan käsitelleet ainakin Kailan *Persoonallisuus-* ja *Inhimillinen tieto*-teoksia, joita käytettiin kerhossa psykologian ja logistiikan opintopiireissä. (Matematiikan opintopiirissä opiskeltiin samaan aikaan P. Myrbergin *Differentiali- ja integralilaskennan oppikirjaa*, jonka pohjalta ”tutkittiin matematiikan filosofiaa sekä matematiikan asemaa tieteessä ja filosofiassa”). Viidennessä yleiskokouksessa Hilppa Kinos esitelmöi ”Tieteen suhteesta todellisuuteen”. Häinkin lienee korostanut tieteellisen maailmankuvan muodostuksen tärkeyttä ja esitellyt tuolloisessa tieteenfilosofiassa keskeistä tieteen ykseyden ideaalia.⁴

Hengentieteiden ja luonnontieteiden välissä

Liittyminen helmikuun lopulla 1942 kirjastokerhoon ja perehtyminen uusiin tiedonaloihin lisäsi Railin opiskeluintoa. Pari viikkoa myöhemmin hänen taloutensakin alkoi kohentua hänen päästyään maataloushallituksen tilastotoimistoon ylimääräiseksi laskuapulaiseksi. Työ, joka kesti tosin vain pari kuukautta, edellytti ”yleisen maatalouslaskennan” tilastokäsittelyä, mikä vaati häntä verestämään käytännön matematiikantaitojaan.⁵ Jo Kailan filosofianluentoja hallinnut loogisen empirismin näkökulma oli velvoittanut opiskelijoita ellei suoranaisesti perehtymään matematiikkaan ja logiikkaan, ainakin harkitsemaan omia edellytyksiään ymmärtää filosofiaa ilman näiden ”aputieteiden” syvempää hallintaa. Tätä taustaa vasten on helppo käsittää Railin halukkuus osallistua kirjaston filosofiankerhossa alusta saakka myös matematiikan ja logistiikan opintopiireihin.

Alun perin hän lienee nähnyt kirjastokerhotyön hyödyllisenä täydennyksenä varsinaisille opinnoilleen. Matematiikan ja logiikan opintopiirit auttoivat häntä parempaan filosofianymmärrykseen ja toivat täsmällisyyttä hänen ajatteluunsa ilman, että hänen tarvitsi harkita yliopistossa uudelleen alkuperäistä aineyhdistelmäänsä. Mutta kirjasto kerhoineen ohitti yliopiston Railin tärkeimpänä henkise-

³ Hkk:n toimintakertomukset 1940–1950-luvuilta; Raili Kaupin artikkelit ”Maailmankatso-
musta rakentamassa”, *Kirjastolehti* 2/1952, 29–35 (myös *RKK2*, 39–49) ja ”Uuno Saarnio
60-vuotias”, *Kirjastolehti* 1/1956, 8–9 (myös *RKK2*, 51–54) sekä juhlapuhe ”Filosofian kerho
10 vuotta”, *RKK2*, 35–38.

⁴ Hkk:n toimintakertomus 1942.

⁵ TaY RKA, Fa1 työtodistukset.

nä vaikuttajana toukokuusta 1942 lähtien, jolloin Uno Saarnio – jolle kerhotyö tarjosi myös erinomainen tilaisuuden valikoida työväkeä kirjastoonsa – järjesti lahjakkaalle kerholaiselleen kirjastoharjoittelijan paikan.⁶ Railin ura kirjastossa alkoi 11.5.1942 ja samalla alkoi hänen historianopintojensa vaiheittainen syrjäytyminen matematiikan- ja logiikanopintojen tieltä. Seuraavassa pyritään selvittämään joidenkin tähän muutokseen johtaneiden tekijöiden vaikutusta. Niiden tarkastelu on tarpeen, koska nämä ulkoiset tapahtumat joiltakin osin muovasivat ja joiltakin osin heijastelivat Railin sisäistä kehitystä.

Kaila oli valmistanut tälle kehitykselle pohjaa luennoillaan. Eino Kailan filosofista viitekehystä hänen Helsingin professorikaudellaan 1930–48 hallinnut looginen positivismi (tai looginen empirismi) suhtautui valtafilosofian kärsimättömyydellä sellaisiin kokemustieteisiin, jotka eivät kyenneet luonnontieteille ominaiseen lainmuodostukseen.⁷ Tieteen tuli etsiä ”invariansseja”, yleisiä säännönmukaisuuksia. Filosofista puhuttiin mielellään ”yleistieteenä”, ”tieteiden logiikkana” ja ”tieteen kielen kritiikkina”.⁸ Kaila itse kutsui sitä lennokkaasti ”tieteen omaksi korkeimmaksi elämäksi”.⁹ Muut filosofian perinteisesti tutkimat maailmankatso-mukselliset, eettiset yms. kysymykset kuitattiin todistamattomana metafysiikkana tai niille ehdotettiin uutta kotia erityistieteiden – pedagogia, oikeustiede, sosiologia, psykologia ym. – piirissä.¹⁰

Kailan opetuksessa kärjistyivät siten vastakkainasettelu objektiivisiksi ajateltujen luonnontieteiden ja subjektiiviselle tulkinnalle alttiiden hengentieteiden – myös historiatieteen – kesken. Historianopiskelija Jaakko Suolahti (1918–1987), sittemmin yleisen historian professori Helsingin yliopistossa, kirjoitti tästä hengentieteiden edustajille päänsäivästä tuottaneesta tulkinnallisuuden ongelmasta opiskelutoverilleen Aira Kemiläiselle (1919–2006), sittemmin yleisen historian professori Jyväskylän yliopistossa, keväällä 1942: ”Historia, johon henkilö ei olisi antanut mitään panosta itsestään, olisi varmaan varsin väritön; sitä paitsi sellaista olisi mahdoton kirjoittaakaan. Minun ’nuoruudessani’, ts. fuksivuotenani keskusteltiin opiskeli-

⁶ Kerhoonsa Saarnio puolestaan kalasteli jäseniä Tampereella ja myöhemmin Helsingissä mm. heittäytymällä juttusille filosofian hyllykön äärellä aikaa viettävien kirjastonkäyttäjien kanssa. (RS 19.4.2004.) Raili Kauppi muisteli eri yhteyksissä Saarnion häneen tekemää suurta vaikutusta, ei ainoastaan henkilönä vaan myös tutkimustensa kautta: löydettyään kirjaston hyllystä Saarnion väitöskirjan *Untersuchungen zur symbolischen Logik* (1935), joka oli ensimmäinen Filosofisen yhdistyksen *Acta Philosophica* -sarjassa julkaistu teos, Raili pyysi sen vanhemmiltaan joululahjaksi ja teki siitä yhtä tarkat muistiinpanot kuin Kailan *Inhimillisestä tiedosta*. (H&TR 6.7.1986.)

⁷ RKK3.1, 263–265; Salmela 1998, 123. Salmela (mt., 125) tiivistää loogisen positivismin keskeisen ajatuksen seuraavasti: ”Looginen positivismi oli tietoteoreettinen ja tieteenfilosofinen suuntaus, joka julisti filosofian tulleen ratkaisevaan historialliseen käännekohtaan. Ludwig Wittgensteinin (1889–1951) monitulkintaiseen *Tractatus Logico-Philosophicus* -teokseen (1922) nojanneet uuspositivistit vaativat, että kaikki todellisuutta esittävät mielekkäät lauseet on voitava rakentaa välittömiä aistihavaintoja kuvaavista elementaarilauseista. Tämä rakentaminen (konstituutio) tapahtui Bertrand Russellilta omaksutun *loogisten konstruktioiden* menetelmän mukaisesti; tästä nimi ’looginen’ positivismi.”

⁸ Kinos 1949, 43; Niiniluoto 1997, 51–52; von Wright 1968, 21.

⁹ Kaila 1929, 95. Vaikka Kaila ei vielä *Nykyistä maailmankäsitystä* kirjoittaessaan laskenut itseään loogisiin positivisteihin, hän tunnusti näiltä saamansa vaikutteet alkulauseessaan ja mm. nojautui näiden tavoin koeteltavuusvaatimukseen yhtenä tieteellisyys kriteerinä (mt., 30–31).

¹⁰ Kinos 1949, 31–32; Saarnio 1942, 218.

japiireissä kovasti kysymyksestä, onko historia ja yleensä henkitieteet lainkaan tieteitä. Esim. Kaila luennoillaan asettui kovin kielteiselle kannalle. Tosin me historianlukijat emme asettuneet juuri yhtä kielteiselle kannalle, mutta täytyi myöntää hänen olleen osaksi oikeassa.”¹¹

Yleisen historian professori Arvi Korhonen oli esittänyt käytännön tieteenharjoittajan näkemyksensä 1940 *Historiallisen aikakauskirjan* neljännessä numerossa julkaistussa artikkelissa, että ”väittelyä historian tieteellisyydestä on tällä hetkellä pidettävä vanhentuneena ja sivuutettuna” ja että siihen ”ei liity mitään historian tutkimusta uhkaavaa kriisiä”.¹² Hänkään ei väittänyt, että kysymystä henkitieteiden ja luonnontieteiden tieteellisyyden erilaisuudesta olisi toistaiseksi kyetty ratkaisemaan keskustelun osapuolia tyydyttävällä tavalla. Kaikki historian-tutkijat eivät myöskään pitäneet väittelyä vanhentuneena. Samassa numerossa Yrjö S. Koskimies kommentoi asiaa Kurt Breysigin historianfilosofista ajattelua käsitelleen artikkelinsa päätteeksi:

Tutustuminen Breysigin tuotantoon asettaa eteemme vanhan riitakysymyksen historian tehtävästä: onko sen tyydyttävä vain kuvaamaan tapahtuneita tosiasioita vai etsittävä historiallisen tapahtumisen lakeja? Kerta toisensa jälkeen on esitetty vaatimus, että historia on ”korotettava tieteiden joukkoon” asettamalla sen tehtäväksi lainalaisuuksien etsimisen luonnontieteiden tapaan. Itse asiassa tämä onkin hyvin ymmärrettävää. Onhan kaiken inhimillisen tieteen pyrkimyksenä muuttumattomuuksien, invarianssien löytäminen ilmiöiden äärettömässä moninaisuudessa. ... Historiaan sovellettuna tämä merkitsisi sitä, että – edellyttäen, että tietomme psykologisista ja muista tekijöistä olisivat riittävän suuret – saisimme joukon yleisiä väittämiä, joissa ei enää esiintyisi yhdenkään yksityisen valtion, kansan tai johtavan yksilön nimeä. Mutta tämä ei enää olisi historiaa perinnäisessä mielessä, vaan ehkä sovellettua sosiaalipsykologiaa. Siitä huolimatta tarvittaisiin tietoja yksityiselle valtiolle ja kansalle tärkeistä menneisyyden tapahtumista, kuten sodista, ulkopolitiikasta, rajanmuutoksista, sen sisäisistä oloista ja sen johtajien toimista. Juuri tämä ja ainoastaan tämä on historian tehtävä, eikä yleisten väittämien esittäminen. Voimme tässä mielessä sanoa, että historialla ei olekaan mitään omia lakeja; ... Historian tutkimusobjektina ei siis ole se, mikä historiallisissa ilmiöissä on tyypillistä, muuttumatonta, vaan nämä ilmiöt itse kaikessa yksilöllisyydessään. Jos sanotaan, että tämä ei ole tiedettä, on sanan ”tiede” määriteltävä uudestaan, sillä ainakin nykyisessä kielenkäytössä tiede tarkoittaa sellaista inhimillisen tiedon alaa, jolla on omat tutkimusmetodinsa ja jonka tutkiminen vaatii oman erikoiskoulutuksensa. Historian merkitystä inhimillisessä elämässä ja muiden tieteiden – esim. psykologian – aineistona tämä ei vähennä.¹³

¹¹ Jaakko Suolahden kirje Aira Kemiläiselle 29.4.1942 (Kemiläinen 2001, 155).

¹² Korhonen 1940, 309. Korhosen mukaan ”väittelyllä historian tieteellisestä arvosta [on] ollut vain käsitteitä selventävä merkitys”. (Mt., 308.) Hän jatkaa: ”Jos tieteet käsitetään aitaukseksi, johon johtaa vain yksi ahdas, matemaattisen eksaktisuuden portti, silloin historian tutkimuksella on täysi syy pysyä koko aitauksen ulkopuolella. Tietoisena oman tutkimusalan erikoisluonteesta ja tärkeydestä se voi kysyä, onko tieteillä varaa sulkea piirinsä ulkopuolelle sitä tutkimushaaraa, joka käsittelee inhimillisen elämän keskeisintä osaa. Vastaus tuskin voi käydä muuhun kuin yhteen suuntaan: tieteiden portin on oltava niin väljän, että sen kautta sopii kulkemaan kaikki totinen pyrkimys järjestelmälliseen tietoon.” (Mt., 308.)

¹³ Koskimies 1940, 351. Artikkelin maininta inhimillisen tieteen pyrkimyksestä invarianssien

Yliopiston avauduttua syksyllä 1942 Raili jatkoi opintojaan vielä entiseen malliin, joskin kirjastotyö ja kerhot verottivat selvästi hänen opiskelutahtiaan. Hän osallistui professori Korhosen kursseille – syksyllä keskiajan taloushistoriaa, keväällä Venäjän laajentumisen historiaa – ja otti keväällä myös osaa tämän seminaariharjoituksiin. Luonnollisesti hän kuunteli edelleen Kailan filosofiankurseja. Hän suoritti myös vanhojen käsialojen kurssin – josta hänellä oli 1950-luvun lopun Leibniz-tutkimuksissaan suurta hyötyä – ja valmistautui ennakkoon Korhosen kevään seminaaria varten analysoimalla Lutherin käsitystä kansallisuuden arvosta ja merkityksestä kirjasen *An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung* perusteella. (Lutherin kirjoitusta oli käytetty Korhosen edeltäjän, Gabriel Reinin, viimeisissä proseminariharjoituksissa keväällä 1939, joihin Railikin oli osallistunut.¹⁴) Railin aiheesta kirjoittama ja helmikuun alussa 1943 pitämä esitelmä (joka sisältyy tähän kokoelmaan) kertoo jo kirjastokerhon ja filosofianopetuksen vaikutuksesta hänen ajatteluunsa. Etenkin erilaiset määritelmät (”kansallisuus” yleensä ja Lutherilla erityisesti, ”Volk”, ”Nation”, ”Land”, ”kristillisuus”) saavat runsaasti tilaa – opponentin mielestä liikaakin.¹⁵

Hengen- ja luonnontieteiden suhde ja siihen liittyvä kysymys historian luonteesta muodostui Railille keväällä 1943 siinä määrin keskeiseksi ongelmaksi, että sen ratkaisuyritys pakotti hänet siirtämään huomion varsinaisesta historiantutkimuksesta historianfilosofiaan. Tästä vaiheesta kertoo hänen toukokuussa pitämänsä kirjastokerho-esitelmä ”Historiatieteestä katsottuna luonnon- ja hengentieteiden välisen eron kannalta”.¹⁶ Hän käy aloitusvirkkeessä suoraan asiaan: ”Luonnon- ja hengentieteiden välinen ero ja historia hengentieteenä ovat olleet viime aikojen suuria filosofisia kiistakysymyksiä, jotka ovat askarruttaneet myöskin historiantutkijoita ja avanneet mielenkiintoisia näköaloja eri tieteiden ymmärtämiselle.”

Raili Kaupille ajattelijana tyypillinen eri näkemyksiä harmonisoiva taipumus lienee heijastellut hänen alun perin-

Filosofiankerhon kokous n. 1944. Puhumassa Hilppa Kinos. (TaYK RK.)

löytämiseen lienee suora viittaus Kailan *Inhimilliseen tietoon* (1939), jossa tämä nosti keskeiseen asemaan invarianssin käsitteensä.

¹⁴ Prof. Aira Kemiläinen muistaa Reinin käyttäneen Lutherin kirjoitusta viimeisissä proseminareissaan. (AK 16.5.2004.)

¹⁵ KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, ptk 9.2.1943.

¹⁶ Helsingin kaupunginkirjaston vuosikertomus 1943. Kyseisen esityksen – joka sisältyy käsillä olevaan kokoelmaan – taso ja laajuus johtavat itse asiassa kysymään, oliko Raili Kauppi pitänyt sen myös jossakin Kailan filosofianseminaarissa. Kirjoitus sisältyy osaan RKK1.

kin sovittelevaa luonteenlaatuaan. Kysymys luonnon- ja hengentieteiden suhteesta saattoi olla ensimmäinen todellinen koetus tällaisen asenteen filosofiselle toimivuudelle ja hedelmällisyydelle. Vaikka kyseisen harmonisointiyrityksen tasapuo-lisuutta rajoittikin Kaupin loogisesta empirismistä omaksuma tieteiden ykseyden aate, jonka johdosta hän asettui luonnontieteiden puolelle, on tässä olennaisempaa kuitenkin todeta se tosiasia, että hän ylipäänsä ryhtyi yritykseen, johon esimerkiksi Kailan filosofinen temperamentti ei olisi soveltunut.

Kauppi aloittaa esitelmän harkitsemalla ajatusta, jonka mukaan luonnon- ja henkitieteiden ero johtuisi niiden erilaisista tutkimuskohteista, ja päättyy kielteiseen tulokseen. Ero on metodinen. Pääosan esityksestä vie historiatieteen erikoisluonnetta korostavien kantojen – lähinnä Diltheyn edustaman hengentieteellisen eli elämänfilosofisen suunnan sekä Windelbandin ja Rickertin uuskantilaisen suunnan – arviointi ja torjuminen. Raili toteaa historiankin tukeutuvan mm. yleiseen syyn ja seurauksen periaatteeseen ja etsivän omalla tavallaan yleispäteviä tekijöitä, invariansseja, siinä missä eksaktitkin tieteet. Esitys päättyy loppumietteisiin, jotka sekä hahmottelevat tieteellisen historian luonnetta että pyrkivät tekemään oikeutta sen ominaisluonteelle:

Sikäli kuin tunnemme sielullisten y.m. ”historiallisten” voimien vaikutuslait voisimme siis esittää historiaa tavalla, joka olisi invarianttisempi kuin ”yksilölisten” hahmojen esitys.

Todellisuuden luonnontieteellinen esitys olisi rakenteeltaan paljon yksinkertaisempi kuin historiallinen. Sen ei tarvitse sisältää yksityisten voimien ja tapahtumien rajoittamatonta moninaisuutta, joka tekee historian niin vaikeaksi käsitellä. Historiallinen esitys edellyttää ”luonnontieteellisiä” lakeja, mutta historia ei voi tyytyä vain yleisten invarianssien esittämiseen. Tutkimus ei pääse koskaan perille, sen vuoksi täytyy historiatieteen aina uudelleen esittää tutkimusmateriaalinsa tarkastettuna ja uudelleen tulkittuna. Mutta lisäksi liittyy inhimillisen elämäntapahtumisen tuntemiseen ja tietämiseen, juuri siksi, että me olemme ihmisiä, sellaisia arvoja, että ne aina houkuttelevat ihmistä itse tapahtumisen eikä vain sen lakien tutkimiseen.

Laajasta esitelmästä näkyy, miten Raili nojaa loogisen empirismin mukaisen tiedekäsityksen ohella aiempaa laajempaan, monitieteelliseen lähestymistapaan. Hän oli toiminut kirjaston psykologian, logiikan ja matematiikan kerhoissa vuoden verran ja pyrki nyt soveltamaan oppimaansa kysymyksenasetteluissaan ja havainnollistuksissaan. Muutama esimerkki riittää valottamaan hänen ajattelunsa kokemaa monitahoista muutosta. Silmään pistää ensinnäkin hänen voimakas tukeutumisensa matematiikkaan. Hän esittää ensin historiallisten tosiseikkojen vaihtelevia yhdistelymahdollisuuksia valaisevan analogian: ”Historiankirjoitusta voisi verrata käyrän piirtämiseen annettujen pisteiden kautta. Sikäli kuin uusia pisteitä määrätään, saadaan käyrä yhä tarkemmaksi, voipa sen muotokin muuttua.”

Tämän jälkeen hän kehittää yksinkertaisen analogian pohjalta vakavan matemaattisen mallin historialliselle selittämiselle:

Taloudellisen elämän, taiteen y.m. aloilla puhutaan nousu- ja laskukausista, jotka voidaan ajatella esitetyksi koordinaatistoon piirretyillä graafisilla käy-

rilla. Voimme nyt ajatella koordinaatistoa avaruudessa, jossa on rajoittamaton määrä ulottuvuuksia. Koordinaatistossa on ensinnäkin kolme avaruusakselia ja aika-akseli sekä lisäksi tarpeellinen määrä muita aksleita, joita nimitetään ominaisuuksien nimillä, kuten taloudellisesti edullinen, mystis-uskonnollinen, kiihkokansallinen. ... Tähän koordinaatistoon merkitään historian tapahtumat, joilla tässä tarkoitamme ihmisyksilön reaktioita eri ärsykkeisiin. Ihmisen toiminnallehan juuri viime kädessä annamme ylläesitetyn kaltaisia ominaisuuksia. Yhdistämme sitten paikallisesti läheiset pisteet yhtenäisillä käyrillä. ... Näin saadaan ensin yksilön elämää esittävät avaruuskäyrät. Näistä taas hahmottuvat läheisyyden, yhdenmuotoisuuden ja jatkuvuuden y.m. nojalla moniulottuvaiset avaruuskappalet, jotka esittävät määrätyn paikkakunnan, ajatussuunnan, henkisen liikkeen t.m.s. kehitystä.

Tämä olisi yleishistoriallinen esitys. Voimme nyt ajatella, että tarpeellinen määrä koordinaattiakseleita eroitetaan erityiseksi avaruudeksi, joka vastaa määrättyä elämänalaa, sanokaamme vaikkapa maalaustaidetta tai politiikkaa. Tähän projisoidaan täydellisen koordinaatiston käyrät samoin kuin avaruuskäyrä voidaan projisoida tasoon. Projektiokäyräin piirissä tapahtuvan hahmotuksen avulla saadaan esitys esim. yksityisen maalarin tai maalauskoulun kehityksestä. Kombinoimalla eri tavoin koordinaattiakseleita saamme erilaisia projektioita, jotka esittävät talous-, yhteiskunta-, laki-, sotahistoriaa tai minkä eri elämänalan historiaa hyvänsä, tai yleensä kokonaistapahtumista katsottuna eri näkökannoilta.

(Edellisessä voi ohimennen panna merkille viittauksen jatkuvuuteen ym. hahmolakeihin; hahmopsykologia kuului Kailan erikoisaloihin ja mm. *Persoonallisuus* ja *Nykyinen maailmankäsitys* perustuivat sille olennaisesti.)

Erityisesti loogisesta empirismistä kertovia seikkoja löytyy esitelmästä myös useita: kirjoittaja esimerkiksi korostaa historiankin peruselementtien löytyvän yksilöllisistä elementaarielämyksistä; puhe yksilöiden sieluaiineksen ainutlaatuisuudesta samoin kuin päinvastainen oletus eri sielujen elämyksellisestä samanlaisuudesta on tuomittavaa ”metafysiikkaa” (koska kyseisiä oletuksia ei voi koetella empiirisesti); myös ”yliyksilöllisten” kokonaisuuksien (kuten valtioiden, yhteisöjen tms.) olettaminen historiallisen selityksen yksiköiksi on metafysiikkaa; tieteen ykseyden nimessä myös historiatieteen tulee tavoitella yleisiä lakeja, niin epätydyttäväksi kuin tällaiset pyrkimykset ovatkin toistaiseksi osoittautuneet: ”... jos myönnämme, että historiatiede tarvitsee lakeja, merkitsisi se periaatteessa tieteen valtavaa yhtenäistymistä ja tasoittaisi osaltaan kuilua hengen- ja luonnontieteiden välillä.”

Historiasta filosofiaan

Kaiken kaikkiaan ”Historiatieteestä” osoittaa Railin muutosta historianopiskelijasta filosofiksi. Kuten muistetaan, hän oli hakeutunut lukemaan historiaa siinä uskossa, että historia käsittelee ”kaikkea”. Vaikka tämä olisi historian kohdalla määritelmällisesti tottakin (kaikkeahan voi tarkastella historialliseltakin kannalta), se ei ollut sitä mitä Raili loppujen lopuksi ”kaikella” ymmärsi. Tämän hän oli oivaltanut jossakin opintojensa vaiheessa. Hän ei ollut enää se pikkutyttö, joka uskoi ”kaiken” löytyvän tietosanakirjasta, eikä hän uskonut enää sen olevan luettavissa historian-

kirjoista tai ylipäättään odottavan missään valmiina kokonaisesityksenä.¹⁷

Pääaineen vaihtaminen lykkäsi Railin valmistumista useilla vuosilla, mutta hän noudatti valinnallaan alkuperäistä tarvettaan ymmärtää ”kaikki”. Hän tote- si joitakin vuosia myöhemmin kirjeessä ystävälleen Tilma Oinaalle: ”Asiat tulevat aina selvemmiksi ja ihminen selviytyy elämästään sitä paremmin ja onnellisem- min mitä selkeämmin hän näkee kaikki asiat. Ihmisen olemukseen kuuluu, että hänen on selvitettävä, kirkkaasti ja asiallisesti, suhteensa kaikkiin asioihin ja koko maailmankaikkeuteen.”¹⁸

Tutkintovaatimuksia oli helpotettu joulukuussa 1942 sodan johdosta niin, että filosofian kandidaatintutkintoon vaadittiin neljän aineen sijasta enää kol- me.¹⁹ Railin oli mahdollista muuttaa aineyhdistelmäänsä suhteellisen kivuttomas- ti eikä opintojen pitkittyminenkään näytä vaivanneen häntä nyt, kun hän pystyi maksamaan menonsa itse. Ainoaksi miinukseksi jäi, ettei hänen vuosien mittaan tekemiään historiankursseja mainittu tutkintotodistuksessa. Hän oli nimittäin suorittanut jo yhden ainevaatimuksista (estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden approbaturin) ja kun kahdesta vaaditusta laudaturaineesta yhdeksi tuli filosofia ja toiseksi sitä tukeva matematiikka, putosi historia pois.

Vaikka Raili jätti historianopinnot, hän ei suinkaan menettänyt kiinnostus- ta historiaan tai kykyä katsoa tarkastelemaan asioita historiallisestakin näkökul- masta. Juuri historiatieteessä keskeinen kehityksen idea jäi askarruttamaan häntä siinä määrin, että monet hänen tulevien vuosikymmenten pohdiskeluistaan pohja- sivat näihin varhaisiin kehityskäsitteen analyyseihin. Kaupin lukuisat myöhemmät muutoksen, edistyksen, sivistyksen, kasvatuksen, järjenmukaisuuden, ihmisyyden ym. tarkastelut voidaan nähdä tämän yhteisen nimittäjän, kehityskäsitteen, mo- nitahoisena luotauksena.

Yksi ilmaus tästä jatkuvasta historiallisesta intressistä oli hänen 1947 hyväk- sytty filosofian laudaturtyönsä ”Eräitä käsitteeseen historia liittyviä probleemoja”. Jääminen vaille arvosanaa historiassa ei siis estänyt häntä hyödyntämästä filosofi- sesti alkuvuosien opintojen syventämää historiantajuaan. Raili Kaupin esitelmiin ja kirjoituksiin sisältyi usein puhtaasti historiallinen tarkastelu johdatuksena tar- kasteltaviin kysymyksiin. Kyky ymmärtää asioiden historiallisuus teki hänet myös immuuniksi sille harhakuvitelmalle, että teorial, käsitteet, yksittäiset vastaukset tai ongelmanasettelut olisivat kulloisessakin hahmossaan lopullisia, ikuisia tai muuttumattomia.

Jonkinasteista epärointiä tai ainakin viivyttelyä pääaineen vaihtamisessa osoit- taa, että Raili osallistui vielä keväällä 1943 Korhosen seminaariin edellä mainitulla Luther-esitelmällään, jonka yhteydessä hän totesi ”aiheen häntä kovin kiinnosta- neen” ja että ”hän mielihyvin tutustuisi kysymykseen hiukan laajemminkin puit- teissa” (tällä hän tarkoitti toteutumatta jäänyttä historian gradusuunnitelmaan-

¹⁷ Professori Korhonen on havainnollistanut tätä rajoitusta paljon puhuvasti: ”Kun Volter Kilpi romaanissaan *Alastalon sali* tarvitsee 70 sivua kuvataksaan, kuinka isäntä käveli salin lattian yli ja otti piippunsa, ymmärrämme, kuinka toivotonta olisi samalla tarkkuudella käsitellä jonkun kansan historiaa, ihmiskunnan historiasta puhumattakaan.” (Korhonen 1953, 9.)

¹⁸ Raili Kaupin kirje Tilma Oinaalle 2.4.1948.

¹⁹ *Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston tutkintovaatimukset* (eloku. 1939); liitteenä joulukuussa 1942 tehdyt muutokset, s. 49.

sa).²⁰ Lisäksi hän osallistui syksyllä alkaneeseen seminaariin, muttei hakenut siitä enää merkintää opintokirjaansa. Marraskuun alussa hän vihdoinkin keskeytti seminaarin ja sen myötä historianopintonsa.²¹

Railin pääaineen vaihtumiseen oli muitakin syitä kuin edellä tarkastellut. Korhosen seminaariin pöytäkirjoista voi löytää viitteitä parista lisäperusteesta.

Ensinnäkin ”Arvi-Perkeleen” (kuten Korhonen myös tunnettiin lempivaimonsa nansa johdosta²²) omat tutkimusintressit olivat voittopuolisesti sotahistoriallisia. Raili oli kuunnellut hänen luentonsa sekä sotataidon historiasta – hän oli luennoilla usein ainoa naispuolinen opiskelija²³ – että Venäjän laajentumisen historiasta, joista edelliseen liittyi myös syksyn 1940 proseminarityöskentely sekä laaja kirjaintentti. Sotahistoriaan suuntautuivat myös monet Korhosen julkaisemat tutkimukset, mm. sotien aikana ilmestynyt kaksiosainen *Hakkapeliittain historia*. Kevään 1941 sotahistoriaa laajasti käsitelleessä proseminaarissa, johon Railikin osallistui, Korhonen totesi juuri ”sotahistorian olevan sen alan, joka suo kiitollisimpia tutkimusaiheita; siinä on vielä monia epäselvyyksiä”.²⁴ Vuonna 1991 tehdyssä videohaastattelussa filosofian emeritaprofessori Raili Kauppi muisteli Korhosta: ”Hän oli sitä mieltä, että on vahinko, jos historian opettajisto naisistuu, koska naiset eivät ymmärrä historian kovaa todellisuutta kuten miehet.”²⁵ Railin oma kiinnostus suuntautui yhä selkeämmin kulttuuri- tai sivistyshistoriaan, siis kärjistäen vallan sijasta tietoon.²⁶

Yllä mainittujen erojen ohella oppilasta etäännytti opettajasta jatkosodan vuosina se, että suuri osa Korhosen ajasta kului yleisesikunnan sotahistoriallisen toimiston apulaispäällikön tehtävissä.²⁷ Hän pystyi keskittymään täysipainoisesti opetukseen vasta rauhan myötä, jolloin Raili oli jo siirtynyt filosofian ja matemaatiikan opiskelijaksi.

Edellisen perusteen ohella huomiota kiinnittää myös Railin seminaareissa saama palaute. Hänen esitelmänsä – ainakin ne kolme, joista on säilynyt dokument-

²⁰ KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, ptk 9.2.1943.

²¹ KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, syksyn 1943 seminaaripöytäkirjat.

²² *Suomen tieteen historia* 2, 97, 98–102; Kemiläinen 2001, 166, 305.

²³ Videohaastattelussa vuonna 1991 esitetty huomautus. (MP 1991.)

²⁴ KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, ptk 7.5.1941.

²⁵ MP 1991.

²⁶ Tämä erottelu kuvastaa jokseenkin osuvasti perinteisen historiankirjoituksen ja erityisesti sen opetuksen päänäkökulmia. Esim. Soinisen ja Noposen *Historian oppikirja kansakouluja varten* (osa I, Otava 1919, s. III) korostaa alkulauseessaan: ”Olemme pyrkineet tässä kirjassa esittämään ensi sijassa *rauhallista sivistystyötä* ja vasta toisessa sijassa sotatapahtumia. Näitä jälkimäisiä on kosketeltu vain sen verran kuin on näytännyt olevan välttämätöntä historian kulun ja rauhallisen kulttuuriedistyksen ymmärtämiseksi.”

Korhonen teki itsekin vastaavantapaisen jaottelun ”vallan ja tiedon” historiaan mm. kirjoituksessaan ”Miksi historia muuttuu?”, joka sisältyi kokoelmaan *Historiankirjoitus. Kehityksen pääpiirteet* (WSOY 1953, 9): ”Historiallisen kehityksen perustekijätkin on eri aikoina arvioitu eri tavoilla, kuten asianlaita on vielä tänäkin päivänä. Niinpä on pitkiäkin aikoja pidetty itsestään selvänä asiana, että historian tutkimuksen keskeisenä aiheena on oltava kansan ja valtion poliittisen ja varsinkin ulkopoliittisen kehityksen. Samalla on tavallisesti pidetty silmällä etupäässä hallitsijain ja yleensä johtajain toimia. Tämän historiankäsitteen vastakohtaksi on 1800-luvulla muodostunut suuntauksia, jotka katsovat ihmiskunnan varsinaisen ja pysyviä jälkiä jättäneen toiminnan tapahtuneen rauhallisen kulttuurin eri aloilla ja siihen liittyen pitävät tutkimuksensa kohteina joukkoilmiöitä.”

²⁷ *Suomen tieteen historia* 2, 97; Kuka kukin on 1954.

teja – käytiin seminaareissa läpi rutiininomaisesti. Ne saivat osakseen enemmän moitteita kuin kiitoksia. Hänen kolmesta seminaaripöytäkirjoissa mainitusta esitelmästään kenties torjuvin palaute osui juuri Luther-esitelmän osalle 9.2.1943. Sitä olivat ensinnäkin kymmenestä seminaarin osanottajasta kuulemassa ainoastaan professori Korhonen ja vastavääittäjä Lehtonen, joka joutui tästä syystä toimimaan myös sihteerinä. Kommentteihin ei sisältynyt lainkaan tilaisuuksissa yleensä tarjottuja rakentavia huomautuksia, vaan ensin opposentti ja sitten professori Korhonen esittivät useita, joskin suhteellisen vähämerkityksisiä kriittisiä toteamuksia. Yksimielisiä he olivat esityksen heikosta jäsentelystä – seikka, joka oli otettu esiin Railin aiempienkin esitelmien kohdalla.²⁸ Palaute oli tuskin sitä mitä Raili oli odottanut ilmeisen suuritöiselle esitelmälleen. Kun hän samaan aikaan menestyi filosofianopinnoissaan ja edistyi kirjastokerhon matematiikankerhossa, kävi päätös aineyhdistelmän muutoksesta epäilemättä yhä helpommaksi.

Yllä on käsitelty Railin opintosuunnitelman kehityksen syitä ja vaihteita. Tämä konkreettinen muutos heijasteli tärkeämpää henkistä muutosta, koska Raili ei alun alkaenkaan opiskellut ensi sijassa ammattia varten vaan kehittääkseen itseään. Jo Kailan vaikutuksesta ja vielä perustavammin Saarnion vaikutuspiiriin tultuaan Railin täytyi arvioida vakavasti maailmankuvansa ja -katsomuksensa perusteita. Saarnion paneurooppalaisuutta ja ehdotonta pasifismia, jotka sävyttivät hänen sivistysfilosofiaansa ja sitä kautta myös kirjastokerhojensa toimintaa, oli mahdoton sovittaa yhteen sen vakavahenkisen uskonnollis-isänmaallisen aatejärjestelmän kanssa, jonka vaikutuspiirissä Raili oli elänyt niin Helsingissä kuin Heinolassakin.

Tätä ideologista ristivetoa ajatellen Railin Luther-esitelmä voidaan nähdä myös omakohtaisena kannanmäärittelyn yrityksenä. Hänen todetessaan esitelmän tarkastustilaisuudessa, että aihe oli häntä kovin kiinnostanut ja että ”hän mielihyvin tutustuisi kysymykseen hiukan laajemmissakin puitteissa”, voi taustalla toisin sanoen nähdä myös vahvasti itsetutkimuksellisen motiivin. Lutherin *An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung* -kirjoituksen nojalla Raili pääsi analysoimaan uskonnollis-isänmaallisen ajattelutavan olemusta ja – kirjastossa omaksumansa rauhanaatteen näkökulmasta – sen sisäistä ristiriitaisuutta. Puhtaasti käsitteelliseltä kannalta kansallista erillisyyttä esiintuova isänmaallisuuden idea ei sovi ongelmitta yhteen universaalia veljeyttä korostavan kristillisyyden kanssa, mikä näkyy jo Jeesuksen erottelussa keisarille kuuluvaan ja Jumalalle kuuluvaan.²⁹ Railin aihevalinta ja käsittelytapa osoittavat hänen olevan etäämmällä kansallisuusajattelusta kuin uskonnollisuudesta. Esitelmässä hän tukeutuu jälkimmäiseen voidakseen tehdä eroa edelliseen.

Raili pyrki selvittämään niitä perusteita ja reunaehtoja, joiden nojalla Luther kuitenkin halusi sovittaa yhteen uskonnon ja kansallisuuden näkökulmat:

On selvää, että Lutherille, joka katseli koko maailman tapahtumista ja maailman historiaa näkymättömän kirkon kannalta, kuuluminen Jumalan valtakuntaan merkitsi periaatteessa enemmän kuin kuuluminen mihinkään valtioon tai kansallisuuteen. Käytännössä ei asianlaita kuitenkaan ollut yhtä

²⁸ KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, proseminaari- ja seminaaripöytäkirjat 1941–1943.

²⁹ UT, Matt. 22:21.

yksinkertaisesti. Luther oli elävä ihminen enemmän kuin teoreetikko, kuten Holl lausuu hänestä: ”Luther lebt in der Sache und denkt nicht bloss in Begriffen.” ... Kansallisuus ja siihen kuuluminen oli hänelle jotakin hyvin elävästi koettua ja sellaisena sillä oli oma arvonsa.

... Lutherille henkilökohtaisesti kansakunta tulee täten merkitsemään piriä, jossa ja jonka hyväksi hän tehtävänsä suoritti.

... Tämän mukaisesti vaati Lutherin etiikka velvollisuudentäyttämistä sillä paikalla, mihin Jumala oli ihmisen asettanut. Työ on jumalanpalvelusta. Erikoisesti tämä on merkitsevää valtion kannalta. Luther, joka tahtoi saattaa valtion tehtävät niille kuuluvaan arvoon ja itsenäisyyteen [vastavoimana pavinvallalle], korosti sitä, että yksilön tulee tunnollisesti suorittaa hänelle myös valtion kansalaisena kuuluvat velvollisuudet.

Raili nostaa esiin keskeisen reunaehdon kansallisuuden ja uskonnon yhdistämiselle korostaessaan Lutherin pasifismia, joka salli vain itsepuolustuksen: ”Mitään varsinaista nationalistista itsekkyyttä ei Lutherin ajattelussa ole. Periaatteessa hän on rauhanaatteen kannalla, joka vastaa kristinuskon peruskäsityksiä, ja syyttää ankarasti paaveja siitä epäsovusta ja verenvuodatuksista, jota nämä ovat levittäneet maailmaan. ... isänmaan puolustaminen, vieläpä sodalla, oli Lutherin mielestä ehdottomasti oikeutettua. ... Mutta huomattava on, että hän hyväksyy vain puolustussodan. Hyökkäys toisen alueelle on kaikissa oloissa rikos.”

Tämä näyttää vastanneen myös Raili omaa suhtautumista käynnissä olevaan sotaan. Lutherin kanssa osittain yhtenevä näkemys kansalaisuuden ja universaalien ihmisyyden suhteesta sisältyi myös siihen hegeliläiseen kansallisuusaatteeseen, jota Suomessa olivat edustaneet jo J. V. Snellman ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, Korhosen oppituolin ensimmäinen haltija. Mutta siinä missä Luther salli vain puolustussodan, hegeliläinen ajattelu piti myös hyökkäyssotaa sallittavana ja jopa tarpeellisenä silloin, kun se edisti ”maailmanhengen” toteutumista. Jos talvisodassa, joka oli kiistaton puolustussota, nojattiinkin luterilaisiin arvoihin, jatkosotaan liittyneet ekspansioyritykmykset saivat maailmankatsomuksellisen perustelunsa viime kädessä hegeliläisestä viitekehystä. Raili saattoi omasta puolestaan hyväksyä luterilaisen isänmaallisuuden – joskin universaalien ihmisyyden idea oli hänelle käytännössä tärkeämpi – muttei sen aggressiivisempää vaihtoehtoa.

Se, että Raili toi esiin Lutherin tuomitsevan suhtautumisen hyökkäyssotaan, sai erityisen epämukavan kaiun noina helmikuun 1943 alkupäivinä. Oli runsas vuosi siitä, kun akselivaltujen ja myös suomalaisten hyökkäysinto oli ollut huipussaan. Nyt akselivallat olivat jo ehtineet kärsiä raskaita tappioita usealla rintamalla ja maailmansodan ratkaiseva käänne oli koettu vain viikkoa aiemmin Stalingradin taistelujen päättyttyä saksalaisten tappioon. Vuoden 1943 kuluessa Suomessa valtiojohto alkoi valmistella eroa Saksan aseveljeydestä ja tunnustella Neuvostoliiton kantaa erillisrauhaan. Saksan vahvuus pakotti kuitenkin pitkään etenemään asiassa varovasti. Merkkinä muutoksesta oli mm. Mannerheimin saksalaisille maaliskuun alussa antama ilmoitus Suomen etenemisen päättymisestä (suomalaisten hyökkäys oli loppunut ja asemasota alkanut käytännössä jo Karhumäen valtauksen jälkeen joulukuussa 1941, vaikka asiaa ei oltukaan aiemmin sanottu aseveljille suoraan). Toinen merkki oli samanaikainen uuden, liittoutuneille myönteisemmän Linko-

miehen hallituksen nimittäminen. Leningradin piirityksen rauettua seuraavan vuoden alussa ja saksalaisten vetäytyessä idästä Suomi pyrki yhä määrätietoisemmin rauhaan Neuvostoliiton kanssa.

Kirjastosta henkinen koti

Railin opinnot jäivät lukuvuonna 1943–44 vähäisiksi. Kirjastotyön ohella etenkin matematiikan opintopiiri ja harjoitusryhmän vetäminen vaativat suuren osan hänen ajastaan. Voidakseen ohjata toisia hänen piti ensin itse hallita infinitesimaalilaskua ja päästä jyvälle matematiikan filosofisista perusteista.³⁰ Hän aloitti silti syksyllä Kailan logiikanluennot ja osallistui vastikään teoreettisen filosofian dosentiksi nimitetyn Georg Henrik von Wrightin todennäköisyyskäsitettä käsitellessä luennoille.³¹ Kevätlukukaudella hän jatkoi Kailan logiikankurssilla ja osallistui tämän teoreettisen psykologian opetukseen.

Hän kävi myös ahkerasti Kaarlo Marjasen puhetekniikan kurssilla, joka jatkui kevääseen. Esiintymistaito oli tarpeen etenkin kirjastokerhossa, jossa hän matematiikan harjoitusryhmän ohjaamisen lisäksi rohkaistui pitämään opintopiireissä esitelmää filosofiasta ja matematiikasta. Edellä mainitun ”Historiatieteestä”-esitelmän lisäksi hän piti vielä joulukuussa 1943 esitelmän historiallisista joukkoliikkeistä. (Esitelmä ei ole säilynyt, mutta koska Raili oli pitänyt samana vuonna historian seminaarissa Luther-esitelmänsä, uskonpuhdistus oli luultavasti yksi tarkastelluista joukkoliikkeistä.)³²

Aloittaessaan kirjastokerhossa Raili oli ollut sisäänpäin kääntynyt, arka ja ujo 21-vuotias historianopiskelija. Teatterineuvos Ritva Heikkilä (o.s. Ristolainen, s. 1920), joka tunsikin Railin jo ennen kirjastokerhoaikaa, muistelee tässä tapahtuneen muutoksen olleen dramaattinen. ”Tavattoman arasta” tytöstä, joka ”ei päässyt toteuttamaan itseään”, joka kirjoitti itsekseen ja oli ”kompleksinen”, kehkeytyi ”monalisamaisesti hymyilevä” ”aivan uusi Raili”. Samanlaisia muistikuvia oli myös Taija Voutilaisella, joka yhdessä puolisonsa Touko Voutilaisen kanssa osallistui ajalle ominaisten keskusteluryhmien ja sivistyskerhojen toimintaan: Raili oli ”estynyt, liki neuroottinen”, mutta vapautui Saarnion ja kerhotyön vaikutuksesta ja oppi tulemaan luontevasti toimeen ihmisten kanssa. Heikkilän arvion mukaan Saarnio ”teki Kaupin” avaamalla ”uusia lokeroita tämän mielessä”.³³ Uno Saarnio olikin epäilemättä se ihminen, jonka vaikutus Raili Kauppiin oli syvällisin. Saarnio oli haastava, kasvattava ja erittäin pitkäaikainen osa hänen elämäänsä – heidän ystävytensä kesti 35 vuotta aina Saarnion kuolemaan saakka vuonna 1977.

³⁰ Matematiikan opintopiiriä johti aluksi Hilppa Kinos, joka myös toimi Railin kanssa elokuussa 1943 aloitetun harjoitusryhmän ohjaajana. Kinos ei kuitenkaan ehtinyt osallistua täysipainoisesti kerhotyöhön – kirjastotyön ohessa hän mm. suomensi G. H. von Wrightin *Den logiska empirismen*-teosta (ilm. ruotsiksi 1943, suomeksi 1945) ja tutki Saarnion rinnalla äärettömyyttä ja ylinumeroituvia joukkoja (näitä koskevia artikkeleita julkaistiin mm. *Ajatuksen* numeroissa XII ja XIII).

³¹ TaY RKA, Fa 1, Raili Kaupin opintokirja; H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomukset 1943–1944. Dosentti von Wright oli väitellyt Helsingissä keväällä 1941 induktioprobeemasta (*The Logical Problem of Induction*).

³² TaY RKA, Fa 1, Raili Kaupin opintokirja; H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomus 1943.

³³ RH 7.4.1999; TVo kevät 1999.

Railin sosiaalisuuden kasvu, niin merkillepantavaa kuin se alkuaikoina kirjastossa olikin, jäi kuitenkin suhteelliseksi. Itsetutkiskelu ja taipumus ottaa asiat filosofisen tarkastelun kohteeksi välittömän reagoinnin sijasta pitivät hänen tahottomattaankin yllä välimatkaa muihin ihmisiin. Raili Kaupille ominainen hiljainen auktoriteetti muodostui hänen varsinaisten henkisten kykyjensä ohella tästä hänelle tyypillisestä yhdistelmästä ystävällisyyttä ja etäisyyttä.

Kirjastosta oli tullut Railille yliopistoa tärkeämpi henkinen koti. Edellisessä vaalittu harmonisuus, ajatuksen vapaus, moniarvoisuus ja suvaitsevaisuus muodostivat ideologisessa mielessä jyrkän vastakohdan hänen entisille aateympäristöilleen (mukaan lukien yliopistomaailma ainakin mitä tulee AKS:aan, osakuntiin, ylioppilaskuntaan ym.³⁴). Kirjastossa korostetut arvot olivat sopusoinnussa hänen luontaisten, joiltakin osin vasta kehittymään päässeiden taipumustensa kanssa. Kerhot tarjosivat Railille mahdollisuuden tutkia sisäisiä maailmojaan ja intressejään innostavassa vuorovaikutuksessa ulkoisen todellisuuden kanssa ja saavuttaa siten selkeämpi käsitys omasta persoonallisuudestaan. Samaan ei ollut kyennyt sen enempää uskonto kuin kansallisuusaatekaan, jotka olivat käytännössä edellyttäneet kannattajiltaan enemmän kuuliaisuutta kuin tiedonhalua.

Sota kaaoksena ...

Vaikka kirjasto tarjosikin Railille hengenravintoa ja turvaa, se ei suojannut sodan todellisuudelta tai vaaroilta. Kun Helsingin pommitukset 6.–7., 16.–17. ja 26.–27. helmikuuta 1944 ajoivat väestöä evakkoon maaseudulle, piti kirjastoväen, kuten muidenkin kunnan ja valtion palveluksessa olleiden, hoitaa työtään entiseen tapaan.³⁵ Ensimmäinen pommitus tuotti Kallion ja etenkin Vallilan sivukirjastossa huomattavaa tuhoa ja pommeja putosi myös Hesperian puistoon lähelle Railin kotia. Kolmannessa pommituksessa mm. Härmäläisen osakunnan talosta särkyivät ikkunat ja Kallion sivukirjasto sai uuden osuman. Kuitenkin psykologisesti rasakaimman ja symbolisimman vaikutuksen saivat palopommit tuhotessaan yliopiston juhlasalin, jota olivat koristaneet Eero Järnefeltin ja Albert Edelfeltin suomalaiskansalliset freskot ja Väinö Aaltosen reliefiveistos (josta säilyi osia). Ikään kuin tapahtuman vertauskuvallisuutta alleviivaten tuholta säästyivät jo Turun palosta selvinneet juhlasalin kateederi ja mahonkiovet.³⁶

Tapauksen symboliikkaa tulkitsi joitakin päiviä myöhemmin Eino Kaila juhlasalin muistoksi laatimassaan kirjoituksessa, jossa hän viittasi ”raunioiden romantiikkaan” ja koki nähdä juhlasalin raunioissa uuden Akropoliin:

³⁴ Esim. Kuusisto 1978, osa 2, 158–167, 189–195. Jatkosodan loppuvaiheessa tosin opiskelijajärjestöissäkin etsittiin epäpoliittisempia toimintalinjoja.

³⁵ HS 8.2.1944. Evakkoa suositeltiin laajalle yleisölle paitsi turvallisuuden, myös vallinneen asuntopulan vuoksi.

³⁶ HS 29.2.1944; *Yliopiston Helsinki* 1989, 18–19, 110–115; Helminen ja Lukander 2004, 118–122. von Wright 2001a (94–95) sisältää kuvauksen pommituksesta, jonka alkaessa filosofinen yhdistys piti Kailan johdolla vuosikokousta lähisessä Säätötytölössä (jonka fasadi ja lasimaalausikkunat koki sirpalevaurioita). Mm. Meriluoto 2001 (157–163) kuvaa pommituksia, pimenenkyä ja yleistä epävarmuutta, jotka vaikuttivat myös esikoiskoelma *Lasimaalauksen* ja sen nimirunon ja ”Kivinen jumala” -runon syntyyn. (Meriluoto tosin muistaa yliopiston saamien osumien liittyneen ensimmäiseen pommitukseen.)

[K]ansa, jolta pyhät rauniot puuttuvat, ei vielä oikein olekaan eurooppalainen kulttuurikansa. ... Kun hävityksen kauhistus on käynyt yli pyhän temppelin, se ei kuitenkaan lakkaa olemasta: se siirtyy näkyväisestä näkymättömyyteen, se muuttuu *symboliksi*, joka uudella korkeammalla tavalla täyttää tehtävänsä. ”Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis” – kaikki katoavainen on vain vertauskuvaa.

Yli sadan vuoden aikana ovat toisiaan seuranneet polvet heränneet syvähenkiseen elämään Yliopiston entisessä juhlasalissa. Lieneekö minkään kansan korkein henkinen elämä ollut sillä tavoin yhteen ainoaan paikkaan keskittyneenä kuin Suomen kansan elämä viimeisen vuosisadan aikana on ollut keskittyneenä tähän ylhäiseen huoneeseen? Sen kolmisatavuotisesta kaateederista on ensiksi lausuttu julki joukko koko kansakunnan elämää johtavia ja innostavia sanoja ... Sen lavalta on ensiksi kaikunut maailmaan Sibeliuksen suuri musiikki ...

Näin on nyt meilläkin Akropoliimme ja voimme sen raunioilla suorittaa rukouksemme. ... Me olemme Euroopan itäisen oven pohjoinen sarana. ... Omasta kestävyystämme riippuu ratkaisevasti, tuleeko tästä meille ilmeisestä tosiseikasta kaikille päivänselvä totuus.³⁷

Railin entinen professori, Arvi Korhonen, oli jättänyt pari viikkoa ennen pommituksia ladottavaksi nimimerkillä Markus P. Kato³⁸ kirjoittamansa analyysin *Sodan uudet kasvot*, jossa hän tarkasteli nykyaikaisen sodankäynnin luonnetta ja pohti käynnissä olevan sodan mahdollisia lopputuloksia Suomen osalta. Myös hän lopetti esityksensä viittauksella antiikkiin, raunioihin, korkeampaan voimaan ja siihen, että koettelemuksesta selviytyminen oli suomalaisista itsestään kiinni: ”Pääasiasta olemme selvillä: meidän kohtalomme on, lähinnä Jumalaa, omissa käsissämme. Korviimme kaikuvat kahden vuosituhannen takaa aivan kuin meitä varten lausuttuina roomalaisen runoilijan sanat, jotka vakuuttavat koko maailmankin luhistuessa pelottoman miehen pysyvän pinnalla sirpaleiden varassa: *si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae*.”³⁹ Arvi Korhosen kehittämä ajopuuteoria Suomen joutumisesta sotaan ilman valinnanmahdollisuutta sai lopullisen muotonsa 1960-luvun alussa, mutta ehkä sen ituja voi aavistaa jo hänen Horatius-tulkintansa kuvassa särkyneen maailman pirstaleiden varassa sinnittelevästä miehestä.⁴⁰

Edelleen kiistellään siitä, oliko Suomen sotaan johtanut politiikka todella vaila vaihtoehtoja. Sen sijaan kiistattomassa ajopuun asemassa varttui ja eli silloinen nuori polvi, jolla ei ollut osaa sodan syttymiseen. Se joutui kokemaan sodan hallitsemattoman todellisuuden ilman vanhempiensa ymmärrystä sen syistä ja laajemmista yhteyksistä. Kirjassaan *Toisen maailmansodan paineissa* professori Aira Ke-

³⁷ Kaila, ”*Aula almae matris in memoriam*”, *Uusi Suomi* 1.3.1944.

³⁸ Nimimerkki viittasi toisaalta antiikkiin, Marcus Porcius Cato vanhempaan (”Karthago on hävitettävä”) ja nuorempaan (stoalainen filosofi, tasavaltalainen Caesarin vastustaja), ja toisaalta Spenglerin *Länsimaiden perikatoon* (P. Kato).

³⁹ Kato 1944, 134.

⁴⁰ *Oodien* 3. kirjan kolmas oodi, säkeet 7–8. Koska *ferient* tulee verbistä *ferio* ”isken”, ”osun”, eikä *fero*, ”kannan, kannattelen”, jälkimmäinen säe ei tosiasiaa puhu pirstaleiden varassa selviämisestä vaan järkkymättömyydestä tuhon edessä. Näin esim. A. Leino suorasanaisessa versiossaan vuodelta 1891: ”Vaikka koko taivaankansi järkkyisi ja raukenisi, niin säikäleet kohtaisivat häntä aivan säikähtymättä.” (*Horatius* 1891, 82.)

miläinen, kirjastokerhotyön Suomessa alkuun saattaneen Arvi Kemiläisen tytär ja Arvi Korhosen oppilas, muistuttaa lukijaa: ”Nämä vuodet olivat täynnä hyvin dramaattisia ja tunnekylläisiä julkisia ja yksityisiä tapahtumia. Voidaanko kuvitella, että ne eivät olisi mukana minun sukupolveni maailmankäsityksessä?”⁴¹

Opiskelijoiden ajatusmaailman keskeneräisyys merkitsi sekä haavoittuvaisuutta että kykyä uudistua. Matti Klinge huomauttaa *Ylioppilaskunnan historiassa*: ”Nuoriin mieliin sota myös elämyksellisesti teki paljon syvemmän vaikutuksen kuin vanhempien kokemusmaailmaan. Juuri ylioppilaiden kohdalla sota niin ollen merkitsi myös syvällisten aatteellisten kannanmuutosten mahdollisuutta.”⁴²

Sodan kuluessa Raili omaksuikin elinikäisiksi johtoaatteikseen harmonisuuden ja järjenmukaisuuden ideaalit. On historiallisesti uskottavaa mutta psykologisesti kenties liian yksioikoista sanoa sen tapahtuneen sodan nimenomaisesta vaikutuksesta. Sota eittämättä edusti paljaimmillaan edellä mainituille arvoille vastakkaisia piirteitä. Se eteni paljolti hallitsemattomana kaaottisten tapahtumien ja konfliktien sarjana, jota leimasi silkan irrationaalisuuden ohella aidolle järjenmukaisuudelle vieras välineraationaalisuus – so. järki, joka pohtii ennen kaikkea keinoja, ei päämääriä. Mutta sota ei ollut psykologiselta kannalta sen enempää välttämätön kuin riittäväkään syy vastakkaisten ideaalien omaksumiselle. Lähinnä se toimi myötävaikuttavana tekijänä tai katalyyttinä pelkistäänsä ja kärjistäänsä todellisuutta tavalla, joka paljasti Railin tyypiselle luonteelle sietämättömän ihmisyyden vararikon sellaisessa maailmassa, jota harmonia ja järjenmukaisuus eivät hallinneet.

Aira Kemiläisen yllä esittämä kysymys (”Voidaanko kuvitella, että [sota-ajan kokemukset] eivät olisi mukana minun sukupolveni maailmankäsityksessä?”) viittaa sodan kokeneen nuoren polven osalta nykyisyydessä elävään menneisyyteen, ei vain nykypäivää sävyttäviin satunnaisiin muistikuviin. Kemiläinen painottaa sitä osittaista todellisuuksien eroa, joka vallitsee hänen polvensa ja myöhempien polvien välillä: ”Nykyajan ihmiset tietävät hyvin vähän niistä ajoista, jotka minun sukupolvelleni ja meitä vanhemmille muodostivat raskaan osan elämänuraamme. He eivät tiedä, että me tunnemme vielä jäljet niiltä ajoilta, jotka heille ovat historiaa.”⁴³

... ja rauha harmoniana: ”pytagoralainen” koulukunta

Vaikka Raili Kauppi ei viitannut kirjoituksissaan suoraan sota-aikaan tai sitä koskeviin kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa, sen kaaos, konfliktit ja järjenvastaisuus muodostivat ilmeisen vastakohdan hänen harmonian ja järjenmukaisuuden ideoiden hallitsemalle arvoperustalleen. Muiden, positiivisempien (”keskihakuisten”) motiivien vastapainona sotavuosien kokemukset tarjosivat eräänlaisen negatiivisen (”keskipakoisen”) lisämotiivin hänen toiminnalleen.

Nämä kirjastossa ja kerhotyössä korostetut arvot olivat osittain tietoista lainaa kahden ja puolen vuosituhannen takaa Pytagoraan, Platonin ym. koulukunnilta, joihin kerholaiset vilpittömässä hengessä samaistuivat. He suhtautuivat niiden lailla antaumuksella ja myös hartaudella tiedontavoitteluun. Ei esimerkiksi ollut sat-

⁴¹ Kemiläinen 2001, 82–83.

⁴² Klinge 1968, 208.

⁴³ Kemiläinen 2001, 10–11.

tumaa, että Saarnio odotti kirjastotyöhön hakevalta juuri Pythagoraan teoreeman ("Suorakulmaisen kolmion hypotenuusan neliö..." jne.) tuntemusta – muiden muassa kandidaatintutkintoaan viimeistelevä Bo Carpelan löysi itsensä 1947 Saarnion työhuoneesta esittämässä kyseistä todistusta.⁴⁴ Kerholaiset puhuivatkin kerhon sijaan usein koulukunnasta. Tyypillinen on Railin toteamus kirjeessä Saarnioille kesällä 1947 hänen oltuun Tampereella sikäläisen kirjastokerhon vieraana: "...huomasin äkkiä, että en ollut ehtinyt oikein muistaakaan Helsingin koulukuntaa ja sitä, että sekin vietti juhannusta jossakin..." Kirje päättyy toivotukseen: "Sano hyvin paljon terveisiä Carolalle ja pojille ja koulukunnalle."⁴⁵

Vaikka jäsenten mieliä kiehtonut ajatus erityisestä tiedon tavoittelulle omistautuneesta koulukunnasta loi kerhon piirissä yhteisöllistä henkeä, joillekin ulkopuolisille syntyi toiminnasta vieraannuttavan sisäpiiriläinen tai jopa lahkolainen vaikutelma.⁴⁶ Saarnion mutkaton ja tuttavallinen suhtautuminen kerholaisiin aiheutti vuosien mittaan myös huhuja sopimattomasta suhteesta yhteen tai toiseen naispuoliseen jäseneseen. Hilppa Kinoksen ja Anni Ruuskasen ohella myös mm. Raili oli tällaisen arvelun kohteena. Eräs tuolloin kirjastossa työskennelleistä mutta kerhoon kuulumattomista henkilöistä totesi Kaupin olleen "Saarnion seksikummpani" 1940-luvun lopulle saakka. Jotkut kerhotyön ulkopuoliset kertoivat kuulleensa vastaavia väitteitä. Toisaalta kerhotyöhön osallistuneet ovat kuvanneet Saarniota enemminkin Kaupin isähahmoksi ja näiden ilmeisen ainutkertaista suhdetta ihanteelliseksi "taivaalliseksi rakkaudeksi", eräänlaiseksi henkien tai älyjen avioliitoksi. Kerholaisten vilpitön, naiivikin ihanteellisuus ja sitoutuminen kerhotyöhön yhdessä epämuodollisen käytöksen, jaetun innostuksen ja tiiviin vuorovaikutuksen kanssa ovat saattaneet johtaa ulkopuolisia tarkastelijoita turhan raadollisiin johtopäätöksiin tai yleistyksiin. Kun myös Carola Saarnio piti aina Railista, vaikuttaa pitkällinen kielletty suhde jo käytännön syistä epätodennäköiseltä. Toisaalta olisi outoa, ellei ajatus fyysisestä suhteesta olisi kertaakaan herännyt osapuolten mielessä: rakkaus yhteisiin ideaaleihin pyrkii joskus kääntymään myös ideaalinkantajien keskinäiseksi vetovoimaksi.

Amatööriopiskelua ja kirjastokasvatusta

Edellä mainitun "pythagoralaisen" viitekehyksen ohella kerho- ja kirjastotyö nähtiin Saarnion aikana mm. kilpailullisten ja koulutuksellisten vertauskuvien kautta. Nämä eivät olleet valaisevia ainoastaan siinä missä rinnastus päti, vaan myös siinä, missä se väistämättä onnahti: "kilpailu" oli itse asiassa kilvoittelua itsen kanssa, ei

⁴⁴ BC 8.3.2000: "Pääsin kirjastoon töihin koska osasin Pythagoran teoreeman."

⁴⁵ Raili Kaupin kirje Saarnioille 28.6.1947 (RS). Kirjastokerhon 10-vuotisjuhlassa 9.3.1952 pitämässään puheessa Kauppi viittasi kerholaisten esikuviin: "Tuntemme sukulaisuutta Pythagoraan koulukuntaan ja Sokrateen keskustelupiiriin, Platonin Akademiassa ja Epikuroksen puutarhassa kokoontuviin koulukuntiin."

⁴⁶ Tamperelaisten kerholehdestä löytyi seuraava ystävällisen ironinen uutinen syksyllä 1946: "Pimeälle syysaivaallemme kiiti äsken Helsingin horisontista vanha Tampereen meteori, joka osoitti ettei vielä ole sammunut. Oikeastaan sitä olisi sanottavakin kai kiertotähdeksi tai mieluummin pyrstötähdeksi, koska pienemmät filosofimeteorit muodostavat sen pyrstön. Tämä saarnipuinen meteori sai älyllisellä hypnoosillaan silmämme ja korvamme niin avautumaan, ettei tyhmempi sitä heti huomannutkaan." (TKA, T:reen kaupunginkirjasto, Hc 2:18.)

vertailua toisiin, ja ”koulutus” oli perimmältään itsekasvatusta, so. jotakin sellaista, mitä ei voida omaksua passiivisesti tai rutiininomaisesti, vaan jossa yksilö voi kehittyä ainoastaan oman aktiivisuutensa ja kiinnostuksensa varassa. Saarnio oli lanseerannut urheiluvirtauksensa jo toimiessaan Tampereella 1939, jolloin Suomessa valmistauduttiin isännöimään seuraavaksi vuodeksi suunniteltuja olympialaisia. Kerholehti *Sytyke-Näreessä* eräs kerholainen kiitteli: ”Se oli hieno ajatus johtajalta, että me urheilemme, siis valmennamme itseämme, emme tosin olympialaisia varten, mutta elämää varten, sillä tärkeintä elämässä on elämä itse ja parasta elämässä sen henkinen puoli, koska se on todella pysyväistä ja [sillä] on ikuinen arvo.”⁴⁷

Saarnio työsti urheiluvirtausta edelleen erottamalla itsekasvatuksellisen ”amatööriopiskelun” (vrt. amatööriurheilu) varsinaisista ammattiin tähtäävistä opinnoista. Jälkimmäinen oli välineellistä toimintaa, jolla pyrittiin siitä erotettavissa olevaan tulokseen – yhteiskunnalliseen etenemiseen, taloudelliseen etuun tms. ulkoiseen hyötyyn. Amatööriopiskelu taas oli sananmukaisesti itsetarkoituksellista toimintaa, sillä se kehitti sekä ihmisen ihmisyyttä että hänen yksilöllistä minäänsä. Saarnio korosti opiskelun toiminnallista merkitystä: ”Ihminen on sivistynyt opiskellessaan, ei opiskeltuaan.”⁴⁸ Artikkelissaan ”Kirjastokasvatus ja sen filosofinen tausta” (1985) Raili Kauppi kuvaili oppi-isänsä näkemystä:

Amatööriopiskelua ohjaa intressi henkiseen elämään. Henkisen elämän olemus on Saarnion mukaan juuri opiskelu, ja ainoastaan opiskelun varassa voi ylipäänsä olla henkistä elämää. ... Amatööriopiskelussa on kysymys elämän sisällyksestä, elämän rikastuttamisesta. Ihminen pyrkii luonnostaan tietoon, pyrkii orientoitumaan maailmaan ja kokemaan elämänsä mielekkääksi. Amatööriopiskelu on maailmankatsomuksen luomista ja ihmiseen sisältyvien henkisten mahdollisuuksien toteuttamista. Tästä Saarnio käyttää sanaa ”sivistys”, jota yleensä käytetään monissa eri merkityksissä, ja tässä mielessä hän esittää vaatimuksen, että sivistys kuuluu kaikille.⁴⁹

Kirjastonjohtajana Saarnio näki kerhotyössä samalla tilaisuuden opettaa asiakaskuntaansa hyödyntämään monipuolisemmin kirjastoa. Kirjaston avainideana tuli ylipäänsä olla ”kansalaiskasvatus”. Tämä ei tarkoittanut kasvatusta kansalaisuuteen vaan kaikkien kansalaisten tukemista näiden itsekasvatuksellisissa pyrkimyksissä. Kerhotyö valmensi samalla kirjastovirkailijoita tuolloin kehitteillä olleen asiakasneuvonnan edellyttämissä psykologisissa taidoissa. Joulun alla 1943 Saarnio selvitti *Uudessa Suomessa* kerho- ja kirjastotyön keskinäistä suhdetta ja niiden perimmäistä sivistystavoitetta seuraavasti (artikkelin kirjoitti nimettömänä pysytellyt Hilppa Kinos):

[S]aamiemme tietojen mukaan on vuosikausien menestyksellinen kokemus eri maissa osoittanut, että parhaana apuna kirjaston kasvatuksellisissa ja kulttuuri-pyrkimyksissä ovat sen yhteydessä toimivat opintokerhot. Ilman asiantuntevaa opastusta jää suurin osa kirjaston tietoaarteita kirjastonkäyttäjien saavuttamattomiin. Ennenkuin kuitenkaan henkilökunta saadaan koulutetuksi varsinaisen

⁴⁷ *Sytyke-Näre* 1939, TKA, T:reen kaupunginkirjasto, Hc 2:18.

⁴⁸ *RKK*2, 290; ks. myös esim. mt., 334–335.

⁴⁹ *RKK*2, 335.

neuvonnan vaativiin tehtäviin ja ennenkuin yleisö tottuu ajatukseen, että sillä on mahdollisuus odottaa tämäntapaista apua, ovat opintokerhot juuri se työmuoto, josta yhteistyö voidaan aloittaa. Kerhotoiminnan epäpersoonallinen leima vaikuttaa sen, että aiemmin uskaltautuvat mukaan ja esitelmiä tai keskustelua seuraamalla voivat saada arvokkaita viitteitä ominpäin opiskeluun varten. ... kirjastokerholla on mahdollisuus muodostua tosiasiallisesti ainoaksi elimeksi, jossa eri sivistysalojen ja -tasojen edustajilla on tilaisuus tavata toisiaan yhteisten opintoharrastusten merkeissä.

[Kirjastotyö] aletaan käsittää aktiiviseksi kansalaiskasvatukseksi, johon kuuluu yhteisön sivistystason kohottaminen, yhtenäisen kulttuurin, elinvoimaisen maailmankatsomuksen, itsenäisen ajattelutavan luomista. Kokeiluissa on ainoaksi tällaiseksi työmuodoksi todettu kirjastojen yhteyteen järjestetty opintokerhotoiminta ja siitä vähitellen kehittyvä henkilökohtainen opiskeluneuvonta. Mm. Tukholman kaupunginkirjastossa on 14 kerhohuonetta, joissa vuoden mittaan tuhannet kerholaiset kokoontuvat kuuntelemaan satoja esitelmiä, keskustelemaan ja opiskelemaan.⁵⁰

Kerhotyön ideaa valottaviin vertauskuviin sisältyi myös rinnastuksia korkeampaan opetukseen. *Seura*-lehdessä keväällä 1944 julkaistussa ”Kirjastokerhot”-artikkelissa haastateltiin erästä kirjastovirkailijaa:

– Kuulun itsekin kerhoon, selitti kirjastoamanuenssi, neiti Tua Ulrikke Haselblat, ja kerron mielelläni, mitä tiedän. Meillä on täällä jo kolmatta vuotta toiminut filosofinen kerho, joka jakautuu kolmeen opintopiiriin.

– Filosofinen – sehän kuulostaa komealta. Onko kerho yhteydessä akateemisten opintojen kanssa?

– Ei, vaikka kyllähän se läheltä sivuaa niitäkin, sillä kerhossa käsitellään suureksi osaksi samanlaisia asioita kuin yliopistollisilla luennoilla. Sanotaan, että ”kirjastot ovat nykyajan yliopistoja”, ja se on hyvinkin aidolla tavalla toteutettu tällaisissa kirjastokerhoissa.

– Siis jonkinlaista vapaata, yleistajuista akateemista opiskelua, samantapaista kuin Kansalaiskorkeakoulussa, jossa opiskellaan yliopiston tyyliin vaatimatta pohjaksi ylioppilastutkintoa?

– Suunnilleen samanlaista, mutta luonnollisesti vielä vapaampaa, sillä kyseessä ei ole minkäänlainen koulu vahvistettuine kursseineen, tutkintoineen ja todistuksineen, vaan kerhotoiminta.

...

– Melkein kaikki kirjastomme virkailijat ovat mukana, ja kerhotoiminta kuuluu osana kirjastokasvatukseen. Tarkoituksena on, että jokainen kirjastonhoitaja ympäri maata pitäisi yllä opintokerhoa. Ne muodostaisivat yhdessä laajan, vapaan kansalaiskorkeakoulun.⁵¹

Niin elitisti kuin olikin oppineisuuden suhteen, professori Eino Kaila näyttää arvostaneen vilpittömästi entisen oppilaansa Saarnion demokraattista kirjastokasvatushjelmaa.⁵² Tosin Kailan viittauksissa yleiseen kirjastoon ”kaupungin yliopistona”

⁵⁰ *US* 22.12.1943.

⁵¹ *Seura* 17/1944 (26.4.1944). Kaksisivuiseen artikkeliin sisältyy kuvia Uuno Saarniosta, Hilppa Kinoksesta ja Raili Kaupista.

⁵² Kailalla oli jyrkkä linja harrastelijafilosofien ja maallikoiden suhteen. Kullervo Rainio kertoo muistelmateoksessaan Kailan johtamasta Filosofisen yhdistyksen kokouksesta: ”Filosofinen

saattaa aavistaa myös jonkinasteista huvittuneisuutta. Kirjastoneuvos Vieno Wigell muistaa sivunneensa asiaa keskustellessaan 1945 Kailan kanssa opinnoistaan:

Kun minä puolestani ehdotin Kailalle gradutyön aiheeksi kirjastonkäyttäjiin kohdistuvaa lukemistutkimusta, hän hyväksyi sen. ”Tehän olette sieltä ’kaupungin yliopistosta’, vaalea Hilppa Kinos.” Tumma Hilppa Kinos oli ollut Kailan suosikkioppilas, etevä filosofi, joka työskenteli myös opiskeluaikoinaan Helsingin kaupunginkirjastossa. Kirjastolla oli todella hyvä maine.⁵³

Helsinki–Tampere: kerhovierailuja

Kirjastokerhotoiminnan herättämä arvostus näkyy hyvin aikalaisselostuksessa Tampereen kerhon retkestä Helsinkiin 14.–15. toukokuuta 1944. Retkikuvaus, joka julkaistiin kevään 1945 *Näreessä*, on nimimerkki ”Kävijän” eli Martta Niemmen käsialaa. Se tarjoaa kokonaisuudessaan elävän näkymän kerhotyön arkeen ja juhlaan:

Matkamuistelmia

Tampereen kaupunginkirjaston filosofian kerholle oli suotu ilo ja kunnia tulla kutsutuksi opintoretkele Helsinkiin. Retkihanke oli jo kevättalven aikana useasti antanut puheenaihetta kerhoilloissamme, kunnes se sitten kauniina toukokuun päivänä toteutettiin.

Kymmenpäinen filosofiasta kiinnostunut joukko opiskelijoita astui etelän junaan, tavatakseen päätekohtadassa vanhoja ystäviä ja tutustuakseen sikäläiseen filosofiseen kerhoon, jonka korkeatasoisesta filosofisesta tutkimustyöstä oli Tampereelle kuulunut ihmeellisiä tietoja. Perille saavuttua oli siellä tuttuja vastaanottamassa ja tervetulleeksi toivottamassa, iloisia kerholaisia, jotka aikoinaan Tampereen kerhossa vaikuttivat. Kuulumisia kyseltiin tietysti puolin ja toisin, ja jälleennäkeminen oli perin virkistävä.

Pian oli kuitenkin joukon hajaannuttava etsiäksensä majapaikkansa yöpymistä varten, ja sitten ehdittävä filosofisen yleiskerhon kokoukseen, johon olimme kutsutut vierailemaan. Yksi pulma oli kuitenkin muutamille ilmestynyt. Sattuneesta syystä ei oltu hankittu asuntoa etukäteen ja siinä jo oltiin neuvottomia, miten selvidyttäisiin, muuankin näki vain puistonpenkin ai-noaksi mahdolliseksi leposijakseen.

Yhteinen ystävämme maisteri Kinos pelasti meidät kuitenkin tästä melko viileästä ja hieman arveluttavasta yöpymispaikasta, loihkien puutteessa oleville varsin laatuun käyvän majoituksen, joka kiitoksella hyväksyttiin ja hyväksikäytettiin. Allekirj. kohdalla paikka oli harvinainen ja huolimatta eräänlaisista ennakkotiedoituksista, yö kului rauhallisesti unen helmoissa. Ei edes pääkaupungille ominaiset hälytykset rikkoneet sen yön rauhaa.

yhdistys oli avoin yleisölle, ja koska Kaila oli siellä puheenjohtajana ja osallistui keskusteluihin esitelmien jälkeen, sitä harrastettiin innokkaasti. ... Eräs erikoinen piirre Kailan puheenjohtajuudessa oli: Hän jakoi puheenvuoroja ’vain asiantuntijoille’ ... Kerran kuitenkin yleisöstä joku, jota Kaila ei tuntenut, erehtyi pyytämään puheenvuoroa, joka tietysti oli hiukan puuta heinää. Kaila julmistui, paukautti armottomasti nuijan pöytään ja suorastaan julmistui: ’Minä pyysin ASIAANTUNTIJOITA käyttämään puheenvuoroja!’ Siinä paikassa puhuja vaikenä nolona.” (Rainio 1996, 280.)

⁵³ Wigell 1994, 18; VW 21.2.2000.

Illalla mentyämme Kaup. kirjaston kerhohuoneeseen, ensi huomiomme kiintyi avaran huoneen seinillä oleviin maalauksiin. Näimme useita kuuluisien filosofien muotokuvia ja peräseinällä oli suuri, *Ateenan koulua* esittävä taulu, jota eivät silmät väsyneet katselemasta. Kuulimme maalauksien olevan Tampereelta muuttaneen tuttavamme, taiteilijakerholaisen käsialaa.

Toinen havaintomme oli, että kerhoon saapui hämmästyttävän paljon väkeä. Mutta niinpä Helsingin kirjastokerholla onkin kaiken toiminnan ”sieluna” sen johtaja, filosofisen tiedon valpas tutkija ja erikoistuntija. Hänen rinnallaan toimii useita kerholaisia, jotka, antaen oman, arvokkaan lisänsä ohjelmansuorituksiin, vaikuttavat kerhon todellisina tukipylväinä, elävöittäen opiskelutyötä esimerkiksi innostuksella, jopa niinkin, ettei anneta kenenkään keskeyttää kerhon toimintaa.

Kerhoilta oli, kuten siis saattoi esiintyjistä odottaa, korkeatasoinen. Se oli henkinen juhla-ateria meille tamperelaisille. Siihen käytiin käsiksi kuin nälkäinen leipään, ja tultiin ravituiksi. Illan tärkein ohjelmanumero oli kerhon johtajan, tohtori Saarnion esitelmä ”Arvoista ja eettillisyydestä”. Esitystä seurannut keskustelu valaisi vielä ehkä muutamista vaikeataajuisilta tuntuneita kohtia esitelmässä. Kerhon lehti Symposion tarjosi näytteen kirjoittajain pitkälle ehtineestä ajattelutyöstä tieteen maailmassa. Ilta kului vain liian nopeasti, mutta sunnuntaina luvattiin lisää niin henkistä kuin aineellistakin nautintoa.

Sunnuntaiksi oli järjestetty ohjelmaan retki Seurasaaren sikäläisten kerholaisten kanssa. Seurasaaren ravintolassa aterioitiin fyysillisen olemuksemme vahvistamiseksi ja henkisestä virvoituksesta huolehdittiin esitelmän muodossa, aiheena epikurolaisuus. Sitä seurasi ajatustenvaihto, ja myös edellisenä iltana keskeytynyt keskustelu jatkui uudelleen varsin vilkkaana ja osittain huvittavanakin, etenkin päädyttyessä budhalaisuutta käsittelevään aihepiiriin. Laajan, loistavasti esitetyn selostuksen budhalaisuudesta kuultuamme totesimme, että tämänkin aihe saattoi avata tutkijalleen mitä mielenkiintoisempia näköaloja.

Jossakin yhteydessä muuan puheenvuoron käyttäjä sanoi, että filosofian tutkiminen tekee ihmisen iloiseksi. Sen saattoi kyllä uskoa Helsingin kerholaisista. Heidän tartuttava iloisuutensa teki vieraistakin iloisia, he nauttivat olostaan, kuulemastaan ja näkemästään suuremmoisesti. Kun kiitollisuuden ja kunnioituksen tuntein erosimme saattajistamme lähtöhetkellä Helsingin asemalla, toivoimme vain, että pian saisimme iloita uudesta jälleennäkemisestä. Ja niin oli juhla loppunut, mutta arkeenkin seurasi meitä retkestämme mieluisat, kohottavat muistot. Kävijä⁵⁴

Raili poikkesi useimmista kerhoaktiiveista siinä, että hänelle tamperelaiset olivat täysin uusia tuttavuuksia. Saarniot, Kinos, Teuvo Vihersalo (myöh. Rasku), Anni Ruuskanen ja Eija Seppänen-Kiiskinen tunsivat heidät jo Tampereen ajoiltaan. Raili oli itse asiassa psykologian opintopiiriä johtaneen Sirkka-Liisa Meren ohella ainoita syntyperäisiä helsinkiläisiä kerhon sisärenkaassa. Tamperelaisten kymmenpäinen retkikunta avasi hänen ensimmäisen kiinteän yhteytensä tulevaan kotikaupunkiinsa. Kerhojen vieraillessa toistensa luona vuosittain tuli Tampere Railillekin tutuksi kauan ennen kuin hän muutti sinne 1963 YKK:n opettajaksi. Ilman tätä vuosien

⁵⁴ Kerholehti *Näre*, 21.3.1945, TKA, T:reen kaupunginkirjasto, Hc 2:18.

mittaan kiinteäksi kehittynyttä yhteyttä Raili olisi saattanut joutua samanlaisen kynnysen eteen kuin 1950-luvun lopulla useat YKK:n opettajat, jotka eivät tahdaneet seurata Yhteiskunnallista korkeakoulua pääkaupungista Tampereelle.⁵⁵

Välirauha ja Lapin sota

Pitkän asemasotavaiheen jälkeen taistelu Suomesta saavutti ratkaisunsa kesällä 1944. Murrettuaan talvella Leningradin saarron Neuvostoliitto pystyi siirtämään lisää sotavoimia Karjalan kannakselle ja Itä-Karjalaan. Helmikuiset pommitukset ennakoivat massiivista sotilaallista vyörytystä, jonka tavoitteena oli pakottaa Suomi nopeaan antautumiseen. Hyökkäys alkoikin joukkojen keskityksen jälkeen kesäkuun alussa. Se kulmineitui kesä-heinäkuun vaihteessa Viipurin lähellä Talin ja Ihantalan välisessä maastossa edestakaisin raivonneeseen suurtaisteluun, jossa suomalaisten onnistui lopulta pysäyttää neuvostojoukkojen eteneminen. Torjuntavoiton ja Laatokan Karjalassa käydyn tehokkaan viivytystaistelun seurauksena Neuvostoliitto, joka tarvitsi joukkojaan muualla, katsoi ennen pitkää edullisemmaksi pyrkiä poliittiseen ratkaisuun. Suomi puolestaan katkaisi suhteensa heikentyneeseen Saksaan. Syyskuun alussa solmittiin aselepo Neuvostoliiton kanssa ja 19.9.1944 saatiin aikaan välirauha sen ja muiden Suomen kanssa sotatilassa olleiden liittoutuneiden kanssa.⁵⁶ Sota ei kuitenkaan loppunut välirauhaan, koska puolta Suomea Oulusta pohjoiseen miehitti entinen aseveli 200 000 miehen voimalla. Koska välirauhansopimus edellytti Suomen sotavoimien kotiuttamista 5.12. mennessä, Lapin ongelman ratkaisulla oli kiire. Jo syyskuun alussa siviiliväestöä alettiin evakoida tulevien sotatoimien tieltä ja kuun lopulla alkoi saksalaisten vetäytyminen pohjoista ja Norjaa kohti. Saksalaiset karkotettiin pohjoisesta Lapista marraskuun loppuun mennessä, mutta Käsivarren Lappi saatiin vallattua takaisin vasta huhtikuun lopulla.⁵⁷ Kun rauha lopulta tuli, se merkitsi enemmän henkistä kuin aineellista helpotusta arkiseen elämään, jota hallitsi vielä vuosia säännöstely ja monet muut rajoitukset sekä sotakorvausten tuottama rasitus.

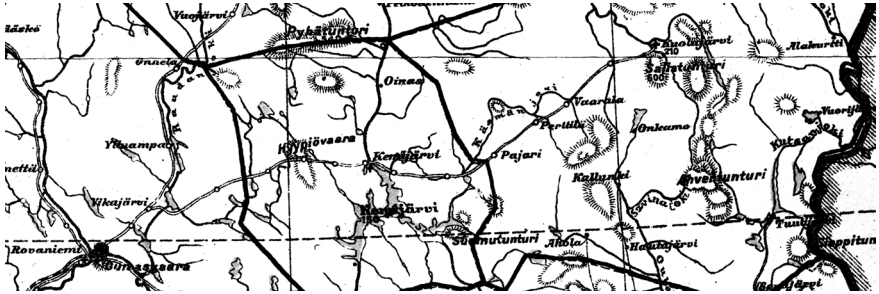
Tilma Oinas

Hilppa Kinoksella oli Lapissa äitinsä puolelta täti, joka eli Pelkosenniemen Saunavaarassa neljäkymmentä kilometriä Kemijärveltä pohjoiseen. Vuonna 1942 annetun työvelvollisuuslain perusteella miehet ja naiset olivat velvollisia osallistumaan tarvittaessa mm. maataloustöihin ja Hilppa olikin matkustanut jo kesällä 1943 yhdessä 16-vuotiaan Reino Saarnion kanssa Kemijoen varteen Tyyne-tätinsä ja Ilmari Oinaan taloon. Kahdella muullakin Oinaan veljeksellä, Augustilla ja Eliksellä, oli lähistöllä jonkin verran vaatimattomammat tilat. Uuno oli lähettänyt Reinon pohjoiseen maatoihin, ettei tämä joutuisi jonnekin tukinuittoon ja kukaties saisi

⁵⁵ Rasila 1973, 192–195, 204–205. Opettajista kaksi kolmannelta jäi eri syistä siirtymättä Tampereelle.

⁵⁶ Kuussaari ja Niitemaa 1948, 141–218, 253; Tarkka ja Tiitta 1987, 160–163.

⁵⁷ Kuussaari ja Niitemaa 1948, 253–254, 255–265.

Oinas Kemijoen varrella. (Rosberg, J. E. *Lappi*. Kansanvalistusseura, Helsinki 1911, karttaliite.)

huonoja vaikutteita.⁵⁸

Elis Oinaalla, joka kuoli juuri elokuussa 1943, oli vaimonsa Tilman kanssa kaksi pientä lasta, Ale ja Lea. Lisäksi talossa asui Eliksen ja hänen vuonna 1927 kuolleen ensimmäisen vaimonsa Eevan tytär Eevi (1920–1991). Hilpan ja Reinon myötävaikutuksella Eevi pääsi vuorostaan seuraavan vuoden alussa puoleksi vuodeksi töihin Helsingin kaupunginkirjastoon. Eevi, Hilppa ja Raili, joka oli vain kolme viikkoa Eeviä nuorempi, viihtyivät yhdessä työn ulkopuolellakin.⁵⁹ Eevin nauttimaa yleistä suosiota lisäsi se, että hän kykeni järjestämään Tilman kautta kunnollista kahvia, tupakkaa, leivonnaisia ja muuta säännöstelyn alaista – pohjoisessa oli hyvät suhteet Ruotsiin ja toistaiseksi myös saksalaisiin.⁶⁰ Eevi muutti tammikuun lopussa Härmäläis-osakunnan taloon, jonka ikkunat helmikuun ensimmäinen suurpommitus särki hänen järkytyksekseen vain viikkoa myöhemmin.

Pommitusuhka aiheutti sittemmin sen, että pääkaupungista ryhdyttiin kesällä 1944 evakuoimaan historiallisia arkistoja maaseudulle. Myös kirjastosta alettiin muiden töiden ohessa lähettää kirjoja pääkaupungin ulkopuolelle, lähinnä Orlammille.⁶¹ Ylimääräistä työtä tuotti myös mm. Saarnion 1941 aloittama kirjojen uudelleenluokittelu Deweyn desimaalijärjestelmän mukaan (tämä mittava hanke ehti valmistua 1962, juuri ennen Saarnion jäämistä eläkkeelle), minkä tehtävän

⁵⁸ RS 19.4.2004; KK 21.2.2002; AO 8.3. ja 3.7.2002; JK 30.7. ja 13.11.2001.

⁵⁹ Kolmikolla oli toisilleen vieläpä lempinimet. Eevi sai eräästä Railin piirroksista päätellen jonkin linnun nimen, Hilppa oli Haukku ja Raili oli Pupu Jussintytär.

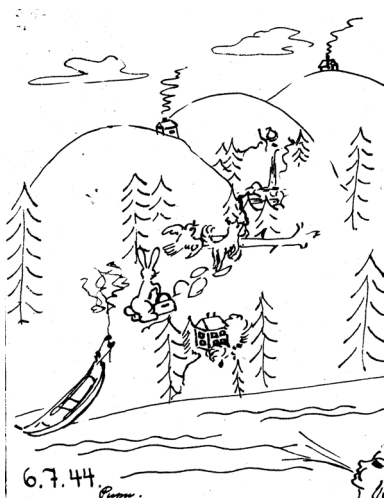
60 Siitä, millaiseksi elämäyksi Eevin kahvi- ja pullatarjoilu saattoi noissa oloissa muodostua, olkoon tässä esimerkkinä Anni Ruuskasen spontaani runo helmikuussa 1944: ”Kahvi, kahvi, pullapalanen / kahvi kahvi pullakahvi / oi pulla pulla pullakahvi.” Tämän ja eräiden tähdellimpien ajoitus- ja asiastietojen lähteenä on Eevi Kraftin (o.s. Oinaa) vieraskirja, joka on hänen Kanadassa asuvin lastensa Jounin, Eeva-Maijan ja Veli Eliksen hallussa.

61 Kirjat sijoitettiin pääosin Otalammien työväentalolle, jossa avattiin kesällä vuoden loppupuolelle saakka toiminnut siirtokirjasto. Sitä hoitivat maisteri Eila Seppälä ja avuksi lähetetty Eeva Lilja, jotka toteuttivat myös kirjastokorhoatetta perustamalla ruotsin- ym. kielten kerhoja. Seppälä opetti myöhemmin 1960-luvulla Tampereella Raili Kaupin kanssa kirjasto-oppia Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Eeva Liljan (myöh. Vauhkonen) sisar oli klassista filologiaa opiskellut Saara Lilja (1923–2003), jonka kanssa Raili ystäväystyi sodan jälkeen. Saara oli käynyt Railin tavoin lapsena Sylvia Forsbergin valmistavan koulun. (H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomus 1944; Eeva Liljan kirjeet U. Saarniolle Otalammilta 3.8.–6.10.1944, TaY RKA, C1, c; SL 27.2.2000.)

toteutuksessa myös Raililla oli tärkeä rooli.⁶² Heinäkuussa 1944 Raili ja Hilppa suunnistivat kotiin palaavan Eevin kanssa Oinasten luokse Saunavaaraan hyvin ansaitulle Lapinlomalle. Railin ja Hilpan osalta kyseessä oli itse asiassa työpalvelu – maaseutu oli suosittu työpal-

Vasemmalla Raili Kauppi perunapellolla Saunavaarassa 1944. (TaYK RK.)

Retkestä läheiselle Pyhätunturille kertovat Raili Kaupin piirroksat Eevi Oinaan vieraskirjasta 6.4.1944. (Jouni Kraft.)

velukohde ruokatarvikkeiden puutteesta kärsivien kaupunkilaisten keskuudessa. Hilppa ja Raili viettivät maatoissa heinäkuun ja puolet elokuusta. Hilppa asui täntinsä luona, Raili puolestaan Eevin ja tämän äitipuolen Tilman vieraana. Peruna- ja ohrapelloilla ahkeroinnin lomassa kolmikko teki vaelluksia mm. Pyhätunturille.

Raili ehti tutustua vierailunsa aikana myös emäntäänsä Tilma Oinaaseen (1910–1991). Tämä oli osallistunut 1930-luvun alusta saakka paikalliseen lottatyöhön, mutta kaipasi velvollisuuksien täyttämän elämänsä vastapainoksi myös sivistysharrastuksia. Helsingin kirjastokerhoryötä koskevat kertomukset herättivät Tilman kiinnostuksen. Sitten hänen opiskelupyrkimyksensä ja tarpeensa aloittaa jonkinlainen kerhotyö Saunavaarassa muodostivat toistuvan teeman siinä

⁶² H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomus 1962 sekä Raili Kaupin 18.5.1960 Uudenmaan lääninhallitukselle tekemä apulaiskirjastonjohtajan valintaa koskeva valitus, johon sisältyi maininta siitä, että hän oli henkilökohtaisesti siirtänyt ”suuren osan varastoidusta kirjallisuudesta vanhasta luokitusjärjestelmästä uuteen” (133 §).

pitkäaikaisessa kirjeenvaihdossa, joka hänen ja Railin välille kehkeytyi.⁶³ Ensimmäisen kirjeensä Tilmalle Raili lähetti heti Helsinkiin palattuaan. Siinä hän vielä teititteli tulevaa ystäväänsä, jota erotti hänestä pitkän välimatkan ja kymmenen ikävuoden lisäksi leskeys ja kaksi lasta:

Hyvä rouva Oinas

Kiitollisena muistellen vieraanvaraisuuttanne lähetän Teille tämän paketin. Toivottavasti se joskus on hyödyllinen, kun Teillä on sentään apteekillekin pitkätkö matka. Olen etsinyt kovasti, mutta en ole täältä mitään mukavampaakaan löytänyt. Koetin saada sinne sellaisia aineita, joita voi noin arvaamatta ja äkkiä tarvita, ja eräs farmaseutti, jonka sisareni kautta tunnen, auttoi minua.

Elämme yhä täällä Lapin muistoissa. Olen kertonut kaikille, jotka vain ovat halunneet kuulla, kuinka ihanaa siellä oli. Viime aikoina on kertomusta voinut valaista valokuvilla. Olen tilannut niitä ja lähetän Teille niin pian kuin vaan saan, mutta niiden valmistaminen liikkeessä kestää nykyään melko kauan. Osa niistä on onnistuneitakin ja kaikki ovat täynnä hauskoja muistoja.

Lo mastani on vielä yksi viikko jäljellä. Matkustan nyt elokuun lopulla Heinolaan sitä viettämään. Yritän siellä olla ahkera ja opiskella hiukan. Kotona on vähän hankala lukea, aina on jotakin muuta, jota pitäisi tehdä tai joka vaatii tarkkaavaisuutta. Heinolassa saa olla rauhassa, sillä sieltä ovat melkein kaikki vanhat tuttavat, varsinkin nuoret, poissa. Se on myös hyvin kaunis kaupunki, mutta kovin kovin pieni ja unelias. Hilppa matkustaa kotiinsa Tampereelle samaksi viikoksi.

Vielä kerran siis parhaat ja sydämellisimmät kiitokseni ihanasta kesälofasta. Ja myös kaikesta hyvästä, minkä mukaani sain! Perhe pitää kauheasti poronlihasta ja on kovin kiitollinen ja lähettää paljon terveisiä! Paljon terveisiä minulta myös Teille ja Eeville ja koko talonväelle!

Kaikkea hyvää toivottaen

Raili Kauppi⁶⁴

Tilma ei ennättänyt vastata kirjeeseen ennen Lapin kiireellistä evakuointia sotatöiden tieltä syyskuussa. Evakuoinnin johdosta peruna- ja viljasato, jota kesän hallat olivat jo verottaneet raskaasti, jäi Pelkosenniemielläkin suurelta osin korjaamatta, minkä lisäksi sota vei mukanaan huomattavan osan karjasta. Vetäytyessään Lapista saksalaiset olivat polttaneet suuren osan rakennuksista, tuhonneet pääosan rautatie- ja maantiesilloista sekä miinoittaneet tuhoamatta jätettyjä tierumpuja, rakennuksia ym. Myös Oinaiden tiloilta oli osa asuin- ja muista rakennuksista palanut.⁶⁵ Raili perheineen oli siksi sekä yllättynyt että liikuttunut, kun Tilma pystyi maaliskuussa 1945 evakostakin lähettämään heille poronlihaa ja villasukkia.

⁶³ Tilma Oinaan poika Ale Oinas löysi Raili Kaupin kirjeet – kaikkiaan 51 kappaletta sekä joitakin postikortteja – äitinsä papereiden joukosta vuonna 2002. Railin ja Tilman ystävyyden ohella kirjeet valottavat arvokkaalla tavalla Railin elämää ja ajattelua.

⁶⁴ TaY RKA, RK TO:lle 17.8.1944.

⁶⁵ Kallioniemi 1990, 205–206, 260–262; Ursin 1980, 49–57, 120–141, taulukkoliitteet 20, 22; TaY RKA, RK TO:lle 3.3.1945; AO 8.3. ja 3.7.2002.

... Parhaat kiitokset, Tilma, molemmista suurenmoisista paketeistasi. Ne tulivat molemmat perille erinomaisessa kunnossa ja olivat kauhean herkullisia. Tämä uunissa paistettu [poronpaisti] oli kovin hyvää ja sopii hyvin eväsvoileiville kaiken muun muassa mihin se sopii. Ja ne valkoiset hiihtosukat ovat suloisia. En ole niin pehmeätä villaa tavannut pitkiin aikoihin ja pidän sukista hyvin paljon.⁶⁶

Raili jatkoi kirjettä Tilmalle (jonka oletti olevan jo Saunavaarassa, mutta joka vastaanotti sen Kainuussa):

Tuntuu taas virkistävältä, että kevät on tulossa. Talvi on ollut vähän väsyttävä ja aina on kiirettä. Siellä Saunavaarassa on varmasti kauhean paljon työtä, mutta siellä on varmaan paljon rauhallisempi olla kuin täällä, missä aina on jotakin touhua ja hälyä. Siitä huolimatta olen täällä kotonani, mutta joskus tahtoisi vähän päästä joksikin ajaksi kokonaan pois. Tänä kesänä menen luultavasti Tyrväälle sisareeni luo. Seuraavana – kiitos! – tulen ehkä katsomaan uutta kotianne. Ainakin tulisin mielelläni, saa sitten nähdä, millaiselta maailma silloin näyttää.

Parhaat terveiset sinne Saunavaaraan! Toivottavasti sinnekin pian tulevat kevät ja kaikki pääsevät kotiin evakosta. Voi hyvin! Raili

Juho ja Liikesivistysrahasto – toinen otto

Kauppien kotiolot olivat rauhoittuneet jonkin verran Hilkan suoritettua farmaseuttitutkintonsa ja muutettua vuodenvaihteessa Tyrväälle. Äiti Ali työskenteli edelleen pankissa ja Railin isäkin oli päässyt pari vuotta aiemmin taas Liikesivistysrahaston leipiin, työhön, jonka hän oli jättänyt aikanaan siirtyessään Heinolaan pankinjohtajaksi. Paikka oli auennut yllättäen, kun rahaston sihteeri ja asiamies V. P. Nurmilahti oli jäänyt kesäkuussa 1943 postitalon aukiolla kuorma-auton alle ja kuollut vammoihinsa. Hätiin oli kutsuttu samoja tehtäviä 1920-luvulla hoitanut Juho Kauppi, ”joka ... tottuneesti hoiti sihteerin ja rahastonhoitajan työt”.⁶⁷

Siinä käsityksessä, että työsuhde jatkuisi entisellään hamaan tulevaisuuteen, Jussi oli ryhtynyt rahaston kannatusyhdistyksen hallituksen siunauksella toukokuussa 1944 jälleen myös toimittajaksi: hän valmisteli historiikkia julkistettavaksi tammikuussa 1945 vietettävässä rahaston 25-vuotisjuhlassa. Railin kirjeissään harmittelemat opintoja haitanneet kiireet saattoivat johtuakin osaksi Jussin hankkeesta, mikäli tämä turvautui tyttärensä historialliseen asiantuntemukseen ja kirjoitusapuun.⁶⁸

Tuolloin 66-vuotias Juho Kauppi jatkoi työssään vuoden 1946 loppuun ja olisi jatkanut mielellään edelleenkin, ellei rahaston organisaatiota ja toimintaa olisi päätetty järjestää uudelleen. Jussin toimenkuva ja valtuudet kaventuivat uudistuksen seurauksena huomattavasti, minkä lisäksi hänen ja uuden asiamiehen, eversti L. Leanderin, välejä vaikeuttivat niin ammatilliset kuin henkilökohtaisetkin eri-

⁶⁶ TaY RKA, RK TO:lle 14.3.1945.

⁶⁷ Puukari 1959, 60–61.

⁶⁸ Kauppi 1945; SLR:n kannatusyhdistyksen hallituksen kokouspöytäkirja 15.5.1944, §2 ja liite, SLR:n arkisto.

mielisyydet.⁶⁹ Ennen pitkää Juho koki saaneensa tarpeekseen ja sanoi itsensä irti. Kovasta kokemuksesta huolimatta hän seurasi jatkossakin kiinnostuksella erilaisen rahastojen toimintaa ja julkaisi vielä 1958 *Kuvapostissa* Suomen tuhansien rahastojen tilaa kartoittaneen artikkelin ”Tuottamattomat rahastot”.⁷⁰

Matematiikan maailmaan

Syksyyn 1944 tultaessa Raili oli ehtinyt perehtyä kirjaston matemaattisessa opintopiirissä infinitesimaalilaskentaan jo yli kahden vuoden ajan. Yliopisto oli suljettuna marraskuuhun saakka välirauhansopimuksen edellyttämien järjestelyjen ja Lapin sodan johdosta, mutta tynkälukuvuoden viimein käynnistyttyä Raili aloitti määrätietoiset matematiikanopinnot neljän eri opettajan luennoilla. Matematiikan ohella hän osallistui ainoastaan Kailan luonnonfilosofian ja tietoteorian kursseille. Professorit Pekka Myrberg (differentiaalilaskennan kurssi), Rolf Nevanlinna (matematiikan johdantokurssi), Kalle Väisälä (differentiaaliyhtälöt) ja apulaisprofessori Felix Iversen (analyttinen geometria) olivat kaikki 1910-luvulla väitelleitä, matemaattisessa maailmassa funktioteoreettisilla tutkimuksilla maineensa luoneen professori Ernst Lindelöfin oppilaita.⁷¹

Myrbergin, Lindelöfin seuraajan ja tämän lailla funktioteorian tutkijan luennot tuottivat Railille vähiten ongelmia, koska kirjastossa oli käytetty juuri Myrbergin differentiaali- ja integraalilaskennan oppikirjaa. Mitä tulee Nevanlinnaan, Lindelöfin menestyksekkäimpään oppilaaseen, lukuvuoden 1944–45 opiskelijoilla oli jonkin verran epäonnea tämän yleensä ensiluokkaisen luennoitsijan kohdalla. Sodan aiheuttamat katkokset opetusrutiinissa, yliopiston rehtorinviran hoitaminen, saksalaismielisyydestä seurannut poliittinen epäsuosio ja erinäiset ongelmat yksityiselämässä haittasivat hänen opetustyötään. Lisäksi se jäi lyhytaikaiseksi, sillä jouduttuaan jättämään rehtorin virkansa syksyllä 1945 hän viihtyi Suomessa yhä huonommin siirtyen jo vuoden kuluttua matematiikan professoriksi Zürichiin. (Tämä oli suurempi menetys Helsingin yliopistolle kuin Nevanlinnalle, jolle Zürich tarjosi selvästi paremmat yhteydet kansainväliseen matemaatikko yhteisöön.) Lukuteoriaa tutkinut Kalle Väisälä hoiti yliopiston matematiikan dosentuuria Myrbergiltä perimänsä teknillisen korkeakoulun professuurin ohessa. Iversen, joka pasifistina oli outo lintu äärioikeistolaisen Rolf Nevanlinnan ja samanhenkisen Myrbergin laitoksella, pyrki iskostamaan tuleviin matemaatikoihin kunnollista laskutaitoa loputtomilla harjoitustehtävillään. Iversen oli opettanut aikanaan jo Rolfia ja tämän vanhempaa veljeä Frithiofia.⁷²

⁶⁹ Pääasiassa Juhon kirjoittamissa rahaston kannatusyhdistyksen hallituksen kokouspöytäkirjoissa (20.9., 17.12.1946, 28.3.1947) ja eversti Leanderin kirjoittamissa SLR:n työvaliokunnan pöytäkirjoissa (11.12., 14.12.1946) voi rivien välistä aistia henkilökohtaista vastenmielisyyttä toista osapuolta kohtaan, vaikka kiistaa käytiinkin nimellisesti rahaston toiminnan yksityiskohdista ja työtehtävistä.

⁷⁰ *Kuvaposti* 4/1958. Juho jätti eronpyyntönsä vuoden 1946 lopulla, mutta eron saaminen venyi seuraavan vuoden maaliskuulle; Leanderin toimittama pikkutarkka Jussin tekemien tilinpäätösten tarkistus ja kokouspöytäkirjojen sanamuotojen korjailu vaikuttavat melkein pä simputukselta.

⁷¹ H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomukset 1942–1945; Klinge et al. 1990, 154; Klinge et al. 1989, 917; Lehto 2001, 47.

⁷² Klinge et al. 1990, 136, 146–149, 481; Lehto 2001, 49, 66–72, 157–165, 171, 174–190, 193–207,

Lukuun ottamatta Iverseniä eivät Railin matematiikanopettajat näytä vaikuttaneen häneen varsinaisesti elämäntarkoituksellisessa tai muussakaan ei-matemaattisessa mielessä. Iversen ja hänen vaimonsa Toini ponnistelivat ahkerasti rauhanaatteen puolesta.⁷³ Carola Saarnio ja Toini Iversen kuuluivat molemmat jo 1930-luvulla Naisten kansainväliseen rauhan ja vapauden liittoon, johon Kauppiikin 1940-luvun lopulla liittyi.⁷⁴ Felix Iversenin hyväntahtoisesta hahmosta mainitaan kirjallisuudessa tinkimättömien laskuharjoitusten, korkean puheäänien ja rusottavien poskien ohella hänen Pyrrhoksen voittonsa taistelussa rauhan puolesta – hänelle nimittäin myönnettiin 1940-luvun lopulla Stalinin rauhanpalkinto.⁷⁵

Matematiikan tarjoamat oivallukset tuottivat Railille suurta henkistä mielihyvää, mikä käy ilmi 3.6.1945 Tilma Oinaalle lähetetystä kirjeestä: ”En ole koskaan nauttinut opiskelusta niin paljon kuin juuri tänä vuonna, jolloin pääsin käsiksi matematiikkaan. Se on niin kirkasta ja täsmällistä ja luotettavaa tietoa, siksi sen omistaminen ja omaksuminen tuottaa niin suurta tyydytystä.”

Matemaattisen lahjakkuuden kehittäminen varsinaiseksi luovaksi kyvyksi olisi kuitenkin vaatinut lähes yksinomaista omistautumista tälle harvoille avautuvalle ja vaikeasti popularisoitavalle tieteenalalle. Erikoistumista tärkeämpää Railille olisin lopulta matematiikan kaksoistehtävä kokonaisvaltaisen maailmankatsomuksen muodostamisessa: ensinnäkin erityistieteiden tulosten ymmärtäminen edellytti enenevästi korkeamman matematiikan hallintaa ja toiseksi matematiikan, kuten logiikan, harrastus toi kaikkeen ajatteluun selkeyttä ja kurinalaisuutta.

Yhdessä logiikka ja matematiikka tarjosivat muuttuvien historiallisten tosiseikkojen ja kaoottisen nykyhetken vastapainoksi objektiivisia, yleispäteviä, yksiselitteisiä ja todistettavissa olevia kiintopisteitä, joihin järki saattoi luottaa ja joiden selkeydessä se koki harmoniaa. Varmuudesta huolimatta ne eivät olleet itsestäänselviä, vaan niihin liittyi loputtomiin kiehtovia jatko-ongelmia – ja toisin kuin elämässä yleensä, niiden ongelmat eivät merkinneet konflikteja.

Kinos vaeltaa länteen

Hilppa Kinos oli kärsinyt sodan loppuaikoina ja välirauhan solmimisen jälkeen yllirasituksesta ja aliravitsemuksesta, mikä saattoi olla syynä siihen, että hänen kerhotyönsä jäi keväällä 1945 vähäiseksi. Heinäkuussa Hilppa matkusti kesälomallaan

211–215, 224–228, 253; Lehto 2004, 9–10, 23, 389; Lindfors 2003, 284–285.

⁷³ Felix Iversen kuului muun muassa Rauhantyön yhteisjärjestöön ja Suomen rauhanliittoon. Kaupin kirjojen joukossa oli Iversenin *Pallotrigonometrian oppikirjan* ohella tämän yhdessä Signe Sarlinin kanssa kokoama *Suomenkielisen rauhankirjallisuuden luettelo* vuodelta 1934. (TaY RKA, RK:n kirjakokoelma.)

⁷⁴ Felix Iversen toimitti 1930-luvulla *Rauhaa kohti* -lehteä, johon Carolakin kirjoitti. Sattumoisin vuonna 1936, jolloin Heinolassa lukioon siirtyneen Railin rehtori A. Lahti varoitteli *Koulu ja maanpuolustus* -kirjassaan ”nihilistis-pasifistisesta opettaja-aineksesta”, Carola Saarnio julkaisi *Rauhaa kohti* -lehdessä artikkelin ”Kuka on ’puolustusnihilisti?’” (5/1936, 53–54), jossa hän arvosteli irrationaalisuuden lietsontaa edellisen maailmansodan opetuksen valossa; kirjoitusta seurasi Rauhantyön yhteiskomitean ”Julkilausuma rauhan puolesta”.

⁷⁵ Lehto 2001, 49; Lindfors 2003, 284–285; Klinge et al., 403. Vuoden 1954 *Kuka kukin on* -kirjassa Iversen ilmoitti harrastuksikseen rauhanaatteen ja YK:n. Sen sijaan rauhanpalkintoa ei mainita.

Tukholmaan vuotta aiemmin saamansa apurahan turvin. Raili mainitsi asiasta Tilma Oinaalle: ”Hilppa Kinos on nyt Ruotsissa, virkistymässä ja tekemässä työtä. Hän oli aika sairaana keväällä ja alkukesällä. Kovin innostunut hän on oloonsa siellä ja haluaisi viipyä mahdollisimman kauan. Toistaiseksi hän lähtiessään sai oleskeluluvan kuukaudeksi.”⁷⁶

Syyskuussa Hilppa valittiin vasta perustettuun sairaalasivukirjastonhoitajan virkaan, mutta hän ei palannut hoitamaan sitä, vaan hänen poissaolonsa venyi veny mistään, kunnes useiden kuukausien epätietoisuuden jälkeen alkoi vaikuttaa yhä todennäköisemmältä, että hän jäisi Ruotsiin pysyvästi. Hän asui ensimmäiset kuukautensa unkarinjuutalaisen psykoanalyytikon Lajos Székelyn perheessä. Székelyyn hän oli tutustunut Helsingissä tämän toimiessa mm. Eino Kailan johtamalla psykologian laitoksella. Hilpan kiinnostus oli siirtymässä matematiikasta psykoanalyysiin, johon perehtymiselle Tukholma tarjosi Suomea paremmat mahdollisuudet.⁷⁷ Päätös jäädä Ruotsiin ei suinkaan ollut helppo, mikä näkyy siitä, että hän erosi kirjastosta lopullisesti vasta syksyllä 1946. Székelyjen jälkeen hän eli joitakin kuukausia aatelisessa Odenkrantzin perheessä. Hän työskenteli mm. psykiatrisella klinikalla ja Tukholman läänin kasvatusneuvolassa, jossa hän osallistui kasvatusongelmia koskeviin sosiaalipsykologisiin tutkimuksiin. Samalla hän opiskeli psykoterapeutiksi, joksi hän valmistui 1947. Raili ja Hilppa tapasivat joitakin kertoja vuosien kuluessa ja pysyttelivät kirjeystydessä, kunnes molemmat päätyivät viitisentoista vuotta myöhemmin Tampereelle.⁷⁸

Työniloa Spinozan hengessä

Hilpan lähdön seurauksena Railin rooli kirjastokerhossa korostui ja vuosien mitaan hänestä tuli siellä Saarnion oikea käsi. Kirjastotyössäänkin hänen auktoriteettinsa kasvoi hänen aloittaessaan ystävänsä eron jälkeen virkaatekevänä sairaalakirjastonhoitajana lokakuussa 1946. YKK:n kirjastokurssia Raili ei kylläkään ehtinyt suorittaa vielä muutama vuoteen, minkä johdosta häntä ei voitu palkata vakinaisesti kirjastoamanuenssia korkeampaan virkaan. Käytännössä hän jatkoi vuoden vaihduttua samassa tehtävässä viransijaisena Sirkka-Liisa Merelle, joka oli valittu virkaan Hilpan tilalle.⁷⁹ Heinäkuun lopulla 1947 Meri aloitti viran hoidon ja Raili palasi amanuenssin tehtäviinsä.

Vuosikymmenen jälkipuolisko oli Railille usein uupumukseen saakka täynnä työtä yliopistolla ja kirjastossa. ”Koulukunnan” ja Saarnion ansiosta hänen ponnisteluaan inspiroi kuitenkin voimakas tietoisuus tehdyn työn sivistyksellisestä merkityksestä. Ihanteellisuuden sävyttämä innostus tulee esiin mm. vuosina 1945–46

⁷⁶ TaY RKA, RK TO:lle 10.8.1945.

⁷⁷ Vuonna 1934 perustetun suomalais-ruotsalaisen psykoanalyytisen yhdistyksen suomalainen osasto oli hajonnut sodan keskellä 1943. (Johansson 2003b.)

⁷⁸ Johansson 2003a, 157–159; H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomukset 1945–1946; Kinos 1973, 28, 30. Székely, joka oli suuntautunut psykoanalyysiin mm. Freudin oppilaan Sándor Ferenczin ja Wilhelm Reichin oppilaan Fritz Perlsin kehotuksesta, oli tullut Unkarista Saksan, Hollannin ja Neuvostoliiton kautta pakolaisena Suomeen 1938 ja hakeutunut täältä Ruotsiin toukokuussa 1944. Hän toi suomalaisen psykologiaan mm. Rorschach-testin. (Johansson 2003a, 157–159.)

⁷⁹ Hkk:n vuosikertomukset; Helsingin kaupunginarkisto, RK:n palkkakortit.

kirjoitetuissa kirjeissä Tilmalle:

Koko talven on ollut tekemistä aina vähän enemmän kuin on ehtinyt tehdä. ... Siitä huolimatta olen ollut kovin tyytyväinen työhöni. Tohtori Saarnio haluaa tehdä kirjastosta laitoksen, jonka avulla kaikki ihmiset voisivat vakavasti opiskella ja jonka avulla kaikki ihmiset tosiaan saataisiin siihen innostumaan. Tällainen ajattelu tekee minunkin työni mielenkiintoiseksi, se antaa jonkinlaisen laajemman taustan kaikille pikkuasioille. (3.6.1945.)

Ajattelin eräänä yönä, kun sattumalta en osannut nukkua, sitä, mistä juttelimme täällä ollessasi: kuinka sana ”harrastus” opiskelun yhteydessä tuntui sopimattomalta. Opiskelu on elämää. Silloin yritimme selvittää asiaa logistisesti. Nyt minusta tuntui (mutta en valitettavasti osaa sanoa asiaa logistisesti), että raja – hyvin epämääräinen – ”harrastamisen” ja ”elämisen” välillä riippuu siitä, mitä tarpeita ja miten kyseessä oleva toiminta tyydyttää. Vakava opiskelu tyydyttää ihmisen kehitysviihtä (jota kailalainen psykologia ei tunne, mutta saarniolainen kyllä) ja voimakkaita, tietoisia, biologisia henkisiä tarpeita. (Koska meillä on aivot, on meillä biologisesti tarve ajatella.) (8.12.1946.)

Saarnion kerhossa vallitsi iloisen keskittynyt opiskeluilmapiiri. Hän oli kokenut eräänlaisen valaistumisen kirjoittaessaan vuoden 1944 *Ajatuksessa* ilmestynyttä logistista tutkimustaan *Arvo ja eettisyys*, jossa hän analysoi hyvän loogista olemusta. Esityksen uusintapainoksen vuonna 1989 julkaissut Teuvo Rasku kuvaa esipuheessaan Saarnion silloista mielialaa: ”Saarnion etiikan voi määritellä mielen-tilan, mielenvireen eetikaksi. *Arvoa ja eettisyyttä* kirjoittaessaan hän eli voimakkaassa hyvyyden mielenvireessä ja kykeni siten analysoimaan sen olemusta oman kokemuksensa pohjalta.”⁸⁰

Kuten aiemmin todettiin, tamperelaiset kerhovieraat olivat kevään 1944 retkensä yhteydessä – jolloin Saarnio esitelmöi juuri *Arvon ja eettisyyden* pohjalta – panneet erityisesti merkille tämän helsinkiläistä kerhotyötä sävyttävän ilon. Kerhonjohtajalle lankeaa epäilemättä suurin ansio kerhossa vallinneesta hengestä, mutta sitä ylläpitäneet vaikutukset ja vaikutteet kulkivat käytännössä molempiin suuntiin. Esimerkiksi keväällä 1943 oli yksi jäsenistä, maisteri Elsa Langi, pitänyt esitelmän Spinozan suruttomasta ”*hilaritas*-ihmisestä”. Myös Raili esitelmöi kerhossa Spinozan etiikasta toukokuussa 1947.⁸¹ Spinozan positiivista ajattelua (kuten sitä voi luonnehtia nykyajan termein) korostava etiikka, hänen järkeen vetoava esitystyylinsä ja tinkimätön, mainetta tai vaurautta tavoittelematon filosofipersoonansa tarjosivatkin kerholaisille vaikuttavan esimerkin koko olemuksellaan filosofoinnille omistautuneesta ihmisestä. Toisin kuin Filosofinen yhdistys, jonka kokouksissa puheenjohtaja Kaila noteerasi ainoastaan akateemisesti koulutetut ja siten yleensä jonkinlaisen yhteiskunnallisenkin aseman saavuttaneet läsnäolijat, kirjaston filosofiankerho toivotti tervetulleeksi kaikki pohdiskelusta kiinnostuneet riippumatta siitä, rajoittuiko näiden koulutus kiertokouluun tai oliko heillä asuntona hellahuone, yömaja tai Nikkilän mielisairaala.⁸² Spinozan ulkonaisesti

⁸⁰ Saarnio 1989, 6.

⁸¹ H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomukset 1943, 1944 ja 1947.

⁸² RKK2:n osio ”Kirjastoelämää 1950-luvulla” sisältää Kaupin kuvauksia kerholaisista, joista monien rikkonaissessa elämässä juuri kirjastokerho tarjosi toivoa, järjestäytymistä ja rauhaa.

vaatimaton mutta sisäisesti rikas elämä ja filosofointi *sub specie aeternitatis*, ikuisuuden katsannossa, oli periaatteessa jokaisen ulottuvilla. Spinozan nöyrässä mutta nöyristelemättömässä hahmossa oli paljon yhteistä toisen lähimmäisenrakkautta julistaneen ajattelijan, Jeesuksen, kanssa. Paljolti sekularisoituneiden kerholaisten oli helpompi etsiä elämälleen esikuvaa historiallisesta, järkeen vetoavasta Spinozas-ta kuin ihmishahmoisesta jumalasta.

Myös Railissa ilmeni spinozalaiseen elämäntapaan ja filosofiaan luettavissa olevia piirteitä. Ennen kaikkea Spinozan filosofihahmo, joka säilytti vaikeissakin oloissa myönteisen elämänasenteensa, sopi malliksi Kaupille, jonka täytyi aika ajoin kamppailla luontaista melankolisuuttaan ja irrallisuudentunnettaan vastaan. Spinozan näkemykset tukivat myös Railin sisäistämää järjenmukaisuuden ja perfektion tavoittelua, uusien haasteiden etsimistä ja stoalaisvaikutteista affektien, so. mielenlylykkeiden ja -liikutusten hallintapyrkimystä. (Viimeksi mainitulla eivät stoalaiset, yhtä vähän kuin Spinozakaan, tarkoittaneet tunteiden torjumista tai kieltämistä hammasta purren, vaan niiden järjenmukaista käsittelyä ja purkamista.) Intellektuaalisten oivallusten tuottama voimakas mielihyvän elämys, johon Raili usein viittasi, merkitsi spinozalaisesta näkökulmasta kehitystä eli siirtymistä pienemmästä täydellisyydestä suurempaan täydellisyyteen; kehitys koetaan näet puhtaana mielihyvänä.

Vuonna 1945 Raili uppoutui tiiviisiin matematiikanopintoihin. Työn ja opintojen ohessa hän ehti hädin tuskin ohjata matematiikan harjoituspiiriä, eikä aikaa riittänyt lainkaan esitelmien pitoon filosofiankerhossa tai matematiikan opintopiirissä. Vuosina 1946–48 hän osallistui jälleen kerhotöihin, vaikka kirjoittikin samalla ensin filosofian laudaturtutkielmaansa ja sitten matematiikan sivulaudaturiaan.

Opetettuaan keväällä 1946 lukuteoriaa F. Nevanlinnan oppikirjan pohjalta hän rohkaistui kylliksi järjestääkseen matematiikan opintopiirissä perusteellisen esittelyn matematiikan historiasta. Yhteensä 23 esitelmästä hän piti itse 15. Kunianhimoinen sarja alkoi egyptiläisestä ja babylonialaisesta matematiikasta, esiteli laajasti kreikkalaisia matemaatikkoja (Arkhimedes, Eukleides, Pytagoras, Platon, Apollonios, Diofantos), jatkoi intialaiseen ja arabialaiseen matematiikkaan ja päättyi keskiaikaisen infinitesimaalimatematiikan kautta sen varsinaisiin luojiin, Leibniziin ja Newtoniin.

Hän ei suorittanut koskaan varsinaisia pedagogisia opintoja, joten matematiikan ja myöhemmin logiikan harjoitusryhmissä harjoitettu pitkäjänteinen opetus työ muodosti käytännössä hänen opettajankoulutuksensa. Kirjastokerhossa vuosina 1943–63 pidetyt liki kaksisataa esitelmää toimivat toisaalta perustana hänen esitystaidoilleen, joita leimasi rauhallisen vähäeleinen, kuulijaa aliarvioimaton aiheiden ja näkökohtien tasapainoinen tarkastelu.

Luku 6

Helsinki 1946–49

Vaikka Raili Kauppi oli kohtuullisesti perillä maailman ja lähiympäristönsä tapahtumista, hänen varsinainen elämänsä tapahtui yhä enemmän mielessä ja yhä vähemmän suhteessa ulkomaailmaan. Myös yksityiset ja henkilökohtaiset seikat merkitsivät hänelle vähemmän kuin yleiseen kohdistuvat pohdinnat, mikä seurasi hänen pyrkimyksistään elää filosofina eli (hänen tulkinnassaan) toteuttaa itsessään olevaa yleistä ihmisyyttä eli (hänen tulkinnassaan) järjenkykyä. Hän vierasti henkilökohtaisuutta samalla kun hän toisaalta korosti kaikessa kokemisessa oma-kohtaisuuden merkitystä. Henkilökohtaisuus liittyi hänen näkökulmastaan sellaiseen torjuttavaan ihmiskuvaan, jossa kunkin ihmisen syvin olemus on yksilöllinen, muiden kanssa jakamaton ja siitä johtuen irrationaalinen. Kaupille jokainen ihminen oli esimerkki ihmisyydestä ylipäänsä ja sellaisena osallinen ihmisyyden tunnusmerkistä järjellisyydestä. Henkilökohtaisen asennoitumisen sijasta hän korosti omakohtaisen kokemisen ja yleispätevän ajattelun merkitystä: kunkin ihmisen tulee toteuttaa yleistä ihmisyyttään mahdollisimman aidosti, mikä alkaa omakohtaisesta kokemisesta. Tähän liittyi ajatus ihmisten keskinäisestä yhteisymmärryksestä: oma syvällinen ihmisyyden kokemus auttaa näkemään ihmisen toisissakin.

Kaupin käymät yksityisetkin keskustelut pysyttelivät tyypillisesti samalla yleisellä tasolla kuin hänen kirjoituksensa ja kirjeensäkin, joissa yksittäiset tapahtumat saivat palvella vain lähtökohtana ja esimerkkinä jollekin yleiselle huomiolle.¹ Edes opiskellessaan historiaa hän ei näytä osoittaneen erityistä tarkkaavaisuutta asioiden – etenkin historiallisten, saati poliittisten tapahtumien – erityispiirteille. Tämän historioitsijoille epätypillisen ominaisuuden olisi kenties jo sinänsä pitänyt herättää hänet harkitsemaan soveltuvuuttaan historianutkijaksi.

Tieteellinen maailmankatsomus

Päättäessään opintojaan maailmansodan jälkeisinä vuosina Raili Kauppi itsenäistyi myös ajattelijana. Tämä ilmeni paitsi näkemysten selkeänä esittämisenä ja perusteluna, myös oivaltavina ja aikaa myöten syvenevinä kysymyksenasetteluina, jotka nojasivat moniulotteiseen kokonaisnäkemykseen. Hänen ihmistä ja todellisuutta koskevan filosofiansa keskeisiä kulmakiviä olivat toisaalta sivistysaate, jonka suhteen häntä inspiroivat etenkin Saarnio ja kirjastokerhotyö, ja toisaalta, ainakin aluksi, looginen empirismi, tieteenfilosofinen suuntaus, joka oli saapunut Suomeen 1920–1930-lukujen vaihteessa paljolti professori Eino Kailan välityksellä.

Professoristaan ja tämän suhteesta loogiseen empirismiin Kauppi totesi Eino Kailan syntymän satavuotispäivänä 9.8.1990 *Aamulehdessä*: ”Pyrkimys tieteelli-

¹ Käytännössä jokainen Kaupin tuntenut ja hänen kanssaan keskustellut – tämän kirjoittaja mukaan lukien – muistaa hänen hämmästyttävän luontevasti ylläpitämänsä etäisyyden niin käsiteltävään asiaan kuin keskustelukumppaniinkin.

syyteen oli yhteydessä sen kanssa, että Kaila pitkälti omaksui loogisen empirismin keskeiset periaatteet, joskaan hän ei täysin pysynyt missään dogmaattisissa rajoissa. Hän teki suunnan Suomessa tunnetuksi. Filosofian historian luennoissaan Kaila esitti loogisen empirismin kahden filosofian valtasuunnan, rationalismin ja empirismin, suurena synteisinä. Rationalismia edustaa tässä synteesisissä formaalinen logiikka. Se yhdistyy empirismin vaatimuksiin, jotka tähtäävät jonkinasteiseen koeteltavuuteen.”²

Sivistysaatteen ja loogisen empirismin muodostama kaksikko edusti Raili Kaupin varhaista käsitystä siitä tieteellisestä maailmankatsomuksesta, jota hän tavoitteli muodossa tai toisessa koko aikuisen elämänsä ajan. Käsiteparin ”tieteellinen maailmankatsomus” katsomuksellisenä elementtinä vaikuttanut sivistysaate säilyi Kaupilla pääpiirteissään muuttumattomana.³ Elämän tarkoituksena on sivistys, mikä merkitsi Kaupille alusta alkaen ennen kaikkea prosessia ja toimintaa, ei staattista olotilaa. Sivistyminen on yksilön jatkuvaa henkistä kasvua, inhimillisten mahdollisuuksien kaikinpuolista ja harmonista luotaamista ja toteuttamista. (Humanistisesta perinteestä juontuvalla sivistyskäsitteellä hän viittasi siten samaan itsekehittämisen ideaan kuin toisinaan historiallisesti vanhemmalla, uskonnollis-sävytteisellä perfektion käsitteellä.) Sen sijaan käsiteparin toinen elementti, ”tieteellinen”, koki Kaupilla muutoksia sen mukaan, millaiseksi hän eri aikoina käsitti tieteellisyyden luonteen ja tieteen mahdollisuudet edistää sivistystä. Etenkin alkuaikoina hän vaikuttaa kokeneen tieteellisyyden paitsi sivistyksen välttämättömäksi, myös sen riittäväksi edellytykseksi. Myöhemmin hän alkoi tarkastella inhimillisen kokemuksen ja ilmaisun kenttää avarammin kuin mihin looginen empirismi tai tieteellisyys yleisemminkään antoivat mahdollisuutta. Hänen sivistysajatteluunsa sisältyneet eettiset ja esteettiset teemat pääsivät tällöin kehittymään rikkaammiksi ja punoutuivat paremmin osaksi hänen ajattelunsa kokonaisuutta.

Looginen empirismi

Jälkikäteen arvioiden Raili Kaupin ajatteluun ei jäänyt pysyviä, leimallisesti loogiseen empirismiin kuuluvia elementtejä. Hänen ajattelussaan tosin säilyi se tieteellisyysvaatimus, johon ”tieteellisen maailmankatsomuksen” tavoite aina velvoitti häntä ja jonka hän aluksi käsitti juuri loogisen empirismin valossa. Mutta, kuten sanottu, vähitellen hänen näkemyksensä tieteellisyydestä avartui ja menetti alkuperäisen ehdottomuutensa. Loogista empirismia tärkeämpiä hänelle olivatkin filosofina ne ajatukset, jotka hän – aluksi kylläkin sen kautta – omaksui laajemmasta

² ”Syvähenkisen Eino Kailan vaikutus tuntuu yhä”, *AL* 9.8.1990. (Julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK3.1*.)

³ Tässä on syytä huomauttaa erästä terminologisesta seikasta. Looginen empirismi korosti objektiivisen ”tieteellisen maailmankuvan” ja siis tiedon tärkeyttä, mutta kirjastokerhossa tavoiteltiin sivistysaatteen hengessä ”tieteellistä maailmankatsomusta” ja siten ennen kaikkea viisautta elämää varten. Kauppi korosti asiaa mm. filosofiankerhon 10-vuotisjuhlassa 9.3.1952 leikkimielisellä määritelmällä: ”[Filosofiankerho on] viisaattarakastavien ihmisten joukko, joka kokoontuu Helsingin kaupunginkirjastossa yhteisesti opiskelemaan ja keskustelemaan, päämääränä tieteellisen maailmankatsomuksen rakentaminen.” (*RKK2*, 37.)

analyttisen filosofian suuntauksesta.⁴

Loogisen empirismin toisesta tärkeästä elementistä, positivistisesta tiedeteoriasta, on vaikea nähdä Kaupin ajattelussa mitään jälkiä.⁵ Positivististen vaikutteiden vähäisyys selittynee yksinkertaisesti Kaupin ajattelun teoreettisuudella, hänhän ei ollut empirisen tieteen harjoittaja vaan loogikko ja filosofi.

Huolimatta loogisen empirismin lyhytaikaisesta vaikutuksesta Kauppiin, ja huolimatta siitä, että sodan jälkeen looginen empirismi oli jo hajoamassa uusiksi kehityslinjoiksi, sitä ei voida sivuuttaa tässä pelkällä maininnalla. Se tarjoaa näet selkeän alkupisteen ja vertailukohdan hänen myöhemmälle filosofialleen. Sitä paitsi se johti hänet kiinnostavaan harha-askeleeseen: loogisen empirismin näkökulmasta kirjoitettuun pro graduun historian käsitteeseen liittyvistä ongelmista.

Ennen kyseisen laudaturtutkielman käsittelyä on kuitenkin syytä katsoa lähemmin loogisen empirismin keskeisiä periaatteita. Tästä on kuten sanottu hyöttyä myös siksi, että Kaupin ajattelun kehitystä voidaan kartoittaa etenkin 1940- ja 1950-luvuilla osittain juuri tarkastelemalla, miten ja missä järjestyksessä hän eettäntyi näistä periaatteista.

Kauppi itse luonnehti loogista empirismiä 1957 ilmestyneessä Otavan *Ison Tietosanakirjan* täydennysosassa tällä tavoin:

Looginen empirismi, uuspositivismi, logistinen uuspositivismi, looginen positivismi, filosofian suunta, joka kehittyi positivismista 1920-luvulla. Tällöin syntyi ns. Wienin piiri, jonka tärkeimpiä edustajia olivat M. Schlick, E. Neurath, R. Carnap ja H. Reichenbach. Saanut vaikutteita E. Machilta, B. Russellin filosofisesta analyysistä, L. Wittgensteinilta, konventionalismista, pragmatismista sekä nykyaikaisesta logiikasta ja fysiikasta. Pyrkimyksenä oli vapautua metafysiikasta ja selvittää tieteiden loogiset ja tietoteoreettiset perusteet sekä erityisesti hylätä filosofiassa esiintyvät yleensä metafysiset näennäisprobleemat. Samalla tavoiteltiin tieteen ykseyttä: haluttiin logiikan avulla selvittää eri tieteiden tutkiman yhteisen todellisuuden looginen rakenne ja eri tieteiden asema sen tutkimuksessa. Arvokysymykset erotettiin tieteestä samoin kuin metafysiikka. Arvostus katsottiin tunteen ilmaukseksi.⁶

⁴ 1900-luvun alussa osittain vastavaikutuksena idealististen maailmanselitysten spekulatioille kehittynyt loogisen analyysin menetelmää käyttänyt suuntaus keskittyi todellisuuden sijasta sitä koskevien ideoiden ja ilmausten sekä puhtaasti teoreettisten käsitteiden ja käsitejärjestelmien erittelyyn. Tavoitteena oli epäselvyyksistä ja epäjohdonmukaisuuksista vapaa, reaalisen ja abstraktin todellisuuden tarkasteluihin soveltuva ajattelu ja kieli. Käsitteellisten erottelujen eli analyysin ohella analyttisen filosofian suuntaus kehitti ja hyödynsi myös formaalista logiikkaa. Erotuksena loogisesta empirismistä, joka sovelsi uutta logiikkaa yksinomaan *tieteellisen* kielen analyysiin ja kehitystyöhön, filosofinen analyysi pyrki selkiyttämään ajattelua ja kielenkäyttöä kaikilla henkisen toiminnan alueilla. Analyttisen filosofian korostama ajatuksellisen ja käsitteellisen selkeyden periaate periytyi luonnollisesti kauempaa historiasta, viime kädessä antiikin filosofeilta, mutta osittain uuden logiikan ansiosta filosofinen analyysi nousi 1900-luvun ajattelussa hallitsevaan asemaan.

⁵ 1800-luvulla kehitetty positivismi korosti (perinteisen empirismin hengessä) tieteenteon lähtökohdiana positiivisia havaintoja, ts. havaintojen kuvauksia ilman niiden mahdollisiin syihin kohdistuvia spekulointeja. Tavoitteena oli havaintojen pohjalta matemaattisesti formuloitu aksiomaattinen tiede. Aksiomaattisuuden idealla – käsite- ja päättelyjärjestelmien rakentamisella muutamista peruskäsitteistä ja -lauseista – oli Kaupille tietenkin suuri merkitys, mutta se tuli hänelle tutuksi logiikan ja matematiikan eikä positivismin yhteydestä.

⁶ *Iso Tietosanakirja*, täydennysosa 1, 1957, 1542. Artikkelin lähdekirjallisuus on jätetty tässä pois. Koko artikkeli sisältyy osaan RKK5.

Luovuttuaan aikanaan uskonnollisen maailmanselityksen mahdollisuudesta Kauppi oli sitoutunut tavoittelemaan nimenomaan tieteellistä maailmankatsomusta. Looginen empirismi sisälsi eräitä Kaupin ajattelijapersoonaan voimakkaasti vetoavia piirteitä.⁷ Näistä ratkaisevin oli tieteen ykseyden aate, joka piti sisällään sekä oletuksen kaikille tieteille yhteisestä todellisuudesta että ajatuksen tieteiden yhteisestä kielestä. Edellinen oletus salli Kaupin pukea tieteelliseen asuun jo lapsuudesta tutun tarpeen käsittää ”kaikki”. Tieteen ykseyden idea vetosi häneen toisin sanoen samasta syystä kuin häntä oli lapsena kiinnostanut tietosanakirja, nuorena ylioppilaana historia ja sittemmin niin kirjasto, matematiikka kuin logiikkakin: kukin niistä pyrki omalla tavallaan esittämään tai käsittämään (joko ymmärtämisen tai kattavuuden merkityksessä) ”kaiken”.⁸ Lisäksi ajatus kaikille tieteille yhteisestä kielestä – jollaista logistiikasta toivottiin – tarjosi loogisesti lahjakkaalle Kaupille houkuttelevan näkymän työstä tieteen kehityksen eturintamassa.⁹

Tieteenykseydellinen synteesitypyrkimys poikkesi itse asiassa perustavalla tavalla Kaupin omasta, huomattavasti suvaitsevammasta kokonaisymmärryksen tavoitteesta, vaikka hän esimerkiksi filosofian laudaturtyöössään pyrkikin noudattamaan loogisen empirismin jyrkkää tieteenfilosofiaa. Suuntauksen ankaruus johtui sen toisesta avainteesistä, jonka mukaan kaikki lauseet voidaan tieteen kannalta jakaa synteettisiin eli kokemusta koskeviin, analyttisiin eli kokemuksesta riippumattomiin sekä tieteellisesti yhdenstekeviin (”mielettömiin”, ”metafyysisiin”).¹⁰ Jako analyttisiin eli apriorisiin (”kokemusta edeltäviin”) ja synteettisiin eli aposteriorisiin (”kokemuksesta seuraaviin”) lauseisiin esiintyi jo perinteisissä empirismissä, joka kielsi näin kokemustodellisuutta koskevilta väitteiltä analyttisen, so. välttämättömän totuuden. Tällä erottelulla haluttiin torjua rationalistifilosofien kokemustodellisuutta koskevat spekulatiot, joita oli mahdoton todistaa tai kumota kokemuksellisesti.

⁷ Kailan *Inhimillinen tieto* (1929, s. 173–263) ja G. H. von Wrightin *Looginen empirismi* (1945, s. 173–177) tarjoavat aikalaistulkinnat loogisen empirismin pääteemoista.

⁸ Esimerkiksi kirjaston kohdalla hänen pyrkimyksensä ”kaiken” käsittämiseen käy ilmi esitelmästä ”Mitä on kirjasto” vuodelta 1952 (*RKK2*, 18):

Ihminen on sillä tavalla tehty, että hän on filosofi, tieteenharjoittaja ja taiteilija pienoisuudessa, omissa rajoissaan. Hänen aivonsa haluavat katsella kuten hänen silmänsä. Hänen henkensä tarvitsee liikkuaan yleiskuvan maailmankaikkeudesta, vieläpä kaiken ajateltavissa olevan kokonaisuudesta, samoin kuin ihminen tarvitseen yleiskuvan maastosta, jossa liikkuu, olakseen kompastumatta. ... Kirjastosta ihminen löytää sen, mitä filosofit ja tiedemiehet ovat hänen omista kysymyksistään ajatelleet, löytää sen elämän, joka säilyy maailmankirjallisuuden kuvaamana. Nämä kaikki asiat hän saa nyt elää itse, omalla tavallaan, omasta näkökulmastaan, ja tällöin syntyy jotakin uutta ja ainoalaatuista: ihmisyyksilön persoonallinen suhde maailmankaikkeuteen. Tätä varten kirjasto on olemassa. Tämän vuoksi kirjasto sisältää parhaat teokset kaikilta inhimillisen tiedon ja elämän aloilta.

⁹ Tieteiden ykseyden aate ja tieteiden yhteisen kielen tavoittelu liittyivät sodanjälkeisinä vuosina Kaupin filosofipiirissä ajatuksellisesti siihen kansainväliseen yhdentymiskeskitykseen, joka synnytti ensin poliittiseksi yhteistyöelimeksi Yhdistyneet kansakunnat ja sitten sivistystyön saralla UNESCO:n, joka oli myös yhteistyössä filosofian kansainvälisten kattojärjestöjen kanssa. Vastaavanlaisena rinnakkaisilmiönä voisi mainita Kaupin ystäväpiirissä harrastetun esperanton, josta – kuten logistiikasta tieteessä – kaavailtiin ihmiskunnan yhteistä kieltä.

¹⁰ Tässä on jossakin määrin yksinkertaistettu loogisen empirismin tekemiä erotteluita. Tosiasiassa analyttisetkin lauseet ajateltiin mielettömiksi, koska ne eivät ilmaise mitään todellisuudesta. Tieteelliseltä kannalta ne eivät kuitenkaan olleet yhdenstekeviä, joten ne oli tarpeen erottaa omaksi ryhmäkseen.

Erottelu analyyttisiin ja synteettisiin lauseisiin liittyi kysymykseen lauseen todistamisen tavasta, johon lauseiden merkitys tyhjentävästi kytkettiin. Analyyttisesti todet lauseet ajateltiin ”tautologioiksi” (”itseä toistaviksi”) ja siten välttämättä tosiksi, koska niiden subjekti – se mistä jotakin sanotaan – tavalla tai toisella sisältää lauseen predikaatin eli sen, mitä siitä sanotaan. Näin esimerkiksi lauseen ”kaksi mielivaltaista pistettä ympyrän kehällä on täsmälleen yhtä kaukana ympyrän keskuksesta” ilmaisema ajatus seuraa analyttisesti ympyrän määritelmästä. Sitä ei edes voi todistaa empiirisesti mittaamalla, koska aistitodellisuudessa ei voi esiintyä sellaisen mittauksen vaatimaa täydellistä ympyrää.

Koska synteettiset lauseet puolestaan koskevat aistein havaittavaa todellisuutta ja siis mahdollisia (eikä välttämättömiä) asiointiloja, niiden totuutta voidaan tutkia ainoastaan aistitodellisuutta tarkastelemalla. Kieltäessään analyttisiltä lauseilta empiirisen merkityssisällön looginen empirismi teki periaatteesta verifikaatiopostulaatiksi kutsumansa kriteerin, joka soveltui samalla empiiristä todellisuutta koskevien mielekkäiden ja mielettömien lauseiden erotteluun. Postulaatin mukaan lauseen totuuden tutkimisen ehdot ovat sen koko merkityssisältö, joten sellainen kokemustodellisuutta koskeva lause, jota ei voida todistaa (verifioida) kokemuksellisesti, on mieleton.

Verifikaatiopostulaatti täytti keskeisen tieteenykseydellisen ehdon asettaessaan kaikille kokemustieteille yhteiseksi lähtökohdaksi yksittäiset empiiriset havainnot eli elementaarielämykset¹¹ ja niitä koskevat elementaarilauseet. Mutta tieteeseen kuuluu ennen kaikkea pyrkimys mahdollisimman suureen yleispätevyyteen käsitteiden ja lakien muodossa. Postulaatista seurasi näitä yleistyksiä koskeva käännettävyyssvaatimus: kaikki kokemustodellisuutta koskevat yleistykset oli voitava purkaa elementaariisiin osiin – yleiskäsitteet elementaaripredikaateiksi ja yleiset lauseet elementaarilauseiksi. Toinen tieteiden ykseyttä luova tekijä oli siten logiikka, yhteinen kieli, jonka avulla kaikille tieteille rakennettaisiin elementaarilauseista niiden tarvitsemat teoreettiset välineet: käsitteet, käsitejärjestelmät ja lakilauseet. Filosofialle jäivät tässä asetelmassa lähinnä tieteellisen kielenhuollon tehtävät: hämäryyksien, epätarkkuuksien ym. karsiminen tieteistä analyysin avulla.

Filosofian laudaturtutkielma

Aiemmin on jo tarkasteltu Kaupin 1943 kirjastokerhossa pitämää esitelmää ”Historiatieteestä katsottuna luonnon- ja hengentieteiden välisen eron kannalta”. Sen todettiin osoittavan hänen kiinnostuksensa pääpainon siirtymistä historiasta filosofiaan. Hänen kisällinäytteensä filosofina ja etenkin loogikkona oli lokakuussa 1947 hyväksytty filosofian laudaturtutkielma, jonka lähtökohtana toimi puolestaan edellä mainittu esitelmä. Sen tavoin tutkielmakin tarkasteli historiatiedettä loogisen empirismin ankaralla katseella, ja vaikka tällainen asetelma vaikuttaakin jälkikäteen kyseenalaiselta – kysymys ei ollut kepeästä ajatuskokeilusta vaan vilpittömästä yrityksestä rehabilitoida historiatiedettä sille vieraan tieteenfilosofian

¹¹ Elementaarielämys ymmärrettiin ajattelijasta riippuen hyvinkin eri tavoin. Esim. Carnap näki sen tiettyyn hetkeen sisältyvän havaintoaineksen erittelemättömänä kokonaisuutena, Schlick yksittäisenä, atomaarisena aistisisältönä.

lähtökohdista – siinä kehitellyt formaaliset analyysit todistavat joka tapauksessa aidosta loogisesta lahjakkuudesta. Esitelmään verrattuna tutkielma on sitä paitsi merkittävä askel puolueettomasti eri näkemyksiä sovittelevan filosofisen asenteen suuntaan, sillä Kauppi päätyy tutkielman lopussa erikoiseen kompromissiin tarkasteltuaan ja hylättään sitä ennen joitakin ehdottomiksi tarkoitettuja erotteluita luonnon- ja hengentieteiden välillä.

Tutkielman taustamotiivina vaikutti esitelmän lailla kysymys historiatieteen suhteesta ”oikeisiin”, so. luonnontieteellisesti suuntautuneisiin tieteisiin. Esitelmään verrattuna Kauppi oli kuitenkin edistynyt huomattavasti logiikan saralla, jossa hänen suurin siihenastinen kehitysaskeleensa liittyi Saarnion yliopistossa keväällä 1946 pitämiin relaatioteorian dosenttiluentoihin.¹² Relaatioteorian ansioista Kauppi ei ainoastaan pystynyt terävöittämään ja kehittelemään edelleen useita esitelmästä tuttuja tarkastelujaan, vaan hän kykeni myös analysoimaan hedelmällisesti sellaisia avainkäsitteitä kuin historia ja kehitys.¹³

Ajatellen toisaalta juuri relaatioteoreettisten ainesten keskeistä osaa laudatur-tutkielmassa ja toisaalta sitä suhteellisen lyhyttä aikaa – runsasta vuotta – joka Kaupilta kului luentosarjan jälkeen tutkielman kokoamiseen, luennot nähtävästi antoivat hänelle sekä yllikkeen että keinot saada tutkimonsa viimein suoritettua. Gradutyon otsikko, *Eräitä käsitteeseen historia liittyviä probleemoja*, osoittaa, ettei Kauppi tavoitellut niinkään yhtenäistä kokonaisesitystä kuin tutkielmaksi kelpavaa kirjoituskokoelmaa.¹⁴

Tutkielman lyhyen johdannon aluksi Kauppi viittaa inhimilliseen tarpeeseen tavoitella kokonaisvaltaista, tieteellistä maailmankuvaa ja tutkia myös erityistieteiden omia teoreettisia perusteita. Historiantutkimuksen kohdalla hän mainitsee erityisesti kaksi ongelmakenttää, kysymyksen sen tieteellisyydestä ja sen käsitteelliset epäselvyydet: ”Historiatieteen kannalta lisää tietoteoreettisen tutkimuksen tärkeyttä vielä se seikka, että historian tieteiden joukkoon kuulumista vastaan on tehty vastaväitteitä Sextus Empiricuksesta lähtien. Joko historia tai tiede on usein määritelty niin, ettei historiaa ole voitu lukea tieteisiin. Lisäksi liittyy historiaan suuri joukko epämääräisyyksiä, jotka on selvitettävä, ennen kuin saatetaan asiallisesti ryhtyä keskustelemaan.”

Tutkielma keskittyy näiden toisiinsa kietoutuvien problematiikkojen mukaisesti toisaalta historiatieteen tieteellisyyden arviointiin ja toisaalta eräiden historiantutkimuksen tärkeiden käsitteiden selvittelyyn. Johdannon Kauppi päättää historiaa määritteleviin lainauksiin, joissa sen keskeiseksi piirteeksi esitetään kehityksen idea.

Ensimmäinen luku ”Historian objekti” seuraa aluksi vuoden 1943 esitelmää

¹² Kirjastonjohtaja Saarnio oli hyväksytty Helsingin yliopiston dosentiksi edellisenä vuonna.

¹³ Kauppi oli kylläkin itse pitänyt jo 1944 kirjastokerhossa kolme esitelmää logistiikan perusteista (lauselogiikasta laajennettuun predikaattikalkyyliin). Kerhossa hän oli myös perehtynyt samana vuonna *Ajatuksessa* ilmestyneen Saarnion *Arvo ja eettisyys* -tutkimuksen eettisen ja arvoteoreettisen hyvä-käsitteen loogisiin analyysiin. Hän hallitsi siten loogisen analyysin perustekniikat – funktion ominaisuuksien, osa- ja käänteisfunktioiden tarkastelun ym. – hyvin jo ennen relaatioteorian luentoja.

¹⁴ Pro gradu -työ hyväksyttiin H:gin yliopiston Filosofisen tiedekunnan Historiallis-kielitieteellisessä Osastossa 18.10.1947 arvosanalla *non sine laude approbatur*.

erottaen kolme ”historiallisen” merkitystä: itse menneisyyden tosiasia eli ”oloseikka”, siitä kertova jälki tai lähde sekä historiallisesti arvokkaaksi koettu menneisyyden tapahtuma. Relatioteoreettinen analyysi sallii erottelujen teon täsmällisellä formalismilla.

Kaupin on seuraavaksi sovittava nämä eri merkitykset loogisen empirismin viitekehykseen: ”Saadaksemme täsmällisemmän kuvan tutkimamme todellisuuden rakenteesta, meidän on tarkastettava, miten nykyaikainen tiede sen konstituoii. Meidän on toisin sanoen tutkittava, missä loogisissa suhteissa eri oliopiireihin kuuluvat oliot ovat keskenään ja miten yksinkertaisimmin voidaan esittää maailman looginen rakenne, jossa jokaisella oliolla puhtaasti formaalisten ominaisuuksiensa perusteella on paikkansa.”

Kauppi muistuttaa, että ”olemassaolevan, so. havaitun piirissä on todellista se, mikä on lainalaista”. (Empiristit lainasivat ajatuksen G. W. Leibnizilta, joka totesi säännönmukaisuuden olevan ainoa erottava tekijä todellisuuden ja unen välillä.) Tällaisesta lainalaisuudesta, pysyvyydestä, yleispätevyydestä, intersubjektiiivisuudesta yms. Kaila käytti yleistä termiä ”invarianssi”, joka esiintyy usein Kaupilla.

Rudolf Carnapin fenomenalismia soveltanutta Kailaa seuraten Kauppi lähtee elementaarielämyksistä ja perustavista invariansseista, joita niiden vertailu tuottaa: ”Koko oliosysteemi voidaan nyt konstituoida elementaarielämyksistä muodostamalla havaitun samankaltaisuuden perusteella luokkia ja relatiota.”

Valitusta konstituutiosysteemistä¹⁵ ja käytettävistä käsitteistä riippuu olennaisesti, millaisia tuloksia tiede tuottaa. Kauppi toteaa: ”Tiede esittää ... tiettyä systeemiä, jota voi eräässä mielessä kutsua todellisuudeksi, mutta joka on ajassa muuttuva ja kehittyvä. Tällaiset ’todellisuudet’ eivät ole koskaan lopullisesti objektiivisia, mutta niillä on rajoitetulla alueella todellisuus-käsitteen määrittelevät tunnusmerkit, jos määrittelemme todellisuuden intersubjektiiivisuuden ja lainalaisuuden tunnusmerkkien kautta.” Näkemys tieteestä mahdollisten todelluuksien kuvajana edellyttää jatkuvaa itsekorjaavuutta, joka tuo tieteen yhä lähemmäs, joskaan ei koskaan välittömään kosketukseen perimmäisen todellisuuden kanssa. Kauppi palaa tähän ehtoon vielä historiallista esitystä koskevan viidennen luvun lopussa: ”Lausejoukkona historia on ajassa muuttuva. Empiirisen tieteen peruseräitteihin kuuluu jatkuvan kontrollin periaate, niin että kaikki tieteen lauseet ovat jatkuvasti tarkistuksen alaisina. Nykyaikainen tietoteoria on osoittanut, ettei edes singulaarinen havaintolause ole sanan tarkassa mielessä verifioitavissa eikä falsifioitavissa, sillä se väittää aina jotakin äärettömästä määrästä olaseikkoja.”

Toinen luku ”Kehitys historian peruseräiteena” alkaa muistutuksella eri tieteyden yhteisestä lähtökohdasta: ”Kaikkien empiiristen tieteyden objektina on yksi ja sama todellisuus. ... se on pohjana loogisen empirismin väittämälle tieteen ykseydestä. Erikoistieteet voidaan tällöin karakterisoida ennen kaikkea niiden käyttämien käsitteiden kautta, t.s. sen perusteella, mihin tämän todellisuuden relatiioihin ne kohdistavat päähuomionsa.” Historian peruseräiteena on siis kehitys, jonka Kaup-

¹⁵ Loogisen empirismin piirissä tunnettiin kolmenlaisia konstituutiomalleja – fysikalistinen, fenomenalistinen ja neutraali versio, jossa peruseräitteinä olevista loogisista alkioista vasta rakentuvat psyykinen ja fyysinen todellisuudenpiiri.

pi erottaa yleisemmästä muutosrelaatiosta sen palautumattomuuden ja suuntautuneisuuden (erotuksena esim. vuodenaikojen kierrosta) perusteella.

”Jonkun kehityskulun elementteinä on joukko muutospareja, joissa muutoksella on sama suunta, jolloin suunta on määritelty jonkin järjestyskäsitteen määrittämisen topologian kautta.” Kehityskululla, so. muutosparien eli kehityskaskelten järjestetyllä joukolla, saattaa olla tietty päämäärä, mutta yleisemmin pelkkä suuntakin riittää kehitysrelaation määrittelyyn.

Oliota koskevan kehitysrelaation ohella Kauppi määrittelee lyhyesti olioiden keskinäisen vertailun mahdollistavan kehittyneisyysrelaation. Kun edellinen sallii yksittäisen olion eri kehitysvaiheiden ajallisen järjestämisen, jälkimmäinen sallii olioiden keskinäisen järjestämisen.¹⁶ Historiatieteelle tällä matemaattisella lähestymistavalla on Kaupin näkökulmasta suuri merkitys: ”Vertailemalla tällaisia topologioita saatamme formuloida kehitystä koskevia empiriisiä topologisia lakeja, jotka muodoltaan ovat matemaattisia, vaikkakaan eivät siinä mielessä ’eksakteja’, että niissä esiintyisi mitattavia suureita.”

Kauppi laajentaa ajatusta topologisesta kehitysmallistaan tavalla, joka tuo mieleen vuoden 1943 esitelmän historiallisen selittämisen mallin (ks. kyseisen esitelmän tarkastelun yhteydessä lainattua vastaavansisältöistä katkelmaa):

Jos määrittelemme topologian jokaiseen järjestyskäsitteeseen nähden, joiden suhteen tietyllä alueella tapahtuu kehitystä, saamme topologisen tunnusmerkkiavaruuden (Merkmalraum), jonka dimensioluku on yhtä suuri kuin k.o. järjestyskäsitteiden lukumäärä, ja [jos] yhdistämme näin saatuun ”koordinaatistoon” avaruus-aika-koordinaatiston, voimme ilmoittamalla olion aseman tässä koordinaatistossa esittää kunkin olion kullakin hetkellä kussakin paikassa jokaiseen tarkastettuun ominaisuuteen nähden saavuttaman kehittyneisyyden. Saatujen pisteiden kautta voimme ajatella kulkevan k.o. olion ”kehityskäyrän”. Nyt voimme erottaa tunnusmerkkiavaruudesta osa-avaruuksia, jotka kaikki kuitenkin käsittävät myös avaruus-aika-koordinaatit. Näissä avaruuksissa saamme kehityskäytän projektiot, joita voidaan tulkita eri aloilla tapahtuneeksi kehitykseksi. Näin voisimme tarkastaa erikseen esim. jonkun yhteisön rakenteellista, taloudellista, aatteellista y.m. kehitystä, mutta kokonaiskuvan saamiseksi on kaikkia projektioita aina tarkastettava yhteydessä keskenään.

Lyhyessä kolmannessa luvussa ”Individuaalisesta käsitteenmuodostuksesta” Kauppi kehittää edelleen vuoden 1943 esitelmästä tuttua ajatusta siitä, miten yksittäisenkin asian kuvaus vaatii yleisiä käsitteitä ja miten historiatieteen keskittyminen yksittäisiin ja ainutkertaisiin tapahtumiin ei siten kenties merkitsekään ehdotonta eroa suhteessa yleisiin lakeja tavoitteleviin tieteisiin. Hän muistuttaa Platonilta peräisin olevasta ajatuksesta, jonka mukaan kaikki tieto on tietoa yleisestä, mistä seuraa, että ”tieto ehdottoman yksilöllisestä ei tämän mukaan olisikaan mitään tie-

¹⁶ Kauppi kohtasi itse asiassa olion kehitysanalyysissaan ongelman, jonka ratkaisemiseen hänen looginen arsenaalinsa ei vielä riittänyt: ”Sillä ei voi edellyttää, että kehitys kaikkien ominaisuuksien suhteen tapahtuisi ’samassa tahdissa’.” Ratkaisun hän löysi vasta Saarnion 1950 *Ajatuksessa* julkaisemasta, loogisia olioita käsittelevästä artikkelista, jossa tämä esitteli kollektion käsitettä. Kauppi selitti asiaa kirjessään Tilma Oinaalle 17.4.1951. Vielä kirjeen 18.2.1951 perusteella hän ei tuntenut Saarnion artikkelia tai ei ainakaan ollut oivaltanut kollektiokäsitteen soveltumista muuttuvan olion analyysiin.

toa". Historia ei tosiasiaa ole yksittäisten tapahtumien vaan niiden keskinäisten suhteiden tarkastelua. Tästä historian tutkija johtuu jo historiallisiin tyyppikäsitteisiin, jotka tosin "elementtiensä puolesta ovat määrättyyn aikaan ja määrättyyn paikkaan sidottuja, mutta sisältönsä puolesta ovat yleisiä". Kauppi päätyy siihen, että erottelua universaaliin ja individuaaliin tieteisiin ei voi pitää ensisijaisen tärkeänä jakoperusteena.

Neljännessä luvussa "Historian metoodeista" Kauppi siirtyy kysymykseen tieteiden käyttämisestä metodeista ja niiden perusteella tehdyistä ehdottomiksi ajatelluista erotteluista luonnon- ja hengentieteisiin. Toisin kuin otsikosta saattaisi päätellä, historiatieteen erityinen lähdekriittinen metodi jää luvussa vähälle huomiolle. Sen sijaan tarkastelu keskittyy aluksi empiiristä tiedettä harjoittavan tutkijan todellisuussuhteen selvittelyyn: "Se, mikä hänelle on 'annettu', on elämysvirta, elementaarielämysten muodostama kokonaisuus, eikä hän voi päästä se 'ulkopuolelle' sanan metafyyssillisessä merkityksessä. ... Jokaiselle subjektille on olemassa vain hänen eletty maailmansa."

Historian objektia käsitellessä toisessa luvussa esiteltyä todellisuuden konstituutiomallia täydennetään nyt subjektiivisen elämysrelaation analyysillä. Kauppi purkaa sen kahden relaation ketjuksi, joka muodostuu toisaalta subjektin suhteesta elämyksiinsä – konstituutiomallissa tämä suhde on "sama kuin yleensä joukon suhde alkioihinsa" eli nk. epsilonrelaatio – ja toisaalta intentiorelaatiosta eli elämysten suhteesta kohteisiinsa.

Tieteellisyys edellyttää kuitenkin invariansseja, alkaen jo intersubjektiivisesta todennettavuudesta. Aistein havaittavat oliot ovatkin periaatteessa jokaisen ulottuvilla, mutta sisäiset – omat ja toisaalta muiden yksityiset – sielunliikkeet jäävät jo periaatteellisesti intersubjektiivisen havainnon tavoittamattomiin. Kauppi soveltaa tämän nk. oma- ja vierassieluisuuden ongelman ratkaisuksi loogisesta empirismistä tuttua loogisen behaviorismin käännettävyyssperiaatetta. Yksilön ulkoisen olemuksen oletetaan kuvastavan eri tavoin (aivosähköisinä ilmiöinä, fysiologisina reaktioina, ilmeinä ja eleinä jne.) hänen sisäisiä tapahtumiaan.

Kauppi toteaa huomionarvoisen analogian: "Subjektin suhde historialliseen todellisuuteen on siis formaaliselta rakenteeltaan samanlainen kuin hänen suhteensa vierassieluiseen. Itse asiassa vierassieluinen kuuluu historialliseen todellisuuteen ..." Historian todellisuussuhde on näin empiirisesti perusteltu, joskaan ei yhtä välitön kuin joidenkin luonnontieteiden: "Kaikki empiirinen tieto perustuu intersubjektiivisesti havaituille tosiseikoille. Historiassa lähteet ovat tällaisia tosiseikkoja joihin nähdessä voi vaatia intersubjektiivisuutta."

Näiden perustavien tarkastelujen jälkeen Kauppi pääsee vuoden 1943 esitelmästä tuttuun kysymykseen siitä, eroavatko hengentieteet ymmärtävän (eläytyvän) metodinsa vuoksi perustavalla tavalla (kausaalisesti) selittävistä luonnontieteistä. Hän tarkastelee erottelun puolustajista ensin Diltheyä, hermeneuttikkaa, ja sitten uskantilasta Rickertiä. Diltheyn perusteluja analysoituaan hän arvioi: "Sikäli kuin ymmärtämisessä otetaan huomioon subjektin muu kuin teoreettinen suhtautuminen objektiinsa, tulee se siis intersubjektiivisuuden puuttumisen vuoksi olemaan tutkimusmetoodina epätieteellinen." Rickertin ymmärtämiskäsitteen analyysinsä päätteeksi Kauppi puolestaan toteaa, ettei se "ole mikään itsenäinen

tieteellinen metoodi vaan yleisen tieteellisen käsittämisen erikoistapaus ...”. Varmemmaksi vakuudeksi hän viittaa Kailaan: ”Täysin vastaavanlainen rakenne on ymmärtämisen käsitteellä ... Kailan *Persoonallisuuden* alkuluvussa. Kaila huomauttaakin, että tämä ymmärtäminen on vain käsittämisen erikoistapaus. Ymmärtäminen on Kailan mukaan mielekkääksi käsittämistä. Mielekästä taas on määritelmän mukaan jonkin kokonaisuuden piirissä kaikki se, mikä tyydyttää tämän kokonaisuuden tarpeita.”

Luvun päättää kommentti: ”Ei siis ainakaan toistaiseksi ole voitu määritellä tieteellistä ymmärtämistä, joka olisi käsittämisen ulkopuolella. Emme näin ollen voi olla tyytyväisiä siihen määritelmään, jonka mukaan hengentieteille, niihin luetuna ihmiskunnan historia, olisi tunnusmerkillistä ymmärtävä metoodi vastakohdana luonnontieteiden selittäväälle metoodille.”

Viimeiset kaksi lukua, lyhyehkö ”Historiallinen esitys” ja ”Historia-käsitteen loogisesta rakenteesta”, selvittelevät relaatioteorian keinoin historiatieteen rakenteellisia ominaispiirteitä opinnäytetyölle tyypillisellä perusteellisuudella. Edellinen tutkii aluksi kaksipaikkaista relaatiota $\text{Historia}(x,y) = H(x,y)$, ” x on historiaa y :stä”. Relaation etualue, x , tarkoittaa tässä siten esitystä, y itse historiaa niissä eri merkityksissä, joita ensimmäinen luku erotteli historiallisen käsitteestä. Kun historiasta puhutaan kyseisen relaation etualueena, se on siis ”lausejoukko, jonka lauseet esittävät ’historiallisia’ oloseikkoja”. Luvun loppupuolella Kauppi tiivistää:

Historiallisten lauseiden voi sanoa muodostavan historiatieteen ”rungon” (corpus of science Kaufmannin terminologian mukaan). Lauseet, joiden katsotaan kuuluvan tieteeseen, muodostavat tietynlaisen systeemin, jossa eri lauseet ovat osaksi johdettavissa toisistaan, vaikkakaan historia ei ole päässyt lähellekään sellaista aksiomatisoitua deduktiivista systeemiä, jota yleensä pidetään tieteen ideaalina.

Kuudennessa ja viimeisessä luvussa Kauppi pääsee esittämään tutkielmansa varsinaisen tuloksen. Torjuttuaan edellisissä luvuissa erilaisia hengentieteitä luonnontieteistä erottamaan pyrkineitä luonnehdintoja – joita esittivät toisaalta loogiset empiristit vähätellessään hengentieteiden tieteellisyyttä, toisaalta hengentieteiden edustajat torjuessaan loogisen empirismin yksinvaltaista tiedekäsitystä – Kauppi päätyy historiatieteen analyysin kautta rakentavaan ehdotukseen hengentieteiden erityisluonteesta. Hän haluaa osoittaa relaatioteoreettiselta kannalta selkeän eron hengen- ja luonnontieteiden kesken ilman, että kummankaan arvo tieteenä kärsisi erottelusta ja ilman, että ratkaisu sulkisi hengentieteiltä ovea loogisen empirismin suuntaan.

Pitkähkön luvun tarjoama ratkaisu perustuu viime kädessä itseviittaavuuteen: hengentieteet voivat tutkia menetelmillään myös itseään (historia historiankirjoituksen historiaa, psykologia psykologian harjoittamista, filosofia filosofointia ym.), kun taas luonnontieteiltä tällainen itsetutkimuksellinen ulottuvuus puuttuu – esim. fysiikan ”itsetutkiskelu” ei ole fysiikkaa vaan tieteenfilosofiaa.

Pääosa kuudennesta luvusta pohjustaa tätä huomiota kumoamalla erään itseviittaavuuteen liittyvän paradoksin, missä yhteydessä Kauppi soveltaa vapaasti

Saarnion esittämää ratkaisuehdotusta ns. Grellingin heterologiseen paradoksiin.¹⁷ Tieteet, jotka pystyvät tutkimaan itseään (tutkimassa kohdettaan tai tutkimassa itseään jne.), ovat ”systeemiä muodostavia”. Niiden perusrelaatioon sisältyy aina tutkiva subjekti ja tämä ominaispiirre sekä velvoittaa kiinnittämään erityistä huomiota intersubjektiviisuuden saavuttamiseen että antaa siihen hyvät edellytykset sallimalla jatkuvan, yhä korkeammalla tasolla tapahtuvan itsearviointin. Itseviittaavuusparadoksi raukeaa juuri siksi, että tutkimisen tutkimus tapahtuu aina eri tasolla kuin alkuperäinen tutkiminen.

Tukeutuminen loogisen empirismin viitekehykseen näkyy selkeimmin juuri Kaupin laudaturtyössä: luvussa 2 vedotaan tieteen ykseyden periaatteeseen; Carnapilta ja Kailalta lainattua todellisuuden konstituutiomallia sovelletaan luvuissa 1 ja 4; käännettävyyssperiaatteisiin viitataan sekä edellytettäessä yleiskäsitteiden palautettavuus elementaarielämyksiin että sovellettaessa loogista behaviorismia (E. Becherin ”fyysillisten merkkien metodin” muodossa) oma- ja vierassieluisuuden ongelmaan. Muutkin loogisen empirismin perustavat periaatteet – erottelu analyttisiin ja syntetettiin lauseisiin ja tästä seuraava empiristen lauseiden koeltavuusvaatimus – vaikuttavat tutkielmassa problematisoimattomina taustaoletuksina.

Loogisen behaviorismin käännettävyyssperiaatteen problemaattisuuden tunnistaminen ja luopuminen ankarasta verifikaatiopostulaatista vaatimattomamman koeltavuusvaatimuksen hyväksi 1930-luvun loppupuolella merkitsivät lopun alkua loogiselle empirismille, joskin sen vaikutus alkoi käytännössä heiketä vasta sodanjälkeisinä vuosina.

Kaupin laajamittaista sitoutumista loogiseen empirismiin rajoittivat alun perinkin sekä hänen tosiasiallinen keskittymisensä teoreettisiin tiedonaloihin empiristen sijasta että hänen kirjastossa ja kirjastokerhoissa harjoittamansa humanistisesti painottunut sivistystyö. Ensin mainitun seikan kannalta häntä hyödyttivät enemmän analyttisen filosofian menetelmät kuin loogisen empirismin ohjelma, semminkin kun filosofinen analyysi soveltui hyvin myös sivistystyön apuvälineeksi keskeisiä käsitteitä selvitellessä. Vuonna 1986 tekemässään haastattelussa hän mainitsee myös saaneensa jo varhain käsiinsä Karl Popperin *Logik der Forschung*-teoksen ja kokeneensa vapauttavaksi sen joihinkin loogisen empirismin avainideoihin kohdistuneen kritiikin.¹⁸

Tilma, Hilikka ja Paul

Sodan jälkeen elämää hankaloittivat jälleenrakennuksen ja raskaiden sotakorvausten ohella ruoka- ja muiden tavaroiden säännöstely ja monenlaiset rajoitukset. Esimerkiksi yksinkertainen lomamatka Lappiin Tilmaa tapaamaan edellytti Raililta matkustuslupaa, ja vielä 1948, kun hän osallistui Amsterdamin kansainväliseen filosofikongressiin, oli matkasta esitettävä viisumihakemuksia varten yksityiskoh-

¹⁷ Tässä voidaan vain viitata Saarnion *Ajatus*-artikkeliin (IX, 1938) ”Heterologisen paradoksin symbolologinen ratkaisu”. Symbolologiaksi kutsuttua loogista merkkiteoriaa Saarnio oli kehittänyt jo väitöskirjassaan 1935.

¹⁸ H&TR 6.7.1986.

tainen reittisuunnitelma ja aikataulu, valuutta-anomuksia, pyydettyä suositus yliopistolta yms.¹⁹

Tilma Oinaan uusi, naisvoimin rakennettu kotitalo Saunavaarassa oli valmistunut jo alkuvuodesta 1946. Samoihin aikoihin hänen tytärsuolensa Eevi oli mennyt naimisiin Paavo Kraftin kanssa ja muuttanut tämän kotiseudulle Oulaisiin.²⁰ Heille syntyi kesällä 1947 poika, Jouni, jonka kummitädeiksi Raili Kauppi pyydettiin. Kraftien muutettua Kanadaan 1953 yhteyttä pidettiin kirjeitse. Tri Jouni Kraft muistaa edelleen kummitätinsä lähettämät joulupaketit, jotka yleensä sisälsivät tietokirjallisuutta, myöhemmin myös Kaupin väitöksen ja artikkeleita.²¹

Hilkka oli kotiutunut vuoden 1946 lopussa Tyrväältä, jossa hän oli farmaseuttiharjoittelunsa ohessa suorittanut konekirjoituskurssin. Hän aloitti kenties Railin ehdotuksesta, Helsingin kaupunginkirjastossa konekirjoittajana. Alku ei ollut paras mahdollinen, kuten Raili totesi 3.1.1947 Tilmalle kuvatessaan Hilkan tapaamista kirjastonjohtaja Saarnion kanssa: "... ei [Hilkka] vielääkään tiedä, mitä tahtois opiskella, ja on hirveän herkkä heilahtamaan pois tasapainosta. Tohtori Saarnio merkitsi ilman muuta korttiinsa, että Hilkka opiskelee filosofiaa [kirjastokerhossa], ja Hilkka oli vähällä lähteä suorinta tietä pois, mutta jäi kuitenkin. Nyt hän istuu tuossa vieressä ja lukee ahkerasti latinaa."

Syksyllä 1944 Kalle Väisälän luentoja differentiaaliyhtälöistä oli kuunnellut Kaupin lisäksi myös matematiikan ylioppilas Paul Kustaanheimo (1924–1997). Molemmat osuivat syksyllä 1945 Frithiof Nevanlinnan algebrankurssille ja Rolf Nevanlinnan luennoille fysiikan matemaattisista perusteista, jotka jatkuivat seuraavana keväänä. Toisena laudaturaineenaan tähtitiedettä opiskeleva huippulahjakas nuorukainen osallistui observatoriotyöstä ylijäävällä ajallaan rauhantyyöhön ja harrasti filosofiaa ja esperantoa kaupunginkirjaston kerhoissa. Railia alkoi nähdä neljä vuotta nuoremman Paulin kanssa kahviloissa, konserteissa, elokuvissa, kesällä myös uimassa.²² Ali ei peitellyt tyytyväisyyttään kirjoittaessaan Tilma Oinaalle 30.4.1946: "Raili on nyt osakunnassa vapun vastaanottajaisissa, oikein kavaljeerin kanssa, erään hänen matematiikan opiskelutoverinsa. Toivon että hänellä on hauskaa sillä hän ei ole käynyt tanssiaisissa eikä huvitellut sillä tavalla. Filosofit ovat hänelle kaikki kaikessa ja runous ja työ."

Heinäkuussa 1948 Raili ja Paul matkustivat yhdessä Tampereelle filosofisen kerhon vieraaksi ja elokuussa Uno ja Carola Saarnion kanssa Amsterdamissa järjestettyyn kansainväliseen filosofiankongressiin. Vaikka nuorten ystävyys oli vähitellen syventynyt, ei seurustelu ehtinyt kehittyä alkua pitemmälle Paulin saadessa Rolf Nevanlinnalta kutsun tulla talvikaudeksi 1948–49 Zürichiin. Siellä Paul tutustui töiden ja opintojen lomassa, isäntäperheensä tyttäreeseen, pianisti Anna Maria Leimbacheriin, jonka kanssa hän avioitui 1950.²³

¹⁹ TaY RKA, RK TO:lle 1946–48; Ali Kaupin kirje TO:lle 30.4.1946.

²⁰ Kuten edellä.

²¹ JK 13.11.2001: "It was my greatest thrill to receive a Raili package in December. In this way she stimulated my scientific and intellectual development. Even today my reading tends to be mainly of non-fiction material."

²² HYK, erikoiskokoelmat, kokoelma 594, Paul Kustaanheimon aineistoon sisältyvä opintokirja ja sekalaiset muistiinpanot vuosilta 1948–49; RKA, Fa 1, Raili Kaupin opintokirja.

²³ HYKA, Paul Kustaanheimon nimikirjanote; HYK, erikoiskokoelmat, kokoelma 594, Paul

Matka Amsterdamin X filosofian maailmankongressiin 1948

Kansainväliset filosofitapaamiset olivat lakanneet sodan myötä. Amsterdamin kymmenennestä kansainvälisestä filosofiankongressista 11.–18.8.1948 muodostui tavallista merkittävämpi tilaisuus paitsi siksi, että filosofit kaipasivat kokonaiskäsitystä filosofian tilasta – edellisestä kongressista Pariisissa oli ehtinyt kulua 11 vuotta – myös siksi, että filosofiyhteisö tunsikin sodan jälkeen vilpittömästi tarvetta hyödyttää ihmiskuntaa. Jälkimmäistä asiaa ajoi kongressin yleisotsikon ”Ihminen, ihmiskunta ja ihmisyy” hengessä järjestelyihin osallistunut Unesco, jonka isännöimissä keskusteluissa käsiteltiin rauhan ja vapauden kysymyksiä. Ihmiskunta oli kulkenut maailmansodan sekasorron kautta uuteen tilanteeseen niin poliittisesti, taloudellisesti kuin tieteellisesti. Hirosiman ja Nagasakin jälkeisessä maailmassa tieteentekijät joutuivat pohtimaan omaa rooliaan historiassa, jossa Idän ja Lännen kiristävästä valtapelistä kertovat käsitteet ”kylmä sota” ja ”rautaesirippu” olivat vakiintumassa osaksi jokapäiväistä kielenkäyttöä.²⁴

Kolmiviikkoiseen matkaan, johon Raili Kauppi siis lähti Paulin ja Saarnioiden kanssa, mahtui monenlaisia kokemuksia. Kaupin ensimmäinen ulkomaanmatka – ellei lasketa käyntiä Hilpan luona Ruotsissa 1945 – vei hänet Tukholman ja Kööpenhaminan kautta Amsterdamiin, jossa hyvinvointi ja vauraus humalluttivat kotimaan puutteeseen tottunutta Kauppiä: ”... söin joka päivä viinirypäleitä ja suklaata, sain katsella kauniita taidenäyttelyitä ja ajaa moottoriveneellä pitkin kaupungin kanavia, syödä kiinalaisessa ravintolassa ja tehdä kaikenlaista muuta hauskaa.”²⁵

”Kaikenlaisen muun hauskan” joukkoon sisältyi käynti Rijksmuseumissa, jaavalalaisten tanssien ja musiikin esitys, van Gogh -näyttely ja kaksikin retkeä kirjastokerhossa suositun filosofin, Benedictus Spinozan, asumuksiin Haagissa ja sen läheisessä Rijnsburgissa.²⁶ Amsterdamin yliopiston ulkopuolelle suuntautuneilla retkillä koulukuntalaisia kaitsi usein ministeri Asko Ivalo, joka vaikutti tuolloin Alankomaissa.

Erilaisia huvituksia ja nähtävyyksiä syvemmän vaikutuksen Railiin teki kuitenkin matka Amsterdamiin halki miehitetyn, raunioituneen Saksan: ”Aamulla Saarniot tulivat Hampurista samaan junaan, kuohuksissaan kaikesta näkemästään hävityksestä ja mielettömyydestä ja välinpitämättömyydestä. Koko Pohjois-Saksa oli enemmän tai vähemmän surullisen näköistä, Hollanti oli sille vaikuttavana vastakohtana.”²⁷

Kustaanheimon aineistoon sisältyvät kirjeet (Paul äidilleen Zürichistä 1948–49); RS 20.4.2004; ES 5.1.1999. Ester Seppälä, joka tapasi Railin ja Paulin heinäkuussa 1948 Tampereella, totesi Railin olleen ”hyvin rakastunut nuoreen mieheensä”.

²⁴ Kongressista jäivät tulevaa enteillen pois Puola ja Neuvostoliitto.

²⁵ TaY RKA, RK TO:lle 19.9.1948.

²⁶ Baruch-nimensä latinalaiseen muotoon jo Amsterdamissa vaihtaneen Benedictus Spinozan myöhempään elämään opasti retkeläisiä nimekäs spinozisti van der Tak. Cookin matkatöimiston kolmesta eri kohteeseen suuntautuneesta ekskursiosta Spinoza-retki houkutteli vain kourallisen uteliaita, joten kirjastokerholaisilla oli mahdollisuus syventyä rationalistifilosofin elämään paitsi tutustumalla ympäristöihin myös hyödyntämällä van der Takin asiantuntemusta. Ilmeisesti häneltä Kauppi kuuli mm. suomalaisesta hegeliläisestä W. Bolinista (1835–1924), joka oli kirjoittanut myös kirjan Spinozasta. (RKK3.1, 117; *Proceedings of the tenth international congress of philosophy*, vol. I, fasc. II, 1251.)

²⁷ TaY RKA, RK TO:lle 19.9.1948.

Koko matka oli ollut paljolti Carola Saarnion ponnistusten ansiota ja Railia järkytti todistaa omin silmin hänen synnyinmaansa kokemaa tuhoa ja edelleen vallitsevaa ankaraa puutetta, sekasortoa, ihmisten alennustilaa ja erottelematonta nöyryyttämistä. Carola oli tavannut Hampurissa pitkästä aikaa sisarensa Elisabeth Lemken, joka oli kuvannut kirjeissään elämän ankeutta Saksassa lisäten alaluoisesti: ”Niin me horjumme kriisistä toiseen ja olemme kaikki pessimistisiä ja apaattisia”²⁸ Muistellessaan myöhemmin Carolaa Raili Kauppi palasi mielellään juuri Amsterdamin matkaan, jossa tiivistyivät lähes vertauskuvallisina vastakohdina sodan ja rauhan, hävityksen ja edistyksen, järjettömyyden ja järjen seuraukset.²⁹ Kirjeessä Anna-Liisa ja Jouko Ketoselle 12.11.1981 hän kertoi heidän yhteisestä ystävästään:

Carola oli persoonallisuus ja on itse asiassa vaikuttanut paljon elämääni. Tutustuin Carolaan sodan aikana, ja se sota jätti häneen lähtemättömät jäljet. Hänen veljensä Wilhelm kuoli Berliinin pommituksessa, jotkut ystävät hävisivät keskitysleireihin ja sisaruksiaan hän ei tavannut vuosiin. Saksa oli hirvittävästi hävitetty, kun 1948 matkustimme sen lävitse Amsterdamin kansainväliseen filosofikongressiin. Carola oli elänyt jo ensimmäisen suursodan. Tämä oli taustana hänen toiminnalleen rauhanliikkeessä. Epäilemättä myös sille, että hän vaikutti lopulta resignoituneelta.

Carola oli varmaan saanut parhaan mahdollisen kasvatuksen. Hän vei Uunon Saksaan (C. kertoi joskus, että ensimmäisellä matkalla Itämeren yli Uunoa oli miltei mahdoton saada hytistä ulos), Berliiniin ja opiskelemaan Münsteriin Heinrich Scholzin luo ja sitten filosofikongresseihin. Ilman Carolaa Uuno ei käsittäkseni koskaan olisi tullut kansainvälisesti tunnetuksi. En myöskään minä.

Carola järjesti koko joukon yhteisiä matkoja, erityisesti filosofikongresseihin. Ensimmäinen oli jo mainitsemani Amsterdamin matka, joka oli minulle ensimmäinen kerta päästä maailmalle.

Carolan ansiosta kongressiin osallistui siten muitakin suomalaisia kuin Georg Henrik von Wright, joka Ranskassa viettämänsä loman jälkeen pysähtyi Amsterdamin matkallaan Cambridgeen hoitamaan Ludwig Wittgensteinilta avoimeksi jäänyttä filosofian professuuria.³⁰ Varsinaisen akateemisen edustuksen puuttuessa kirjastokerholaiset huomasivat toimivansa suomalaisen filosofian lipunkantajina. Kuten myöhemmin Logiikan seuran perustamisen yhteydessä (1952) todetaan, tällä oli kauaskantoisia seurauksia kerhotyölle.

Sekä G. H. von Wright että Uuno Saarnio pitivät kongressissa esitelmän, edellinen englanniksi induktiiviseen päättelyyn ja todennäköisyyteen liittyvästä confirmaatiosta, jälkimmäinen saksaksi hierarkian käsitteestä ja loogisista paradokseista. Mitä tulee esityskielen valintaan, karu totuus oli, että vain runsas tusina kongres-

²⁸ ”So taumeln wir von einer Krise in die andere und sind alle pessimistisch und apathisch.” RS, Eli Lemken kirje Carola Saarniolle 13.4.1947.

²⁹ Kontrasti sodan runteleman Saksan ja hyvinvoivan Hollannin välillä palasi toistuvasti Kaupin mieleen. Vielä vuoden 1990 aikoihin pitämässään esitelmässä ”Muistelmia kirjastosta ja filosofista” hän muisteli: ”Matka läpi hävitetyn ja miehitetyn Saksan oli masentava. Hollannissa elämä oli päässyt alkuun.” (RKK3.1, 38.)

³⁰ von Wright 2001, 133–137.

"Ihminen, ihmiskunta, ihmisyyys"

Amsterdamin filosofikongressin tunnuksena

Tieteellisen ajattelun merkitystä kaikkien inhimillisten ongelmien ratkaisussa korostettiin yksimielisesti Amsterdamin äskettäin pidetyssä filosofikongressissa, jonka yli 900 osanottajaa edustivat 40 eri maata.

Suomesta oli kongressissa viisi osanottajaa, kertoi Uudelle Suomelle fil. tri U. Saarnio. Hän mainitsi, että kongressi oli ollut erittäin hedelmällinen. Sen osanottajajoukossa nähtiin useita maailmankuuluja tiedemiehiä ja sen 20 jaostossa käsiteltiin mitä monipuolisimpia tieteenalaja. Kongressilla oli yhteinen tunnus: Man, Mankind and Humanity (Ihminen, ihmiskunta ja ihmisyyys), ja tämän tunnuksen merkeissä käsiteltiin mitä erilaisimpia suuntia ja katsomuksia sovinnollisesti. Erityisesti korostettiin, että on voitettava metafysiikan pelko. Filosofin tehtävänä on käydä käsiksi maailmankatsomuksiin ongelmiin ennakkoluulottomasti ja ennen kaikkea tieteen valossa.

Kongressin jaostot käsitelivät kaikkiaan yli 300 esitelmässä ja päivittäisissä keskusteluissa kysymyksiä, jotka liittyivät uskonnon, logiikan, luonnonfilosofian, psykologisen filosofian, kielifilosofian, historian filosofian, sosiologian, etnologian ym. aloille. Tri

Saarnion oma esitelmä koski hierarkian käsitettä ja loogisia paradokseja. Erittäin mielenkiintoinen oli ollut Pandit Nehrun esitelmä, joka liittyi ongelmaan "Itä ja länsi" ja jonka aiheena oli "Kosmisen energian käytännöllinen filosofia". Pandit Nehru yhdisti siinä nykyaikaisen atomienergian tutkimisen ja muinaisintialaisen ajattelun tulokset ja totesi, että tiede ja uskonto ovat näkevälle yhtä.

Otsakkeen "Ihminen ja uskonto" alle olivat liittyneet kaikkien uskontokuntien edustajat, yksi kokonainen jaosto pohti Unescon kysymyksiä, etiikalla, estetiikalla ja oikeusfilosofialla olivat omat ongelmansa jne. Mielenkiintoa herätti myös nuoren ranskalaisen madame Paulette Des-touches-Févrierin esitelmä logistiikan tietoteorian alalta. Kongressin osanottajien joukossa olivat mm. Bertrand Russelin, Julian Huxleyn, Paul Bernaysin, L. E. J. Brouwerin, K. R. Popperin ym. tapaiset filosofinimet.

Suomalaiset osanottajat olivat olleet ministeri Ivalon ja Hollantilais-suomalaisen yhdistyksen vieraina sekä tutustuneet Haagissa mm. Spinosa-taloon. Kongressin suojelijana oli prinssi Bernhard ja yliopiston aulaassa pidetyissä avajaisissa piti avajaispuheen Alankomaiden kuninkaallisen tiedeakatemian jäsen, prof. H. J. Pos.

Uudessa Suomessa 9.9.1948 julkaistu uutinen selostaa Uuno Saarnion välittämää Amsterdamin filosofikongressin kuulumisia. Maailmansodan läheisyys näkyi pääteeman ilmaisemassa huollessa ihmisestä ja keskusteluissa filosofien ja filosofian tehtävästä maailmassa, joka oli vastikään siirtynyt dramaattisella tavalla atomiaikaan.

Yleiskuva filosofiankongressista, joka ”kokoontui Amsterdamin pienessä kodikkaassa yliopistossa”. (TaYK RK.)

sisä pidetyistä kolmestasadasta esitelmästä oli enää saksankielisiä.³¹ Englannista oli sodan myötä tullut myös tieteen yleiskieli, *lingua franca*. Muutos vaikutti rajoittavasti siihen mukautumattomien tutkijoiden kansainväliseen uraan ja näkyvyyteen. Saarnio ja Kauppi, joka kylläkin osasi kylliksi englantia pystyäkseen lausumaan ja lukemaan kirjoitettua englantia, pitivät vastaisuudessaakin esitelmänsä saksankielellä, jolla he myös julkaisivat artikkelinsa. Selitystä tähän valintaan lieinee etsittävä niistä ennakkoluuloista, joissa vastakkain asetettiin mannermainen sivistysperinne ja vulgaariksi koettu amerikkalaisuus.

Kongressin avajaisistunnossa professori H. J. Pos, joka omisti puheensa alkuosan kollegansa Leo Polakin muistolle, viittasi lähimenneisyyteen ja sen filosofeille asettamaan vaatimukseen:³²

Tämän kongressin ohjelman on inspiroinut vakaumuksemme siitä tehtävästä, joka aikamme filosofialla on inhimillisen elämän suhteen. ”Ihmisen, ihmiskunnan ja ihmisyden” ideat muodostavat sen keskuksen, jonka ympärille kaikki filosofian erityisongelmat voidaan pyrkiä ryhmittämään. Tällä ei millään

³¹ *Proceedings of the tenth international congress of philosophy*, vol. I, fasc. I–II, 1949.

³² Hollanninjuutalainen Polak oli saanut tehtäväkseen johtaa vuoden 1941 maailmankongressia Groningenissa, mutta päätyikin Sachsenhausenin keskitysleirille, jossa kuoli saman vuoden joulukuussa. Pos lisäsi tarkoitavansa tällä yhdellä nimellä kaikkia muitakin filosofeja, jotka sota oli tuhonnut. (*Proceedings of the tenth international congress of philosophy*, vol. I, fasc. I, 4.)

muotoa ole haluttu rajoittaa filosofisen tutkimuksen riippumattomuutta sen kaikessa moninaisuudessa. *Ihmisen* ja *ihmiskunnan* vain ajateltiin olevan se tosiasiallinen perusta, jolla kaikki tiedon, käytännön työn ja taiteellisen luomisen ongelmat lepäävät. Olemme erityisen kiittollisia siitä, että useita aiheita tullaan käsittelemään yhteistyössä Unescon humanististen tieteiden jaoksen kanssa – se on ottanut vastuulleen joukon ongelmia, jotka liittyvät vapauden ja rauhan tärkeisiin arvoihin.³³

Lukuun ottamatta parin Itäblokin filosofin julistusta dialektisen materialismin voittokulusta tapahtumaa leimasikin poikkeuksellisen suvaitsevainen ja hyvän-
tahtoinen ilmapiiri. Yksittäisten aiheiden ja kielten moninaisuus – yli 900 osanot-
tajaa 43 maasta, yli 300 esitelmää viikon aikana³⁴ – yhtä aikaa insproi, hämmensi
ja uuvutti virikeneäisiä koulukuntalaisia. Matkastaan Raili kirjoitti Tilma Oi-
naalle tuoreeltaan värikkään kuvauksen, joka kannattaa lainata tähän kokonai-
suudessaan:

Kesä lomineen ja matkoineen on ollut ja mennyt. Matka oli ihana, kuten kai
voi arvatakin. Meitä oli neljä matkalaista: Saarniot, Paul Kustaanheimo ja
minä. Ja vaikka lähdimmekin Helsingistä ukkossateessa,³⁵ paistoi aurinko, kun
tulimme Tukholmaan. Sitten se ei tosin paljoa paistanut, Kööpenhaminassa
satoi ja Amsterdamissa satoi, mutta sehän ei ollut vakavaa. Tukholmassa sain
asua Hilpan luona. Kävimme katsomassa Wienin taidearteita ja ajelimme
moottoriveneellä Djurgårdenin ympäri ja söimme leivoksia ja kiipesimme sitten
Kööpenhaminan junaan ja matkustimme läpi Etelä-Ruotsin. Valitettavasti se
kylläkin tapahtui yöllä, maisemista ei paljoa näkynyt, mutta aamulla sentään
heräsin katselemaan Lundin ja Malmön ympäristöä.

Kööpenhamina oli viehättävä kaupunki. Pidin sen vanhan osan kapeista,
matalista, jyrkkäkattoisista taloista, jotka oli maalattu kaikilla mahdollisilla
väreillä. Kävelimme pitkin katuja ja katselimme. Toisen päivän aamuna Saar-
niot lähtivät seikkailuretkelle Hampuriin, jossa Carola S: on sisar asuu. Me kul-
jeskelimme kahden Paulin kanssa ja menimme illalla Tivoliin. Kallisarvoiset
kruunut täytyi tietysti tuhlat kaikkein kevytmielisimmällä tavalla. Ajoimme
vuoristoradalla ja maailmanpyörässä ja seikkailujen luolassa ja sähkö-autoilla,
jotka törmäilivät toisiinsa ja katselimme ilmaiseksi kaikkea muuta. Ja sitten
haimme tavarat hotellista ja juoksimme taas junaan yöksi. Aamulla Saarniot
tulivat Hampurista samaan junaan, kuohuksissaan kaikesta näkemästään hä-
vityksestä ja mielettömyydestä ja välinpitämättömyydestä. Koko Pohjois-Sak-
sa oli enemmän tai vähemmän surullisen näköistä, Hollanti oli sille vaikut-

³³ *Proceedings of the tenth international congress of philosophy*, vol. I, fasc. I, 7–8. Suomeksi I.K.

³⁴ Kaupin Tilma Oinaalle 19.–22.9.1948 kirjoittaman selostuksen mukaan osanottajia tuli 43:sta
maasta. Varsinaisia esitelmänpitäjiä tuli kongressijulkaisun mukaan 30:sta maasta. (*Proceedings
of the tenth ...*, vol. I, fasc. I, 8.)

³⁵ Hilka Kauppi kirjoitti matkalaisten lähdöstä Tilma Oinaalle 6.8.1948: ”Eilen aamulla Raili
+ Kustaanheimo + Saarniot lähtivät. Olin aamulla vilkuttamassa Alin ja muutamien koulu-
kuntalaisten kanssa ja saimme äkkipikaisen valtavan ukkosryöpyä niskaamme ja kastuimme.
Sirkka-Liisa Meri sanoi, että sade oli juuri samanlainen kuin filmeissä tavallisesti silloin kun
joku lähtee matkalle. Ei ole oikeastaan mikään konsti matkustaa sateessa, mutta jäädäpä nyt
rannalle heiluttamaan nenäliinaa likomärkinä. Se on hankalaa. Markkälähtijät olivat hyvin
jännittävän [so. jännittyneen] näköisiä laiturilla köysien takana, vaikka tohtorinnalla olikin
kesäpuku, keltainen pellavatakki ja korallit kaulassa.”

tavana vastakohtana. Kaikki talot olivat eilenvalmistuneen näköisiä, ne olivat matalia punaisia tiilitaloja, joissa oli mitä mielikuvituksellisimpia taitekattoja ja ympärillä kukkaistutuksia. Amsterdamin talot olivat samanlaisia, vain vähän korkeampia ja vähän kuluneempia. Asuin eräässä ylioppilasasuntolassa, pienessä huoneessa, josta oli näköala Marnix-kanavalle, söin joka päivä viinirypäleitä ja suklaata, sain katsella kauniita taidenäyttelyitä ja ajaa moottoriveneellä pitkin kaupungin kanavia, syödä kiinalaisessa ravintolassa ja tehdä kaikenlaista muuta hauskaa. Pääasia oli tietenkin kongressi, mutta minua pe-loittaa ryhtyä kirjoittamaan siitä, koska siitä voisi kirjoittaa niin paljon. Se koontui Amsterdamin pienessä kodikkaassa yliopistossa ja siellä oli osanottajia 43 maasta. Keskeisenä teemana oli ”Ihminen, ihmiskunta ja ihmisyy”. Se antoi yhtenäisen sävyn koko kongressille, maailmankatsomuksellisesti se oli yhtenäinen, vaikka teoreettisissa asioissa se oli melkoisen hajallinen. Ja se oli tietysti ymmärrettävää, koska siellä oli kaikki suunnat, ainakin periaatteessa, mukana. Siellä oli logistikkoja ja metafysiikkoja, katolisia pappeja ja Intian pääministeri,³⁶ esteetikkoja ja tietoteoreetikkoja jne. jne. Ja kaikki puhuivat paljon nopeasti vierailia kielillä, joita sitten parhaansa mukaan sai yritellä ymmärtää. Siellä oli vanha Bertrand Russell piippuineen, hän oli sangen viehättävä ilmestys. Ja siellä oli logistikko Bernays, joka puhui suurenmoisesti rationaalisen ajattelun välttämättömyydestä kaikilla aloilla, myös ja nimenomaan maailmankatsomuksellisissa kysymyksissä. Koska nykyajan sotakatastrofit johtuvat nimenomaan rationaalisen ajattelun puuttumisesta. Tämä ajatus lausuttiin muuallakin monta kertaa, samoin ajatus ihmiskunnan ykseydestä ja maailmanhallituksen välttämättömyydestä. Sitten puhuttiin hauskoja asioita logistiikasta, niitä minä etupäässä kuuntelin. Valitettavasti esitelmää oli n. 300 ja niitä oli liian monta samaan aikaan, ihminen ehti kuunnella vain pienen pienen murto-osan. Joka tapauksessa sai jonkinlaisen yleiskatsauksen siitä, mitä filosofit nykyään ajattelevat ja tekevät.

Välillä ehdimme tehdä pari pikku matkaa Haagiin, tutustua kahteen Spinoza-taloon ja juoda teetä Scheveningenillä. Ja sitten täytyi kesken kaiken lähteä pois. Ja jättää suuri määrä näkemättömiä asioita ensi kerraksi.

Paluumatkalla Carola jäi muutamaksi päiväksi vielä Hampuriin. Katelimme kolmisin Kööpenhaminan kirjastoja ja haatattelimme mukavia kirjastonhoitajia. Tukholmassa viivyin vielä sitten viisi päivää, oikein onnistuneita päiviä nekin. Sitten loppuivat rahat ja tulimme Paulin kanssa täpötäydellä Bore II:lla Helsinkiin. Saarniot matkustivat Turun kautta. Matkalla oli sekä tuulta että kuutamoa, mutta olin jo vähän väsynyt ja vähän vilustunut, niin että olin melkein tyytyväinen päästessäni kotiin.

Tämä oli kaikkea muuta kuin tyhjentävä kertomus. Sinun olisi itsesi pitänyt olla mukana näkemässä. Parin vuoden kuluttua on varmaan taas filosofian kongressi. Lähdä silloin mukaan!

Kuten Kauppi yllä mainitsee, kongressin anti jakaantui hänen osaltaan maailmankatsomukselliseen ja teoreettiseen, jolla hän tarkoitti lähinnä logiikkaa käsitellei-

³⁶ Tässä on pieni lapsus: kongressissa piti esitelmän Intian pääministerin Pandit Jawaharlal Nehrun veli, Pandit S. S. Nehru. Intian tuoreen itsenäisyyden laukaisema Kashmirin kriisi ja Gandhin murhaa tammikuussa 1948 seuranneet tapahtumat pitivät pääministerin tiiviisti kotimaassaan.

tä esitelmiä.³⁷ Mitä ensinnäkin edelliseen tulee, kongressi vahvisti korkeimmalla mahdollisella auktoriteetilla kirjastokerhossa alusta saakka omaksutut järjenumkaisuuden ja rauhanomaisuuden ihanteet. Maailmanhallituksen tarpeellisuudesta oli keskusteltu kirjastokerhossa jo ennen kongressin tarjoamaa lisäkipinää.³⁸ Bernaysin ja useiden muiden esitelmiä ennakoiden korosti järjen merkitystä kongressin avajaispuheessaan myös professori Pos, jonka avara näkemys järjestä tunnetta ja tahtoa, eikä siis vain tietoa, harmonisoivana kykynä muistuttaa läheisesti Kaupin kirjoituksista löytyvää näkemystä.³⁹ Keskusteluissa ja esitelmissä järjenumkaisuuden ja harmonisuuden ideoihin liittyi erottamattomasti rauhanaate (J. Somerville, P. A. Schilpp ym.), sekin Kaupin ajattelussa keskeinen piirre, mikä myös selittää hänen aktiivista osallistumistaan rauhantyöhön pian matkan jälkeen. Ennen matkaa sisarelleen lähettämässään kirjeessä Carola olikin osuvasti kutsunut kongressia rauhantapaamiseksi.

Harmonisoivaan pyrkimykseen lukeutuivat myös S. S. Nehrun ja Brouwerin, intuitionistimatematiikon, *Bhagavad-Gitaan* tukeutuneet esitelmät. Nehru pyrki sovittamaan yhteen Idän perinteistä filosofiaa ja Lännen fysiikkaa – samantapaiseen yritykseen ryhtyi joitakin vuosikymmeniä myöhemmin, kieltämättä paremmalla menestyksellä, Fritjof Capra – koska hän näki atomifysiikan tulosten tukevan klassisen eepoksen kosmisen energian oppia ja siihen liittyvää etiikkaa. Brouwer puolestaan etsi yhteyksiä perinteisen viisauden ja tieteen välillä valottamalla intuitionistista matematiikkannäkemystä muun muassa *Bhagavad-Gitan* kannalta.

Teoreettiselta anniltaan kongressi ylitti Kaupin odotusten ohella hänen ajalliset resurssinsa hänen kiiruhtaessaan kuulemaan esitelmiä milloin tietoteoriasta (M. Black, Russell, von Wright, Heinemann) tai logiikasta (Popper, Bochenski, Dürr, Gonthier, Fraenkel, Kleene, Kalmár, Szmielw, Mostowski, Frutiger, Saarnio), milloin taas filosofisen analyysin sovelluksista fysiikkaan (Reichenbach, de Broglie, Birkhoff, Destouches ja Destouches-Fevrier) tai biotieteisiin (Sommerhoff).⁴⁰ Saksankielen lisäksi hän pystyi seuraamaan ainakin välttävästi englannin- ja jonkinasteisesti myös ranskankielisiä esitelmiä ja esitti kaikista tiivistelmät matkaselostuksensa yhteydessä kirjastokerhossa.⁴¹

³⁷ Kauppi totesi kirjastokerhossa 2.9.1948 pitämässään esitelmässä (kuten yllä kirjeessä Tilma Oinaalle): ”Maailmankatsomuksellisesti siten kongressilla tietty yhtenäisyys. Ei tietenkään täydellinen. Teoreettisesti hyvin epäyhtenäinen. Metafysiikkaa ja tieteellistä filosofiaa rinnan.” (TaY RKA, Bab 1, esitelmäluonnos.)

³⁸ Esim. 16.11.1947 Kauppi kirjoitti Tilma Oinaalle: ”[13.11. Niilo Kailan] esitelmä eräästä kirjasta, jonka nimi on *Rauhan anatomia* ... Se sai Hilkankin uskomaan, että maailmanhallitus olisi hyvä asia.” Ja matkalaisten jättäessä jäähyväisiä Amsterdamille kerholaiset kuuntelivat Helsingissä 19.8. opettaja J. Hoylandin esitelmää ”About the world government”. (*H:gin kaupunginkirjaston toimintakertomus* 1948.)

³⁹ Vrt. esim. RKK3.2, 234–235 (”Mitä on järki?”, 1991), 370–371 (”Järki ja identiteetti”, 1992).

⁴⁰ TaY RKA, Bab 1, esitelmäluonnos. ”Amsterdamin filosofian kongressi”. Reichenbach, Szmielw, Mostowski ja de Broglie eivät itse saapuneet tapaamiseen vaan esitelmät luettiin järjestäjän toimesta.

⁴¹ Kauppi ei vielä tuolloin osannut sanottavasti ranskaa, jota hän ei ollut lukenut koulussa, toisin kuin englantia. Hankittuaan Railille joululahjaksi saksankielisiä satuja ja Hilkalle ranskankielisen runokirjan Kustaanheimo mainitsi äidilleen halunneensa vaihtaa lahjat keskenään, mutta ”kun Raili ei osaa ranskaa, ja Hilkkaa minä mieluummin säästän germanikieliltä...”. (PK kirjeessä 28.12.1948, HYK, erikoiskokoelmat, kokoelma 594, Paul Kustaanheimon aineisto.)

Matematiikkaa, luovaa kirjoittamista ja kaksi pääteipistettä

Palattuaan Helsinkiin Kauppi ryhtyi saattamaan loppuun opintojaan. Matematiikan sivulaudatur, ”Abstraktisella joukolla määritellyn additiivisen joukkofunktion integraliesitys”, valmistui parissa kuukaudessa ja hyväksyttiin joulukuun alussa.

Kaupissa virisi 1940-luvun lopulla myös luovan kirjoittamisen tarve. Hän oli julkaissut kirjastokerholehti *Symposionissa* jouluna 1947 nimimerkillä ”Idealisti” pohdiskelun ”Muutamia mietteitä joulun ideasta”, jossa tarkasteltiin joulun – rauhan ja hyvän tahdon juhlan – ideaa muun muassa Saarnion muutamaa vuotta aiemmin suorittaman hyvyyden idean analyysin valossa. Helluntain 1948 *Symposioniin* hän sepitti filosofisen dialogin ”Tuokio Elysionissa eli keskustelua sivistyksestä”. Tuonpuoleiseen sijoitetussa kepeäsävyisessä kirjoituksessa Sokrates, muuan kulttuurifilosofi ja vastikään ajasta iäisyyteen siirtynyt kadunmies esittivät erilaisia näkemyksiä sivistyksestä, jonka määritelmää sitten lähdettiin etsimään.⁴²

Joulun alla Kauppi rohkaistui kirjoittamaan, ilmeisesti ensimmäistä kertaa siten kouluvuosiensa, muiden esitettäväksi tarkoitetun kuvaelman. Tämä matematiikan laudaturin vanavedessä syntynyt, mahdollisesti Amsterdamin vaikutusumaa purkanut filosofisten dialogien sarja marssitti näyttämölle erilaisia historiallisia ja fiktiivisiä hahmoja. Vuorokeskustelut esitettiin kerhon joulujuhlissa 12.12.1948. Tekstistä ei ole säilynyt käsikirjoitusta, mutta kylläkin Kaupin Paul Kustaanheimolle lähettämä vauhdikas kuvaus, jossa vilahtaa useita Paulille tuttuja kerholaisia:

Kerholla on hieno kuoro ja kerhossamme on enemmän tai vähemmän piilevinä erinomaisia näyttelijä-, näytelmäkirjailija-, lavastaja- ja naamioijataipumuksia. Saarnion Reino osoitti pystyväänsä esiintymään mitä moninaisimmissa osissa. Ensin hän oli tonttu, joka Anja-keijukaisen kanssa pohti heterologista paradoksia ja joutui pulaan keksittyään joulupukki-paradoksin. Sitten hän oli Diogenes joululyhtyineen ja puhui kreikkaa. Sitten hän oli Sokrates ja sai vettä niskaansa Xantipalta. Myöskin Sakari Valve niitti laakereita, hän oli Theaitetos, Omar Khaijam (Ellen tarjosi hänelle viiniä aitopersialaisesta saviruukusta, jonka Sakari oli Persiassa vaihtanut tulitikkupuntilla), aristoteelikkojen juhla-kulkue, Leibniz ja yleisö Hilikalle, joka oli Paulette Destouches⁴³ ja piti ranskankielistä esitelmää. Leena Valve oli Spinozana hänen vastaanäyttelijänään, Ellen Pösö oli saanut itsensä uskomattomasti Descartesin näköiseksi ja hän selitti [kuningatar] Kristiinalle, mitä on doxa ja mitä episteme. Sitä paitsi aina vaikuttava tapaus

⁴² Kaupin *Symposion*-kirjoitukset sisältyvät käsillä olevaan kokoelmaan (lukuun ottamatta puuttuvassa *Symposionin* numerossa 5 mahdollisesti ilmestyneitä kirjoituksia). Kirjeessä Tilma Oinaalle 23.1.1948 hän kertoi olevansa joulunumeron 1947 nimimerkki ”Idealisti”. Samassa numerossa joulupukista eettillisenä persoonana kirjoittanut ”Hänen vilpiton ystävänsä” oli Anni Ruuskanen ja ajatuksia elämästä ja sen arvosta esittänyt ”Nimimerkitön” oli Simo Sivenius. Mainittakoon, että *Symposionia* oli julkaistu kerhon alkuvuosina 9 numeroa, joita ei kuitenkaan ole löytynyt yhtään kappaletta. Numerointi aloitettiin 1947 uudestaan ykkösestä ja tätä uutta sarjaa ilmestyi nähtävästi seitsemän numeroa, viimeinen vuonna 1952.

⁴³ Paulette Destouches-Fevrier oli pitänyt Amsterdamissa keskustelua herättäneen esitelmän teoreettisen fysiikan ja logiikan yhteyksistä. Hänen näkemyksiään käsiteltiin myös kerhossa. Vielä seuraavan vuoden puolella maisteri A. Voionmaa piti hänestä kerhossa esitelmän. Pauletten puoliso, J. L. Destouches, piti myös esitelmän samasta aihepiiristä, eikä ole mahdollontta, että Kustaanheimo ja Kauppi näkivät heissä esimerkin toisiaan täydentävien ihmisten liitosta. Kauppi kykeni opettamaan Kustaanheimoa logiikassa, tämä puolestaan häntä matematiikassa.

on [Niilo] Kaila, joka esitti paatoksella Kantia ja suoriutui loistavasti Russellin lento-onnettomuudesta edes tulitikkujen kastumatta. – No, ja kaiken tuloksena on, että suunnittelemme näytelmäkerhoa, joka esittäisi filosofisia näytelmiä ja olisi juhlaohjelmistojen kannalta hyödyllinen.⁴⁴

Esitysten suosio rohkaisi Kauppia kirjoittamaan lisää näytelmällisiä vuorokeskusteluja. Kesäkuussa kerhon juhlassa esitettiin ”Totuus”, jota saattoi inspiroida *Symposioniin* jouluna 1948 Saarniolta lainattu Leibniz-henkinen motto: ”Siinä, missä totuus on tajuttu kaikissa eri suhteissa, kaikkiin eri seikkoihin nähden, ei voi olla muuta kuin harmoniaa, sovinnollisuutta, rauhaa.” Joulun 1949 juhlassa esitettiin Kaupin viisikohtauksinen vuoropuhelu Kiinan filosofiasta.⁴⁵

Paul Kustaanheimo oli lähtenyt syksyllä 1948 Zürichiin, missä hän kirjoitti puhtaaksi Nevanlinnan käsikirjoitusta integraaliyhtälöistä ja opiskeli kaimansa, Amsterdamissa tutuksi tulleen Paul Bernaysin johdolla matemaattista logiikkaa. Maaliskuussa 1949 hän palasi muutamaksi kuukaudeksi Suomeen.⁴⁶

Toukokuussa, viimeisten matematiikantenttien jälkeen, Kauppi sai käteensä filosofian kandidaatin todistuksen: ”Nyt olen sitten suorittanut sen tutkinnon ja huoannut helpotuksesta ja perhe on myös huoannut helpotuksesta, sillä he kai olivat jo melkein luopuneet toivosta.”⁴⁷ Saavutuksen tuottamaan tyydytykseen ja iloon sekoittui kuitenkin tietoisuus edellisenä vuonna orastaneen rakkauden kuihtumisesta, kun Kustaanheimo oli Sveitsissä tutustunut tulevaan puolisoonsa Anne-Marieen.

⁴⁴ RK Paul Kustaanheimolle 23.1.1949; HYK, erikoiskokoelmat, kokoelma 594, Paul Kustaanheimon aineisto.

⁴⁵ Kohtaus vuoropuhelusta esitettiin myös 10.2.1950 Naisten kansainvälisen rauhan ja vapauden liiton järjestämässä kansainvälisen kattojärjestön 35-vuotisjuhlassa, johon osallistui runsaasti muitakin rauhanjärjestöjä. Vuoropuhelu sisältyy RKK1:een.

⁴⁶ HYK, erikoiskokoelmat, kokoelma 594, Paul Kustaanheimon aineisto.

⁴⁷ TaYRKA, RK TO:lle 11.5.1949. Teoreettisen filosofian laudaturin Kauppi suoritti erinomaisin, matematiikan laudaturin tyydyttävien tiedoin.

Luku 7

Helsinki 1949–52

Viisaan onnellisuus

Luonnostellessaan kirjeessä Tilma Oinaalle kuvaa viisaan onnellisuudesta elokuussa 1949 Kauppi ei ollut vielä toipunut suhteestaan Pauliin. Kirvelyn voi lukea riivien välistä, vaikka kokemus ei vaikuttanutkaan hänen perusasennoitumiseensa. Päin vastoin se vahvisti hänen luontaista taipumustaan antiikin stoalaisten ja hedonistifilosofien yhteiseen autarkia-ideaaliin, kaikinpuoliseen omavaraisuuteen ja itsehallintaan:

Tilanne on juuri nyt sellainen, että tiedän olevani onnellinen, mutta en ollenkaan tunne olevani onnellinen.

... Se onnellisuus, mitä minä tarkoitan ja mistä Epikuros puhuu, ei voi olla muiden kuin viisaiden omaisuutta. Se ei voi olla pelkästään sitä, että nauttii elämästä, sillä kaikki elämän ilot riippuvat satunnaisista seikoista, se nautinto, joka niihin liittyy, voidaan liian helposti rikkoa. Se onnellisuus, josta Epikuros puhuu, on eräällä tavalla pelottava asia. Sillä jos ihminen ajattelee elämänsä oikein tosissaan, niin hänen täytyy tuntea se kosmellinen yksinäisyys, joka sitä ympäröi. Ympäristö ja varsinkin ystävät voivat hälventää pois tunteen tästä yksinäisyydestä. Jos ne eivät riitä, täytyy löytää Jumala ja mielellään turvattu kuolemanjälkeinen elämä, jotta pystyisi selviämään. Sillä vaikka maailmankaikkeudessa vallitsee lainalaisuus, ovat ne tapahtumat, jotka sivuavat yksilöä, hänen kannaltaan satunnaisia. Hänellä on ystävä, sattumalta, joka on tällä hetkellä tässä ja kohta poissa ja huomenna ehkä kuollut. Kaikki tapahtuu ikuisten lakien mukaan, mutta koska ne ilmeisesti eivät vaikuta ihmisen etua silmälläpitäen, jää ihmiselle yksinäisyys ja turvattomuuden tunne.

En voi nimittää onnelliseksi sellaista ihmistä, joka sulkee silmänsä tältä kaikelta, joko siksi, ettei hän huomaa sitä, tai siksi ettei hän uskalla myöntää sitä. Sellainen onnellisuus on nimittäin aivan liian helposti hajoitettavissa, eikä se missään tapauksessa ole mahdollinen viisaalle. Viisaan onnellisuus merkitsee silloin sitä, että hänellä on elämys maailmankaikkeudesta ja omasta asemastaan siellä ja omasta yksinäisyydestään. Ja että hän tietää, mitä tahtoo: täysin kehittyntä ja harmoonista ihmisyyttä, ja elää, sikäli kuin voi, tämän ideaalinsa mukaan. Tätä minä kutsuisin viisaudeksi. Epikuros väittää, että se on samalla onnellisuutta, ja minä luulen, että hän on oikeassa. Joka tapauksessa on ainoa luotettava onnellisuus.

Tämä ei ole aivan puhdasta epikurolaisuutta, siinä on mukana paljon Spinozaa myös ja asia on nähty minun näkökulmastani, joka epäilemättä voi olla subjektiivinen.¹

Kirjoittaessaan edellisen Kauppi oli 29-vuotias, mutta hän olisi yhtä hyvin voinut

¹ TaY RKA, RK TO:lle 9.8.1949. Kaupin mainitsema epikurolaisuus liitetään popularisoivissa esityksissä joskus hedonistiseen nautiskeluun ja hillittömyyteen, mutta esimerkiksi Saarnion *Arvon ja etillisyyden* hyvyysanalyysien määrittelemä hedonistisen mielihyvän etiikka lähestyi stoalaista yhteishyvän ja kohtuuden etiikkaa.

kirjoittaa sen 75-vuotiaana. Lapsuudenkirjoituksissa ilmennyt erillisyydenkokemus on aikuiselle Kaupille eksistentiaalinen, inhimillistä olemassaoloa raskauttava tosiasia, jonka torjuminen olisi itsen pettämistä. Lapsena hänellä ei ollut keinoja kohdata yksinäisyyttään ja niinpä hänen varhaiset erillisyydestä kertovat runonsa käsittelivät usein kuolemaa ja sen suoma rauhaa. Aikuiselle sama yksinäisyydenkokemus oli edelleen pelottava, mutta sen kanssa saattoi elää – tietoisuus siitä oli vieläpä edellytys kestäväälle onnellisuudelle.

Vuoden vaihduttua hän kommentoi vielä kesäistä kirjettään. Pahoiteltuaan ensin sen turhan ylevää tyyliä hän toistaa käsityksensä siitä, ettei onnellisuutta kannata tavoitella asioista, jotka voi menettää sattuman oikusta: ”Pelkään, että kirjoitin Sinulle kovin juhlallisia asioita viisaan onnellisuudesta. Se johtui siitä, että tunsin itseni juuri silloin hyvin yksinäiseksi, hyvin vähän viisaaksi ja vain ajoittain onnelliseksi. Sitä paitsi en oikein uskonut siihen onnellisuuteen, joka olisi yhteydessä tietämättömyyden kanssa. Se ei ole oikein luotettavaa siksi, että jos ihminen joutuu uuteen tilanteeseen tai tekemisiin jonkin uuden asian kanssa, joka ehkä voi aiheuttaa vaikean pettymyksen, voi onnellisuus haihtua tuuleen.”²

Kauppi ei pyörrä kirjeessä aiempia sanojaan, vaikka myöntääkin kirjoittaneensa ne tavallista lohduttomammassa mielentilassa. Onnellisuus ei ollut hänelle häilyvä tunnetila, vaan sen tuotti, jos tuotti, toiminta: tietoisesti valitun, mielekkääksi koetun päämäärän – täysin kehittyneen ja harmonisen ihmisyyden – tavoittelu. Onnellisuus oli hänelle jossakin määrin abstrakti käsite: ”epikurolais-spinozalaisen” maailmankatsomuksen johdosta se liittyi hänellä tietoisuuteen omasta ponnistelusta ja sen tuloksista pikemmin kuin välittömään, sielun satunnaisesti valtaavaan tunteeseen. Onnellisuus ei itsessään ollut hänelle elämän päämäärä, mutta se oli aktiivisen elämän ajoittain nautittavaksi tekevä sivutuote.

Käytännössä Kaupin kokemusta kosmisesta yksinäisyydestä lievitti hänen näkemyksensä järjestä ihmisten olemuksen ytimenä. Kärjistäen asian voi ehkä esittää niin, että perimmäisenä motiivina hänen horjumattomaan järkiuskoonsa saattoi olla kyvyttömyys tavoittaa muita ihmisiä muuten kuin juuri järjen tasolla. Jos ihminen suuntautuu kehittämään tätä yleispätevää puolta itsessään, hänen yksilöllisyytensä ja sitä kautta myös yksinäisyytensä menettävät merkitystään. Hän näkee jokaisessa itsensä ja itsessään jokaisen. Ihmisen osan ymmärtäminen herättää väistämättä myötätunnon ja ihmisrakkauden vastapainona yksinäisyydelle.

Naisten kansainvälinen rauhan ja vapauden liitto

Kirjoittaessaan Tilma Oinaalle yllä lainattua elämänpohdiskeluaan Kauppi oli jo vakavasti sairas, vaikka arvelikin itse potevansa vain unenpuutetta. Tauti oli tuberkuloosia, mutta keuhkojen sijasta se oli puhjennut vasemmassa munatorvessa ja aiheutti aluksi vain epämääräistä uupumusta ja kipuja kyljen alueella. Kuukausien mittaan kipu kuitenkin paheni ja alkoi lopulta haitata hänen liikkumistaan.

Työnteko oli muodostanut Kaupilla ensisijaisen tavan hallita elämäänsä – myös tunne-elämäänsä. Sen sijaan, että olisi jäänyt suremaan kariutunutta ihmissuhdet-

² TaY RKA, RK TO:lle 6.1.1950.

taan tai toisaalta ryhtynyt nauttimaan lisääntyneestä vapaa-ajastaan, tuore kandi-daatti kirjoitti Tilmalle heti opinnot päätettyään uudesta haasteesta: ”... Kuten Kati kai jo on kertonut Sinulle, on minusta tullut Naisten kansainvälisen rauhan ja vapauden liiton Suomen osaston puheenjohtaja. Se on tietysti kevytmielinen yritys minun puoleltani, sillä on hyvin kysymyksenalaista, olenko ollenkaan puheenjohtajaksi sopiva henkilö, ja toisaalta se vie aikaa. Mutta yhdistys oli pulassa, sillä kukaan ei halunnut ottaa moista virkaa hoitaakseen. Ja sitten arvelin, että se voi olla opettavaista, jota se kyllä onkin.”³

Carola Saarnio oli toiminut yhdistyksessä jo ennen sotaa osallistuen mm. kansainvälisiin kokouksiin Marseillessa ja Genevessä.⁴ Toini Iversen, Kaupin matemaatiikanprofessorin ja rauhanaktiivin Felix Iversenin puoliso kuului myös liittoon. Kauppi itse oli liittynyt jo 1946 rivijäseneksi NKRVL:n Helsingin paikallisyhdistykseen, Rauhanaisiin, mutta ryhtyi siis nyt johtamaan kansallista Suomen osastoa. Kaikkiaan liitolla oli Suomessa vain n. 150–200 jäsentä eikä yhtään palkattua työntekijää,⁵ mutta sen painoarvoa lisäsi sekä jäsenistön aktiivinen toiminta monissa muissakin nais- ja rauhanjärjestöissä – muun muassa Ester Ståhlberg kuului liittoon – että kansainvälisen kattojärjestön WILPF:n (Women’s International League for Peace and Freedom) vaikutusvalta ja yhteydet mm. Unescoon.⁶

Seuraavat vuodet Kauppi ponnisteli, usein kirjaimellisesti sairaskävelijänsä, kasvattaakseen jäsenmäärää ja saadakseen yhdistyksen talouden jaloilleen – pelkästään jäsenveroa WILPF:lle oli rästissä kymmenen vuoden ajalta. Yhdessä sihteerin kanssa hän kokosi raportteja kattojärjestön Genevessä sijaitsevaa Euroopan päämajaa varten, järjesteli erilaisia varainkeruu- ja juhlatilaisuuksia ja piti yhteyttä kotoisiin ja pohjoismaisiin sisarjärjestöihin. Yhdistyksessä toimi runsaasti muuta-kin kirjastoväkeä – Carola Saarnio, kuten sanottu, ja mm. Helle Kannila, Sirkka-Liisa Meri, Hilikka Rasku, Pirkko Perkiö, Ellen Pösö, Anni Immonen, Anja Lottanen, Anni Ruuskanen, Inkeri Sivenius, Rauni Tyrni, Eeva Vauhkonen – joista Kauppi itsekin lienee rekrytoinut muutamia.⁷

Uutuutena Kaupin puheenjohtajakaudella kokeiltiin kokouksia vuoroin suomen-, vuoroin ruotsin kielellä. Tarkoituksena oli vapautua muiden kuin virallisten kokouspöytäkirjojen jatkuvasta käännöstyöstä ja toisaalta lisätä jäsentapaamisten kiinnostavuutta.⁸ Kirjastotyössä Kauppi oli jonkin verran harjaantunut ruotsin kielessä ja työ liitossa paransi sekä hänen kirjallista että suullista esitystaitoaan huomattavasti. Tästä oli sittemmin hyötyä hänen osallistuessaan vuosikymmentä myöhemmin Pohjoismaisen kesäakatemian toimintaan.

³ TaYRKA, RK TO:lle 11.5.1949. Pääosa NKRVL:n arkistoista on luovutettu Kansan arkistoon (KnA). Myös Kansallisarkistossa (KA) on pieni NKRVL-aineisto.

⁴ Kansan arkiston NKRVL-aineiston joukosta löytyi elokuussa 2005 Carola Saarnion ilmeisesti 1930-luvulla kirjoittaman pasifistisen romaanin *Europa erwache!* käsikirjoituskopio, yhteensä n. 180 sivua (kansio H13). Riippumatta kirjallisesta arvostaan teos tarjoaa kiinnostavan aikalaishätkäyksen Saksan – ja hieman myös Suomen – älymystöpiireihin ja natsismin nousuun.

⁵ KnA, NKRVL, kansio B1.

⁶ 60 000-jäsenisen WILPF:n osalle oli tullut kokonaista kaksi Nobelin rauhanpalkintoa: järjestön perustajan, Jane Addamsin (palkinto 1931) ohella rauhan-Nobel oli äskettäin (1946) myönnetty kunniapuheenjohtaja Emily G. Balchille.

⁷ KnA, NKRVL, kansio B1.

⁸ KnA, NKRVL, kansio J2, report for 1949–1950 for the International Executive Committee.

Kaupin kaudella oli esillä lähinnä kaksi kysymystä. Ensinnäkin puhuttiin maailmanhallituksesta, jota kannatettiin rauhanjärjestöissä kautta linjan, joskin vaihtelevin painotuksin ja intressein. Toiseksi Suomessa, kuten muuallakin maailmalla, oli sodan seurauksena alettu harkita naisten asevelvollisuutta. Rauhanjärjestöt vastustivat ajatusta yksimielisesti, vaikka eivät tässäkään aina päässeet yksimielisyyteen julkilausumiensa sanamuodosta. Rauhan- ja naisjärjestöjen – joista jälkimmäisiin kuului myös isänmaallisia yhteisöjä – yhteisten julkilausumien pitkälliset ja usein tuloksettomat käsittelyprosessit ja kaikkialle tunkeutuvat poliittiset intressit lienevät jossakin määrin lannistaneet alun perinkin epäpoliittisen Kaupin aktivismia. Tulevien vuosikymmenten rauhanliikkeisiin ja muihin joukkovoiman osoituksiin hän ei enää osallistunut.

Toimittuaan liiton puheenjohtajana kaksi vuotta – hänen kolmelle edeltäjälleen oli kullekin riittänyt yksi vuosi – Kauppi jatkoi jonkin aikaa liiton keskushallituksessa edustaen sitä mm. Suomen Naisjärjestöjen Keskusliitossa. Vuosien 1954–55 tienoilla hän jättäytyi pois NKRVL:n toiminnasta. Samoihin aikoihin suuri osa hänelle tuttua kirjastoväkeäkin jätti liiton; syynä on saattanut olla jaettu tyytymättömyys liiton silloiseen linjaan tai turhautuminen poliittisiin realiteetteihin. Toisaalta Kaupin toiminta rauhanaatteen hyväksi suuntautui hänelle luonteenomaisempaan käsitteelliseen pohdintaan järjenmukaisuuden, tieteellisen maailman katsomuksen ja sivistyksen viitekehyksissä. Tälle ajatustyölle tarjosi otollisimman ympäristön tuttu filosofiankerho ja sille kaavailtu uusi status osana kansainvälistä tieteenfilosofista ja loogista tutkimustyötä, mistä lisää myöhemmin.

Kieliopintoja; Bollin piiri

Kuten edellä jo on mainittu, saksan kieli oli jäänyt tieteen yleiskielenä englannin ja ranskan varjoon. Amsterdamin filosofikongressissa esitelvät pidettiin paljolti viimeksi mainituilla kielillä, ja kun NKRVL:n kirjeenvaihtokin sujui käytännössä vain niillä, ryhtyi Kauppi muiden tehtäviensä lisäksi opiskelemaan molempia kieliä pian kandidaatintutkintonsa jälkeen. Kouluenglantia hän osasi tarpeeksi tarjoutuakseen pitämään puheen Kööpenhaminan NKRVL-kongressissa kesällä 1949,⁹ ja kielitaitoaan parantaakseen hän luki eglanninkielistä kauno- ja tietokirjallisuutta. Amsterdamin kongressin jälkeen erityisesti Bertrand Russellin persoona ja ajattelu kiehtoivat häntä, mikä tiedettiin myös kerhossa. Vuosina 1950 ja 1951 hän sai kerholta syntymäpäivälahjaksi Russellin teokset *The Philosophy of Leibniz* ja *The Principles of Mathematics*. Hän luki myös esimerkiksi G. B. Shawn filosofista näytelmää *Back to Methuselah. A Metabiological Pentateuch*.

Mitä ranskan kieleen tulee, hän sai kerholaisilta syntymäpäivänään 10.4.1949 lahjaksi Marcel Bollin teoksen *Manuel de logique scientifique*, jonka ympärille kehittyi poikkeuksellisen pitkäikäiseksi osoittautunut ”Bollin piiri”. Piirissä opiskeltiin ranskan ohella vuosien mittaan muitakin kieliä, aina eri alojen tietoteoksia tutki-

⁹ Suunniteltu matka peruuntui Kaupin ja muutaman muun osalta opetus- ja ulkoasiainministeriöiden hylättyä matka-avustusanomuksen. (RK:n kirjeet A. L. Blochille; KnA, NKRVL-aineisto, kansiot E13, I15.)

malli.¹⁰ Saarnion syntymän 100-vuotispäivän aikoihin vuonna 1996 ”Bollin” siihenastista historiaa muisteli diplomi-insinööri Jouko Ketonen (1917–1997), joka oli liittynyt piiriin neljäkymmentä vuotta aiemmin vaimonsa Anna-Liisan kanssa:

Uuno Saarnion johdolla ja opastuksella luettiin ja käännettiin erilaisia filosofiaa ja logiikkaa käsitteleviä kirjoja. Tarkoituksena oli ”lyödä kaksi karpästä yhdellä iskulla”, so. tutustua filosofiaan ja oppia samalla vieraasta kielestä, sillä kirjoihin tutustuttiin aina alkukielellä. Kun liityin kerhon jäseneksi, oli meneillään Marcel Bollin kirjoittama *Manuel de logique scientifique*, jota seurasi lukuteoriaa käsittelevä oppikirja, ja sen jälkeen Immanuel Kantin *Kritik der reinen Vernunft*. Sitten tulikin lukukirjaksi Albert Rivaud’n kuusiosainen *Histoire de la philosophie*, jota kerhon nykyään jäljellä olevat neljä jäsentä yhä edelleen lukevat ja kääntävät yhtenä iltana joka toinen viikko oppi-isänsä Uuno Saarnion kuoleman jälkeenkin. Siitä on nyt jo kulunut 18 vuotta. Menossa on jo toinen lukukerta saman teoskokoelman parissa, sillä hyvässä muistissa ovat prof. Sven Krohnin omassa 90-vuotisjuhllassaan lausumat sanat: ”Filosofian historian opiskelu on filosofian kannalta ratkaisevan tärkeää.” Kerhon alkuperäisistä jäsenistä poistui prof. Raili Kauppi joukostamme viime elokuun ensimmäisenä päivänä. Hänen luokseen meillä oli tapana matkustaa Tampereelle pitämään Boll-istuntoja ja hän tuli vuorostaan käymään luoksemme Helsinkiin samassa tarkoituksessa. Hänen kauniista kodistaan oli mahtava näköala Näsijärvelle ja hänen kirjahyllynsä oli täynnä filosofien kirjoittamia tai logiikkaa koskevia teoksia. Hän tuntui seurustelevan jatkuvasti suurten merkittävien filosofien ajatusten kanssa, ja niitä hän pystyi esittämään ja analysoimaan oppineisuutensa ja ainutlaatuisten loogisten tietojensa perusteella.¹¹

Alusta saakka Bollin toimintaan osallistuivat Uuno Saarnio perheineen, Pirkko Perkiö, Anni Ruuskanen (myöh. Saarnio), Anni Immonen, Rauni Tyrni, Raili ja Hilikka Kauppi sekä Helena Valve (myöh. Hänninen).¹² Myöhemmin jäseniä tuli lisää, mutta suureksi tämä epävirallinen opintopiiri ei kasvanut. Sen merkitys Raili Kaupin elämässä oli kuitenkin huomattava sekä sen piiristä käynnistyneiden hankkeiden – ulkomaanmatkat, kieliopinnot, logiikan tutkimukselle omistautunut seura ym. – että siinä syntyneiden elinikäisten ystävyyssuhteiden vuoksi.

Kirjastokurssilta opiskeluneuvojaksi

Vuosikymmenen vaihtuessa Kauppi työskenteli täydellä teholla. Henkilökohtaista kunnianhimoa enemmän häntä ajoivat ihanteellisuus ja kokemus työnsä hyödyllisyydestä. Kirjastotyöstä yli jäävän ajan veivät NKRVL, kerhot ja opintopiirit.

Työ itse oli muuttumassa vaativammaksi juuri hänen sairastumisensa aikoihin. Vuonna 1949 kaupunginkirjastoon oli perustettu kolme opiskeluneuvojan virkaa. Neuvontatyö käsitti tavanomaisen lainausosastotyön ohella asiakkaiden henkilökohtaisten kiinnostuksenkohteiden selvittelyä ja aktiivista opastusta heidän yk-

¹⁰ TaYRKA, RK TO:lle 6.1.1950: ”Olemme muuten yhdistäneet ranskanopiskelun logistiikkaan, olemme perustaneet pienen privaattikerhon, joka lukee ranskankielistä logiikan oppikirjaa.”

¹¹ Jouko Ketosen muistelmia Uuno Saarnion 100-vuotispäivän alla 1996; kopion kirjoituksesta lähetti hänen leskensä, Anna-Liisa Ketonen 16.5.2002.

¹² RS kirjeessä 22.2.2000.

silöillisissä sivistyspyrkimyksissään. Laajojen yleistietojen lisäksi ohjaus edellytti sosiaalisia ja psykologisia taitoja, pitkäjänteisyyttä ja kielitaitoa. Työn vaativuus näkyi myös palkkauksessa. Kun amanuenssin palkkaluokka oli 16, oli opiskeluneuvojan palkkaluokka 25, mikä oli vain luokkaa osastonhoitajan palkkaa alempana.¹³

Kauppi, jolta opiskelujen vuoksi oli jäänyt toistaiseksi suorittamatta yhden lukuvuoden mittainen kirjastokurssi, ei aluksi voinut hakea paikkaa. Kandidaatintutkinnon jälkeen hän kuitenkin aloitti kurssin ja pääsi seuraavan vuoden alusta hoitamaan opiskeluneuvontaa viransijaisena.

KIRJASTOKURSSILLA käytiin työn ohessa aamuisin 2–3 tuntia päivässä. Sodan jälkeen sen oli järjestänyt Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ja Kaupin aikana opiskeltiin kirjastotekniikkaa ja -hallintoa, kirjallisuuden tuntemusta, yleisten ja tieteellisten kirjastojen historiaa, bibliografioita ja hakuteoksia, kirjan ja kirjastotyön historiaa, kirjastorakennusta ja sen sisustusta koskevia vaatimuksia sekä kirjastokasvatusta. Opetuksessa turvaututtiin alkuvuosina yksinomaan tuntiopettajiin, joihin vieraili erilaisia asiantuntijoita, joukossa Uuno Saarnio. Päävastuu opetuksesta Raili Kaupin vuosikurssilla lankesi kuitenkin vastikään kirjasto-opin lehtoriksi nimitetylle Helle Kannilalle (1896–1972). Kirjastotyön grand old ladyksi kutsuttu Kannila oli ryhtynyt uudistamaan jo 1920 Kansanvalistusseuran vanhoja, pariviikkoisia kursseja kehittämällä niiden pohjalta kolmikuiset, yleisten kirjastojen hoitoon soveltuvat ”Kordelinin kurssit”. YKK:n lukuvuoden mittainen kirjastotutkinto antoi yleisten kirjastojen lisäksi tieteellisten kirjastojen hoitoon tarvittavat tiedot. Kannilan jäädessä 1963 eläkkeelle YKK:sta hänen seuraajakseen tuli tri Raili Kauppi.*

* Ks. esim. H. M. Kauppi 1976, 47–50, 53–54; Rasila 1973, 111.

Tuberkuloosi ja muutoksen probleema

Vakaa luottamus työntekoon elämänhallinnan perustana piti Paulista toipuvan Kaupin siinä määrin toimeliaana, että hän ei aluksi ottanut sairastumistaan vakavasti. Kuten edellä todettiin, tuberkuloosi oireili hänellä pitkään vain uupumuksena ja vähitellen voimistuvana kipuna vasemmassa kyljessä, mistä syystä se sai kehittyä omalla painollaan koko kevään ajan. Kaupin fyysinen kunto ei ollut alun perinkään hyvä – hän oli tupakoinut joitakin vuosia ja harrasti vain vähän liikuntaa.¹⁴ Toukokuussa, kirjastokurssin päätyttyä, hänen terveytensä petti ja hän joutui Kul-kutautisairaalaan (vuodesta 1952 Auran sairaala). Siellä tulehdusta ryhdyttiin vihdoin hoitamaan asianmukaisilla lääkkeillä.¹⁵

¹³ Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomus vuodelta 1949.

¹⁴ Ei ole tarkkaa tietoa, milloin Kauppi aloitti tupakoinnin. Jo joulun alla 1946 hän esitti Tilmalle kiitoksen tämän lähettämistä savukkeista. Paul Kustaanheimolle Sveitsiin hän puolestaan kirjoitti 23.1.1949: ”Ja savukkeet olivat ihania. Minulla on vielä pari egyptiläistä jäljellä, poltan ne joskus ollessani hyvin synkkämielinen. Tai ollessani hyvin tyytyväinen maailmaan.” Vielä 1969 hän esiintyy *Aamulehden* haastatteluun liitettyssä kuvassa imukkeeseen liitetty savuke suussaan. Lopullisesti Kauppi pääsi eroon tupakoinnista vasta 1970-luvun alussa – kansainvälisen naistenvuoden 1975 merkeissä tehdyssä *Jaana*-lehden haastattelussa hän toteaa, ettei ole lakossa vaan tyyten lopettanut, koska ”savukkeet alkoivat maistua suussani pahalta”. (Mäkelä 1975, artikkeli ”Raili Kauppi on johdonmukainen nainen”).

¹⁵ Sairauden eteneminen ja eri vaiheet käyvät ilmi kirjeistä Tilma Oinaalle ja Carola Saarniolle. Kuvaa on täydennetty mm. Helena Hännisen ja Maija Kaupin haastatteluilla. Jälkimmäinen oli avioitunut Raili Kaupin nuorimman sedän, Väinö Kaupin, kanssa 1940-luvun lopulla.

Kaupilla oli onnea saada uusia ja tehokkaita tuberkuloosilääkkeitä, mutta myös epäonnea, koska niiden tehokkainta käyttöä oltiin vasta opettelemassa.¹⁶ Jälkimmäisellä seikalla oli kaksi vakavaa seurausta. Ensinnäkään tautia ei saatu kukistettua kerralla, vaan se uusiutui ensimmäisen hoitokuurin jälkeen vielä kolmesti. Kaikkiaan se hallitsi hänen elämänsä kolme vuotta, joista suurimman osan hän joutui viettämään turhauttavassa vuodelevossa kotonaan tai sairaalassa.

Toinen epäonninen seuraus sairauden riittämättömästä alkuhoidosta oli tulehduksen leviäminen vasemmasta oikeaan munatorveen. Lapsensaantiin ei toispuolisella sairaudella olisi ollut olennaista vaikutusta, mutta molemminpuolisena tulehdus merkitsi peruuttamatonta lapsettomuutta. Kauppi lienee kuullut seurauksesta lääkäriltään Kaisa Turpeiselta samalla kun tämä kertoi hänelle tulehduksen leviämisestä 11.7.1950.¹⁷ Oman perheen perustaminen ei ollut aiemminkaan kuulunut Kaupin tärkeysjärjestyksessä ensimmäisiin asioihin, joskin hän lienee harkinnut sitä ainakin Paulin kohdalla. Ainoa välttämätön edellytys hyvälle elämälle oli filosofian harjoittaminen, riippumatta siitä, kuuluiko siihen lapsia tai puoliso.¹⁸ Jouduttuaan pari vuotta myöhemmin Naistenklinikalla munasarjojen poistoleikkauksesta toipuessaan synnyttäneiden osastolle hän tiedosti aselman traagisen puolen, mutta loogikkona häntä jaksoi huvittaa erään hoitajan kohtelias tiedustelu: ”Onko rouva neiti vai onko rouva?”¹⁹

Heinäkuussa 1950 Kauppi joutui useiksi kuukausiksi Naistenklinikalle ja sitten vuodelepoon kotona maaliskuuhun 1951 saakka. Pakollinen lepo sairauden aikana jätti hänelle paljon aikaa lukemiseen ja pohdiskeluun. Pääasiassa hän luki filosofiaa ja logiikkaa keskittyen alkuvuodesta lukemaan kerholaisilta saamaansa G. W. Leibnizin filosofiaa käsittelevää Russellin tutkielmaa. Aluksi hänen kiinnostuksensa lienee johtunut enemmän kirjoittajasta kuin kirjan kohteesta, olihan Russell – se ”sangen viehättävä ilmestys”, jonka Kauppi oli nähnyt, kuullut ja valokuvannutkin Amsterdamissa – vastaanottanut vastikään joulukuussa 1950 Nobelin kirjallisuus-

Sairaanhoitajan koulutuksen saaneena MK antoi RK:n streptomysiinipistikset tämän päästyä kotihoitoon.

¹⁶ Ks. esim. Pätiälä 1970; Härö 1992. 1940-luvun lopulla Suomeen tulleiden ja tuberkuloosihoidon mullistaneiden uusien lääkkeiden PAS (para-aminosalisyylihappo, Suomeen 1949), SM (streptomysiini, Suomeen n. 1947) ja INH (isonikotiinihappohydratsiini, Suomeen 1952 – Kauppi ehti saada lääkettä taudin jälkihoitoon) käytössä päädyttiin vasta kokeilujen kautta pitkäkestoiseen, aggressiiviseen yhdistelmähoitoon. Koska lääkkeet eivät tuhonneet basiljeja vaan ainoastaan estivät niiden lisääntymisen, lyhyet yksittäislääkekuurit – yhdistettynä lääkeannosten riittämättömyyteen ja annosteluvälien pituuteen – saattoivat suorastaan kasvattaa niiden vastustuskykyä eivätkä antaneet elimistölle riittävästi toipumisaikaa oman suojan kehittämiseksi. Hoidon kehitystä haittasivat myös voimakkaisiin lääkkeisiin liittyvät haitalliset sivuvaikutukset. (Pätiälä 1970, 110–131; Härö 1992, 184–186.)

¹⁷ RK Carola Saarniolle kirjeessä 10.–12.7.1950.

¹⁸ Pari vuotta aiemmin, erään kerholaisen tultua raskaaksi ja päätettyä pitää lapsen muttei isää, Kauppi sai häneltä tehtävän kertoa asiasta ystäväpiirille. Moralisoinnista moraalittomaan piittaamattomuuteen vaihtelevat reaktiot kiinnostivat ja huvittivat häntä. Itse hän hyväksyi muutta mutkitta ajatuksen yksinhuoltajuudesta – ”minusta ihmisen täytyy voida saada lapsi, jos hän haluaa sitä ja tahtoo hoitaa sen hyvin, ilman että sitä varten täytyy koko iäkseen sitoutua elämään jonkun miehen kanssa” (TaY RKa, RK TO:lle 23.1.1948) – mutta hänen oma suhtautumisensa lapsiin oli sama kuin aikuisiinkin, ystävällisen etäinen.

¹⁹ HH keskustelussa loppuvuodesta 1999.

palkinnon.²⁰ Mutta vähitellen hänen huomionsa siirtyi Leibniziin (1646–1716), jonka ajattelu monessa kohdin sivusi ja valaisi Kauppiä askarruttaneita logiikan, käsiteanalyysin ja tieteenteorian ongelmia: ”[Leibniz] on todella hieno filosofi. Joka kerta, kun häntä lukee, oppii jotakin uutta ja hyödyllistä.”²¹

Russellin Leibniz-teos sai sairassuhteeseen sidotun Kaupin pohtimaan uudella tarmolla etenkin muutoksen ongelmaa, jonka hän oli kohdannut jo historian opiskelijana ja jota hän oli käsitellyt filosofian gradussaan kehityskäsittteen muodossa: ”... makaan ja ihmettelen, onko mitään muuttumista olemassa. Tai pikemminkin: mitä se on, mistä sanomme, että joku olio muuttuu? Ja mikä olio se on, joka muuttuu? Sillä senhän täytyy pysyä samana, jotta puhuisimme ylimalkaan oliosta.”²² 41 vuotta myöhemmin, suomalaisen filosofian historiaa käsitelleessä esitelmässä, Kauppi selvensi muutoksen ja sen sukulaiskäsitteiden suhdetta: ”Filosofia kysyy ... muutoksen käsitettä yleensä, kun erityistieteistä ovat peräisin kysymykset, jotka koskevat muutoksen lajeja, liikkeestä biologiseen kehitykseen ja historiaan.”²³

Muutoksen logiikasta

Sairauttaan edeltäneinä vuosina Kauppi oli pyrkinyt ratkomaan ennen kaikkea kahta toisiinsa liittyvää ongelmaa. Yksi näistä oli juuri muutoksen probleema ja toinen muutoksenalaista maailmaa tutkivien empiiristen tieteiden jako toisaalta hengen-, toisaalta luonnontieteisiin. Tukeutuessaan vielä loogisen empirismin viitekehukseen Kauppi oli vastoin useimpia kannan edustajia etsinyt keinoa ”pelastaa” hengentieteet eksaktien tieteiden joukkoon, johon vain luonnontieteet itse oikeutetusti kuuluivat. Vaikka tämä vastakkainasettelu oli heikentynyt loogisen empirismin menetettyä tieteenfilosofisen valta-asemansa, sen pätevyyttä ei oltu kyseenalaistettu hänen kaipaamallaan täsmällisyydellä. Tämä merkitsi haastetta Kaupille, joka uskoi tieteen ykseyteen ja pyrki kokonaisvaltaiseen tieteelliseen maailmankatsomukseen. Looginen empirismi saattoi joutaa historian romukoppaan, mutta tieteen ykseyden aate oli Kaupille luovuttamaton periaate. Empiiristä todellisuutta hallitseva muutos oli avainasemassa hänen etsiessään yhteistä lähtökohtaa luonnon- ja hengentieteille.²⁴

²⁰ Lisäksi Uno Saarnio piti kerhon joulujuhlissa Russellista esitelmän; vuoden vaihduttua seurasi lisää Russell-aiheisia esitelmiä ja kirjanäyttelyitä pää- ja sivukirjastoissa. (Hkk:n toimintakertomukset 1950–51.)

²¹ TaY RKA, RK TO:lle 16.6.1951. Leibnizin, ”parhaassa kaikista mahdollisista maailmoista” lääneen filosofin vaikutus näkyi pian jopa Kaupin kirjojen lopputervelhyksissä, jotka kehottivat vastaanottajaa voimaan ”parhaalla mahdollisella tavalla” tai voimaan ”hyvin kaikissa mahdollisissa suhteissa”.

²² TaY RKA, RK TO:lle 8.2.1951. Ajatuksessaan siitä, että muutuskäsite edellyttäisi pysyvää (ts. jatkuvaa) oliota, Kauppi sai suoraa tukea Russellin Leibniz-kirjasta, jossa asiaa perusteltiin mm. sivulla 44. Ajatus toistui Russellin *Principles of Mathematics* -teoksessa (s. 469), jonka Kauppi tosin sai kerholaisilta lahjaksi vasta pari kuukautta Tilmalle kirjoittamansa kirjeen jälkeen.

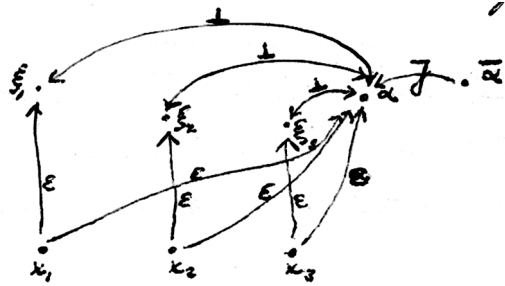
²³ ”Päälinjoja Suomen filosofiassa” (1992); RKK3.1, 125.

²⁴ Toisena yhteisenä piirteenä hän näki inhimillisen kokemuksen – tulihan jo empiiristen tieteiden päätuntomerkki kreikan kokemukseen viittaavasta sanasta *ἐμπειρία* – joka oli myös loogisessa empirismissä ollut keskeisessä asemassa. Kokemuskäsittteen hän kuitenkin laajensi ennen pitkää koskemaan kaikkea ajatuksella koettavaa, eikä sillä ollut muutospohdintojen kaltaista suoraa vaikutusta hänen 1950-luvulla aloittamiinsa loogisiin tutkimuksiin.

Ollessaan liian väsynyt lukemaan edes eri kielten kielioppeja – joita hän piti vähiten uuvuttavana lukemisena romaanien ohella – hän saattoi katsella eri olinpaikkojensa ikkunoista (enimmäkseen yläviistoon) avautuvia näkymiä: Kulkutautisairaalan punaisen tiilikaton takana kulkivat pilvet yksitoikkoisesti sinisellä taivaalla, kotona hänen huoneensa ikkunasta ei eräänkään pitkän, kylmän ja sateisen heinäkuun aikana näkynyt muuta kuin harmautta, joka karkotti pääskyselkin peesiinsä.²⁵ Kuukausien vierieissä ja iltojen pimetessä hänen maailmansa kutistui usein pelkäksi ikkunalaudaksi, jota koristivat Tilmalta saadut kynttilänjalka ja Bambi-hahmo. Jälkimmäinen ”lepäili mukavasti muratti- ja cissuslehdossa”, minkä ohella ikkunalla oli kukkivia kasveja. Kukintojen seuraaminen auttoi vähävirikkeisen ympäristön vaivaamaa Kauppia analysoimaan myös muutoksen ongelmaa, kuten oheiset katkelmat kirjeistä Tilmalle osoittavat. Toisen, ei yhtä miellyttävän mutta epäilemättä pakottavan kohteen tarkastelulle tarjosi yhtä hyvin ruumista kuin henkeäkin kuluttava sairaus lukemattomine tuntemuksineen ja käänteineen.²⁶

RK TO:lle 8.2.1951:

Piirrän tähän nuolikuvion, jonka tarkoituksena on vain antaa aavistus siitä, miten asiaa ajattelen. Otetaan esimerkiksi kukka, joka on muuttuva olio: ensin se on nuppu, sitten kukka, lopulta siitä tulee hedelmä. x_1, x_2, x_3, \dots ovat silloin kukan eri tiloja, sellaisia, jotka voidaan havaita ja joissa ei tapahdu mitään muutosta, siis aivan hetkellisiä. \tilde{a} sisältää ne ominaisuudet, jotka kukalla aina on, esim. kasvi, ξ_1, ξ_2, \dots taas ovat ominaisuuksia, jotka sillä jonakin aikana on, esim. nuppu, vastapuhjennut, terälehtensä pudottava – mutta joista sillä ei kerrallaan voi olla enempää kuin yksi. Kaikki kukan tilat kuuluvat joukkoon \tilde{a} ja jokainen kuuluu yhteen ja vain yhteen joukoista ξ_1, ξ_2, \dots . Jos \tilde{a} :n alkiot, siis tilat x_1, x_2, \dots pannaan aikajärjestykseen, saadaan järjestetty joukko \tilde{a} , joka on juuri muuttuva kukka. Minä luulen, että tämä pitää paikkansa, mutta en voi tietää varmasti.

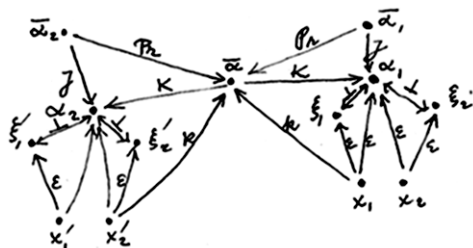
RK TO:lle 17.4.1951:

Sitten se nuolikuvio. Asia on oikeastaan sama kuin viime kerralla, se on vain tullut mutkikkaammaksi. On liian yksinkertaista sanoa, että muuttuva olio on vaiheittensa järjestetty joukko, koska jokainen muuttuva olio voidaan eri tavoilla jakaa vaiheisiinsa. Tai toisin sanoen: hetki ja hetkellinen olio eivät ole yleiskäsitteisesti määrättyjä. Aika voidaan monella eri tavalla jakaa het-

²⁵ TaY RKA, RK TO:lle 20.6.1950, 28.6.1952; CS:lle 10.–12.7.1950 (RS).

²⁶ TaY RKA, RK TO:lle 23.1.1948, 6.1.1950. Mainittakoon tässä yhteydessä, että suomalaisista filosofiista myös mm. G. H. von Wright on tutkinut 1960-luvulla muutoksen ja ajan logiikkaa, mutta olennaisesti erilaisesta lähtökohdasta. Siinä missä Kaupin hahmotuksessa tarkasteltava *olio* (ymmärrettynä miksi tahansa ajalliseksi asiaksi) säilyy ominaisuuksiensa muuttuessa, von Wrightin hahmotus perustuu yksittäisten *hetkien* seuraantoon. Kaupilla korostuu siten invarianssi (jatkuvuuden muodossa), von Wrightilla muutos.

kiin ja muuttuva olio hetkellisiin olioihin. Kysymyksessä on sen vuoksi kollektio, jollaisista tohtori Saarnio kirjoittaa *Ajatus* XVI:ssa. Tässä \bar{a} on muuttuva olio käsitettynä kollektioiksi, x_1, x_2 ovat hetkellisiä olioita, jotka ovat \bar{a} :n kollektion osia (k), kun se on määrättyllä tavalla jaettu osiin, α_1 on näiden osien joukko ja $\bar{\alpha}_1$ on α_1 aikajärjestykseen järjestettynä. ξ_1 ja ξ_2 ovat ne eroittavat tunnusmerkit, joiden perusteella katsotaan, että x_1 ja x_2 ovat eri (hetkellisiä) olioita, t.s. muuttuvan olion eri vaiheita. K on se suhde, joka vallitsee kollektion ja sen määrättyyn jaksoon kuuluvien osien välillä, ja Pr = projektio on suhde, jonka etujäsenenä on kollektion määrättyyn jakoon kuuluvien osien joukko, järjestettynä niin, että siinä vallitsevat kaikki ne suhteet, jotka itse kollektiossa vallitsevat k.o. osien välillä, ja takajäsenenä itse kollektio. x'_1, x'_2 ovat saman kollektion \bar{a} osia eräässä toisessa osajaaossa, ξ'_1 ja ξ'_2 niiden eroittavat tunnusmerkit jne. Suhteet ovat tässä jaossa muuten aivan samat kuin edellisessä. Kuvio tulisi sekä täydellisemmäksi että mutkallisemmaksi, jos ottaisi huomioon, että jokaista hetkellistä oliota voi myös käsitellä kollektiona. Mutta siihen asiaan voi ehkä palata ensi kerralla.

Kokeiltuaan opiskeluaikanaan muutosprobleeman käsittelemisessä infinitesimaalikalkeilyä – johon perustuvia maailmanhistoriallisia malleja käsiteltiin edellä hänen gradunsa yhteydessä – Kauppi oli etsinyt sopivampia välineitä myös muualta matematiikasta. Tämä heijastui hänen kirjastokerhoesitelmensä aihevalintoihin etenkin vuosina 1949–52, jolloin hän käsiteli muiden muassa kombinatorista topologiaa, graafiteoreettisia viivakomplekseja, vektorianalyysia ja lewiniläistä kentäteoriaa sekä ryhmäteoreettisia kombinaatioita ja permutaatioita. Tiedonhaluista opiskelijaa houkuttelivat näihin tutkimuksiin tietenkin myös kyseisten matematiikanalojen erityispiirteet, mutta muutoksen probleema nousee yhä uudelleen esiin punaisena lankana.

Mikään edellä mainituista yrityksistä ei kyennyt avaamaan muutoskysymystä Kauppiä tyydyttävällä tavalla, vielä vähemmän selventämään laajempaa ongelmaa empiiristen tieteiden ykseydestä. Tässä mielessä yritykset olivat harharetkiä samaan tapaan kuin hänen loogisen empirismin näkökulmasta kirjoittamansa gradututkimus oli ollut jo lähtökohtaisesti kyseenalainen. Gradun lailla ne olivat toisaalta kuitenkin hyödyllisiä kokeiluja, jotka antoivat hänelle käsityksen todellisuuden kompleksisuudesta ja opastivat häntä hedelmällisempiin kysymyksenasetteluihin ja tutkimusmenetelmiin.

Muutoksen käsitteestä filosofian historiassa

Kauppi palasi maaliskuussa 1951 opiskeluneuvojan töihin varovaisen toiveikkaana paranemisestaan. Hän otti toimittaakseen kevään kerholehti *Symposionin*, vaikkei jaksanutkaan itse kirjoittaa siihen. Motoksi hän valitsi Leibnizilta mietteen, joka

vapaasti suomennettuna kuuluu: ”Uskon, että mielihyvä voi kasvaa loputtomiin. Emmehan tiedä, mihin pisteeseen saakka tietomme ja elimemme voivat kehittyä sen kokonaisen ikuisuuden kuluessa, joka meitä odottaa.” Lauttasaaren sivukirjastossa pidetyssä helluntaijuhlassa hän piti myös kerhoesitelmän Leibnizista. Kesäkuu kului Kangasalan lepokodissa, jossa hän nautti ”ihanista riippumattopäivistä” – hän kuljetti omaa riippumattoa mukanaan – ja valmisteli muuttuvia olioita ja kreikkalaisten muutoksen problemaa koskeneita esitelmää Tampereen filosofiankerholaisia varten.²⁷

Muutos ilmiönä ja käsitteenä liittyi edellä sanotun ohella myös Kaupille tärkeään järjenmukaisuuden teemaan. Tältä kannalta se ilmeni kaksin verroin hämentävänä asiana: selittämättömän irrationaalisuuden ja sattumanvaraisuuden vastapainona muutoksessa ilmenee erilaisia invariansseja, so. olioita, säännönmukaisuuksia, yleisyyttä ym. Kaupin pohdiskelu kiersi näinä aikoina etenkin tätä kaksinaisuutta: ”... mitä se on, mistä sanomme, että joku olio muuttuu? Ja mikä olio se on, joka muuttuu? Sillä senhän täytyy pysyä samana, jotta puhuisimme ylimalkaan oliosta.”²⁸

Muutos näyttäytyi Kaupille yhtenä filosofian perustavista ongelmista. Tampereella kesä-heinäkuun vaihteessa pitämässään esitelmässä ”Muutoksen problema varhaiskreikkalaisessa ajattelussa” hän korosti tätä seikkaa:

Eräs problema, joka on askarruttanut ajattelua sen varhaisimmilta aseilta lähtien, on muutoksen problema. Ihmisen rationaalinen henki ei ole voinut maailmankuvassaan tyytyä kokemuksessa havaittuun moninaisuuteen ja muuttuvaisuuteen, vaan haluaa selittää sen: palauttaa sen yksinkertaisiin peruskäsitteisiin ja peruslainalaisuuksiin. Se, että tämä on ollut mahdollista, on mysteeri, joka on ehkä ainiaaksi selvittämätön. Tämä rationaalinen pyrkimys ilmenee kreikkalaisessa ajattelussa mm. siinä, että kaikkein varhaisimmalla asteella ovat keskeisiä sellaiset käsitteet kuin kosmos ja harmonia.

On luonnollista, että muutoksen probleemi tällöin tulee esille. Juuri muutos on sellainen asia, joka vaatii selittämistä, koska muuttuvaisuus tuntuu tekevän ilmiömaailman irrationaaliseksi, epävarmaksi, selittämättömäksi. ... Tutkimuksen kohteina esiintyvät toisaalta luonto, toisaalta käsitteet, joiden avulla luontoa selitettiin.²⁹

Kauppi rajoittaa esitelmänsä esisokraattiseen filosofiaan, joka ei suuntautunut niinkään käsitteiden analysoimiseen – kuten myöhemmin Sokrateen tai Platonin ajattelu – kuin luonnon käsitteellistämiseen. Hän esittelee muutosilmiön tutkimuksen kannalta tärkeimmät koulukunnat, joonialaisen ja elealaisen, sekä myöhemmälle atomistiselle ajattelulle vaikutteita antaneen pythagoralaisuuden, ja muistuttaa kuulijoitaan uudelleen varhaisen ajattelun merkityksestä myöhemmän filosofian ja tieteen kehitykselle:

Niissä kolmessa koulukunnassa, joita olemme käsitelleet, kehittyivät ainekset myöhempään ajatteluun: sekä ne käsitteet, joita käytettiin, että näihin käsit-

²⁷ TaY RKA, RK TO:lle 24.6.1951, 30.7.1951; *Symposion* n:o 6, 12.5.1951.

²⁸ TaY RKA, RK TO:lle 8.2.1951.

²⁹ Esitelmäluonnos, TaY RKA, Bab 2.

teisiin liittyvät ongelmat. Seuraava ajattelu rakentui tälle pohjalle: koetettiin löytää synteesi, maailmankuva, jossa probleemit olisi selvitetty. ...

Näin muutoksen selittäminen antoi erään ensimmäisiä valtavia sysäyksiä filosofian syntymiselle, ja muutoksen problema käy läpi filosofian erilaisissa muodoissa, samalla kuin tieteellinen tutkimus selvittelee muutoksen ja erilaisuuden lainalaisuuksia. Muutos on eräs inhimillisen ajattelun perusprobleemoja.

Pienenä sivuhuomautuksena, yhtä hyvin rinnakkaisuuden kuin kontrastinkin vuoksi, kannattaa tässä yhteydessä mainita lähinnä Wittgenstein-tutkijana tunnettu Erik Stenius (1911–1990), joka selvitteli esisokraattista ajattelua vuonna 1953 julkaisemassaan teoksessa *Tänkens gryning. En studie över den västerländska filosofins ursprungsskede*. Hänkin pyrki selvittämään kosmologisen käsitteenmuodostuksen alkuvaiheita tieteenfilosofiselta kannalta ja päätyi Kaupin lailla toteamaan, että muutoksen problema jäi kreikkalaisessa ajattelussa mysteeriksi käsitevälineiden riittämättömyyden vuoksi. Kiinnostavaa on kuitenkin huomata Steniusen asiasta johtama opetus, joka koskee nykyaikaista tiedettä ja sille asetettujen toiveiden liiallista optimismia. Wittgensteinia mukaillen hän toteaa, että vaikka uudenajan luonnontiede onkin ratkaissut lopullisesti esisokraattisen ajattelun sille asettamat ongelmat, lopputulos osoittaa ennen kaikkea sen, miten vähän sillä on saavutettu pohdittaessa ihmistä ihmisenä. ”Tiedämme tätä nykyä, että totuuden tavoittelu seuraa yhtä tietä, kauniin ja hyvän tavoittelu toista. Vaikka olemmekin ensin mainitulla tiellä ottaneet merkittäviä edistysaskelia, ovat askelemme jälkimmäisellä yhtä horjuvia kuin aina ennenkin.”³⁰ Tässä väitteessään Stenius eroaa olennaisesti Kaupista, jolle totuus, hyvyys ja kauneus ovat erottamattomalla tavalla korkeimman, ihmisjärjelle viime kädessä tavoittamattoman idean eri puolia ja saavutettavissa enemmänkin yhtä ja samaa tietä kulkemalla. Kontrastia ei lievennä se, että Stenius puhuu totuudesta lähinnä pienellä kirjaimella – ts. ilmiömaalman yksittäisistä tosiseikoista – kun taas Kauppi puhuu tällöin ennen kaikkea yhdestä, perimmäisestä Totuudesta, kuten lainaus kesän 1951 esitelmästä osoittaa:

Filosofian historia on probleemien historiaa. Siellä toistuvat aina uudelleen samat käsitteet ja samat kysymykset. Filosofian tieteellisyyden kriteerio: tavoitellaan ja lähestytään yhtä totuutta. Oppilauseiden ja systeemien moninaisuus helposti peittää tämän, mutta tarkempi analyysi osoittaa, että oleellisia eri filosofeilla ovat olleet samat yhteiset kysymykset ja että suuri joukko vastakkaisuuksia ja näennäisiä ristiriitoja johtuu siitä, että eri henkilöt ovat nähneet saman asian eri puolilta, ovat nähneet totuuden ainoastaan osittain ja tehneet virheitä yleistäessään epätäydellisen ratkaisun.³¹

Muutosprobleeman ohessa Kauppi sivuaa tässä laajempaa kysymystä itse filosofian olemuksesta. Hänen luonnehdinnassaan kuuluu myös Saarnion aiemmin lainattu ajatus kaikin puolin ymmärretyn totuuden ristiriidattomuudesta ja harmoni-

³⁰ Stenius 1974, 191 (suomennos IK).

³¹ Myöhemmin Kauppi erotti platonistista katsantoaan selvittääkseen ”tosiuden” (yksittäiset totuudet ja niihin liittyvät totuusteoriat) ”totuudesta” (yksittäistotuutuksissa ilmenevä yleinen idea). Ks. esim. esitelmä ”Käsite ja totuus” (1980) SFY:n Totuus-kollokviossa (RKK3.2, 243–250).

suudesta, tai kenties sen taustalta löytyvä Leibnizin lause siitä, miten filosofit ovat usein oikeassa siinä mitä väittävät ja väärässä siinä, mitä kieltävät. Ajatus siitä, että filosofian harjoituksessa on olennaisesti (joskaan ei yksinomaisesti, koska filosofiassa kuten tieteessä ilmenee myös aitoa kehitystä) kyse ”ikuisesta paluusta” yksiin ja samoihin ensimmäisiin kysymyksiin oli Kaupille tärkeä kautta elämän ja sai parhaan ilmauksensa hänen vuonna 1977 Jyväskylän yliopistossa pitämässään Erik Ahlman -luennossa ”*Philosophia perennis* ja sen merkitys ihmiselle”.³²

Kohti käsitteiden sisällön logiikkaa

Kaupin kesällä 1951 Kangasalan lepokodissa kirjoittaman esitelmän ”Muutoksen käsite” alkusanoissa kiteytyi hänen ajattelunsa tuleva suunta: ”Muutoksen käsite [on] johtanut ristiriitoihin ja vaikeuksiin. Olemme nähneet, miten nämä vaikeudet johtivat substanssin käsitteeseen, joka teki mahdolliseksi *metafysiikassa* käsitellä muutosta. Differentiali- ja integralilasku teki mahdolliseksi *tieteellisesti* käsitellä muutosta: esittää sen lainalaisuuksia. Mutta muutoksen *käsitteellinen* hallitseminen edellyttää logistiikkaa.”³³

Kokeiltuaan erilaisia matemaattisia välineitä Kauppi oli ymmärtänyt, ettei taito käsitellä muutosta eri tavoin vielä merkinnyt muutoksen syvälle menevää ymmärtämistä. Ongelma oli ennen kaikkea käsitelooginen ja sen tutkimus edellytti tarkoitukseen sopivaa loogista välineistöä. Tässä Kauppi kohtasi kuitenkin vaikeuden, joka liittyi etenkin hengentieteiden tarkastelemaan todellisuuteen. Vaikka kaikkien empiiristen tieteiden tutkijat olivat keskinäisine vaikutus- ja riippuvuussuhteineen ovatin enemmän tai vähemmän käsitteellisiä ja teoriasidonnaisia konstruktioita, ei mittaavissa luonnontieteissä synny laadullisille hengentieteille ominaisia tulkintahankaluuksia siitä, millaisista olioista tai lainomaisuuksista tieteessä on varsinaisesti kysymys. Tarkastellessaan muutuskäsitettä vuonna 1969 Kauppi viittasi tähän ongelmaan historiatieteen kohdalla: ”Tutkittaessa muutosprosesseja, varsinkin mitä tulee historian tutkimukseen, eivät useimmat muuttuvista olioista ole lainkaan välittömästi annettuja vaan ne määritellään tyhjentävästi käsitteidensä kautta.”³⁴

Kaupin toteamus liittyi tieteellisen maailmankäsityksen sisältämään käsitteellisen selkeyden vaatimukseen, jonka johdosta symbolinen logiikka oli noussut keskeiseen asemaan mm. loogisessa empirismissä. Ensimmäisen kansainvälisessä filosofikokountumisessa 1953 pitämänsä esitelmän hän aloittikin sanoilla: ”Symbolisen logiikan kehitys, johon matematiikan perusteiden tutkimus on syvästi vaikuttanut ja joka on ollut läheisessä yhteydessä joukko-opin problemeihin, on tapahtunut voittopuolisesti ekstensionaalisen logiikan merkeissä. Etenkin hengentieteiden parissa kohtaa kuitenkin ongelmia, jotka liittyvät olennaisesti käsi-

³² Ks. RKK3.1, 267–282, jossa esitelmä on julkaistu uudelleen yhdessä aiempien julkaisutietojen kanssa. Kaupille keskeiseen *philosophia perennis* -teemaan palataan elämäkerran jälkimmäisessä osassa (RKK5).

³³ ”Muutoksen käsite”, esitelmäluonnos 1.7.1951. (TaY RKA, Bab 2.)

³⁴ ”Der Begriff der Veränderung im Lichte der Inhaltslogik” (1968); kirjoituksen suomennos ”Muutoksen käsite intensionaalisen logiikan valossa” sisältyy Kaupin logiikkaa käsittelevään kokoelmaan RKK4.

tesisältöihin ja joiden tarkastelu tuottaa vaikeuksia, ellei niitä kyetä käsittelemään formaalisesti.”³⁵

Sairausvuosinaan 1950–52 Kauppi joutui muutosprobleemaa analysoidessaan toteamaan, ettei hänen siihen saakka harjoittamansa logiikka soveltunutkaan kun- nolla hänen tarkastelemiensa käsitteellisten kysymysten selvittelyyn. Tästä käyn- nistyi hänen varsinainen loogikonuransa nk. intensionaalisen logiikan tutkimus- ja kehitystyön parissa. Muutuskäsitteen tutkimus säilyi eräänlaisena koekenttänä tämän perustutkimuksen rinnalla Kaupin ajattelussa loppuun saakka.

Sairauden keinussa

Kangasalan ja Tampereen jälkeen Kauppi päätti vuoden 1951 kesälomansa viet- tämällä joitakin päiviä sisarensa luona Nikkilän sairaalan asuntolassa. Kirjastossa konekirjoittajana aloittanut Hilikka Kauppi oli suorittanut kirjastokurssin vuotta ennen Railia ja aloittanut sitten amanuenssina Kivelän sairaalakirjastossa. Työs- kennellessään eri sairaaloissa milloin ruumiillisesti, milloin henkisesti sairaiden ja usein ahdistuneiden ja masentuneiden asiakkaidensa parissa hän kiinnostui psyko- logiasta. Sen kirjastotyöhön liittyviin pedagogisiin ja biblioterapeuttisiin sovellu- tuksiin keskittynyt ”laboratorio” oli perustettu kirjastoon 1948, samana vuonna jolloin psykologia erosi yliopistossa filosofiasta itsenäiseksi oppiaineeksi.

Osallistuttuaan vuonna 1949 Kööpenhaminassa sairaalakirjastokurssille Hilik- ka oli päässyt hoitamaan seuraavan vuoden alusta Nikkilän sairaalan uutta kirjas-

Saarniot asuivat Töölönkatu 32:ssa, Kaupit 34:ssä, ja sairastelevan Raili Kaupin ”karkumatkat” suuntautuivat usein naapuritaloon. Jouluna 1951 Saarnioilla kokoontui ”Bollin piiri” lukemaan Marcel Bollin teosta *Manuel de Logique Scientifique*. Kauppi oli saanut oman kirjansa lahjaksi pari vuotta aiemmin filosofiankerholaisilta. Kuvassa vasemmalta: Anni ”Annette” Immonen, Rauni Tyrni, Uuno ja Carola Saarnio, Raili Kauppi, Anni ”Annchen” Ruuskanen ja Pirkko Perkiö. (TAYK RK.)

³⁵ ”Über den Begriff des Merkmalraumes”, esitelmä Brysselissä 1953; kirjoituksen suomennos ”Tunnusmerkkiavaruuden käsitteestä” sisältyy kokoelmaan RKK4.

toa yhdessä edellä mainitun Helena ”Leena” Valveen kanssa. Valve (1925–2005) oli tullut kirjastoon 1945 ja liittynyt samalla kerhoon. Työtoverit ystäväystyivät ja joitakin vuosia myöhemmin Helena, tuolloin rouva Hänninen, pyysi Hilkan tyttärensä Vilman kummitädiksi.

Raili Kaupin vieraillessa sisarensa ja Leena Valveen luona kolmikko keskusteli osallistumisestaan elo-syyskuuksi suunnitellulle, Carola Saarnion järjestämälle kuukauden mittaiselle bussimatkalle Reinin varren kaupunkeihin. Virallisesti matka esitettiin kirjastovirkailijoiden tutustumisretkeksi Ruotsin, Tanskan ja Saksan kirjastoihin varsinaisen virkailijavaihdon oheishankkeena. Mukaan onnistuttiin houkuttelemaan myös Tilma Oinas, mutta kesän edetessä Raili Kaupin oma terveys heikkeni jälleen niin, että hän joutui jäämään pois ei vain matkalta vaan myös töistä kokonaisen vuoden ajaksi. Tuijoteltuaan jo toista vuotta kattoon hän kaipasi ennen kaikkea liikkumista, mutta kipujen vuoksi hänen täytyi loppuvuodestakin tyytyä tekemään ”vain pieniä karkumatkoja” Saarnioille naapuritaloon.³⁶

Sitkeän sairauden väsyttämä Kauppi oli vuoden 1951 loppuessa niin ruumiin kuin hengenkin puolesta alamaissa. Streptomysiini, myrkyllinen antibiootti, joka sivuvaikutuksenaan häiritsi mm. tasapainoon vaikuttavan aivohermon toimintaa, piti hänet tokkurassa, jonka johdosta hän ei aina muistanut, mitä oli puhunut tai kirjoittanut. Kemoterapeuttinen PAS puolestaan aiheutti pahoinvointia ja suolistovaivoja. Vuoden vaihteessa oli lääkekuuri taas lopussa ilman, että sairaus olisi edelleenkään talttunut. Viimeisenä keinona oli otettu puheeksi tautipesäkkeiden poistaminen leikkauksella.³⁷

Vaikeuksiensa vastapainoksi Kaupin oli onnistunut tehdä jonkin verran kirjoitustöitä, joista hän kertoi Tilmalle tammikuussa 1952: ”Olen tehnyt bibliografiaa Suomen filosofisesta kirjallisuudesta ja kirjoittanut *Kirjastolehteä* varten kerhostamme, joka täyttää 10 vuotta ja sitten olen käynyt lääkäreillä ja viekoitellut heiltä streptomysiinireseptejä. Tänäpäin olen vihdoinkin aloittanut lääkekuurin ja olen todennäköisesti pian jälleen jatkuvassa humalassa. Ehkä se tekee minut jälleen vähän terveemmäksi.”³⁸

Kerhotyötä 10 vuotta

Helmikuun lopulla hänen olonsa olikin jonkin verran kohentunut. Hän osallistui pienellä tervetuliaispuheella filosofiankerhon 10-vuotisjuhlaan 9.3.1952.³⁹ Puheessa kerhotyö sijoitettiin laajempiin yhteyksiin:

10 vuotta on myös lyhyt aika, kun katsoo taaksepäin ihmishengen kehityshistoriaan, jonka osana haluamme katsella omaa pyrkimystämme. Kerhomme ei ole mikään irrallinen ilmiö. Meidän tarvitsee vain katsoa seinille suurten filosofien kuviin nähdäksemme henkisiä sukulaisiamme. Meitä yhdistää näihin yhteinen päämäärä: tieteellinen maailmankatsomus, yhteinen ideaali: viisaus. Meitä yhdistää heihin filosofia, viisaudenystävyyys.

³⁶ TaY RKA, RK TO:lle 8.2.1951, 17.4.1951.

³⁷ TaY RKA, RK TO:lle 7.1.1952.

³⁸ TaY RKA, RK TO:lle 30.1.1952.

³⁹ TaY RKA, RK TO:lle maaliskuussa 1952. Puhe sisältyy RKK:n osaan 2.

Ja niin kuin me olemme liittyneet yhteen tavoitellaksemme näitä meille niin korkeita arvoja, samoin ovat ne ennenkin liittäneet etsiviä henkiä yhteen. Tunnenne sukulaisuutta Pythagoraan koulukuntaan ja Sokrateen keskustelupiiriin, Platonin Akademeiassa ja Epikuroksen puutarhassa kokoontuviin koulukuntiin. Samalla tavoin on kerhomme viisaudenystävain yhteisö, joka yhteisesti opiskellen, keskustellen rakentaa itselleen yhteistä ja yhtenäistä kokonaisnäkemyä maailmankaikkeudesta ja ihmiselämästä. Ja samalla tavoin kuuluu se osana ihmishengen kehityshistoriaan.

... kuluneet 10 vuotta ovat kerhollemme vain alkutaival. Voimme vain iloita siitä, että emme ole päässeet emmekä koskaan tule pääsemään riittävän pitkälle (= niin pitkälle että se riittäisi meille) ja että edessämme on aina rajaton määrä henkisen elämän mahdollisuuksia.

Helsingin kirjastokerhotoiminta oli vuosien mittaan kasvanut vaatimattomasta alusta varteenotettavaksi työmuodoksi. Yksinomaan filosofiankerhon jäsenmäärä vaihteli vuosina 1942–63 sadan ja kolmensadan välillä (huippuvuonna 1957 luku oli 308) ja ennen pitkää useita muitakin kerhoa toimi pääkirjastossa ja monissa sivukirjastoissa. Vuosittain niitä oli käynnissä keskimäärin tusinan verran. Esimerkiksi juuri vuonna 1952 kerhojen yhteenlaskettu jäsenmäärä ylitti 750 (monet jäsenet tosin kuuluivat useisiin kerhoihin), ja kerhot kokoontuivat yhteensä n. 190 kertaa. Vuonna 1957 kerhoja toimi kokonaista 17 kappaletta, jäseniä oli kaikkiaan yli 500 ja kokouksia lähes 300. Erilaisia kerhoja perustettiin kahden vuosikymmenen aikana kaikkiaan 35 ja niissä tutkittiin filosofiaa, psykologiaa, matematiikkaa, logiikkaa, sosiologiaa, kieliä (saksa, englanti, ranska, espanja, esperanto, eesti ym.), musiikkia (mm. Bo Carpelanin ja Seppo Nummen kerhot) ja kirjallisuutta (Suomen, Saksan, Ranskan ym. kirjallisuusspiirit).⁴⁰

Puheensa Kauppi päätti toivotukseen: ”Kun tänä iltana juhlimme kulunutta vuosikymmentä ja iloitsimme kaikesta siihen sisältyneestä kauniista hengenelämästä, iloitkaamme samalla tulevista vuosikymmenistä, ja kaikesta siitä, mitä voimme täällä kerhossa yhdessä elää ja rakentaa.” Vaikka kerhojen aika kirjastossa olikin rajallisempi kuin kerholaiset aavistivat – Saarnion jäätyä eläkkeelle tammikuussa 1963 ne karsiutuivat kirjaston toiminnasta muutamassa vuodessa – niiden työ jatkui Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran nimellä Goethe-Instituutin suojissa aina 1990-luvulle saakka. Lopullista pistettä sen pitkälle työrupeamalle merkitsi vasta pitkäaikaisen aktiivin, diplomi-insinööri Jouko Ketosen kuolema vuonna 1997.

Kirjastokerhojen esikuvana Uuno Saarnio viittasi toisinaan Benjamin Franklinin ”Juntoon”, jossa harrastetusta opiskelusta ja ajatuksenvaihdosta sai alkunsa muun muassa Amerikan filosofinen seura (APS).⁴¹ Esikuvaan viitattiin kerhotyö-

⁴⁰ Kerhotyötä valaisevat Raili Kaupin kirjoitukset ”Maailmankatsomusta rakentamassa. 10 vuotta filosofista opintokerhotyötä Helsingin kaupunginkirjastossa” (1952) ja ”Helsingin kaupunginkirjaston kirjastokerhot vuosina 1942–1961” (n. 1962), joista molemmat on julkaistu *RKK:n* osassa 2; ensin mainittu ilmestyi alun perin *Kirjastolehden* numerossa 2/1952. Ks. myös H:gin kaupunginkirjaston toimintakertomukset 1942–1964.

⁴¹ APS:n – joka on erotettava nuoremasta Amerikan filosofisesta yhdistyksestä (APA, American Philosophical Association) – kotisivuilta löytyy seuran historia. Junton, ”kirjastoyhtiön” ja Amerikan filosofisen seuran synnystä, monen muun ohessa, kertoo Benjamin Franklinin omaelämäkerta; ks. esim. Franklin 2001, 196–215.

tä esitelleessä *Uuden Suomen* artikkelissa vuonna 1943: "... kansalaiskirjasto saa synnystään ja olemassaolostaan kiittää nimenomaan filosofista kerhoa. Benjamin Franklin nimittäin keräsi v. 1727 ympärilleen ystäväpiirin keskustelemaan filosofista kysymyksistä. Kerhon jäsenet olivat käsityöläisiä, kauppiaita ja muiden alojen edustajia, jotka filosofian avulla halusivat kehittää itseään ja edistää yhteistä hyvää. V. 1742 tästä kerhosta muodostui Amerikan filosofinen seura. Mutta jo sitä ennen, v. 1731, kerhon jäsenet panivat Filadelfiassa alulle maailman ensimmäisen kansalaiskirjaston."⁴²

Käsityksen filosofiankerhon ja sen jatkajan, Logiikan seuran, merkityksestä Raili Kaupin elämässä saa, kun tarkastelee hänen niissä yli viidenkymmenen vuoden kuluessa pitämiensä esitelmien määrää. Niistä 350 Kaupin esitelmästä, joista on säilynyt tietoja (tässä ei lasketa hänen n. 30-vuotisen opettajantyönsä aikana pitämiään yli sataa luentosarjaa), yli puolet pidettiin kirjastokerhoissa ja Logiikan seurassa.

Logiikan seura

Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseura toimi itse asiassa filosofisen ja psykologisen kirjastokerhon sisällä kauan ennen niiden lakkauttamista. (Jatkossa tutkimusseurasta käytetään pääasiassa sen vuonna 1971 omaksumaa lyhyempää nimeä Logiikan seura.⁴³) Vuosi 1952, kerhosen kymmenes juhlavuosi, tarjoaa sopivan tilaisuuden tarkastella myös Logiikan seuran syntyä ja tarkoitusta, sillä sen perustava kokous pidettiin 27.3.1952, vain pari viikkoa kerhon juhlien jälkeen.

Seuran perustamista oli ehdotettu Saarniolle jo vuonna 1948 Amsterdamissa, jonka filosofikongressin yhteydessä neuvoteltiin alustavasti erilaisten kansainvälisten tiedeyhteisöjen perustamisesta. Yksi hankkeen vetäjistä, professori Ferdinand Gonseth Zürichistä, oli tiedustellut Saarniolta, voitaisiinko myös Suomeen perustaa osasto, joka liittyisi suunnitteilla olleeseen Kansainväliseen logiikan ja tieteen-filosofian seuran, joka puolestaan kuuluisi parin laajemman yhteisön välityksellä Unescoon. Saarnio oli luvannut selvittää asiaa.⁴⁴

⁴² Hilppa Kinoksen nimettömänä *Uudessa Suomessa* 22.12.1943 julkaissut artikkeli "Kirjastojen kerhotoiminta tärkeä kansansivistystyömuoto. Helsingin kaupunginkirjastossa ensimmäisenä toiminnassa filosofian kerho". Otsikon lienee sorvannut toimittaja, sillä entisenä Tampereen kaupunginkirjaston filosofiankerholaisena Kinos toki tiesi, ettei Helsingin filosofiankerho ollut ensimmäinen. (RS, lehtileikekokoelma.)

⁴³ Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseura – nimi oli muunnelma maisteri Touko Voutilaisen 1952 esittämästä ehdotuksesta – rekisteröitiin vasta 1957, mutta sen säännöt hyväksyttiin jo seuran vuosikokouksessa 29.10.1953. (IN, seuran prt. 29.10.1953.)

⁴⁴ RS, Gonseth/Saarnio -kirjeet 1948–1953. Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran perustavan kokouksen pöytäkirjassa todetaan: "Päätettiin yksimielisesti perustaa yhdistys, jonka tarkoituksena olisi jatkuvasti ylläpitää ja kehittää sitä filosofista ajattelua, jota läsnäolijoiden edustamassa piirissä on yli 10 vuotta viljelty. Sysäyksen tämän toiminnan jatkamiselle järjestyneemmässä yhdistysmuodossa oli antanut se, että prof. Gonseth, joka on Kansainvälisen logiikan ja tieteiden filosofian seuran (Internationale Gesellschaft für Logik und Philosophie der Wissenschaften) puheenjohtaja, oli Amsterdamissa X Kansainvälisen filosofian kongressin yhteydessä pyytänyt tri Saarniota perustamaan Suomessa yhdistyksen, joka liittyisi mainittuun kansainväliseen yhdistykseen. Tri Saarnio oli suostunut, ja asiasta oli sen jälkeen ollut kirjeenvaihtoa." (IN; Logiikan seuran prt. 27.3.1952.)

Neuvoteltuaan Helsingin Filosofisen yhdistyksen puheenjohtajan Eino Kailan kanssa Saarnio ilmoitti Gonsethille, että yhdistys olisi periaatteessa halukas toimimaan Suomen osastona.⁴⁵ Huomio kiinnittyy kuitenkin kirjeen lopussa olevaan lisäykseen. Saarnio toteaa, että mikäli yhdistyksen kohdalla syntyy ongelmia, olisi 10–20-henkinen ryhmä nuoria tieteentekijöitä valmis perustamaan kyseisen osaston. Kirjeestä käy ilmi, että hän oli esittänyt saman ajatuksen – tarkoituksen luonnollisesti loogisesti lahjakkaimpia filosofiankerholaisiaan – jo Amsterdamissa.⁴⁶

Asiat näyttivät kääntyvän Saarnion toivomaan suuntaan. Loppuvuodesta 1949, kun suunniteltu kansainvälinen järjestö oli perustettu yhdessä Unescon alaisuudessa toimivan kattojärjestönsä ICSU:n (International Council of Scientific Unions) kanssa, lähetti Gonseth pahoittelunsa Filosofisen yhdistyksen sopimattomuudesta jäseneksi, se kun kuului jo ICSU:n rinnakkaisjärjestön alaisuuteen. Kirje ei kuitenkaan antanut Saarniolle yksiselitteistä tilaisuutta ehdottaa jäseneksi omaa kerhoaan, sillä Gonseth lisäsi, ettei mikään estäisi perustettavaa ”Suomen logiikan ja tieteenfilosofian yhdistystä” kuulumasta Helsingin Filosofisen yhdistyksen yhteyteen.⁴⁷ Filosofiankerhon, Saarnion lempilapsen, alistaminen Filosofisen yhdistyksen ja sen puheenjohtajan määräysvaltaan ei miellyttänyt kirjastonjohtajaa, joka kaavaili johtamastaan kerhosta kansainvälisesti varteenotettavaa loogis-filosofista tutkijapiiriä.

Ongelmaan tarjoutui kuitenkin ihanteelliselta vaikuttanut ratkaisu Kailan jätettyä professuurinsa syksyllä 1948. Perinteisesti professuurin haltija valittiin ennen pitkää myös Filosofisen yhdistyksen puheenjohtajaksi. Saarniolle, joka oli tasapainotellut tieteellisen ja kansansivistyksellisen kutsumuksensa välillä, tarjoutui nyt tilaisuus yhdistää entistä paremmin tutkijan ja kasvattajan roolinsa. Kysymys yhdistyksen puheenjohtajuudesta ei tietenkään ollut pääasiallinen motiivi pyrkiä Kailan seuraajaksi, mutta valituksi tuleminen olisi ratkaissut senkin ongelman.

Professori Gonsethin hyväntahtoinen ehdotus kasvatti sittemmin kirkkaa Saarnion ja G. H. von Wrightin suhteissa, joiden viilenemisen alkusynä näyttää olleen juuri Kailan seuraajan valintaprosessi. Kailan siirryttyä 1948 vastaperustettuun Suomen Akatemiaan – filosofisen yhdistyksen puheenjohtajana hän jatkoi toistaiseksi – hakivat professuuria keväällä 1949 Uno Saarnion ohella Sven Krohn (1903–1999) ja 1946 todistusteoriasta väitellyt Oiva Ketonen (1913–2000). Valintaa lykättiin Krohnin ja Ketosen anottua pätevyitymisaikaa, joten vielä Gonsethin kirjeen saadessaan Saarnio elätteli toiveita virasta.⁴⁸ Hän tiesi olevansa vahvoilla ainakin, mitä viran vaatimaan hallintokokemukseen tuli, eikä hän hävinnyt kilpailijoilleen myöskään julkaisujen määrässä. Niiden laadun arviointi jäi asiantuntijoiksi kutsuttujen G. H. von Wrightin ja J. E. Salomaan tehtäväksi.

Syksyllä 1950 heidän lausuntonsa kaatoivat Saarnion toiveet toteamalla hänet epäpäteväksi kyseiseen virkaan. J. E. Salomaa, joka piti vain oppilastaan, fenomenologi Sven Krohnia pätevänä virkaan, tosin ehdotti lausunnossaan Saarniolle pe-

⁴⁵ Helsingin filosofisen yhdistyksen nimi muutettiin 1961 Suomen filosofiseksi yhdistykseksi (SFY) merkinä sen roolin laajentamisesta valtakunnalliseksi.

⁴⁶ RS, Gonseth/Saarnio -kirjeenvaihto, kirje 18.2.1949 Saarniolta.

⁴⁷ RS, Gonseth/Saarnio -kirjeet, 21.11.1949 Gonsethiltä.

⁴⁸ H:gin yliopiston keskusarkisto, Historiallis-kielitieteellisen osaston ptk 27.5.1949, 15 §.

rustettavaksi henkilökohtaista ylimääräistä logistiikan professuuria.⁴⁹ von Wright puolestaan piti hakijoista vain Ketosta virkaan pätevänä.⁵⁰ Kritiikkinsä ohessa von Wright kiitti Saarnion ”itsenäisiä ja perusteellisia tutkimuksia modernin logiikan vaikealla ja tärkeällä työsaralla”, mutta arvioi Ketosen paremmaksi loogikoksi ja Saarnion muut tutkimukset filosofian alueella diletanttimaisiksi – jälkimmäisen ilmauksen on täytynyt kirjaustossaan amatööripiskelun parissa uurastanut Saarniota.⁵¹ Ketonen nimitettiin professoriksi keväällä 1951 Krohnin käynnistämän valitusprosessin päätyttyä tuloksettomana.

Kansainvälisen logiikan ja tieteenfilosofian seuran Suomen osaston perustaminen tuli uudelleen ajankohtaiseksi vasta filosofiankerhon 10-vuotisjuhlan aikoihin keväällä 1952, kun Zürichistä saapui tieto lähitulevaisuudessa järjestettävästä kokouksesta, jossa uudet osastot otettaisiin virallisesti jäseniksi.

Saarnion G. H. von Wrightiä kohtaan tuntema antipatia ei ehtinyt hiipua ennen kuin heidän välilleen kehkeytyi köyden veto siitä, kumman johdolla suomalaiset filosofit osallistuisivat logiikan ja tieteenfilosofian saralla kansainväliseen tutkimukseen. Edeltäjänsä Ludwig Wittgensteinin kuoltua keväällä 1951 von Wright oli päättänyt luopua professuuristaan Cambridgessa palaten Suomeen ja ruotsinkielisen filosofian professorin virkaansa vuoden lopulla.⁵² Hän jatkoi myös toimintaansa Filosofisessa yhdistyksessä, jonka puheenjohtajuus siirtyi näihin aikoihin Kailalta Ketoselle. Yhdistyksen kokouksessa syyskuussa 1952 Wittgensteinista esitelmöinyt von Wright ehdotti lopuksi, mainittuaan keskustelleensa asiasta professori Gonsethin kanssa, Kansainvälisen logiikan ja tieteenfilosofian seuran Suomen osaston perustamista filosofisen yhdistyksen yhteyteen.⁵³

⁴⁹ Salomaa toteaa lausuntonsa lopuksi Saarniosta: ”Dosentti Uno Saarnion ansiot logistiikan kehittäjänä ovat niin huomattavat ja ilmeiset, että hänen pitäisi mielestäni päästä logistiikan henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi yliopistoon. Mutta kun hän ei logistiikan ulkopuolella ole julkaissut muuta teoreettisen filosofian alaan kuuluvaa tai on julkaissut jotakin hyvin kyseenalaista, en voi pitää häntä pätevänä teoreettisen filosofian professorin virkaan.” (H:gin yliopiston keskusarkisto, teoreettisen filosofian varsinaisen professorin virantäyttö, J. E. Salomaaan asiantuntijalausunto 11.9.1950.)

⁵⁰ Mm. Salmela 1998 (139–140, 383–390) kuvaa kyseistä professuurikiistaa ja sen heijastamaa kahden filosofisen katsannon hegemoniakamppailua. Kesken hakuprosessin Ketonen (Jaakko Hintikan tuella) ja Krohn ryhtyivät itsekin sanasotaan loogisesta empirismistä ja Krohnin sitä kritisoinesta väitöskirjasta *Suomalaisen Suomen* numeroissa 7–9/1950.

⁵¹ H:gin yliopiston keskusarkisto, teoreettisen filosofian varsinaisen professorin virantäyttö, asiantuntijalausunnot syksyllä 1950.

⁵² Cambridgestä lähdön ja Suomeen paluun motiiveista ks. von Wright 2001, 151–155. Kirjoittaessaan Oiva Ketoselle kesäkuussa 1951 hän tiivisti syistä päällimmäiset: ”Tämä lukukausi on ollut masennuksen ja surun aika. Pari päivää lähtösi jälkeen Wittgenstein kuoli. Puolet toukokuuta olin sairaalassa [polvi]leikkauksen takia. Olen edelleenkin heikko ja väsynyt. Olen päättänyt jättää virkani täällä ja palata Suomeen. Elämä täällä on käynyt liian raskaaksi, ehkä etenkin näiden vaikeuksien johdosta, jotka ovat aiheutuneet asuntokysymyksestä. Monesta syystä en voi jättää Cambridge’a jo tämän lukukauden jälkeen. Olen ottanut eron vuoden lopusta.” (KA, Oiva Ketosen aineisto, kansio 3.)

⁵³ Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran ptk 25.9.1952; von Wright 2001, 136. Gonsethin ja von Wrightin keskustelun ajankohta jäi epäselväksi. Puhtaana spekulatiiona voisi ajatella, että Gonseth olisi jo Amsterdamissa kääntynyt ensin von Wrightin puoleen, joka asui kongressissa saman perheen vieraana kuin Karl Popper, josta tuli myöhemmin Gonsethin kaavaileman kansainvälisen seuran neuvonantaja. Koska von Wright oli tuolloin juuri siirtymässä Cambridgeen, hän olisi saattanut kehottaa Gonsethia puhumaan asiasta kongressin toisen suomalaisesitelmöitsijän, Uno Saarnion, kanssa.

von Wright, joka valittiin samassa tilaisuudessa perustetun Suomen osaston puheenjohtajaksi, oli tuskin tietämätön Saarnion jo 27.2.1952 samassa tarkoituksessa perustamasta ja johtamasta Logiikan seurasta – von Wrightin kuulijoiden joukossa oli varmuudella ainakin Raili Kauppi, minkä lisäksi saarniolaisten ja Filosofisen yhdistyksen välillä oli muitakin yhteyksiä. Kailan oppilaiden muodostamassa ”Urania”-keskustelupiirissä, jonka perustajajäseniin kuului nimen ehdottaja, maisteri Veli Valpola, oli sekä Filosofisen yhdistyksen että kirjastokerhon jäseniä – näihin lukeutuivat esimerkiksi Simo Sivenius ja Touko Voutilainen. Valpola valittiin von Wrightin johtaman Suomen osaston sihteeriksi, joten kahden Suomen osaston perustamisessa ei voinut olla kysymys puhtaasta työpataturmasta tai informaatiokatkoksesta.⁵⁴

von Wrightin ja Saarnion johtamien Suomen osastojen yhteistyö jäi olemattomaksi, vaikka professori Oiva Ketonen koetti ainakin muodon vuoksi sovittelaa osapuolten välillä.⁵⁵ Lopulta päädyttiin muodostamaan nimellinen unioni, jossa kumpikin ryhmä sai oikeuden lähettää edustajansa kansainvälisen järjestön kokouksiin.⁵⁶

Jakaessaan aikansa kirjastotyön ja opintojen kesken Kaupinkin piti oppia elämään toisaalta Saarnion ja kerhotyön ja toisaalta akateemisen filosofian, erityisesti Oiva Ketosen, G. H. von Wrightin ja Filosofisen yhdistyksen välisessä ristivedossa. Vaikka hankaukset eivät koskaan liene puhjenneet avoimeksi kriisiksi, tilanne oli kiusallinen osapuolten välimaastoon jääneille nuorille filosofeille. Kaupin kohdalla haitta ilmeni ainakin professori Oiva Ketosen häntä ja hänen lisensiaatintyönsä aihetta kohtaan tutkimuksen alkuvuosina osoittamassa varautuneisuudessa.⁵⁷

Kiista saattoi myös vaikuttaa osaltaan siihen, ettei Saarnion tutkimuksia enää julkaistu Filosofisen yhdistyksen vuosikirja *Ajatuksessa*, jossa niitä oli ilmestynyt säännöllisesti vuodesta 1936 lähtien. Ulkomaiset julkaisut ottivat edelleen vastaan hänen kirjoituksiaan, minkä lisäksi hän julkaisi joitakin tutkimuksiaan Logiikan seuran avulla.⁵⁸

⁵⁴ Urania-piiristä kertoo laajemmin Osmo Pekonen Lasse Heikkilä -elämäkerrassaan *Marian maa*. (Pekonen 2002, 79–82.) V. Valpolan lyhyt Urania-muistelmia vuodelta 1994 on saatu teatterineuvos Ritva Heikkilän kirjeen liitteenä 2.4.1999. Valpola toteaa kirjoituksessaan myös käyneensä kerran Saarniota kuuntelemassa, mutta ”läsnäoloni herätti niin suunnatonta hämmennystä etten uskaltanut tulla enää toista kertaa”.

⁵⁵ Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran kokouspöytäkirja 24.4.1953, 7§: ”Puheenjohtaja [Saarnio] ilmoitti, että prof. Ketonen oli puhelimitse kääntynyt hänen puoleensa tiedustellakseen yhteistyömahdollisuuksia Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran ja Kansainvälisen logiikan ja tieteenfilosofian seuran Suomen osaston kesken. Puheenjohtaja oli vastannut, ettei hän näe mahdollisuuksia yhteistoimintaan.”

⁵⁶ Logiikan seuran ptk:t 24.4.1953 ja 19.10.1953 sekä toimintakertomus vuosilta 1952–53.

⁵⁷ Kauppi viittasi sittemmin prof. Ketosen viileyteen kirjeessä Tilma Oinaalle heinäkuussa 1957. Palatessaan joitakin päiviä aikaisemmin Jyväskylästä Kauppi oli osunut samaan junaan professorinsa kanssa ja mielenkiintoisen keskustelun jälkeen ”hän vaikutti lopulta huomattavasti suopeammalta kuin mitä hän oli ennen ollut”. (TaY RKA, RK TO:lle 21.7.1957.)

⁵⁸ Lindforsin (2003, 177) mukaan Veli Valpolan kielteiset lausunnot Saarnion kahdesta ääretömyydestä koskeneesta artikkelista estivät niiden pääsyn *Ajatukseen*. Saarnio ei liene tarjonnut siihen kirjoituksiaan tämän jälkeen.

Takaisin elävien kirjoihin

Kirjastokerhon 10-vuotisjuhlan ja Logiikan seuran perustamisen jälkeisinä viikoina keväällä 1952 tapahtui lopullinen käänne parempaan Kaupin alun kolmatta vuotta kestäneessä kamppailussa tuberkuloosia vastaan. Kun tulehduspesäkkeet oli saatu vielä kerran rauhoitettua lääkityksellä, Kauppi leikattiin Naistenklinikalla 9. huhtikuuta 32. syntymäpäivänsä aattona. Hänen elimistönsä alkoi toipua raskautuksesta, joskin tuskastuttavan hitaasti. Vuoden loppuun saakka hän vietti pääosan ajastaan leväten. Hänen henkinen aktiivisuutensa kasvoi kuitenkin tasaisesti ja lokakuussa Tilmalle kirjoittamassaan kirjeessä hän totesi kärsimättömänä: "... olen nähnyt, miten hirvittävän vähän ihmisellä on aikaa oppia ja tehdä jotakin, kun kuitenkin on niin loputtomasti opittavaa ja tehtävää."⁵⁹

Yllä lainattu kirje oli kirjoitettu harjoituksen vuoksi saksaksi. Kauppi valmistaui jo seuraavana vuonna Brysselissä järjestettävään XI kansainväliseen filosofikongressiin, jossa hänellekin oli varattu tilaisuus pitää esitelmä. Toipuakseen kunnolla hän oli aikonut ensin vetäytyä olympiahuuman valtaamasta sateisesta ja kylmästä Helsingistä Heinolaan. Päätettyään jäädä hän oli ryhtynyt harjoittamaan kielitaitoaan neiti Hiltrud Winckelmannin kanssa, joka oli saatu kirjastoon virkailijavaihtona Hannoverista. Tämä asui heillä Ali ja Jussi Kaupin viettäessä mökielämää Heinolan Sorsaluodossa. Raili Kauppi pyrki kuntoutumaan tekemällä Hiltrudin kanssa pieniä ekskursioita kaupungin sivukirjastoihin.⁶⁰

Kaupin onnistui yhdistää kieliharjoitteluun myös runoharrastuksensa. Kirjastoon oli jo aiemmin saapunut toinen saksalainen, keväällä 1951 Suomeen muuttanut toimittaja ja kirjailija Karl-Heinz Bolay (1914–1993), joka oli tarjonnut hänen suomennettavakseen joitakin runojaan. Ne ilmestyivät 1954 teoksessa *Aber die Stunde bleibt – Alati säilyy hetki*.⁶¹ Seuraavassa Kaupin käännös Bolayn Uno Saarniolle omistamasta runosta "Weltallklänge":

Kaikkeusointuja

Kuuntele! Soitto on sama
kiertäissä atomissaan
protonin, elektronin,
sfäärimusiikki, aavistama
Pythagoraan. Keskustaan
ääristä kaikkeuden viittaa kaukaisin.

Missä suo luku selkeän pyhä
hengelle auta näyn salaiseen.
Vuostuhat, tuskaa ja pelkoa yhä
virtaa jo tietämiskirkkauteen:
Sfäärimusiikkia,
matematiikkaa.⁶²

⁵⁹ TaY RKA, RK TO:lle 24.4., 28.6., 2.9., 19.10.1952.

⁶⁰ RK TO:lle 2.9.1952.

⁶¹ Julk. Pellervo-seura 1954. Teokseen käänisivät runoja myös Bo Carpelan, Olli-Matti Ronimus ja Martti Santavuori; Bolay omisti kirjansa Santavuorelle ja Uno Saarniolle.

⁶² Tämä ja muut Kaupin käännökset sisältyvät kokoelmaan *RKK5*.

Bolay, joka johti kaupunginkirjastossa 1952–57 etenkin naiskuulijoiden suosimaa Deutsche literatur -kerhoa, julkaisi jo ennen runokokoelmaansa filosofisen romaanin *Ja aurinko pysähtyi...* (1952).⁶³ Kauppi osallistui kirjan ennakkotilaajien keruuseen kääntyen ”erittäin miellyttävän” Bolayn asiassa myös saunavaaralaisten puoleen Tilma Oinaan välityksellä.⁶⁴

⁶³ Teos oli suomennos Bolayn saksankielisestä käsikirjoituksesta *Und die Sonne stand still...*, joka ilmestyi Saksassa vasta 1964 nimellä *Der Fall René Merlin: die Erlebnisse des Dr. René Merlin in der Zelle unserer Zeit*.

⁶⁴ TaY RKA, RK TO:lle n. 9.3.–8.4.1952. Suomalaisista käännöstöistään merkittävimpänä Bolay sai kääntääkseen Väinö Linnan syksyllä 1954 ilmestyneen *Tuntemattoman sotilaan*. Käännös ilmestyi jo vuoden kuluttua Saksassa nimellä *Kreuze in Karelien*, joskin sen korvasi muutaman vuoden kuluttua toisen kääntäjän työ. Avioiduttuaan itseään 24 vuotta nuoremman Ingeborg von Baltenaun (1938–1975) kanssa Bolay muutti Ruotsiin vuonna 1957. Hän omisti kirjansa *Finnen und Finnländer* (”Suomalaisia ja suomenruotsalaisia”; 1959) muiden muassa Saarniolle ja Kaupille. Mainittakoon, että vaikka Kauppi pitikin Bolayta miellyttävänä, miehen autoritaarinen käytös kirjastossa herätti myös ärtymystä.

Luku 8

Helsinki 1952–55

Opiskeluneuvontaa ja muuta sivistystyötä

Syyskuussa 1952 Raili Kauppi palasi kirjastoon, jossa hän sai alkuaikoina itse määrätä työaikansa. Vielä lokakuun lopulla hän totesi Tilma Oinaalle viettävän-
sä pääosan ajastaan vuodelevossa.¹ Vaikka Kauppi oli nimitetty opiskeluneuvojan
virkaan runsaat kaksi vuotta aikaisemmin, hän saattoi vasta nyt perehtyä kunnolla
tehtäviinsä. Varsinaisen laajennetun neuvontatyön lisäksi hänen kuului kirjata ylös
havaintoja neuvontatyön arjesta, asiakkaiden elämäntilanteista ja erityisongelmis-
ta. *Raili Kaupin kirjoitusten* toiseen osaan sisältyvä kokonaisuus ”Kirjastoelämää”
sisältää eläviä kuvauksia Kaupin asiakkaista, näiden itsekasvatuksellisen intressin
heräämisestä, itseopiskeluun liittyvistä vaikeuksista ja toisaalta myös sen elämän-
hallintaa ja elämäniloa lisäävästä vaikutuksesta.

Nämä dokumentointitehtävät näyttävät liittyneen epäsuorasti tutkimusohjel-
maan, joka oli asetettu 1940-luvun alussa perustetun Kansansivistysopillisen yh-
distyksen (vuodesta 1971 Aikuiskasvatuksen tutkimusseura) päätehtäväksi. Kou-
luneuvos T. I. Wuorenrinne oli painottanut tätä seikkaa yhdistyksen valmistele-
vassa kokouksessa marraskuussa 1940: ”... yhdistyksen olisi ennen kaikkea omis-
tauduttava kansansivistysteoreettisten problemien käsittelyyn ja pyrittävä julkai-
sutoiminnalla edistämään kansansivistystyön tieteellistä tutkimustyötä.”² Urpo
Harva (1910–1994), Wuorenrinteen seuraaja Yhteiskunnallisen korkeakoulun
kansansivistysopin ja sosiaalipsykologian opettajana, mainitsi yhdistyksen vuosi-
kirjassa vuonna 1944 julkaisemassaan artikkelissa ”Kansansivistysopillisen yhdis-
tyksen tehtävä” kiittävään sävyyn toisen jäsenen, tri Uuno Saarnion yhdistyksessä
pitämän esitelmän, ”jossa saatiin tutustua mielenkiintoisiin esimerkkeihin siitä,
kuinka kirjastokasvatuksen yhteydessä on vieläpä hyvinkin vanhoissa henkilöis-
sä havaittu voimakasta henkistä kehittymistä”. Urpo Harva jatkoi velvoittavalla
toteamuksella: ”Tämäntapaisia tutkimuksia olisi suoritettava vain enemmän. ...
kuten yllä olen korostanut, perusteelliset ja laajat aikuisten kehityskykyä koskevat
tutkimukset vaativat tutkijoiden yhteistyötä.”³

Yhdistyksen myöhemmin liittyneen Raili Kaupin yllä mainittuja ”kirjastopäi-
väkirjoja” lukiessa ja niiden asiakasta hyvinkin lähelle meneviä huomioita punni-
tessa kannattaa muistaa tämä taustalla vaikuttanut tutkimusveloite. Sen valossa
lienee ymmärrettävä myös kirjastopäiväkirjojen pidättyvä tyyli koskettavienkin
ihmiskohtaloiden kohdalla. Kun esimerkiksi kirvesmies Karl Andelin, joka oli
harrastanut kerhossa matematiikkaa, sairastui juuri Kaupin ollessa toipumassa

¹ TaY RKA, RK TO:lle 2.9., 19.10.1952.

² Harva 1944, 28.

³ Harva 1944, 36. Tässä ei voida paneutua lähemmin niihin asenteellisiin ongelmiin, jotka tuolloin
haittasivat aikuisopetusta. Harva mainitsee artikkelissaan esimerkkejä siitä, miten vallitseva
ajattelu on olettanut ihmisen olevan aikuisikään saavuttuaan olennaisesti ”valmis” ja kyvytön
oppimaan uutta. Samoihin ennakkoluuloihin Saarnio ja muut kirjastolaiset törmäsivät päivittäin
työssään ja kerhoissa. (Harva 1944, 35–36; vrt. RKK2, 153–154, 215 ym.)

omasta sairaudestaan, tämä kertoi asiasta näin:

28/8 -52. Kävin katsomassa Andelinia. Hänellä oli vieressään Müller-Freienfelsin ”Ihmistuntemus ja ihmisten käsittely”, josta hän sanoi: ”Kyllähän sitä välillä lukee, mutta tuntuu siltä, että noista asioista voi sanoa niin tai näin, ei niistä tiedä oikein varmasti.” Olimme yhtä mieltä siitä, että psykologia pitäisi saada yhtä täsmälliseksi kuin fysiikka. A. sanoi pitävänsä matematiikasta juuri siksi, että se on niin selvää ja täsmällistä. Kysyin, onko logaritmien lasku tullut hänelle selväksi. A. oli nim. usein sanonut toivovansa, että ennen kuolemaansa saisi tietää, miten logaritmitaulukot on laskettu. ... Nyt A. kyyneleet silmissä sanoi, ettei se asia vielä oikein selväksi tullut. Lupasin, että hänen parannuttuaan voisimme alkaa tunnit uudelleen.

31/10 -52. Kaisu Rauhanen soitti Kivelästä sanoen terveisiä A:lta, joka lyhyen poissaoloajan jälkeen oli entistä huonommassa kunnossa tullut sairaalaan.

Kävin vielä kerran katsomassa Andelinia. Hänellä oli nähtävästi kipuja ja hän oli äärimmäisen heikko eikä enää jaksanut lukea, ei nähtävästi myöskään pidellä kirjaa kädessään.

Pian sen jälkeen hän kuoli. Neiti Rauhaselle kertoivat hänen naapurinsa, että hän oli lääkäreilleen kertonut matematiikan opiskelustaan ja kirjastosta.⁴

Joulukuun alussa Kauppi piti Suomen kirjailijaliiton yleiskokouksessa esitelmän kaupunginkirjastossa harjoitetusta sivistystyöstä. Kirjaston yhteys kirjoittajayhteisöön oli luonnollisesti aina ollut läheinen; sitä paitsi moni kirjastovirkailijana itsensä elättävä oli myös julkaissut runoilija. Vuorovaikutus kirjaston ja kirjailijoiden kesken oli tiivistynyt entisestään marraskuussa, kun Karl-Heinz Bolayn johtaman saksankielisen kirjallisuuskerhon rinnalle oli perustettu perustettu runoilija Lasse Heikkilän vetämä suomalaisen kirjallisuuden kerho. Siinä oli ensimmäisenä esiintynyt F. E. Sillanpää.⁵ Kenties juuri Heikkilän – joka oli liittynyt kirjailijaliittoon edellisenä vuonna⁶ – tai Sillanpään herättelemänä liitossa oltiin kiinnostuttu kirjastossa harjoitetusta kerhotyöstä. Esitelmässään ”Mitä on kirjasto?” Kauppi selitti kuulijoilleen opiskeluneuvonnan ja yleisemmin kirjastokasvatuksen merkitystä:

Ihmisellä on eläinkunnan parhaiten kehittyneet isot aivot, hänen sielunelämänsä on suhteellisen suuressa määrin tietoista, hän voi nähdä ja punnita mahdollisuuksia, mutta samalla hän on kadottanut sen varmuuden, joka on ominaista vaistotoiminnalle ja joka eläimissä ilmetessään on kautta aikojen herättänyt ihmisten ihmettelyä. Ihminen on kuin lapsi, joka ei vielä osaa oikein käyttää jäseniään: hän ei osaa käyttää aivojaan. Hän ei ole tietoinen siitä, mitä käyttämättömät, puoleksi tukahdetut vietit tavoittelevat. Ne tarvitsevat herättämistä ja ohjaamista. Näin myös kirjastoon tuleva ihminen tarvitsee

⁴ RKK2, 190-191; muistiinmerkinnät 28.8., 31.10.1952.

⁵ Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomus 1952. Sillanpään esitteli tilaisuudessa maisteri Heikki Reenpää Otavalta. *Uudessa Suomessa* 9.11.1952 julkaistun uutisen mukaan Sillanpää kertoi mm. Nobel-palkituista Undsetista, Lagerlöfistä ja E. A. Karlfeldtistä. ”Varsinkin ensisimainnituksen kohdalla herkuullisen yksityiskohtainen kuvaus kirjailijattaren kotitalosta aina ’hermotilassa’ olevaa koiraakin myöten rasitti ankarasti kuulijoiden nauruhermoja.”

⁶ Pekonen 2002, 105.

usein sitä, että hänet herätetään tuntemaan itsensä. Tältä pohjalta on syntynyt käsite kirjastokasvatus... [Kirjastokasvatus] pyrkii synnyttämään, kehittämään ja ohjaamaan amatööriopiskelua. Ihminen on saatava tietoiseksi henkisistä vieteistään, mutta tämä ei riitä. Hän tarvitsee jatkuvaa rohkaisua, tukea ja apua. Vaikka amatööriopiskelulla ei ole määrättyä järjestystä, ei se täytä tarkoitustaan, jos se on suunnittelematonta. Suunnitelman täytyy olla yksilöllinen ja vastata asianomaisten erikoisintressejä, mutta siinä on myös otettava huomioon sivistyksen kokonaisuus.

... Kirjastokasvatuksen välineitä ovat: opiskelunneuvonta, joka tapahtuu keskustelun muodossa, ja kirjastokerhot. Keskustelumetodin ideaalina on Sokrates, joka pyrki yhteistyössä keskustelukumppaninsa kanssa saavuttamaan todellista tietoa. Tämä merkitsee, että kirjastovirkailija opiskelee yhdessä lainaajan kanssa; hän ei saa olla opettaja vaan kanssaopiskelija. Hänen täytyy myös olla amatööriopiskelija. Silloin tämä yhteistyö on jo sivistyselämää, jota kirjaston tarkoitus on levittää, ihmisten yhteistoimintaa henkisten viettien toteuttamiseksi.

... [Kerhojen kirjailijatapaamisten] tarkoitus ei ole, kuten kirjastonjohtaja Saarnio [suomalaisen kirjallisuuden] kerhon avajaispuheessa lausui, esitellä kirjoja ja kirjailijoita, vaan elää esteettistä elämää yhteisesti ja siten sitä kehittää. Tarkoitus on siis, että nämä kerhot olisivat sivistyksen elämistä eikä sivistyksen esittelyä. Tämä pitää paikkansa kaikkiin kerhoihin nähden.⁷

Sairauden aiheuttaman tauon jälkeen Kauppi oli ryhtynyt taas marraskuussa pitämään kerhoesitelmiä. Ensimmäinen niistä käsitteli matemaattisen psykologian probleemoja ja esitteli psykologian dynaamisten ja hahmoteoreettisten puolien käsittelyyn soveltuvia matemaattisia välineitä. Esitelmälunnon alku pyrki valottamaan hänen tiedenäkemystään ja auttaa osaltaan ymmärtämään hänen intensionaalisen logiikan tutkimusta kohtaan tuntemaansa intressiä:

Jokainen tiede [on] *per definitionem* sovellettua matematiikkaa. (Nyt en tee eroa matematiikan ja logiikan välillä.) Jos tämä tuntuu oudolta, on käsite matematiikka väärin ymmärretty. Kysymys ei välttämättä ole luvuilla suoritettavista laskuista, ei havainnollisen geometrian kuvioista, vaan usein täysin epänäkemyskellisistä käsitteistä, joita teoriassa käytetään, ja itse teorian rakenteesta.

Nykyään pyritään paljon etsimään matemaattista rakennetta eri hengen-tieteissä. (Esim. sosiologia; taidekin.⁸) Myös psykologiassa.⁹

⁷ "Mitä on kirjasto?" (1.12.1952), *RKK2*, 122–124. Esitelmä sisälsi osittain samoja aineksia kuin käsillä olevaan kokoelmaan sisältyvä artikkeli "Kirjasto ja yksilön kehitys", joka perustui Suomen kirjastoseuran luentopäivillä 25.3.1950 pidettyyn esitelmään ja ilmestyi *Kirjastolehden* numerossa 4/1950.

⁸ Kaupin kiinnostus matemaattisiin rakenteisiin ilmauksen laajassa merkityksessä ei rajoittunut tieteisiin. Esimerkiksi 28.7.1949 pitämässään kerhoesitelmässä "Kombinatorista topologiaa" hän havainnollisti esitystään tarkastelemalla sonettimuotoon ja madonnankuviin liittyviä rakenteita. Säilynyt esitelmälunnon sisältää itse asiassa pienoisesitelmät sekä sonetin kehityshistoriasta että madonna-aihetta työstäneen Venetsian maalauskoulun vaihteista väri- ja valo-opillisia huomioita myöten.

⁹ "Matemaattisen psykologian probleemoja" (12.11.1952), *TaY RKA*, Bab 1.

Intensionaalisen logiikan tutkimusintressi

Pakollisen leponsa aikana Kaupilla oli ollut aikaa pohtia jatko-opintojaan. Muu-
tostutkimusten yhteydessä hän oli, kuten edellä jo nähtiin, todennut tavanomaisen
logiikan riittämättömyyden monissa tieteisiin ja arkiajatteluun liittyvissä käsite-
analyysseissa. Ennen kaikkea hänen kiinnostuksensa kohdistui tieteille tyypillisiin
matemaattisiksi rakenteiksi tulkittavissa oleviin käsitejärjestelmiin. Paljolti tästä
johtui, että hän perehtyi Leibnizin ajatuskehitelmiin käsitesisältöjä ja käsitteiden-
välisiä suhteita koskevasta ns. intensionaalisesta logiikasta.¹⁰

Kaupin kiinnostuksessa Leibnizin logiikankäsityksiin ja nimenomaan logiikan
intensionaaliseen puoleen näkyy edelleen Saarnion ohjaus. Saarnio oli kirjoittanut
sota-aikana artikkelin intensionaalisuuden käsitteestä logiikassa tarkastellen siinä
mm. Leibnizin luonnostelemaa käsitealgebraa.¹¹ Myös aiemmin mainittu Hilppa
Kinos liittyi ainakin epäsuorasti Kaupin kiinnostuksen heräämiseen, vaikka olikin
muuttanut Ruotsiin jo 1945. Saarnio näet viittaa intensionaalisuusartikkelissaan
Kinoksen 1942 kirjoittamaan, laajennettua differentiakäsitettä käsitelleeseen ar-
tikkeliiin, joka vaikutti osaltaan Saarnion näkemyksiin intensionaalisen käsitel-
kyylin mahdollisuuksista ja rajoituksista.¹² Vielä vuoden 1947 *Ajatus*-artikkelis-
saan ”Kieli ja logiikka” Saarnio viittaa nimenomaisesti Kinokseen tarkastellessaan
yleiskäsitteitä intensionaaliselta kannalta.¹³

(Kysymys Hilppa Kinoksen yhteydestä Kaupin loogisiin tutkimuksiin on jätet-
tävä tässä avoimeksi. Heidän väliensä on väitetty katkenneen Kaupin tutkimusai-
heeseen liittyneen erimielisyyden vuoksi, mutta jos näin on tapahtunut, on varsi-
nainen kiistakysymys jäänyt hämärän peittoon.¹⁴ Ystävysten säännöllisenä jatkunut
kirjeenvaihto ja ilmeisesti muukin yhteydenpito päättyi 1950-luvun alussa. Asiaan
saattoi olla monenlaisia syitä. Kinos oli siirtynyt Tukholmasta 1951 tilapäisesti
Lontooseen, missä hän synnytti kesällä pojan. Hänen aikaansa vaati lapsenhoidon
ohella jatkossa myös kirjoitustyö, jonka tuloksia olivat mm. seuraavana vuonna
saatu voitto Tampereen kaupunginkirjaston järjestämässä kirjoituskilpailussa ja
vuonna 1953 julkaistu psykoanalyttinen romaani *Sivuhenkilö*).¹⁵)

¹⁰ Lyhyesti luonnehtien käsitteen intensiolla eli sisällöllä tarkoitetaan sen merkitystä (esim. sen sanakirjamääritelmää), kun taas käsitteen ekstension eli alan muodostavat ne oliot tai asiat, joihin sillä voidaan viitata.

¹¹ ”Über den Begriff des Intensionalen in der Logik”, Saarnio 1944.

¹² Saarnio 1944, s. 39, alah. 13. Viitteen mukaan Kinoksen tutkielma olisi ilmestynyt lundilaisessa *Theoriassa* 1942. Tieto on virheellinen, mikä saattaa johtua sota-ajan tiedonkulun vaikeudesta. Saarnio viittaa artikkelissaan myös Kinoksen seminaariesitelmään ”Aus der Grammatik der logischen Sprachen” vuodelta 1940 (s. 46, alah. 25).

¹³ Saarnio 1947, 173: ”Intensionaalisesti yleiskäsitteet eivät voi olla muuta kuin kaikkien niiden äärettömän monien joukkojen loogisia summia, joihin k.o. käsitteiden ekstensiot ovat subsumtion suhteessa (Hilppa Kinos).”

¹⁴ Asiasi ovat maininneet eri yhteyksissä mm. Ale Oinas, Ester Seppälä ja Matti Luoma.

¹⁵ Kinoksen voittokirjoitus Pirkanmaan kirjoituskilpailuksi sittemmin nimetyssä kisassa oli novelli ”Kuoleman pidot”. Tämän psykoanalyysia, kohtalonomaisuutta ja viileää älyllisyyttä erikoisena sekoituksena tarjoavan novellikäsikirjoituksen loppuun kirjoitti arvosteluraatiin kuulunut Oiva Paloheimo kommentin: ”Kummallista, mutta tämä on hyvä.”

Kinos, joka oli 1940-luvun *Ajatus*-artikkeliensa lisäksi julkaissut mm. Kailan julkaisematto-
miin luentoihin perustuvan kirjasen *Filosofia yleistieteinä* (1949), kirjoitti myös yhteensä n. 50
artikkelia ja pakinaa *Aamulehteen* vuosina 1953–73, pääasiassa omalla nimellään mutta myös

Tervehdyttyään Kauppi keskitti loogiset tutkimuksensa siis käsitteiden välisten perusrelaatioiden (sisältymis- eli seuraussuhteesta johdetut identtisyys-, yhteenso-pivuus-, tunnusmerkkiihtäläisyysrelaatiot) ja niille rakentuvan käsittekalkyylin ja käsitejärjestelmien teorian tarkasteluihin. Hän aloitti perehtymällä Saarnion tuloksiin, minkä lisäksi hän paneutui muiden loogikkojen toisistaan eroavien lähtökohtien ja johtopäätösten selvittelyyn. Omana alustavana tuloksenaan hän päätyi toteamaan intensionaalisen logiikkakalkyylin hedelmälliseksi mahdollisuudeksi.

Vielä vuoden 1953 alussa Kauppi näyttää arvelleen lyhyehkön kartoituksen riittävän intensionaalisen kalkyylin perusedellytysten selvittämiseen. Tätä silmällä pitäen hän ryhtyi kirjoittamaan artikkelikäsi kirjoitusta ”Über die Grundbegriffe der Inhaltslogik” (”Intensionaalisen logiikan peruskäsitteistä”). Hän toimitti sen Saarnion välityksellä Zürichin Ferdinand Gonsethille, joka Amsterdamissa oli antanut alkusysäyksen Logiikan seuran perustamiselle ja kuului *Dialectica*-julkaisun perustajiin.¹⁶ Artikkelin jäi julkaisematta, mutta elokuussa 1953 Kauppi esitelmöi sen aihepiiriin liittyneestä tunnusmerkkiavaruuden käsitteestä Brysselissä pite-tyssä XI filosofikongressissa.

”Tunnusmerkkiavaruudella” Kauppi tarkoitti tiettyä käsitejärjestelmää, joka muodostaa hierarkkisen kokonaisuuden alkaen yleisimmästä käsitteestä ja päättyen ns. yksilökäsitteisiin, jotka viittaavat todellisuuden olioihin. Tällaisen järjestelmän tehtävää hän oli selittänyt 1951 Tampereella pitämässään esitelmässä ”Muutoksen käsite” seuraavasti: ”Se, mitä toteamme, riippuu niistä käsitteistä, joita meillä on käytettävissä, havaintoon nähden niistä laaduista, mitä voimme havaita. Näistä peruskäsitteistä voimme rakentaa tunnusmerkkiavaruuden, jonka avulla vasta n.s. oliot konstituoidaan.”¹⁷ Tätä seikkaa Kauppi korosti myöhemminkin – esimerkiksi hänen Wienissä 1968 pitämäänsä esitelmään sisältyi seuraava toteamus: ”Kun tutkittavana ovat muutosprosessit, etenkin historiaa tutkittaessa, useimmat muuttuvista kohteista eivät ole mitenkään välittömästi annettuja vaan ne määräytyvät tyhjentävästi käsitteidensä kautta.”¹⁸

”Tunnusmerkkiavaruus” kuului Kaupin näkemyksessä siten pienenä mutta keskeisenä osana jokaisen tieteen käsitteelliseen kokonaisjärjestelmään. Sitä voi ajatella empiiristen tieteiden tutkimien olioiden tunnistus- ja havainnointiapparaattina, tai paremminkin tällaisen apparaatin loogisena muotona. (Myöhemmin, tutkies-

nimimerkeillä Haks ja Kaija Raja. Kirjoitukset käsitelivät 1950-luvulla lähinnä Tukholman taide-elämää. Vuosikymmenen vaihteessa hän muutti Kangasalle ja joitakin vuosia myöhemmin Tampereelle. Tampereelle päätyneet Kinos ja Kauppi julkaisivat lyhytikäiseksi jääneen *Luotain-kulttuurijulkaisun* numerossa 1/1965 kumpikin artikkelin, mutta heidän ystäväyhtensä ei näytä uusiutuneen. Toimittuaan jonkin aikaa opettajana Kinos loi varsinaisen uransa Väestöliiton psykologina. Työ perheterapeutina johti hänet kehittelemään uusia terapiamuotoja (kuten mm. Saunavaarassa Tilma Oinaan tilalla toimineen Kämpmäkylän isä-poika-leirit) ja luomaan voimakkaan omaleimaisen kasvatustieteellisen teorian teoksessa *Persoonallisuuden synteesi* (1969). Kokoelma *Elämä – luova seikkailu* (1972) sisältää myös hänen perhetutkimuksellisia kirjoituksiaan. Kinoksen *Autetaan ihmistä* (1973) pohjautuu hänen *Aamulehdessä* ja *Luotaimessa* julkaisemiinsa perhe- ja seksuaalipoliittisiin kirjoituksiin. Kinos kirjoitti myös eirenologisen (rauhantieteellisen) käsi kirjoituksen nimeltä *Onmentalous*, joka lience julkaisematta.

¹⁶ Gonseth/Saarnio -kirjeenvaihto; US FG:lle 3.8.1953.

¹⁷ ”Muutoksen käsite” (1.7.1951), TaYK RKA, Bab 1.

¹⁸ ”Der Begriff der Veränderung im Lichte der Inhaltslogik”, Kauppi 1969, 162; esitelmän suomenos sisältyy kokoelmaan *KKK4*.

saan erityisesti Leibnizin logiikkaa, hän lähestyi yksilökäsitteen kysymystä myös nk. *identitas indiscernibilium*- ja *salva veritate* -periaatteiden kautta.¹⁹⁾

Itse asiassa olioiden tarkasteluun tarvittiin muutakin, kuten Kauppi totesi jo ”Muutoksen käsitteessä”: ”Mutta tämä tunnusmerkkiavaruus ei yksinään riitä. ... Meillä ei ole vielä muuttuvaa oliota...” Kuten muistetaan, tätä olion muutosongelmaa Kauppi oli selvittänyt keväällä 1951 Tilma Oinaalle lähettämiensä kuvioiden ja muutuskäsitteen analyysiensa avulla.

Tunnusmerkkiavaruus ja muutosrelaatio säilyivät Kaupin tutkimusaiheiden joukossa jatkossakin. Hänen näkökulmastaan ne olivat keskeisessä asemassa pyrittäessä empiiristen olio- ja relaatiokäsitteiden yhä täsmällisempään määrittelyyn, mikä oli puolestaan välttämätön edellytys tieteellisten teorioiden itsekorjaavuudelle ja kasvavalle adekvaattisuudelle.

Brysselin filosofikongressi 1953

Uuno ja Carola Saarnion, Anni Immosen ja Anni Ruuskasen kanssa tehty kongressimatka Brysselin, johon sisältyi myös lyhyt käynti Pariisissa, innosti ja rohkaisi Kauppiä jatkamaan tutkimuksiaan. Hän kertoi näistä ja muista matkakokemuksistaan kirjeessä Tilmalle pian palattuaan:

[Lähes 12-tuntisella junamatkalla Hampurista] Brysseliin oli murheellista ja painostavaa nähdä matkan varrella monet rauniot, kuten Hampurissakin kun matkustimme vieläkin lähes tyhjen kaupunginosien halki. Brysselissä tunsimme olevamme taas oikeassa, vieläpä kauniissa, vauraassa ja vanhassa kaupungissa.

Osallistuimme ensin logistiikkaa käsittelevään esikongressiin. ... Kuulimme jo siellä eräitä kiinnostavia esitelmiä ja tutustuimme mm. bremeniläiseen professori Behmanniin, joka on erittäin viisas ja hieno ihminen ja jonka ajatukset sointuivat hyvin yhteen omiemme kanssa. Uuno solmi professori Quinen kanssa hyvän yhteyden ja tapasi uudestaan monia vanhoja ystäviä. Kansainvälinen logiikan ja tieteenfilosofian seurakin kokoontui siellä. Meidän Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuramme otettiin jäseneksi, samoin professori [von] Wrightin yhdistys. Meidän on vain perustettava muodollinen suomalainen liitto.

Sitten alkoi varsinainen kongressi ja valtava määrä esitelmiä ja keskusteluja. Osallistuimme ennen kaikkea logiikan sektioon. Toisena päivänä oli Uunolla ja minulla esitelmät. Istuntoa johti professori Gonseth. Professori Behmann lausui esitelmäni johdosta kauniita huomautuksia, hän oli ymmärtänyt hyvin asian ja sen merkityksen. Ja tri Schischkoff, Zeitschrift für die philosophische Forschung -lehden julkaisija, pyysi minulta artikkelia julkaisuunsa. Uunoa kuului kaikki kuuluisat loogikot, he keskustelivat innokkaasti ja olivat kovin kiinnostuneita.

¹⁹⁾ Ks. esim. Kaupin väitös (1960a) ja kokoelmaan *RKK4* sisältyvät artikkelit ”Eräitä huomautuksia Leibnizin *identitas indiscernibilium* -periaatteesta” (”Einige Bemerkungen zum *principium identitatis indiscernibilium* bei Leibniz”, 1965) ja ”*Salva veritate* -korvattavuus Leibnizilla ja modernissa logiikassa” (”Die Ersetzbarkeit ’*salva veritate*’ bei Leibniz und in der modernen Logik”, 1968).

Brysselin filosofiankongressissa 1953. Kolmannessa rivissä vasemmalta Uuno ja Carola Saarnio, Raili Kauppi. (TaYK RK.)

Muista esitelmistä kuuntelimme mm. marburgilaista professori [Julius] Ebbinghausia, joka tarkasteli innostuksella poliittisen vapauden ideaa. Näimme myös Belgian kuninkaan, joka oli läsnä eräässä lopetuspäivän istunnossa.

Kongressi järjesti meille päivittäin ihania juhlia tai retkiä. Muun muassa joimme sampanjaa ihmeen kauniilla goottilaisella raatihuoneella ja kävimme Louvainissa, Antwerpenissä, Schloss Mariemontissa, Gentissä ja Bruggessa.

Liian pian tämä ihana, joskin hieman rasittava aika päättyi. Saavuimme melko väsyneinä Pariisiin. Pariisi oli suurenmoinen ja ihmeellinen, täynnänsä näkemisen arvoisia asioita, joskin kallis. Valitettavasti meillä oli käytettävissämme vain neljä päivää. Sitten seurasi junamatka Ranskan kauniiden maa-seutujen halki Mainziin. Yövyimme siellä ja matkasimme sitten Reiniä pitkin höyrylaivalla Bad Godesbergiin.

Oli kirkkaan aurinkoista ja Rein oli ihastuttava. Voit kuvitella millaista se oli, ja toivoimme kovasti, että olisit ollut siellä kanssamme.

Idyllisessä Bad Godesbergissä vietimme joitakin rauhallisia päiviä. Sitten oli lähdettävä paluumatkalle. Uuno matkusti vielä Carolan kanssa Göttingeniin keskustellakseen professori Ackermannin kanssa kontinuumiprobleemasta. Tämä oli ollut vakuuttunut kyseisen probleeman ratkaisun oikeellisuudesta. Me muut vietimme vielä päivän Hampurissa ja tulimme sitten suoraan Helsinkiin, hyvin väsyneinä mutta hyvin onnellisina.²⁰

²⁰ TaYRKA, RK TO:lle 5.9.1953 (Kauppi kirjoitti tämänkin kirjeen saksaksi; suom. IK). Brysselin kongressi lievitti Saarnion osalta hiukan niitä kolhuja, joita hän koki kärsineensä von Wrightin taholta. Siinä missä Saarnion esitelmä sai huomiota ja kiitosta, von Wright joutui lyhyellä varoitussajalla pitämässään modaaliologiikkaa käsitelleessä yleiskatsauksessa toistuvasti Karl Popperin

Filosofit ryhmäkuvassa. Toisessa rivissä oikealta R. Kauppi ja Saarniot. Eturivissä kolmantena oikealta G. H. von Wright. (TAYKK.)

Tutkimushanke laajenee

Jo tekemiensä tutkimusten ja Brysselissä saamansa palautteen perusteella Kauppi ymmärsi, että intensionaalinen logiikka vaatisi laajempaa tarkastelua kuin hän oli arvellut. Vuodenvaihteessa hän kirjoitti suunnitelmistaan bremeniläiselle professori Heinrich Behmannille (1891–1970), matemaatikolle ja loogikolle, joka oli osoittanut kiinnostusta hänen ajatuksilleen:

Olin toivonut ehtiväni tavata Teidät vielä Brysselin kongressin jälkeisellä Gentin ja Brünnen retkellä voidakseni hyvästellä Teidät ja kiittää Teitä vielä mitä sydämellisemmin ajatuksiani kohtaan osoittamastanne ymmärryksestä sekä tarjoamastanne rohkaisusta ja hyvistä neuvoista. ...

Työskentelen edelleen laajahkon intensionaaliseen logiikkaan liittyvän tutkimuksen kanssa ja toivon, ettei kestä kovin kauan ennen kuin voin lähettää sen Teillekin.²¹

Vaikka Kauppi toteaa yllä tekevänsä laajahkoa tutkimusta, hän vaikuttaa toiveikkaalta sen pikaisesta valmistumisesta. Tavatessaan Behmannin 23.–28.8.1954 Zürichissä järjestetyssä tieteenfilosofian kongressissa Kauppi joutui kuitenkin toteamaan edistyneensä hitaasti. Hän lienee ajatellut voivansa esittää tutkimuksen päätulokset jo Zürichissä, mutta tyytyi lopulta kirjoittamaan esityksensä aiheesta, jota oli käsitelty alun perin gradunsa sivuteemana. Analysoidessaan hengentie-

²¹ ”tarpeettomien ja tyhmien” väliky symysten keskeyttämäksi, minkä lisäksi hänen oma aiheensa, relatiiviset modaliteetit, ei herättänyt hänen toivomaansa kiinnostusta. (von Wright 2001, 184–185.)

²¹ RK HB:lle 3.1.1954, suom. IK; SPK, Berliini, kansio I 39.

teille leimallista itseviittaavuutta (niiden mahdollisuutta tarkastella itseään omilla metodeillaan, esim. tutkia historian tutkimuksen historiaa) ja sen mahdollistamaa hierarkkista järjestelmänmuodostusta hän kykeni joka tapauksessa täsmentämään ja korjaamaan intensionaalisen logiikan keinoin aiempia ajatuskulkujaan.²²

Pieni arvoituskin Zürichin matkaan liittyy. Vaikka esitelmäteksi julkaistiin aikanaan muiden kongressiesitelmien kanssa, Kauppi ei maininnut yhdessäkään ansioluettelossa pitäneensä kyseistä esitelmää.²³ Hän harmitteli myöhemmin kirjeessä Behmannille kongressin sekavuutta, joten on mahdollista, että esitelmä jäi tyyten pitämättä jonkin sekaannuksen johdosta. Toinen selitys voisi olla äkillinen sairastuminen. Toisaalta Uno Saarnio on eräässä suosituskirjeessä maininnut Kauppin pitäneen esitelmän Zürichissä.²⁴ Koska on epätodennäköistä, että Kauppi olisi erehdyksessä unohtanut elämänsä toisen kongressiesitelmän, jäljelle näyttää jäävän lähinnä kaksi mahdollisuutta: joko Saarnio unohti, ettei kyseistä esitelmää syystä tai toisesta pidetty tai Kauppi on halunnut unohtaa pitäneensä sen.

Mistä esitelmätiedon karsiutuminen sitten johtuikin, joka tapauksessa Kauppi ja Saarniot osallistuivat kiinnostuksella kongressissa käytyihin keskusteluihin. Tapahtuman jälkeen heillä oli vielä tilaisuus jatkaa ajatuksenvaihtoa professori Behmannin kanssa historiallisessa Meersburgin kaupungissa Bodenseen (lac de Constance) Saksanpuoleisella rannalla.

Ennen kongressia Kauppi oli käsitellyt intensionaalista näkökulmaa jo muutamissa kerhoesitelmissä. Hän myös työsti aiheesta *Ajatuksessa* vuoden lopulla julkaistua artikkelia ”Käsitteen sisällys ja ala”,²⁵ joka selvitteli intensionaalisuuden ja ekstensionaalisuuden monitahoista suhdetta. Tiivistetyssä muodossa hän selitti

Heinrich Behmann Uno Saarnion ja Raili Kaupin seurassa 1950-luvun lopulla. (TAYK RK.)

²² Artikkel ”Über eine Struktureigenschaft der Geisteswissenschaften” ilmestyi 1955 Zürichin kongressijulkaisussa; se sisältyy suomennoksena kokoelmaan *RKK4*.

²³ Vuoden 1954 matkaa luonnehditaan ansioluettelossa milloin kongressi-, milloin opintomat-kaksi.

²⁴ U. Saarnion kirje 5.8.1958 Niedersächsische Landesbibliothekin johtajalle tri Meyerille. (Niedersächsische Landesbibliothekin kokoelmat.)

²⁵ Artikkel sisältyy myös kokoelmaan *RKK4*.

asiaa *Ison Tietosanakirjan* täydennysosaa varten samoihin aikoihin kirjoittamassaan ”Merkitys”-artikkelissa: ”Merkitys, *log.* Kielellisen ilmauksen m. voi olla: a) olio tai asiointila, jota ilmauksella tarkoitetaan; näiden katsotaan toisinaan muodostavan k.o. ilmauksen ekstension; b) se mitä ilmauksen kautta näistä olioista tai asiointiloista sanotaan, esim. käsite, joka sanan kautta omistetaan sen tarkoittamille olioille; tätä kutsutaan toisinaan merkin intensioksi. ...”²⁶

Esiteltyään ”Käsitteen sisällys ja ala”-artikkelin historiallisessa osuudessa ensin aihepiiriin terminologiaa ja problematiikkaa klassisten filosofien (Platon, Aristoteles, Leibniz) ja modernin logiikan edustajien (De Morgan, Boole, Peano, Frege, Russell, Wittgenstein, Carnap, Lewis) avulla Kauppi perustelee oman tulkintansa käsitteidenvälisistä suhteista ja niiden huomionarvoisista erityispiirteistä. Artikkelin kerta tässä paljolti Brysselissä 1953 esiteltyjä tuloksia.

Yksi pää, monta tehtävää

Koettaessaan kiihki sairaudelle menetettyjä työvuosia Kauppi keräsi itselleen tehtäviä yli tarpeen. Kirjoittaessaan ilmeisen sympaattiseksi kokemalleen Behmanille marraskuun lopulla 1954 hän mainitsi hieman puolustelemaan sävyyn joitakin tutkimustaan jarruttavia velvoitteita:

Valitettavasti vain kaikki sujuu minulta liian hitaasti. Ainoastaan aika näyttää kuluvan hirvittävän nopeasti ja minun on sitä paitsi pitänyt ottaa hoitaakseni oikeastaan liikaa töitä. ...

Työskentelen edelleen intensionaalista logiikkaa käsittelevän tutkimukseni parissa. Samalla minun pitää kuitenkin kirjastotyöni ohessa kirjoittaa [Otavan *Ison Tietosanakirjan*] täydennysosiin filosofiset artikkelit, koota bibliografia Suomessa äskettäin ilmestyneestä filosofisesta kirjallisuudesta sekä kirjoittaa erinäisiä esitelmää ja tutkielmia.²⁷

Filosofiaa koskevien artikkeleiden lisäksi Kauppi kirjoitti täydennysosiin joitakin sosiologiaa käsitteleviä osuuksia, mikä kaikki edellytti runsaasti selvitystyötä.²⁸ Tietokirjatyö oli jo melkein perinne, sillä sekä Juho että Kalle Kauppi olivat kirjoittaneet artikkeleita alkuperäiseen, vuosina 1931–39 ilmestyneeseen kirjasarjaan, Juho vieläpä 1910-luvulla sen edeltäjään, Tietosanakirja-Osakeyhtiön *Tietosanakirjaan*. Kirjeessä mainittu bibliografia kuului puolestaan Kaupin jokavuotisiin tehtäviin – hän lähetti sen vuosina 1945–60 lundilaiseen *Theoriaan* (täydennettynä psykologisella kirjallisuudella) ja vuosina 1950–71 pariisilaiseen *Bibliographie de la Philosophie* -julkaisuun. Jälkimmäisen version edellyttämää kielitaitoa hän oli pyrkinyt hankkimaan edellä mainitussa Bollin piirissä, joskin on syytä olettaa, että joku (lähinnä tulee mieleen hänen ranskankielentaitoinen sisarensa Hilikka²⁹)

²⁶ *Iso Tietosanakirja*, täydennysosa II (ilm. 1958), 91b.

²⁷ RK HB:lle 20.11.1954, suom. IK; SPK, Berliini, kansio I 39. Kirjeen suomenos sisältyy kokoelmaan *RKK4*.

²⁸ Nämä Raili Kaupin tietosanakirja-artikkelit sisältyvät kokoelmaan *RKK5*.

²⁹ Hilkan muistetaan puhuneen ranskaa mm. Railin kirjoittamassa joulukuvaelmassa 1948. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että Hilikka Kauppeja toimi kirjastoalalla kaksi, nim. Raili Kaupin sisar Hilikka ja sisarusten serkun, Veikon, puoliso Hilikka Maria Kauppi (o.s. Ahokanta). Avioi-

auttoi häntä käännöstyössä.

Työtaakkaa eivät sanelleet yksinomaan Kaupin omat tutkimukset ja virkavelvoitteet. Professori Oiva Ketonen (1913–2000) delegoi tuolloin, kuten jatkossakin, oppilaansa kirjoitettavaksi erinäisiä tietosanakirja-artikkeleita ja suomalaista filosofiaa koskevia selvityksiä. Näistä tehtävistä oli hankala kieltäytyä, koska Ketonen oli Kaupin tutkielman tuleva tarkastaja. Ketosen myötämielisyys oli sitäkin tärkeämpää, koska oppilas ei ollut neuvotellut professorinsa kanssa tutkimusaihetta valitessaan. Antaessaan lisensiaatintyöstä lausuntoa marraskuun lopulla 1956 Ketonen mainitsi asiasta erikseen: ”Tutkimuksen aiheen maisteri Kauppi on valinnut oma-aloitteisesti jo muutamia vuosia sitten.”³⁰ Nimen tutkielmalleen Kauppi sai *Dialecticalle* 1953 tarjoamastaan artikkelikäsitkirjoituksesta: ”Über die Grundbegriffe der Inhaltslogik” (”Intensionaalisen logiikan peruskäsitteistä”).

Matkavalmisteluja ja kurkistus sisämaailmaan

Helsingin ja Tampereen kirjastokerhojen yhteyden vähetessä 1950-luvulla vuorovaikutus jatkui yksittäisten kerholaisten välillä. Aluksi Pispalassa ja vuodesta 1951 Kalevassa sivukirjastoa hoitanut Ester Seppälä, jonka päättävistä ponnistelua kansakoulupohjalta ylioppilaaksi Raili Kauppi oli tukenut, oli jatkanut kohti yhteiskuntatieteellistä loppututkimintoa. Opinnot olivat vieneet entisen tehtaantytön keväällä 1954 joiksikin kuukausiksi Englantiin ja Walesiin tutustumaan kirjastotyön uusiin virtauksiin. Vuotta myöhemmin Railin työstäessä lisensiaatintutkielmaansa Ester valmisteli omaa kirjastonkäyttöä käsittelevää pro graduun.³¹

Työntäyteisen talvikauden 1954–55 kääntyessä kevääksi Kaupissa heräsi tarve irtautua velvollisuuksista ja tutkimuksista. Hän ryhtyi Ester Seppälän kanssa suunnittelemaan ulkomaanmatkaa määränpäänä Pariisi, jonne hän oli kaivannut Brysselin kongressin yhteydessä tekemästään ranskalaisesta visiitistä lähtien. Matkasuunnitelma laajeni kevään mittaan neliviikkoiseksi ja sisälsi myös lyhennetyn version siitä Reininlaakson retkestä, jonka Carola Saarnio oli 1951 järjestänyt kirjastoväelle. Tuolloin sairaus oli estänyt Kauppiä lähtemästä.

Seppälä ja Kauppi tapasivat viikkoa ennen matkaa Oriveden opistolla Suomen kirjastoseuran järjestämällä opintopäivillä. Kirjavalintaa koskeneiden esitelmien lomassa ystävykset luonnostelivat lähestyvän matkansa ohjelmaa, johon sisältyi vaatimattoman matkakassan vuoksi runsaasti patikointia.

Kauppi piti Orivedellä 31.5. myös esitelmän otsikolla ”’Vaikeat’ ja ’helpot’ kirjat

duttuaan jälkimmäinen käytti julkaisuissaan nimeä Hilikka M. Kauppi.

³⁰ HYKA, Historiallis-kielitieteellisen Osaston 30.11.1956 kokouspöytäkirjan 6 §:n liite.

³¹ Valmistuttuaan ylioppilaaksi 1950 Seppälä oli suorittanut myös YKK:n kirjastotutkiminnon 1951, minkä ansiosta hän sai Tampereella hoitaakseen Kalevan (myöh. Kissanmaan) kansakoulun yhteydessä toimineen sivukirjaston. Yllä mainitulta opintomatkalta palattuaan hän kirjoitti *Kirjastolehteen* (1954, 177–179) Manchesterin keskuskirjastosta kuvauksen ”Englantilaista kaupunginkirjastoa katsomassa”. Hän siirtyi 1956 opiskeluneuvojaksi ja aloitti sitten 1958 vt. kirjastonhoitajana uudessa Tampereen tieteellisessä kirjastossa, joka jatkoi 1965 kaupunginkirjaston yhteydessä nimellä luonnontieteellisen kirjasto; siirryttyään valtiolle 1971 kokoelmasta tuli perusta T:reen Teknillisen korkeakoulun kirjastolle. (Kanerva ja Peltonen 1961, 130–131, 145–146; *Suomen kirjastonhoitajat*, 197; Rasila 1973, 178.)

opiskeluneuvonnan näkökulmasta”.³² Siinä hän korosti motivaation ratkaisevuutta kirjavalinnassa, so. tyytykö ihminen helppoon ja yhdentekevään kirjaan vai uskaltaako hän valita luettavakseen jotakin vaikeaa ja antoisaa. Erästä valintaan vaikuttavaa tekijää, jonka hän nimitti ”jokamiehen kehäksi”, hän piti vakavana esteenä omakohtaisen intressin heräämiselle. ”Vaikeuden ja henkisen ponnistuksen pelko ja sen rinnakkaisilmiönä helpotajuisen tavoittelu” johtuvat monista seikoista alkaen ”henkisestä heräämättömyydestä” ja ulottuen psykologisista esteistä ympäristötekijöihin. Seurauksena ihminen laiminlyö tietoisesti mahdollisuuksiaan pelätessään epäonnistumisia: ”Ja tästä syntyy voimakas sielullinen jännitys. ... Hän ei halua luopua itsetyytyväisyydestään. Sen vuoksi hän asennoituu olemaan jokamies, ei sen huonompi eikä parempi kuin muutkaan. Tämä asenne saattaa vahvistaa hänen itsetuntoaan, mutta ei kuitenkaan pysty tyydyttämään häntä, koska se on [ihmis]ideaalinvastainen. Ja näin sielullinen jännitys edelleen kasvaa. Jokamiehen kehästä ei ole muuta ulospääsyä kuin pyrkiä tulemaan siksi, mikä on.”³³

”Jokamies” edustaa Kaupilla tässä ulkokohtaista ihmistä, jolla ei ole elävää, omakohtaista kosketusta ideoiden todellisuuteen. Joitakin vuosia aikaisemmin, tutustuessaan relaatioteoreettisten tutkimustensa yhteydessä Kurt Lewinin kentäteoriaan, Kauppi oli lainannut tältä iskulauseen ”was wirkt, ist wirklich”, ”todellista on se, mikä vaikuttaa”. Kaupin näkökulmasta lause kiteytti osuvasti aineettomien asioiden, ennen kaikkea ideoiden ja symbolien vaikutusvoiman (edellyttäen luonnollisesti, että ne tavoittivat omakohtaiseen ymmärrykseen pyrkivän mielen). Samassa mielessä hän siteerasi toisinaan Lutherin toteamusta ”jokainen suuri kirja on teko” ja Rilken säkeitä ”Jokainen kohta näkee sinut. / Sinun täytyy muuttaa elämäsi”. (Jälkimmäinen säepari päättää runon ”Apollon arkaainen torso”, jossa antiikkisen veistosjääntein pysähdyttämä runoilija kokee ”itsensä täydellisyyden valossa”, kuten Kauppi tulkitsi säkeitä eräässä esitelmässään.³⁴)

Niin välttämätön tekijä kuin tieteellisyys Kaupille olikin ja niin keskeinen rooli kuin sille edellä on kenties annettukin, se ei missään mielessä riittänyt maailmankatsomuksen sisällöksi saati kattanut kaikkea inhimillistä kokemusta. Elämän suuret, tieteen sfäärin ylittävät kysymykset – olemassaolon tarkoitus, mahdollisuudet, merkitys, mysteeri – askarruttivat Kauppia jo lapsena, kuten edellä on nähty. Se, että niiden osuus on jäänyt tähän saakka tieteellisyysnäkökulman varjoon, johtuu paljolti siitä, että hän löysi ajattelussaan ja kirjoituksissaan filosofisesti luontevan tavan käsitellä niitä vasta 1950-luvulla. Tätä elämän varsinaista sisältöä – jossa taiteet ja ihmisen laskemattomat ja suurelta osin luotaamattomat kokemusmahdollisuudet näyttelevät keskeistä osaa – ja elämänsisältöjen puitteita, ihmisen ”sisäavaruutta”, Kauppi kosketteli sittemmin monissa yleistajuisissa kirjoituksissaan.

Pariisinmatka tarjoaa sekä ajankohtansa että monien taide- ja kulttuurietappiensä ansiosta erityisen sopivan tilaisuuden tarkastella tähänastista laajemmin kauppialaista sielunmaisemaa. Samalla kun hän korosti sisäisen elämän ensisijai-

³² *Kirjastolehti* 7/1955 kirjoitti mm. Kaupin osuudesta Oriveden opintopäivillä.

³³ *RKK* 2, 98–99.

³⁴ Tässä on annettu Kaupin oma käännös sonetin loppusäkeistä ”denn da ist keine Stelle, die dich nicht sieht. Du mußt dein Leben ändern” (”Archaischer Torso Apollons”, *Neue Gedichte*). Ks. esim. *RKK* 2, 253, 257, ”Kirjat ja lukeminen” vuodelta 1960; esitelmäluonnos ”Kirjallisuus ja filosofia” vuodelta 1957, TaY RKA, Bab 2.

suutta ulkoiseen menestykseen tai valtaan nähden, hän muistutti, ettei ihmishenki tule toimeen ilman muiden, ennen kaikkea ihmiskunnan suurten kokijoiden ja näkijöiden, tuottamaa hengenravintoa: ”Ihminen on ajattelija ja samalla taiteilija, ja minusta näyttää, ettei näitä kahta asiaa voi koskaan erottaa toisistaan. Ihminen on henki: hänessä on itsessään kaikki se, minkä pohjalla hän voi luoda itselleen kuvan maailmasta ja siitä ja elämästään taideteoksen. Mutta tämä ei ole mahdollista yksin. Ihminen rakentaa aina toisten avulla ja käyttää hyväkseen sitä yleisinhimillistä, mitä toiset ovat saavuttaneet.”³⁵

Tässä nähdään jälleen Kaupin ratkaisuyritys ihmisen, mikrokosmoksen, kokemaan kosmisen yksinäisyyden ongelmaan. Siinä missä ajallis-paikallinen todellisuus erottaa ihmiset toisistaan, siinä järjen ja hengen maailma muodostaa kaikille yhteisen kokemusavaruuden:

Ihmisellä on järkiolentona mahdollisuus tajuta ja käyttää yleisiä käsitteitä, suhteita, lainalaisuuksia ... Täten se maailma, jossa ihminen itse asiassa elää, on rajattomasti laajempi kuin se, minkä hän aistimillaan tajuaa. ...

Se maailma, jossa ihminen elää, on aivan valtavalta osalta laajentunut ei vain oman kokemuksen, vaan kuullun ja luetun, ensi sijassa juuri kirjojen kautta. ...

Samalla tavalla maailma ajallisesti laajenee. Historia ei ole mahdollista ilman esittäviä merkkejä; kerrottuna se muuttuu myyteiksi, tarinoiksi, legendoiksi. ... Mahdollisuuksien alueella liikkuu kirjallisuus: luo sinne omia maailmojaan, joissa ihminen elää yhtä hyvin kuin todellisuudessaakin.³⁶

Merkittävänä inspiraation lähteenä Kaupin pyrkiessä hahmottamaan sisäistä maailmanulottuvuutta toimi yksinäisyyttä ja olemista tutkinut runoilija Rainer Maria Rilke (1875–1926). Hänen runoutensa saavutti jalansijaa Helsingin kaupungin kirjaston saksaa taitavien kerholaisten ja asiakkaiden parissa 1940-luvun lopulta lähtien.³⁷ Karl-Heinz Bolay piti 1953 Rilkestä kaksikin esitelmää saksankielisen kirjallisuuden kerhossaan ja opiskeluneuvoja Bo Carpelan puhui runoilijasta saman vuoden joulukuussa lastenkirjastokurssin illanvietossa; jälkimmäisessä tilaisuudessa Kauppi tarkasteli lapsen kehitystä kirjastokasvatuksellisesta näkökulmasta.³⁸ Seuraavana vuonna Bolay esitelmöi kirjallisuuserhossaan uusista Rilke-tulkinnoista ja vieraileva V. Steinbock puhui Rilke-käännöksistä.

Runouden ja filosofian suhdetta Kauppi pohti kautta ajattelijanuransa. Hän viittasi toisinaan Aristoteleeseen, jonka mukaan runous on lähempänä filosofiaa kuin historia – yksi kertoo asioista, jotka saattaisivat tapahtua, toinen, mitä on tapahtunut. Aristoteles toteaa *Runousopin* 9. luvussa: ”... runous on filosofisempaa ja ansaitsee enemmän huomiota kuin historia; sillä runouden kohdistuessa yleisiin totuuksiin historia käsittelee yksittäisiä tosiasioita.” Aristoteleen linjoilla oli myös nuori Descartes huomauttaessaan: ”Syvällisiä ajatuksia kohtaa useammin runoilijoiden kuin filosofien kirjoituksissa.”³⁹

³⁵ ”Kirjoista” (1956); *RKK2*, 249.

³⁶ ”Kirjat ja lukeminen” (1960); *RKK2*, 254–255.

³⁷ Kirjastoon hankittiin etenkin 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun vuosina runsaasti Rilken alkukielistä runoutta ja proosaa (romaaneja ja kirjekokoelmia).

³⁸ Ks. ”Kirjastokasvatuksellisia näkökohtia lastenkirjastotyössä”, *RKK2*, 313–319.

³⁹ *Cogitationes privatae*.

Rilken ajattelussa vaikutti voimakkaana kontrastina toisaalta ajatus yksilön erillisyydestä ja toisaalta ajatus kaiken perustavasta yhteydestä kaikkeen. Jälkimmäiseen liittyvä ajatus ”*Weltinnenraumista*”, ”maailman sisäavaruudesta”:

Durch alle Wesen reicht der *eine* Raum:
Weltinnenraum. Die Vögel fliegen still
durch uns hindurch. O, der ich wachsen will,
ich seh hinaus, und *in* mir wächst der Baum.⁴⁰

(Vapaa käännös: Kaikkien olemusten lävitse ulottuu *yksi* tila: maailman sisä-
avaruus. Linnut lentävät hiljaa lävitsemme. Näen puun joksi haluan tulla – ja
puu kasvaa *minussa*.)

Kauppi viittaa *Weltinnenraumiin* ja säkeeseen ”*in* mir wächst der Baum” useissa kirjoituksissaan (etenkin luonnoksissa, joista näkyy siten paremmin esityksen laajempi ajatuksellinen tausta). Kysymyksessä ei ollut Rilkelä omaksuttu ajatus vaan häneltä lainattu tulkinta intuitiolle, jolle Kauppi etsi eri tahoilta käsitteellistä hahmoa. Tärkein filosofi hänelle oli tässä luonnollisesti Leibniz, jonka ”monadologisen” avaruuden perustavin ero esimerkiksi kilpailevan Newtonin edellyttämään ”absoluuttiseen avaruuteen” (so. kappaleista tai havainnosta riippumattomaan avaruuteen) oli juuri ajatus avaruuden relatiivisuudesta, ts. sen ”sisäisyydestä”. Leibnizin relatiivinen avaruus (kuten aikakin) muodostuu sielumonadien keskinäisistä loogis-matemaattisista järjestyksistä, joita monadit havainnoivat kukin omasta perspektiivistään. Avaruudesta tulee objektiivisen sijasta intersubjektiivinen, kunkin subjektin sisäinen mutta samalla kaikille yhteinen abstraktio.⁴¹

Perehdyttyään tulevana vuosina Ernst Cassirerin ajatteluun Kauppi lainasi tältä käsitteen ”symbolinen universumi” valaisemaan ihmisen sisäistä todellisuutta uudelta kannalta.⁴² Kauppi käytti sisäavaruudesta myös mm. ilmausta ”inhimillinen kasvuavaruus”: ”Universaali järki ja yksilöllinen identiteetti muodostavat ikään kuin kaksi ihmillisen kasvuavaruuden akselia. Matkaamme yksilöllistä tietämme halki tämän avaruuden. Vaikka ihminen ei voikaan tulla valmiiksi ja saavuttaa lopullista päämäärää, hän voi aina löytää uusia mahdollisuuksia – jos on siihen valmis.”⁴³

Palataksemme vielä hetkeksi Rilkeen, filosofiseen runoilijaan, ja Kauppiin, ruoilevaan filosofiin, heidän välillään on syytä mainita myös yksi olennainen ero. Rilken kokiessa välitöntä yhteyttä koko oliokuntaan Kauppi, joka eli huomattavasti teoreettisemmassa todellisuudessa, eläytyi ennen kaikkea luovien henkien toimintaan ja näiden työn tuloksiin. Tätä eroavaisuutta ilmentää hyvin lapsus, jonka Kauppi teki eräessä esitelmässä siteeratessaan muistinvaraisesti Rilken edel-

⁴⁰ R. M. Rilke, ”Es winkt zu Föhlung fast aus allen Dingen”. Runo, josta tässä on lainattu yksi säkeistö, kirjoitettiin syyskesällä 1914, siis pian ”suuren sodan” sytyttyä, mikä tuo siihen oman kontrastinsa.

⁴¹ Leibnizilla jumala takaa sen, että kysymys on kaikille monadeille yhteisestä todellisuudesta.

⁴² Ks. esim. ”Huomautuksia symbolisesta universumista”, esitelmä SFY:n Merkitys-kollokviossa Tampereella 14.1.1991; *RKK* 3.2, 147–157.

⁴³ Ilmaus esiintyy englanninkielisenä muodossa ”space of human growth” artikkelissa ”Reason and identity” (Kauppi 1992, 17). Artikkelin on julkaistu suomeksi kokoelmassa *RKK* 3.2 nimellä ”Järki ja identiteetti”.

lä lainattua runoa: säe ”kaikkien olemusten lävitse...” muuttui hänellä muotoon ”kaikkien ihmisten lävitse...”⁴⁴

Kohdatessaan ajatuksella suurten ajattelijoiden ja taiteilijoiden työn tulokset ihminen on Kaupin näkemyksessä itsekin luova henki. Luettuna avoimesti ja eläytyen – Kauppi puhuu lukutaiteesta erotuksena mekaanisesta lukutaidosta⁴⁵ – saateos syntyy kussakin lukijassa uudelleen: ”[Lukiessaan ihminen] todella luo. Se, joka on kirjoittanut kirjan, on luonut tieteellisen teorian tai taideteoksen. Lukija luo sen uudelleen omalla persoonallisella tavallaan. Muuten hän ei voisi omaksumaa sitä.”⁴⁶ Omakohtaisuus, eikä siis luovuuden kanssa yleensä samastettu omaperäisyys, on hengen luomistyössä tärkeintä, sillä luovuuden päämääränä ei ole teos vaan elävä henki, joka kasvaa teoksen välittymisen, ts. sen kokemisen, myötä. Omaperäisyys riippuu yksilöllisistä lahjoista, mutta omakohtainen kehitys ja sen tuottama tyydytys ei ensisijassa riipu lahjakkuudesta: ”Mutta lahjakkuus ei ilman muuta ole keskeinen asia sivistyksen ja itsensä toteuttamisen näkökulmasta. Intressi saattaa merkitä enemmän kuin lahjakkuus ja kyky voi olla monenasteinen. Ihmisellä saattaa olla voimakas intressi asioihin, jotka ovat hänelle vaikeita; niiden parissa askaroiminen voi tuottaa hänelle syvää tyydytystä. Itse asiassa hienot asiat ovat yleensä vaikeita.”⁴⁷

Niin kriittinen kuin Kauppi olikin edellä mainittua jokamiestään kohtaan, hän pyrki siis tavallaan hahmottelemaan myös luovaa jokamieshahmoa vastapainona sille elitistiselle nerokultille, joka sulki tavallisen ihmisen luovuuden piiristä. Kuten edellä nähtiin, Kaupille periaatteessa jokainen ihminen on ”ajattelijana ja samalla taiteilijana, ja minusta näyttää, ettei näitä kahta asiaa voi koskaan erottaa toisistaan”. Suurten, yleisinhimilliseen kokemukseen yltäneiden henkien avulla hän voi siten ”luoda itselleen kuvan maailmasta ja siitä ja elämästään taideteoksen”. Ajatus ihmisestä ajattelijana ja samalla taiteilijana säilyi keskeisenä Kaupin ihmiskäsityksessä. Oivaltaminen on olennaisesti juuri luomista ja kehitystä: ”Oivalluksilla on keskeinen merkitys ihmisen kehityksessä. ... henkilökohtainen oivaltaminen on kokemuksena erityisen merkityksellinen, kohdistuu se mihin hyvänsä.... Oivaltaminen ei ole ulkoa oppimista, se voi olla hyvin voimakas elämys.”⁴⁸

Kulttuurimatka Pariisiin ja Reinille kesä-heinäkuussa 1955

Kesäkuun kahdeksantena 1955 ruusuin kukitetut Ester Seppälä ja Raili Kauppi nousivat Ruotsinlaivaan työtovereiden ja Kaupin perheenjäsenten hyvänmatkan-toivotusten saattelemina. Uudenaikainen s/s Birger Jarl eteni hieman tuulisessa säässä, illalla nousseesta korkeasta aallokosta huolimatta mukavasti kohti länttä. Tukholmaan saavuttuaan matkalaiset suuntasivat ensimmäiseen matkan monista kulttuurietapeista, Djurgårdenissa eläneen taiteilijaprinssi Eugenin äskettäin museoituuun Waldemarsuddeen, jossa Kauppia kiinnostivat etenkin Ernst Josephsonin

⁴⁴ Kyseinen lapsus sisältyy esitelmäluonnokseen ”Kirjallisuus ja filosofia” vuodelta 1957.

⁴⁵ ”Lukemisen merkitys” (1956); *RKK*2, 245. (TaY RKA, Bab 2.)

⁴⁶ ”Lukemisen merkitys” (1956); *RKK*2, 243.

⁴⁷ ”Elinikäisestä kasvatuksesta” (1991); *RKK*3.2, 361.

⁴⁸ ”Mihin aikuinen ihminen tarvitsee filosofiaa?”, *RKK*2, 286.

maalaukset. Puutarhassa Seppälä näppäsi Kaupista eräänlaisen elämää suuremman valokuvan jossa tämä istuu Rodinin järkälemäisen *Ajattelijan* katseen alla.⁴⁹ Ensiksi kenties mieleen tulevan oppilapsi-symboliikan tai (Kaupille vieraan) alastoman miesvallan satiirin ohella asetelmasta voi löytää parikin mainitsemisen arvoista yhtymäkohtaa Kaupin tuolloiseen ajatteluun.

Ajattelijan syntyhistoriassa yhdistyi ensinnäkin Kaupin peräänkuuluttama ajattelijataiteilija, sillä veistos aloitti elämänsä (kolmanneksen kokoisena kuvassa näkyvästä) *Runoilijana*, jona se muodosti keskushahmon Rodinin 1880 tilaustyönä aloittamassa teoksessa *Helvetin portit*.⁵⁰ Alastoman *Runoilijan* paikalla porttien yläpuolella istui aluksi vaateutettuna itse Dante, mutta Rodin korvasi hänet nimettömällä runoilija-ajattelijahahmolla, joka ajattelullaan luo teoksen muut ihmishahmot. (Luoja-runoilijassa on luonnollisesti nähty myös kuvanveistäjän omakuva.) Vuosisadan vaihteen jälkeen Rodin luopui yrityksestä saattaa päätökseen yhä massiivisemmaksi paisunut kokonaisteosta, minkä jälkeen useat sen 227 hahmosta päätyivät *Ajattelijan* tavoin suurennettuina erillisiksi pronssivalokseiksi.

Toinenkin, historiallinen enemmän kuin sisällöllinen, yhteys *Ajattelijan* ja Kaupin kiinnostuksenkohteiden välillä vallitsi. Saavuttuaan muutaman päivän junamatkan jälkeen Pariisiin hän vieraili näet myös Hôtel Bironissa, Rodinin ateljeessa Boulevard des Invalidesin varrella. Meditoidessaan itseksen museon puutarhassa jälleen yhden *Ajattelijan* äärellä – samalla kun Ester tutustui modernin taiteen museoon Seinen oikealla rannalla – Kauppi saattoi hyvinkin uhrata ajatuksen nuoren Rilken (1875–1926) ja ikääntyvän Rodinin (1840–1917) ystävyydelle, jonka ansiosta edellinen löysi itsensä runoilijana ja jälkimmäinen löysi Hôtel Bironin, taloudellisen menestyksensä kulmakiven.⁵¹

Tukholma 9.6.1955 Waldemarsudde. (Ester Seppälä; TaYK RK.)

⁴⁹ Prinssi Eugenin 1908 hankkima pronssipatsas on yksi n. kahdesta tusinasta eri puolilla maailmaa olevasta *Ajattelijan* suurikokoisesta valoksesta.

⁵⁰ Rodinilta tilattiin lähes seitsemänmetriset ovet suunnitteilla olleeseen koristetaiteen museoon. Hän etsi innoitusta Dantelta ja tämän kotikaupungista Firenzestä, jonka Johannes Kastajalle omistetun tempelin pohjoissivun *Paratiisin ovet* olivat 1400-lukulaisten Ghibertin työtä. Mainittakoon tässä yhteydessä, että matkallaan Italiaan 1957 Kauppi vietti Firenzessä kymmenen päivää ja tutustui todennäköisesti myös kyseiseen tempeliin.

⁵¹ Rilke, joka oli 1901 avioitunut Rodinin oppilaan Clara Westhoffin kanssa, sai eräältä kustantajalta tehtävän kirjoittaa tutkielma Rodinista. Hän saapui yksin Pariisiin 1902 (avioliitto oli kariutunut) ja tutustui mestariin, jonka työtarmo ja -etiikka tiivistyivät ajatukseen ”il faut toujours travailler” (”työskentele jatkuvasti” – vrt. Goethen ”ohne Hast, doch ohne Rast”, ”kiireettä

Rilken hilpeän ”Das Karussellin” Luxembourg-puisto ja alakuloisen ”Der Pantherin” Jardin des Plantesin kasvitieteellinen puutarha ja eläintarha kuuluivat nekin matkaohjelmaan, vaikka Kauppi ei käyttänytäkään aikaansa Pariisissa yksinomaan runoilijan jalanjälkiä seuraten. Kasvitieteellisestä puutarhasta – jonka ruusutarhasta (Rilken tavoin myös Kauppi rakasti ruusuja) löytyi kaupungin vanhimmaksi mainittu puu, tuolloin jo yli 350-vuotias *robinier*, valeakasia – matkalaiset siirtyivät ajassa taaksepäin, kaupungin syntysijoille kasvaneeseen Latinalaiskortteliin. Sen romaanisesta Saint-Julien le Pauvre -kirkosta (jonka viereisellä aukiolla seisoi jälleen ”kaupungin vanhin puu”, kirkkoakin raihnaisempi valeakasia) matka vei goottilaisen Saint-Séverinin kirkkolaivan hiljaiseen pylväsmetsikköön ja lasimaalausten äärelle.

Menneisyyden vastapainona kumppanit kurkistivat myös tulevaisuuteen läheisen rue Boutebrien varrella sijainneessa pienessä mutta viihtyisässä lastenkirjastossa, L’Heure Joyeudessa (”Huvihetki”). Kuten edellä on nähty, Kaupin näkemysessä lukeminen oli tärkeimpiä ihmisen elämämpiirin avartajia: ”Se maailma, jossa ihminen elää, on aivan valtavalla osalta laajentunut ei vain oman kokemuksensa, vaan kuullun ja luetun, ensi sijassa juuri kirjojen kautta.”⁵² Lukeminen ja opiskelu ovat elimellinen osa ihmisen elämää – näkemys, jota Kauppi toi esiin useissa kirjoituksissaan:

... ei voi asettaa vastakkain lukemista ja elämää, kuten usein tehdään. Kirjat eivät ole elämälle vieraita – päinvastoin: ei voi ajatella varsinaisesti inhimillistä elämää ilman kirjoja.⁵³

Joka päivä pitäisi elää jotakin muutakin kuin jokapäiväistä arkipäivää, nimittäin jotakin, joka on ihmiselle ominaista ja vain ihmiselle mahdollista: tiedettä ja taidetta, ihmishengen elämää. ...

Maaillmankirjallisuuden suurissa taideteoksissa ihminen näkee taiteilijan näkemysensä ihmiselämästä ja sen yleisinhimillisistä problemeista ja niiden ratkaisuksista. Ja, koska kysymyksessä on taide, ovat nämä kaikki asiat selkeämmässä, pelkistetyimmässä ja ymmärrettävämmässä muodossa kuin tavallisessa elämässä ja arkipäivän kokemuksessa.

Kaikki tämä on inhimillistä elämää ja kaikkein olennaisin osa inhimillistä elämää. Se on se osa ihmiselämää ja kohtaloa, jonka voi itse valita.⁵⁴

Opiskelu ja opettaminen ovat osa ihmiselämää. Koulu ei ole vain elämää varten, se on elämää. Siellä tapahtuva toiminta ei ainoastaan edistä kulttuuria, vaan on kulttuuria.⁵⁵

Usein kutsutaan ns. lukutoukkaa elämälle vieraaksi, samalla tavalla asetetaan kirjat – kuivaa paperia ja painomustetta – elämän kanssa vastakkain.

mutta tauotta”, jota Kauppi lainasi kirjoituksissaan). Kärsivällisen, luonnollisen kasvun ajatus näkyy Rilkellä mm. eläytymisenä puiden hidasrytmiseen elämään.

Mitä Rodiniin ja Hôtel Bironiin tulee, Rilke oli muuttanut tähän pienen taiteilijayhteisön – Isadora Duncan, Jean Cocteau, Henri Matisse ym. – asuttamaan rakennukseen 1908. Hän kutsui sinne Rodinin, joka ihasui paikkaan ja vuokrasi alakerrasta tilat edustusateljelleen.

⁵² ”Kirjat ja lukeminen” (1960); *RKK2*, 255.

⁵³ ”Lukemisen merkitys” (1956); *RKK2*, 243.

⁵⁴ ”Kirjoista” (1956); *RKK2*, 248–249.

⁵⁵ ”Kulttuurin käsitteestä [B]” (1981); *RKK3.2*, 205.

Tällöin unohdetaan se, mitä kirja oikeastaan on, ja samoin unohdetaan ihmiselämän omalaatuinen erikoisluonne. Kirja ei ole paperia ja painomustetta, vaan ensi sijassa sitä, mitä sanotaan; ei ainetta, vaan henkistä sisällystä. Ja tätä persoonallisissa muodossa: se tarjoaa ajasta ja paikasta riippumattoman kanssakäymisen tekijän kanssa ihmisenä.⁵⁶

Päivän viimeisenä nähtävyytenä kumppanukset katsastivat Seinen vasemmalle rannalle johtavan kujan nimeltä rue du Chat qui pêche, ”kalastavan kissan katu”. Pariisin pienimmäksi väitetty kulkuväylä osoittautui mielikuvitusta kutkuttavasta nimestään huolimatta pelkäksi kujapahaseksi. Pientä harmia seurasi suurempi, kun seuraavan päivän retkeen sisältynyt Versailles tiivistyi heidän kokemukseensa ”loistavaksi pettymykseksi” – ”liikaa kultaa ja prameutta”. Linnan eteläisen siiven taistelukuvagallerian läpi kulkeminen ei parantanut pasifistisen Kaupin käsitystä nähtävyydestä, tuskin myöskään linnanpuiston tuhlailevat ja monilukuiset suihkulähteet.

Maallisen vallan monumentilta matkalaiset siirtyivät tiedon valtakuntaan, yli 700 vuotta vanhaan Sorbonneen Latinalaiskorttelissa. Pariisissa kautta aikojen vaikuttaneista filosofiista Kauppia näyttää matkan aikana kiinnostaneen lähinnä uudenajan filosofian isä, René Descartes. Sartre, Beauvoir ja muut Pariisin valovoimaiset eksistentiaalistit eivät vetäneet Kauppia puoleensa, vaikka heidän kantakahviloistaan ainakin Café de Flore osui reitille hänen käydessään Saint-Germain des Prés -kirkon kappelissa, jossa säilytetään Descartesin jäännöksiä. Kauppi vieraili myös lähistöllä Descartesin asuinpaikassa (rue Mouffetard 14) sekä kansallisten suuruuksien viimeisellä leposijalla Panthéonissa.

Kaupin kiinnostusta Descartesia – henkilöä yhtä hyvin kuin tämän filosofiaa – kohtaan ruokki Pariisissa hankittu filosofin koottujen teosten ja kirjeiden ranskankielinen, yli 1400-sivuinen Pléiade-editio; ennestään hänellä oli vain 1891 julkaistu Descartesin pääteosten suomennos. Muuten ranskalaisfilosofi näyttää kiinnostaneen Kauppia ennen kaikkea tärkeänä kiintopisteenä Leibnizin ajattelussa. Kuten Kaupin ainoa Descartesia käsittelevä kirjastoesityelmä (1957) tuo esiin, ranskalainen loi uudenajan nuorelle luonnontieteelle soveltuvan filosofisen – etenkin tieto-opillisen – ja matemaattisen perustan, joka korvasi aikansa eläneen koulu-filosofisen, lähinnä aristotelisen, dogmatiikan. Näin myöhempi filosofia, Leibnizin ajattelu mukaan lukien, muovautui olennaisesti kartesiolaisuuden puolesta ja sitä vastaan esitettyjen ajatuskulkujen pohjalta. (G. MacDonald Ross toteaa *Leibniz*-kirjassaan: ”Kartesiolaisuutta ei juuri tunnettu Saksassa Leibnizin opiskellessa, joten se teki häneen sitäkin suuremman vaikutuksen hänen Pariisin aikanaan. Hän joutui joksikin aikaa lähes täysin Descartesin kirjoitusten valtaan, ja vaikka hänestä ei tullutkaan kartesiolaista, hänen myötämielinen kritiikkinsä kartesiolaisen järjestelmän keskeisistä kohdista esitti merkittävää osaa hänen oman filosofisen järjestelmänsä kehityksessä.”⁵⁷)

Leibniz-tutkimustensa kautta Kauppi lienee myös tiennyt erityisestä historiallisesta yhteydestä näiden kahden ajattelijan välillä.⁵⁸ Descartes oli käynyt 1640-

⁵⁶ ”Kirjat ja lukeminen” (1960); *RKK*2, 254.

⁵⁷ MacDonald Ross 1996 (1984), 78; otteen suom. IK.

⁵⁸ Tässä tarkoitettu yhteys Descartesin ja Leibnizin välillä kävi ilmi mm. Kaupin omistamasta

luvulla Böömin prinsessa Elisabet-hin (1618–1680) kanssa filosofisesti inspiroivaa kirjeenvaihtoa. Prinsessa, joka oli joutunut pian syntymänsä jälkeen seuraamaan perhettään maanpakoon 30-vuotisen sodan johdosta, eli filosofin lailla Alan-komaissa. (Itse asiassa Descartes oli nuorempana kuulunut juuri Elisabethin maanpakolaisuuteen ajaneen katolisen Maksimilian I:n armeijaan.) Oppineen prinsessan esittämät kysymykset pakottivat matemaatikofilosofin syventämään näkemyksiään niin metafysiikan, etiikan kuin inhimillisen tunne-elämänkin alueella.⁵⁹ Leibniz puolestaan, siirryttyään 1676 Hannoverin hallitsijahuoneen palvelukseen, ystävystyi Elisabethin nuorimman sisaren Sofien (1630–1714) ja tämän tyttären Sofie Charlotten (1668–1705) kanssa. Edellinen, Leibnizin sanoin ”keidas Hannoverin älyllisessä erämaassa”,⁶⁰ oli Hannoverin herttuatar, sittemmin vaaliruhtinatar ja Englannin kuninkaan Yrjö I:n äiti; jälkimmäisestä, jolle Leibniz omisti *Essais de Théodicée* -teoksensa, tuli Preussin kuningatar.⁶¹

Leibniz suhtautui erinäisin varauksin Descartesin filosofiaan – etenkin tämän liikeoppiin ja materiaoletukseen – mutta häntä on kiittäminen eräiden Descartesin kirjoitusten säilymisestä. Oleskellessaan Pariisissa 1670-luvulla Leibniz nimittäin kopioi joitakin Descartesin julkaisemattomia nuoruudenkirjoituksia tämän kirjallisesta jäämistöstä. Kun alkuperäistekstit sittemmin katosivat, jäljelle jäivät vain kopiot, jotka nekin myöhemmin katosivat, onneksi vasta sen jälkeen kun ne oli julkaistu nimellä *Cogitationes privatae*, ”yksityisiä mietteitä”. Näihin kirjoituksiin sisältyi myös Descartesin aiemmin lainattu huomautus runoilijoiden kirjoituksissa usein tavattavasta filosofeja syvällisemmästä ajattelusta.

Aina illan tullen matkalaiset vaelsivat päivän kävelyretkien uuvuttamina takaisin majapaikkaansa Hôtel Marsollieriin Seinen oikealle puolelle lähelle Kansallis-

Clara Oenicken sittemmin kadonnut maalaus (1868) Leibnizista ehdottamassa kuningatar Sofie Charlottelle Berliinin tiedeakatemiaa perustamista.

Egmont Coleruksen *Leibniz-elämäkerrasta* (fraktuurapainos vuodelta 1941); muun muassa kirjan kappaleessa 45 (”Die grosse Herzogin”) asiaan viitataan kaksikin kertaa.

⁵⁹ Descartes omisti viimeisen, mielenliikutuksia käsitelleen teoksensa *Les passions de l’âme* Elisabethille, jonka esittämistä kysymyksistä se sai alkunsa.

⁶⁰ Kroll 1975, 161.

⁶¹ Ks. Kroll 1975 ja esim. Raili Kaupin esitykset ”Leibniz ja kirjasto” (1958; RKK2) ja ”Leibniz, Gottfried Wilhelm” (1978; RKK3.1).

kirjastoa. Hotellin nimekkäimpiä asukkaita oli ollut Oscar Wilde, joka proosalisesti kylläkin häädettiin sieltä 1899, vuotta ennen kuolemaansa, maksuvaikeuksien takia.

Yhden päivätken ystävykset uhrasivat turistinähtävyyksille, kulkien Palace Royalista Notre Dameen ja sieltä edelleen, muutaman jokirannalla nautitun voileivän jälkeen, Sorbonnen kautta Luxembourgin tunnelmalliseen puistoon. Retki päättyi Eiffel-torniin, jonka huipulta sopi yrittää tähystellä 1916 kilometrin päässä sijaitsevaa Helsinkiä.

Louvre kuului luonnollisesti taidepainotteiseen matkaohjelmaan. Siellä Kauppi näki alkuperäisinä monet niistä maalauksista, joiden *héliopecture*-jäljennöksiä hän oli katsellut lapsesta saakka kotonaan ja isänsä ”taidenäyttelyssä” tämän konttorissa. Ystävykset jakoivat käyntinsä kahdelle päivälle omistaen ensimmäisen päivän kreikkalaiselle ja roomalaiselle veistotaiteelle – Milon Venus, filosofien päitä – sekä tärkeimmille maalauksille. Toinen päivä kului Itämaisella osastolla ja uudempien veistosten parissa. Keskiviikkona 15.6. tehtyä ensimmäistä Louvren kierrosta täydensi retki Bois de Boulogneen, mistä voinee päätellä ystävysten suunnitelleen retkiaikatauluaan opaskirjallisuuden tuella – mm. Ilmari Lahden opasteos mainitsi Bois de Boulognessa sijaitsevan, ruusutarhoistaan kuulun Bagatellen linnan kohdalla, että se ”omistaa myös harvinaisen ja ihmeellisen lummekokoelman, 139 eri lajia, joiden kukkimisaika on n. 15 p:nä kesäkuuta”.⁶²

Koko Pariisissa viettämänsä ajan Kauppi oli Ester Seppälän muistaman mukaan silmiinpistävän innostunut, vailla luonteenomaista varautuneisuuttaan. Ystävysten ajatuksenvaihto oli luontevaa ja välitöntä – itse asiassa antoisampaa kuin koskaan aiemmin tai myöhemmin – mutta Pariisin jäädessä taakse Kauppi muuttui loppumatkan ajaksi vaiteliaammaksi ja luoksepääsemättömämmäksi. Syynä saattoi olla yksinkertaisesti se, että kotimaassa odottavat velvollisuudet eivät houkuttelleet häntä lyhyen vapauden jälkeen; toisaalta Kaupin mielialan jyrkähkö muutos saattoi viestittää myös vakavampaa pohdintaa sen suhteen, mitä hän loppujen lopuksi halusi elämältään. Seppälällä säilyi Kaupista jonkin verran traagisena vaikutelmana, että hän ”auttoi muita, vaikka – tai koska – hän ei kyennyt auttamaan itseään”.⁶³

Saksaan matkalaiset palasivat Strasbourgin kautta. Rajajoki Reinin ylitys merkitsi matkan loppuosuuden alkua. Juna vei ensin lounaaseen Tonavan lähteille kohti Schwarzwaldia ja Villingeniä. Pitkistä kävelyretkistä tuli matkakassan huvetessa jokapäiväinen tapa, jota täydensi toisinaan vielä iltakävely. Heidelbergista – jossa ihailtiin Philosophenwegiltä, idylliseltä kävelypolulta avautuvia näkymiä Neckarjoen eteläisen rannan vanhaan kaupunkiin ja linnaan⁶⁴ – matka jatkui Frankfurtiin, jossa päiväohjelmaa hallitsivat kirjailijat (Schillerplatz, Goethe-Haus) ja kaupunginkirjasto. Ruusutarhat vetivät Kauppia puoleensa kaikkialla, samoin puistot ja puutarhat. Göttingenissä hän vieraili matemaatikko Gaussin haudalla ja kierteli yliopiston matematiikan laitoksella ja kirjastossa.

⁶² Ilmari Lahden toimittama *Ranska. Matkaopas* (1951, 73).

⁶³ ES, 5.1.1999.

⁶⁴ Kortti RK:lta TO:lle 29.6.55: ”Rakas Tilma, ...Olemme kävelleet Philosophenwegiä, ruusut kukkivat, aurinko paistoi vielä hetki sitten, vanhat rakennukset ja uudetkin ovat viehättäviä. Istumme pienessä puutarhakahvilassa keskellä kukkaistutuksia auringonvarjon alla. Pikkulinnut laulavat. Illemmällä menemme linnaan. Sydämeelliset terveiset teille kaikille! Raili.”

Matkalla Hampuriin matkalaiset pysähtyivät pikipäin Hannoverissa, jonka lähes puolimiljoonaisesta väestöstä yli puolet ja rakennuksista valtaosa oli tuhoutunut sodassa. Yksi syy pysähdykselle kaupunkiin, jonka jälleenrakennus oli edelleen pahasti kesken, oli Hiltrud Winckelmann, Niedersächsische Landesbibliothekin virkailija, joka oli 1952 asunut Kaupeilla ja työskennellyt Helsingin kaupungin-kirjastossa vaihtovirkailijana. Kaupilla oli toinenkin syy vierailulle: Hiltrudin kirjastosta löytyi ainutlaatuinen Leibniz-arkisto.

Hannoverin kokoelman selitys oli yksinkertainen: Leibniz oli toiminut kuolemaansa saakka Hannoverin hallitsijahuoneen palveluksessa, mihin toimeen kuului monien tieteellisten, hallinnollisten ja diplomaattisten velvoitteiden ohella vastuu hallitsijan kirjaston ylläpidosta ja kasvattamisesta. Leibnizin kuoltua hänen mittava kirjallinen jäämistönsä säilyi kirjaston yhteydessä. Kirjastosta kehittyi Hannoverin kuninkaallinen kirjasto, sittemmin Niedersächsische Landesbibliothek. (Vuonna 2005, kymmenen vuotta Kaupin kuoleman jälkeen, koko kirjasto sai uudeksi nimeksen Gottfried Wilhelm Leibniz Bibliothek.)⁶⁵

Saksasta Kauppi ja Seppälä jatkoivat Kööpenhaminaan, matkan viimeiseen etappiin, jonka keskustassa he tekivät Helsinginlaivan lähtöä odottaessaan vielä yhden kävelyretken. Katsastettuaan Christiansborgin parlamenttirakennuksen he nousivat Pyöreään torniin ihaillemaan kaupunkinäkömää ja päätyivät lopuksi Tivolin viereiseen Glyptoteekkiin. Gauguinin ja Degas'n maalausten lisäksi he tutkivat kreikkalaisen ja roomalaisen veistotaiteen kokoelmaa. Tutustuminen 5000 vuotta vanhaan virtahepoveistokseen Egyptistä päätti kuukauden mittaisen elämysten ja vaikutelmien sarjan. Kahden yön kuluttua he olivat jälleen Helsingissä ja Kauppi pyrki parhaansa mukaan asettumaan entiseen rutiiniinsa kirjastossa.

⁶⁵ Ks. Kauppi, ”Leibniz ja kirjasto” (RKK2, 21) ja ”Leibniz, optimismin filosofi”, (RKK3.1, 165); ks. myös GWL-Bibliothekin kotisivujen historiatiedot. Hannoverin kauneimmaksi mainittu rakennus, johon Leibniz ja kirjasto muuttivat ja jota sittemmin kutsuttiin hänen mukaansa Leibnizhausiksi (ks. RKK2., 21, sekä kuva RKK3.1, 147), tuhoutui pommituksissa 1943. Kahdeksankerroksisen renessanssitalon koristeellisesta fasadista rakennettiin 1983 toisaalle kaupunkiin alkuperäisestä jonkin verran pelkistetty jäljennös.

Luku 9

Helsinki 1955–57

Opiskeluneuvontaa

Tavanomainen neuvontatyö ja perusteellisempi opiskeluneuvonta toivat Kaupin vuosien mittaan kasvokkain mitä erilaisimpien asiakkaiden, kysymysten ja ongelmien kanssa. Muutama poiminta ”Kirjastopäiväkirjoista”, jotka on julkaistu kokonaisuudessaan Kaupin kirjoitusten toisessa osassa, riittää tässä valaisemaan asiaa:

3/11 -52 Kysyttiin m.m. kuorolausunta- ja leikkiohjelmistoa joulujuhlia varten – sähkötekniikkaa – lakeja ja asetuksia – Lohjan historiaa – Saako aineen helpommin aiheesta ”Entisaikain Helsinki” vai ”Kasvimaaailman herääminen talviunesta” – Eräs uusi lainaaja lainasi näyttelystä Lin Jutangin ”Maani ja kansani”.¹

17.7.58

Kirjastossa tehtyjä kysymyksiä:

Onko missään suomalaista kirjaa, missä puhuttaisiin meskaliinista?

Miksi Lappeen maalaiskunnan vaakunassa on pyhän Laurentiuksen kuva?

Mistä saisi tietää, mikä oli Sokrateen todellinen oppi?

Mistä löytäisi lyhyehkön yleiskatsauksen topologiaan?

Kirjallisuutta partasudista.

Kuka on Argentiinan nykyinen varapääministeri?

Ravintofysiologiaa koskevaa kirjallisuutta kauneudenhoitoa käsittelevää artikkelia varten.

Mikä on Bonaventuran analogiaoppi?

Mitä on molaarinen?

Mitä on ekstrapolaatio sosiologiassa?

Kirjallisuutta operationalistisista määritelmistä.

Kuka on suomen kielessä ottanut käyttöön sanan ”sivistys”?

Kuka on kirjoittanut runon Silkki-Saarasta?

Mitä on kreikaksi: *Amicus Plato, magis amica veritas*? [”Platon on ystävä, mutta totuus on suurempi ystävä.”]

Mitä on monismi?²

26.10.59 Kysyttiin pöytäliinan historiaa.³

1.11.59

Opintosalissa. Kysyttiin aineistoa kirjoitukseen, joka sisältää katsauksen Intian, Pakistanin ja Ceylonin nykyiseen taloudelliseen tilaan. – Aine-aineistoa Köökarin kirkosta, Spartan ja Ateenan kasvatusoloista.

Vielä kysyttiin kirjallisuutta, josta kävisi ilmi Pietari Brahen juhla-aterian kokoonpano.⁴

¹ RKK2, 157.

² RKK2, 180.

³ RKK2, 185.

⁴ RKK2, 185.

Sivistyskirjastoatteen mukaisesti Kauppi koki velvollisuudekseen kehittää asiakaidensa kirjallista makua aina tilanteen salliessa:

Eräs keski-ikäinen nainen, ei paljon lukeneen näköinen, haki kirjoja sairaana olevalle miehelleen. Romaaneja, jotka käsittelivät viikinkiaikaa, yleensä historiallista, sotaista ja jännittävää. Hän lainasi kirjoja niin paljon kuin jaksoi kantaa. Yritin saada valikoimaan mahdollisimman klassillista ja korkeatasoista kirjallisuutta annetuilla edellytyksillä ja lainasin m.m. Ceramin ”Muinaisaarteita etsimässä”.⁵

Eräs nuori neiti tuli kysymään, onko meillä muita Russellin teoksia kuin ”Kasvatus ja elämän taito”. Hyllyssä oli vain R:n filosofian historia, jolloin kysyin, oliko k.o. lainaaja lukenut Platonia. Hän sanoi tuntevansa Platonin ”vain historian lehdistä”. Vakuutin hänelle, ettei Russellin ironia pysty kilpailemaan Platonin kanssa, ja hän lainasi sekä Pidot että Phaidroksen.⁶

Raja neuvontatyön ja opiskeluneuvonnan välillä oli käytännössä häilyvä. Elokuussa 1955 tri Kalle Sorainen (ent. Sandelin) kaipasi neuvoja Kierkegaardin ihmistyyppijaon logistisessa käsittelyssä.⁷ Muuan filosofiankerhosta tuttu ravintola-apulainen kävi puolestaan opettelemassa Kaupin ohjauksessa laskentoa ja ruotsinkielen ääntämistä:

Hän sanoi tuntevansa suurta mielenkiintoa kaikkia asioita kohtaan, ja oli todennut, että kaikki asiat on itse oivallettava, toinen ei voi panna niitä toisen päähän. Keskustelimme myös hänen alemmuudentunteestaan. Sanoin, että siihen tulisi suhtautua kuten sairauteen, ts. antaa sen mahdollisimman vähän häiritä itseään. – Selvästi näkyvissä oivaltamisen ilo. Muut virkailijat totesivat hänen olleen hyvin onnellisen näköinen lähtiessään.⁸

Vuonna 1958 Kauppi puolestaan kuvaili opiskeluneuvontatyötä kirjeessä Tampereen kaupunginkirjaston johtaja Mikko Mäkelälle seuraavasti:

Opiskeluneuvontaa käyttävät hyväkseen hyvin erilaiset henkilöt. Yksityisiä oppikouluopintoja suunnittelevat ja suorittavat tulevat kysymään neuvoa opintojen järjestelyssä ja kirjojen tai tehtävien ymmärtämisessä. Ylioppilaat, maisterit, joskus tohtoritkin tai muut akateemisen loppututkimuksen suorittaneet hakevat apua tutkimuksissa. Käyttäjät, jotka eivät opiskele mitään määrättyjä tutkintoja varten, saattavat tulla kysymään tietoja esim. tieteiden systeemistä, sopivasta tavasta tutustua maailmankirjallisuuteen tai aloittaa kieliopintoja tai korkeamman matematiikan opiskelua, tai kirjallisuudesta, jonka avulla voi perehtyä Immanuel Kantin tai Sokrateen filosofiaan. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä.

Kerhotoiminnan ohjaaminen ja osallistuminen siihen on hyvin tärkeä osa opiskeluneuvojan työtä. Kerhotoiminta sinänsä liittyy elimellisesti opiskeluneuvontaan.⁹

⁵ RKK2, 158.

⁶ RKK2, 159.

⁷ RKK2, 171.

⁸ RKK2, 201.

⁹ Ote RK:n kirjeestä 14.6.1958; RKK2, 66. Mäkelä lisäksi vieraili Helsingissä seuraavana vuonna

Leibnizin logiikan jäljillä

Omissa kerhoesitelmissään Kauppi tarkasteli näihin aikoihin pääasiassa Leibnizin logiikkaa ja käsitteen teoriaa – edellisen kautta hän valotti intensionaalisen logiikan historiaa ja logiikan algebran ideaa, jälkimmäisen avulla hän esitteli omia intensionaalisia käsitetutkimuksiaan.

Hänen Leibnizin logiikkaa kohtaan tuntemansa kiinnostus nousi uudelle tasolle hänen saatuaan käsiinsä tärkeän lähdeteksen: Leibnizin Hannoverissa säilytetystä aineistosta oli vuosisadan alussa ilmestynyt Louis Couturat'n toimittama *Opuscules et fragments inédits de Leibniz* (1903), joka kokosi yhteen kaikki Leibnizin etäises-tikin logiikkaan liittyvät, aiemmin julkaisemattomat käsikirjoitukset ja katkelmat. Kauppi oli, mahdollisesti kesäkuaisella Pariisinmatkallaan, löytänyt teoksen kulu-neen ensipainoksen. Siinä missä hän oli aiemmin viitannut Leibnizin logiikkaan paljolti Russellin tai Lewisin välittämänä, hän vastedes tukeutui kirjoituksissaan Couturat'sta löytämiinsä Leibnizin alkuperäisteksteihin. (Ilmeisesti näihin aikoi-hin Saarnio lahjoitti hänelle myös oman kappaleensa Couturat'n vuonna 1901 jul-kaismasta tutkimuksesta *La Logique de Leibniz*, joka perustui edellä mainitulle materiaalille ja jota Saarnio oli itse tutkinut ainakin kirjoittaessaan artikkeliaan intensionaalisuudesta logiikassa vuoden 1944 *Ajatukseen*.) Vertaillenään Leibnizin omia kirjoituksia Russellin, Couturat'n ja muiden niistä tarjoamiin tulkintoihin Kauppi näki yhä selkeämmin, että hänen valitsemansa intensionaalinen lähtökohta johti osittain toisenlaisiin Leibniz-tulkintoihin ja jatkokehitelmiin. Tästä havain-nosta kasvoi vuosien mittaan idea kokonaiseen väitöskirjaan.

”Leibnizin logiikka” -esitelmässä (1955) Kauppi pyrki järjestämään filosofin kaikki ajatuslinjat hänen logiikkansa alaisuuteen. Esityksen alussa hän lainasi Leib-nizin latinankielistä johtolauseetta Couturat'n sivulta 527: *perfectio mentis obtine-tur logica et ethica* (hengen täydellisyys saavutetaan logiikalla ja etiikalla).¹⁰ Lause löysi sittemmin tiensä useisiin Kaupin kirjoituksiin – se esiintyi mm. hänen väi-töstilaisuudessa 1960 pitämänsä johdantoesitelmän loppupontena ja artikkelissa ”Leibniz, optimismin filosofi” (1980). Se otettiin myös vuonna 1977 kootun Uno Saarnion 80-vuotisjuhlakirjan motoksi.

Kerhoelämä

Joulukuussa kerho juhli esikuvaansa: ”Kerhon joulujuhla vietettiin 11.12. Pythago-ras-juhlana, koska Pythagoraan koulukunnan perustamisesta oli tullut kuluneeksi 2500 vuotta. Juhlassa piti dosentti U. Saarnio esitelmän Pythagoraan koulukun-nan filosofiasta ja filosofian maisteri R. Kauppi Pythagoralaisten matematiikasta. Rouva C. Saarnion johtama kerhon kuoro lauloi.”¹¹

Pian Pythagoras-illan jälkeen kerho sai uutta juhlittavaa, kun Uno Saarnio täytti 5.1.1956 60 vuotta. Kauppi esitelmöi kerhossa oppi-isänsä filosofiasta ja kir-

tutustuakseen myös sairaalakirjastotyöhön. (*Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomus vuodelta 1959*.)

¹⁰ Esitelmäluonnos ”Leibnizin logiikka”; Bab 2, TaY RKA.

¹¹ *Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomus vuodelta 1955*.

joitti *Kirjastolehteen* pienen artikkelin tämän sivistysaatteesta ja kirjastourasta. Kirjoituksessa hän puhui sekä Saarnion ansioista laadullisen kirjastotyön kehittäjänä – kirjastokasvatus, amatööriopiskelu ym. – että niistä määrällisistä haasteista, joita tämä oli kohdannut urallaan:

Helsingin kaupunginkirjasto on Uno Saarnion johdolla huomattavasti kehittynyt. Esikaupunkiliitoksen johdosta, ja sittemmin kaupungin laajenemisen pakottaessa perustamaan uusia sivukirjastoja, on näiden lukumäärä kasvanut viidestä kahteenkymmeneenkahteen. ... Uusiin sivukirjastoihin kuuluu sairaalasivukirjasto, joka aloitti toimintansa 1945 ja jolla nyttemmin on oma kirjasto kaikissa kaupungin sairaaloissa sekä eräissä lastenhuoltolaitoksissa, sekä palokunnan ja poliisilaitoksen kirjastot. Myös musiikkikirjastotoiminta on Uno Saarnion aloitteesta pantu alulle. Kirjaston organisaatiota on kehitetty ja useita uusia virkoja perustettu.¹²

Kauppi viimeisteli vuoden edetessä intensionaalista logiikkaa käsittelevän lisen-siaatintyönsä. Aikaa jäi samalla enemmän myös kerhoesitelmille, joita hän piti kaikkiaan 15 kappaletta, tuplasti enemmän kuin edeltävinä vuosina. Esitelmien määrä säilyi yhtä runsaana niiden 7–8 vuoden ajan, jotka hän vielä vietti kirjastos-sa. Leibniz hallitsi aihevalintaa, mutta muiden esitelmien kohdalla näkyi Kaupille ominainen monipuolisuus.

Pitkäaikaisen, tutkimuksellisesti ja pedagogisesti antoisan harrastuksen muodosti Kaupin vuosina 1953–63 johtama logiikan harjoituskerho, joka kokoontui viikottain ympäri vuoden. Sen jäsenmäärä kohosi alun kolmestakymmenestä parhaimmillaan viiteenkymmeneen laskien sitten tasaisesti lopetusvuoden yhdeksään-toista. Yksittäisissä kokoontumisissa oli usein huomattavasti vähemmän osanotta-jia, mutta jo yksikin riitti ajatusten vaihtoon:

7/1 -54

Kerhossa oli ainoastaan Hammarberg. Hän oli koettanut laatia aksiomaat-tista elämänfilosofista systeemiä arvoteorian pohjalla. Tieto oli siinä korkein arvo. Hän lupasi kirjoittaa aksiomansa minua varten uudelleen. Koska aksio-missa esiintyi arvojärjestyksen idea, selitin hänelle järjestyksen teoriaa. H. piti systeemiään kategorisen imperatiivin sovellutuksena, jossa variaabelit on vain korvattu sisällöllisillä konstanteilla.¹³

Opiskelu logiikankerhossa oli vapaata mutta vakavaa. Kirjallisuutena käytettiin ensin A. Wedbergin *Johdatus nykyiseen logiikkaan*, jota seurasi K. Marc-Wogaun *Modern logik*. Vuonna 1955, jolloin jäseniä oli 33, luettiin ensin Saarnion *Arvoa ja eettillisyyttä*, sitten Kaupin artikkelia ”Käsitteen sisällys ja ala”, minkä jälkeen syksyllä aloitettiin vielä B. Juhosin *Elemente der neuen Logik*. Tämä pohjatyo tuli tarpeeseen, kun seuraavana vuonna Juhosia seurasi B. Russellin ja A. N. White-headin kolmiosainen, suurelta osin logiikan symbolikielellä kirjoitettu *Principia Mathematica* (1910–13). Vuoden 1961 loppuun mennessä teoksen kolmannesta-

¹² ”Uno Saarnio 60-vuotias”; *Kirjastolehti* 1/56, 8–9. Kirjoitus on julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK2*, 51–54.

¹³ *RKK2*, 235.

kin osasta oli käyty läpi jo 300 sivua.¹⁴ Kirjaston toimintakertomukset eivät kerro, ehtivätkö logiikan kerholaiset urakassaan loppuun saakka ennen Kaupin siirtymistä Tampereelle, mutta yrityksen sinnikkyyttä ei voi kiistää. Jäsenten valmius ymmärtää logiikan klassikkoa vaihteli arvatenkin suuresti, mutta harrastajamäärästä päätellen muidenkin kuin Kaupin onnistui päästä teoksesta jyvälle. Kauppi itse oli tutustunut *Principiaan* jo 1940-luvun lopulla, mutta häntä auttoi myös filosofiankerholaisten 1951 lahjoittama Russellin *Principles of Mathematics* (1903), jossa *Principian* keskeistä ideaa – matematiikan palauttamista logiikkaan – kehiteltiin vielä filosofisesti, ilman enempää loogista symbolismia.¹⁵

Esitelmiä mahdollisista kokemuksista ja mahdollisista maailmoista

4.–7.8.1956 Helsingissä ja Turussa järjestetyn kahdeksannen Pohjoismaisen kirjastokokouksen mottona oli ”elävä kirjasto”. Kauppi esitti ruotsiksi puheenvuoron kirjanäyttelyistä.¹⁶ Hän muistutti, että vaikka näyttelyn ”lähtökohtana voi olla ajankohtainen tapahtuma, on kuitenkin olennaista laittaa näytteille aina sellaista, millä on pysyvää arvoa, mikä on aina ajankohtaista”. Kirjanäyttely on osa aktiivista kirjastotyötä, jolla tulee olla räsmällinen tavoite: ”... kirjasto ei mielestäni elä, ellei se koeta kaikin keinoin houkutella ihmisiä siihen inhimilliseen henkiseen elämään, jota varten kirjasto on varsinaisesti perustettu.”

Lyhyessä puheenvuorossaan Kauppi totesi, että elävässä kirjastossa kirja on ennen kaikkea sisältöä, ei esine – ensi katsomalta kenties tarpeettomaltakin tuntuva huomautus, joka kuitenkin liittyi Kaupilla intension ja ekstension erotteluun. Sen kautta kommentti viittasi tärkeään eroon mahdollisen ja tosiasiallisen maailman välillä. Kirjat ovat ovia aktuaalisesta maailmasta mahdollisiin maailmoihin. Tätä tematiikkaa Kauppi työsti useissa vuosikymmenen jälkipuolella pitämissään lukemista käsitellessä esityksissä. ”Lukemisen merkityksessä”, jonka hän piti 1956 niinkin epätavallisessa yhteydessä kuin Kotkan Liike- ja virkanaisten liiton järjestämässä kirjallisessa matineassa, hän korosti juuri lukemisen tarjoamaa mahdollisuutta irrota aktuaalisesta maailmasta ja eläytyä mitä erilaisimpiin inhimillisiin oivalluksiin ja kohtaloihin. Hän näki lukemisen yhdeksi parhaista keinoista kehittää sekä älyllistä että tunne-elämää:

Puhdas teoria, jonka ihminen lukiessaan uudelleen ajattelee ja omaksuu, tekee hänelle mahdolliseksi toteuttaa monia älyllisiä mahdollisuuksiaan, mutta samalla myös sellaisia tunnemahdollisuuksia, jotka eivät muuten koskaan voisi toteutua. Tämä puoli unohdetaan usein, mutta matemaattisen välttämättömyyden, biologisen kehityksen, maailmankaikkeuden lainalaisuuden tajuaminen ei voi olla vaikuttamatta ihmisen tunteeseen. Taide ... herättää uusia

¹⁴ Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomukset 1953–61; RKK2, 226, 231, 235.

¹⁵ *Principles*-teoksen ilmestymättä jääneen toisen osan piti esittää ensimmäisen osan sisältö täsmällisellä logiikan symbolikielellä. Whiteheadin kanssa kymmenisen vuotta myöhemmin kirjoitettu *Principia* korvasi, kuten nimien yhtäläisyyskin kertoo, kyseisen puuttuvan osan.

¹⁶ Puheenvuoro ilmestyi ilman otsikkoa julkaisussa *Kahdeksas Pohjoismainen kirjastokokous (Turussa ja Helsingissä elokuun 4–7 päivänä 1956)*, Helsinki 1957, s. 104–105 (suomennos kokoelmassa RKK2, 59–63).

elämyksiä, ajatuksia ja tunteita, joita ihminen yksityisen kohtalonsa puitteissa ei koskaan kokisi.¹⁷

Samassa yhteydessä Kauppi heristää virkanaisille varoittavaa sormea ”lukuromaanien” ja muiden puhtaasti ajankuluksi tarkoitettujen painotuotteiden kohdalla: ”Tällaiset toiveunet elämän korvikkeena ovat suunnilleen niin kuin korvikekahvi: se lämmittää kyllä, mutta ei virkistä.” Esitelmä päättyy korkealentoiseen rinnastukseen: ”Kirja on yksi suurimmista maailmanihmeistä, aineellinen astia täynnä aineetonta – henkeä. Siinä suhteessa se on ihmisen kaltainen.”

Esitelmän ”Kirjoista” Kauppi piti 31.7.1956 Nikkilän sairaalan musiikkikerhon järjestämässä juhlassa peräti 240-henkiselle yleisölle. Siinä hän toi jälleen esiin kirjan ihmiselle tarjoamat mahdollisuudet ylittää ajallis-paikalliset, kulttuuriset ym. rajoituksensa. Hän alleviivasi ajatusta muistuttamalla kuulijoille, miten harvoin ihminen voi tosiasiaa valita elämässään vapaasti ja miten kirjavalinnat voivat olla myös tärkeitä elämänvalintoja: ”Koska kirja on oleellinen osa ihmiselämää, on aihetta aina sen kohdalla kysyä: Onko tämä sellaista elämää, jota minun kannattaa elää?”¹⁸

Seuraavana vuonna Kauppi piti filosofiankerhossa esitelmän ”Filosofia ja kirjallisuus”, jossa hän tarkasteli taidetta ”mahdollisten maailmojen” idean valossa. Tämä alkujaan lähinnä Leibnizin metafysiikasta lainattu idea oli hänelle tuttu paitsi Leibniz-kirjallisuudesta, ennen kaikkea pragmaattikkofilosofi C. I. Lewisilta, jonka merkityskäsitetä koskeviin pohdiskeluihin hän oli perehtynyt lisensiaatin työnsä yhteydessä (josta kohta lisää).¹⁹ Lewis kehittää mahdollisten maailmojen käsitettään teoksensa *An Analysis of Knowledge and Valuation* kolmannessa luvussa Kaupin kannalta ensiarvoisen tärkeässä kohdassa. Määriteltään merkityskäsitelteelle neljä toisiinsa kytkeytyvää aspektia – denotaatio eli ekstensio, komprehensio, signifiikaatio ja konnotaatio eli intensio – Lewis jatkaa: ”... voimme sanoa, että proposition intensio käsittää kaiken sen minkä pitää päteä mistä tahansa sellaisesta mahdollisesta maailmasta, jonka suhteen tämä propositio olisi totta ...”²⁰

Lewis esittää tässä yhteydessä ensin ajatuskulun, joka näyttäisi rajoittavan mahdollisten maailmojen idean maailmankaikkeuteen sen leibnizlaisessa laajuudessa: ”Punnitessani sitä määrää tosiseikkoja, joista olen tällä hetkellä epävarma, minua jokseenkin hirvittää ajatus siitä valtavasta joukosta mahdollisia maailmoja, joista – ainakin mitä tulee minun tietämykseeni – mikä tahansa voisi olla aktuaalinen.”²¹ Hän kytkee kuitenkin pian mahdollisen maailman ideansa proposition ja asiointi-

¹⁷ ”Lukemisen merkitys” (1956); *RKK2*, 244.

¹⁸ ”Kirjoista” (1956); *RKK2*, 249.

¹⁹ Ks. Lewis 1950, 56–57.

²⁰ Lewis 1950, 56. Se, että Kaupin intensio vastaa enemmän Lewisin signifiikaatiota kuin intensiota, ei vähennä sen merkitystä, että mahdolliset maailmat esiintyvät juuri Lewisin merkityskäsitteen analyysin yhteydessä.

²¹ Lewis 1950, 56. Huomattakoon, että kirjallisuustieteessä sittemmin käytetty mahdollisten maailmojen idea (Todorov ym.) perustuu Kripken (s. 1940), D. Lewisin, Hintikan ym. hieman myöhemmin luomalle mahdollisten maailmojen semantiikalle ja edustaa Lewisia tai Kauppia ajatellen huomattavasti pitemmälle vietyä versiota, jossa tarkastelu pyrkii kirjoittajan luopman todellisuuden, henkilöhahmojen sisäisten maailmojen ja lukijan hahmottamien todellisuustulokintojen keskinäisten suhteiden peilaamiseen.

lan käsitteisiin, minkä myötä se irtoaa kosmisesta mittakaavastaan puhtaasti loogiseksi apuvälineeksi: "Propositio käsittää (comprehends) jokaisen sellaisen johdonmukaisesti ajateltavissa olevan maailman, johon liittyy proposition merkitsemä asiaintila (the state of affairs it signifies)..."²²

Paitsi metafyyssisenä tai loogisena käsitteenä mahdollisen maailman idea kiinnosti Kauppiä siis kokemus- ja taiteenteorian kannalta. Tässäkin hän saattoi saada sysäyksen Lewisin yllä mainitusta teoksesta, joskin kysymys siitä, miten Kauppi tuli soveltaneeksi ideaa kirjallisuuteen tai yleensä taiteeseen – siirtymä, joka joka tapauksessa edellytti suorittajaltaan aktiivista luovaa harrastusta – on jätettävä avoimeksi. Lewis kehittää kylläkin teoksessaan myös estetiikkaa (hänen kokemus-, merkitys- ja arvoteoreettiset tutkimuksensa olivat *Analysis*-teoksen alkusanojen mukaan juuri estetiikanteorian esivalmistelua), mutta ei puhu sen yhteydessä mahdollisista maailmoista.

Kaupin taiteenteoreettinen näkökulma mahdollisiin maailmoihin kytkeytyi elimellisesti kokemuksellisuuteen. Tosiasiallista maailmaa tutkivan tieteen näkökulma oli auttamattoman kapea inhimillisen kokemuksen kaikkien ulottuvuuksien esille saamiseksi; taiteen luomat mahdolliset maailmat tarjosivat korvaamattoman lisän tieteen tosiseikkatodellisuudelle. Kauppi oli sivunnut aihetta jo 1952 pitämässään esitelmässä "Mitä on kirjasto?": "Nähdäkseni runoilija liikkuu sen piirissä, mitä Kant nimitti mahdolliseksi kokemukseksi. ... Tämä vapaus, jota todellisuus ei rajoita, on tavattoman tärkeä, koska se tekee mahdollisen piirin eläväksi, avaa uusia elämismahdollisuuksia lukijalle."²³ Ajatus taiteelle ominaisista mahdollisista *maailmoista* kytkeytyy hänellä näin kantilaisvaikutteiseen ajatukseen mahdollisesta *kokemuksesta*: taiteessa ovat kyseessä puhtaasti käsitteelliset, ainoastaan yleispätevyytensä ansiosta koettavissa olevat luomukset. Niiden ymmärtäminen on itsessään riittävä (ja ainoa) osoitus niiden totuudesta:

Mahdollisen maailman, ts. runon, totuus \neq mahdollisen maailman todellisuus. Totuus: yleispätevyys, vastaavuus.²⁴

Taide luo sellaista, missä universaalinen toteutuu ja eräässä mielessä ilmenee: sen voi *nähdä*, joskin eri ihmiset eri tasoilla.²⁵

Taideteoksessa ilmenee yleinen universaalinen lainalaisuus: se vallitsee teoksen luomassa illuusiassa. Ilmenevät yleisinhimilliset käsitteet, joita filosofia tutkii.²⁶

²² Lewis 1950, 57.

²³ "Mitä on kirjasto?" (1.12.1952); *RKK*2, 125. Kantista, mahdollisesta kokemuksesta ja mahdollisista maailmoista ks. Kaupin vastaus aihetta koskevaan kysymykseen kokoelmassa *RKK*3.2, 105.

²⁴ "Kirjallisuus ja filosofia" (luonnot 1957), versio 1, s. 5; TaY RKA, Bab 2. Huomattakoon, että Kauppi tarkoittaa tässä yhteydessä runoudella ei vain kaikkea sanataidetta (vanhahtavassa merkityksessään runoudella oli yhtä laaja merkitys kuin esim. ruotsin sanalla dikt Konst) vaan taidetta ylipäänsä: "Kysymys siitä, mitä runous (taide) on, on filosofinen kysymys; johtaa filosofian vaikeimpiin probleemoihin ja koskee jokaista." (Sama, s. 15.)

²⁵ Sama, s. 13.

²⁶ Sama, s. 12.

Mahdollinen maailma sis[ältää] *mahdollisia ihmisiä*, heidän tunteitaan, käsitteisiään, ajatuksiaan, ihanteitaan, pyrkimyksiään.²⁷

Mahdollisen piirin, vaikkakaan ei vielä nimenomaisesti mahdollisen maailman, näkökulmaa Kauppi toi esiin jo edellä mainitussa vuoden 1952 esitelmässä huomauttaessaan, että maailmankirjallisuudessa ”ihminen kohtaa *ihmisen* rajattomassa määrässä erilaisia tilanteita ja olosuhteita ja saa eläytyä elämys- ja kohtalomahdollisuuksiin, joita ei milloinkaan saa itse kokea, mutta jotka hänessä – ihmisenä – elävät mahdollisuuksina, sikäli kuin ne ovat yleisinhimillisiä”.²⁸

Esitelmäluonnoksesta ”Kirjallisuus ja filosofia” säilyneet kolme versiota kertovat yrityksestä työstää ja ilmaista tiettyä avainkokemusta: pelkistäminen lisää yleispätevyyttä ja totuutta; pelkistettynä käsitteellistykseenä mahdollinen voi olla todempaa kuin varsinainen todellisuus; mahdollinen voi vaikuttaa voimakkaasti, vaikkei olekaan todellista:

Yleispätevyys: Taide liikkuu mahd. maailmoissa: ei-todellista, mutta totta. Välttämättömyys on sama kaikissa mahd. maailmoissa. Faust lentää halki ilmojen Helenan jäljessä, mutta ihmisyyys on sama: yleispätevämmän ilmenevä kuin realistisessa kuvauksessa, jossa kaikki voi tapahtua täällä. Se ei ole tärkeää, että esitetty voi olla todellista, vaan että sen täytyy olla totta, universaalista, yleispätevää.

...

Wirklich ist, was wirkt. Danten helvettimatkan vaikutus: sen on epäluokainen määrä ihmisiä tehnyt. Homeros: Kreikan Jumalat *ovat* meille.

Tämän todellisuuden olemassaolo on erilainen kuin pöytien ja tuolien ja tähtien. Ja tähtienkin olemassaolo on erilainen, sillä me näemme vuosisatojen taakse.²⁹

Kauppi pohti kirjastouransa viimeisinä vuosina tätä runouden ja yleensä taiteen merkitystä inhimillisen kokemuksen avartajana. Hän palasi aiheeseen uudella innolla eläkevuosinaan, ei tosin enää mahdollisten maailmojen idean valossa. 1970-luvulla kyseinen idea oli näet levinnyt mahdollisten maailmojen semantiikasta kirjallisuustieteeseen versiona, joka erosi olennaisesti sekä C. I. Lewisin että Kaupin mahdollisesta maailmasta. Kenties osittain tästä syystä se menetti Kaupin kannalta käyttökelpoisuutensa. Sitä paitsi hänen näkemyksensä inhimillisen kokemuksen ulottuvuuksista oli tällä välin laajentunut ohi sen käsitteellisen ja rationaalisen, joiden piiriin mahdollisten maailmojen idea rajoittui. Sen tilalle Kauppi lainasi Ernst Cassirerilta symbolin käsitteen, joka salli myös käsitteellistä epämääräisemmät merkityssuhteet.³⁰

²⁷ Sama, s. 5.

²⁸ ”Mitä on kirjasto?” (1.12.1952); *RKK*2, 120.

²⁹ ”Kirjallisuus ja filosofia” (luonnos 1957), versio 3, s. 1; TaY RKA, Bab 2.

³⁰ Runoutta, Cassireria, symbolista universumia ym. käsittelevät Kaupin kirjoitukset sisältyvät kokoelmiin *RKK*3.1 (mm. ”*Philosophia perennis* ja sen merkitys ihmiselle”, ”Hajamietteitä teemasta runous ja todellisuus”, ”Musiikin merkitys ihmiselle filosofian näkökulmasta”) ja *RKK*3.2 (mm. ”Huomautuksia symbolisesta universumista”, ”Kielellisistä symboleista”).

Lisensiaatintyö intensionaalisesta logiikasta

Pääosan Kaupin huomiosta veivät vuonna 1956 lisensiaatintutkimus ja intensionaalisen logiikan kysymykset. Aiemmin on jo lainattu hänen professori Behmannille marraskuussa 1954 kirjoittamaansa kirjettä, jossa hän kertoi tälle työpaineistaan, Ketosesta ja tutkielmastaan. Viitattaessa Ketoseen tutkimuksensa tulevana tarkastajana Kauppi puhui vielä ”väitöskirjasta”. Tällä hän tarkoitti vanhan tutkinnon mukaista lisensiaattiväitöskirjaa, jonka julkaisu ja julkinen puolustaminen olisivat tuoneet mukanaan tohtorin arvon. Tehtävien paljous oli kuitenkin hidastanut Kaupin tutkimustyötä siinä määrin, että hän sai tutkielman tarkastuskuntoon vasta vuoden 1956 lopulla. Tuolloin vanha lisensiaattiväitos oli siirtymässä historiaan uuden, sen rinnalle vuonna 1951 syntyneen lisensiaatin välitutkinnon tieltä. Jälkimmäinen ei edellyttänyt tutkielman ohella sen julkaisua eikä väitöstilaisuutta, muttei myöskään oikeuttanut tohtorin arvoon.³¹ Kauppi olisi periaatteessa voinut osallistua siihen väitösruehukaan, jonka vanhan tutkinnon lopettaminen aiheutti loppuvuodesta 1956, mutta hän joutui ilmeisesti tunnustamaan itselleen sen tosiasian, että tutkielma kattoi vasta puolet sen suunnitellusta laajuudesta. Paras ratkaisu tilanteessa, jossa työ oli keskeneräisenäkin painunut 250-sivuiseksi järkäleeksi raskaslukuista logiikkaa, oli hyväksyttää se lisensiaatin työnäytteenä ja keskittyä sitten suunnittelemaan varsinaista väitöstä.³²

Lisensiaatintutkielmassaan Kauppi selvitti käsitejärjestelmien sisäisiin suhteisiin liittyvää logiikkaa. Hänellä olivat edelleen mielessään ensi sijassa tieteelliset teoriat ja niiden osajärjestelmät, mutta yleisemmin kaikkien käsitteellisten järjestelmien looginen rakenne. Lähtien perustavasta käsitteidenvälisestä sisältymisrelaatiosta hän pyrki kehittämään puhtaasti intensionaalista kalkyylia täydennykseksi nykyaikaisen matemaattisen logiikan rikkaalle ekstensionaalisten, tai vain osittain intensionaalisten, kalkyylien valikoimalle.³³ Sisältymisrelaatiosta (*Enthalten*) hän johti mm. identtisyys- (*Identität*), yhteensopivuus- (*Vereinbarkeit*) ja verrannollisuusrelaatiot (*Vergleichbarkeit*) korvasi hänellä aiemman *Merkmalähnlichkeitin*, tunnusmerkkiihtäläisyyden) sekä määritteli niiden avulla intensionaalisen negaation, tulon ja summan. Näistä hän johti edelleen intensionaalisen osamäärän ja vähennyslaskun (differenssin). Kalkyloitaville käsitteille hän antoi avaran tulkinnan, joka kattoi ominaisuuksien ja relaatioiden lisäksi ajatukset, so. asiaintiloihin kohdistuvat merkityssisällöt. (”Ajatuksen” hän lainasi Fregeltä, jolla *Gedanke* merkitsi lauseen mieltä.³⁴) Juuri ajatusten ekstensioksi hän lainasi Lewisilta ”mahdolliset maailmat”.³⁵ Toisin kuin ekstensionaalinen kalkyyli, aidosti intensionaalinen kal-

³¹ Klinge 1990, 185–186.

³² Lisensiaatintyön viimeinen sivunumero on 222, mutta sivujen joukkoon on lisätty kaikkiaan 28 täydennyslehteä.

³³ C. I. Lewis oli kehittänyt määrittelemälleen ”ankaralle implikaatiolle” perustuvia intensionaalisia logiikkoja (S1–S5) vaihtoehtona lähinnä Russellin materiaalisesta implikaatiosta tukeutuville ekstensionaalisille logiikoille. Kauppi pyrki kuitenkin etsimään puhtaasti intensionaalista perusrelaatiota ja valitsi sellaiseksi Leibnizia seuraten käsitteellisen sisältymissuhteen. (Kaupin mukaan ankara implikaatio ja modaalisuus eivät voi irrottautua osittaisesta ekstensionaalisuudesta; ks. alaviite 41 sekä esim. Kauppi 1968.)

³⁴ Kauppi 1956b, 101–2.

³⁵ Esim. Kauppi 1956b, 101–2. Kauppi toteaa kyseisessä kohdassa mm. seuraavasti: ”C. I. Lewis

kyylä ei käsittele väitteitä tai totuusarvoja vaan käsitteidenvälisiä suhteita.

Professorit Ketonen ja von Wright antoivat työstä kiittävät lausunnot. Molemmat pitivät Kaupin tuloksia kiinnostavina ja jatkotutkimuksen arvoisina,³⁶ mutta esittivät myös kriittisiä kommentteja. Ketonen arvosteli historiallisen johdannon pituutta ja jonkinasteista toistoa, minkä lisäksi mm. Kaupin suorittama aksiomatisointi jätti selvennyksen varaa. von Wright piti puolestaan suurimpana puutteena Kaupin tapaa jakaa käsitteet aitoihin ja epäaitoihin (tyhjä, ristiriitainen) ilman yksiselitteistä jakoperustetta. Myös ajatusten lukeminen käsitteiden joukkoon arvelutti häntä. Hän kiitti silti Kaupin formalismin kehittelyn ”taitavuutta, asian-tuntemusta ja omaperäisyyttä”. Havaintoesimerkkien puute (jokin empiirisen tieteen käsitesysteemi, lukuteoreettiset mallit) ja intensionaalisen logiikan riittämätön paikanmäärittäminen loogis-matemaattisten formalismien kokonaisuudessa saivat myös kriittisen maininnan von Wrightilta.

Kaupin liseniaatintyö tarkastettiin tiistaina 27.11.1956 ja professorit jättivät hyväksyvät lausuntonsa pari päivää myöhemmin. Vaikka virallinen valmistuminen sai odottaa Historiallis-kielitieteellisen osaston seuraavaa kokousta 14.12., jossa Kaupin arvosanaksi teoreettisessa filosofiassa tuli *magna cum laude approbatur*, hän lähetti jo joulukuun alussa kopion tutkielmastaan saksalaiselle kustannustalolle Springer-Verlagille siinä toivossa, että se ottaisi työn julkaistakseen.

Liseniaatintyön valmistumisen myötä Kauppi oli tullut ajattelussaan uuteen vaiheeseen. 1940-luvulla aloittamiensa tieteenteoreettisten tutkimusten perusteella hän oli päätenyt siihen näkemykseen, ettei pelkkä ekstensionaalinen logiikka riittänyt tieteellisten käsitteiden ja niihin liittyvien käsittejärjestelmien, so. tieteellisten teorioiden, analyysiin. Hän näki tieteen loputtomiin kehittyvänä, itsekorjaavana prosessina kohti kasvavaa ristiriidattomuutta, johdonmukaisuutta ja adekvaattisuutta. Intensionaalisen logiikan tuli palvella tätä päämäärää. Kauppi uskoi logiikkansa edistävän myös yleisluontoisempaa pyrkimystä täsmälliseen ajatteluun ja ilmaisuun. Tulevina vuosina hän hyödynsi intensionaalista analyysia mm. arvon ja arvostuksen, normin, selittämisen, kulttuurin, kehityksen, muutoksen, olion, ajan, symbolin ja vapauden käsitteiden tutkimuksissaan. Hän pohti intensionaalisuuden taustaa vasten myös esim. Leibnizin käsitystä hypoteettisista lauseista ja mahdollisuutta formalisoida Hegelin logiikkaa.

... määrittelee proposition ekstension siten, että se on aktuaalinen maailma, jos propositio on tosi, ja tyhjä siinä tapauksessa, että propositio on epätosi. Jos tarkastellaan kaikkia mahdollisia maailmoja, on proposition ala kaikkien niiden maailmojen luokka, joissa propositio on tosi. – Käsite propositio on läheistä sukua käsitteelle ajatus. Erottavana tunnusmerkkinä on, että propositio tavallisesti käsitetään siten, että se on joko tosi tai epätosi.”

³⁶ Ketonen: ”Tekijän määrittelemät muodolliset relaatiot ovat kuitenkin mielenkiintoisia. Näyttää siltä, että niiden tutkimusta kannattaa jatkaa ja että tämä tutkimus voi johtaa tuloksiin, joilla on ilmeistä tieteellistä arvoa.” von Wright: ”Yhteenvetona saan lausua, 1) että tutkielman aihe on tieteellisesti arvokas ja samalla vaativa, 2) että tekijä on osoittanut tuntevansa aiheensa hyvin sekä myös hallitsevansa logiikan teknillistä koneistoa sellaisenaan, sekä 3) että tekijä on pystynyt esittämään itsenäisen, mielenkiintoa herättävän teorian aiheestaan.” (HYKA, Historiallis-kielitieteellisen osaston kokouksen ptk 30.11.1956, liitteinä Ketosen ja von Wrightin lausunnot.)

Kauppi, Leibniz ja intensionaalinen logiikka

Kauppi lienee seuraavaksi harkinnut lisensiaatintyönsä laajentamista väitöskirjaksi täydentämällä sitä alkuperäiseen suunnitelmaan sisältäneillä relaatio- ja ajatuskal-kyillella. Toisaalta hän oli kiinnostunut yhä enemmän Leibnizin logiikasta. Sen tarkasteluun olivat tuoneet uutta syvyyttä lisensiaatintyön myötä esiin nousseet intensionaalisen logiikan ongelmat. Hän päätyikin lopulta valitsemaan väitöskel-leen jälkimmäisen, niin logiikan kuin filosofianhistoriankin kannalta kiinnosta-van aiheen, jonka hyväksyttäminen työn ohjaajalla, prof. Ketosella, lienee sitä paitsi ollut huomattavasti ongelmatommampaa. Kiistaton tosiasia onkin, että ilman laajaa perehtymistä saksalaisfilosofin logiikanideoihin Kaupin oma työ intensionaalisen kalkyylin kehittelyn parissa olisi jäänyt olennaisesti heikommalle perustalle.

Leibnizin logiikasta ei kuitenkaan ollut käytettävissä sellaista kokonaisuusitys-tä, joka olisi ottanut huomioon logiikan nopean kehityksen 1900-luvun alkupuol-liskolla. Vielä puolen vuosisadan jälkeenkin keskeisinä lähteinä olivat yllä mainitu Louis Couturat kaksine Leibniz-teoksineen – *Opuscles et fragments inédits de Leibniz* ja *La logique de Leibniz: d'après des documents inédits* – sekä Russell teok-sellaan *The Philosophy of Leibniz*.

Vaikka Kaupilla oli ensin mainitun teoksen ansiosta käytettävissään olennaisin osa Leibnizin logiikankirjoituksista, Couturat'n ja Russellin niistä esittämät käsi-tykset olivat monilta osin vanhentuneita. Havainto piti paikkansa etenkin, mitä tuli Couturat'n ja hänen kanssaan kirjeenvaihtoa käyneen Russellin näkemyksiin intensionaalisen logiikan toimimattomuudesta. Siten Leibnizin logiikan eritte-lyn ohella juuri sen uudelleenarviointi intensionaalisen logiikan kannalta tarjosi Kaupille sopivan aiheen.

Kaupin perehtyessä Leibnizin ajatuksiin tilanne oli siis olennaisesti toinen kuin Russellin ja Couturat'n tutkimusten aikaan vuosisadan alussa. Kysymys Leibni-zin suosiman intensionaalisen ja matemaattisessa logiikassa korostuneen eksten-sionaalisen lähestymistavan paremmuudesta oli menettänyt merkitystään sitä mukaa kuin loogikot olivat 1900-luvun puoliväliin tultaessa tehtaalleet yhä uusia ekstensionaalisia kalkyyleja sen yhden ja ainoan peruskalkyylin sijasta, joka vielä Couturat'n aikaan oli koettu välttämättömäksi edellytykseksi tieteen jatkuvalla kehitykselle. Kaupin ei enää tarvinnut pyrkiä puolustamaan intensionaalisen kal-kyylin oikeutusta, kun vielä Couturat koki tarpeelliseksi argumentoida logiikka-kalkyylin ekstensionaalisuuden puolesta.

Syyskuussa 1956 Kauppi oli pitänyt Filosofisessa yhdistyksessä esitelmän ”Eräi-tä intensionaalisen logiikan probleemoja”, joka ilmestyi myös yhdistyksen *Ajatus*-vuosikirjassa.³⁷ Pari vuotta aiemmassa *Ajatus*-artikkelissa ”Käsitteen sisällisyys ja ala” Kauppi oli käyttänyt ensimmäiset 20 sivua intensionaalisen logiikan historiallisen taustan tarkasteluun ja esitellyt sitten lopuilla 10 sivulla lyhyesti intensionaaliset perusrelaatiot ja laskutoimitukset. Uudessa, puolta lyhyemmässä kirjoituksessaan hän valitsi ongelmalähtöisen näkökulman, kuten otsikkokin kertoi. Se saattoi olla tarkoituksella kaksitulkintainen – joka tapauksessa Kauppi valotti esityksessään sekä sellaisia ongelmia, joiden selvittelyssä intensionaalinen kalkyyli vaikutti eri-

³⁷ Kauppi 1956b; esitelmä sisältyy kokoelmaan RKK4.

tyisen lupaavalta, että niitä ongelmallisuuksia, jotka olivat tälle lähestymistavalle ominaisia.

Intensionaalinen, so. käsitteiden sisältöön keskittyvä tarkastelu ei sinänsä ollut mitään uutta filosofiassa, päin vastoin. Käsitteiden ja niiden suhteiden analyysi on aina kuulunut filosofian perusmenetelmiin. Intensionaalinen näkökulma ei ollut mitään uutta myöskään logiikan piirissä, kuten Kauppi huomautti:

Port-Royalin logiikka ja sen pohjalle rakentuva osa uuden ajan logiikasta on ollut ensi sijassa intensionaalista. Tämä logiikka ei yleensä ole ollut formaalista, eikä se myöskään ole pystynyt esitt m  n mitään erikoisen merkittäviä uusia tuloksia, kuten esim. Kantin kritiikistä ilmenee. Formaalinen logiikka sitä vastoin on ensi sijassa ollut ekstension logiikkaa. Sen puitteissa on jatkuvasti saavutettu huomattavia uusia tuloksia. Kuitenkin on esiintynyt aina uusiutuvia yrityksiä puhtaasti intensionaalisen kalkyylin luomiseksi, ja er  t ajatuskulut ovat johtaneet probleemoihin, joihin ekstensionaalinen logiikka yksinään ei ole pystynyt antamaan vastausta.³⁸

Ajattelun Kaupin paikanm  rityst  logiikan kentällä kannattaa edellisessä kiinnittää huomiota kahteen seikkaan. Hän tavoittelee *formaalista* ja *puhtaasti* intensionaalista kalkyyliä. Ensimmäinen edellytys ei yksinään erottanut häntä esimerkiksi C. I. Lewisista, jonka ankaralle implikaatiolle perustuvat S-kalkyylit oli tunnettu jo vuosikymmeniä. Se ei myöskään erottanut häntä modaalilogikoista, joiden esiinmarssi oli tuolloin alkamassa. Tätä nykyä intensionaalisella logiikalla tarkoitetaan usein juuri modaalilogiikkaa; Lewisin kalkyylit on sittemmin ajateltu varhaiseksi esimerkiksi nk. aleettisesta modaalilogiikasta. Mutta Kaupin pyrkimys oli perustavampi hänen tutkiessaan käsitteiden ja käsitejärjestelmien yleistä teoriaa. Hänen tavoittelemansa *puhtaasti* intensionaalinen, so. perusteista lähtien *k sitteidenv lislille* relaatioille rakentuva logiikka teki h nест  leimallisesti ”leibnizlaisen” loogikon.³⁹

Tältä kannalta Kaupin Filosofisessa yhdistyksessä 26.9.1956 pitämä esitys intensionaalisen logiikan probleemoista olisi kenties voinut olla valaisevampi; hän tyytyy luonnostelemaan siinä perinteiset implikaatiosuhteet (Russellin materiaalin, Lewisin ankara) ja esittelee sitten muutamilla esimerkeillä kalkyylinsa puitteissa m  rrittelem tt m n perusrelaation ”k siteellinen sisältyminen”. Negaation m  rittelyongelman⁴⁰ ohella juuri sis ltymisrelaation valinta perusrelaatioksi merkitsee Kaupin näkökulmasta ratkaisevaa vedenjakajaa aidosti intensionaalisen ja jonkinasteisesti ekstensionaaliseen tukeutuvan lähtökohdan välillä.⁴¹

³⁸ Kauppi 1956b, 98.

³⁹ Leibnizilaista logiikkaa tutki ja kehitti myös esim. z richil inen professori Karl D rr, jonka tutkimuksista Kauppi sai arvokasta sivustatukea kalkyylilleen.

⁴⁰ Kauppi 1956b, 105–106. Negaatio muodostaa aidosti intensionaalisessa kalkyyliassa erityisen probleeman. Toisin kuin ekstensionaalisisessa logiikassa, jossa sitä edustaa ongelmattomasti j  nn sluokkaa, puhtaasti intensionaalisessa logiikassa k siteell  (so. ominaisuudella, relaatiolla tai ajatuksella) ei aina ole itsest  nselv   negaatiota. Intensionaalinen yhteensopimattomuusrelaatio kannattaakin Kaupin mukaan valita perusrelaatioksi, jonka kautta negaatio vasta määritellään, mieluummin kuin toisin päin.

⁴¹ Lisensiaattinty ss  n Kauppi toteaa modaalik sitteiden ja intensionaalisuuden suhteesta mm. näin: ”[Esim. v] litt m tt m n käsitettä tarvitaan vasta kun intensionaalinen pitää erottaa

Kauppi toi esityksessään myös esiin intensionaalisen lähestymisen tarvetta tapauksessa, jossa käsitteet lankeavat alansa puolesta yhteen huolimatta erilaisista sisällöistään. Ekstensionaalinen näkökulma ei toisin sanoen erottelisi esimerkiksi oliota ”Suomen presidentti vuonna 2007” oliosta ”Tarja Halonen”, vaikka kyseessä onkin sisällöllisesti kaksi eri käsitettä. Edelleen: kaikki ristiriitaiset käsitteet tarkoittavat ekstensionaalisesti samaa, vaikka niillä ei sisällöllisesti olisi mitään yhteistä – esimerkiksi nelikulmainen ympyrä olisi alansa puolesta yhtä kuin siivetön Pegasos.⁴² Edellisen kohdalla Kauppi huomauttaa vielä: ”Ja koska tyhjä luokka käsitetään jokaisen luokan osaluokaksi, tulisi esim. ... kaikkien mahdollisten olioiden luokassa nelikulmaisen ympyrän ala sisältymään ihmisen käsitteen ala. On siis ilmeistä, ettei käsitettä ainakaan kaikissa yhteyksissä sovi samaistaa sen alan kanssa.”⁴³

Matka Italiaan Tilma Oinaan kanssa

Kaivatun hengähdystauon tiiviiseen tutkimustyöhön toi kuukauden mittainen ulkomaanmatka kevätkesällä 1957. Luvattuaan jo vuosia lähteä matkalle Tilma Oinaan kanssa Kauppi ryhtyi alkuvuodesta järjestelemään retkeä Italiaan. Matkaan päästiin huhtikuun lopulla ja kiirehdyttyään kohti etelää Saksan ja Sveitsin halki kumppanukset pysähtyivät Firenzeen kuun vaihteessa. Kaupille, jolle loma ei tarkoittanut sen enempää ruumiillista kuin henkistäkään aloillaanoloa, kyseessä oli opintomatka ennen kaikkea antiikin ja renessanssin taide- ja kulttuurihistoriaan. Pariisinmatkan tavoin ohjelma oli siinä määrin tiivis, että hän koki matkan jälkeen tarpeelliseksi selittää Tilmalle: ”Nyt jälkeinpäin huomaan, että matka vaati koko ajan melkoista keskittymistä, kun koko ajan piti tietää, missä oli ja minne oli matkalla ja kaikki paikat olivat yhtä uusia. Enkä ollut aivan niin pirtteä, että olisin osannut keskittyä moniin asioihin samalla kertaa. Ehkä olin sen vuoksi vähemmän hauska matkatoveri kuin muuten olisin ollut.”⁴⁴

Firenzessä matkalaisilta vierähti kymmenen päivää, minkä jälkeen he jatkoivat Pisan ja Sienan⁴⁵ kautta viikoksi toiseen pääkohteeseen, Roomaan. Sieltä matka vei vielä Ravennan kautta muutamaksi päiväksi Venetsiaan, johon Kauppi tutustui tietäen, että hän palaisi sinne vuoden kuluttua filosofian kongressimatkallaan. Vie-

ekstensionaalista, kun siis tarkastelu ulotetaan ekstensionaaliseen. Mutta siinä tapauksessa intensionaalisia relaatioita ei voida palauttaa tähän modaalikäsitteeseen, päin vastoin. Siksi ankara implikaatio ei ole puhtaasti intensionaalinen relaatio.” (S. 40.8; TaY RKA, kansio Bac 6.)

⁴² Kauppi 1956b, 99.

⁴³ Sama.

⁴⁴ TaY RKA, RK TO:lle 21.7.1957.

⁴⁵ Danten *Jumalaiseen näytelmään* matkalaiset saivat kosketuksen hänen kotikaupunkinsa Firenzen ohella Sienassa, jossa heidän hotellinaan oli (Kaupin jäämistöön sisältyvän italiantielisen varauskirjeen luonnoksen perusteella) Albergo Cannon d'Oro. Linnamaisessa talossa asui vielä Danten lapsuudessa Sapia-niminen aatelinainen, jonka kohtalosta runoilija kertoo *Kiirastulen* 13. laulussa. Sivumennen mainittakoon, että Kaupin kotirapussa Töölönkatu 34:ssä asui myös runoilija Elina Vaara (1903–80), joka noihin aikoihin työsti mm. uutta käännöstä *Jumalaisesta näytelmästä*. (Parnasso julkaisi *Infernon* 26. runon käännöksen numerossa 8/1958; koko suomennoos ilmestyi 1962.)

railtuaan lopuksi romanttisessa Veronassa Kauppi ja Oinas lähtivät paluumatkalle. He ehdivät toukokuun lopussa Bremeniin, jossa Kauppi vieraili jälleen professori Behmannin luona keskustellakseen kalkkyylistaan ja Leibniz-tutkimuksestaan.⁴⁶

Yläkuvassa Raili Kauppi ihailemassa näkymää Ponte Accademialta, taustalla Basilica di S. Maria della Salute. Alla Tilma Oinas pittoreskin sivukanavan varrella. (TaYK RK.)

Firenze, Rooma, Venetsia ja muut matkaetapit näyttävät tuottaneen Kauppielle jonkinasteisen kulttuurisen yliannostuksen, ellei suorastaan Stendahlin oireyhtymää, koska vielä kaksi kuukautta matkan jälkeen hän joutui ponnistelemaan jäsentääkseen vaikutelmiaan: ”En ole vielääkään saanut kaikkia matkakokemuksiani järjestykseen. Se tapahtuu varmaan vähitellen. Tuntuu siltä, kuin olisi tavannut suunnattoman määrän ihmisiä, ja jokainen heistä herätti probleemoja: Leonardo, Michelangelo, Giordano Bruno, Rafael, Botticelli, Pyhä Fransiskus, ja niin edelleen. Tuntuu siltä, että tulisi kokonainen kirja, jos ryhtyisi kaikkia nimiäkin luettelemaan. Mutta kyllä ihminen tulee rikkaammaksi koikiessaan uusia asioita, ja sellaisia, jotka todella ovat näkemisen ja kokemisen arvoisia.”⁴⁷

Kauppi työsti kokemuksiaan vielä elokuussa kirjoittaessaan professori Behmannille. Tällä kertaa hän kykeni jo erittelemään elämyksiään:

Vähitellen myös Italianmatkan erillaiset vaikutelmat asettuvat järjestykseen. En silti pystyisi vielääkään vastaamaan kysymykseenne siitä, mikä Roomassa vaikutti minuun syvimmin. Rooma oli niin täynnä muistutuksia ja muistomerkkejä mitä erilaisimmilta ajoilta, että koin voivani astua muutamalla askelella yhdeltä vuosisadalta tai -tuhannelta toiselle. Sitten vielä ne suurenmoiset näköalat.

⁴⁶ Matkakohteita ja päätaphtumia koskevat tiedot on koottu Kaupin niukoista matkamuiistiinpanoista (TaYK RK, kansio Bd 1), Kaupin perheelleen ja tuttavilleen lähettämistä korteista sekä hänen kirjeistään Tilma Oinaalle (21.7.1957; TaY RKA) ja professori Behmannille (1.8.1957; SPK).

⁴⁷ TaY RKA, RK TO:lle 21.7.1957.

Mutta jos yritän luetella joitakin yksittäisiä paikkoja tai taideteoksia, en tiedä, mitä valita. Voin sanoa tuskin mitään, sillä olisi liikaakin sanottavaa. Ainakin muutamia piirtoja valtavasta hengenhistoriasta heräsi eloon. Kenties vaikuttavinta oli juuri tämä kokonaisuus sinänsä. Antiikin taideteokset olivat ihastuttavia, mutta olisi vaatinut paljon kauemmin oppia todella ymmärtämään niitä. Yksittäisistä suurista taiteilijoista minua miellyttää eniten ehkä Leonardo da Vinci, erityisesti *Marian ilmestys* Uffizissa. Siinä Maria on valmis seuraamaan enkeliä silmänräpäyksessä. Kauneus Michelangelolla oli suurenmoista, mutta hän muuttui yhä traagisemmaksi, niin että viimeisistä teoksista tuli lähestulkoon järkyttäviä.⁴⁸ Myös Rafaelin *Ateenan koulu* Vatikaanissa oli unohtumaton. Ja suurimmassa taiteessa näkee aina myös matemaattisen, vaikka teosten analysoiminen tältä kannalta ei olekaan yksinkertaista.⁴⁹ Mutta unohtumattomia olivat myös Tizian, Giorgione, Campo dei Fiori, jossa Giordano Bruno poltettiin, Firenzen moniväriset marmorikirkot, Pisan tuomiokirkko, jossa Galilein lamppu riippuu Giovanni Pisanon ihmeellisen saarnatuolin yllä,⁵⁰ Assisin fransiskaanikirkko ainutlaatuisine tunnelmineen, San Vitalen mosaiikit Ravennassa, ja kaikki muut.⁵¹

Takaisin logiikan pariin

Palatessaan kotiin Kauppi oli kokenut pienen pettymyksen. Odottamassa oli kirje Springer-kustantamolta, joka torjui hänen joulukuisen ehdotuksensa lisensiaatintyön julkaisusta.⁵² Tieto ei kuitenkaan vaikuttanut hänen ponnistuksiinsa tutkimuksen parissa, johon liittyi teoreettisten ongelmien ohella teknisiä hankaluuksia. Kirjeessään Behmannille Kauppi kertoi logiikkakalkyyliinsa liittyvästä notaatio-ongelmasta:

Olen lukenut Leibnizia ja hieman skolastista logiikkaa sekä keskustellut transfiniittisten lukujen ongelmista. ...

Teoria edistyy jatkuvasti. Aiemmin, kuten esimerkiksi Brysselissä, käytin apuna lause- ja predikaattilogiikkaa. Jo pitkän aikaa minusta on näyttänyt välttämättömältä rakentaa koko teoria lähtien pelkästään intensionaalisista relaatioista. Silloin tulee mm. tarkoituksenmukaisen merkkikielen valinnasta erityinen ongelma. Tässä käytettyjä merkkejä on pidettävä kokeellisina. Uskon voivani oppia paljon Teidän symboliikastanne.

... Valitettavasti esityksestäni puuttuu se yhdenmukainen ja elegantti symbolinen muoto, jota ihailin Teidän kalkyyliissanne. Toivon kuitenkin pysty-

⁴⁸ Milanon kautta tullessaan Kauppi näki da Vincin *Viimeisen ehtoollisen* ja Firenzessä hän vieraili mm. Danten syntymäkodissa ja Michelangelon talossa.

⁴⁹ Aiemmin on mainittu Kaupin madonna-aiheesta 1949 (esitelmässä ”Kombinatorista topologiaa”) tekemä rakenneanalyysi, jossa tarkasteltiin juuri Venetsian koulua. Matka ei ainakaan vähentänyt madonnataulujen viehätystä, sillä Kauppi suosi kyseistä aihetta mm. lähettämissään postikorteissa.

⁵⁰ Kuten muistetaan, Galilei käytti Pisan tuomiokirkon tornia putoamisliikkeen tutkimuksissaan, ja jo nuorena Galilei havaitsi tuomiokirkon kattokruunun heilahdukseen kuluvaan aina saman ajan heiluriliikkeen laajuudesta riippumatta.

⁵¹ RK prof. Behmannille 1.8.1957 (suom. IK).

⁵² TaYK RK, kansio Caa 10; TaY RKA, kansio Fa 2 c.

väni kehittämään vähitellen symboliikkaanikin tarkoituksenmukaisemmaksi.⁵³

Uuno ja Carola Saarnio olivat lähteneet Caprille hoitamaan Carolan terveyttä myös huhtikuun lopulla. Lepo ja välimerellinen lämpö onnistuivatkin kohentamaan Carolan oloa.⁵⁴ Paluumatkalla Saarniot pysähtyivät Zürichissä keskustelemassa filosofian professori Karl Dürrin (1888–1979) kanssa. Paikalla oli myös Hilbertin entinen oppilas, saksalainen matemaatikko Wilhelm Ackermann (1896–1962). Ackermann ja Uuno Saarnio, jotka olivat tavanneet mm. Göttingenissä Brysselin kongressin jälkeen, lienevät jatkaneet kontinuumiprobleeman käsittelyä.⁵⁵ Dürr, joka oli 1916 julkaistussa habilitaatiokirjoituksessaan tarkastellut käsitesisällysten muodostamista ja julkaissut 1930 Leibnizin logiikkalkkyyliä koskevan tutkimuksen, sai Saarnion välityksellä epäilemättä myös terveiset Kaupilta. Tämä oli käyttänyt Dürriä lähteenä jo lisensiaatintyössään ja viittasi häneen sittemmin myös väitöksessään perustellessaan näkemystään intensionaalisen logiikan kehityskelpoisuudesta.⁵⁶

⁵³ RK prof. Behmannille 1.8.1957 (s. 2–3, 11). Tarvitsee vain ajatella laskutoimituksia roomalaisilla ja arabialaisilla numeroilla, tai Leibnizin infinifesimaalisymboliikan paremmuutta Newtonin vastaavaan verrattuna, ymmärtääkseen sopivan notaation tärkeyden.

⁵⁴ TaY RKA, RK TO:lle 21.7.1957.

⁵⁵ TaY RKA, RK TO:lle 5.9.1953.

⁵⁶ ”Tämä [Karl Dürrin] menettely merkitsee Leibnizin ajatusten edelleen kehittelyä modernin logiikan perustalta... Sen kautta ilmenee, että Leibnizin logiikkalkkyyli tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan.” (Kauppi 1960, 239; vrt. s. 11–12; suom. IK.)

Luku 10

Helsinki 1957–58

Kerhoesitelmää Leibnizin loogisista juurista ja hedelmistä

Vuonna 1957 Kaupilta ei riittänyt aikaa muille kuin kerhossa pidetyille esitelmi-
le. Hän ehti sentään työstää yhden niistä, 14.2. pitämänsä yleistajuisen esitelmän
”Logiikan merkitys ihmiselle”, artikkeliksi, jonka tekniikan ylioppilaiden osakun-
talehti *Teekkari* julkaisi vuoden lopulla otsikolla ”Logiikka ja ihminen”.¹ Siinä hän
kehitteli ajatusta ihmisen lajityypillisestä logiikankyvystä ja selvitteli ihmisen väi-
tettyn irratiionalisuuteen liittyviä käsittehamäyryksiä. Työ opiskeluneuvojana oli
sujunut entiseen malliin, logiikankerhossa oltiin siirrytty urheasti *Principia Mat-*
hematicaan ja Leibniz-tutkimus alkoi vaatia entistä enemmän aikaa.

Viidessätoista vuoden mittaan pitämässään kerhoesitelmässä Kauppi keskit-
tyikin tutkimaan juuri Leibnizin filosofianhistoriallisia juuria Platonista ja Aris-
toteleesta lähtien. Mitä Platoniin tulee, Kauppi seurasi erityisesti käsittehierar-
kia-ajatuksen ja matemaattisen tiedonihanteen muotoutumista platonilaisessa ja
uusplatonisessa filosofiassa antiikista uudelle ajalle.² Hän selitti aihevalintaansa:
”Uusplatonilaisuus [on] vierasta nykyajalle. Sitä pidetään helposti naïivin meta-
fysillisenä ajatusrakennelmana, joka on puhdasta spekulatiota, ei missään teke-
misissä todellisuuden kanssa. Se on nimittäin tekemisissä sen kosmoksen kanssa,
joka Platonille oli ainoa, nim. intelligiibelin. ... Uusplatonilaisuus on kartoittanut
[intelligiibeliä todellisuutta] suurenmoisella tavalla. Aistimaailmaan ei pantu pää-
painoa, sen tutkimuksesta tuli uudella ajalla erikoistiede.”³

Luvun käsite tarjosi Kaupille erityisen kiinnostavan aiheen, koska siinä koh-
taavat raja ja rajaton, äärellinen ja ääretön.⁴ Matematiikan välittävä rooli Platonilla
toisaalta aisteinhavahtavan maailman jäsentäjänä ja harmonisoijana ja toisaalta in-
telligiibelin ideatodellisuuden havainnollistajana – Platonin sanoin ”matematiikka
puhdistaa sielun silmät filosofiaa varten” ja ”matematiikka suhtautuu ensimmäiseen
filosofiaan kuten kasvatus hyveeseen” – vastasi hyvin Kaupin omaa käsitystä mate-
matiikan merkityksestä ajattelulle. Mainitessaan Platonin vaatineen oppilailtaan
geometrian tuntemusta hän lisäsi toisinaan, että silloisen euklidisen geometrian
sijaan nykyään pitäisi edellyttää algebraa (joka epänäkemyksellisenä on paremmin
omiaan johdattamaan mielen puhtaasti käsitteellisen piiriin).

¹ Artikkelisiältyy kokoelmaan *RKK4*.

² Pieni sivuhuomautus: Kaupilla oli mm. Augustinuksen *Tunnustuksista* (*Confessiones*) latinalais-
saksalainen editio, josta hän lainasi luonnoksena säilyneeseen Augustinus-esitelmäänsä runsaasti
latinankielisiä katkelmia. Hänen passiivinen latinantaitonsa näyttää olleen hyvä etenkin 1950-
luvun lopulla, arvatenkin Leibniz-tutkimuksen ansiosta. Vielä eläkevuosinaan Kauppi saattoi
lainata filosofeja muistinvaraisesti latinaksi, joskin tämän kirjoittaja muistaa hänen kääntyneen
kerran – kylläkin tuloksetta – yleisön puoleen erään taivutusvaikuden kohdalla.

³ ”Uusplatonilaisuus ja matematiikka” (luonnos 1957), s. 16, 18; TaY RKA, Bab 2.

⁴ Huomautukset 31.10.1957 pidetyssä esitelmässä ”Luvut ja luvun käsite” ovat valaisivia: ”[Ää-
rettömän teoria] menee yli näkemyksemme. Näkemys ei koskaan ulotu äärettömään asti, mutta
se vaatii äärettömyyttä. ... Tunne itsesi! Sillä ihmishenki on suhteessa äärettömään.” (Luonnos
s. 9, 12; TaY RKA, Bab 2.)

Aristotelisesta perinteestä Kaupin esitelmät käsittelevät lähinnä sellaisia syllogistiikan ja kategoriaoopin kysymyksiä, jotka muodostivat Leibnizilla keskeisen loogisen viitekehyksen; tällaisia olivat esim. identiteetin ja ykseyden käsitteet, predikaatin sisältyminen subjektiin analyyttisesti tosissa lauseissa, muuttujien käyttö, aksiomaattinen menetelmä sekä mahdollisuuden ja välttämättömyyden modaliteetit. Ilmeisen suositussa, kolmena perättäisenä vuotena (1955–57) pitämässään ”Leibnizin logiikka”-esitelmässä Kauppi totesi:

Leibniz kehitti logiikkaa paljon yli tradit[ionaalisen] Aristot[elis-]skolast[isen] logiikan, mutta kunnioitti tätä.

”Je tiens que l’invention de la forme des syllogismes est une des plus belles de l’esprit humain, et même des plus considerables. C’est une espèce de mathématique universelle, don’t l’importance n’est pas assez connue.” [Leibniz: ”Mielestäni syllogismimuoto on yksi ihmishengen kauneimmista ja myös huomattavimmista keksinnöistä. Se on laji universaalia matematiikkaa, jonka tärkeyttä ei vielä kylliksi tunneta.”]

L. käytti jatkuvasti syllogismin teoriaa oman logiikkansa sovellutuksena ja koetinkivenä.⁵

Vuoden 1957 esitelmissään Kauppi tarkasteli runsaasti myös skolastista ajattelua, jonka järkiperäisyys ja terävät erittelyt herättivät hänessä poikkeuksellisen voimakaita tunteita. ”Järkytys: Skolastisen filosofian sisältämät suurenmoisen hienot ja syvälliset ajatukset. Aikanaan ne jäivät vähän tunnetuiksi, vain oppineiden suljetuihin piireihin; liikkuiivat usein kerettiläisyyden rajoilla.”⁶ Skolastisen filosofian moninaiset lähteet (Platon, Aristoteles, kirkkoisät) ja sen uskonnollinen päämotiivi, filosofian valjastaminen kristinuskon rakentamiseen, estivät sitä kehittämästä omaa, aidosti filosofista kokonaisjärjestelmää. Sen filosofinen arvo olikin toisaalla: ”Skolastiikka ei ollut ajatuksiensa puolesta yhtenäinen, vaan *metodin*. Tämä metodi tulee määritettäväksi, kun tarkastetaan skolastiikan edellytyksiä ja lähteitä. Uusplatonisuus pyrki synteisiin antiikin filosofisista suunnista. Skolastinen filosofia pyrki synteisiin, joka yhdistää nämä – sikäli kuin [niitä] tunnettiin – ja kirkkoisät (jotka olivat voimakkaasti antiikin vaikutuksen alaisia).”⁷

Kaupin yllä luonnostellun esitelmäsarjan ensisijaisena silmämääränä oli kuitenkin, kuten sanottu, Leibniz, joka kokosi aiemmat filosofian, matematiikan, logiikan ja tieteen perinteet vaikuttavaksi kokonaisnäkemykseksi. Vuoden 1957 lopulla Kauppi piti kirjastokerhossa esitelmän ”Identiteetin käsite Leibnizin ajattelussa” ja 26.3.1958 hän esitti sen Filosofisessa yhdistyksessä enemmän tai vähemmän samansisältöisenä nimellä ”Identiteetin käsite Leibnizin logiikassa”.⁸ Leibnizin filosofian perustaksi todetaan siinä juuri logiikka:

Louis Couturat on karakterisoinut Leibnizin metafyyssistä systeemiä nimityksellä panlogismi. Olisi vaikea löytää sattuvampaa karakterisointia. Leibnizin koko ajattelu oli logiikan läpituokema sekä analyysi- että synteisipyrkimyk-

⁵ ”Leibnizin logiikka” (luonnos 1955), s. 6; TaY RKA, Bab 2.

⁶ ”Skolastiikan synty” (luonnos 1957), s. 1; TaY RKA, Bab 2.

⁷ Sama, s. 4.

⁸ Esitelmä sisältyy kokoelmaan RKK4.

sessään. Samalla kun hänen metafysiikan teoriansa muotoutui, hän kehitti logiikkaa, jonka avulla sitä voisi hallita, ja loogiset oivallukset – samoin kuin myös matemaattiset – täsmällistävät jatkuvasti metafysiikan teoriaa. Samoin on asian laita Leibnizin muihin tieteellisiin tutkimuksiin nähden, koskivat ne sitten matematiikkaa, fysiikkaa, juridiikkaa, politiikkaa, etiikkaa, teologiaa, historiaa, kielitiedettä tai mitä muuta alaa hyvänsä. Kaikki nämä tieteet tarjosivat hänelle samalla materiaalia, johon nähden hän sai koetella loogisten oivallustensa ja periaatteensa hedelmällisyyttä. Kysymyksessä ei tällöin ollut yksistään vuorovaikutus toisaalta logiikan (ja eräässä mielessä matematiikan), toisaalta filosofian ja erikoistieteiden välillä. Tieteet muodostivat Leibnizille systemaattisen ykseyden, ja tämä ykseys perustui olennaisesti logiikalle. Koko tiedon systeemi rakentui hänen käsityksensä mukaan peruskäsitteistä ja niiden välisistä suhteista, jotka olivat jo käsitteiden kautta annetut. Leibniz edellytti, että on inhimillisen ajattelun aakkoset, *alphabetes cogitationum humanarum*, absoluuttisesti yksinkertaiset peruskäsitteet. Kaikki muut käsitteet ovat syntyneet näistä erilaatuisten, rakenteeltaan loogisten, yksinkertaisten kombinaatioiden kautta.⁹

Kuten Kauppi toteaa, Leibnizin logiikankäsitykseen vaikuttivat aluksi Raymundus Lulluksen, John Wilkinsin ym. esittämät kombinatoriikat. Matematiikanopintojen myötä hänen ajattelunsa sai kuitenkin uuden suunnan, kun hän alkoi ajatella logiikkaa matemaattisena kalkyylina. Vailla esikuvaa tämäkään idea ei ollut:

Tuskin voi olettaa, että Descartesin analyttinen geometria olisi ollut osaltaan vaikuttamatta logiikan algebran idean muovautumiseen. Matematiikka oli tieteen ideaali sekä Descartesille että Leibnizille. Descartes näki, että geometrisia suhteita voidaan hallita algebran avulla. Leibniz pyrki vielä yleisempään algebraan, nimittäin sellaiseen, joka esim. geometrian kohdalla käsitteellisi geometrisia suhteita käsitteinä sinänsä, ilman niitä rajoituksia, jotka määrätyn koordinaatiston edellyttäminen asettaa, joka käyrän yhtälön sijasta ([mikä] edellyttää koordinaatiston) tarkastelisi yhtälöitä, joiden jäsenenä ovat kuviot ja kuvion osat ja kuvioiden väliset suhteet.¹⁰

Jos logiikka oli Leibnizille tieteen perusta, merkitsi identiteetin käsite puolestaan tuon perustan kulmakiveä: ”Tässä logiikan algebrassa käsitteiden välinen identiteetti esittää samanlaista osaa kuin lukujen välinen yhtäsuuruus matemaattisessa algebrassa. Samalla itse algebran käsite laajenee. Leibnizin käsityksen mukaan on olemassa rajaton määrä algebran systeemejä, joita kutakin vastaa oma refleksiivinen, symmetrinen ja transitiivinen yhtäsuysrelaationsa: looginen samuus, yhtäsuuruus, yhteneväisyys, yhdenmuotoisuus jne.”¹¹

Leibniz paitsi avasi Descartesin matemaattista tieteen ideaalia myös täsmensi ratkaisevasti tämän totuuskriteeriä. Pelkän ”kirkkaan ja selvän ymmärryksen” tarjoaman ilmeisyyden sijasta Leibniz kytki oman todistusteoriansa nimenomaan loogiseen identiteetin käsitteeseen:

⁹ ”Identiteetin käsite Leibnizin ajattelussa” (1957), s. 1–2; TaY RKA, Bab 2.

¹⁰ Sama, s. 11.

¹¹ Sama, s. 5.

Todistaminen tapahtuu siten, että analysoidaan lauseessa esiintyvät käsitteet, ts. annetaan niille definitio, ja sijoittamalla määrittelevä ilmaus määritellyn paikalle askel askeleelta palaudutaan varsinaiseen identiteettiin. Identiteetin keskeinen asema L[eibnizi]n ajattelussa tulee selvästi näkyviin juuri vaatimuksessa, että jokainen aksioma, joka ei ole muotoa " $A \infty A$ " [A on identtinen itsensä suhteen], on todistettava. Descartesin *clarum* ja *distinctum* lauseen totuuden kriteeriona on hänen mielestään riittämätön, lisäksi subjektiivinen. Ainoastaan identtisyyden totuus on evidentti.¹²

Tällainen käsitteitä analysoiva ja yhdistelevä universaalimatematiikka, *mathesis universalis*, on tie ristiriidattomaan tietoon:

Maailma, jossa vain eräs osa kaikista mahdollisista näiden käsitteiden kombinaatioista toteutuu, nimittäin sellainen, joka on totaalisesti ristiriidaton ja samalla sisältää mahdollisimman suuren määrän olemassaolevaa, rakentuu matematiikalla. Siinä toteutuu aina *Mathesis quaedam Divina* [eräänlainen jumalallinen matematiikka t. tiedonharjoitus¹³]. Tieteellisen ajattelun ideaali oli Leibnizille alusta lähtien kalkyyli. Tämä ideaali määräsi logiikan sekä sisällyksen että ulkonaisen muodon ja esitystavan. Oli kehitettävä sellainen yleinen karakteristiiikka, joka tekisi mahdolliseksi hallita loogisia laskutoimituksia ja sen kautta tieteellistä ajattelua yleensä pelkästään symbolien välityksellä. Tällöin, samalla kun tiede suunnattomasti edistyisi, myös hedelmättömät kiistat ja väittelyt loppuisivat. Ei olisi tarpeen mikään muu kuin se, että väittelijät ottaisivat kumpikin taulun ja piirtimen, kutsuisivat tarpeen vaatiessa todistajan ja sanoisivat toisilleen *Calculemus!* Laskekaamme!¹⁴

Kauppi päättää esitelmänsä arvioon Leibnizin tieteenteoreettisesta merkityksestä: "Leibniz oli jo varhain esittänyt periaatteen: Ei tule hyväksyä ainoatakaan käsitettä ilman definitiota eikä ainoatakaan lausetta ilman todistusta. Määrittelemättä jäävät vain analysoimattomat peruskäsitteet, todistamatta vain identiteetit. Tämä on suurisuuntainen tieteellinen ohjelma. Puuttumatta kysymykseen sen toteuttamisen mahdollisuudesta voitaneen todeta, että se ohjelmana on erinomaisen hedelmällinen. Sen valossa L:n logiikka ja sen luonne ja sen merkitys hänen ajattelussaan nähdäkseni on parhaiten ymmärrettävissä."¹⁵ Virkkeet ilmaisevat samalla Kaupin oman kaksijakoisen tutkimusintressin, johon kuului toisaalta perehtyminen Leibnizin logiikkaan mainitun "suurisuuntaisen tieteellisen ohjelman" valossa ja toisaalta intensionaalisen logiikan kehitystyö ja soveltaminen tieteiden piirissä. Nämä johtoajutukset hallitsivat likipitään kaikkea Kaupin tutkimusta niinä kuu-tena vuotena, jotka hän vielä vaikutti Helsingissä.

¹² Sama, s. 19–20.

¹³ Sana *mathesis* (kr. verbistä *μαθησκειν*, oppia, ymmärtää) merkitsi vielä Platonilla yleisesti oppia, opetusta, tiedonharjoitusta, ja painottui vasta Aristoteleella erityisesti matemaattiseen tietoon. *Mathesis universalis*-ideaa kehitelleen Descartesin ja vielä laajemmassa mitassa Leibnizin näkemyksessä nämä merkitykset kytkeytyivät tiiviisti yhteen.

¹⁴ Sama, s. 3–4.

¹⁵ Sama, s. 30.

Kiirettä ja *dic cur hic?*

Huhtikuun alussa, pian Filosofisessa yhdistyksessä pitämänsä esitelmän jälkeen, Kauppi jäi palkattomalle virkavapaalle, jota kesti aina kesäkuun loppuun saakka. Ensisijaisena syynä hänelle epätavalliseen taukoon oli, väitöskirjan kirjoittamisen ohella, arvatenkin tarve työstää rauhassa esitelmää syksyn filosofitapaamiseen Venetsiassa. Kirjastossa aikaa ja keskittymistä hajottivat opiskeluneuvonnan vaatima monipuolinen tiedonhankinta, sairaussijaisuudet ja lomitukset (kuten vastikään helmikuussa Kivelän sairaalakirjastossa vietetyt kymmenen päivää) sekä monet kerhovelvoitteet.¹⁶ Päälle tulivat vielä Saarniolta saadut puoli- ja epäviralliset tehtävät, kuten hänen käsikirjoitustensa tarkistustyö (vrt. alla ote Kaupin kirjeestä Tilma Oinaalle), satunnainen kirjeenvaihto muiden kirjastojen kanssa (vrt. kokoelmaan RKK2 sisältyvä kirje T:reen kaupunginkirjaston johtaja Mikko Mäkelälle) yms.

Kauppi oli valmis esittelemään tutkimustuloksiaan kansainväliselle filosofiyhteisölle, etenkin kun seuraava kongressi järjestettäisiin vasta viiden vuoden kuluessa. Hänen valmistautumistaan kuvastaen useimmat hänen ennen syyskuuta pitämistään kymmenestä kirjastokerhoesitelmästä liittyivät juuri kongressiesitelmään. Definition, skolastisen totuuskäsitteen ja merkitysteorian, aksiomien ym. ohella niissä käsiteltiin Russellin paradoksia ja tyyppiteoriaa. Kyseinen paradoksi oli merkinnyt logiikassa yli puolen vuosisadan ajan perusteita koettelevaa haastetta. Russellin tyyppiteoria puolestaan oli edustanut ensimmäistä ratkaisuyritystä siinä kasvavassa sarjassa vastauksia, joilla ajattelijat, mukaan luettuina Saarnio ”symbolologiallaan” ja nyt myös Kauppi intensionaalisen logiikan näkökulmasta pyrkivät selättämään ongelman.

Samoihin aikoihin Kauppi myös suomensi erästä etiikkaan liittyvää Leibnizin dialogia vapaudesta ja perfektioista. Siinä Philalethes ja Theophilos – ”totuuden rakastaja” ja ”jumalrakas” – pohdiskelevat klassista sokraattista kysymystä siitä, voiko ihminen toimia väärin, jos todella ymmärtää, mikä on hyvin ja oikein.¹⁷ Kauppi, jolle ihminen oli perusolemukseltaan rationaalinen, hyvää tavoitteleva ja sitä kautta täydellistyvä olento, oli taipuvainen ajattelemaan Sokrateen, Platonin ja Leibnizin tavoin väärän toiminnan johtuvan ensi sijassa tietämättömyydestä ja siihen liittyvästä elämäntaidon puutteesta. Hänen opiskeluneuvojana todistamansa elämäntahtimet, kovatkään, eivät oletettavasti horjuttaneet vaan pikemminkin lujittivat tätä vakaumusta. Vaikka ihminen hetkittäin oivaltaakin, mikä teko on hyvä ja oikea, hän ei aina käytännössä osaa säilyttää tätä tietoa tuoreena ja velvoittavana vaan harhautuu noudattamaan satunnaisia yllykkeitään. Tässä häntä voi suojella vain käytännön elämäntaito itsekurin ja tottumuksen muodossa. Theophilos toteaa dialogissa:

¹⁶ Tosin hän piti virkavapaalla ollessaankin kaksi esitelmää Leibnizista: ”Samuuden idea Leibnizin ajattelussa” (8.5.) ja ”Scientia generalis” (29.5.). (Hkk:n palkkakortti, H:gin kaupunginarkisto.)

¹⁷ Alkutekstinä oli Leibnizin teoksen *Nouveaux Essais sur l'Entendement Humain/Neue Abhandlungen über den menschlichen Verstand* osaan II *Des Idées/Von den Ideen* sisältyvä kappale XXI ”De la Puissance et de la Liberté”/”Über die Möglichkeit und die Freiheit” (valikoiden § 3:sta eteenpäin). Tämä vajaan kymmenen sivun mittainen teksti näyttää olleen ainoa Kaupin tekemä suomennostyo muutaman aiemmin mainitun Bolay-runosuomennoksen ohella.

... on hyvä totuttautua ajoittain keskittymään, kohottautua tämänhetkisen vaikutelmien tungoksen yläpuolelle, etääntyä kauemmaksi paikasta, jossa juuri on, ja sanoa itselleen: *Dic cur hic? Respice finem!* Miten ovat asiat nyt? Pidä silmällä loppua! Ihmiset tarvitsisivat usein jotakuta, jolla olisi virkana keskeyttää heidät ja kehoittaa palaamaan velvollisuuksiinsa, niin kuin eräällä Filippoksen, Aleksanterin isän, neuvonantajista oli tehtävänä. Kellä tällaista neuvonantajaa ei ole, hänen täytyy itsensä hankkia kyky hoitaa tätä virkaa itselleen. Tällaisten metodien ja keinojen kautta tulemme vähitellen itsemme herroiksi ja voimme ajan mittaan päästä siihen, että ajattelemme ja toimimme niin kuin toivomme tekevämme ja niin kuin järki meitä käskee.¹⁸

Dic cur hic? respice finem!, esiintyy toisinaan Kaupin muistiinpanoissa muistutamassa yllä olevasta ajatuskulusta, johon Philalethes lisäsi vielä oman kommenttinsa: ”Ihminen on vapain, kun järki määrää häntä parhaimpaan. Kuka tahtoisikaan olla mielisairas sen vuoksi, että mielisairas on riippumattomampi viisaasta harkinnasta kuin terve.”¹⁹

Kailan kuolema

Heinäkuun Kauppi vietti taas työssään opiskeluneuvojana ja arki sujui kirjasto-päiväkirjaan tehdyistä merkinnöistä päätellen viihtyisästi (ks. *RKK2*). Kuun vaihtuessa mielialat kuitenkin synkensi tieto Eino Kailan kuolemasta, vaikka sydän-vaivaisen akateemikon poismeno ei tullutkaan yllätyksenä. Tämä oli viimeisinä vuosinaan vettänyt julkisuudesta, osittain heikkenevän kuulonsa vuoksi, mutta ennen kaikkea keskittyäkseen terminaalikausalliteettia koskevan kokonaisesityksensä, *Hahmottuvan maailman*, kirjoittamiseen.²⁰

Saarnion ohella suurin vaikutus Kaupin ajatteluun oli ollut juuri Kailalla. Näiden kahden opettajan osuuksia hänen kehityksessään on osittain mahdotonta erottaa toisistaan – Saarnion vaikutus oli kiistatta monipuolisempi ja läheisempi kuin Kailan, mutta toisaalta Saarnio välitti Kaupille sellaisia monistisen tiedekäsityksen ja loogis-matemaattisen ajattelun ihanteita, jotka hän itse oli monessa kohdin omaksunut juuri Kailalta.

Mitä tulee Kailan ja Saarnion, hänen entisen oppilaansa, keskinäisiin väleihin, ne olivat kokeneet joitakin kolauksia etenkin Kailan jätettyä professuurinsa kymmenen vuotta aikaisemmin. Hän oli asettunut nuorempien oppilaidensa – von Wrightin, Ketosen, Hintikan, Valpolan – puolelle köydenvedoissa, joissa Saarnio oli ollut toisenä osapuolena (edellä on käsitelty mm. Kailan seuraajan valintaa ja Logiikan seuraa koskeneita konflikteja).²¹ Lievitystä Saarniolle lienee suonut hä-

¹⁸ TaY RKA, Bae 1c, s. 6–7. Käännös sisältyy osaan *RKK5*.

¹⁹ Sama, s. 7.

²⁰ von Wright 2001, 192–193; Salmela 1998, 136–137. *Hahmottuva maailma*, Kailan yleistajuiseksi tarkoittama *magnum opus*, jäi paljolti luonnosasteelle. Sen arkikokemusta koskeva osuus on myöhemmin julkaistu Kailan kirjoitusten valikoimassa (*Valitut teokset 2*, 1936–58, toim. Ilkka Niiniluoto, Otava 1992). Kauppi kuvasi Kailaa ja tämän filosofiaa *Aamulehdessä* vuonna 1990, kun tämän syntymästä oli kulunut sata vuotta; ks. *RKK3.1*, 261–266.

²¹ Pertti ”Lande” Lindfors (1927–2007) mainitsee muistelmissaan: ”Jälkeenpäin olen saanut kuulla, että viimeisinä päivinään Kaila olisi kärsinyt omantunnon tuskia monista asioista, muun muassa

nelle vuotta ennen Kailan kuolemaa myönnetty filosofian professorin arvonimi, mihin Kaila teki aloitteen yhdessä Saarnion pitkäaikaisen ystävän ja tutkijatoverin Aarni Penttilän kanssa.²²

Arviot Kailan filosofisesta elämäntyöstä ovat olleet pääpiirteissään yhdenmukaisia. Snellmanin lailla hän oli ennen kaikkea filosofi omassa maassaan. Aikaisyyhteydet Wienin piiriin tai *Persoonallisuuden* suosio Pohjoismaissa jäivät sivuhuomautuksiksi tarkasteltaessa Kailan varsinaista arvoa, joka löytyy toisaalta hänen ajattelijantyyöstään ja toisaalta hänen urastaan opettajana. Hänen arvokain perintönsä suomalaiselle filosofialle eivät loppujen lopuksi olleet hänen ajatuksensa vaan oppilaansa. Valtaosa Suomessa tai ulkomailla vaikuttaneista filosofian professoreista onkin ollut joko Kailan oppilaita – G. H. von Wright, Jaakko Hintikka, Oiva Ketonen, Raili Kauppi – tai näiden oppilaita. Kailan teokset eivät nekään ole unohtuneet: suurta lukijakuntaa kiinnostaa *Persoonallisuuden* (1934) lisäksi etenkin sodan keskellä kirjoitettu, pohdiskeleva *Syvähenkinen elämä* (1943) ja sen jälkimmäisestä osasta ”Tieto ja usko” työstetty ja täydennetty ruotsinnos, *Tankens oro* (1944).²³

Kailan hautajaiset järjestettiin perhepiirissä. Filosoifeista kutsun sai ainoastaan von Wright.²⁴ Kauppi osaltaan säästyi siten ongelmalliselta valinnalta, koska oli juuri lähdössä kahdeksi kuukaudeksi ulkomaille, ensin Saksaan tutkimaan Kulttuurirahaston apurahalla Leibniz-käsikirjoituksia ja sitten Venetsiaan filosofian kongressiin.

Näkemyksellisen piiristä käsitteelliseen

Ennen lähtöään hän piti vielä 7.8. kerhossa esitelmän äärettömistä järjestysluvuista, joita etenkin Uno Saarnio oli tutkinut innokkaasti.²⁵ Kaupille kuten Saarniollekin niillä oli matemaattisen mielenkiinnon lisäksi maailmankatsomuksellinen merkitys, kuten hän huomautti kirjeessä Tilma Oinaalle saman vuoden lopulla:

Lähetän Sinulle kirjan, jonka ääressä myös olemme tehneet paljon työtä ... Unon kirjassa²⁶ on ensi kerran konstruoitu äärettömien järjestyslukujen jär-

siitä, että oli kohdellut kaltoin Uno Saarniota.” (Lindfors 2003, 356.)

²² Palomäki 2003, 58. Käsillä olevassa elämäkerrassa ei valitettavasti voida tarkastella lähemmin Saarnion ja Penttilän pitkäaikaista tutkijayhteistyötä ja ystävyyttä. Aihetta on käsitellyt Jari Palomäki; ks. esim. hänen johdantonsa Marikki Penttilän Aarni Penttilälle omistetuilla nettisivuilla (<http://www.kaapeli.fi/aarnipenttila/index.htm>).

²³ Viimeksi mainittu teos perustuu ”Tieto ja usko”-osuuden kahdelle dialogille Aristofiloksen ja Eubuloksen välillä; näistä ensimmäinen on päivätty heinäkuulle 1939 ja toinen heinäkuulle 1943. Kaila on lisännyt niihin helmikuun 1944 kolmannen (ks. Lehto 2001, 171) suurpommituksen yölle päivätyn laajan keskustelun. (Lehto tosin viittaa em. kohdassa *Syvähenkiseen elämään*, joka kuitenkin ilmestyi jo ennen pommituksia; hän tarkoittaa *Tankens oro* -teoksen kolmatta dialogia.)

²⁴ von Wright 2001, 192. Lindforsin (2003, 356) mukaan kutsutta jääminen harmitti pitkään Kailan seuraajaa Ketosta.

²⁵ Saarnion tutkimus oli jatkoa hänen aiemmille ylinumeroituvia hyvinjärjestyksiä koskeville esityksilleen.

²⁶ Kyseinen teos oli Saarnion saman vuoden alussa ilmestynyt *Das System und die Darstellung der transfiniten Ordnungszahlen mit Hilfe der höheren Rechenoperationen*, jonka Logiikan ja sen sovellutusten seura kustansi.

jestelmä, jossa todistettavasti on enemmän lukuja kuin luonnollisten lukujen (1,2,3,...) joukossa. Jos järjestää äärellistä joukkoa, jossa on esim. 3 alkioita, niin järjestetyn joukon järjestysluku on sama, oli järjestys mikä hyvänsä, nimittäin järjestysluku 3. Sillä joukossa on aina ensimmäinen, toinen ja kolmas alkio, valittiin ne miten hyvänsä. Mutta ääretöntä joukkoa voi järjestää järjestyksiin, joilla on eri järjestysluku, useammalla tavalla kuin tässä joukossa itsessään on alkioita. Jos esim. luonnolliset luvut 1,2,3,4,5,... pannaan järjestykseen 2,3,4,5,...,1, niin syntyy uusi järjestys, jossa on viimeinen alkio, jollaista edellisessä järjestyksessä ei ole. Luonnollisten lukujen joukon järjestysluku, kun luvut ovat suuruusjärjestyksessä, on ω ; tämän uuden järjestyksen järjestysluku on $\omega+1$. Järjestetyllä joukolla 1,3,5,7,9,...,2,4,6,8,... on järjestysluku $\omega+\omega = \omega \times 2$. Ja aivan ilmeisesti samat luvut voidaan järjestää vielä monella muulla tavalla.

Näiden järjestyslukujen systeemi on tavattoman mielenkiintoinen; senkin vuoksi, ettei äärettömistä järjestysluvuista voi ihminen saada itselleen minäänlaista näkemyksellistä kuvaa paitsi jossakin määrin aivan alussa. Ja kuitenkin niistä voi puhtaalla logiikalla saada tietoa.²⁷

Kaupin Kailalta omaksumaan tapaan puhua ”näkemyksellisyydestä” (kantilaisen Anschaulichkeitin vastineena) kytkeytyy merkityksiä, joita tässä yhteydessä kannattaa valottaa lyhyesti. Näkemyksellisen piiriin kuuluva arkikokemuksen maailma – havainnon ja mielikuvien maailma – on jotakin muuta, ja ratkaisevasti vähemmän, kuin toisaalta tieteellisillä käsitejärjestelmillä tavoitettava syvempi todellisuus ja toisaalta syvin, transsendentti todellisuus, jonka äärelle päästään kohdattaessa ihmillisen tiedonkyvyn ja käsitteellisen rajat. Esimerkiksi seuraavassa 1950-luvulla kirjoittamassaan muistiinpanossa Kauppi käyttää näkemyksellisen ja epänäkemyksellisen eroa pyrkiessään selvittämään geometrian arvoa ihmisen ajattelulle:

Paitsi käsitteiden selvittämistä on geometrialla erittäin suuri filosofinen merkitys:

1. Aksiomaattisen ajattelun malliesimerkkinä malli kaikille tieteille. Epäeuklidisen geometrian keksimisen filosofinen merkitys.

2. Merkitys todellisuudenkuvalle. Todellisuuden epänäkemyksellisyys.

3. Merkitys ihmisenkuvalle. Ihminen tutustuu näkemykseensä ja huomaa olevansa kaukana todellisuudesta. Todellisuuden ja näkemyksen ero selviää vain geometriaa käyttäen. Tuntematta geometriaa ihminen ei voi tuntea itseään.

4. Vapautuminen psykol. rajoituksista: itsestään selvä ei ole itsestään selvää, näkemyksellinen ilmeisyys pettää.²⁸

Hannoverin ja Münsterin Leibniz-arkistossa

Kauppi saapui elokuun kymmenennen päivän tienoilla Hannoveriin, jossa hän tapasi vanhan ystävänsä, kirjastovirkailija Hiltrud Winckelmannin. Esiteltyään tälle kesällä 1952 Helsinkiä Kauppi sai vuorostaan tutustua neiti Winckelmannin autokyydissä Hannoverin kirjastojen ohella muun muassa Harz-vuoristoon.²⁹

²⁷ RK TO:lle n. 17.12.1958.

²⁸ TaY RKA, Bac 3.

²⁹ RK TO:lle n. 17.12.1958. Autoretki saattoi sekin liittyä Leibniziin, jonka Kauppi tiesi suunnit-

Hänen varsinainen tarkoituksensa oli kuitenkin tutkia Niedersächsische Landesbibliothekin mittavan Leibniz-kokoelman käsikirjoituksia ja kirjallisuutta Leibnizin logiikkaa koskevaa väitöstään varten. Kuten aiemmin on jo mainittu, G. W. Leibniz oli itse johtanut Niedersächsische Landesbibliothekin perustana ollutta Hannoverin kuninkaallista kirjastoa, johon hänen kirjallinen jäämistönsä sijoitettiin. Se oli vielä 1900-luvulle tultaessa paljolti järjestämättä. Erikoisen asiantilan selittää toisaalta se, että aineisto suljettiin aluksi kokonaisuudessaan lukkojen taakse siihen sisältyvän mahdollisesti arkaluontoisen poliittisen materiaalin johdosta, ja toisaalta se, että kyseessä oli poikkeuksellisen suuri dokumenttikokoelma. Jäämistö muodostuu noin 60 000 yksittäisestä käsikirjoituksesta, kaikkiaan yli 200 000 arkkia. Mukana on 15 000 kirjettä tuloksena yli 50-vuotisesta kirjeenvaihdosta n. 1100 oppineen kanssa. ("République des lettres" ei ilmeisesti tarkoittanut alun perin niinkään kirjallista kuin kirjeiden tasavaltaa, mistä ilmaus yleistyi myöhemmin tarkoittamaan vapaata julkaisujen ja ajatusten vaihtoa oppineiden tasavallassa.)

Leibniz ei itse julkaissut kokonaisesitystä filosofiastaan; jäämistön järjestämistä ja toimitustyön laiminlyömisestä seurauksena hänen ajatteluaan tunnettiin vain hajanaisesti 1900-luvun alkupuolelle saakka. Vielä 1900-luvun alussa ainoan kattavan "Leibniz-julkaisun" muodostivat Eduard Bodemannin luettelot Hannoverin kirjaston Leibniz-kokoelmasta. Sitä ennen Leibnizin kirjoitusten toimittajat olivat tyytynyt valikoimaan aineistosta kuka filosofisia, kuka matemaattisia tai teologisia kirjoituksia, niin ettei hänen kaiken ajattelunsa ankaraa yhtenäisyyttä aina muistettu. Useita suunnitelmia koottujen kirjoitusten julkaisemiseksi oli muodostettu Leibnizin kuolemasta lähtien, mutta työn määrä oli ennen pitkää lannistanut yrittäjät.

Kun Louis Couturat julkaisi 1901 Leibnizin logiikkaa käsittelevän teoksensa ja sen rinnalle laajan valikoiman filosofin aiemmin tuntemattomia ja paljolti ajoittamattomia tekstikatkelmia, hän huomautti itsekin jossakin määrin yllättyneensä oivallettuaan, että Leibnizin koko ajattelu asetui systemaattiseksi kokonaisuudeksi, jonka ytimessä vaikutti logiikka.³⁰ Omia teitään hieman aiemmin samaan tulokseen päättänyt Bertrand Russell mainitsi Leibnizin filosofiaa käsittelevän teoksensa toisen painoksen esipuheessa: "[Couturat'n teos] osoitti, että [Leibnizin] *Discours de Métaphysique* ja kirjeet Arnauldille, joihin minun oli pitänyt lähes yksinomaan tukeutua tulkinnassani, olivat pelkkiä näytteitä lukemattomista kirjoituksista, joissa ilmenee sama näkökulma, joka oli kuitenkin pysynyt aineiston paljouteen hautautuneena Hannoverissa yli kaksi vuosisataa."³¹

Leibnizille oli itse asiassa tapahtunut juuri se, mistä hän oli suuremmassa mitakaavassa varoittanut tiedeyhteisöä. Hän vertasi aikansa tietämystä milloin hyvin varustettuun kauppaan, josta puuttui järjestys ja tuoteluettelo,³² milloin suureen varastoon, "joka on täytetty ensiluokkaisilla mutta kehnosti järjestetyillä tavaroilla,

telleen mm. tuulikäyttöisiä pumppuja ja erilaisia vinssiratkaisuja paikallisen vuoriteollisuuden käyttöön. Mitä nti Winckelmanniin tulee, hän ja Kauppi pitivät satunnaisesti yhteyttä aina edellisen kuolemaan saakka vuonna 1983.

³⁰ Couturat 1901, vii, x–xii.

³¹ Russell 1949, v.

³² RKK2, 27; "Universaalista synteisistä ja analyysistä" (n. 1683).

joita kukaan ei käytä ja joista ei ole käytettävissä edes kuvausta”.³³ Neljäkymmentä vuotta Hannoverin hallitsijahuoneen kirjastoa hoitaneena hän ymmärsi selvästi, että vain hyvin järjestetty, luetteloitu ja hoidettu kirjasto kykenee sekä kokoamaan, säilyttämään että tarjoamaan tietoinesta ihmisten käytettäväksi ja nautittavaksi. Kukaties ajanpuute tai jatkuva uuden ajattelu esti häntä järjestämästä omia muistiinpanojaan – joka tapauksessa hänen kirjallinen jäämistönsä nukkui Ruususen unta useiden filosofisukupolvien ohitse.

Leibniz ei muutenkaan helpottanut tutkijansa työtä. Hän ajatteli likipitään taukoamatta ja hänen tapansa tehdä tilaa uusille ajatuksille oli kirjoittaa aiemmat ylös. Kirjeiden ohessa hänen jäämistöönsä sisältyy suunnaton määrä satunnaisia, paljolti ajoittamattomia paperiarkkeja ja -lappuja – esimerkiksi Marcel Proust ei yltänyt lähimainkaan vastaavaan – joissa hän ilmaisee ajatuksensa ”sitä elävämmin ja selkeämmin mitä lyhyemmin”, kuten Couturat huomauttaa.³⁴ Leibnizilla oli sitä paitsi tapa kehittää ajatuksiaan ”kerroksittain”, so. täydentämällä aiemmin muistiin merkitsemiään ajatuskulkuja marginaalimerkinnoin. Hän valmistautui alun alkaen lisäykseen taittamalla muistipaperinsa kahtia ja jättämällä toisen puoliskon tyhjäksi täydentävien huomautusten varalle. Näin samalla paperilla saattoi olla useita eri aikoina tehtyjä korjauksia ja lisäyksiä. Tästä seurasi yksi varhaisten toimittajien perusvirhe: ennen Couturat’n teoksia julkaisijat eivät erotelleet alkuperäistä tekstiä lisäyksistä vaan valikoivat niitä makunsa mukaan, mikä oli omiaan johtamaan lukijoita harhaan mm. haluttaessa muodostaa käsitys Leibnizin ajattelun kehityksestä.

Haastavaksi hänen ajattelunsa teki myös sen kokonaisvaltaisuus, jonka kannalta erilaiset temaattiset jaottelut osoittautuivat enemmän tai vähemmän mielivaltaisiksi. Jäljelle jäi lähinnä kronologinen järjestys, jota sitäkin vaikeutti ajoittamattoman aineksen runsaus suhteessa ajoitettuun. Viimeisin yritys toimittaa ja julkaista koko aineisto käynnistyi 1900-luvun alussa saksalais-ranskalaisena yhteishankkeena, joka alkoi jäämistön uudella luetteloinnilla. Työ katkesi kuitenkin ensimmäiseen maailmansotaan, minkä jälkeen hanketta jatkoivat yksinomaan saksalaiset tiedeakatemit (Berliini-Brandenburgin akatemia Berliinissä ja Potsdamissa, Göttingenin akatemia Hannoverissa ja Münsterissä). Aineisto jaettiin temaattisesti eri työpisteiden kesken – ratkaisu, josta Couturat oli aikanaan varoitellut, mutta joka lienee ollut käytännössä välttämätön työn läpiviemiseksi.³⁵ Ensimmäinen osa Leibnizin kootuista kirjoituksista ja kirjeistä ilmestyi vihdoinkin vuonna 1923; sarjan toimitustyö on edelleen käynnissä.³⁶

Kaupin saapuessa Saksaan Leibnizin filosofiset käsikirjoitukset ja kirjeet, joista oli molemmista ilmestynyt julkaisusarjassa vasta yksi osa, löytyivät Münsteristä. Sen yliopistoon oli pari vuotta aiemmin perustettu erityinen tutkimuspiste (Leibniz-Forschungsstelle). Hannoverissa Kauppia kiinnosti lähinnä Leibnizin historiallinen, luonnontieteellinen ja matemaattinen kirjeenvaihto sekä matemaattiset kirjoitukset. Näistä ei ollut ilmestynyt vielä yhtään osaa, joten Kauppi oli pakotettu

³³ Leibniz kirjeessä Pellissonille 28.11.1692.

³⁴ Couturat 1903, ix.

³⁵ Couturat 1903, esipuhe s. vi–xiv.

³⁶ Sarjan toimittaminen on edennyt yli puolivälin (tähän mennessä on ilmestynyt yli 40 n. tuhatta sivua osaa) ja tietokoneiden mukaan tulo on nopeuttanut työtä ratkaisevasti.

tukeutumaan huomion arvoisten tekstien metsästyksessään vanhaan Bodemannin luetteloon. Ylitsepääsemättömiä kielivaikeuksia hänellä ei onneksi ollut: aineistosta oli 40 % latinankielistä, 35 % ranskaksi ja loput pääasiassa saksaksi.

HELSINGIN KAUPUNGIN
KIRJASTO

Stadtbibliothek
in Helsinki

Helsinki, den 5 August 1958.

Sehr geehrter Herr Doktor Meyer,

Vielleicht erinnern Sie sich noch an unseren Besuch in der Landesbibliothek im Jahre 1951. Damals hat ja eine Gruppe von hiesigen Bibliothekaren unter Ihrer lebenswürdigen Führung ihre interessante Bibliothek besichtigen dürfen. Mitte dieses Monats wird nun eine meiner Abteilungsleiterinnen, phil. dr. Raili Kauppi, nach Hannover kommen, um für eine Untersuchung über die Leibnizsche Logik (besonders über das Problem der Intension und der Extension) die Manuskripte von Leibniz und die Leibniz-Literatur einzusehen. Sie hat für diesen Zweck ein staatliches Stipendium erhalten und ist eine aussergewöhnlich begabte wissenschaftliche Kraft, die auch bereits auf den internationalen philosophischen Kongressen erfolgreich mit Vorträgen hervorgetreten ist (Brüssel 1953, Zürich 1954). Ich wäre Ihnen sehr dankbar, wenn Sie Fräulein Kauppi bei ihrer Arbeit freundlicherweise unterstützen könnten.

Mit kollegialen Grüßen

Ihr sehr ergebener

Bibliotheksdirektor
Prof. Dr. Uno Saarnio

Su.
lu.
9.8.58.

Saarnio, jonka ryhmää kirjastonjohtaja Meyer oli opastanut kirjastolaisten bussiretkellä 1951 (jolle sairaus oli estänyt Kauppia osallistumasta), oli lähettänyt Meyerille edeltä oheisen suosituksen.³⁷

Saksassa riitti tekemistä, päätellen pelkästään siitä määrästä Leibniz-kirjallisuutta, jonka Kauppi kahlasi läpi, ensin Hannoverissa ja runsasta viikkoa myöhemmin Münsterin Leibniz-Forschungsinstituutissa. Saaliiksi jäi satoja sivuja muistiinpanoja ja lainauksia, kaikki kirjoitettuna Kaupin siistillä käsialalla.³⁸ Hän solmi myös kollegiaalisia suhteita: kirjastonjohtaja Meyer esitti toivomuksen ajatuksenvaihdosta mm. suomalaisen germanistiikan tiimoilta ja pyysi tietoja suomalaisesta Leibniz-kirjallisuudesta. Tri Schepers puolestaan pyysi Münsterissä, kukaties optimistisesti, Kaupilta tietoja Suomesta löytyvistä keskiaikaisista logiikan käsikirjoituksista.³⁹

Itse-epäilyä

Matkan tältä osuudelta on säilynyt myös lyhyt mutta paljon puhuva henkilökohtainen muistiinmerkinä. Kauppi purkaa siinä epätietoisuuttaan kysymyksiin vailla vastauksia: ”Kenelle kirjoitan kaikkea tätä? Kuka tämän kuulee, kuka lukee? Mitä on filosofinen koulukunta ilman ajatuksenvaihtoa filosofiasta? Ja mitä tulee ihmisestä, jota kukaan ei halua kuulla?”⁴⁰

Kuuluuko näissä pohdintoissa myös suru Kailan kuolemasta tai sen kirvoittama tietoisuus omasta kuolevaisuudesta? Kaupin nuoruus oli joka tapauksessa kääntynyt 1950-luvun vanhetessa keski-ikäsi, ja kysymysten taustalle voi kuvitella Danten säkeet ”elomme keskimatkaan ehtineenä samoilin synkkää metsää”.⁴¹ Myös tosiasiasa Kauppi oli tullut elämässään puolimatkaan joulukuun alussa 1957.

Vuosikymmenen vaihde näyttää olleen Kaupille tiiviin tutkimustyön ohessa myös suunnan etsimisen ja itsetutkiskelun aikaa. Pari vuotta myöhemmin, väitöksen jälkitunnelmissa, kysely kärjistyi pohjattomaksi skepsikseksi, josta hän vapautui vasta vakuututtuaan matemaattisen ja käsitteellisen todellisuudesta.⁴²

Pohdiskelu ei toki aina ollut yhtä raskasmietteistä. Pari muistiinpanoa Saksan-Italianmatkan ajoilta kertoo myönteisemmästä mielentilasta:

Nyt on tehtävänä: ei lepo, vaan tehdä tästä elämästä elämisenarvoista. Lepo on ohimenevää. Ja ennen kaikkea: lepo ei ole elämää.⁴³ Elämä on tämä kaunis

³⁷ Saarnio puhuu kirjeessään tohtori Kaupista, noudattaen saksalaista tapaa viitata myös lisensiaattintutkinnon (lisensiaativäitöskirjan) suorittaneisiin tohtorin tittelillä.

³⁸ TaY RKA, Bb 2. Kauppi, joka saattoi vain haaveilla kirjallisuuden kopiointi sopivista koneista, viipyi Hannoverissa n. 10.–20.8. ja Münsterissä n. 20.–30.8.1958

³⁹ Matkamuistiinpanot elokuu 1958; TaY RKA, Bac 3.

⁴⁰ Kuten monet muutkin matkan aikana tekemistään muistiinpanoista, Kauppi kirjoitti tämän saksaksi: ”Für wem schreibe ich dies alles? Wer wird dies hören, wer wird dies lesen? Was ist eine philosophische Schule ohne Gedankenaustausch über die Philosophie? Und was wird ein Mensch auf den niemand hören will?” (TaY RKA, Bac 3.)

⁴¹ *Jumalaisen näytelmän* alkusäkeet Elina Vaaran käännöksenä.

⁴² Ks. esim. *RKK*3.1, 50 (”Mitä filosofia minulle on?”).

⁴³ Kaupin huomautus muistuttaa Leibnizin ajatusta levon privatiivisesta luonteesta, jota hän lainaa sittemmin väitöksessään (Kauppi 1960c, 79 alav. 4). Leibniz puolestaan saattoi lainata Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikassa* (I.xiii.13) esittämää ajatusta, jonka mukaan uni ei ole toimintaa, eikä siten sen enempää hyvää kuin pahaakaan.

kaikki, suunnattoman rikas harhakuva, johon ei saa kiinnittää olemustaan, itseään, mutta johon täytyy kiinnittää sydämensä: minä, itsen ilmentymänä.

Työ on elämää, siihen ei saa hukkua: ei saa hukkua tavoitteisiin, täytyy pysyä tarkoituksessa.

Täytyy olla tekemisen intohimo, jos aikoo tehdä. Mistä sen saa? Ideaalin jokahetkisestä näkemisestä. Ideaalista täytyy nauttia, ei levosta.⁴⁴

Jälkimmäisessä mietteessä on kaikuja yllä mainitusta Leibniz-suomennoksesta (”*dic cur hic?*”).

Menestys Venetsiassa

Kuukauden lopussa Kauppi suuntasi seuraansa liittyneiden Uno, Carola ja Reino Saarnion, Carolan sisaren Elisabeth Lemken sekä kirjastovirkailijoiden Anni Immosen ja Elna Elonheimon kanssa Würzburgin, Münchenin ja Salzburgin kautta Italiaan. He viettivät pari päivää Veronassa ja saapuivat sunnuntaina 7.9. Venetsiaan, hyvissä ajoin ennen 12.–18.9. järjestettävää XII kansainvälistä filosofiankongressia.

Kongressiesitelmät – joita pidettiin italiaksi, ranskaksi, englanniksi ja sodanjälkeisen lamatilän jälkeen runsaasti myös saksaksi – jakautuivat tuttuun tapaan muutamiin täysistunnoissa pidettäviin esityksiin ja pienemmille ryhmille tarkoitettuihin esitelmiin. Jälkimmäisiä oli 1500 osanottajalle tarjolla kaikkiaan kuutisen sataa, mikä koetteli innokkaimpienkin vieraiden kestävyyttä. Kaupin osalta aika meni kuin siivillä, kuten hän totesi kirjeessä Tilma Oinaalle, tunnustaen tosin: ”... olin melkein koko ajan jännittynyt esitelmästäni, joka oli aivan loppupuolella.”⁴⁵

Onnekseen Kauppi oli tutustunut Venetsian taidearteisiin jo edellisenä vuonna Tilma Oinaan kanssa, sillä nyt niille ei jäänyt aikaa. Poikkeuksen tekivät avajaisille varattua, Pyhän Markuksen toria reunustavaa dogen palatsia (Palazzo Ducale) koristavat taideteokset, joista ainakin kooltaan vaikuttavin oli suuren neuvoston salia hallitseva Tintoretton *Paratiisi*, maailman suurimmaksi mainittu öljymaalus satoine pyhimyshahmoineen.

Varsinaisena kokouspaikkana oli P. Markuksen toria vastapäätä lepävä San Giorgion kuvankaunis pikkusaari, jossa osanottajia helli kirkas auringonpaiste ja Adrianmeren tuuli, kuten Kauppi maalaili kirjastokerholaisille lokakuun alussa pitämässään esitelmässä.⁴⁶ Hänen ja Uno Saarnion lisäksi suomalaista filosofiaa edustivat kongressissa Sven Krohn ja Veli Valpola. Saarnion esitelmän ”Wort und Begriff” Kauppi tiivistä kerholaisille seuraavasti: ”Kielen ja käsitteen välistä suhdetta tarkasteli suurta mielenkiintoa herättäneessä esitelmässään prof. Saarnio. Siinä tuli esille mm. sana-käsitteen hierarkialuonne ja siinä analysoitiin merkitysrelaatiota – kysymyksiä, jotka olivat kongressissa keskeisiä.” Valpola tarkasteli havaintototisuuden käsitettä (”On the concept of observational truth”) ja Krohn,

⁴⁴ Elämän mielekkyyttä käsittelevät satunnaismerkinnät; TaY RKA, Bae 3.

⁴⁵ RK TO:lle n. 17.12.1958.

⁴⁶ ”XII kansainvälinen filosofian kongressi”, luonnos kirjastokerhossa 2.10.1958 pidettyyn esitelmään; TaY RKA, Bab 3.

jolta kirjattiin kongressijulkaisuun myös pari kommenttipuheenvuoroa täysistunnoissa, esitteli arvoteoriaa ja etiikkaa yhdistävää arvon ja pitämisen teemaa ("Wert und Sollen").

Saavuttuaan Venetsiaan valmiina puhumaan tusinalle tai enintään parille tusinalle kuulijalle omassa osastossaan Kauppi koki pienen järkytyksen. Järjestävät tahot olivat kiinnostuneet hänen esitelmästään siinä määrin, että se siirrettiin loppetuspäivää edeltävään täysistuntoon, joka käsitteli logiikkaa, kieltä ja kommunikaatiota. Niinpä hän löysi itsensä keskiviikkona 17.9. puhumassa saksaksi paradokseista salintäydelle yleisöä.

"Loogisista paradokseista intensionaalisen logiikan kannalta" alkaa lyhyellä selityksellä paradoksien merkityksestä tutkimukselle: "Logiikassa palataan paradoksien ongelmaan yhä uudelleen uusista näkökulmista. Käytettyjä käsitteitä koetellaan ja selvitetään näin yhä uudestaan."⁴⁷ Esitelmällään Kauppi pyrki omasta puolestaan havainnollistamaan intensionaalisen logiikan ja sen salliman analyysin käyttökelpoisuutta klassisen ongelman ratkaisuyrityksessä.

Esitys nojaa periaatteessa yksinkertaiseen analogiapäätelmään kahden relaatiokäsitteen – joista yksi on intensionaalinen ja toinen ekstensionaalinen – välillä. Siinä osoitetaan ensin intensionaalisen analyysin avulla, etteivät kaksi käsitteisiin liittyvää ominaisuutta, "itselleen kuuluminen" ja "itselle kuulumattomuus", itse asiassa ole kontradiktoria vaan ainoastaan kontraarisia vastakohtia. Näin vältetään paradoksi, joka muuten syntyisi kysyttäessä, kuuluuko itselleen kuulumattomuuden käsite itselleen. (Ts. jos se kuuluu itselleen, se on itselleen kuulumaton; jos se ei kuulu itselleen, se on itselleen kuuluva.) Osoitettuaan edelleen, että itselleen kuulumisen relaatioille voidaan antaa erilaisia tulkintoja, Kauppi kehittää analogisen todistuksen luokkien suhteen, mikä tuo hänet Russellin luokkaparadoksin ratkaisuehdotukseen. Samalla tavoin kuin aiemmin itselle kuulumisen relaatiota hän analysoi nyt luokkaan sisällyttämisen epsilon-relaatiota ja löytää siitäkin tulkinanvaraisuuden. Sen nojalla hän päätyy toteamaan, että luokkaparadoksi syntyy vain käytettäessä luokan käsitettä virheellisesti kahdessa eri merkityksessä.

Kauppi oli jotakuinkin tyytyväinen esitelmäänsä ("se meni hyvin, sen jälkeen oli keveämpi olo"⁴⁸). Se merkitsi hänelle kansainvälistä läpimurtoa loogikkona, ja vaikka hänen tutkimusaiheensa jäikin logiikassa marginaaliin, hän pääsi sen kautta sisälle Leibnizin logiikkaan ja filosofiaan. Muutaman vuoden kuluttua hän loikin itselleen nimeä myös Leibniz-tutkijana.

⁴⁷ "Über die logischen Paradoxien vom Standpunkte der Inhaltslogik", *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia* (Venetsia 1958) vol. IV: *Logica, linguaggio e comunicazione*, Firenze 1960, s. 147–152. J. Palomäen suomennos artikkelista sisältyy kokoelmaan RKK4.

⁴⁸ Ks. ed.

Eturivissä kv. logiikan ja tieteiden filosofian seuran puheenjohtaja Ferdinand Gonseth puolisoineen (vas.) vierellään Marcel Barzin, kv. filosofianyhdistysten liiton presidentti. Raili Kauppi eturivissä kolmantena oikealta. Neljännessä rivissä erottuvat Reino Saarnio, Elna Elonheimo ja Anni Immonen. Kauppia kuulemassa oli myös tuleva paavi.⁴⁹ Lukuisten kirkonmiesten joukossa oli näet Venetsian patriarkka Angelo Roncalli (ei kuvassa), josta tuli runsaan kuukauden kuluttua paavi Johannes XXIII. (TAYK RK.)

Saarnio ja Kauppi tapasivat Venetsiassa vanhan tuttunsa Heinrich Behmannin, joka esitelmässään käsitteli omalta kannaltaan Russellin paradoksia. Käytäväkeskusteluissa ja järjestetyillä retkillä Kauppi solmi uusia tuttavuuksia, muiden muassa kahden ikäisensä loogikon kanssa. Francesca Rivetti Barbò tutki tuolloin paradokseja hänkin ("Natura di sistemi formali e genesi dei paradossi") ja Kaupin mainittua Erik Steniuksen loogisia paradokseja koskevista kirjoituksista Rivetti Barbò pyysi häntä lähettämään jonkin Steniuksen teoksista, minkä hän myös teki.⁵⁰ Albert Menne, joka myöhemmin 1960-luvulla vielä kosi Kauppia, puolestaan jakoi tämän kanssa logiikan ohella kiinnostuksen Leibniziin. Kaikki kolme nuorempaa loogikkoa kävivät jatkossa kirjeenvaihtoa keskenään ja Behmannin kanssa.⁵¹ Kongressiesitelmiä pitivät monien muiden ohella nuori Umberto Eco, joka puhui avoimen teoksen ongelmasta, A. J. Ayer, Roman Ingarden, Karl Popper, Nicholas Rescher ja Paul K. Feyerabend.

Kongressin päättäjäisiä varten osanottajat siirtyivät 40 kilometriä länteen, Pado-
van vuonna 1222 perustettuun yliopistoon. Aristotelisen perinteen keskuksen tunnetuin opettaja oli Galilei vuosina 1592–1610,

Albert Menne Heidelbergin Philosophenwegillä n. 1966. Tie oli saanut nimensä romanttista reittiä suosivista ylioppilailta, joita entisaikoina kutsuttiin myös filosofeiksi heidän suorittamiensa pakollisten filosofiaopintojen takia. (TAYK RK.)

⁴⁹ RK TO:lle n. 17.12.1958.

⁵⁰ TAYK RK-kokoelman luettelo; F. Rivetti Barbò:n kirjeluettelo.

⁵¹ Universitäts- und Landesbibliothek Münster, Sammlung Behmann.

ennen asettumistaan Medicien Firenzeen ja ryhtymistään avoimesti aristotelisen ja ptolemaiolaisen aatemaailman uhkaajaksi. Esitelmät kuultiin hänen käyttämältään kateederilta Palazzo del Bon suuressa salissa. Rakennuksesta löytyi myös maineikasta matemaatikkoa, Elena Lucrezia Cornaro Piscopiaa, esittävä patsas porrastasanteella. Piscopia valmistui Padovasta filosofian tohtoriksi ensimmäisenä naisena maailmassa vuonna 1678. Kauppia, joka väitteli puolestaan 1960 ensimmäisenä naisena Suomessa tohtoriksi filosofiasta, yhdisti Piscopiaan sukupuolen ja filosofian ohella myös tuberkuloosi, johon padovalainen kylläkin menehtyi 1684 vain 38-vuotiaana.

Luku 11

1958–59

Perenniaallinen näkökulma

Kymmenpäiväisen paluumatkan päätteeksi matkalaiset astuivat Helsingissä laivasta ja alkoivat selvittää rästiin jääneitä töitänsä. Kertoessaan lokakuun alussa kerholaisille kongressimatkasta Kauppi pohjusti huomioitaan luonteenomaisella erottelulla: ”Filosofian kannalta nykyaika ei ole olennainen; mutta filosofille on mielenkiintoista ja tärkeätä saada kuva nykyajan filosofiasta.”¹ Ajallisen tarkastelu ajattoman tai ikuisen taustaa vasten oli Kaupille toinen luonto kauan ennen kuin hän osasi antaa sille muuta nimeä kuin Spinozalta lainatun ”ikuisuuden näkökulman”. Hän sovelsi sitä rutiininomaisesti esim. 1950-luvun alun esitelmissä: ”... elämämme saa varsinaisen arvonsa ja lähenee omaa olemustaan vain tavoittellessaan viisautta ja maailman katselemista *sub specie aeternitatis*, joka välttämättä on tieteellinen näkökulma, koska siihen ei sisälly ajallis-paikallisia rajoituksia, ja siten vastaa tieteellistä maailmankatsomusta.”²

Sama ajallisen ylittävä näkökulma leimaa myös ”ikiaikaisen filosofian” eli *philosophia perenniks*en perinnettä, jonka Kauppi ennen pitkää tunnisti omakseen ja josta hän esitti näkemyksensä 1970-luvun loppupuolella luennossa ”*Philosophia perennis* ja sen merkitys ihmiselle”.³ Sillä on toinenkin keskeinen piirre, konkordismiksi nimitetty pyrkimys harmonisoida eli sovittaa yhteen erilaisia näkökantoja. Tämäkin taipumus löytyi Kaupilta jo ennen kuin hän siirtyi filosofiaan, jonka harjoittaminen kehitti sitä edelleen: ”Filosofian historia on probleemien historiaa. Siellä toistuvat aina uudelleen samat käsitteet ja samat kysymykset. ... Oppilauseiden ja systeemien moninaisuus helposti peittää tämän, mutta tarkempi analyysi osoittaa, että oleellisia eri filosofeilla ovat olleet samat yhteiset kysymykset.”⁴

Perenniaalisen filosofian näkökulma yhdistetään yleensä Leibniziin, joka onkin ollut yksi sen ansiokkaimmista edustajista ja soveltajista.⁵ Kirjeissä Nicolas Remondille tammi- ja elokuussa 1714 Leibniz korosti konkordistista ja perenniaalista kiinnostustaan filosofiassa:

¹ ”XII kansainvälinen filosofian kongressi”, luonnos kirjastokerhossa 2.10.1958 pidettyyn esitelmään, s. 2; TaY RKA, Bab 3. Kauppi toisti näkemyksen esitelmän lopussa: ”*Filosofian* kannalta nykyaika ei ole olennainen asia; *filosofille* on mielenkiintoista saada kuva omasta ajastaan ja sen ajattelijoista.” (S. 27.)

² ”Filosofian kerho 10 vuotta” (1952); RKK2, 38.

³ Esitys sisältyy kokoelmaan RKK3.1. Perenniaalisen filosofian idean historiaa selvittää monipuolisesti C. B. Schmitt artikkelissa ”Perennial philosophy: From Agostino Steuco to Leibniz” (*Journal of the History of Ideas* XXVII, 4/1966, 505–532), jonka suomennos on julkaistu filosofisen aikakauslehden *niin&näin* numerossa 31 (4/2001, 28–39).

⁴ Varhaiskreikkalaista muutuskäsitettä käsitelty esitelmä (luonnos) kesällä 1951; TaY RKA, Bab 2.

⁵ Leibniz tunsii 1500-lukulaisen Agostino Steucon *De perenni philosophia* -teoksen, jossa tämä jäljitti kyseisen idean keskeisiä edeltäjiä Marsilio Ficinon, Pico della Mirandolan ja uusplatonistien kautta antiikin uskonnollisfilosofisiin ajattelijoihin.

... pyrin myös kaivamaan esiin ja yhdistämään erilaisten filosofisten oppisuuntien näkemysten joukkoon sirotellun ja hajonneen totuuden, ja uskon onnistuneeni yhdistämään siihen jotakin omaanikin ja päässeeni jokusen askelen edemmäs.

Totuus on laajemmalle levinnyt kuin uskotaan, mutta usein sitä kaunistellaan tai toisaalta heikennetään, runnellaan ja vääristellään lisäyksin, jotka turmelevat sen ja tekevät käyttökelvottomaksi. Jos nämä totuuden jäljet osoitettaisiin vanhoilla tai (puhuakseni yleisemmin) meitä aiemmilla ajattelijoilla, silloin erotettaisiin kulta kuonasta, timantti vuoresta ja valo hämärästä. Ja näin meillä olisi itse asiassa eräänlainen ikiaikainen filosofia (*perennis quaedam Philosophia*).⁶

Perenniaalisen filosofian roolia Kaupin ajattelussa tarkastellaan lähemmin elämäkerran jälkimmäisessä osassa (*RKK5*). Tässä yhteydessä kannattaa kuitenkin mainita hänen *Kirjastolehdessä* vuoden 1958 lopulla ilmestynyt artikkelinsa ”Leibniz ja kirjasto”, joka kuvaa tämän viimeiseksi yleisneroksi kutsutun ajattelijan monitahtoista toimintaa kirjastolaitoksen ja kirjastofilosofian kehittäjänä.⁷ Nämä ansiot sivuutetaan yleensä filosofianhistorioissa vaieten tai ohimennen, ikään kuin niillä ei olisi ollut merkittävää yhteyttä hänen ajatteluunsa. Kauppi viittaa kirjoituksessaan Leibnizin näkemykseen, jonka mukaan kirjasto on ”ikään kuin kokous, jossa kaikkien aikojen ja kaikkien kansojen suurimmat ihmiset esittävät meille valikoiduimpia ajatuksiaan”.⁸ Kun huomautuksen lukee yllä olevien lainausten taustaa vasten, voi ymmärtää, miten Leibnizin 40-vuotinen ura Hannoverin hallitsijahuoneen kirjastonhoitajana – olkoonkin, että hän hoiti samaan aikaan myös muita velvollisuuksia – salli hänen seurata sitä konkordismin kaitaa tietä, jolta avautuivat laveat näkymät ensyklopedismin ja perenniaalisen filosofian maailmoihin.⁹ Kirjeenvaihto kaikkiaan yli tuhannen aikalaisen kanssa merkitsi tietenkin paljon sekini, mutta seurustelu ”kaikkien aikojen ja kaikkien kansojen” suuruuksien kanssa omalla ajalla ja omassa rauhassa oli filosofointia *sub specie aeternitatis*.

Ikuisuuden näkökulman ja omassa ajassa elämisen yhteensovittaminen tuotti Kaupille itselleen joskus vaikeuksia, ei vähiten Leibnizin kohdalla, kuten voidaan todeta Tilma Oinaalle joulun alla 1958 osoitetusta kirjeestä: ”Leibniz on samaa lajia kuin ne jumalat, joiden juhliissa ihmiseltä yhdessä yössä menee vuosia. Ehkäpä vähitellen loppuu sekini työ, niin että ehtisin elää tavallisessakin ajassa ja muidenkin ihmisten kanssa.”¹⁰ Ikuisuus, jossa kaikki kuului harmoniseen, kaikenkatta-

⁶ Leibniz Remondille 10.1. ja 26.8.1714; Hess 1940, 88–89. Suom. IK.

⁷ *Kirjastolehti* 10/1958; julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK2*.

⁸ *RKK2*, 22.

⁹ Rakkaus kirjoihin ja erilaisiin näkökulmiin syytyi Leibnizilla jo lapsena. Kahdeksanvuotiaana, opittuaan ymmärtämään latinaa, hän sai luvan käyttää isänsä, moraalifilosofian professorin kirjastoa. Tämä toisti hänelle sanat, jotka aikoinaan saattelivat Augustinuksen kääntymystä: ”*Tolle lege*”, ”ota ja lue”.

¹⁰ RK TO:lle n. 17.12.1958. Viittaus jumalten juhliin liittyyne Leinon runoon Tuuri-nimisestä talonpojasta, joka ”jo runsi jumalten lahjat” ja varoittaa runon päätteeksi:

Älköhöt sinä ikänä, /älköhöt juhliko jumalat /kera kansan kuolevaisen! /Jumalill’ on juhlat pitkät, /ikä kerkeä inehmon, /nopsa niinkuin pyörän kehrä. /Päivät kultaiset kuluvi, /aika armas lankeavi, /köörtyvi urohon selkä /noissa pitkissä pidoissa, /jumalaisten juomingeissa. (*Helkavirsien* ensimmäinen sarja.)

vaan ykseyteen ja oli läpikotaisin loogista, ei siis aina vedonnut Kauppiin enemmän kuin ajallinen todellisuus, jossa elämää oli elettävä useissa enemmän tai vähemmän erillisissä tapahtumasarjoissa ja rooleissa.

Esimakua opetustyöstä YKK:ssa

Syksy 1958 ei merkinnyt Kaupille vain ratkaisevaa edistysaskelta tutkijana. Hänestä tuli myös opettaja. Ohjattuaan kerholaisia ja esitelmöityään heille yli kuudentoista vuoden ajan hänellä oli kyllä kokemusta opettamisesta, mutta tähän saakka se oli tapahtunut vaatimatonta esitelmäpalkkioita vastaan osana varsinaista kirjastotyötä.¹¹ Yhteiskunnallisen korkeakoulun avatessa syksyllä ovensa hän ryhtyi luennoimaan sivutoimisesti kirjasto-opin opiskelijoille kirjallisuudentuntemuksesta. Luennot keskittyivät pääasiassa filosofiseen ja matemaattiseen kirjallisuuteen.¹²

Kyse oli vain lukuvuoden mittaisesta viidentoista luennon sarjasta, mutta opetustyö toi Kaupin lähempään kosketukseen YKK:n kirjasto-opin lehtori Helle Kannilan (1896–1972) kanssa. He tunsivat toisensa ennestään satunnaisista yhteyksistä: kymmenen vuotta aiemmin Kauppi oli istunut kirjastokurssilla kuuntelemissa Kannilaa ja tämä oli julkaissut 1950-luvun mittaan muutamia Kaupin artikkeleita toimittamassaan *Kirjastolehdessä*; he olivat toimineet Naisten kansainvälisessä rauhan ja vapauden liitossa ja olivat Suomen kirjastoseuran luokituskomitean jäseniä.¹³

YKK:n rakennuksessa Kallion perukoilla Franzéninkadulla Kauppi saattoi todeta omin silmin sen tilahtauden, joka yhdessä rahavaikeuksien ja yliopiston ylivertaisen vetovoiman kanssa oli monivuotisen jähkailun jälkeen johtanut vuonna 1956 tehtyyn päätökseen siirtää korkeakoulu lähitulevaisuudessa Tampereelle. Tässä vaiheessa hän ei itse ajatellut vaihtaa kotipaikkakuntaa eikä siten tuntenut kiinnostusta opettajanvirkaan YKK:ssa. Helle Kannilakaan tuskin etsiskeli vielä seuraajaa lehtorinvirkaansa, mutta hän alkoi yhtä kaikki kiinnittää Kauppiin enemmän huomiota, kuten myöhemmin ilmenee.

Runoja ja runoilijoita

Tutkijana ja opettajana saamansa myönteisen vastaanoton rohkaisemana Kauppi koetti ylleen myös runoilijan viittaa. Sanataide, ennen kaikkea runous, oli sekä inspiroinut että askarruttanut häntä lapsuudesta saakka. Hänen omat luovan kirjoittamisen kokeilunsa olivat kouluvuosien jälkeen päätyneet yleensä pöytälaatikkoon; poikkeuksen säännöstä tekivät vain muutama aikoinaan kerholehti *Sympo-*

¹¹ Esitelmäpalkkiona maksettiin näihin aikoihin 1500, kerhon kokouksen johtamisesta 1000 markkaa.

¹² Raili Kaupin nimikirjanote, Tampereen yliopisto.

¹³ Jonkinlaisen käsityksen Kannilan työtehosta antaa se, että muiden kirjastotoimeen liittyvien töidensä ja poliittisen aktiivisuutensa – hän toimi Kalle Kaupin lailla Edistyspuolueessa – ohessa tämä Minna Canth -tutkijanakin kunnostautunut nainen ehti toimia *Kirjastolehdessä* kaikkiaan 50 vuotta (1917–67), ensin toimitussihteerinä, sitten toimittajana ja viimeiset 20 vuotta päätoimittajana. (Vuosina 1921–47 lehti ilmestyi nimellä *Kansanvalistus ja Kirjastolehti*.) (H. M. Kauppi 1976, 72–73.)

sionissa julkaistu runo, kerhojuhliin 1940-luvun loppupuolella kirjoitetut filosofiset vuoropuhelut ja kuvaelmat sekä 1954 julkaistut suomennokset K.-H. Bolayn runoista. Filosofina Kauppi pohti usein taidetta, erityisesti sanataidetta, mutta ihmisenä, joka viihtyi enemmän mielessään kuin toisten keskuudessa, hän koki runouden välttämättömäksi hyväksi.

Vuoden vaihtuessa uuteen hän alkoi haaveilla oman runokokoelman julkaisusta. Valmiita runoja oli varastossa runsaasti, mutta ne eivät muodostaneet yhtenäistä kokonaisuutta. Kevään mittaan kokoelma alkoi kuitenkin hahmottua ja sai nimen *Sanomaton*.

Kirjoitustyötä taustoitti Kaupillekin poikkeuksellisen kirjallisuuspainotteinen vuosi. Keväällä 1959 kirjastossa järjestettiin modernismia käsittelevä kirjailijasymposiumi. Aila Meriluoto, yksi tapaamisen osanottajista, tutustui häneen siellä:

Tapasin [Raili Kaupin] ensimmäisen kerran 1959 jolloinkin keväällä Helsingin kaupunginkirjaston kirjallisuuseron ruotsalais-suomalaisessa kirjailijasymposiumissa, jota hän veti. Meitä oli neljä kirjailijaa: Bo Carpelan, Juha Mannerkorpi, Lasse Heikkilä ja minä. Lasse oli kutsunut minut mukaan, mutta se oli kyllä vikapisto, koska en tuntenut siihen aikaan suomenruotsalaista kirjallisuutta kuin korkeintaan Södergrania ja häpesin hirveästi tietämättömyyttäni enkä juuri suutani avannut. Joka tapauksessa Lasse Heikkilä, jonka kyllä olin tuntenut opiskeluaikani mutta en sen koommin, veti minut nyt mukaan kaupunginkirjaston eräänlaiseen sisärenkaaseen, jossa Raili Kauppi toimi sanoisinpa hiljaa hymyilevänä, valppaasti tarkkailevana ja pohjimmiltaan rautaisesti asioita ohjaavana henkilönä. Lasse Heikkilä oli hänen suojattinsa, vähän arvaamaton ja pahantapainen poika, jota hän äidillisesti ohjaili. Kiinnostava oli myös hänen suhtautumisensa Uno Saarnioon, jonka oikea käsi hän ilmeisesti oli. Se ei paljon poikennut hänen suhtautumisestaan Lasseen, sama puoliäidillinen säie oli mukana molemmissa.¹⁴

Sisärenkaassa Meriluoto koki korkealentoisia hetkiä: ”Saarnio esitelmöi mielellään myös yksityisesti, muistan hänen upean ’luentonsa’ äärettömistä luvuista. Olen aina ollut huono matematiikassa, joten mieleeni ei ole jäänyt mitään asiallista tuosta aiheesta, sen sijaan muistan huikean tunnelman ja intensiivisyyden pienessä kuulijapiirissä (Raili, Lasse ja minä). Jotenkin oltiin häikäistyneitä kaikki kolme. Sanoin Saarniolle etten ymmärtänyt mitään mutta koin kaiken runoutena, näkynä. Se taisi miellyttää professoria.”

Saarnion taikapiirissä ylevyys ei kuitenkaan ollut itseisarvo – Meriluoto muistaa myös, miten Kaupin arvokkuutta koeteltiin: ”Tässä tulee kesken kaiken mieleeni humoristinen pikku vinjetti Saarnion ja Kaupin keskinäisestä suhteesta: Saarnio, joka ilmeisesti harrasti judoa, halusi välttämättä opettaa meille muutamia otteita.¹⁵ En muista keitä silloin oli läsnä, kaikki kuitenkin peräytyivät kauhistuneina paitsi Raili, jota Saarnio sitten heitteli ja väanteli onnellisena. Raili kesti sen rauhallisesti hymyillen.”

¹⁴ AM kirjeessä IK:lle 29.9.1999. Kirjaston vuosikertomus kertoo kylläkin ruotsinkielisen kirjallisuuseron vetäjän Rakel-Maria Engman-Enarin ohjanneen symposiumia, mutta Kauppi saattoi avustaa suomenkielisessä osuudessa.

¹⁵ Kuten lukija muistaa, Saarnio oli harrastanut nuoruudessaan painia.

Kaupin monialisamainen hymy jäi Meriluodon mieleen, joka pahoittelee, että filosofi ”oli niin pidättyväinen ettei häneen oikeastaan päässyt tutustumaan kunnonlla”. ”Hän oli hyvin ystävällinen ja myötemielinen, mutta itsestään hän ei koskaan kertonut, kuunteli hymyillen kun toiset puhuivat, ehkä antoi neuvojakin, mutta ei itseään.” Kauppi ja Meriluoto pitivät jonkinlaista yhteyttä siihen saakka kun jälkimmäinen muutti Ruotsiin 1962, mutta Meriluoto ei usko tienneensä koko aikana toisen runoharrastuksesta.

Ystävyys Lasse Heikkilän kanssa

Kauppi jäi yleisesti ottaen varsinaisen runoilijapiiriin ulkopuolelle. Poikkeuksen teki muutamia vuosia kestänyt ystävyysuhde Lasse Heikkilään (1925–1961), joka johti kirjaston suomenkielistä kirjallisuuserhoa. Päältä katsoen Kaupilla ja Heikkilällä oli tuskin mitään yhteistä, kuten Meriluodon luonnehdinnasta yllä voi aavistaa. Heikkilän kyltymätön lukuharrastus, hänen monenlaisiin asioihin kohdistuva uteliaisuutensa, tietonsa psykologiasta ja filosofiasta sekä kultivoitunut käytöksensä tekivät hänestä kylläkin tavallista kiinnostavamman keskustelukumppanin. Kummankin persoonassa vaikutti myös kokemus sivullisuudesta, joskin sama piirre leimaa monia muitakin luomistarpeen vaivaamia henkilöitä. Heidän sivullisuudentunnettaan oli tosin karaissut se äärimmäisen yksinäisyyden, tai auttamattomuuden, oivallus, jonka kuoleman välitön läheisyys synnyttää: Heikkilä oli elänyt sen sodassa, Kauppi sairautensa kriisivaiheessa.

Heikkilä oli aloittanut sodan jälkeen opinnot yliopistossa – nykyiskansain kirjallisuutta, estetiikkaa, filosofiaa ja psykologiaa – ja tullut kirjastoon tuntipalkkaiseksi kirjastoapulaiseksi keväällä 1947.¹⁶ Kaupin voi olettaa säilyttäneen alkuvuosina turvallisen välimatkan itseään viisi vuotta nuorempaan, moniongelmaiseen runoilijanalkuun. Kirjastossa tapasi sodan jälkeen tuon tuostakin tasapainottomia nuoria miehiä, joiden kohtaaminen edellytti henkilökohtaisen myötelämisen sijasta ammatillista ymmärtämystä.¹⁷ Tätä itseä varjelevaa asennetta kuvaa hyvin katkelma Kaupin kirjeestä vuodelta 1952, jossa suhtautuminen omaan äitiin ja sisareen sekä jälkimmäisen miesystävään on myötätuntoista, mutta ei pyri eläytymään

Lasse Heikkilä. (TaYK RK.)

¹⁶ Hkk:n palkkakorttien (1947–52) mukaan Heikkilän tarkka aloituspäivämäärä kirjastossa oli 15.4.1947 ja lopetuspäivämäärä 30.9.1952. (Helsingin kaupunginarkisto, H:gin kaupunginkirjaston palkkakortisto.)

¹⁷ Näin etenkin sitten, kun Saarnio lähti laajentamaan kirjaston toimintaa sairaaloihin vuodesta 1945 alkaen. Esim. Kivelä, jossa oli myös mielisairasosasto, tuli mukaan 1945, Nikkilän mielisairaala 1950. Kauppi teki toisinaan lomituksia sairaalakirjastoissa, myös Kivelässä ja Nikkilässä, joissa Hilka Kauppi työskenteli 1950-luvulla ja joista jälkimmäisessä Lasse Heikkilä oli potilaana mm. 1953–54 ja 1959. (RKK2, 69–73; Pekonen 2002, 144–147.)

näiden sisäiseen todellisuuteen: ”Hilkka on kuitenkin ehkä enimmin aiheuttanut päänvaivaa, ei kuitenkaan niin paljon minulle, koska tiedän, ettei niin tärkeitä asioita toisen ihmisen elämässä voi kukaan muu ratkaista, korkeintaan vähän auttaa, kuin [äidille], joka näkee asiassa oman probleeman, joka pitäisi ratkaista sen mukaan, miten hän asian näkee. ... Silloin kun [K.] oli kirjastossa, n. 7 vuotta sitten, pidin hänestä paljon, hän oli kaikin puolin harvinaisen filosofinen ihminen, vaikka sisäinen levottomuus jo silloin alkoi tulla hänessä näkyviin.”¹⁸

Heikkilä, joka tuli kirjastoon työhön pari vuotta kirjeessä mainitun miehen jälkeen, jäi tuskin toiseksi mitä tuli sisäisen levottomuuden ilmauksiin. Hän oli vaikeiden lapsuus- ja nuoruusvuosien merkitsemä: hän oli menettänyt äitinsä heti synnyttyään, kasvatusisänsä 7-vuotiaana ja kasvatusäitinsä 14-vuotiaana.¹⁹ Sodassa hänen taistelukokemuksensa rajoittui ajallisesti pariin kuukauteen kesällä 1944, mutta tuolloin koetut Ihantalan raskaat torjuntataistelut jättivät hänet sielulliseen sekasortoon.²⁰

Kenties jonkinlaisena ulkoisena vastapainona sisäiselle myllerrykselleen hän oli muodostanut vuonna 1946 muutaman samanhenkisen opiskelutoverin kanssa filosofisen keskusteluryhmän. Se sulautui ennen pitkää taiteellis-filosofiseen ”Urania-piiriin”, jonka Veli Valpola ja eräät muut Kailan oppilaat olivat panneet alulle jo sota-aikana.²¹ Vuonna 1994 Valpola muisteli piirin istuntoja:

Keskustelumme olivat hyvin hajanaisia, kaikesta maan ja taivaan välillä ynnä ehdottomasti myös kaikesta niiden ulkopuolelta. Katsomuksemme olivat kai samankaltaiset koska meidän oli aina helppoa keskustella toistemme kanssa. Pidimme toisiamme suuressa arvossa. Se tuntui tuolloin itsestään selvältä. Nyt ihmettelee miten tuollainen ollenkaan oli mahdollista.²²

Kirjastokerhot ja Urania toimivat tasapainottavana ja hillitsevänä vaikutuksena Heikkilän yhä uudelleen kaaokseksi purkautuvassa elämässä, jossa naissuhteiden, avioliittojen, päihteiden, mielisairaalavierailujen, itseinhon, -tehostuksen ja -tuhouisuuden kausia tauottivat intensiivisen innoittuneet kirjoitusjaksot. Muutaman harvan sielun joukossa Saarnio ja myöhemmin myös Kauppi pystyivät ohjaamaan häntä parempaan elämänhallintaan ja mielenharmoniaan. Kukaan ei kuitenkaan lopulta kyennyt estämään ristiriitojen vaivaaman runoilijan varhaista kuolemaa.

Saarnio ei voinut palkata satunnaisia tehtäviä hoitavaa Heikkilää vakinaiseen virkaan ilman kirjastokurssin suorittamista, vaikka antoikin tälle toisinaan viransijaisuuksia kiinteällä kuukausipalkalla. Heikkilällä taas ei ollut joko kurssiin vaadittua aikaa, kärsivällisyyttä tai kiinnostusta. Tästä huolimatta alle kuusituntiset työpäivät ja säännölliset tulot pitivät hänet kirjastossa muutamin katkoksin aina

¹⁸ RK:n kirje TO:lle 2.9.1952.

¹⁹ Kasteessa nimen Lasse Matias Levola saanut vauva tuotiin enonsa, tehtailija K. E. Heikkilän perheeseen Tampereelle. Lasse sai kasvatti-isänsä nimen 1930, kun Heikkilän ainoa poika Matti kuoli 18-vuotiaana polioon. Omaan isäänsä, Kalle Levolaan (1890–1965), Lassen ei onnistunut solmia toimivaa suhdetta. (Pekonen 2002, 22, 39–41.)

²⁰ Pekonen 2002, 56–61, 136–137. Muutama kuukausi kotiutuksen jälkeen, alkukesästä 1945, hänellä todettiin ”vakavia hermostollisia häiriöitä”. (Sama, s. 94.)

²¹ Pekonen 2002, 73, 79–80; VV 29.5.1994.

²² VV 29.5.1994.

vuoden 1951 loppuun. Sitten sekalaiset tapahtumat – monen muun muassa lapsen syntymä, asumusero, uusi runokokoelma (*Sinä*) ja rakkaussuhde – saivat hänet ko-keilemaan elämää enemmän tai vähemmän vapaana kirjailijana.²³

Tähän saakka Kauppi tunsu Heikkilän melko pinnallisesti kirjastosta ja filosofiankerhosta, mikä ei tarkoita, etteikö hän olisi tiennyt tästä jo tuolloin paljon enemmän kuin Heikkilä hänestä. Runoilija ei pyrkinyt häivyttämään itseään tai vaikenemaan mielenliikkeistään kuten Kauppi, joka puolestaan oli tuomitsematon ja kärsivällinen kuuntelija. Yhteys, jos sellaisesta voi vielä puhua, heikkeni vuosien 1950–52 aikana, jolloin Kauppi vietti valtaosan ajastaan tuberkuloosin kourissa ja Heikkilä muutti lukuvuodeksi 1950–51 Köyliöön opettajavaimonsa luo jättääkseen sitten vuoden lopulla työnsä kirjastossa.

Vuosien 1951–52 tienoilla Heikkilä suuntautui ajattelussaan aiemmasta nietzscheläisvaikutteisesta yksilön ja nerouden ihannoinnista leibnizlais-kantilaisia ajatuksia lähestyviin näkemyksiin harmoniasta ja yleisinhimillisesti velvoittavasta eettisyydestä, vaikkei lienekään kokenut täyttä kääntymystä universaalin ihmissyyden aatemaailmaan.²⁴ Hänen ja Kaupin lähemmän tutustumisen kronologia jää osittain arvailun varaan, mutta sen alkuvaiheena voi pitää marraskuuta 1952, jolloin Kauppi palaili toipilaana opiskeluneuvojan tehtäviinsä ja Heikkilä saapui kirjastoon uudessa roolissaan suomenkielisen kirjallisuuserkhon vetäjänä. Kymmenvuotiasta kerhotoimintaa laajentaakseen Saarnio oli näet päättänyt aloittaa pääkirjastossa suomen- ja saksankieliset kirjallisuuserkhon, ja kirjailija Karl-Heinz Bolay oli ottanut jo syyskuussa hoitaakseen jälkimmäisen. Kauppi kävi molemmissa kerhoissa innokkaasti alusta lähtien.²⁵ Heikkilän kerhossa vieraili vuosien mittaan tutkijoiden, lausujien ym. ohella kunnioitettava joukko kirjailijoita ja runoilijoita: F. E. Sillanpää, Aale Tynni, L. Onerva, Martti Haavio, V. A. Koskenniemi, Erkki Tantt, Gunnar Björling, Olavi Paavolainen, Sakari Pälsi, Matti Hälli, Ilmari Kianto, Paavo Rintala, Oscar Parland, Arvo Turtiainen, Tuomas Anhava, Pekka Lounela, Elvi Sinervo, Bo Carpelan.²⁶

Kaupin opiskeluneuvojan päiväkirjasta löytyy Heikkilästä vain joitakin neutraaleja tiedonmurusia:

25/11 -57

Lasse Heikkilä kävi etsimässä Augustinuksen tunnustuksia. Matti Voutilainen oli kirjoittanut hänelle kertoakseen Augustinuksen sanoneen, että Jumalassa, koska hän on ääretön, osa on yhtä suuri kuin kokonaisuus. Etsimme asianosaisia kohtia. Lisäksi hän halusi keskustella kysymyksestä, millä tavoin

²³ Pekonen 2002, 21, 99, 103, 107–108. Heikkilä palasi tp. kirjastoapulaiseksi vielä vuoden 1952 puolella, mutta etupäässä vain kootakseen varoja touko-elokuussa tekemänsä Pariisinmatkaa varten. (Helsingin kaupunginarkisto, H:gin kaupunginkirjaston palkkakortisto.)

²⁴ Pekonen 2002, 126–127, 215–216, 244. Suunnanmuutokseen saattoivat myötävaikuttaa Heikkilän senaikaiset keskustelut loogikkoystävänsä Simo Siveniuksen kanssa; tämä esitelmöi tuolloin filosofiankerhossa juuri Kantin kategorisesta imperatiivista ja Leibnizin *harmonia praestabilitata*, ennalta asetetusta harmoniasta. (Hkk:n vuosikertomus 1952.)

²⁵ Heikkilä piti kerhoaan vuosina 1952–53 ja 1956–60. Saksankielistä kirjallisuuserkhoa johti vuosina 1952–57 Karl-Heinz Bolay; hänen tilalleen tuli kesken vuoden Clarisse Autti, joka jatkoi vuoteen 1959. Myös ruotsinkielisessä (1957–59) ja ranskankielisessä (1954–61) kirjallisuuserkhossa Kauppi lienee vierailut. (Hkk:n vuosikertomukset.)

²⁶ Hkk:n vuosikertomukset 1952–60.

tragediassa *harmonia praestabilita* saadaan näkyviin varsinaisesti traagillisen henkilön, ts. murhaajan, kohdalla.

9/2 -58

Lasse Heikkilä soitti, tiedusteli Aristoteleen Poetiikan käännöksiä ja Hora-tiuksen Ars Poeticää, tehdäkseen laudaturtyön Aristoteleen draaman teori-asta.

10/2 -58

L. H. tuli lainaamaan eilen tiedustelemaan kirjoja ja halusi käsitteellisen sel-vityksen siitä, mitä Aristoteleen teleologia on.²⁷

Kiinnostavampana Heikkilän ja Kaupin välisen suhteen kuvaajana voi sen sijaan pi-tää sitä seikkaa, että edellinen antoi jälkimmäiselle 1950-luvun mittaan luettavaksi paitsi runoluonnoksiaan myös joitakin näytelmäkäsikirjoituksiaan. Käytäntö, joka kertoo Heikkilän arvostaneen Kaupin mielipidettä, näyttää jatkuneen 1960-luvun alkuun saakka, sillä Kauppi ei ehtinyt palauttaa kaikkia tekstejä ennen runoilijan kuolemaa. Kaupin Heikkilää kohtaan tuntemasta arvostuksesta tai kiintymyksestä kertoo ehkä puolestaan se, että hän säilytti näitä näytelmiä ja runoluonnoksia aina 1990-luvulle saakka. Näytelmät hän lähetti vasta noin vuotta ennen kuolemaansa Ritva Heikkilälle, Lasse Heikkilän toiselle vaimolle (1952–60); runoluonnokset löytyivät myöhemmin hänen jäämistöstään.²⁸

Ritva Heikkilä, sittemmin teatterineuvos, muistelee: ”Railista pitivät kaikki hyvin paljon. Sekä Lassesta että minusta hän oli poikkeuksellisen lahjakas, mutta myös poikkeuksellisen sympaattinen. Hän oli mielestäni harvinainen yhdistelmä älykkyyttä, herkkyyttä, mielen tasapainoa ja empatiaa toista ihmistä kohtaan. Hänen kuten Uno Saarnionkin vaikutus Laseen oli hyvin myönteinen.”²⁹ Edelleen: ”Lasse Heikkilälle Raili oli enemmän kuin filosofi, jolta saattoi aina kysyä. Raili

Lasse Heikkilä keväällä 1959 Tampereella entisen kotitalonsa ja kasvatti-isänsä pukutehtaan edustalla Näsilinnankadun eteläpäässä. Kameran takana oli Raili Kauppi, jonka Heikkilä puolestaan kuvasi kotitalonsa suunnasta Ratinan suvantoa kohti. (TaYK RK.)

²⁷ Raili Kaupin kirjastopäiväkirjasta, RKK2, 177–178.

²⁸ RH 2.4.1999 ja 1.8.2007; TaY RKA.

²⁹ RH 2.4.1999.

oli ehdottomasti luotettavimpia ja ymmärtäväisimpiä ystäviä. ... Raili luki Lassen runoja ja näytelmiä, mutta hänen mielipiteistään en kuullut mitään. Tiedän, että joistakin hän piti kovasti, mutta vain Lasselle hän kertoi vaikutelmistaan.”³⁰

Aila Meriluoto, joka seurusteli Heikkilän kanssa kesän 1959, ounasteli Kaupin ja Heikkilän suhteessa myös eroottista viritystä: ”Kysyinkin sitä Lasselta, joka huiataisi asian pois sanomalla että ’se on liian vanha’.”³¹ Kun Heikkilä oli kuitenkin ehtinyt solmia jo kahdesti avioliiton itseään 4–5 vuotta vanhemman naisen kanssa, vastaus ei ehkä ollut täysin vilpiton. Heikkilän jonkinasteisesta kiinnostuksesta Kauppiin kertoo epäsuorasti eräs omalaatuinen paralleeli. Keväällä 1959 Kauppi vieraili Heikkilän kanssa Tampereella, jossa runoilija esitteli hänelle entistä kotitaloaan Nalkalankadulla ja kasvatusvanhempiansa hautaa Kalevankaan-kaalla. Kauppi ei ollut ensimmäinen, jolle talo ja hauta oli näytetty. Irja Halonen, Heikkilän ensimmäinen vaimo, istui 6.11.1975 runoilijan syntymän 50-vuotispäivänä samaisen haudan äärellä ja kirjoitti muun muassa kihlajaisiaan edeltäneestä ajasta: ”Muistatko, halusit näyttää minulle talon, jossa olit Tampereella asunut ja äitisi haudan?”³²

Halosen mietteet suuntautuivat myös Heikkilän pohjimmaiseen sivullisuuteen: ”Kuka emännöisi juhliasi nyt? Kolmas, neljäkö vaimosi tai ehkä ei kukaan? Ehkä olisit vihdoinkin viisastunut ja valinnut kaltaisellesi purjehtijalle sopivamman yksinäisyyden.”³³

Heikkilän kirjallisuuskerho toimi vuonna 1959 korkeapaineella: perjantai-istuntoja järjestettiin 21 kappaletta, lähes tuplasti tavanomainen määrä, ja tilaisuuksiin saapui kuulijoita normaalin parin tusinan sijasta keskimäärin 44. Kevätkaudella ohjelmassa oli erityisesti modernismi. Heikkilä käsitteli 20.3. 50-luvun lyriikkaa ja 3.4. maisteri Kari Salosaari kertoi ”eksistentiaalistisen ajattelun ilmenemisestä eri taiteenalojen tuotteissa” käyttäen esimerkkinä mm. Rilken runoutta. Jälkimmäisen tilaisuuden aluksi Kauppi selosti yleisölle ja erityisesti paikalle kutsutuille lehdistön edustajille kirjastokerhujen kevätkauden ohjelmaa:

Fil. lis. Raili Kauppi kertoi muun kirjastokerhotoiminnan alkaneen kaupunginkirjastossa jo 1942, jolloin kirjaston johtaja, prof. U. Saarnio perusti ensimmäisen kerhon. ... Esitelmää ei ole järjestetty kurssiluontoisiksi; kukin niistä muodostaa oman kokonaisuutensa, joten ei ole välttämätöntä seurata koko esitelmäsarjaa. Yleisö on koostunut hyvin erilaisilla pohjatiedoilla varustetuista henkilöistä, koulutus saattaa vaihdella tohtorin tutkinnosta muutaman viikon kiertokouluun. Esitelmissä ei pidetä päämääränä kansanomaisuutta, vaan helpotajaisuus pyritään korvaamaan selkeydellä ja tarkkuudella. (IS)³⁴

Tultuaan kirjaston johtajaksi professori Uno Saarnio otti [kirjastokerhotoiminnan] sydämenasiakseen. Se liittyi elimellisenä osana kirjastolaitokseen, ja sen tarkoituksena on yleisen sivistyksen levittäminen ja ylläpitäminen. 1942 syntyi ensimmäisenä filosofian kerho, ja sen jälkeen on seurannut logiikan,

³⁰ RH 1.8.2007.

³¹ AM 29.9.1999.

³² Pekonen 2002, 295.

³³ Pekonen 2002, 296.

³⁴ IS 4.4.1959, ”Modernistinen’ kevätkausi kaupungin kirjastokerhossa”.

kirjallisuuden, musiikin, esperanton, saksan, ranskan sekä espanjan kielen ja kulttuurin vuoro. Myös parin haaraosaston yhteydessä toimii tällä hetkellä kirjastokerhoja. (US)³⁵

Uusi Suomi lainasi edelleen Heikkilän toteamusta, jonka mukaan kerho pyrki olemaan silta kirjailijoiden ja lukijoiden välillä: ”On luonnostaan lankeavaa, että paikassa, missä kirjat ovat, saadaan tutustua myös tekijöihin.”

Helsingin Sanomien juttu päättyi Kauppia ajatellen erikoiseen kommenttiin: ”Illan keskustelu ei päässyt muodostumaan kovin antoisaksi, sillä esitelmän laajuuden takia aikaa sille jäi vähän, ja sekin käytettiin lis. Kaupin ja esitelmäitsijän väittelyyn essenssistä ja eksistenssistä.”³⁶ Ajatus Kaupista väittelemässä esitelmänpitäjän kanssa yleisön ja lehdistön edessä on lievästi hätkähdyttävä, joskaan jutusta ei käy ilmi, miten voimakkain äänenpainoin hän omalta osaltaan väittelyä kävi.

Seuraavana perjantaina kolmikko Lasse Heikkilä, Jyri Schreck ja Viljo Kaja-va esittelivät toistensa uutuuskokoelmat ja siitä viikon kuluttua Raili Kauppi esitelmöi itse aiheesta ”Runous ja kirjasto”. Samassa tilaisuudessa Heikkilän ystävä, Otavan myyntijohtaja Heikki A. Reenpää puhui runouden kustantamisesta.³⁷ Oli tuskin sattumaa, että Kauppi tarjosi omaa runokokoelmaansa pian tämän jälkeen juuri Otavalle.

Sanomaton

Runoilijana hän ei kuitenkaan saanut toivomaansa vastakaikua, vaan *Sanomaton* päätyi aiempien ja myöhempien runokokeilujen lailla hänen pöytälaatikkoonsa. Runojen julkaisu *RKK5*:ssä puoli vuosisataa myöhemmin johtuu luonnollisesti ensi sijassa niiden elämäkerrallisesta ja Kaupin henkilöä valottavasta sisällöstä³⁸. Niiden taiteellinen anti on tosin hyvää harrastajatasoa; mahdollisia laadun tai tyylin virheellisyyskiä hyvittää punnittu ajatussisältö. Jokunen epäonninen tai epämielinen ilmaus todistavat ehkä Kaupin oikean uravalinnan puolesta, mutta tuskin runojen julkaisua vastaan.

Yllä mainitun Heikki A. Reenpään veljen Erkki Reenpään hylkäyskirjeen perusteella suurimman ongelman kokoelmassa näyttää muodostaneen Kaupin yritys yhdistellä perinteistä ja modernia lyriikkaa aikana, jolloin niiden vastakkainasettelu oli päivän normi. Runot sisältävät eriasteisina sekoituksina toisaalta perinteistä mitallista ja loppusoinnullista, toisaalta modernia vapaamittaista ja usein loppusoinnutonta ilmaisua. Jotkut runoilijat, tunnetuimpana Meriluoto *Lasimaalauksessa* (WSOY 1946), olivat tehneet samoin aiempina vuosina hyvälläkin menestyksellä, mutta moderni suomalainen lyriikka oli alkanut määritellä itsensä yhä

³⁵ US 5.4.1959, ”Modernin taiteen ongelmat kirjallisuuserhon kevätohjelmassa”.

³⁶ HS 5.4.1959, ”Modernismi esillä kaupunginkirjastossa”. Eksistentiaalistisen ajattelun mukaan ihmisen olemassaolo maailmassa, eksistenssi, muovasi hänen olemuksensa, essenssinsä, kun taas perinteisempi filosofia edellytti ihmiselle jonkinlaisen perusolemuksen, joka asetti rajat hänen mahdollisuuksilleen ja elämälleen.

³⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 22.3.1959; *Iltasanomat* 4.4.1959; *HS* 5.4.1959; *US* 5.4.1959; Hkk:n vuosikertomus 1959.

³⁸ *Sanomaton* joudutaan julkaisemaan tilanpuutteen vuoksi *RKK5*:ssä.

yrkemmin vastakohtana perinteiselle. Epämuodinmukaisessa pyrkimyksessään Kauppia lieenee ohjannut sama luottamus harmonian ja synteisin mahdollisuuteen runoudessa kuin filosofiassa ja elämässä yleensäkin. Yritys jätti kuitenkin potentiaalisen kirjankustantajan kylmäksi, kuten seuraava ote Reenpään kirjeestä syyskuulta 1959 osoittaa:

Olemme pitkään punninneet oheisen runokokoelmanne julkaisemisiasiaa. ”Sanomaton” on mielenkiintoinen kokoelma ja persoonallinen. Sensijaan olisi paljonkin huomauttamista sen puhtaasti taiteellisesta muodosta, joka mielestämme ei ole onnistunut. Täytyy sanoa, että sellainen ”sidottu” mitta, jota runoissanne paljon viljelette ei tunnu vakuuttavalta enää -50-luvulla; se on ikäänkuin – ainakin tällä hetkellä – loppuun käytetty ja näin se on omiaan vain tuomaan kiusallisia muistumia aikaisempien polvien runosaavutuksista. Sinänsä kyllä kaunis, mutta kovin eksuberantti sanastonne myös kieltämättä vahvistaa vaikutelmaa runoillenne haitallisista liittymiskohdista aikaisempaan runouteemme. Emme siis pidä tätä kokoelmaa vielä onnistuneena, mutta toivomme, että tulevaisuudessa pidätte meidät mielessänne mikäli uutta runoa syntyy.³⁹

Sanomatonta ei tarjottu muille kustantajille, mikä voi kertoa yhtä hyvin Kaupin aikapulasta kuin perimmäisen motivaation puutteesta. Torjunta ei heikentänyt hänen rakkauttaan runouteen, vaikka hän ei tarjonnutkaan runojaan enää julkaistavaksi. Kysymykseen, mitä hän olisi halunnut tehdä ellei hänestä olisi tullut filosofia, hän vastasi toisinaan, että olisi halunnut elää runoilijana.⁴⁰

Pysähtymättä käsittelemään kokoelmaa tässä tarkemmin – lukija saa parhaan käsityksen siitä ja niiden kirjoittajasta tutustumalla runoihin itse – muutama hahuumio sallittaneen.

Kokoelmaan sisältyy vain yksi rakkausrunoksi luokiteltava teksti, ”Puu kiittää tuulta”, mikä luonnollisesti tekee siitä sitäkin kiinnostavamman:

Puu kiittää tuulta, meri myrskyjään.

Olit minulle tuuli.

Maa kiittää merta, lilja taittajaa.

Olit minulle meri.

Jää vuottaa kevään säätä leikkivää.

Olit minulle kevät.

Yö ikävöitsee aamuun voittavaan.

Oi yöni aamu!

Runon kuvia voi tulkita hengen yhtä hyvin kuin ruumiinkin kannalta ja niinpä liljan taittamiseen liittyvä viattomuuden menetyksen luonne jää lukijan tulkinnan varaan. (Tässä yhteydessä lilja näyttää joka tapauksessa viittaavan pikemminkin elämään kuin kuolemaan.) Se, käsitteleekö runo toivetta vai toteutumaa ja kertoo-

³⁹ Erkki Reenpään kirje Raili Kaupille 6.11.1959. (TaYK RK.)

⁴⁰ Esim. Sven Krohnin kysyessä, mitä Kauppi olisi tehnyt, jos olisi syntynyt 1800-luvun Suomessa (jolloin opiskelu oli paljolti miesten yksinoikeus), tämä vastasi: ”Tullut runoilijaksi.” (SvK 18.9.1996.)

ko se henkisestä antautumisesta vai lihallisesta rakkaudesta, jää arvattavaksi. Joka tapauksessa ”Puu kiittää tuulta” muodostaa erikoisen poikkeuksen kokoelmassa, joka pyrkii maallisesta ja ajallisesta kohti ikuista – yleistema, jota sekä kokoelman aloitus että lopetus korostavat. Erikoista on myös runojen omavaraisen etsijähahmon korvautuminen rakkausrunossa passiivisella, toisen valtaan antautuvalla ja valloituksesta kiitollisella kohteella.

Runojen tunnevalikoima saattaa vaikuttaa kapealta, mikä liittyy ainakin osaksi edellä mainittuun etsijän omavaraisuuteen ja runoista välittyvään erillisyydenkokemukseen. Toisen kohtaaminen tapahtuu runoissa (yllä käsiteltyä poikkeusta lukuun ottamatta) vain ideaalisena sulautumisena ylyksilölliseen kaikkiihteyteen, siihen todellisuuteen, mikä jää sanojen tavoittamattomiin – *Sanomattomaan*. Sen kaipuu ja toisaalta minän omaa kehittymistä saattava ilo jättävät vain vähän tilaa muille tunteille. ”Vuori”-kolmikon toinen runo sopii esimerkiksi:

Kohtalo on yli kohtalosi
nousta. Jossain yhtynevät tiet.
Ääntä hellää huhuilusi kosi.
Kaiun korvissasi kauas viet.
Kiehtoo ikävöinti. Kyynelettä
katso illan tuiman purppuraan.
Sauva oppaanasi. Lähdevettä
pulppuu askeleistas. Milloinkaan
tuntenut et maata omaksesi,
tähdet vain ja virvoittavan työn.
Kanna varjeltuna sydämesi,
lyhty särkyväinen, yli yön.

Arjen normaalit ihmissuhteet muuttuvat samalla ongelmallisiksi. Ihmiset ovat joko oman polkunsa vaeltajia tai oloihinsa ja kohtaloonsa tyytyvää väkeä, joka tulee osalliseksi etsijän ponnistelun hedelmistä. Ihmisten haavoittavaa ymmärtämätömyyttä kuvaa runo ”Outo”:

Käyt outoa maata. Katkerat
oksat haavoittavat

ja samalla taipuen
juurissa murhe
janoten pyytävät
tähtisten virtojen vettä.

Kastele hiljaa
julmia tummia puita,
yrttejä valheisen yön.

Ja käy kuin huokaus,
kuin hymy tuulen,
piikeissä soiden
kaukaa ja kauas.

Runojen filosofiset vahvuudet kääntyvät joskus niiden taiteellisia pyrkimyksiä vastaan. Ideoiden esiin tuominen voi jättää runon kielen varjoonsa ja yleispätevyyksien etsiminen vaikeuttaa yksittäisten esimerkkien kehittelyä. Sivistysfilosofinen viitekehys epäilemättä syvensi Kaupin lukijana tekemiä runontulkintoja, mutta hänen kirjoittaessaan samaisen kehyksen ohjelmallisuus saattoi kahlita hänen mielikuvitustaan. Päinvastainen hyötysuhde, siis filosofian harjoittaminen runouden tuella, oli parempi, sillä runous avarsi Kaupin filosofista ymmärrystä inhimillisestä kokemuksesta ja sitä kautta ihmisestä – ehkä ennen kaikkea hänen ymmärrystään näiden käsitteellisestä avoimuudesta ja tyhjentymättömyydestä.

Toisenlaisen esimerkin samanaikaisesta vajavuudesta ja vahvuudesta tarjoaa runojen psykologinen tarkastelu. Kun lapsuuden runoissa erillisyyks koettiin vielä ahdistavaksi, se ajatellaan nyt itse valituksi kohtaloksi. Minässä koettu vajavuus ei lamaannuttanut tai lannistanut Kauppia, kuten olisi voinut tapahtua; hän ei katkeytynyt ihmisiltä, vaikka ei tuntenut saavansa näihin tyydyttävää kosketusta. Sen sijaan hänen onnistui rationalisoida tilanteensa itselleen tavalla, joka salli hänen toimia poikkeuksellisen tehokkaasti sekä yksinään että muiden ihmisten kanssa. Perfektion ja harmonian, so. jatkuvan ja kaikinpuolisen sivistymisen, oppimisen ja ihmistymisen filosofia tarjosi hänelle paitsi myönteisen ja rakentavan elämänmallin, myös oikeuden, jopa velvollisuuden erillisyyteen ja oman tien kulkemiseen.

Sivullinen Jokamies

Se, että Kaupin myönteisen elämänasenteen taustalla vaikutti syvälle juurtunut psykologinen ongelma, näkyy hänen kamppailustaan vieraantuneisuudentunteen kanssa kautta elämän. Elämäkerran jälkimmäisessä osassa (*RKK5*) palataan tähän kysymykseen. Tässä on tyydyttävä toteamaan, että nimenomaan filosofian avulla hän kykeni rationalisoimaan ja hallitsemaan irrallisuuttaan, so. tekemään sen (melkein) vaarattomaksi muuntamalla ”kuulumattomuuden” filosofiseksi voimalläteeksi. Oheisvaikutuksena tästä kuulumattomuuden kokemus johti hänellä taipumukseen häivyttää yksilöllistä minuuttaan tai, kuten alla, yritykseen määritellä se uudelleen ideaalisen yleisihmisyyden käsitteellisessä kehyksessä. Ajoittamattomassa, luultavimmin 1960-luvulle sijoittuvassa muistiinpanossa hän pohti asiaa luonteenomaisella tavallaan:

Ihmisillä on opittuja reaktioita. Eikä heille opeteta miten reagoida minunlaiseni. Olen siis kuulumaton.

Keksittävä kuulumattoman rooli.

Onko niin, että jokaisesta ihmisestä pätee, ettei hän pohjimmiltaan tunne kuuluvansa kellekään eikä mihinkään?

Jos niin on, kuulumattoman rooli on jokamiehen rooli.

Ei argumentteja, jotka ovat tyyppiä: Pitää, ei pidä. Vaan argumentteja, jotka ovat tyyppiä:

En voi

Minun täytyy (ei velvollisuus, vaan psykol. mielessä)

Jälk. tyyppiä olevat argumentit eivät ole universaalisia.
 Ei ole ketään, joka olisi lähellä minua. [...]
 Siitä huolimatta on ihmisiä, jotka tarvitsevat minua ja voivat saada minulta jotakin.⁴¹

Vastaavasti hän toisessa katkelmassa näkee ihmisten keskinäiseksi perussuhteeksi rakkauden sijasta samuuden:

Universaalisuus ja *tat twam asi*: samuus toisen kanssa. ”Rakkaus”-sanalla on harhaanvieviä konnotaatioita.

Samuus: niissä suhteissa, missä samuutta on. Muissa suhteissa ymmärtämys (\neq ymmärtäminen). [...]

Elämäni ei nähtävästi voi olla muuta kuin uusien muotojen luomista – yrittystä löytää tie toisillekin ja toisten luo.

Normeja vastaan, koska kaikki normit asettavat ihmiset eri asemaan. Ai-noat normit, jotka voin omaksua, ovat sellaisia, *joihin nähden kaikki ihmiset ovat samassa asemassa*, joiden ohjaavana suuntana on *ihmistyminen* jokaisen yksilön kohdalla niin pitkälle kuin mahdollista.⁴²

Vaikka edellisen kaltaiset mietiskelyt tulkittaisiinkin rationalisoinniksi ja arvонkieltämiseksi (”sanoi kettu pihlajanmarjoista”) on silti syytä tunnistaa niiden taustalla koko se systemaattinen samuuden ja identiteetin käsitteiden tutkimus, jota Kauppi oli harjoittanut Leibnizia tutkiessaan.⁴³ Omassa ajattelussaan Kauppi oli hänen laillaan taipuvainen siihen näkemykseen – enemmän tosin ohjelmalliseen kuin dogmaattiseen – että maailmassa vallitsee loogisen välttämättömyyden vaatimuksesta jonkinlainen ennalta asetettu harmonia (*harmonia praestabilita*), ja että niin muodoin ajallis-avaruudellisen todellisuuden olioiden erot ja erillisyydet ovat suhteellisia eivätkä ulotu yhtä ehdottomasti ilmiötodellisuutta syvemmälle.

Kaupilla ei ollut joko taipumusta tai energiaa itsesälin saati katkeruuden tunteisiin kokemansa irrallisuuden johdosta. Hän varoitti runossa ”Outo” kulkijaa haa-voittavista oksista ja piikeistä, mutta kehotti tätä toisaalta kastelemaan janoisia juuria ”tähtisten virtojen vedellä” ja kulkemaan ”kuin hymy tuulen, piikeissä soiden”. Hän oli fatalisti, mutta hänen fatalismiinsa ei kuulunut, kenties epätyypillisesti, ajattelusta luopuminen vaan päin vastoin intensiivisen omakohtainen pohdinta. Edellä lainatussa runossa tämä ajatus perfektion edellyttämästä ajatustyöstä kiteytyy säkeeseen ”kohtalo on yli kohtalosi nousta”: kyse ei ole passiivisesta alistumisesta normeihin sen enempää kuin sokeasta kapinasta niitä vastaankaan.

Yllä kosketeltu sivullisuuden kokemus, kutsuttiin sitä sitten irrallisuudeksi, kuulumattomuudeksi, vieraantuneisuudeksi tai eksistentiaaliseksi yksinäisyydeksi,

⁴¹ TaY RKA, Bae 3, sekalaisia elämän mielekkyyttä käsitteleviä muistiinpanoja. Viimeinen virke tuo mieleen Ester Seppälän jo aiemmin mainitun kommentin, jonka mukaan Kauppi auttoi muita, vaikka tai koska ei kyennyt auttamaan itseään. (ES 5.1.1999.)

⁴² Muistiinpano 1960-luvun lopusta tai 1970-luvun alusta; kursivointi osoittaa RK:n alleviivausta. Sanskrititinkielinen ”*tat twam asi*”, sananmukaisesti ”tuo sinä olet”, viittaa *Upanisadeissa* minän ja sen ulkopuolisen perimmäiseen samuuteen. (TaY RKA, Bae 3, ks. ed.)

⁴³ Esimerkiksi filosofiankerhossa 8.5.1958 pidetty ”Samuuden idea Leibnizin ajattelussa” eritteli Leibnizin ohella huomattavan perusteellisesti myös Aristoteleen ja skolastiikan näkemyksiä samuudesta ja identiteetistä. (TaY RKA, Bab 3, esitelmäluonnos.)

saattaa selittää sitäkin, miksi Kauppi viihtyi ja menestyi opiskeluneuvojana: tavallisten tiedonetsijöiden ohella hänen luokseen tuli toisia kuulumattomia, ihmisiä, jotka etsivät suuntaa ja keinoja kehittyä, outoja, jotka eivät tunteneet itseään siinä roolissa, johon kokivat olevansa pakotettuja – sellaisia, ”jotka tarvitsevat minua ja voivat saada minulta jotakin”.

Oli esimerkiksi nuori varastomies, Visanko, joka toi Kaupin mieleen tarinan Kasperista, tynnyrissä kasvaneesta pojasta. Hänet tuotiin maaliskuussa 1955 opiskeluneuvojan pöydän ääreen hänen tiedusteltuaan yleisessä lukusalissa päivystävältä Pirkko Perkiöltä ”mitä aritmetiikka on”.⁴⁴ Kysymys kutistui pian alkusoiaksi kaksiosaisessa pienoisopperassa, jonka jälkimmäinen näytös seurasi neljä vuotta myöhemmin ja joka saatettiin jotakuinkin onnelliseen päätökseen syyskuussa 1959. Aluksi mies kertoi vain haluavansa suorittaa keskkoulutodistuksen päästäkseen kauppakouluun. Myöhemmin kävi ilmi, ettei hän ollut saanut päästötodistusta kansakoulusta. Kaupin ohjauksessa hän opetteli algebraa, murto- ja desimaalilukuja, geometriaa. ”V. kertoi jakaneensa yhdessä vaimonsa kanssa lukuja alkutekijöihin 84 asti. Se oli ollut rasittava yritys, heidän täytyi välillä lähteä kävelemään.” Ponnistelun ohessa mies kyseli kaikesta maan ja taivaan välillä ja Kauppi kuvaili hänelle luonnontieteitä: ”Selitin lyhyesti alkuaineita, kemiallisia yhdistyksiä ja reaktioita ja häntä hämmästytti kaikki, se, että ihmisessä tapahtuu palamisilmiöitä, se, että palaminen on hapettumista, että hän itse sisältää mm. hiiltä, erilaisten aineiden moninaisuus jne.”

Mitä paremmin Kauppi oppi ymmärtämään ohjattavaansa, sitä paremmin hän kykeni ei vain opastamaan tätä vaan myös kehittämään tässä kykyä kasvattaa itseään. Mutta tällainen kasvatustyön hahmoinen ihmissuhde – jollainen myös ystävyys Lasse Heikkilään näyttää osittain olleen – tarjosi myös mahdollisuuden tarkastella sivullisuutta ulkoapäin (oli se sitten epäsuotuisan elämäntilanteen tai luontaisen mielenvireen aiheuttamaa). Ohjaustyö salli siten harjoittaa myös itsetutkiskelua toisten, kaltaisten tarjoaman peilin avulla. Seneca nuoremman lause *docendo discimus*, ”opettaessa opimme”, jota Eino Kaila oli usein lainannut, sai tällöin tavanomaista syvemmän merkityksen: kysymys ei ollut toiselle selitettävän tiedon selkiytymisestä samalla itselle, vaan jonkin omaan minuuteen liittyvän seikan oivaltamisesta vasta toisen ihmisen opettamisen ansiosta.

⁴⁴ Ks. RKK2, 218–223.

Luku 12

Helsinki 1959–60

Vuoden 1959 lopulla Kaupin opiskeluneuvojan tehtävät kuitenkin päättyivät odottamatta, kun kirjasto menetti lyhyen ajan sisällä molemmat apulaiskirjastonjohtajansa: ensin Hans Hirn jäi syyskuussa eläkkeelle ja kun Sven Hirn oli valittu lokakuussa virkaan, kuoli Mauri Närhi vain kuukautta myöhemmin. Seuranneessa ketjureaktiossa siirtyi suurinta sivukirjastoa, Kalliota, koko 1950-luvun johtanut Eila Wirla Närhen virkaan, sairaalasivukirjaston hoitajana Hilppa Kinoksen aikanaan korvannut Sirkka-Liisa Meri tuli Wirlan tilalle Kallioon ja Raili Kauppi astui puolestaan joulukuussa viransijaisena Meren paikalle. Ketjun loppupäässä Kaupin paikalle opiskeluneuvoksi tuli amanuenssi Leena Sippola, jonka korvasi amanuenssinvirassa tuntipalkkainen kirjastoapulainen Laura Kosonen.¹

Sairaalakirjastotoimintaa ohjattiin pääkirjastosta ja työ oli Kaupille tuttua hänen oltuaan Meren lomittajana toistuvasti 1950-luvulla.² Kaupista tuli näin ollen myös sisarensa esimies, mikä saattoi olla yksi syy hänen toiveelleen, että Hilikka hakisi puolestaan tyhjäksi jäänyttä opiskeluneuvojan paikkaa. Vuotta myöhemmin, kohottuaan tällä välin Wirlan sijaiseksi Kallion sivukirjastoon, hän totesi kirjeessä Tilma Oinaalle: ”Hilikka on jatkuvasti Kivelän sairaalakirjastossa ja näyttää aikovan sinne jäädäkin.”³ Myöhemmin samana vuonna Hilikka kuitenkin päätti hakea opiskeluneuvoksi ja sai paikan.

Kannilan kysymys kirjavalinnasta

Helle Kannila otti lukuvuonna 1959–60 virkavapaata ja lähetti marraskuussa kirjastonhoitajille laajahkon kiertokyselyn kirjavalinnasta.⁴ Aloitteen tähän hän oli saanut ”kirjailijapiirin taholta”, joissa kannettiin huolta mm. kustantajien markkinoinnin, lehtien kirja-arvostelujen, *Arvostelevan kirjaluetellon* ja muiden kirjastojen kirjavalintaa ohjaavien tahojen työn epätasaisuudesta.⁵ Tutkimuksen keräämien vastausten epämääräisyys tuotti Kannilalle pettymyksen, kuten hän totesi useita vuosia myöhemmin käsitellessään niitä teoksensa *Kirjanvalinnan ongelmia* liitteessä, mutta hän päätti yhtä kaikki omistaa yhden *Kirjastolehden* numeron kirjavalinnan kysymyksille. Puheenvuoron saivat kirjailijat Eila Pennanen, Olavi Siippainen ja Martti Santavuori sekä professori Matti Kuusi. Kirjastoväkeä edustamaan Kannila pyysi Raili Kaupin, kenties muistaen tämän joitakin vuosia

¹ Kirjastolautakunnan pöytäkirja 16.12.1959, 209 §.

² *Suomen kirjastonhoitajat 1967*; H:gin kaupunginkirjasto, RK:n palkkakortit; H:gin kaupunginkirjasto, Pasilan arkisto, RK:n virkatiedot.

³ RK TO:lle 9.4.1961.

⁴ Kannilan sapattivuodessa saattoi olla kyse osaksi myös surutyöstä hänen äitinsä Karin Cannelinin kuoltua 86 vuoden iässä 1959.

⁵ ”Suoria sanoja kirjastojen kirjavalinnasta”, *Kirjastolehti* 2/1960; Kannila 1967, 261; Hilikka M. Kauppi 1976, 83.

aiemmin Orivedellä (kirjavalintaa käsitelleillä opintopäivillä) pitämän esitelmän samasta aiheesta.⁶

Kauppi puolestaan houkutteli *Kirjastolehden* teemanumeron kirjoittajaksi Tilma Oinaan:

Kysyt Kirjastolehden kirjoituksesta. Kirjastolehden helmikuun numero on omistettu kirjastojen kirjavalinnalle, erikoisesti silmälläpitäen maaseudun pieniä kunnan- ja kyläkirjastoja. Niissähän kirjavalinta on, niinkuin tiedät, toisinaan hyvin harkittua ja toisinaan hyvinkin huonoa. Lehteen toivottiin kirjoitusta joltakin kirjastonkäyttäjältä. Voisitko kirjoittaa ajatuksiasi siitä, millaisia kirjoja sikäläisissä kirjastoissa on ja erikoisesti siitä, millaisia niissä *tulisi* olla. Mikä merkitys kirjastolla on pienessä kylässä ja mitä se voi vaikuttaa? Jos voit mainita jonkun tapauksen tai esimerkin, niin se olisi hyvä. Voit kirjoittaa kaikki toivomukset, mitä Sinulla on kirjastoihin nähden. Minä itse toivoisin, että joku toivoisi myös vieraskielisiä kirjoja pieniinkin kirjastoihin.

... Olisi hyvä, jos voisit lähettää kirjoituksesi ennen tammikuun loppua. Voisin kirjoittaa sen täällä puhtaaksi koneella.⁷

”Syrjäisen pikkukirjaston vaikutuspiiriin kuuluva emäntä Tilma Oinas”, kuten Kannila häntä luonnehti lehden pääkirjoituksessa, kirjoittikin lyhyen artikkelin otsikolla ”Ajatuksia kyläkirjastosta”, jossa hän otti tietenkin onkeen Kaupin vähemmän viattomasti heittämän ehdotuksen vieraskielisten kirjojen toivomisesta.⁸ Hän kuvasi tyypillistä kyläkirjastoa – ”hyvin vaatimaton hyllykkö jossakin kansakoulun nurkkauksessa” – jonka kansantajuista valikoimaa hallitsi kaunokirjallisuus valintakriteereinä paljolti viihde ja ajankulu. Aidosti saarniolaiseen sävyyn Oinas itse kaipasi tilalle ajattelua haastavaa ja kehittävää kirjallisuutta, myös tieteellistä ja vieraskielistä, ja kerhotoimintaa kirjastokasvatuksen hengessä.

Kirjoituksensa ”Ajatuksia yleisen kirjaston kirjavalinnan perusteista”⁹ alussa Kauppi puolestaan muistuttaa kirjaston yleisestä, so. toisaalta kaikille avoimesta ja toisaalta kaikkea kirjallisuutta tarjoavasta luonteesta ”sivistyksen ylläpitäjänä ja edistäjänä” ja korostaa artikkelin aiheeseen viitaten: ”Tämän tehtävän tulee olla määräävä tekijä erikoisesti myös kirjaston kirjavalinnan kohdalla.” Sivistysperiaate oli kirjattu vuonna 1928 säädettyyn kansankirjastolakiin, joka vakinaisti valtion kirjastotoimen ja vahvisti kirjastoille pysyvän oikeuden valtionapuun.¹⁰

Artikkelissa Kauppi painottaa sivistyksen dynaamista laatua: ”Sivistys on asia, joka kaipa jatkuva, huolellista ja kaikinpuolista yksilöihin kohdistuvaa viljelyä, jotta se säilyisi elävänä. Siihen nähden erikoisesti pätee se lainalaisuus, että paikalleenseisahtuminen, tietyn tason sellaisenaan säilyttäminen, on mahdotonta. Kehitys menee joko eteenpäin tai taaksepäin. Lukutaito ei riitä sivistyksen ylläpitämiseksi. Sitä voi kuten jokaista tietoa ja taitoa käyttä joko oikein tai väärin.

⁶ Sen lisäksi, että *Kirjastolehden* numerossa 7/1955 oli selostettu (todennäköisesti Kannilan kynällä) mm. Kaupin Oriveden esitelmää, Kannila oli julkaissut kyseisen esitelmän kokonaisuudessaan numeroissa 1–2/1956.

⁷ RK TO:lle kirjeessä 19.1.1960.

⁸ *Kirjastolehti* 2/1960, 30–31.

⁹ *Kirjastolehti* 2/1960, 26–28; Kaupin artikkeli on julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK2*.

¹⁰ Esim. Kannila 1955, 34. Lain ensimmäisen pykälän mukaan kansankirjastot tavoittelivat ”kansansivistyksen kohottamista ja kansalaisten itseopiskelun edistämistä”.

Väärinkäytöllä tarkoitan tässä sellaista lukutaidon käyttämistä, joka ehkäisee ja vahingoittaa lukijan henkistä kehitystä.” Kauppi muistuttaa, että koulun lopettamisen jälkeen kirjasto on useimmille välttämätön itsekasvatuksen edellytys, ja että sivistys merkitsee hengen kaikinpuolista kehittämistä: tieteen yhtä hyvin kuin taiteetkin ovat sivistystä, joka on juuri ihmiselle ”ominainen elämänmuoto”. Vieraiden kielten merkitystä ajattelun avartamisessa Kauppi korostaa erityisesti: ”Yhteen kieleen rajoittuminen kahlitsee helposti ajattelun niihin käsitteisiin, joille kyseisessä kielessä on omat ilmauksensa. Oivallus käsitteiden moninaisuudesta, siitä etteivät ne ole kieleen sidotut, ja myöskin itse kielen olemuksesta edellyttää ihmiseltä monikielisyyttä.”

Henkinen elämä ei kuitenkaan kehity ilman muuta tietoiseksi pyrkimykseksi. Tässä saattaa kirjastolla ja siellä tarjottavalla opastuksella olla ratkaiseva merkitys. Kirjavalinta on osa sivistystyötä, vaikka asian tätä puolta ei aina muistettaisikaan: ”Se, että kirja on hankittu kirjastoon ja on siellä saatavissa merkitsee jo eräässä mielessä sen suosittelevaa, koska yleinen kirjasto on julkisilla varoilla ylläpidetty sivistyslaitos.” Kauppi tosin lisää, kenties kustantajien sensaatiohakuista markkinointia muistaen, että tällainen ”suositelu ja mainonta on hyvin hiljaista”.

Nykylukijan huomio kiinnittyy siihen kiertelemättömään tuomioon, joka arkkikelissa kohdistuu viihdekirjallisuuteen ja kirjaston ajankulutukselliseen käyttöön: ”... [ei] pelkkä ajanviete eikä myöskään sellainen helpotajuinen kirjallisuus, jonka avulla ei saa selvyyttä siitä, mikä asiassa on olennaista, voi tyydyttää ihmistä. Tällaiseen kirjallisuuteen pysähtyminen merkitsee vaaraa hänen henkiselle kehitykselleen, jonka edistämistä varten kirjasto on olemassa.” Sama suhtautuminen oli vallalla yleensä kirjastotoimessa, mitä valaiskoot kaksi lainausta Helle Kannilalta itseltään. *Kirjastonhoidon oppaassa* (3. p. 1955) hän muistuttaa:

Huomattavalta osalta ajanvietteeksi luettavaa kirjallisuutta sisältävä lainakirjasto ei ansaitse yleisen tai kansalaiskirjaston nimeä. Vaikka yleisen kirjaston kirjat voivat lukijoilleen monesti olla myös virkistävänä ajanvietteenä, on kirjaston päätarkoitus kuitenkin toinen. Sen avulla tulee voida harjoittaa opiskelua ja sen kirjoista saada tietoja kaikilta niiltä aloilta, joilta voi edellyttää käyttäjäpiiriin tietoja tarvitsevan, niin myös mielenlennystä, elämänkatsomuksen selvennystä ja taidenautintoa. Yleinen kirjasto on sivistyslaitos, jonka tulisi muodostua paikkakunnan henkiseksi keskukseksi, kaiken muun sivistystyön tueksi ja auttajaksi.¹¹

Vastaavasti Kannila vetoaa *Kirjanvalinnan ongelmissaan* (1967) vuoden 1962 kirjastoasetukseen, johon sivistysperiaate oli sisällytetty:

Yleisen kirjaston tarkoituksesi ei siis voi riittää luettavan tarjollapitäminen rajoituksesta. Kirjastoasetuksen 1 §:ssä on määritelmä: ”Yleisten kirjastojen tarkoituksena on kirjastolaitokselle ominaisin toimintamuodoin tyydyttää yleistä sivistystarvetta ja lukuharrastusta sen mukaan kuin tässä asetuksessa säädetään.” Siinä tosin sanonta lukuharrastuksesta on epämääräinen, mutta pääpaino on ehdottomasti sanalla sivistystarve. Sivistyslaitoksen ohjelmaan

¹¹ Kannila 1955, 11.

täytyy sisältyä sellainen rajoitus, ettei se tarjoa kansalaisille muuta kuin minkä sen johto katsoo edistävän sivistystä.¹²

Tässä yhteydessä saattaa olla kiinnostavaa katsoa, mitä kaksi tuoreempaa säädöstä ovat sanoneet asiasta. Molempia leimaa edelleen ajatus yleisen kirjaston sivistystehtävästä, joka on palautettu asetuksesta takaisin lakiin:

Kirjastolaki 21.3.1986, 1 §: Yleisen kirjaston tarkoituksena on tyydyttää yleistä sivistyksen, tiedon ja virkistyksen tarvetta sekä tukea opiskelua ja omatoimista tiedon hankintaa sekä kirjallisuuden ja taiteen harrastusta.

Kirjastolaki 4.12.1998, 2 §: Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen.

Eri aikojen säädökset eroavat valaisevasti korostaessaan kulloinkin erityisen tärkeiksi koettuja asioita ja vaietessaan toisista. Näin esim. viimeksi lainatussa otteessa korostuvat tasa-arvoperiaate, elinikäisen oppimisen ja kansainvälistymisen ajatus, minkä lisäksi siinä on palattu vain alkuperäisessä laissa esiintyneeseen kansalaiskäsitteeseen.

Artikkelinsa päätöskappaleessa Kauppi toteaa: ”On ilmeistä, ettei yleisen kirjaston merkitystä ja tehtävää sivistyslaitoksena vielä ole yleisesti oivallettu eikä tunnustettu, mutta sen merkityksen ovat todenneet monet, jotka ovat joutuneet hyvinhoidetun kirjaston vaikutuspiiriin.” Ilmeisesti tuolloin – kuten nytkin – lakitekstiin kirjatun sivistysvelvoitteen toteutuminen on käytännössä riippunut enemmän sen omakohtaisesti sisäistäneen yksilön toiminnasta tehtävissään kuin siitä toimenkuvasta, jossa nämä tehtävät on määritelty.

Väitöksen esinäytös

Tammikuun lopulla 1960 Kaupin Leibniz-tutkimuksen esitarkastajina toimineet Jaakko Hintikka ja Oiva Ketonen jättivät filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteelliselle osastolle lausuntonsa, joissa he puolsivat julkaisuluvan myöntämistä väitöskirjalle.¹³ Kumpikin kiitti aihevalintaa: heidän mukaansa Leibnizin logiikalla oli merkitystä sekä myöhemmän logiikan kehityksen että Leibnizin muun filosofian kannalta, joiden molempien kohdalla väitös täytti ilmeisen aukon.¹⁴ Tarkastajat totesivat kritiikissään, että lopullisessa väitöksessä tulisi olla asiahakemisto – kuten myös kävi – ja pitivät tutkimuksen alaotsikkoa jossakin määrin harhaanjohtavana sen korostaessa intension ja ekstension probleeman erityistä tarkkaamista, vaikka kysymykselle omistettiin vain suhteellisen lyhyt neljäs luku tutkimuksen lopussa. Kauppi kuitenkin pysyi nimivalinnassaan ja saattoi olla loppujen lopuksi oikeassa,

¹² Kannila 1967, 5; Kirjastoasetus 30.3.1962, 1 §.

¹³ Lausunnot 25.1.1960.

¹⁴ Tutkimuksen koko otsikko kuului *Über die Leibnizsche Logik. Mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension* (Leibnizin logiikasta, pitäen erityisesti silmällä intension ja ekstension probleemaa).

sillä esitarkastajat (joista Ketonen sittemmin vastaväittäjänä toisti kritiikkinsä) eivät välttämättä ymmärtäneet alaotsikon sanavalintaa tarkoitettulla tavalla. Kauppi näyttää halunneen ilmaista sanalla *Berücksichtigung* pikemminkin pitkin matkaa tapahtuvaa intension ja ekstension ongelman silmällä pitämistä tai tarkkaamista kuin sen tarkastelua tai siihen keskittymistä. Näin hän myös teki, vaikkakin Ketonen ja Hintikka näyttävät jääneen siihen uskoon, että hän tarkasteli kyseistä ongelmaa ainoastaan sen mukaan nimetyssä loppuluvussa.

Molemmat tarkastajat panivat merkille Kaupin perusteellisuuden ja huolellisuuden, mutta huomauttivat myös siitä, että tämä pitäytyi liikaa Leibnizin omaan näkökulmaan sen sijaan, että olisi tarkastellut hänen logiikkaansa myös kriittisemmin ja uusimman logiikan välinein. Toisaalta he ymmärsivät, että väitös oli sellaisenaankin mittava ja että Kaupin pyrkimys perehtyä Leibnizin ajatteluun sisältäpäin oli myös ansio.

Myrskyvaroituksia

Saarnion eläkeiän hämmöittäessä kolmen vuoden päässä alkoivat pitkään hiertäneet ongelmat kirjaston henkilösuhteissa pyrkiä esiin. Tilannetta kiristi myös vuosina 1958–60 tehty kirjaston toiminnan rationalisointitutkimus, jonka johtopäätösten ja suositusten odotus kasasi paineita ja epävarmuutta henkilöstön keskuudessa. Leikkausten väistämättömyys oli yleisesti tiedossa, kysymys oli vain siitä, mihin ne kohdistuisivat. Oireena alkavasta tulehduksesta voidaan nähdä jo vuoden 1959 lopulla Hirnin apulaiskirjastonjohtajavalinnasta tehty valitus. Se ennakoii tulevien vuosien virkanimityksiä seuranneita valitusprosesseja, joihin Kauppikin osallistui sekä ottavana että antavana osapuolena. Valitusprosessit pidensivät kuukausilla, jopa vuosilla virkanimityksiä, mikä osaltaan lietsoi epätietoisuutta ja epäsopua.¹⁵

Jo ennen rationalisointitutkimuksen julkistamista oli kaupunginhallitus supistanut kirjaston henkilökunta- ja kirjamäärärahoja tuntuvasti; seurauksena toistakymmentä ylimääräisen kirjastoapulaisen virkaa jouduttiin tilapäisesti lakkautamaan ja sivukirjastojen aukioloaikoja lyhentämään. Välttömästi ennen maaliskuuhuhtikuun vaihteessa järjestettäviä Suomen Kirjastoseuran 50-vuotisjuhllisuuksia ja niiden osalle tulevaa myönteistä huomiota ennakkoiden Saarnio ryhtyi lehdistökampanjaan lisämäärärahojen toivossa ja saikin joissakin lehtiartikkeleissa sympatiaa osakseen. Osa kirjoittajista suuntasi kuitenkin kritiikkiä myös häneen: liikaa ja liian pieniä sivukirjastoja hajottamassa resursseja, tehoton organisaatio, liikaa kallista tietokirjallisuutta kauno- ja lastenkirjallisuuden kustannuksella.¹⁶

Viälä tässä vaiheessa Saarnio ja rationalisointiskomitean puheenjohtajana toiminut apulaisjohtaja Sven Hirn esiintyivät julkisuudessa yksimielisinä. Kumpikin ymmärsi silti, että heidän diagnoosinsa tilanteesta tulisivat eroamaan olennaisesti ja että rationalisointisuunnitelmien julkistamisen myötä myös linjaerot tulisivat päivänvaloon. Uusi asetelma tulisi koettelemaan myös kirjaston henkilökuntaa, jonka jäsenet joutuisivat puntaroimaan lojaaliuttaan ja puolueettomuuttaan.

¹⁵ Hirn 1961, 158–164; Kirjastolautakunnan pöytäkirja 16.12.1959, 214 §.

¹⁶ Ks. esim. *HBL* 28.3.1960; *Nya Pressen* 28.3.1960; *HS* 29.3.1960.

Helmikuun lopulla Kauppi kuuli uutisen, joka vaikutti melkein liian hyvältä ollakseen totta. Edesmenneen apulaiskirjastonjohtaja Mauri Närhen virkaan oli hakenut neljä naista: virkaa tilapäisesti hoitava FK Eila Wirla, väitösluvan saanut Raili Kauppi, FL Sirkka-Liisa Meri ja Turun kaupunginkirjaston johtaja FK Eila Seppälä.¹⁷ Kirjastonjohtaja Saarnio suositteli virkaan Kauppia sekä korkeimman oppiarvon että ”sen tuntemuksen perusteella, jonka olen hakijoista saanut”. Apulaiskirjastonjohtajan paikalla Kauppi pystyisi parhaiten valmistautumaan kirjastonjohtajan virkaan – Saarnio tiesi, että varmuudella vain Kauppi jatkaisi hänen linjallaan, mitä tuli kirjastokerhoihin ja voimaperäiseen kirjastokasvatustyöhön. Kun kirjastolautakunta 24.2.1960 käsitteli hakemukset, sekin kannatti virkaan Kauppia äänin 6–3; Wirla äänestettiin toiselle sijalle äänin 8–1, Meri kolmannelle ja Seppälä neljännelle.

Valinta lähti kaupunginhallituksen vahvistettavaksi, vaihe, joka yleensä oli pelkkä muodollisuus. Kun ehdotus sitten hylättiin, se oli ankara isku Kaupille. Samalla se oli jälleen yksi hälytysmerkki, joka kertoi luottamuspulasta ennen kaikkea Saarnion ja kaupunginhallituksen välillä.

Ei pelkkää juhlaa, mutta sitäkin – ensin keväällä...

Jos kirjaston sisällä esiintyikin eripuraa, siitä vaiettiin ainakin tilapäisesti yhteisen asian merkeissä: Suomen Kirjastoseura täytti huhtikuun alussa 50 vuotta ja juhlinta alkoi jo kuun vaihteessa järjestetyillä Kirjan Päivillä. Helle Kannila, joka monien muiden tehtäviensä ohessa oli myös Kirjastoseuran puheenjohtaja, oli pyytänyt Raili Kauppia aloituspuhujaksi kyseisille luento- ja keskustelupäiville. (Tämä oli melkeinpä perinne: tuoreena maisterina Raili Kauppi oli puhunut kirjastosta ja yksilön kehityksestä seuran 40-vuotiskokouksessa.) Kauppi oli edelleen siinä käsitelyssä, että hän aloittaisi pian työn Hirnin rinnalla kirjaston apulaismohtajana – ja esimiehenä monille niistä kirjastolaisista, jotka istuivat parhaillaan Kauppar-korkeakoulun suuressa luentosalissa muun yleisön joukossa. Hän puhui aiheesta ”Kirjat ja lukeminen”.¹⁸ Laajimmin esitystä referoi *Helsingin Sanomat* alaotsikolla ”Maailmamme avartuminen”:

Fil. lis. Raili Kauppi lähti kehittämään teemaa ”Kirjat ja lukeminen” Schopenhauerin kolmijaosta: kirjat ovat joko pyrstö-, kierto- tai kiintotähtiä. Tähtenlennot ovat lyhytikäisiä, hetken efektejä; kun näemme pyrstötähtien ja sanomme ”Tuolla se on”, se onkin jo ainiaaksi kadonnut. Kiertotähtien vaikutus on pysyvämpää, mutta rajoittuu vain oman aurinkokunnan piiriin. Yksin kiintotähdet säilyvät, ne loistavat omaa valoaan, vaikka saattaakin kestää vuosikausia, ennen kuin ne tulevat näkyviin. Neljännen kirjaryhmän muodostavat taskulamput, jotka eivät syty.

On kirjoja, joilla on ollut vaikutusta maailmanhistorian kulkuun. Eivät

¹⁷ Tästä ja useista muista kirjaston virkajärjestelyihin liittyvistä tiedoista vuosilta 1959–63 olen kiitoksen velkaa H:gin kaupunginkirjaston historiaa kirjoittavalle Mikko Laaksolle, joka luovutti ystävällisesti käyttööni muistiinpanonsa kirjastolautakunnan ja kaupunginhallituksen pöytäkirjoista kys. ajalta.

¹⁸ Esitelmä sisältyy kokoelmaan *RKK2*.

yksin uskontojen pyhät kirjat, vaan myös muutamat tieteelliset ja runoteokset kuuluvat niihin. Homeros, Newton ja Darwin ovat vaikuttaneet sellaistenkin ihmisten ajatteluun, jotka eivät koskaan ole heidän teoksiaan lukeeet. Kirja saattaa muodostua ratkaisevaksi tapahtumaksi ja herättäjäksi ja avartaa jo herännyttäkin; se tarjoaa mahdollisuuden kanssakäymiseen ihmiskunnan suurimpien ja merkitsevimpien henkien kanssa, ajasta ja paikasta riippumatta. Maailmamme on rajattomasti laajempi kuin pelkkä aistein havaittava todellisuus, ja juuri kirjoitettu sana, jonkun muun, ei-läsnäolevan merkki, laajentaa maailmaamme. Näemme kirjojen kautta; sana ”teoria” merkitsee alun perin katselemista. Lukemistapahtuma on aktiivista toimintaa, luomista. Kohtaloomme nähden ei meillä ole valinnanvapautta, mutta lukemiseemme ja ajatuksiimme nähden kylläkin. Peilin tavoin saattaa kirja paljastaa meille itsestämme mahdollisuuksia, jotka muuten olisivat jääneet toteutumatta.¹⁹

Kauppi muistutti myös, ettei lukutoukka ole elämälle vieras, vaan että kirjat ovat ennen kaikkea henkeä eivätkä ainetta kuten ihminenkin, mikä juuri sallii hänen seurustella muiden henkien kanssa ajasta ja paikasta riippumatta. Seuraava puhuja, maisteri Martti Qvist, jatkoi aiheesta todistellen mm. YKK:ssa kootuin tilastoin, että tyypillinen kirjallisuuden harrastaja on pikemminkin henkisesti ja sosiaalisesti aktiivinen moniharrastaja. Vaikka Qvist karsastikin perinteistä ahkeran lukijan nimitystä, mistä *HS*:n tiivistelmän alaotsikko: ”Lukutoukka nitistettiin”, hänen sanomansa pikemminkin täydensi Kaupin näkemystä.

Kaupin kirjastokollegoista Kirjan Päivillä esiintyivät vielä samana torstaina Sirkka-Liisa Meri (psykologia ja kvasipsykologia) ja Ulla Lehtonen (lasten- ja nuortenkirjallisuus) sekä perjantaina Eila Wirla (paneelikeskustelu arvokkaan kirjallisuuden tunnetuksi tekemisestä ja sen lukemisen edistämisestä).²⁰ Kolmen kilpahakijan – Wirlan, Kaupin ja Meren – osumisessa puhujiksi samaan kirjanystävien yhteishenkeä nostattavaan juhlaan oli tahatonta ironiaa. He olivat tunteneet toisensa 1940-luvulta lähtien; Meri (s. 1918), Kauppi ja hieman vanhempi Wirla (s. 1909) olivat kaikki aktiivisia kirjastokerholaisia, Meri ja Kauppi myös jonkinasteisia ystäviä. Ammatillisen paremmuuden mittauttaminen saman viran haulla ajoi kuitenkin ystävyyden edelle, ellei suorastaan ylitse. Yhtenä osoituksena tästä on Meren Kaupille ajoittain lähettämien korttien ja kirjeiden sarja, joka alkaa vuodesta 1945 ja päättyy vuoteen 1960.²¹

Harmillinen ylennys Rikhardinkadulta Kallioon

Vajaa viikko Kirjastoseuran juhlien jälkeen kilpakolmikön asetelma kääntyi pälaelleen, kun apulaiskirjastonjohtajan virkaan nimitettiin kaupunginhallituksen kokouksessa Eila Wirla vastoin kirjastolautakunnan ja Saarnion esitystä. Kauppi, joka oli odottanut 40-vuotissyntymäpäiväkseen iloisempaa uutista, koki joutuneensa vääryyden kohteeksi. Kuukauden verran asiaa harkittuaan hän valit-

¹⁹ *HS* 1.4.1960. Artikkelin pääotsikkona oli niin ikään Kauppia lainaten ”Kulttuurimme on kirjoissa säilyvän tietouden varassa”.

²⁰ Hkk:n vuosikertomus 1960; *HS* 1.4.1960; *Kirjastolehti* 4/1960.

²¹ TaYK RK-arkistoluettelo.

ti ratkaisusta Uudenmaan lääninhallitukseen. Kirjastolautakunta lähetti puolestaan kaupunginhallitukselle Kaupin valitusta tukevan kannanoton.²² Myös Meri valitti omasta puolestaan Wirlan valinnasta lääninhallitukseen, tosin ilman lautakunnan tukea.

Kauppi vetosi valituksessaan toisaalta opillisiin ja tieteellisiin ansioihinsa, jotka ylittivät muiden hakijoiden vastaavat, ja toisaalta ammatillisen kokemuksensa tasaveroisuuteen tai paremmuuteen suhteessa muihin. Wirlan kirjallisuusarvosana oli katsottu vaalissa tärkeämmäksi kuin Kaupin opintosaavutukset ja tieteelliset ansiot, vaikka Kaupin mukaan kirjaston johtotehtävissä juuri laaja ja monitieteinen näkemys oli pelkkää (kauno)kirjallista asiantuntemusta tarpeellisempi.²³ Kaupin esittämä perustelu noudatti saarniolaisen kirjastofilosofian perusideaa: kaikki tieteenalat kuuluvat kirjastotyön piiriin; erityinen paino oli annettava filosofialle, joka pitää sisällään tieteiden ja taiteiden perusteet. Kauppi päätti ajatuskulkunsa hieman piikikkääseen huomautukseen: valtaosalla kirjastoalalla työskentelevistä on kirjallisuushistoriallinen tutkinto, joten siitä on suoranaista ylitarjontaa. Hän toisti tässä itse asiassa Saarnion vanhan tokaisun, jonka mukaan kirjastoon ei kai-vattu lisää sinisukkia.

Kauppi korosti edelleen luokittelukokemustaan. Se edellytti yhtä vaativimmista teoreettisista taidoista kirjastossa ja sisältyi apulaiskirjastonhoitajan tehtäviin. Hän kertoi siirtäneensä henkilökohtaisesti suuren osan kirjaston vanhan luokituksen mukaisesta kirjakokoelmasta uuteen luokitusjärjestelmään, jonka hän oli myös itse laatinut. Virkavalinnassa oli sivuutettu myös hänen bibliografiset ym. julkaisunsa ja keskitytty ainoastaan hänen hoitamiinsa virkoihin. Hän päätti perustelunsa:

... [koska] minut, vaikka olen tieteellisessä suhteessa olennaisesti ansioituneempi ja kirjastoalaan sekä teoreettisesti että käytännöllisesti ainakin yhtä perehtynyt kuin kaupunginhallituksen virkaan nimittämä kanssahakijani, on vastoin voimassa olevia virkain ylentämisperusteita syrjäytetty, on käsitykseni mukaan sanotulla päätöksellä loukattu yksityistä oikeuttani.²⁴

Valituksen käsittelyä odotellessa tekevä aika ei suinkaan käynyt pitkäksi: sairaalasivukirjasto ei hoitanut itseään, yhtä vähän kuin väitöskäsitkirjoitus painoi tai oikoluki itseään. Kaupin aikapulasta kertoo puolen vuoden mittainen esitelmätauko toukokuusta marraskuulle filosofiankerhossa. Logiikankerhoa hän johti kylläkin tunnollisesti ja ryhmäläiset saivat vuoden loppuun mennessä loppuun keskimmäisen osan Russellin ja Whiteheadin *Principia Mathematicasta*. Saavutuksesta kirjoitettiin myös Bertrand Russellille, joka vastauskirjeessään kiitti kerholaisten intoa.²⁵

²² Kaupin valituskirelmä Uudenmaan lääninhallitukselle 2.5.1960; Kirjastoltk:n ptk 18.5.1960, 133 §: "... lautakunta päätti kuitenkin äänin 6–3 todeta, että asettaessaan Kaupin ensimmäiselle sijalle lautakunta piti häntä muita hakijoita pätevämpänä ja sopivampana apulaiskirjastonjohtajan virkaan, ja että lautakunta toivoo kh:n oikaisevan nimitysasian alkuperäisen esityksen mukaisesti."

²³ Kirjastoltk:n ptk 18.5.1960, 133 §, Liite.

²⁴ Kaupin valituskirelmä Uudenmaan lääninhallitukselle 2.5.1960, kirjastoltk:n ptk 18.5.1960, 133 §, Liite.

²⁵ HS (5.11.1962) mainitsi asiasta kirjastokerhon 20-vuotisesta toiminnasta kertoneessa uutisessa: "[Russell] lähetti pari vuotta sitten kirjeen kerholaисille ja kiitti näitä siitä innostuneesta harras-

Osana sairaalakirjastotehtävää Kauppi piti keväällä 1960 kirjastoon liittyviä esitelmää Nikkilässä mielisairaanhoidon erikoistuville sairaanhoitajille. Esitelmäs-tä ”Kirjaston tehtävä” säilyneessä parisivuisessa luonnoksessa korostetaan jälleen yleisen kirjaston merkitystä sivistyslaitoksena. ”Sairaalakirjastotyö Helsingin kaup-punginkirjastossa” valaisee puolestaan tiiviissä muodossa sairaalakirjastotoimintaa, kirjavalinnan tavallista ankarampia periaatteita (esim. itsemurhasta tai lääkärin virheistä kertovaa kirjallisuutta kehoitetaan välttämään) ja potilaan tilanteen on-gelmia (pitkästyminen, epätietoisuus toipumisesta ja pois pääsystä ym.).²⁶

Kauppi jatkoi Rikhardinkadulta käsin määräämäänsä sairaalasivu-kirjaston hoitajana kesäkuun alkuun saakka, minkä jälkeen hänet siirrettiin johta-maan virkaatekevänä Kallion sivukirjastoa. Siirto saattoi olla Saarnion yritys sekä parantaa suosikkinsa Kaupin että heikentää Meren mahdollisuuksia apulaisjohtajan virkaa koskevassa valitusprosessissa: sivukirjastonjohtajalla ja apulaiskirjastonjoh-tajalla oli yhtäläiset pätevyysvaatimukset, kun taas sairaalasivukirjastonhoitajalta (mihin virkaan Meri palasi Kalliosta) ei edellytetty samaa pätevyyttä.²⁷

Vastuiden myötä kasvoivat myös tulot. Viransijaisuus sairaalakirjastonhoitaja-na oli jo nostanut Kaupin palkkaa tuntuvasti ja sivukirjastonjohtajana hän ansaitsi melkein tuplasti sen minkä opiskeluneuvojana.²⁸ Ennen pitkää hän alkoi harkita tilavamman kodin ostoa Töölönkadun vuokra-asunnon tilalle – ei itselleen vaan koko perheelle.

Hänellä ei ollut tässä vaiheessa aikomusta jättää kirjastoa saati Helsinkiä. Siir-ryttyään Kallioon hän lieene siksi seurannut vain puolinaisella kiinnostuksella ta-pahtumia muutaman korttelin päässä Franzéninkadulla. YKK:n lähtö Kalliosta Tampereelle kesällä 1960 oli kuitenkin maan korkeakouluhistoriassa liki ainut-kertainen tapahtuma, ellei lasketa suuriruhtinaskauden aikaista yliopiston siirtoa Turusta Helsinkiin (minkä oli tehnyt tarpeelliseksi Turun palon ohella senaatin aiempi muutto uuteen pääkaupunkiin). Teknillisen Korkeakoulun vuonna 1955 alkanut muutto kantakaupungista Otaniemeen ei sekään ollut yhtä radikaali liike kuin YKK:n siirto Tampereelle.²⁹

Kirjasto-opin lehtori Helle Kannila suhtautui YKK:n muuttoon huomattavas-ti optimistisemmin kuin valtaosa sen oppilaista ja opettajista, joiden mielikuvissa Yhteiskunnallinen korkeakoulu lähti maakuntaan tekemään hidasta kuolemaa kir-jastojen, tuntiopettajien ja opiskelijoiden puutteesta. *Kirjastolehden* pääkirjoituk-sessa elokuussa 1960 Kannila muistuttaa tilanahtaudesta Franzéninkadulla, jossa lukusalikin jouduttiin ottamaan välillä opetuskäyttöön, ja toisaalta Tampereella odottavista uusista tiloista.³⁰ Myöskään helsinkiläisopiskelijoiden valitus lisäänty-

ruksesta, jolla he olivat tutkineet hänen kolmiosaista matemaattisen logiikan teostaan.” Asiasta mainitsi myös *US* 12.11.1962.

²⁶ Esitelmä sisältyy kokoelmaan *RKK2*.

²⁷ Kirjastolautakunnan ptk 24.2.1960, 48 §; ptk 18.5.1960, 133 § ja 134 § liitteineen; TaY keskus-arkisto, Raili Kaupin nimikirja.

²⁸ Vuonna 1958 hänen tulonsa esitelmäpalkkioineen ym. pikkulisineen olivat n. 700 000 markkaa. Vuonna 1960 ne olivat jo 1 200 000 markkaa.

²⁹ Suomen Teknillisen Korkeakoulun aloittaessa muuttonsa, joka kesti aina 1970-luvulle, Otanie-men alue oli vielä tarkoitus liittää Helsinkiin; vasta myöhemmin se päättyi Espoon kaupungille (per. 1972).

³⁰ ”Kirjastokoulutuksen siirtymässä Tampereelle”, *Kirjastolehti* 8/1960.

neistä kustannuksista ei saanut Kannilalta myötätuntoa osakseen: ”... näin tulevat pääkaupunkilaiset vain samaan asemaan missä useimmat muut ovat aikaisemmin olleet.” Kun YKK oli lisäksi perustanut toisen kirjasto-opin lehtorinviran Kannilan lehtoraatin rinnalle, niin ”uusi vaihe on näin Suomen kirjastonhoitajien koulutuksessa alkanut”. Kannilalle itselleen tehdaskaupunki Näsi- ja Pyhäjärven välisellä kannaksella oli entuudestaan tuttu hänen käytyään Tampereen suomalaisen tyttökoulun vuosina 1906–1914.

Pohjoismainen kesäakatemia

Työ kirjastossa, väitöskirja, jokaviikkoisen logiikankerhon vetäminen ja filosofiankerhon kokoukset milloin kuulijana, milloin puhujana – Kauppi ei varsinaisesti kärsinyt tekemisen puutteesta. Yhtä kaikki hän oli hakeutunut pian Venetsian kongressin jälkeen syksyllä 1958 mukaan Pohjoismaisen kesäakatemia eli NSU:n (Nordisk sommaruniversitet; per. 1950) toimintaan. Hän kiinnostui siitä arvatenkin puhuttuaan asiasta kongressin yhteydessä joko Veli Valpolan tai Sven Krohnin kanssa, kumpikin kun vaikutti myös kesäakatemiassa. Ensimmäinen mainittu edusti analyttistä filosofiaa ja toinen hermeneuttis-fenomenologista suuntausta, ja vaikka Krohn oli tullut tunnetuksi kriittisestä suhtautumisestaan loogisen empirismin perintöön,³¹ kesäakatemia opintopiireissä he osallistuivat kumpikin tahollaan yhteisesti valittujen yleistemojen selvittelyyn.

Yliopistoissa analyttinen ja hermeneuttis-fenomenologinen ajatussuunta – joista ensimmäinen hallitsi anglo-amerikkalaista ja jälkimmäinen mannermaista filosofiaa – saattoivat elää paljolti omissa todellisuuksissaan. Sen sijaan NSU:n kaltaisissa ekumeenisissa tutkijayhteisöissä eristäytyneisyyttä vastaan kamppailtiin monella tavalla. Ajatussuuntien, tiedekuntien, opettajien ja oppilaiden, sukupolvien ja sukupuolten yhtä hyvin kuin tieteidenkin välisten raja-aitojen kaataminen ajankohtaisten ja tärkeiden yleistemojen ratkaisemisen nimissä vetosi myös Kauppiin, jonka tullessa mukaan syksyllä 1958 Valpola aloitti viidettä ja Krohn kolmatta vuottaan.³²

Kummalle ansio Kaupin kiinnostuksen herättämisestä kuuluu, on lähinnä retorinen kysymys. Venetsian jälkeen Sven Krohnista, joka oli vastikään korvannut Turussa J. E. Salomaan teoreettisen filosofian professorina, tuli vuosina 1958–63 kirjastokerhon vakituinen vierailija yli kolmellakymmenellä intialaista filosofiaa ja filosofista antropologiaa käsitelleellä esityksellä. Toisaalta Kauppi, joka aloitti lukuvuoden 1958–59 rivijäsenenä NSU:n Helsingissä vaikuttaneessa opintopiirissä, ei kokenut fenomenologista näkökulmaa omakseen vaan pyrki Valpolan lailla selvittelemään ongelmia analyttisen filosofian keinoin.

Käytännön esimerkin NSU:n tutkijoita yhteen tuovasta luonteesta Kauppi sai

³¹ Sven Krohn (1903–1999) oli vuoden 1949 väitöksessään arvostellut juuri kyseisen valtafilosofian metafysiikkavastaisuutta ja näkemystä filosofiasta pelkkänä kielen kritiikkinä, minkä lisäksi hän oli käynyt asiasta sanasotaa mm. Oiva Ketosen kanssa *Suomalaisessa Suomessa* (numerot 7–9/1950).

³² *Kuka kukin on* 1964; Valpolan rehtorihakemus 12.3.1960 NSU:lle, kesäakatemia keskusarkisto Århusissa, Fb1. ”Det har altid været karakteristisk for NSU, at det behandlede AKTUELLE og VIGTIGE emner.” (Kirstine Borum vuonna 1981, *Nordisk Forum* 27, 36.)

seuraavalla lukuvuodella. Hän johti yhdessä Jaakko Hintikan kanssa piiriä ”Ihminen ja kone”, jonka tutkimusaiheena oli ajattelun koneellinen tai mekaaninen puoli (”Tänkandets maskinella sida”). Se ja Sven Krohnin Helsingissä ja Turussa johtamien piirien käsittelemä aihe ”Ihmistä koskeva filosofinen ja empiirinen tietämys” liittyivät molemmat kesäakatemian vuoden yleistemaan ”Ihminen aikamme tieteen valossa”.

Lauri Routila, Krohnin oppilas ja myös uusi kesäakatemia-alainen, sittemmin mm. Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen professori, muistelee Kaupin osallistuneen jo vuonna 1959 kesäakatemian kesäkokoukseen Tanskan Hillerødissä. Routila, joka oli tutustunut Kauppiin työskennellessään kesällä 1957 Helsingin kaupunginkirjastossa, kertoo:

Tapasin nyt uudelleen myös Raili Kaupin, joka muisti minut heti ja tiedusteli ystävällisesti kuulumisiani. Olin koko kesän kirjoittanut vahvasti heideggerilaista laudaturtyötäni Nietzschein filosofiasta ja olin jo saamassa sen valmiiksi. Muistan vain, että keskustelimme usein lounaustauon lopulla Folkshögskolanin pihamaalla kahvia juoden ja tupakoiden, kuten kesäakatemiasa oli tapanakin, nurmikolla istuen. Raili Kauppi poltti voimakkaasti tuoksuvia, tummia savukkeitaan pitkän hopeisen imukkeen kautta. Hänen väitöskirjansa Leibnizista

Syksyllä 1967–68 ilmeisesti lehdistölle kirjoitettu tiedote kesäakatemian historiasta ja toiminnasta:

Pohjoismainen Kesäakademia perustettiin 12.–16.8.1950 Lysebusssa Oslon lähellä pidetyssä kokouksessa, jonne oli kerääntynyt yliopistomiehiä kaikista viidestä pohjoismaasta. Kesäakatemia tarkoitus on kehittää pohjoismaista tieteellistä yhteistyötä, vaikuttaa yliopistojen ja korkeakoulujen keskuudessa laajentamalla eri tieteiden näköaloja, levittämällä tietoa niiden metodisista eroista, rajakysymyksistä ja yhteisistä perusprobleemoista sekä aikaansaamalla eri tieteiden edellytysten ja ongelmanasettelujen kriittistä tarkastelua. Osanottajat edustavatkin paitsi koko tieteellistä asteikkoa professoreista varttuneimpiin opiskelijoihin myös käytännön palveluksessa olevia ts. niitä, jotka joutuvat saatua tutkimus- yms. tuloksia soveltamaan.

Kesäakademia toimii siten, että eri korkeakoulu-kaupungeissa (yhteensä 19:ssä kaupungissa) toimii opintopiirejä, jotka käsittelevät jotain sovittua aiheeltaan kuitenkin suhteellisen laajaa yhteistä teemaa. Nämä teemat on yleensä valittu siten, että mahdollisimman monen tieteenhaaran puitteissa voidaan muodostaa tällainen piiri. Tämän lisäksi on joitain työryhmiä, jotka jatkavat muutamien edellisinä vuosina toiminnassa olleiden opintopiirien työskentelyä kuitenkin suppeahkoissa puitteissa. Kesäisin

kokoonnutaan n. kahden viikon pituiseen kesäkokoukseen, jossa suoritetaan yhteenveto talven toiminnasta ja keskustellaan yhteisistä ongelmista. Tämän lisäksi kesäkokouksen ohjelmaan sisältyy runsaasti yleisiä alustuksia, kulttuuriesityksiä ja ekskursioita. Kesäkokoukset pidetään vuorotellen kussakin maassa.

... niissä korkeakoulu-kaupungeissa, joissa Kesäakademia toimii, on paikallisosaston hallitus. Tampereen paikallisosaston puheenjohtajaksi valittiin kesällä 1967 prof. Raili Kauppi. (Lähde: NSU:n keskusarkisto, Århus, Tanska; kirjoittaja tuntematon tamperelaisjäsen.)

Pohjoismaisesta kesäakatemiasa julkaistut 15-, 30- ja 50-vuotishistoriikit: *Informasjon fra Det Nordiske Sommeruniversitet* 3/1965 (M. Blegvad: ”Sommeruniversitetet 15 år – et tilbageblik”); *Nordisk Forum* nr. 27 vol. 15, 3/1981 (teema ”Universitet, videnskab og samfund”); *Kritik og krise. Nordisk Sommeruniversitet i 50 år*, toim. T. D. Johansson et al., 2000. Ks. myös *Information fra Nordisk sommeruniversitet* 2/1968, joka sisältää luettelot kaikista siihenastisista kesäkokouksista, opintopiireistä, työryhmistä, suunnitteluryhmistä ja symposioista.

ilmestyisi seuraavana vuonna. Toisinaan hän istui nurmikon reunalla lukemassa sen oikovedosta tai käsikirjoitusta, en muista kumpaa.³³

Routila oli suositellut Kaupille Heideggerin *Sein und Zeitia* jo 1957 kirjastossa, mutta tämä ei vaikuttanut erityisen kiinnostuneelta fenomenologiasta. Huolimatta ystävystymisestään suomalaisen fenomenologian johtohahmon Sven Krohnin kanssa hän ei perehtynyt laajemmin fenomenologiaan tai hermeneutiikkaan ennen kuin omien filosofioppilaiden ohjaaminen teki sen välttämättömäksi 1970-luvulla.

Kolme varausta edelliseen on kuitenkin esitettävä. Ensinnäkin aiemmin mainittu sananvaihto maisteri Salosaaren kanssa aiheesta ”essenssi vastaan eksistenssi” kevään 1959 kirjallisuuserkossa näyttää vaikuttaneen siihen, että Kauppi pyrki selventämään kantaansa pari vuotta myöhemmässä kerhoesitelmässään ”Ihmisen olemisesta” (1961).³⁴ Siinä hahmottelemassaan ihmiskäsityksessä hän samaisti ihmisen olemuksen yleisinhimilliseen, mikä hänellä tarkoitti ihmisen järjenkykyä,³⁵ ja piti yhtenä eksistenssifilosofian heikkona kohtana juuri yleisinhimillisen jättämistä taka-alalle. (Toinen heikkous, joka pisti hänen loogikonsilmäänsä, liittyi epätas-mälliseen kielenkäyttöön. Sitä ilmensi mm. päätelmä: jos ihmisenä oleminen on tiluatiiossa olemista, niin ihminen on tiluatio.³⁶ Häntä häiritsivät myös sellaiset iskulauseenomaiset, perulauseina esitetyt ilmaukset kuin ”ihminen on vapautensa” ja ”ihminen on eksistenssinsä”.). Kuitenkin hän näki eksistenssifilosofian myös valaisevan toista ihmisenäkemyistä, jota hän oli itsekin viljellyt lauseen ”tule siksi, mikä olet” muodossa. Siinä tarkoitettu ihmisen oleminen ei ole muuttumatta olemista vaan *ihmiseksi tulemista*, mikä tarkoitti juuri yksilöllisen minuuden muotautumista elämän valinnoissa ym. olemassaolossa.

Toiseksi, ja yllä mainittua satunnaista kiistaa olennaisemmin, Kaupin ajatte-luun vaikutti kuitenkin Sven Krohn, joka tunsu myös Uuno Saarnion vuosien ta-kaa teosofian piiristä. Ainakin osaksi Krohnin opastuksella Kauppi suuntautui ennen pitkää 1. maailmansodan kärsimyksestä syntyneeseen filosofiseen antro-pologiaan, jonka menetelmä oli paljolti fenomenologinen ja jonka yhden suunnan muodosti eksistenssifilosofia.³⁷ Ihmistä koskevat kysymykset olivat kiinnostaneet Kauppiä aina, mutta analyttinen filosofia ei ollut tarjonnut hedelmällisiä välinei-tä niiden käsittelyyn.

Kaupin ystävyys Krohnin kanssa kesti ensin mainitun kuolemaan saakka. Filo-sofian ohella sitä syvensi kummankin rakkaus runouteen. Kauppi vastasi Krohnin

³³ LRo.

³⁴ Esitelmäluonnos, TaY RKA, Bab 3.

³⁵ Kauppi tukeutui lähinnä klassisen filosofian (Platon, Leibiz, Kant) ajatukseen yleisestä järjen-kyvystä, mutta etsi sille lisäavvjiä mm. Cassirerin ”symboliuniverson” ja Rilken ”sisävaruuden” ideista, kenties myös, tosin suurin varauksin, esim. Jungin kollektiivisen tiedostamattoman arkkityypiteoriasta.

³⁶ Situaatton problematiikkaa myöhemmin selvitetty Lauri Rauhala sai 1959 Kaupilta opiskelu-neuvontaa kirjastossa, joten kenties hän tutustutti Kaupin kyseiseen ajatuskulkuun. (Ks. RKK2, 182.)

³⁷ RKK3.1, 295. Ks. filosofisesta antropologiasta yleisemmin esim. RKK2, ”Sivistyksen yksey-s” (1964), ”Kirjastotiede ja filosofia” (1982), ”Tieto, tiedon puute ja tiedon käyttö” (1982), ”Kir-jasto sivistyslaitoksena” (1988), RKK3.1, ”Arvoista ja ideaaleista filosofisessa antropologiassa” (1985), ”Ihmisestä eksistenssifilosofian valossa” (1986) sekä RKK3.2, ”Rationaalisesta” (1973), ”Arvot, tavoitteet ja ihmiskuva yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohtina” (1982), ”Filosofisia näkökohtia sosiaalityössä” (1982) ja ”Huomautuksia symbolisesta universonista” (1991).

kirjastokerhovierailuihin vierailemalla puolestaan Turussa. Lauri Routila muistellee näitä aikoja:

Seuraavina vuosina Raili Kauppi vieraili yleensä kumpanakin lukukautena sekä laitoksellamme että samalla kesäakatemian piirissä. Vierailijoita laitoksessamme kävi yleensäkin runsaasti. He luennoivat päiväsaikaan yliopistolla ja illalla kesäakatemian piirissä. Sven Krohnin muutettua perheineen Turkuun kokouksia pidettiin hänen kotonaan, vanhan yliopistorakennuksen paikalle nouseen suuren talon ylimmässä kerroksessa. Mieleeni on erityisesti jäänyt istunto, jossa Raili Kauppi luki tieteenfilosofiasta kirjoittamansa laajahkon esityksen ja josta välillemme sukeutui kiivaskin väittely. Esitelmässään hän oli luonnehtinut tieteellisiä lainalaisuuksia induktiivisiksi yleistyksiksi. Tähän tietysti oitis tartuin. Nimitin sitä loppuun kalutuksi akateemiseksi näennäisopiksi, oppikirjafilosofiaksi, joka antoi vääristyneen kuvan tieteestä. Noihin aikoihin olin ruvennut formuloimaan käsityksiä, joita myöhemmin opin yhdistämään Peircen abduktioon ja liittämään lopulta teoriaan refleksiosta ja projektiosta, teoriaan jota paljon myöhemmin esittelin tutkielmassani *Reflexion und Projektion* sekä suomeksi mm. kirjassani *Miten teen tiedettä taiteesta*. En muista miten keskustelujemme lopulta kävi, mutta sellaista vastakkainasettelua siinä pääsi syntymään, että lienemme vaihtaneet pari kirjettäkin aiheesta. Ikävä vain etten ole onnistunut löytämään niitä papereitteni joukosta.³⁸

Kolmas varaus edellä esitettyyn toteamukseen siitä, että Kauppi perehtyi ystävänsä Sven Krohnin edustamaan filosofian suuntaan vasta 1970-luvun puolella, todetaan tässä vain alustavasti, koska sen lähempi perustelu käy päinsä vasta elämäkerran jälkimmäisessä osassa: Kaupin harjoittamassa muodossa intensionaalisen logiikan metodi tuli osittain lähelle fenomenologis-hermeneuttista filosofiaa. Huomattavin esimerkki tästä oli hänen väitöksensä, jossa hän pyrki analysoimaan ja ymmärtämään Leibnizin logiikkaa ensi sijassa sisältä käsin ja sen oman käsittejärjestelmän ehdoilla – ratkaisu, johon väitöksen tarkastajat eivät suhtautuneet yksinomaan myönteisesti.

Osallistuminen kesäakatemian toimintaan ja siellä vallitseva epämuodollinen, akateemisista kuvioista monessa kohdin edukseen poikkeava ilmapiiri innosti Kauppia – esimerkiksi teittittelystä oli luovuttu alun alkaen ja viihtyvyttä luotiin vapaamuotoisella pukeutumisella ja kesäkokousten runsaalla retki- ja viihdetarjonnalla – ja auttoi häntä tarttumaan tuoreisiin tieteenteorian ja käsitte-logiikan kysymyksiin. Hän koki saman mistä kesäakatemian toimintaan samaan aikaan osallistunut Kirstine Borum kertoi NSU:n 30-vuotishistoriikissa:

Löysin majapaikkani, jonka jaoin kahden muun naisen kanssa; yksi oli ruotsalainen, toinen suomalainen. Edustimme kolmea eri tieteenalaa ... Kolme eri kansallisuutta ja kolme erilaista tieteellistä suuntautumista yhdessä pikkuisessa huoneessa. NSU tiesi todellakin mitä teki. Yhteispohjoismaisuus ja tieteidenvälisyys ovat NSU:n avainsanoja – ja se noudattaa niitä niin teoriassa kuin käytännössäkin.

... Se oli vitamiiniruiske muuten niin yksitoikkoisessa akateemisessa elämässä. Kirjoitin kotiin siitä miten kesäkokous INSPIROI minua...

Kesäakatemiassa koin oman (erillisen) tieteellisen panokseni laajemmasta

³⁸ LRo.

näkökulmasta. Kykenin tavallaan käyttämään kokemuksiäni ja tietämystäni suuremmassa asiayhteydessä.³⁹

Vuoden 1960 kesäkokous Norjan Hankøssä pidettiin tavan mukaan viikon 31 tienoilla heinä-elokuun vaihteessa. Kauppi puhui omassa tutkimusryhmässään aiheesta ”Logiset antinomiat”.⁴⁰ Hän pyrki osoittamaan intensionaalisen logiikan tuella, miten paraskaan kone ei kykene enempään kuin mitä sen käyttämä kieli sallii. Sellaiset kielelliset umpikujat kuin ”Valehtelija” tai Russellin paradoksi voidaan selvittää vain käsitteiden, ei kielen tasolla. Ihmistä ei sido mikään yksittäinen kieli, kun taas kone voi toteuttaa kalkylointejaan vain sille annetun kielen varassa. Kauppi viittaa esitelmässään edustamaansa ”vanhanaikaiseen” platonismiin, jossa käsitteet ovat jotakin kielellisistä symboleista riippumatonta. Vaikka nominalistit olettavat ristiriidattoman symbolikielen olevan logiikassa olennaisinta, ei loogisesta järjestelmästä tavata puhua ilman, että kyseiselle järjestelmälle osataan antaa jokin tulkinta ja siten sen merkeille jokin merkitys.

Seuraavan lukuvuoden tutkimusaiheeksi valittiin kesäkokouksessa ”Gränsvegens kapliga problem”, minkä ilmeisesti sai ymmärtää joko rajatieteellisyys-termin paranormaaliin tai yksittäistieteiden välimaastoon viittaavassa merkityksessä. Vuoden 1961 kesäkokouksen pitopaikaksi päätettiin Sigtuna Ruotsissa.

... ja sitten syksyllä juhlittiin kirjastoa

Lokakuussa kirjastoväen elämään toivat valoa ja vaihtelua Helsingin kaupungin-kirjaston 100-vuotisjuhlrat. Tapahtumaa pohjustettiin juhlapäivän alla pääkirjastossa pidetyllä tiedotustilaisuudella lehdistön, radion ja television edustajille ja sitten Kaupunginkellarissa pohjoismaisille kutsuvieraille, kirjastolautakunnalle ja kaupungin edustajille tarjotuilla päivällisillä. Merkkivuoden kunniaksi julkaistiin myös Sirkka-Liisa Meren, Sven Hirnin ja Bo Carpelanin kotimaisilla kielillä toimittama kirjanen ”Helsingin kaupunginkirjasto 1860–1960”.⁴¹

Raili Kauppi osallistui tiedottamiseen ja häntä haastateltiin muiden joukossa niin lehtiin kuin radioonkin, mutta hänen roolinsa juhla järjestelyissä jäi muuten vähäiseksi. Pelkän symboliarvon ohessa 100-vuotisjuhlilla oli hänelle kuitenkin myös omakohtaista merkitystä. Ne tarjosivat tilaisuuden harjoittaa toisaalta suhdetoimintaa päättäjien ja suuren yleisön suuntaan ja toisaalta mitata saarniolaisen kirjastosivistysajattelun kannatusta ja verrata sitä rationalisoimissuunnitelmiin kohdistuvaan kannatukseen. Kauppi ei kenties ollut yhtä ehdoton esimerkiksi sivukirjastojen määrän säilyttämisen suhteen, mutta kirjaston sivistystehtävän kohdalla hän oli täysin Saarnion linjalla.

Varsinainen juhlapäivä, lauantai 8.10.1960, alkoi aamupäivän vastaanotolla pääkirjastossa, jossa Saarnio ja apulaisjohtajat Wirla ja Hirn tervehtivät onnittelijoita.

³⁹ Borum 1981, 37–38 (suom. IK).

⁴⁰ Suomennos esitelmästä ”De logiska antinomierna” sisältyy kokoelmaan *RKK4*.

⁴¹ Hkk:n vuosikertomus 1960. Alun perin tarkoituksena oli ollut julkaista apulaiskirjastonjohtaja Närhen laatima historia Helsingin kirjastotoiminnan alkua ajoista, mutta käsikirjoitus oli jäänyt hänen kuollessaan viimeistelyä vaille. Se ilmestyi vuonna 1963 Sven Hirnin toimittamana nimellä *Lukuseurasta kansankirjastoon*.

Päiväjuhlassa Helsingin yliopiston juhlasalissa oli arvo- ja kutsuvieraiden ohella läsnä kaupunginkirjastosta vapaapäivän saanut henkilökunta lähes koko vahvuudessaan. Kepeiden musiikkiesitysten ja onnitelujen vastapainona kirjastonjohtaja Saarnio piti juhlaesitelmän aiheesta ”Kirjaston synty ja olemus”.⁴² Paitsi sopivaa juhlapuheen aihetta, paneutuminen kirjaston historiaan ja perusluonteeseen antoi hänelle tilaisuuden selvittää kirjastonäkemystään ja vastata hänen linjaansa vastaan mm. lehdissä keväällä esitettyyn kritiikkiin.

Saarnio luonnehti puheensa alussa idealistista ihmiskäsitystä ja klassista näkemystä kirjaston tehtävästä, joiden kummankin hengessä Helsingin kansankirjasto aikanaan perustettiin. Edellisen ansiosta kirjastosta luotiin kaikille avoin laitos ja jälkimmäinen antoi kansan sivistämiselle suunnan: totuuteen johtavan tiedon yleiseksi tekeminen. Kirjastojen perustamisella ”voidaan ylläpitää ja yhä laajentaa sitä piiriä, joka pääsee näistä arvoista osalliseksi”. Saarnion näkemyksessä kirjaston tuli mennä myös konkreettisesti lähemmäs ihmisiä, mikä edellytti pikemminkin sivukirjastojen määrän lisäämistä kuin kriitikoiden vaatimaa keskittymistä vähempään mutta suurempaan.

Arvotoreettisiin tutkimuksiinsa tukeutuen Saarnio painotti, että sivistyneessä yhteiskunnassa kirja ja kirjasto ovat itseisarvoja (tapansa mukaan hän käytti sanaa itsearvo), ja että kaikkien itseisarvojen pyrkimyksenä on toteutua ja yleistyä. Tästä hän eteni tarkastelemaan lähemmin kirjaston perusolemusta tiedon levittäjänä. Häntä oli kritisoitu myös tietopuolisen kirjallisuuden suosimisesta kaunokirjallisen kustannuksella, mitä painotusta hän perusteli seuraavasti: ”Kansankirjasto ei kuitenkaan periaatteessa ole juuri koskaan tarkastellut käyttäjiään vain kollektiivisesti ns. kansana, jonka sivistyspyrkimyksille ja tiedonhalulle olisi asetettava ennakolta määrätyt suhteellisen suppeat puitteet, vaan kehittyvinä yksilöinä, joilla sekä idealistisen että klassillisen näkökannan mukaan täytyy olla oikeus kehittyä henkisten mahdollisuuksiensa sallimaan täyteen kypsyyteen.”⁴³

Esitelmän otsikkoa seuraten Saarnio selvitteli puheessaan edelleen erilaisia kirjastotyyppejä: tieteellinen ja kansankirjasto, yksityinen ja yleinen kirjasto, arkisto- ja käyttökirjasto. Viimeksi mainittua erottelua hän valotti väline- ja itseisarvoisuuden käsiteparilla: vaikka yksittäisellä, korvaamattomalla arkistokappaleella on esineenä itseisarvo, niin sellaisena se on useimpien ihmisten tavoittamattomissa, kun taas käyttökirjoilla on fyysisinä esineinä pelkkä välinearvo ja kuitenkin niillä välitetään jokaiselle itseisarvoista henkistä sisältöä.

Yliopistosta juhlaväki siirtyi vielä kaupungintaloon, jossa kaupungin järjestämää vastaanottoa isännöi ylipormestari Aho.⁴⁴ Kaiken kaikkiaan juhlat olivat nostaneet onnistuneesti kaupunginkirjaston profiilia ja valaneet yhteishenkeä epävarmaan tulevaisuuteen tähyävän henkilökunnan keskuuteen. Mutta vaikka Saarnio oli hyödyntänyt tarjoutuneen PR-tilaisuuden tehokkaasti, hän ei onnistunut vaikuttamaan olennaisesti kirjaston tulevaan kurssimuutokseen.

⁴² Hkk:n vuosikertomus 1960; Saarnion esitelmä julkaistiin *Kirjastolehden* joulukuun numerossa (10/1960).

⁴³ Saarnio 1960, 287.

⁴⁴ Hkk:n vuosikertomus 1960.

Kohti väitöstä

Raili Kauppi oli saanut väitöskirjansa oikovedokset korjattua elokuussa, kirjoittanut alkulauseen ja lähettänyt teoksen painoon. Tutkimus sai Filosofisen yhdistyksen *Acta Philosophica* -sarjassa numeron 12 ja jäi sen viimeiseksi julkaisuksi – tosin vain siinä mielessä että yhdistyksen nimi muutettiin seuraavana vuonna Suomen filosofiseksi yhdistykseksi.⁴⁵

Kallion sivukirjaston johtaminen, väitöksen toimitustyö ja raskaasta kirjoitusurakasta toipuminen selittävät kenties tauon kerhoesitelmien pidossa marraskuun alkuun saakka. Kauppi ei myöskään opiskellut väitöksen alla uusia asioita, mikä oli tyypillinen kimmoke esitelmille. Mutta väitöspäivän lähestyessä hän tarvitsi taas tuntumaa elävään yleisöön. Hän aloitti 2.11. esitelmällä Leibnizista psykologian historiassa Kallion psykologian kerhossa, jonka hän oli saanut hoitoonsa sivukirjaston mukana.⁴⁶ Hän puhui Leibnizista myös Nikkilän sairaalakirjaston kerhossa, jonka toiminnasta ansio lankesi varsinaisen kerhojohtajan, amanuenssi Kyllikki Lindeqvistin ohella myös sairaalan ajoittaiselle potilaalle Lasse Heikkilälle.⁴⁷ Vuosikymmenen vaihteessa Heikkilän ongelmat olivat ylittämässä hänen ja läheisten voimat. Vaikutus näkyi myös hänen ja Kaupin ystävytydessä. Aila Meriluoto muistelee:

Elin tuolloin hyvin myrskyistä aikaa Lasse Heikkilän yhteydessä, se päättyi siihen että Lasse drastisesti poliisien toimesta haettiin minun asunnostani melisairaalaan. Varmasti tämä kaikki teki minut hyvin itsekeskeiseksi joten en ollut kovin avoin tajuamaan ympärilläni olevia ihmisiä ja heidän laatuun. Muistan kyllä että Raili Kauppi kyseisen tapauksen jälkeen istui kotonani ikään kuin siirtäen äidillisyytensä Lassesta minuun. Tarjosin hänelle taskulämmintä kuohuviiniä – yäk! – mutta minulla ei ollut jääkaappia! Pieni poikani (8-vuotias) nappasi yhtäkkiä juuri täyttämäni pikarin ja tyhjensi sen. Nauroimme hillittömästi – se oli ainoa kerta jolloin näin Railin niin vapautuneena. Tosin hän itse asiassa vaikutti aina vapautuneelta, tai ainakin rauhalliselta, harmoniselta, itsensä kanssa sovussa olevalta. Mutta tuo vaikutelma taisi johtua vain siitä etten todella tuntenut häntä.⁴⁸

Meriluoto esitelmöi itse noihin aikoihin Kallion kirjallisuuserhossa Harry Martinsonin *Aniarasta*, jonka käännösurakkaan hän oli äskettäin ryhtynyt. Kaupin ajatukset olivat puolestaan keskittyneet omaan tutkimukseen:

Raili Kauppi itse puhui mielellään tekeillä olevasta väitöskirjastaan, muistelen hänen pitäneen Leibnizista julkisen esitelmänkin kirjastossa. Hän lahjoitti aikanaan myös minulle kappaleen (”Aila Meriluodolle ystävytydessä Raili Kaup-

⁴⁵ *Acta*-sarja jatkui nimellä *Acta Philosophica Fennica*; yhdistyksen vuosikirjasarjassa *Ajatus* ei ilmestynyt lainkaan vuonna 1961, vaan vuoden 1960 numeroa 23 seurasi vuonna 1962 numero 24.

⁴⁶ Kallion kirjallisuuserhoa ja 1950-luvun lopulla myös psykologiankerhoa oli johtanut Eila Wirila. Molemmat kerhot otti johtoonsa vuoden 1960 alussa Meri, jota Kauppi seurasi kesäkuussa. (Hkk:n vuosikertomukset.)

⁴⁷ Hkk:n vuosikertomukset; Pekonen 2002, 144–146.

⁴⁸ AM 29.9.1999.

pi”), se on kirjahyllyssäni, mutta en yhtään muista koska sen sain. Luulin että hän lähetti sen minulle Ruotsiin (muutin sinne 1962), mutta kirjahan näky ilmestyneen jo paljon aikaisemmin.⁴⁹

Marraskuun puolivälin tienoilla Kauppi sai kuulla, että hänen ja Meren valitukset oli hylätty lääninhallituksessa.⁵⁰ Wirlan virkanimitys oli siten vahvistettu, kun taas Kauppi jäi hoitamaan Wirlan vanhaa virkaa tilapäisen työntekijän nimikkeellä. Syistä jotka selviävät myöhemmin Kauppi jäi pettymyksekseen jatkossakin vaille vakinaista virkaa (paluu opiskeluneuvojan virkaan ei liene tullut kysymykseen, koska se olisi merkinnyt huomattavaa palkanalennusta), mikä sittemmin painoi vaa’assa hänen punnitessaan kokemuksiaan kirjastouralta ja päättäessään siirtyä Tampereelle Yhteiskunnalliseen korkeakouluun.

Kuten edellä on jo todettu, lähtö ei kuitenkaan ollut vielä vuoden 1960 lopulla Kaupin suunnitelmassa; yhtenä merkinä tästä hän lähti joulukuussa mukaan vuoden 1962 Nuorten Kirjapäiviä varten perustettuun järjestelytoimikuntaan. Hänen ohellaan kirjastojäseniksi valittiin Sven Hirn, Eila Wirla ja Ulla Lehtonen; toimikuntaan valittiin myös mm. kirjastoneuvos Helle Kannila, kouluneuvos Paa-vo Kuosmanen ja valtion kirjastotoimiston johtaja Kaarina Ranta.⁵¹

Väittely Leibnizista

Aiemmin on jo kuvattu, miten lisensiaatintyöhön liittyneet intensionaalisen logiikan tutkimukset saivat Kaupin perehtymään lähemmin Leibnizin logiikkaan ja valitsemaan sen lopulta väitöskirjan aiheeksi. Samoin on mainittu seikat, joiden johdosta hän koki tarpeelliseksi matkustaa Saksaan tutustumaan Leibnizin alkuperäiskäsikirjoituksiin. Kaupin väitöstä *Über die Leibnizsche Logik* arvioidaan logiikan näkökulmasta kokoelmassa *RKK4*.⁵² Seuraavassa palautetaan vielä mieliin joitakin tietoja Kaupin tutkimuksen kohteesta, G. W. Leibnizista, ja kerrotaan lyhyesti väitöksen jäsenyksestä, tavoitteista ja vastaanotosta.

Leibniziin on edellä viitattu runsaasti, mutta nimen ohella hänestä on mainittu toistaiseksi vähän. Gottfried Wilhelm Leibniz syntyi protestanttiseen sukuun Leipzigin 1646 ja kuoli Hannoverissa 1716. 30-vuotisen sodan päättänyt Westfalenin rauha solmittiin hänen ollessaan kaksivuotias, mutta saksalaisella maaperällä käydyin sodan tuhot säilyivät muistutuksena menneestä hänen kasvaessaan aikuisuuteen.⁵³ Sodasta maksettiin suurin väestötappioin: katolisten 1631 toimeenpa-

⁴⁹ Kuten edellä.

⁵⁰ Kirjastolautakunnan ptk 16.11.1960, 259 §.

⁵¹ *Kirjastolehti* 1/1961.

⁵² Kuten alkulauseessa on mainittu, Kaupin kirjamittaisia tutkimuksia (väitöskirja ja vuonna 1967 ilmestynyt *Einführung in die Theorie der Begriffssysteme*) ei ole voitu ottaa mukaan alkuperäiseen *RKK*-sarjaan. Niiden suomentamisesta ja julkaisusta myöhemmin esim. *RKK*-sarjan täydennysosina on keskusteltu, mutta asia on tätä kirjoitettaessa (2007) auki.

⁵³ ”Porilaisten marssista” muistetaan, miten myös hakkapeliitat taistelivat Leipzigin seudulla. Vuonna 1632 Kustaa II Aadolf kaatui läheisessä Lützenissä ja syksyllä 1642 käydyin Leipzigin (nk. Breitenfeldin toisen) taistelun tuloksena Leipzig joutui ruotsalaisten miehittämäksi. Michitys päättyi 1650 Leibnizin ollessa nelivuotias. 30-vuotisen sodan kärsimyksistä kertoo elävimmän hirtteishumoristisen von Grimmelshausenin vapaasti omiin kokemuksiin perustuva *Seikkailukas*

nema verilöyly Leipzigin läheisessä Magdeburgissa oli vaikuttanut ratkaisevasti sodan raastumiseen ja siviiliväestön kärsimysten lisääntymiseen. Siitä maksettiin myös taloudellisin menetyksin ja saksankielisen kulttuurin alennustilalla ennen kaikkea suhteessa Ranskaan, joka oli aikakauden johtava valtio. Leibnizin monimuotoista konkordismia, pyrkimystä harmonisoida vastakkaisia tai ristiriitaisia näkökulmia, voinee pitkälle selittää tätä taustaa vasten.

Vuonna 1980 Kauppi julkaisi tamperlaisessa opiskelijalehti *Aviisissa* artikkelin ”Leibniz, optimismin filosofi”, jossa hän mm. kuvasi Leibnizin monitahoista elämäntyötä ja ajatusmaailmaa:

Leibnizin poliittisen toiminnan tavoitteena oli aina rauha. Diplomaattisissa tehtävissään hän aina pyrki sotien ehkäisemiseen. Sama tavoite oli hänen osallistumisellaan neuvotteluihin, joita tähän aikaan käytiin kristillisten kirkkojen yhdistämiseksi. Pyrittiin kristikunnan ykseyteen. Leibnizin käsityksen mukaan eri kirkkokuntien opeissa oli yhteinen ydin, joka pohjimiltaan oli filosofinen. Myös tieteellisellä alalla hän tavoitteli kansainvälistä yhteistyötä. Siihen tähtäsivät hänen tiedeakatemiain perustamista ja tieteellistä julkaisutoimintaa koskevat suunnitelmansa. Kirjastojen hoito ja kehittäminen kuului hänen sivistysohjelmaansa.

Tiedemiehenä Leibniz oli perehtynyt kaikkiin silloin harjoitettuihin tieteisiin, ja monien historiassa hänet mainitaan uusien ajatusten esittäjänä. Matematiikassa hän differentiaali- ja integraalilaskun keksimisen lisäksi loi pohjaa kombinatoriikalle ja topologialle sekä esitti kaksilukujärjestelmän. Valtiotieteessä hän selvitti suvereniteetin käsitettä. Historiatieteessä hän kiinnitti huomiota kieleen historian tutkimuksen lähteenä. Hänen tekemisistä intresseistään ovat osoituksina laskukone, jolla voi suorittaa potenssiinkorotusta ja juurenottoa, ja Harz-vuoriston kaivoksia varten suunnitellut pumpput.

Leibnizilla oli nuoruudestaan asti suunnitelma ensyklopedian laatimiseksi, joka käsittäisi saavutetun tieteellisen tiedon kokonaisuudessaan ja joka olisi niin laadittu, että se mahdollistaisi uusien tieteellisten keksintöjen tekemisen. Leibniz oli vakuuttunut siitä, että tieteellinen tieto on ensiarvoisen tärkeää

Johann Friedrich Wentzel vanhemman 1710 työksi arveltu maalaus G. W. Leibnizista Berliinin tiedeakatemian presidenttinä. (Berliin-Brandenburgin tiedeakatemia, Berliini.)

Simplicissimus, jonka Karisto julkaisi kaksiosaisena laitoksena 1950 (myöhempi yksiosainen laitos on vaieten lyhennelty ja vailla kuvitusta).

ihmisen kehitykselle ja ihmiskunnan onnellisuudelle.

Tieteet muodostavat Leibnizin käsityksen mukaan systemaattisen kokonaisuuden, ykseyden, joka saa ilmauksensa ensyklopediassa. Mutta tämän ykseyden toteuttaminen edellytti uuden yleisen tieteen. Tämä *scientia generalis* olisi samalla tieteiden yleinen metodologia. Vähitellen se samaistuu logiikan kanssa. Ajatus uudesta logiikasta kehittyy jatkuvasti Leibnizin mielessä: logiikan tulisi olla samalla kertaa filosofinen yleistiede ja matemaattinen universaalinen kalkyyli. Jossakin vaiheessa se oli yhteydessä täsmällisen filosofisen kielen kanssa. Tässä kielessä merkkien tuli kuvastaa merkitystensä käsitteellistä rakennetta, niin että ajatusvirheet ilmenisivät kielivirheinä ja ajattelu palautuisi laskemiseen. Leibniz ajatteli, että tällainen kieli tekisi kiistelemisen tarpeettomaksi. Kiistelijät voisivat ottaa taulunsa ja piirtimen ja sanoa toisilleen: ”*Calcuemus!* Laskekaamme!” Myöhemmin Leibniz kylläkin liittää tähän ajatukseen varauksen: jos he haluaisivat. Vähitellen hän oivaltaa, että ihmisajattelun äärimmäiset peruskäsitteet, jotka filosofinen kieli edellyttäisi, jäävät ihmiselle saavuttamattomiksi. Mutta ajatus logiikasta universaalisen matematiikkana jää erääksi hänen filosofiansa johtoaatteenksi. Logiikan tulisi olla Ariadnen lanka ajattelun labyrintissa. Erityisesti Leibniz mainitsee kaksi labyrinttia, joissa ajatus helposti harhautuu: toinen on kontinuumin matemaattinen, toinen vapauden filosofinen labyrintti. Mutta logiikalla on lisäksi keskeinen merkitys ihmisen kehityksessä. Hengen täydellisyys saavutetaan logiikalla ja etiikalla, sanoo Leibniz.⁵⁴

Väitöspäivä valkeni torstaina 15.12.1960. Puolelta päivin filosofian laitoksen salissa XII alkaneen tilaisuuden kustoksena toimi G. H. von Wright ja vastaväittäjänä professori Oiva Ketonen. Vaikka Ketonen oli nimellisesti toiminut Kaupin tutkimuksen ohjaajana, heidän käymiensä ”lukuisien keskustelujen” Leibniz-tietoutta edellyttäneitä osuuksia hallitsi Kauppi. Ohjaajan rooli ei siten estänyt Ketosta ryhtymästä vastaväittäjäksi, etenään kun väitöstehtävä oli ”tekijän itselleen asettama”, kuten professori mainitsee väitöstilaisuudesta antamassaan kirjallisesa lausunnossa.⁵⁵

Kuulijoiden joukossa oli Juho ja Ali Kaupin, Hilkan ja muutamien ystävien ohella Kalle Kauppi, jonka luona veljentytär oli asunut opiskelujensa alkuvuosina ja jonka kanssa tämä oli käynyt monet filosofiset keskustelut. Kun joulunalusaika vuoden kuluttua palautti Raili Kaupin mieleen väitöstilaisuuden, muistikuviiin sekoittui myös surua, koska sekä Juho että Kalle-setä olivat jo poissa.

Alkumuodollisuuksien jälkeen väittelijä esitti johdantoluennon, jossa hän valotti Leibnizin logiikan myöhempään tulkintaan liittyneitä ongelmia.⁵⁶ Lukuun ottamatta nuoruudentyötään *Dissertatio de arte combinatoria* (1666) Leibniz ei esittänyt logiikan ideoitaan yhtenäisenä tai loppuun saakka työstettynä järjestelmänä vaan katkelmina, luonnoksina ja yleisluontoisina ohjelmina. Lisäksi häntä tulkittiin ennen Couturat’n laajaa tutkimusta riittämättömän aineiston pohjalta

⁵⁴ *Aviisi* 9.12.1980, s. 3; julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK*3.1.

⁵⁵ HYKA, prof. Ketosen lausunnot Raili Kaupin väitöskirjasta H:gin yliopiston Hist.-kielit. osastolle 25.1.1960 ja 14.1.1961. Väitöksensä alkulauseessa Kauppi ei viittaa Ketoseen työnsä ohjaajana vaan kiittää ”ystävällisistä neuvoista ja useista arvokkaista huomautuksista” erityisesti Ketosta, mutta myös von Wrightia ja Jaakko Hintikkaa.

⁵⁶ Ks. *RKK*4, *lectio praecursoria*.

ja riittämättömin loogisin välinein; hänen ideoitaan kyettiin joiltakin osin ymmärtämään vasta matemaattisen logiikan viitekehyksessä. Couturat'n jälkeenkin kukin aika on tulkinnut Leibnizia omasta näkökentästään – Leibnizin syllogistisen logiikan formalisoinnin merkitystä aliarvostaneen Couturat'n ohella Kauppi tarjoaa esimerkkinä Karl Dürrin, jonka kehittämät täydennykset ja tulkinnat eräille Leibnizin luonnosteleuille kalkyyille nojasivat yhtä paljon nykyaikaiseen logiikkaan kuin Leibnizin näkemyksiin. Vasta kun Leibnizin koko tuotanto saadaan hahmotettua ja toimitettua, voidaan toteuttaa tarpeelliset tutkimustehtävät: selvittää hänen logiikkansa matemaattisen logiikan pohjalta ja sijoittaa se oikeisiin historiallisiin yhteyksiinsä; tällöin voidaan myös arvioida antiikin ja keskiajan logiikkojen vaikutus Leibnizin ajatteluun. Kauppi päättää esitelmänsä korostamalla Leibnizin logiikkankäsityksen moniulotteista intellektuaalista ja eettistä arvoa, joka vetosi selvästi myös väittelijään itseensä:

Jotta voisimme ymmärtää Leibnizin jatkuvia ponnistuksia uuden logiikan luomiseksi, on otettava huomioon se käsitys, joka hänellä oli logiikasta ja sen merkityksestä. Leibnizille loogiset totuudet olivat ikuisia ja välttämättömiä totuuksia, joilla oli tällaisinaan arvo sinänsä. Toisaalta logikka oli hänelle yleis-tiede, scientia generalis, jonka avulla ainoastaan on mahdollista saattaa tieteet ja koko inhimillisen tiedon systeemi täydelliseen muotoon, jossa yksinkertaisten peruskäsitteiden avulla määritellään kaikki muut käsitteet ja jossa tieteiden totuudet todistetaan lähtien välttämättömistä totuuksista tai kokemuksen tosiseikoista. Logikka oli tieteiden systeemissä keskeinen (sekä todistamisen että keksimisen taito⁵⁷).

Samalla Leibniz ajatteli, että logikka oli myöskin muilta kannoilta eräs kaikkein hyödyllisimpiä asioita ihmiselle. Täydellisyyteensä kehitettynä (ja tieteisiin sovellettuna) logikka tekisi mahdolliseksi erehtymättömyyden taidon: kun se olisi saatettu matemaattisen kalkyylin muotoon, olisi mahdollista osoittaa ajatusvirheet laskuvirheiksi. ... (Leibniz edellytti ratkaistavuuden, tässä enemmän kuin logiikassa on mahdollista.)

Logikka oli Leibnizin näkökulmasta katsoen välttämätöntä ihmisyyksilön henkiselle kehitykselle. Hengen täydellisyys on eräs niitä päämääriä, jotka Leibniz mainitsee yleistieteensä ja ensyklopediansa yhteydessä. (Leibniz puhuu ihmishengen perversiteetistä.) Matematiikka ja logikka ovat ensimmäisiä asioita joita tulee opiskella, koska niissä erehtyminen ei ole vaarallista eikä erehtymättä oleminen vaikeata. Sitten vasta tulisi siirtyä kysymyksiin, joissa erehtyminen on vaarallista ja virheiden välttäminen vaikeata.⁵⁸

Väitöskirjansa johdannossa Kauppi selvittää omaa ongelmanasetteluaan seuraavasti: ”Leibnizin ensimmäisenä luoman logiikkakalkyylin johdosta häntä pidetään nykyaikaisen matemaattisen logiikan edelläkävijänä. Leibnizin ja nykyaikaisen logiikan käsitteenmuodostukseen liittyy kuitenkin tyypillisiä eroavuuksia, olkoonkin että niiden muodollinen ja kalkyyliä koskeva tarkastelutapa on olennaisesti sama. Näiden suhteiden valaisemiseen tarjoaa intension ja ekstension probleeman tar-

⁵⁷ Suluissa olevat lauseet ovat konekirjoitettua käsikirjoitukseen myöhemmin käsin tehtyjä lisäyksiä.

⁵⁸ RKK4, *lectio praecursoria*. Tämänkin esityksen Kauppi päättää Leibnizin jo aiemmin lainattuun ajatukseen hengen täydellisyyden saavuttamisesta logiikalla ja etiikalla.

kastelu sopivan lähtökohdan.”⁵⁹

Määritettyään keskeisen näkökulmansa Kauppi huomauttaa tutkimusmatkansa vieneen hänet kuitenkin odottamattomalle kiertotielle ennen varsinaisen probleeman käsittelyä: ”[Se edellyttää] Leibnizin loogisten peruskäsitteiden ja logiikkakalkyylien tarkastelua, etenkin kun puuttuu nykyaikainen ja helposti tavoitettava esitys hänen logiikastaan. Louis Couturat’n erittäin arvokasta *La logique de Leibniz* (1901) on vaikea saada käsiinsä, minkä lisäksi se on kirjoitettu tätä nykyä jo taakse jääneen logiikan kehitysvaiheen näkökulmasta. Vaikka käsillä olevan työn alkuperäisenä tavoitteena oli käsitellä ainoastaan intension ja ekstension problemaa Leibnizilla, osoittautui siis välttämättömäksi tarkastella hänen logiikkaansa kokonaisuudessaan ja eri kehitysvaiheissaan.”⁶⁰

Käytännössä tämä sivupolku vaatii väitöskirjan neljästä luvusta ensimmäiset kolme. Taustoitettuaan niissä keskeistä ongelmaansa runsaan 240 sivun verran Kauppi pääsee viimeiseen ja tärkeimpään, mutta myös lyhimpään lukuun ”Das Problem der Intension und der Extension in der Leibnizschen Logik”. Aiemmin on jo mainittu professori Ketosen kriittisestä esitarkastajan kommentista, joka koski hänen havaitsemaansa epäsuhtaa väitöksen alaotsikon ”pitäen silmällä erityisesti intension ja ekstension problemaa” ja ongelmalle omistetun lyhyehkön loppuluvun välillä. Hän toisti kritiikkinsä väitöstilaisuudessa, vaikka, kuten edellä on jo todettu, Kauppi sovelsi intension ja ekstension ongelmaan liittyvää näkökulmaansa käytännössä kautta koko väitöksen.

Vastaväittäjän lausunnossaan Ketonen näyttää lainaavan Hintikan esitarkastajana esittämää kriittistä kommenttia siitä, ettei Kauppi pyrkinyt määrittämään Leibnizin ja tämän logiikan filosofianhistoriallista asemaa ja kontekstia. Hintikan lailla Ketonen tosin lieventää kommenttiaan viittaamalla kyseisen tehtävän vaikeuteen:

Tarkastelunsa tekijä on keskittänyt vain Leibiziin. Hän ei ole yksityiskohdaisesti selostanut Leibnizin asemaa logiikan historiassa. Tämä on tietenkin vaikea ja monimutkainen kysymys ja voisi olla aiheena erilliseen tutkimukseen. Kuitenkin olisi ollut hyvä, jos tekijä olisi sanonut jotain asiaa valaisevaa Leibnizin ja Aristoteleen logiikan suhteesta toisiinsa. Esim. juuri se uusi logiikka, jota Leibniz traditionaaliseen verrattuna edustaa, olisi ollut syytä luonnehtia tarkasti.⁶¹

Ensimmäisessä väitöksen neljästä luvusta Kauppi selvitti Leibnizin logiikkankäsityksen kehitystä ja ulottuvuuksia. Toisessa hän käsitteli tämän logiikan peruskäsitteitä ja kolmannessa filosofin eri aikoina esittämiä kalkyyleja. Neljäs luku keskittyi intension ja ekstension ongelmaan. Etenkin toisessa ja kolmannessa luvussa Kauppi

⁵⁹ Kauppi 1960c, 7; suom. IK.

⁶⁰ Ks. ed.

⁶¹ HYK A, prof. Ketosen lausunto Raili Kaupin väitöskirjasta H:gin yliopiston Hist.-kielit. osastolle 14.1.1961. Hintikka oli todennut omassa esitarkastuslausunnossaan vuotta aiemmin: ”Kauppi [ei] juuri ollenkaan koskettale Leibnizin historiallista taustaa. On lisäksi myönnettävä, että tämä tausta on varsinkin logiikan historian osalta vielä melkein kokonaan tutkimatta.” Mainittakoon, ettei Leibnizin aseman kaikinpuolinen arviointi ei ole tänäänkään (2007) mahdollista, koska hänen kirjoituksistaan on edelleen toimittamatta ja julkaisematta lähes puolet.

tarkasteli paljolti samoja asioita, ensin erillään ja sitten yhdessä, mistä johtui ettei tiettyä toistoa voinut välttää. Näissä luvuissa hän pystyi tukeutumaan intensionaalista logiikkaa käsitelleeseen lisensiaatintyöhönsä. Hän kykeni myös esittämään si-vutuloksinaan joitakin korjauksia, tarkennuksia ja vaihtoehtoja ajoituksiin, joita Couturat oli antanut Leibnizin ajoittamattomille logiikanfragmenteille. Kauppi ehdotti myös joitakin asiayhteyksiä aiemmin irrallisille katkelmille.

Ketonen totesi pääosin myönteisessä lausunnossaan muun muassa:

Yleisesityksen laatiminen Leibnizin logiikasta, joka epäilemättä on tärkeä ja mielenkiintoinen filosofianhistoriallinen ongelma, on ollut tarpeellinen tehtävä. Aikaisempi Couturat'n vuonna 1901 julkaisema esitys on osittain vanhentunut. Tekijän itselleen asettaman tehtävän ajankohtaisuutta osoittaa tavallaan se, että Couturat'n teos ilmestyy lähiaikoina uusintapainoksena.⁶²

Esityksessään lisensiaatti Kauppi liittyy erittäin tarkasti ja uskollisesti Leibnizin omiin teksteihin ja fragmentteihin. Näin siitä on tullut käyttökelpoinen ja ansiokas erikoisteos, joka on oleva hyödyksi toisillekin tutkijoille.⁶³

Tuore filosofian tohtori Raili Kauppi ruusuineen 15.12.1960 sateisessa Helsingissä. (TÄYRK.)

Vastaväittäjä päätti lausuntonsa yleisöä koskeneeseen kuivahkoon kommenttiin: "Tilaisuudessa esiintyi kaksi ylimääräistä vastaväittäjää, joista toisen kysymykset eivät lainkaan koskeneet tarkastettavana olevaa väitöskirjaa ja toisen lähinnä vain painovirheitä."⁶⁴

280-sivuisen väitöksen käsittely kesti vajaat kolme tuntia. Karonka pidettiin samana iltana rautatieaseman viereisen hotellin Vaakunan ravintolassa. von Wright muisteli pitäneensä paikkaa epätavallisena, mutta merkitsi päiväkirjaansa tilaisuuden olleen tunnelmaltaan mukava. Kansainvälistä väriä juhlaan toi hänen Cambridgen-aikainen opiskelutoverinsa Norman Malcolm, joka oli saapunut vuodeksi Helsinkiin Fulbright-tutkijana. von Wright muistaa vieraansa halunneen toimia maassa maan tavalla: "Hän oli tilai-

⁶² HYKA, prof. Ketosen lausunto Raili Kaupin väitöskirjasta H:gin yliopiston Hist.-kielit. osastolle 14.1.1961. Couturat'n *La Logique de Leibniz* -teoksesta on ilmestynyt uusintapainoksia myös vuoden 1961 jälkeen ainakin vuosina 1969 ja 1985.

⁶³ HYKA, prof. Ketosen lausunto Raili Kaupin väitöskirjasta H:gin yliopiston Hist.-kielit. osastolle 14.1.1961.

⁶⁴ Ks. yllä.

suutta varten vuokrannut itselleen frakki-puvun; se oli ensimmäinen ja luultavasti ainoa kerta jolloin hän esiintyi akateemisessa univormussa!”⁶⁵

Seuraavina vuosina Kaupin väitös pääsi mm. J. M. Bochenskin teoksen *Formale Logik* ja William ja Martha Knealen *The Development of Logic* -teoksen uusintapainosten lähdeluetteloihin. W. Knealen kiittävä arvio ”Mr. Kaupin” tutkimuksesta *The Philosophical Quarterly*ssa antoi yksiselitteisen tunnustuksen Kaupin työlle:

Tutkimuksen kirjoittaja pyrkii osoittamaan, että Couturat ja eräät myöhemmät tutkijat ovat aliarvioineet Leibnizin saavutusta logiikassa, koska he eivät ole ymmärtäneet hänen esittävän tietyissä kirjoituksissaan huomattavan kompleksia järjestelmiä, jotka sallivat johdonmukaisen intensionaalisen tulkinnan. Hra Kauppi⁶⁶ toteaa Couturat’n lähteneen siitä, että logiikan tulee käsitellä ensisijaisesti ekstensioiden (erityisesti luokkien) suhteita, mistä syystä Couturat piti Leibnizin puhetta predikaattikäsitteiden sisällyttämisestä subjektikäsitteisiin valittavana alkuna. Mutta jotkin Couturat’n Leibnizin tiliin laittamista virheistä eivät ole lainkaan virheitä. Couturat ja hänen seuraajansa ovat päin vastoin esittäneet Leibnizin työstä väärän kuvan olettamalla ilman muuta, että käyttäessään sanaa *ens* hänen täytyi tarkoittaa jotakin aktuaalisesti olemassaolevaa. Kuitenkin jokaiselle, joka lähestyy hänen kirjoituksiaan avoimin mielin, on selvää, että hän halusi esittää näillä sivuillaan eräänlaisen modaalilogiikan ja käytti niin ollen sanaa *ens* siten, että sen voi käsittää merkitsevän loogista mahdollisuutta.

Nähdäkseni hra Kauppi on kyennyt todistamaan kantansa.

... Paitsi otsikossaan mainittuja probleemoja tämä teos tarkastelee Leibnizin logiikantöissään käyttämien peruskäsitteiden keskinäisiä suhteita ja sitä kehitystä, joka on jäljitettävissä hänen vaihtelevista yrityksistään muotoilla kalkyyleitaan. Edelleenkin ei voida sanoa varmuudella, missä järjestyksessä kaikki kirjoitukset on luotu, mutta hra Kauppi on tarjonnut uskottavan kertomuksen ja tukenut sitä runsailla viittauksilla lähdeaineistoon. Hänen työnsä ei tule korvaamaan Couturat’n *Logique de Leibniz* -teosta yleisesityksenä Leibnizin logiikankirjoituksista, sillä se ei käsittele yksityiskohtaisesti kaikkia niitä hankkeita jotka Leibniz kytki logiikantutkimukseensa (esim. ensyklopediaa koskevaa suunnitelmaa), mutta se täydentää ja korjaa Couturat’n teosta erittäin käyttökelpoisella tavalla. ...

W. Kneale⁶⁷

Väitöksen jatkuvaa arvostusta osoitti sen valinta 13 muun teoksen joukossa vuonna 1985 yhdysvaltalaisen Garland-kustantamon ”The Philosophy of Leibniz”-sarjaan. Ainoa vakava moite Kaupin väitöksestä ei kohdistu sen sisältöön vaan kieleen, jolla se on kirjoitettu: saksankielisenä se on epäilemättä jäänyt vaille sitä huomattavasti laajempaa lukijakuntaa, jonka se olisi tavoittanut englanninkielisenä.

⁶⁵ GHvW 24.8. ja 5.9.2000. Kirjeessä 24.8.2000 von Wright mainitsee: ”Tunsin Raili Kaupin henkilönä hyvin vähän – mutta aina 30-luvun loppuvuosilta saakka. Leibniz-tutkijana hänet arvostettiin myös Suomen ulkopuolella – eniten ehkä Saksassa.”

⁶⁶ Kaupin olettaminen mieheksi näyttää mm. hänen ulkomaisten kustantajien kanssa käymänsä kirjeenvaihdon perusteella olleen melko yleistä. Toisaalta kaikki suomalaisetkaan eivät näytäneet tietävän, onko Raili (joka on arveltu tulevan heprean nimestä Raakel, ’lammas’, muodon Rael kautta) vain naisen vai myös miehen nimi.

⁶⁷ W. Kneale, *The Philosophical Quarterly*, 48/1962, 281–282 (suom. IK).

Luku 13

Helsinki 1961–62

Kova vuosi

Helsinki, 9.4.1961

Rakas Tilma,

Sydämellinen kiitos kirjeestäsi! Ja kiitos vielä ihanista ruusuista! Olin niin iloinen siitä, että kirjoitit. Itse olen aina vain ajatellut, mutta pari viimeistä vuotta on ollut aivan erikoisen kiireistä ja monessa suhteessa vaikeaa.

Tämän vuoden alusta lähtien isä oli huonossa kunnossa ja tuli aina sairaammaksi. Hän kuoli vähän ennen Pääsiäistä. Hautasimme hänet Heinolan kirkonkylässä Pääsiäismaanantaina. Sen vuoksi en enemminkin ole vastannut kirjeeseesi. Väitöskirja vei sitä ennen miltei kaiken vapaa-ajan. Olen iloinen siitä, että se ehti valmiiksi silloin kun isä vielä voi tulla väitöstilaisuuteen.

Kaupin tohtorinväitöskirja oli hyväksytty tiedekunnassa 20.1. – tähän liittyi yllä lainatun kirjeen viittaus ruusuihin – mikä merkitsi pistettä pitkäksi venähtäneille opinnoille yliopistossa: sodan, työn, sairauden, kerhojen, yhdistysten ja monen muun tekijän vaikutuksesta Kaupin oli onnistunut opiskella siellä yhtämittaisesti runsaat 22 vuotta. Väitöskirja merkitsi tosin enemmän puoli- kuin päätepidettä opiskelulle, josta oli tullut hänelle elämäntapa. Hän uskoi edelleen siihen elämänäkemykseen, jonka oli esittänyt mm. *Sisä-Suomessa* julkaisemassaan artikkelissa pian ensimmäisen korkeakoulututkintonsa jälkeen: "... jokainen ihminen on saatava opiskelemaan ja kehittymään, opiskelemaan jatkuvasti läpi koko elämänsä, koska kehityksellä ei voi olla mitään ylärajaa ja koska ihminen ei muuten voi tuntea hyvinvointia ja onnellisuutta."¹

Kaupit olivat juhlineet edellisen vuoden elokuussa Juhon 80-vuotispäivää ja suvun nestori oli ollut kunnossa vielä tyttärensä väitöstilaisuudessa joulukuussa. Hänen sairautensa eteni kuitenkin Raili Kaupin kirjeestä päätellen siinä määrin vääjäämättömästi, ettei kuolema maaliskuun lopulla, vaikka järkyttikin pientä perhettä, tullut yllätyksenä.

Oli erikoinen sattuma, että Lasse Heikkilä kuoli 26.3. sunnuntaina vain päivää ennen Juhoa. Kysymys siitä, oliko *Miekkalinnun* kirjoittaja lintu vai kala – arvoitus, jonka voi halutessaan löytää esikoiskokoelman yhdyksimestä – jäi avoimeksi niin Heikkilälle kuin jälkimaailmallekin. Aila Meriluodon päiväkirjamerkinnät ennen ja jälkeen hänen kuolemansa ovat kuvaavan kaksijakoisia ja epätietoisia:

Ja kun äsken olin ajatellut miten rikas sentään olin elettyäni sen ajan Lassen kanssa, sen keveän, aistillisen ja iloisen, joka antoi minulle määrättömästi kokemuksia ohi varsinaisen kokemani, niin kuin rakastaessaan voi todella saada omakseen rakastetun entisten rakkauksien hurman ja kimalluksen, sellaista voi tapahtua – niin tullessani kaupasta Lasse istui sohvallani hymyillen, holtitto-

¹ Kirjoitus *Sisä-Suomessa* 12.6.1949; ei nimimerkkiä. Artikkelin sisältö on RKK1:een.

mana nivelnukkena, hontelona ja perverssinä, ympäri päissään, ja minä, jäykkä ja ryhdikäs (aivan paniikin partaalla), ajoin hänet komeasti ulos ovesta.²

Tässä on vain eräs onneton kohtalo: ihminen joka teki elämän mahdotto-maksi itselleen. Teki. Jokin demoni hänessä sen teki. Mistä se tuli? Miksi? Kysymyksiä.³

Kirjeessä Tilmalle Raili Kauppi ei maininnut Heikkilää, ehkä siksi että oli ehtinyt etääntyä runoilijasta jo tämän eläessä, tai kenties koska ei kokenut asian kuuluvan muille. Hänen haltuunsa jäi joitakin tämän näytelmäkäsikirjoituksia, joita hän säilytti kuten edellä on jo mainittu viimeisiin vuosiinsa saakka – mutta johtuiko tämä kiintymyksestä vai siitä, ettei kirjoituksille löytynyt itseoikeutettua vastaan-ottajaa, jää vaille vastausta. Meriluoto totesi päiväkirjassaan pari päivää runoilijan kuoleman jälkeen: ”Ja puhetta taas, aamusta iltaan. Ja pieni hymähdys jossakin sisällä: nyt voi tehdä hänestä ehyen myytin jota hän itse ei enää pääse rikkomaan. Ja vielä: kuinkahan moni nainen tälläkin hetkellä ajattelee näin?”⁴ Kenties Raili Kauppi kuului tähän joukkoon, mutta isän kuolema työnsi ajatuksen Heikkiläs-tä taka-alalle.

Kaupin talon kuuden sisaruksen parvi oli kutistunut puoleen jo vuosia ennen esikoisen Juhon kuolemaa. Antti oli kuollut 1948, Oskari 1950 ja Sanni 1953. Runsas puoli vuotta Juhon jälkeen lokakuussa kuoli myös Kalle. Kuopus Väinö oli sisaruksista pitkäikäisin, hän kuoli 84-vuotiaana 1979.

Tiedon merellä

Ali kulki juuri ohitse ja kysyi, etkö voisi keväällä tulla käymään täällä. Olisit kovin tervetullut.

Muuten täällä elämä on kulkenut suurin piirtein vanhassa järjestyksessä. Kerhomme toimivat kuten ennen. Olen pitänyt esitelmiä Leibnizista ja vähitellen taas muistakin asioista. Itse ainakin opin niistä paljon. Sitten olen tänä keväänä taas johtanut erästä Pohjoismaisen kesäakatemian tutkimusryhmää, jossa käsitellään tieteen teoriaa. Yölukeutena minulla on ollut Goethea, ensin Faust taas uudelleen, sitten Wilhelm Meister. Faustia lukiessani saman-aikaisesti kun luin Leibnizia huomasin selvästi, kuinka Goethen maailman-kuva on samankaltainen kuin Leibnizin. Molemmilla kaikki elää ja pyrkii ja muodostaa täydellisen maailman.⁵

Logiikan kerhossa ehdittiin Russell-Whiteheadin *Principia Mathematican* 500-sivuisesta kolmannesta ja viimeisestä osasta käsitellä vuoden mittaan 300 sivua. Mitä tulee yleensä kirjastokerhoissa harjoitettuun filosofian, matematiikan ja logiikan tutkimukseen, se oli 1940-luvulta saakka ohjannut Kaupin korkeakouluopintoja. Näiden päätyttyä alkoi puolestaan kesäakatemian vaikutus näkyä hänen kerhoesitelmiensä aiheissa. Leibnizin ohella Kauppi käsiteli kuudessatoista vuoden aikana

² Meriluoto 1996, 23 (25.2.1961).

³ Mt., 27 (27.3.1961).

⁴ Mt., 28.

⁵ RK TO:lle 9.4.1961.

pitämässään kerhoesitelmässä runoutta, vapauden ja lain suhdetta sekä elämän- ja maailmankatsomusta.⁶ Viimeksi mainitut aiheet liittyivät pohjoismaiseen yhteistyöhön: hän tutki vapautta ja lakia kesällä Ruotsissa järjestettävää filosofikongressia varten, ja elämän- ja maailmankatsomus, joita hän käsitteli esitelmissä vuoden loppupuolella, kytkeytyivät pohjoismaisen kesäakatemian tutkimusvuoden 1961–62 yleisteemaan ”Kulttuuri ja ympäristö”.

Kirje ei kerro, oliko Kaupilla yölukemisena *Oppivuosien* vai *Vaellusvuosien* Wilhelm Meister, jotka molemmat hänellä oli kirjahyllyssään vuoden 1951 saksankielisenä painoksena, vaiko Goethen vasta 1910 löydetty ”proto-Oppivuodet” *Wilhelm Meisters theatralische Sendung*, joka Kaupilla oli vuoden 1959 painoksena. *Oppivuosien* kehitystarina yhdessä *Faustin* kanssa sointuisi ajatuksellisesti yhteen hänen samoihin aikoihin työstämänsä runoelman tai runokokoelman *Kap Bojador* kanssa, mikäli pelkästä nimestä voi päätellä jotakin teoksen sisällöstä.⁷ Afrikan luoteisrannikon niemeke parisataa kilometriä Kanarialta etelään edusti kauan maailman rajaa: ikivanhat tarut kertoivat matalalta porottavasta auringosta, kiehuvaista merestä, hirviöistä ja vuorenkorkuisista myrskyistä, joiden takana purjehtijaa odottivat tarusta riippuen joko Onnellisten saaret tai maailman reuna. On mahdollista, että Kaupin symbolinen *Kap Bojador* on kirjoitettu samoihin aikoihin kuolleen Heikkilän muistolle: tämän elämänhallinnan alunperinkin huterä pursi oli ajautunut sille rajalle, jonka takana odotti joko unohdus tai Hesperia. Todennäköisempää kuitenkin on, että Kauppi rinnasti runossaan sisäisen ja ulkoisen todellisuuden löytöretket. Väitöksensä myötä hän oli itse tullut Leibnizin logiikkaa koskeneen tietämyksen rajalle hieman samaan tapaan kuin portugalilainen Gil Eanes purjehtiessaan 1434 ohi Kap Bojadorin. Artikkelissa ”Kirjahyllyni”, joka julkaistiin 1961 nuorelle lukijakunnalle suunnatussa *Viitta*-lehdessä, Kaupin ajatus seuraili samoja linjoja: ”On toisia, jotka etsivät ja kokeilevat. Kokeillessaan joutuu aina vieraille vesille: uusi saattaa olla houkuttelevaa, mutta outona se vaatii ponnistusta.”⁸

Kahta uraa

Ali on työssä taas, hän oli välillä vähän aikaa poissa. Hilikka on jatkuvasti Kivelän sairaalakirjastossa ja näyttää aikovan sinne jäädäkin. Itse hoidan tällä hetkellä Kallion sivukirjastoa viransijaisena. Carola on aina välillä huonossa kunnossa, mutta jaksaa sentään vielä matkustaa. Hän ja Uno suunnittelevat matkaa Saksaan toukokuussa. Itse olen ajatellut heinäkuussa käydä Ruotsissa Pohjoismaisen kesäakatemian kokouksessa. Sitten olen pikkuisen suunnitellut matkaa Pariisiin syys-lokakuussa. Ali ehkä lähtee mukaan, ehkä myös Hilikka, mahdollisesti Annette. Lähtisitkö Sinä? Pariisissa et vielä ole ollutkaan ja kyllä sekin on näkemisen arvoinen kaupunki. Milolainen Venus ja Mona Lisa ja

⁶ TaY RKA, esitelmäluonnokset 1961; Hkk:n vuosikertomukset.

⁷ Tieto perustuu Treen yliopistokirjaston käsikirjoitusarkiston suljetun Raili Kauppi-kokoelman luetteloon, jossa kyseinen kirjoitus mainitaan, samoin kuin sen päiväys vuodelle 1961 ja pituus, 20 lehteä (RK TaYK).

⁸ Kauppi 1961, 12–13. *Viittaa* julkaisi silloinen Nuorisotyön keskus ry., nykyään Kerhokeskus, joka tunnetaan yleisemmin Hymypoika- ja tyttöveistoksistaan.

näköala Eiffel-tornista auringonlaskun aikaan ja monta muuta asiaa olisi siellä nähtävissä. Mutta kaikki tällaiset suunnitelmat ovat toistaiseksi epävarmoja.

Jouni kirjoittaa aina silloin tällöin Kanadasta hauskoja englanninkielisiä kirjeitä.

Sydämelliset terveiset, Alilta ja Hilkalta myös, Sinulle ja Lealle ja Alelle. Toivottavasti pian tapaamme. Raili.⁹

Kaupin aika Kalliossa oli päättymässä erikoisella tavalla. *Kirjastolehden* kesänumerossa Sven Hirn esitteli alustavasti vuosina 1958–60 tehtyä kirjaston rationalisointitutkimusta ja -suunnitelmaa. Sen keskeisiin suosituksiin kuuluivat luopuminen ”eräistä laajennettuun kirjastotoimintaan liittyvistä työmuodoista” ja erinäiset virkajärjestelyt. Mitä leikkauksiin tulee, ne näyttävät tarkoittaneen ennen kaikkea kirjastokerhoja; tähän viittaa niiden nopea lakkauttaminen Saarnion jäätyä eläkkeelle. Virkajärjestelyihin taas sisältyi mm. ehdotus kolmannesta, ainakin aluksi tilapäisestä apulaiskirjastonjohtajan virasta, jonka tehtäväkentäksi määriteltiin henkilökunta-asioiden ja virkailijoiden sijoittelun ohella harjoittelijoiden peruskoulutus ja muiden virkailijoiden jatkokoulutus; edellisten lisäksi ”... hänen tulisi vastata laitoksen sisäisestä ja ulospäin suuntautuvasta suhdetoiminnasta sekä rationalisointiin liittyvistä erikoistehtävistä”. Hirn toteaa kaavailusta työnkuvasta: ”Täten tälle viranhaltijalle on käsittääkseni muodostettu varsin mielenkiintoinen ja yhtenäinen, mutta erittäin vaativa toiminta-ala.”¹⁰ Virka oli kuin räätälöity korvaamaan Kaupille Wirlan saama paikka, vaikka ei olekaan viitteitä siitä, että virka olisi luotu tässä tarkoituksessa.

Tilapäisen apulaiskirjastonjohtajan virka perustettiin kaupunginvaltuuston päätöksellä kesäkuussa ja syyskuun määräaikaan mennessä sitä olivat hakeneet Bo Carpelan, Raili Kauppi ja Sirkka-Liisa Meri. Kirjastolautakunta äänesti Kaupin ensimmäiselle sijalle 4.9. ja marraskuun alussa kaupunginhallitus hyväksyi sen tekemän ehdotuksen, mutta valitsi hänet hoitamaan virkaa ”enintään kuluvan vuoden loppuun asti”. Meri valitti vielä marraskuun aikana päätöksestä Uudenmaan lääninhallitukseen. Kenties eräänlaisena tapaturmavakuutuksena Saarnio nimitti Kaupin 1.12. myös kaupunginkirjaston koulutusasiamieheksi.¹¹ Virantäyttöön liittyvät ongelmat jatkuivat Meren valituksen seurauksena koko seuraavan vuoden ja ylikin, mikä koetteli Kaupin sietokykyä usealla tasolla: tilanne ei saanut häntä epätietoiseksi ainoastaan viran vaan koko kirjastotyön suhteen, minkä lisäksi se maksoi hänelle ainakin Meren ystävyyden ja kiristi heidän tukijoidensa välejä jo ennestään hermostuneessa ilmapiirissä.

Työuraan verrattuna Kaupin tutkijanura edistyi huomattavasti kitkattomammin. Ruotsin Sigtunassa oli järjestetty heinäkuussa 1961 sekä II Pohjoismaiden filosofikongressi että Pohjoismaiden kesäakatemian kesäkokous. Ensin mainittuun Kauppi osallistui esitelmällä ”Frihet och imperativ”. Hän työsti siitä artikkelin seuraavan vuoden *Ajatukseen*, jossa se julkaistiin englanniksi otsikolla ”Freedom and impera-

⁹ RK TO:lle 9.4.1961.

¹⁰ *Kirjastolehti* 6/1961, 158–164.

¹¹ Kirjastolautakunnan pöytäkirjat 4.9.1961, 217 §; 13.11.1961, 258 §; 25.11.1961, 277 §.

tives”.¹² E. J. Lemmon esitti kirjoituksesta vähemmän mairittelevan arvion *Journal of Symbolic Logicissa*, päättäen sen toteamukseen: ”... on vaikea ymmärtää, mikä tarkoitus tämän artikkelin takana on.”¹³ Kaupin esityksen jäsenitys onkin hieman hajanainen, mutta otsikon ”imperatiivi”, tekstin viittaus Kantiin ja loppukappaleen kommentti siitä, miten autonomisen vapauskäsitteen ankarin versio vaatii ihmistä johtamaan kaikki lakinsa yhdestä periaatteesta, kertovat kirjoituksen saaneen alkunsa klassisesta ongelmasta. Se seuraa Kantin ja yleisemmin Leibnizin ja niiden filosofien ajattelua, joiden mukaan subjekti on toisaalta täysin vapaa mutta toisaalta velvollinen noudattamaan jotakin universaalia eettistä periaatetta (kuten kategoriasta imperatiivia, *harmonia praestabilitata* seuraavaa etiikkaa tms.).

Esitelmässä Kauppi esittää avainkysymyksen: ”Onko oikein puhua vapaudesta suorittaa lainmukainen velvollisuutensa?” Ehdottoman vapauden ja ehdottoman velvollisuuden päältä katsoen järjenvastainen yhdistelmä muodosti Kaupille niin henkilökohtaisen, filosofisen kuin loogisenkin probleeman: henkilökohtaisen siksi, että hän käsitti omakohtaisesti kummankin idean välttämättömyyden ihmiselämässä, filosofisen siksi että hän ei voinut hyväksyä tässäkään muita kuin järkeenkäyviä ajatuksia – keskiajan teologifilosofien *credo ut intelligam* (”uskon, jotta ymmärtäisin”) saati *credo quia absurdum* (”uskon, koska se on järjenvastaista”, so. juuri siksi ettei sitä voi todistaa) eivät sisältyneet Kaupin sitaattivalikoimaan – ja viimein loogisen siksi, että hän arveli käsitteyhdistelmän ongelmien johtuvan riittämättömästä käsitteenmäärittelystä.

Kauppi erottaa erilaisia vapauskäsitteen versioita ja ominaisuuksia: positiivinen ja negatiivinen vapaus, käytännöllinen vapaus, lakiin kytkeytyvä vapaus ja siihen liittyen disjunkttiivinen ja ei-disjunkttiivinen vapaus, vapaus suhteessa johdonmukaisuuteen, oma vapaus suhteessa toisten vapauteen. Tutkittuaan ja formalisoituaan erilaisia rajoittavia ehtoja (mm. tilanne ja lain piiriin kuuluminen) hän päätyy kehittämään lakisidonnaisen ei-disjunkttiivisen vapauden ideaa. Lopuksi Kauppi laajentaa kyseisen idean universaaliin muotoon, minkä seurauksena yksilö menettää vapautensa suhteessa lakiin mutta saavuttaa samalla autonomisen vapauden valitessaan lain noudattamisen. Ajatuskulku ei ole ongelmaton tai aukoton, mutta sen ansioksi on luettava mm. yritys eritellä vapauskäsitteen monitahoista merkitysvyyhtä ja analysoida sen yhteyttä lain käsitteeseen.

Pohjoismaisen kesäakatemian tutkimusvuoden 1960–61 yleisteman ”Rajatie-teellisiä ongelmia” pohjalta oli Kaupin johtamassa opintopiirissä otettu teemaksi ”Matemaattinen tarkastelutapa”. Sigtunassa hänen esitelmänsä aiheena oli ”Logiikan ja matematiikan soveltamisesta”.¹⁴ Hän aloitti Hankøn kesäkokouksessa vuotta aiemmin esittämästään huomautuksesta, jonka mukaan formaalinen järjestelmä on looginen vasta sitten, kun sille voidaan antaa tulkinnalla jokin merkitysisältö.

Hän muistutti logiikan ja matematiikan kahtalaisesta asemasta tieteiden pii-

¹² *Ajatus* 24, 1962. Kaupin englannintaito tuskin riitti käännöstyöhön; sen teki kenties Jaakko Hintikka, jonka kanssa hän oli johtanut aiemmin yhtä kesäakatemian ryhmää. Artikkelin suomennos sisältyy kokoelmaan *RKK4*.

¹³ *JSL* 4/1963, 294. Lemmon moitti myös yhtä Kaupin esittämää vapauskäsitteen versiota, jonka Kauppi kuitenkin mainitsee tulevan Russellilta.

¹⁴ ”Om logikens och matematikens tillämpning”; esitelmän suomennos sisältyy kokoelmaan *RKK4*.

Sigtuna 29.7.61

Rakas Tilma, On pohjoismaisen kesäakatemian viimeinen päivä. Tämän ruusutarhan tienoilla olemme kokoontuneet. Katselen melko uupuneena ja hiukan haikeana ulos ikkunastani. On ollut paljon mielenkiintoista, olen tavannut ihmisiä ja kuunnellut esitelmiä ja juhlinutkin, mutta kaikki on mennyt aivan liian nopeasti. Tänä iltana vielä juhliitaan, huomenna lähemme takaisin. Koska tulet Helsinkiin? Sydämelliset terveiset. Raili. (Ale Oinas.)

rissä: ne tarkastelevat itsenäisinä tieteinä käsitteitä, lukuja ym. yleisiä rakenteita, mutta avustavat myös muita tieteitä niille ominaisten yleisten rakenteiden ja rakeneominaisuuksien tutkimuksessa. Hän korosti, että vaikka logiikka on kehittynyt Leibnizin aikaisesta käsittematematiikasta formalisoiduksi merkkien matematiikaksi, päähuomiota ei edelleenkaan tulisi kohdistaa merkkijärjestelmien rakenteisiin vaan merkkikielen avulla ilmaistaviin käsitteellisiin rakenteisiin.

Esitelmän varsinaisen sisällön muodostaa yritys valottaa loogisten ja matemaattisten järjestelmien soveltamiseen välttämättä liittyvää tulkintatyötä. Kaksivaiheisen esityksen alkupuolisko esittelee tässä tarkoituksessa Fregen kolmikantamallin, jonka erilaisia merkitysrelaatioita edustavien kylkien kulmina ovat (sanaa, lausetta tai lausejoukkoa edustava) merkki, merkin merkitys (käsite, ajatus) ja tarkoite (se olio tai asia, johon merkki viittaa merkityksen osoittamalla tavalla).¹⁵

Yleensä merkkijärjestelmän soveltaminen edellyttää tulkintaa niin merkkien

¹⁵ Kauppi hyväksyy Fregen platonistisen merkityssisällön analyysin, mutta hylkää kestävämmänä ja epätarkoituksenmukaisena hänen näkemyksensä totuusarvosta väitelauseen tarkoitteena; sen tilalle hän esittää yleisesti tutkittavaa objektialuetta: yksittäistä väitelauseetta tai rajallista väitelauseiden joukkoa vastaisi tilanne, teoriaa kokonaisuudessaan maailma kokonaisuudessaan.

merkityssisältöjen kuin tarkoitteidenkin suuntaan. Esityksensä jälkipuoliskossa Kauppi soveltaa oman intensionaalisen viitekehyksensä kannalta belgialaisen J. Ladrièren formalismeja käsittelevää tutkimusta.¹⁶ Sen avulla hän pyrkii valottamaan erilaisia tulkinnan asteita ja tyyppejä: presentaatio (merkkisysteemin sisäinen tarkastelu), representaatio (primitiivitermien kytkeminen tietyn kohdealueen olioihin), interpretaatio (lausekaavojen kytkeminen tiettyä kohdealuetta merkitseviin lausesisältöihin) ja kaksi mallikäsitettä (”tulkintamalli”, so. käsitteellinen kohdealue, jonka rakenteen järjestelmä määrää; se voi olla samalla myös ”kuvausmalli”, mikäli sitä voidaan käyttää tietyn kohdealueen ideaalikuvausena). Esitelmä tarjoaa elegantin esimerkin siitä taloudellisuudesta, jolla Kauppi avasi ongelmakentän täsmälliselle analyysille.

Elämän ja kuoleman kysymyksiä

Lomailu Saunavaarassa Tilma Oinaan luona syyskuussa 1961 oli virkistänyt Raili Kauppiä, joka odotteli tietoa siitä, menisikö kirjastolautakunnan ehdotus hänen nimittämistään tilapäisen apulaiskirjastonjohtajan virkaan tällä kertaa läpi kaupunginhallituksessa. Hän oli puhunut Lapissa ollessaan perheen – Alin, Hilkan ja itsensä – suunnitelmista ostaa asunto, mistä voi päätellä, ettei hänellä ollut edelleenkään aikomusta vaihtaa ainakaan paikkakuntaa, tapahtui työpaikan kanssa miten hyvänsä.

Edellisen kirjeensä Tilma Oinaalle Raili Kauppi oli kirjoittanut pian isänsä kuoleman jälkeen. Kirjoittaessaan Saunavaaraan 28.10. hän oli tietoinen setänsä vakavasta tilasta. Kalle Kauppi oli saanut sydänkohtauksen kaksi päivää aiemmin Ylioppilaiden Raittiusliiton 75-vuotisjuhlassa, jossa hänen oli ollut tarkoitus pitää juhlapuhe.¹⁷ Kirjeen lähettämistä seuraavana päivänä Kalle kuoli 69-vuotiaana vatsa-aortan repeämään. Kolmen läheisen ihmisen kuolema runsaan puolen vuoden kuluessa epäilemättä madalsi Kaupin mielialaa, joskin hänen virkapulmansa asettuivat kaikessa tuskastuttavuudessaankin niiden ansiosta siedettävämpiin mittasuhteisiin.

Helsinki, 28.10.1961

Rakas Tilma,

Sydämelliset kiitokset viimeisistä. Oli oikein hyväatekevää olla siellä Sinun luonasi, ja Lappi oli ihana syysväreissään. Aika oli vain liian lyhyt, mutta aika on aina liian lyhyt.

Paluumatka sujui hyvin. Katselin maisemia ja luin Goethea. Oli hauska pistäytyä Oulussa ja Tampereella tapasin vanhoja ystäviäni. Kotona oli kaikki kuten ennen. Parhaat kiitokset paketista! Carola ja Uno olivat syömässä Lappin juustoa ja pitivät siitä kovasti. Odotamme vain nyt Sinua myöskin tänne. Carola ja Uno ovat tällä hetkellä Saksassa, koska Uno kutsuttiin Frankfurtiin luennoimaan transfiniittisista luvuista, mutta he palaavat pian takaisin.

...

¹⁶ *Les limitations internes des formalismes* (1957).

¹⁷ Puhe otsikolla ”Mikä on tehtävämme?” julkaistiin postuumisti *Alkoholikysymyksen* numerossa 4/1961 ja eripainoksena 1962.

Kirjastossa on ollut melko paljon työtä ja aika on suurin piirtein kulunut siinä. Asuntoa emme vielä ole löytäneet. Jonkin verran olen lukenut ja olen pitänyt joitakin esitelmiä kerhossa, mutta en ole vielä oikein hyvin päässyt työhön kiinni. Täytyy ensin ajatella ja ihmetellä – ihmetellä sen vuoksi, että asiat tulevat sitä ongelmallisemmiksi, mitä enemmän niitä miettii. Näen yhä selvemmin, että aina täytyy opiskella ja ettei ihminen tule koskaan valmiiksi. Luultavasti niin on hyvä, ja ehkä me joskus jollakin toisella planeetalla josakin toisessa aurinkokunnassa joudumme selvittämään sitä, mikä täällä jää selvittämättä.

Toivon, että tulet pian tänne. Parhaat terveiset Lealle ja Alelle ja Sinulle itsellesi. Ali ja Hilikka myös lähettävät paljon terveisiä. Raili

Tampereella Kauppi oli tavannut ainakin Ester Seppälän, jonka kutsusta hän piti seuraavana vuonna esitelmän aiheesta ”Mitä on maailmankatsomus?” Tampereen tieteellisen kirjaston kirjastokerhossa. Aihe liittyi pohjoismaisen kesäakatemian lukuvuoden 1961–62 yleisteemaan ”Kultur och miljö”, josta Kaupin tutkimuspiiri oli poiminut aiheekseen maailmankatsomukset.

Kirjeen toteamus elinikäisestä oppimisesta ei yllätä lukijaa. Sen sijaan Kaupin huomautus siitä, miten ensin täytyy ajatella ja ihmetellä, jotta asiat tulisivat ongelmallisemmiksi, valottaa yhtä eroa filosofisen ja arki ajatteluun taipuvaisen luonteen välillä. Jälkimmäinen näkisi juuri ongelmien lisääntymisen perusteena liian ajattelun välttämiseksi, mutta Kaupille ihmettely oli se liuotin, jonka avulla vakiintuneissa käsitteissä ja käsityksissä vaikuttavat, enemmän tai vähemmän sattumanvaraiset sidokset purkautuivat, mikä salli taustalla vallitsevan logiikan ja ristiriitaisuuksien tulla näkyviin.

Myös viittaus toiseen elämään toisella planeetalla on mielenkiintoinen, vaikka sitä ei lieneäkään tarkoitettu aivan vakavasti otettavaksi. Läheisten ihmisten kuolema saattoi vaikuttaa siihen, että ajatus elämän jatkumisesta muualla oli Kaupille lohdullinen, etenkin jos siinä oli ripaus Viidan ”Alfhildiä”.

Vaihtoehtoisia urasuunnitelmia

Kaupunginhallituksen määräyksellä Kauppi sai jatkaa apulaiskirjastonjohtajan viran hoitoa vuoden alusta toistaiseksi, so. viran täyttöön saakka. Vaikka määräystä tarkistettiin puolivuositain, tilanne katsottiin sen verran vakiintuneeksi, että Bo Carpelan sijoitettiin samalla hänen tilalleen Kallion sivukirjastonjohtajaksi.¹⁸

Logiikan kerhoon, jossa *Principia Mathematican* läpiluku oli jo loppusuoralla, Kauppi johti entisellä innolla: 41 tapaamista vuoden aikana, jäseniä keskimäärin 7. Filosofian kerhossa hän poimi aiheensa mm. kesäakatemian vanhoista ja uusista teemoista: tahdon ja vapauden ohella käsiteltiin myös maailmankatsomuksen kysymyksiä.

Vuoden edetessä Kaupin virkaan liittyvät opetus- ja koulutustehtävät näyttävät avanneen lopullisesti uuden suunnan hänen uranäkymilleen. Kerhoissa ja pohjoismaisessa kesäakatemiassa saatu käytännön kokemus teki sivutoimisen siirtymisen

¹⁸ Kirjastolautakunnan pöytäkirja 29.1.1962, 15 §.

opetustyöhön mutkattomaksi. Kesällä Tilma Oinas sai häneltä kortin Etelä-Pohjanmaan kesäyliopistosta Seinäjoelta:

Rakas Tilma, Olen nyt täällä kesäyliopistossa pari viikkoa luennoinut filosofian historiaa. Se on hyvin mielenkiintoista ja opettavaista, mutta 2 viikkoa on liian lyhyt aika kuulijoita ajatellen. On ollut kiire, melkein kaikki aika on mennyt luentojen valmistamiseen. Tuletko kesällä Helsinkiin? 30/7.–12/8. olen lomalla, muuten olen kaupungissa. Hilikka lähtee lomalle 15/7. Asuntokysymys on toistaiseksi jäänyt lepäämään. Olisi hauska nähdä Sinut taas. Sydämelliset terveiset Sinulle ja lapsille ja kaikille! Raili¹⁹

Filosofian historian luennot tarjosivat lisämateriaalia kerhoesitelmiin: Sokrates, Descartes, Hume, psykofyysinen probleema, transsendentaalisen käsite ym. perusteemat palaavat aihevalikoimaan.

Kesäkuun lopulla Kauppi kuuli rohkaisevan uutisen: lääninhallitus oli hylännyt Meren valituksen. Hänet määrättiin jatkamaan viran hoitoa tulevaa nimityksen vahvistusta odotellessa.²⁰ Ilo oli kuitenkin jälleen ennenaikainen: elokuussa hän kuuli Meren valittaneen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Epävarmuus jatkui edelleen.

¹⁹ Postikortti RK:lta TO:lle 28.6.1962.

²⁰ Kirjastolautakunnan pöytäkirja 25.6.1962, 126 §.

Luku 14

Helsinki–Tampere 1962–63

Kesäakatemiassa

Pohjoismaisen kesäakatemian kesäkokous pidettiin heinäkuun lopulla 1962 Tampereella, joka YKK:n ansiosta oli noussut pari vuotta aiemmin korkeakoulukaupunkien joukkoon. Tutkimusvuoden yleisteemana oli ollut ”Kulttuuri ja ympäristö”, missä raameissa Raili Kaupin johtama ryhmä keskittyi selvittämään elämäntutkimusten tematiikkaa. Omalta osaltaan Kauppi tarkasteli kesäkokouksessa maailmankatsomuksen käsitettä.¹ Väitöskirjaa seuranneina vuosina hän selvitteli ahkerasti elämäntutkimuksen, maailmankatsomuksen, kulttuurin ja sivistyksen käsitteiden keskinäisiä ja sisäisiä suhteita samoin kuin niihin kytkeytyvää kasvatuksen, ennen kaikkea itsekasvatuksen, problematiikkaa.² Tampereen tieteelliseen kirjastoon siirtyneen ystävänsä Ester Seppälän kutsusta hän esitelmöi maailmankatsomuskäsitteestä myös tieteellisen kirjaston kerhossa.

Kesäisen kokouksensa päätteeksi kesäakatemia valitsi tulevan tutkimusvuoden pääteemaksi aiheen ”Pohjola ja Eurooppa”. Kaupin piiri tulkitsi sitä luovasti ja otti tarkasteltavakseen yleisen tieteenteorian. Hän itse esitelmöi vuoden mittaan piirissä otsikoilla ”Tiedeteoria” ja ”Tieteellisen metodin idea”.³

Tähän yhteyteen sopii pieni Kaupin kirjoituksia koskeva lisähuomautus. Hän ei kirjoittanut vuosina 1962–63 laajoja artikkeleita,⁴ mutta otti hoitaakseen kaksikin monivuotista kirjoitustehtävää, joista yksi liittyi ellei kesäakatemiaan niin ainakin kesäakatemiaisiin: Veli Valpola näet värväsi hänet ja Sven Krohnin toimittamansa *Uuden Tietosanakirjan* avustajiksi kirjoittamaan filosofiaa koskevia artikkeleita vuosina 1962–66.⁵ Lisäksi Kauppi alkoi kirjoittaa vuonna 1962 alun perin työnsä puolesta lyhyitä arvioita filosofisesta kirjallisuudesta Kouluhallituksen julkaisemaan *Arvostelevaan kirjaluetteloon*, missä tehtävässä hän jatkoi aina vuoteen 1988.⁶

Kirjastossa

Opetustyö oli saamassa yhä enemmän tilaa Kaupin elämässä: kerhoista hän laa-

¹ ”Begreppet världsåskådning”; suomennos sisältyy kokoelmaan *RKK3.2*.

² Kokoelmiin *RKK2*, *RKK3.1* ja *RKK3.2* sisältyy runsaasti näitä aiheita käsitteleviä kirjoituksia. Tämän Kaupin ajattelussa keskeisen aihepiirin lähempi tarkastelu siirretään elämäkerran jälkimmäiseen osaan (*RKK5*), jossa kronologinen ja dokumentoitu näkökulma tekevät tilaa Kaupin ajattelun analyysille ja hänen ajattelijapersoonansa hahmottelulle.

³ Esitelmistä on säilynyt vain otsikko. Vrt. esitelmä ”Tieteellisestä metodista” (*RKK3.2*) kesäakatemian kesäkokouksessa Århusissa 1963.

⁴ *Ajatuksessa* 1962 ilmestynyt ”Freedom and imperatives” oli, kuten edellä mainittiin, käännös 1961 Sigtunassa pidetystä esitelmästä.

⁵ Kauppi kirjoitti osiin 9–24; artikkeleissa ei mainita kirjoittajaa.

⁶ Risto Vilkolta saadun tiedon mukaan näitä muutaman rivin mittaisia, kirjastojen ja muiden kirjanhankintoja harkitsevien käyttöön tarkoitettuja arvioita löytyy Kaupilta 232 kappaletta.

jensi piiriään toisaalta kirjastokursseille ja henkilökuntakoulutukseen,⁷ toisaalta Pohjoismaiseen kesäakatemiaan ja edelleen kesäyliopistoihin ja Helsingin yliopistoon, jossa hän hoiti filosofian (osittaista) assistenttuuria.⁸

Hän ei kuitenkaan ollut vielä aikeissa luopua urasta, jolle oli uhrannut kaksikymmentä vuotta elämästään. Marraskuun puolivälissä, pari päivää sen jälkeen kun hän ja Uno Saarnio olivat esitelmöineet kirjastokerhon 20-vuotisjuhlassa – edellinen sivistyksen ykseydestä ja jälkimmäinen aiheesta ”Mitä on filosofia?” – Kauppi luonnosteli hakemuksensa Saarnion vuodenvaihteessa vapautuvaan virkaan.⁹ Tammikuun viidentenä 67 vuotta täyttävän Saarnion eroanomus oli hyväksytty jo elokuussa. Kaupin ohella virkaa hakivat myös apulaiskirjastonjohtajat Sven Hirn ja Eila Wirla, Helsingin ylioppilaskunnan kirjastonjohtaja ja kirjastoneuvos Kaarlo Lausti sekä Sirkka-Liisa Meri. Laustin peruutettua hakemuksensa helmikuun alussa johtajakisa käytiin kaupunginkirjaston oman väen kesken.

Vierailu Tampereella vanhojen ystävien luona, tutustuminen uuteen ja tilavaan korkeakouluun, jonka käytäviä kansoittivat pohjoismaiset tutkijat, YKK:n uuteen vaiheeseen liittyvä innostus – nämä itsessään myönteiset asiat korostivat entisestään sitä latautunutta ilmapiiriä, jonka Kauppi aisti työpaikallaan. Hän kuvaili tunnelmiaan Tilma Oinaalle kirjeessä vuoden lopulla:

Kiitos Sinulle kirjeestäsi, kiitos myös siitä vanhasta kirjeestä, jonka joskus olin lähettänyt. ... Jokaisella ajalla on ilmeisesti vaikeutensa. Ja samalla elämässä on koko ajan korvaamattoman arvokkaita asioita. Jospa vain aina osaisi löytää ne ja elää ne oikealla tavalla.

Lähetän nyt tässä jälleen pienen joulutervehdyksen. Ajattelin, että pitäisit Hammarskjöldistä.¹⁰ Kirjassa on mm. kohta, jossa hän hyvin kauniisti puhuu omasta uskonnollisuudestaan. Jollakin tavalla tuntuu hyvältä, että maailmassa vielä esiintyy sellaisia ihmisiä, jotka tahtovat kaikille ihmisille hyvää.

Tämä syksy on minulle ollut aika raskas. Olen ottanut hoitaakseni osan filosofian assistentin tehtävistä yliopistossa ja olen pitänyt luentoja filosofian historiasta ja filosofian klassikoista. Pidän kyllä siitä työstä. On hauska opettaa nuoria ihmisiä, jotka ovat innostuneita. Mutta lukukauden lopussa olin vähän väsynyt ja sitten vilustuin viime viikolla. ... Uno eroaa kirjastonjohtajan virasta 5.1.1963, sen vuoksi kirjastossa on ollut levotonta ja paljon sellaista, mikä on ikävää. Ja paljon ikävyyksiä saattaa olla odotettavissa, sillä Unoa on mahdoton korvata kirjastossa.

... Muuten olemme voineet vanhaan tapaan. Asuntoa meillä ei vielä ole. Totesin, että täytyy ensin säästää vähän alkupääomaa tai voittoa arpaisista.¹¹

⁷ Esimerkiksi lukuvuonna 1962/63 hän piti Helsingin kaupunginkirjaston harjoittelijoille jo kolme kymmenen luennon sarjaa kirjaston tehtävästä ja toiminnasta (TaY KA, RK:n nimikirja), minkä lisäksi hän luennoi filosofisesta ja psykologisesta kirjallisuudesta ruotsinkieliselle kirjastokursseille Svenska medborgarhögskolanissa.

⁸ Neljällä viikottaisella luentotunnillaan yliopistossa Kauppi käsiteli filosofian historiaa ja filosofian klassikoita.

⁹ TaY RKA, Fa 3.

¹⁰ Kauppi oli ollut Oinaan vieraana Saunavaarassa YK:n pääsihteeri Dag Hammarskjöldin kuollessa syyskuussa 1961 Pohjois-Rhodesiassa (nykyisessä Sambianssa) hämäräksi jääneessä lentoturmassa.

¹¹ RK TO:lle kirjeessä 19.12.1962.

Saarnion aika päättyy

Loppiaisaattona 1963 järjestetyssä kirjastonjohtaja Saarnion yhdistetyssä syntymäpäivä- ja läksiäisjuhlassa Raili Kauppi piti lyhyen puheen, jossa hän tarkasteli tämän kirjastoansioita:

Kaupunginkirjaston henkilökunta pyytää esittää kunnioittavat ja sydämeliset syntymäpäiväonnittelunsa ja kiitoksensa kirjastonjohtajalle, jonka työn vaikutus tässä kirjastossa sekä kirjaston ulkoasuun nähden että ennen kaikkea kirjaston henkeen nähden on tavattoman voimakkaasti nähtävissämme ja tunnettavissamme. Eikä tämä vaikutus rajoitu vain Helsingin kaupunginkirjastoon, vaan sen jälkiä löytää laajalti Suomen kirjastoissa.

Monet ovat näinä päivinä kirjastossa sanoneet, että tänä loppiaisenä vaihtuu aikakausi kirjaston historiassa. Se aikakausi, jota kutsutaan professori Saarnion ajaksi, on merkinnyt huimaavaa kehitystä: on otettu käytäntöön uusia toimintamuotoja, on perustettu uusia sivukirjastoja, uusia osastoja, uusia virkoja, saatu uusia huoneistoja, huoneistot ja kalustot on uusittu, kirjavalikoima on monipuolistunut,¹² ja ennen kaikkea kirjastoa on alkanut elähdyttää uusi henki: tietoisuus kirjaston sivistystehtävästä, jonka on löytävä leimansa jokaiseen yksityiskohtaan.

Sen vuoksi olen kuullut sanottavan, että tämä loppiaisen tekee mielen haikeaksi ja saattaa ajattelemaan kaiken katoavaisuutta. Tämän vastapainona on hyvä ajatella katoamatonta. Tehty vaikuttaa. Kirjaston idea on katoamaton asia. (Tieto siitä säilyy ja vaikuttaa.) Samoin ovat transfiniittiset luvut. Kun yliopiston kansleri Pekka Myrberg siirtyi eläkkeelle, hän sanoi iloitsevänsä siitä, että saa omistautua varsinaiselle tehtävälleen. Äärettömän alueella on äärettömän paljon tekemistä. Toivomme, ettei professori Saarnio niin koskaan sille omistaudu, ettei hänelle jäisi aikaa omistettavaksi myös kirjaston sivistystehtävälle.

Sillä juuri ennen kaikkea siitä kirjaston henkilökunta tuntee kiitollisuutta, että kirjastonjohtaja on tämän uuden hengen tuonut kirjastoon. Se tekee kirjastotyöstä elämäntehtävän ja sivistystehtävän, joka ei rajoitu ammatillisen piiriin, vaan käsittää sisällyksenään koko inhimillisen sivistyksen.¹³

Kuten aiemmin on jo mainittu, uudet luudat lakaisivat pian kirjastokerhot ja saarniolaisen sivistysaateen käytännöllisempien päämäärien tieltä. Mutta kerholaiset löysivät jo seuraavana vuonna uuden kodin Goethe-Instituutista, jossa he kokoonoutuivat Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran (vuodesta 1971 Logiikan seuran) esitelmätilaisuuksiin aina 1980-luvulle saakka.¹⁴ Saarnion yleistä kirjastokasvatusohjelmaa muutto ei silti voinut auttaa.

Kolme hakuprosessia

Vuoden 1963 alussa Kauppi määrättiin jatkamaan tilapäisen apulaiskirjastonjoh-

¹² Rivien välissä on lisäys: ”Symposion kokoontuu joka torstai ja monet muut kirjastokerhot.”

¹³ Raili Kaupin puheluonnos 5.1.1963, TaY RKA.

¹⁴ Logiikan seuran alkuhistoriaa on selostettu luvussa 7.

tajan virassa. S.-L. Meren jo marraskuussa 1961 tekemä valitus kyseisen viran täytöstä päätyi lopulta 21.1.1963 kouluhallitukseen. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan kaupunginhallitus oli nimittäin osoittanut valituksen alun perin väärälle instanssille lähettäessään sen lääninhallitukseen. Uutinen oli Kaupin kannalta kahdellakin tavalla ikävä. Ensinnäkin hänen virkanimityksensä kohtalo jäi edelleen avoimeksi ja toiseksi KHO:n päätöksestä saattoi päätellä, että Kaupin oma valitus Hirnin valinnasta apulaiskirjastonjohtajaksi pari vuotta aiemmin oli sekin mennyt väärään osoitteeseen. Hänen valituksensa oli ollut selvästi vahvempi kuin Meren nyt käsiteltävänä oleva ja olisi hyvinkin saattanut ratkaista aikanaan apulaiskirjastonjohtajan vaalin Hirnin sijasta hänen edukseen. Sillä olisi puolestaan ollut suuri merkitys nykyisen kirjastonjohtajan viranhaun kannalta. Tapaus oli kuitenkin jo historiaa eikä Kaupin auttanut muu kuin odottaa toisaalta Meren valituksen ja toisaalta kirjastonjohtajan vaalin ratkaisua.

Helmikuun lopulla kirjastolautakunta ehdotti johtajan virkaan Sven Hirniä äänin 6–3 Kaupin tullessa toiselle sijalle samalla äänimäärällä. Hän valitti asiasta tuloksetta ja kaupunginhallitus nimitti 7.3. Hirnin kirjastonjohtajaksi 1.4. alkaen. Bo Carpelan määrittäin hänen paikalleen vt. apulaiskirjastonjohtajaksi.

Kaupin epävarmuus työpaikkansa säilymisestä raukesi vihdoin maaliskuun lopulla, kun hänen nimityksensä vahvistettiin Meren valituksen kaaduttua.¹⁵ Pian 43 vuotta täyttävä Kauppi ei kuitenkaan enää viihtynyt kirjastossa, jonka johtoryhmän kykyä yhteistyöhön useat hakuprosessit valituskierröksineen olivat vahingoittaneet. Myös saarniolaisen linjan alasajo saattoi olla liikaa Kaupille, joka oli vannoutunut kirjastokasvatusaatteen ajaja. Ei ehtinyt kulua täyttä kuukauttaakaan, kun hän haki eläkkeelle siirtyvältä Helle Kannilalta pian vapautuvaa kirjasto-opin lehtorin virkaa. Hän kenties ajatteli, että opetustyössä hänellä olisi realistisemmat mahdollisuudet herätellä tulevissa kirjastovirkailijoissa saarniolaista henkeä.

Kauppi ei asettunut arvioitavaksi vain YKK:ssa: hän haki samaan aikaan dosentuuria Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisellä osastolla. 10.5. hän piti siellä näyteluennon aiheesta ”Avaruusprobleema Leibnizilla ja Kantilla” ja kaksi viikkoa myöhemmin hän matkasi Tampereelle pitääkseen YKK:ssa kirjasto-opin näyteluennon. Valinta dosentiksi ei tuottanut vaikeuksia, ja kesäkuun alussa hänet valittiin kolmesta lehtorin viran hakijasta ensimmäiselle sijalle yhteiskuntatieteellisen opetusjaoston kokouksessa äänin 9–1. Kun sekä kokouksessa puhetta johtanut Helle Kannila että asiantuntijalausunnan hakijoista esittänyt kirjastotoimiston päällikkö Kaarina Ranta puolsivat Kauppia, valinta oli käytännössä selvä.¹⁶ Hakijoille ilmoitettiin asiasta saman tien, joskin Kauppi sai odottaa virkanimitystä aina heinäkuun loppuun. Hänen haluttiin aloittavan virassa elokuun alusta, mutta kirjaston työt ja jäljellä olleet kesälomapäivät lykkäsivät eroa kuukaudella.

Viimeisen kerhoesitelmänsä kirjaston viranhaltijana hän piti 27.6. aiheesta ”Filosofia ja elämä”. Vaikka esitelmästä on säilynyt vain otsikko, on helppo nähdä, että se oli tarkoitettu jäähyväisesitelmäksi.

¹⁵ H:gin kaupunginhallituksen ptk 28.3.1963, 1054 § (lyhennysote H:gin kh:n ptk:sta 29.8.1963, 2362 §, TaY RKA, Fa 3).

¹⁶ TaY KA, yhteiskuntatiet. opetusjaoston ptk. 7.6.1963. Muut hakijat olivat FM Ulla Lehtonen ja FM Maija-Liisa Peltonen.

Kesäkuussa ottamansa pari lomaviikkoa Kauppi vietti Lappeenrannan kesäyliopistossa opettaen filosofian historiaa. Toisen lomajakson hän piti heinäkuun lopulla, jolloin pohjoismainen kesäakatemia järjesti kokouksensa Århusissa. Kokousta selosti *Luotain*:

Tieteenteoriaa tutkiva ryhmä, jonka suomalaisina asiantuntijoina toimivat prof. Sven Krohn ja fil.tri Raili Kauppi, tarkasteli teorianmuodostuksen ja metodologian ongelmia. ... Useiden muiden ryhmien kanssa pidettiin yhteisiä kokouksia, joissa käsiteltiin tieteellistä metodologiaa, eräiden mallien soveltumista kielentutkimukseen sekä selvitettiin käsitteitä ”merkitys”, ”tieto” ja ”totuus”. Arvorteoriasta keskusteltiin kirjallisuudentutkijoiden kanssa.¹⁷

Oletettavasti Kauppi, joka piti 6.8. esitelmän arvorteoriasta otsikolla ”Värdeteori och konstuppfattning” (esitelmä ei ole säilynyt), solmi jo Århusissa suhteita tamperelaisiin kesäakatemialaisiin, sillä hän sai kootuksi oman tutkimuspiirin pian uuteen kotikaupunkiinsa saavuttuaan.

Mainittakoon ohimenevästi, että kun tilapäisen apulaiskirjastonjohtajan virka Kaupin lähdön jälkeen vakinaistettiin syksyllä 1963, sen tehtäväkentäksi oli muutoutunut ”henkilökunta-asoiden hoitaminen, huolehtiminen kirjaston koulutus-toiminnasta ja harjoittelijoiden opastuksesta, kirjaston tiedotus- ja kerhotoiminnan kehittäminen”.¹⁸ Sirkka-Liisa Meren pitkälinen valitusprosessi johti kumoutumisestaan huolimatta lopulta toivottuun tulokseen, sillä hänet valittiin Kaupin lähdettyä tältä avoimeksi jääneeseen virkaan.

Siirtyessään Tampereelle Raili Kauppi ei enää havigellut tietää ”kaikkea”, mutta tämä lapsuudenaikainen intohimo ei suinkaan lakannut motivoimasta häntä kehittyneemmässä muodossa. Vuonna 1964 *Luotaimessa* julkaisemassaan artikkelissa ”Sivistyksen ykseys” hän torjui sen naiivin sivistyskäsityksen, jota noudattaen hän oli itsekin aikanaan kahlannut läpi tietosanakirjan, ja esitti sen tilalle kypsän näkemyksen sivistyksestä kokonaisnäkemysellisen idean seuraamisena.

Sivistystä ei milloinkaan ole käsitetty kokoelmaksi yksityistietoja. ... On mahdotonta hallita inhimillistä tietoa sen koko laajuudessa, mutta on mahdollista asettaa ideaaliksi kaikkikäsitävän kokonaisnäkemysten tavoittelu, sikäli kuin tässä kokonaisnäkemyksessä on kysymys kaikkein yleisimmistä periaatteista, joiden avulla yksityistapausten moninaisuutta hallitaan. Sivistyksen kohdalla ei voi olla kysymys tällaisen kokonaisnäkemysten tosiasiallisesta saavuttamisesta – on varsin kyseenalaista onko se edes tieteelle ylipäänsä mahdollista – vaan ainoastaan sen asettamisesta ideaaliksi.¹⁹

Muutto Tampereelle merkitsi Raili Kaupille lopullista itsenäistymistä. Filosofina hän oli saavuttanut täyden itsenäisyyden jo aiemmin, mutta hän ei ollut esimerkiksi koskaan elänyt pitkään erossa perheestään. Myös ”koulukunta” oli aina ollut saatavilla tarjoamassa tukea ja kannustusta. YKK, vaikka elikin voimakasta

¹⁷ Lainaus on Hilkka Kauppinen artikkelista *Luotaimen* numerossa 4/1963.

¹⁸ H:gin kaupunginkirjaston vuosikertomus 1963.

¹⁹ ”Sivistyksen ykseys” (1964), *RKK*2.

nousukautta, oli kaukana Helsingistä ja vielä kauempana tieteen keskuksista, mitä Kauppi harmitteli myöhempinä vuosina toistuvasti. Kirjastokerhojen aika näyttää jääneen kangastelemaan Kaupin mielessä kadotettuna paratiisina.

Koulukuntaa Tampereen kaupunginkirjaston filosofiankerhon vieraana 1.7.1951, kuvassa Kalevan (myöh. Kissanmaan) koulun seinustalla. Ester Seppälä hoiti koulussa toimivaa Kalevan sivukirjastoa. Vasemmalta August Hasa, tuntematon, Ester Seppälä, Anja Lottonen, Rauni Tyrni, Laina Hasa, kaksi tuntematonta, Hilikka Kauppi, Helena Hänninen, Uuno ja Carola Saarnio, kolme tuntematonta tamperelaiskerholaista. (Raili Kauppi; TaYK K.A.)

Raili Kaupin Tampereen aikaa käsittelevä elämäkerta vuodesta 1963 sisältyy osaan *RKK5*.

Tampere, 15/9-63

Rakas Tilma, Lähetän Sinulle nyt sydämelliset terveiset Tampereelta, jossa olen astunut uuteen virkaani ja noin kahden viikon ajan yrittänyt asettua uusiin oloihin. Kirjasto-opin opettaminen on mielenkiintoista, mutta näin aluksi työ ja luentojen valmistelu tuntuu vievän kaiken ajan. Asun tilapäisasunnossa, 1.11. saan asunnon. Silloin olisivat vieraatkin tervetulleita. Olisi oikein mielenkiintoista joskus kuulla, mitä Saunavaaraan kuuluu. Voi oikein hyvin, t. Raili

Lähteet

Lähteenä käytetyt painotuotteet:

- Ahonen, Sirkka & al., *Sata vuotta oppikoulua varten*, Kirjayhtymä 1996
- Allardt, M. & al. (toim.), *Boken om Helsingfors*, Söderström & C:o 1937
- Arra, Esa, *"Kaivopuiston kuningatar". Muistelmia Helsingin imperiumin ajoilta*, Alea-kirja 1974
- Bolay, Karl-Heinz, *Aber die Stunde bleibt – Alati säilyy hetki*, Pellervo-seura, Helsinki 1954
- Borum, Kirstine, "8 år med NSU", *Nordisk Forum* nr. 27 vol. 15, 3/1981
- Cederberg, A. R. ja Veikko Ojala, *Heinolan kaupungin historia* 1, Tampere 1948
- Couturat, Louis, *La logique de Leibniz, d'après des documents inédits*, Pariisi 1901
- Couturat, Louis, *Opuscules et fragments inédits de Leibniz*, Pariisi 1903
- Eletty on ennen meillä*, julk. Heinola-seura, Gummerus 1999
- Endén, Rauno, *Heinolan kaupungin historia* 2, Gummerus 1989
- Franklin, Benjamin, *The Autobiography and Other Writings*, toim. L. Jesse Lemisch, Signet Classic 2001
- Harva, Urpo, "Kansansivistysopillisen yhdistyksen tehtävä", Kansansivistysopillisen yhdistyksen (Vapaan kansansivistystyön) vuosikirja 3/1944
- Heinolan Keskikoulun jatkoloukkien vuosikertomukset 1935–38*
- Heinolan Keskikoulun vuosikertomukset 1930–35*
- Heinolan koulu 150 vuotta. Lukioon johtavaa koulutusta 1847–1997*, kirjoittajat Veikko Ojala, Pia Puntanen, Leena Kekkonen, Lea Pulkkinen, Henrik Lilius, Lyseonmäen koulun 150-vuotisjuhlatuimikunta
- Heinolan säästöpankin 75-vuotishistoriikki 1873–1958*
- Helminen, Martti ja Aslak Lukander, *Helsingin suurpommitukset helmikuussa 1944*, WSOY 2004
- Helsingin kadunnimet. Helsingin kaupungin julkaisuja* 24, Helsinki 1970
- Helsingin kaupunginkirjaston toimintakertomukset 1940–1964*
- Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston tutkintovaatimukset* (elokuu 1939); liitteenä joulukuussa 1942 tehdyt muutokset, Akateeminen kirjakauppa, Helsinki (ei painovuotta)
- Hentilä, Marja-Liisa, "Neiti, saisinko litran maitoa!" – Kaupan työ ja vaikea palkkatyöläisyys", kokoelmassa *Työväentutkimus 1997* (toim. T. Saarela et al.), Tammerpaino 1997
- Herranen, Timo, *Heinolan kaupungin historia* 3, Gummerus 1998
- Hess, Gerhard (käänt. ranskasta), *Leibniz korrespondiert mit Paris*, Hamburg 1940
- Hirn, Sven, "Helsingin kaupunginkirjastoa koskevat rationalisoimissuunnitelmat", *Kirjasto-lehti* 6/1961
- Hirn, Sven, *Kansankirjastosta kaupunginkirjastoksi. Helsingin kaupunginkirjasto 1860–1940*, Helsinki 1998
- Hirvonen, Maija, *Salanimet ja nimimerkit*, SKS:n kirjaston julkaisusarjan nro 16, Helsinki 2000
- (*Kvintus*) *Horatius Flakkuksen Teokset* I, suom. ja selityksillä varustanut A. Leino, K. E. Holm'in kustantama, Helsinki 1891
- Härö, A. Sakari, *Vuosisata tuberkuloosityötä Suomessa. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen historia*, STVY 1992
- Iso Tietosanakirja* 1–15, Otava 1931–1939 (täydennysosat 1–2, Otava 1957–1958)
- Itä-Häme* 30.11.1948, Antti Kaupin muistokirjoitus

- Johansson, Magnus (2003a), "Fleeing from one place, searching for another", *International Forum of Psychoanalysis* 12/2003, 157–163
- Johansson, Magnus (2003b), "Sweden and psychoanalysis", *Journal of European Psychoanalysis* 17/2003 (Summer-Winter)
- Jokipii, A. E., *Teosofinen liike Suomessa. Historiaa, oppi ja arviointia*, WSOY Porvoo 1937
- Jonasson, F. ja A. Kivialho, K. Kivialho, *Suomen maatilat IV. Kuopion, Mikkelin ja Viipurin läänit*, WSOY Porvoo 1932
- Jutikkala, Eino & al., *Helsingin kaupungin historia* V:3, Helsinki 1967
- Kahdeksas Pohjoismaiden kirjastokokous (Turussa ja Helsingissä elokuun 4–7 päivänä 1956)*, Helsinki 1957
- Kaikuja Hämeestä* X
- Kaila, Eino, *Nykyinen maailmankäsitys*, Otava 1929
- Kaila, Eino, *Inhimillinen tieto*, Otava 1939
- Kaila, Eino, "Aula almae matris in memoriam", *Uusi Suomi* 1.3.1944
- Kallioniemi, Jouni, *Suursodan loppunäytös pohjoisessa. Lapin sota 1944–1945*, Teospiste 1990
- Kanerva, Unto ja Maija-Liisa Peltonen, *Tampereen kaupunginkirjasto 1861–1961*, Tampere 1961
- Kannila, Helle, *Kirjastonhoidon opas*, Otava 1955 (5. tarkistettu painos)
- Kannila, Helle, *Kirjanvalinnan ongelmia. Ajatustenaiteita kirjastonhoitajille ja muille kirjojen ystäville*, WSOY 1967
- Kansanvalistusseuran tietokalenteri* 1942, Otava 1941
- Kato, Markus P.; salanimi, ks. Korhonen, Arvi
- Kauppi, Hilikka M., *Helle Kannilan elämänpuut*, Suomen Kirjastoseura ja Otava 1976
- Kauppi, Juho, toim., *Suomalainen liikesivistysrahasto. 25 vuotta toimineena*, Helsinki 1945 (sis. J. Kaupin katsauksen "Suomalaisen Liikesivistysrahaston alkuvaiheet, toiminta ja tulokset")
- Kauppi 1952 = Kauppi, Raili, "Maailmankatsomusta rakentamassa", *Kirjastolehti* 2/1952, 29–35; julkaistu uudelleen kokoelmassa RKK2
- Kauppi 1956a = Kauppi, Raili, "Uuno Saarnio 60-vuotias", *Kirjastolehti* 1/1956, 8–9; julkaistu uudelleen kokoelmassa RKK2
- Kauppi 1956b = Kauppi, Raili, "Eräitä intensionaalisen logiikan probleemoja", *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja XIX*, Helsinki 1956; julkaistu uudelleen kokoelmassa RKK4
- Kauppi 1958a = Kauppi, Raili, "Finlande", *Les grands courants de la pensée mondiale contemporaine* vol. I: *Panoramas nationaux*, Milano 1958, 515–527 (artikkeliä seuraa Kaupin kokoama bibliografia Suomessa ilmestyneestä filosofisesta kirjallisuudesta, s. 528–534)
- Kauppi 1958b = Kauppi, Raili, "Leibniz ja kirjasto", *Kirjastolehti* 10/1958, 246–250
- Kauppi 1960a = "Über die logischen Paradoxien vom Standpunkte der Inhaltslogik", *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia* (Venetsia 1958) vol. IV: *Logica, linguaggio e comunicazione*, Firenze 1960, 147–152
- Kauppi 1960b = "Ajatuksia yleisen kirjaston kirjalinnan perusteista", *Kirjastolehti* 2/1960, 26–28
- Kauppi 1960c = Kauppi, Raili, *Über die Leibnizsche Logik. Mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension* (väitöskirja, 279 s.), Acta Philosophica Fennica, Fasc. XII, Helsinki 1960
- Kauppi, Raili, "Kirjahyllyni", *Viitta*, 1961, 12–13

- Kauppi, Raili, "Der Begriff der Veränderung im Lichte der Inhaltslogik", *Akten des XIV Internationalen Kongress für Philosophie* (Wien 1968) Band III: *Logik, Erkenntnis- und Wissenschaftstheorie, Sprachphilosophie, Ontologie und Metaphysik*, Herder, Wien 1969, 162–167
- Kauppi, Raili, "Leibniz, optimismin filosofi", tamperelainen opiskelijalehti *Aviisi* 9.12.1980, s. 3; julkaistu uudelleen kokoelmassa *RKK3.1*
- Kauppi, Raili, "Uuno Saarnion elämäntyöstä", johdanto teokseen Saarnio 1989
- Kauppi, Raili, "Reason and identity", teoksessa Eva Mark ja Annika Persson (toim.), *Proceedings of Nordic Symposium for Women in Philosophy*, sarjassa *Nordic Women in Philosophy* no 1, Göteborg 1992, 5–17
- Kemiläinen, Aira, *Toisen maailmansodan paineessa. Sota-ajan kuva historianopiskelijan päiväkirjassa ja aikalaiskirjeissä*, SKS 2001
- Ketonen, Oiva, "Eino Kailan tutkijanpersoonallisuus", *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja XXIII*, Helsinki 1960
- Ketonen, Oiva, *Valkolakiasta väitöskirjaan*, WSOY 1964
- Kinos, Hilppa (artikkeli julkaistu anonyyminä), "Kirjastojen kerhotoiminta tärkeä kansansivistystyömuoto. Helsingin kaupunginkirjastossa ensimmäisenä toiminnassa filosofian kerho", *Uusi Suomi* 22.12.1943
- Kinos, Hilppa, *Filosofia yleistieteenä*, Gummerus 1949
- Kinos, Hilppa, *Autetaan ihmistä*, Gummerus 1973
- Klinge, Matti, *Ylioppilaskunnan historia IV (1918–1960)*, WSOY 1968
- Klinge, Matti, sekä R. Knapas, A. Leikola ja J. Strömberg, *Helsingin yliopisto 1640–1990*, osa 2 (1808–1917), Otava 1989
- Klinge, Matti, sekä R. Knapas, A. Leikola ja J. Strömberg, *Helsingin yliopisto 1640–1990*, osa 3 (1917–1990), Otava 1990
- Korhonen, Arvi, "Historiallisen arvioinnin dualismi", *Historiallinen aikakauskirja* 4/1940
- Korhonen, Arvi, salanimellä Kato, Markus P., *Sodan uudet kasvot. Kiikhkotonta käsitellevä henkisen kaesusodan varalle*, Otava 1944
- Korhonen, Arvi, "Miksi historia muuttuu?", kokoelmassa *Historiankirjoitus. Kehityksen pääpiirteet*, toim. Historian ystävien liitto, WSOY 1953
- Koskimies, Yrjö S., "Modernin historianfilosofian ongelmia. Kurt Breysig ihmiskunnan historian kehityslakien tutkijana", *Historiallinen aikakauskirja* 4/1940
- Koskinen, Ismo ja Jari Palomäki; ks. *RKK1–5*
- Kroll, Maria, *Sophie, Electress of Hanover*, NEL Mentor 1975
- Kuka kukin on 1950*, Otava 1950
- Kuka kukin on 1954*, Otava 1954
- Kuusisto, Seppo, *Kansallishenkeen uskoen. Härmäläis-Osakunnan historia* osat 1 (1865–1918) ja 2. (1918–1970), Helsinki 1978
- Kuussaari, Eero ja Vilho Niitemaa, *Suomen sota 1941–1945*, Kustannus oy Mantere 1948
- Lahti, Aimo, *Koulu ja maanpuolustus*, Karisto 1936a
- Lahti, Aimo, *Koulufilosofian kertauskirja*, Otava 1936b
- Lahtinen, Irja, "Heinolan pommituksen 40-vuotismuistelu", *Itä-Häme*, 19.6.1981
- Lehto, Olli, *Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä*, Otava 2001
- Lehto, Olli, *Oman tien kulkijat. Veljekset Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälä*, Otava 2004
- Lewis, Clarence Irving, *An Analysis of Knowledge and Valuation (The Paul Carus Lectures 1945)*, The Open Court Publishing Company, La Salle, Illinois 1950 (1946)
- Liikeapulainen* 15–16/1922
- Liiketyöntekijät yhteistyössä. 25 v. Suomen Liiketyöntekijäin Liiton toimintaa*, Suomen Liiketyöntekijäin Liitto r.y., Tampereen Työväen kirjapaino 1942
- Lindfors, Pertti, *Seikkailuni tieteen, viinan, naisten ja politiikan parissa*, Tammi 2003

- Lundén Cronström, Ingegerd, *Helsingin opas*, WSOY 1963
- MacDonald Ross, George, *Leibniz*, Oxford University Press 1996 (1. p. 1984)
- Meriluoto, Aila, *Vaarallista kokea. Päiväkirja vuosilta 1953–1975*, WSOY 1996
- Meriluoto, Aila, *Mekko meni taululle*, WSOY 2001
- Multamäki, Kaija, "Olen unessa useasti sinun kaduilla koulutie", ks. *Eletty on ennen meillä* (artikkeli ilm. alunp. Itä-Hämeessä 1.2.1997)
- Mäkelä, Riitta, "Raili Kauppi on johdonmukainen nainen", *Jaana* 45/1975, s. 56–58
- Niiniluoto, Ilkka, *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*, 2. p. Otava 1997 (1. p. 1980)
- Ojala, Veikko 1948; ks. Cederberg, A. R.
- Ojala, Veikko, *Heinolan keskikoulun jatkuoluokat. Katsaus koulun vaiheisiin 1905–1950 ja kertomus lukuvuodelta 1949–1950*, Heinola 1950
- Palomäki, Jari; ks. *RKK*
- Palomäki, Jari, "Uuno Saarnio – omintakeinen filosofi", *Tieteessä tapahtuu* 6/2002
- Palomäki, Jari, "Pekonen ja kontinuumihypoteesi", *Tieteessä tapahtuu*, 8/2003
- Pekonen, Osmo, *Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925–1961*, SKS 2002
- Pellinen, Kyllikki, *Fuksi on ja ihmettelee*, Gummerus 1936
- Perälä, Tauno, *Turun yliopisto 1920–1939*, Turku 1970
- Poijärvi, L. Arvi P., *Suomalaisen tietosanakirjan vaiheita*, Otava 1958
- Proceedings of the tenth international congress of philosophy*, vol. I, fasc. I–II, toim. E. W. Beth, H. J. Pos ja J. H. A. Hollak, Amsterdam 1949
- Puukari, Arvo, *Suomalaisen Liikesivistysrahaston työtä ja miehiä 1919–1959*, Weilin & Göös 1959
- Pätiälä, Jorma, *Tuberkuloosi. Potilaan hoito ja vastustamistyön yleinen kulku*, WSOY 1970
- Rahikainen, Eerika, Kaksi As. Oy Kotirinteen asukasluetteloa (moniste), Helsinki 1999
- Rainio, Kullervo, *As-duuri-valssi ja runoilijan sielunelämä. Muistikuvia 1945–1950*, WSOY 1996
- Rasila, Viljo, *Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1925–1966*, WSOY 1973
- Rasku, Teuvo, *Yrjö Kallinen. Legenda jo eläessään*, WSOY 1979
- Rasku, Teuvo, *Mystisen ilon lähteillä. Oppaana Volter Kilpi*, Transkirja 1991
- RKK = Raili Kaupin kirjoitukset*, toim. Ismo Koskinen ja Jari Palomäki, Tampere University Press 2000; osa 1 *Varhaisia kirjoituksia, Elämäkerta vuoteen 1963, Bibliografia* (2008); osa 2 *Kirjasto, sivistys, kasvat* (2000); osat 3.1 ja 3.2 *Filosofia* (2001, 2002); sarjassa ilmestyvät vielä osat 4 *Logiikka, käsiteteoria, scientia generalis*, ja 5 *Elämäkerta vuodesta 1963, Luonnoksia ja katkelmia*
- Russell, Bertrand, *A Critical Exposition of the Philosophy of Leibniz*, Lontoo 1949 (1. p. 1900)
- Russell, Bertrand, *Why I am not a Christian. And other essays on religion and related subjects*, Routledge Classics, London and New York 2003 (1. p. 1957)
- Saarnio, A(lbin) A., *Suomen tehtävä ihmiskunnan kehityksessä*, Kustannusosakeyhtiö Tietäjä 1919
- Saarnio, Uuno, "Mitä on filosofia?", SFY:n vuosikirjassa *Ajatus* XI, Helsinki 1942
- Saarnio, Uuno, "Über den Begriff des Intensionalen in der Logik", Heinrich Scholzin 60-vuotisjuhlaulkaisu, *Archiv für Rechts- und Sozial-Philosophie* vsk. 37, Würzburg 1944 (uusintapainos 1963)
- Saarnio, Uuno, "Kieli ja logiikka", SFY:n vuosikirjassa *Ajatus* XIV, Helsinki 1947
- Saarnio, Uuno, "Kirjaston synty ja olemus", *Kirjastolehti* 10/1960
- Saarnio, Uuno, *Arvo ja eettisyys*, Karisto 1989 (julkaistu alunperin *Ajatuksessa* 1944)
- Salmela, Mikko, *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*, Otava 1998
- Salmi, Viljo, "Sota ja sivistystyö", *Kansanvalistus ja kirjastolehti* 2/1944, s. 167–169

- Schmitt, Charles B., ”Perennial philosophy: From Agostino Steuco to Leibniz”, julkaisussa *Journal of the History of Ideas* 27, 4/1966, 505–532. Artikkelin suomennos on julkaistu filosofisen aikakauslehden *niin&näin* numerossa 31 4/2001, 28–39
- Seppälä, Eila, *Turun kaupunginkirjasto 1863–1963*, Vammala 1963
- Soininen, Mikael ja Alpo Noponen, *Historian oppikirja kansakouluja varten*, edellinen osa, Otava 1919
- Stenius, Erik, *Tankens gryning. En studie över den västerländska filosofins ursprungsskede*, Söderström & C:o 1974 2. täydennetty painos (1. p. 1953)
- Suomen kirjailijat 1945–1980*, toim. M. Hirvonen, H. Launonen, A. Nybondas ja I. Bäcksbacka, SKS:n toimituksia 402, Helsinki 1985
- Suomen kirjastonhoitajat (Finlands bibliotekarier) 1967*, Suomen kirjastoseura, Helsinki 1968
- Suomen Liikemiehiä I*, Helsinki 1930
- Suomen Liikemiehiä*, täydennysosa, Helsinki 1936
- Suomen opettajisto I*, toim. T. Heikari ja A. Sandelin, Turku 1933.
- Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918–1968*, Helsinki 1970
- Suomen tieteen historia 2*, päätoim. Päiviö Tommila, WSOY 2000
- Tarkka, Jukka ja Allan Tiitta, *Itsenäinen Suomi. Seitsemän vuosikymmentä kansakunnan elämästä*, Otava 1987
- Turun yliopiston vuosikirja 1926–27*, Uuden Auran kirjapaino oy, Turku 1927
- Ursin, Martti, *Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen*, *Studia historica Septentrionalia* 2, väitöskirja, Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1980
- Varpio, Yrjö, *Mäkelän piiri. Tutkimus tamperelaisesta kirjailijapiiristä (1946–1954) ja sen tuotannosta*, WSOY 1975
- Vetre, Osmo U., *Vihreän talon tarina. Asunto-osakeyhtiö Kotirinne 1909–1976*, Helsinki 1976 (pienpainate)
- Wigell, Vieno, *Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä*, Kirjastopalvelu H:ki 1994
- Wilmi, Jorma, *Heinolan pitäjän historia 1860-luvulle*, Gummerus 1988
- Wilmi, Jorma, *Heinolan pitäjän historia II. 1860-luvulta kunnan hallinnon päättymiseen vuoteen 1996*, Pieksämäki 1999
- Virtanen, Matti, *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*, SKS 2001
- von Wright, Georg Henrik, *Looginen empirismi*, suom. Hilppa Kinos, Otava 1945 (Den logiska empirismen 1943)
- von Wright, Georg Henrik, *Logiikka, filosofia ja kieli. Ajattelijoita ja ajatussuuntia nykyajan filosofiassa*, suom. T. Nyberg ja J. Hintikka, 2. uusittu painos Otava 1968 (*Logik, filosofi och språk* 1957)
- von Wright 2001a = von Wright, Georg Henrik, *Mitt liv som jag minns det*, Albert Bonniers Förlag 2001
- von Wright 2001b = von Wright, Georg Henrik, *Hyvän muunnelmat*, suom. Vesa Oittinen (*The Varieties of Goodness* 1963), Otava 2001
- Yliopiston Helsinki*, toim. Eea Pekkala-Koskela, Helsingin yliopisto/ Sanomaprint 1989

Päiväkirjat, kirjedokumentit, yksityisarkistot yms:

- EK = Eevi Kraftin (o.s. Oinas) vieraskirja (EK:n Kanadan Thunder Bayssa asuvien lasten Jounin, Eeva-Maijan ja Veli Eliksen hallussa)
- Gonseth/Saarnio = U. Saarnion ja F. Gonsethin kirjeenvaihto; Raili Kaupin kirjeitä ja kortteja Saarnioille ym. (Reino Saarnion kokoelmasta)

Kalle Kaupin kirje Antti Kaupille 13.7.1930 (Kerttu Uusimäen kokoelmasta)

Logiikan ja sen sovellutuksien tutkimusseuran arkisto (seuran sihteerinä 1974–83 toimineen Irja Nykäsen hallussa)

SK = Sirkka Kaupin (myöh. Nordberg) päiväkirjat (SK:n pojan Rauli Nordbergin hallussa)

TO = Raili Kaupin kirjeet Tilma Oinaalle (TO:n pojan Ale Oinaan hallussa); Tampereen yliopiston säilyttämät kirjekopiot on sijoitettu sekä tutkijoille avoimeen arkistoon historian ja filosofian laitoksella (TaY RKA, filosofian laitos) että tutkijoilta vuoteen 2045 saakka pääosin suljettuun Raili Kauppi -arkistoon yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkistossa (TaYK RK)

VV = tri Veli Valpolan 29.5.1994 päiväämä muistelmä Urania-keskustelupiiristä; saatu teatterineuvos Ritva Heikkilältä kirjeen liitteenä 2.4.1999

Julkiset arkistot, rekisterit ym.:

HKA = Heinolan kaupunginarkisto

HMA = Hämeenlinnan maakunta-arkisto

HOA = Härmäläis-Osakunnan arkisto

HYK = Helsingin yliopiston kirjasto (mm. erikoiskokoelmat; esim. Paul Kustaanheimon aineisto, kokoelma 594)

HYKA = Helsingin yliopiston keskusarkisto

KA = Kansallisarkisto

KnA = Kansan Arkisto, Helsinki

Patentti- ja rekisterihallitus, Helsinki

Seurakuntarekisterit: Heinola, Jyväskylä, Kangasala, Kuusankoski, Sauvo-Karuna, Säynätsalo, Tampere

SLR = Suomalainen Liikesivistysrahasto, Helsinki

SPK = Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (Handschriftenabteilung), Berliini, Heinrich Behmannin tieteellinen jäämistö (Die Wissenschaftliche Nachlass Heinrich Behmanns)

Sota-arkisto, Helsinki

TaY KA = Tampereen yliopiston keskusarkisto; Raili Kaupin nimikirjanotteet, professuurihakulauseunnat ym.

TaY RKA = Raili Kauppi -arkisto, Tampereen yliopiston historian ja filosofian laitos (v:sta 2007)

TaYK RK = Tampereen yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkiston Raili Kauppi -kokoelma

TKA = Tampereen kaupunginarkisto

Työväen arkisto ja kirjasto, Helsinki

Haastattelut (tapaaminen, puhelu tai kirje):*

AJ = Anja Juurikkala; puhelu 6.1.2000

AK = Aira Kemiläinen; puhelu 16.5.2004; kirje 14.7.2004

A-LK = Anna-Liisa Kauppi (Matti Kaupin leski); tapaaminen kesällä 1999; puhelu 4.1.2000

* Haastattelijana IK (paitsi kohdissa H&TR ja MP).

- AM = Aila Meriluoto; puhelu 1.4.1999; kirje 29.9.1999
- AO = Ale Oinas; puhelu 8.3. ja 3.7.2002
- BC = Bo Carpelan; kirje 8.3.2000
- EH = Euniike Hyvönen; puhelu 30.12.1999, 25.1.2000; kirje 23.1.2000
- EL = Esko Leinonen; puhelu 8.8., 5.9.2000, 29.8.2002; kirje syyskuu 2000
- EP = Eeva Palokangas; kirje 4.1.2000
- EPä = Erkki Penttilä (tyttären Outi Penttilän välityksellä); puhelu 9.2.2000
- ES = Ester Seppälä; tapaaminen 5.1.1999
- GHvW = Georg Henrik von Wright; kirje 24.8.2000; puhelu 5.9.2000
- HH = Helena Hänninen; kirje 10.1.2000; puhelu 19.10.1999, 14.1.2000
- H&TR = Hilikka ja Teuvo Rasku haastattelevat Raili Kauppia tämän kotona 6.7.1986 (ääninauha)
- IL = Irja Luisto; puhelu 30.12.1999
- IN = Irja Nykänen; tapaamisia, kirjeitä ja puheluita vuosina 2000–2007
- JJ = Jaakko Juurikkala; puhelu 2.1.2000
- JK = Jouni Kraft; puhelu 30.7.2001; kirje 13.11.2001
- KK = Kaija Kaikumo (o.s. Kraft); puhelu 21.2.2002
- KM = Kaija Multamäki; puhelu 30.12.1999
- KU = Kerttu Uusimäki (Kalle Kaupin tytär); tapaaminen 22.7., 10. ja 31.8.2000; puhelu 26.7.2000
- LH = Lyyli Hahla; kirje 11.1., 25.1., 9.2., 7.3., 9.3.2000; puhelu 4.2.2000
- LK = Leena Kauppi (Anna-Liisa Kaupin tytär, Antti Kaupin tyttären tytär); tapaamisia, puheluita ja kirjeitä 1999–2005
- LR = Lea Rekola; puhelu keväällä 2000
- LRo = Lauri Routila; puhelu 31.8., 31.10.1999, 7.9.2000; kirje
- MK = Maija Kauppi (Väinö Kaupin leski); kirje 13.3.2000
- MP = Marja Pensala haastattelee Raili Kauppia 1991 *Naisia tutkijoina* -sarjan haastatteluvideo; tuotanto Diart 1991
- RH = Ritva Heikkilä; kirje 2.4.1999 ja 1.8.2007; puhelu 7.4., 20.4.1999 ja 16.8.2007
- RN = Rauli Nordberg (Sirkka Kaupin poika); puhelu 7.1.2000
- RR = Riitta Rossi (o.s. Aaltonen); puhelu 10.1.2003
- RS = Reino Saarnio; tapaaminen sekä n. 20 kirjettä ja lukuisia puheluita vuosina 1999–2004
- RU = Raija Uusipelto; puhelu 11.9.2000; kirje syyskuu 2000
- SL = Saara Lilja; puhelu 27.2.2000
- SvK = Sven Krohn; tapaaminen 18.9.1996
- TV = Tuovi (Maija-Leena) Valve; puhelu 1.8.2000 ja 8.8.2000
- TVo = Taija Voutilainen; puhelu kevät 1999
- VW = Vieno Wigell; puhelu 21.2.2000

Kirjoitukset omatekoisissa lehdissä 1930–1936*

Satuja, 1930–31

Merenneito (R.K.)

Kun yksin rannalla istuin
Ma merennein näin
Ja sydämensä voitin
Hän uipi tänne päin.

Oi merenneito pieno
Sinua rakastan.
Kuink' olet hento, hieno
Sa impi aaltojen.

Laila (R.K.)

Kuka on Laila?

Laila on tyttö. Jalojen ajatusten tytär. Hän on kaunis. Hänen kotinsa on nyt vilpeän lähteen pohjalla. Kuinka niin? Kerron sinulle sen. Laila oli kaunis nuori tyttö. Kaikki häntä rakastivat. Kerran Lailaa kosi paha mies. Laila ei suostunut. Paha mies vei Lailan metsään ja hukutti lähteeseen. Sitten meni paha mies karkuun. Mutta vettä loiskahti lähteestä hänen päälleen ja hän sai sarvet. Laila nukkuu nyt lähteessä.

Kevät (R.K.)

On kevät kaunoinen
Se loppu lumien
Jo linnut saapuvat Pohjolaan
Nyt niin ihmeen ihanaan.

Kukat kainot nurmella nostavat pään.
Ne kohoavat uuteen elämään
Kun tuli kevät kaunoinen
Se loppu lumien.

* Innokas lukuharrastus johti Raili Kaupinkin kohdalla ennen pitkää myös omaan kirjoitteluun. Railin kanssa samalla luokalla kävi koulua hänen serkkunsa Sirkka. Tämän isä, maanviljelijä ja kunnallisaktiivi Antti Kauppi päätoimitti paikallista *Heinolainen*-sanomalehteä, mistä tytöt saivat kipinän oman lehden tekoon. He eivät ehkä edes tienneet, että Antin veljistä niin Juho, Oskari kuin Kallekin olivat toimineet lehtityössä muinaisilla 1900–10-luvuilla ja että Antti oli ottanut esimerkkiä heistä. Sirkka toi ”teknisen asiantuntemuksen” tyttöjen lehtihankkeeseen, johon osallistui pian myös Railin nuorempi sisar Hilikka. Useimmat kirjoitukset tulivat Railin kynästä. Hallitsevina olivat hänen kulloisiakin lukumielityksiään valaisevat mielikuvitukselliset jatkokertomukset ja varhain heränneeseen melankoliseen taipumukseen viittaavat runot. Hän kokeili tietoisesti erilaisia tyyllilajeja ja joidenkin pateettisten tai sentimentaalisten rivien välistä voikin lukea vilpittöä kerronnan riemua, ilkkurisuutta, ironiaakin.

Vanhin säilynyt lehti on valmistunut 1930–31. Sen otsikkona oli yksinkertaisesti *Satuja*, ja yhtä Sirkkan kirjoitusta lukuun ottamatta tekstit olivat Railin käsialaa. Jatkossa kolmikko kirjoitti nimimerkeillä, jotka vaihtelivat vuosien mittaan, kuten teki myös lehden nimi. Raili oli ensin Kaunotar, sitten Haydée ja lopuksi Neilikka. Epäsäännöllisin väliajoin päivänvalon nähnyt lehti aloitti *Lemmikkinä* ja sai jatkossa nimet *Kangasvuokko*, *Nice*, *Uuno Topi* (silloisen suomenkielen opettajan, U. T. Pulkkilan, mukaan) ja *Norma*.

Onnettaren rakkaus (R.K.)

Iltarusko kultaa maat ja puut.
 Laineet veripunaisina kimmeltää.
 Halki ruusulehtoni kulkee onnen suu-
 ri tytär
 Onnetar, sydämessään suuren onnen ka-
 jastus.
 Onnen tytär muistaa: ensi kerran
 Siellä kohtasi hän sydämensä lemmityn.
 Nyt on Adolf hänen sulhasensa
 Elo heillä ompi riemuinen
 Miel' ei toisten henkein ollut iloissaan
 Onnettaren lemmest' ihmislapseen kuul-
 tuaan.
 Kihlausest moni oli kovin murheissaan
 Onnetar se oli riemullinen vaan.
 Vuodet vierii. Ihminen on horjuvainen
 Adolf tanssin pyörteissä rakastuu
 Poissa on hän. Hetken laps' hän on
 Kotiin vienyt Adolf kohta on jo toisen
 morsion

Afroditen synty (R.K.)

Kuoro: Oi Kypros, oi Kypros
 Oi onnemme saari
 Sinun metsäs ja tuoksuvat kunnahas
 Sinun kukkaisrannoille meri vaahtoelee.
 Maa, oi äitimme Kypros, kallis se meil-
 le on
 Rakkaus yksin aalloillas, oi Meri, leikit-
 telee
 Illoin, kun tanssihin kera kultani ran-
 noillas käyn.
 Kaunis on Kypros, kaunis on onnem-
 me saari.

Afrodite: Laineillas, oi Meri, kannoit
 mun rantaan
 Laineillas mua rannalla vielä niin kei-
 nuttelet

Onnetar on julma, kostaa tahtoo hän.
 Hääaamuna on ilma ihanainen
 Mutta kun hääsaatto kirkkoon kulkee
 Onnetar onnen ikkunat sulkee
 Pilvet kertyy eteen auringon
 Kohta taivas aivan pilves' on
 sade pieksee maata, ukko jyrisee
 Salamat ne korkealta pilvist' sinkoilee.
 Morsian se tautiin sairastuupi
 Adolf aivan ompi murheissaan.
 Kuolo kohtaa sulo morsion
 Onnetar ei ole riemuton
 Onnetar se lempii kuitenkin
 Kaikist hengist hän on murheisin
 Iltaruskon kullatessa puut ja maat
 Onnettaren kyynelistä kastuu laaksot,
 haat.

Oi sua Kypros ma lemmin, sun kukkai-
 set rantas
 Lempeni hehku viel konsana sammun-
 nut ei.

Kuoro: Oi tytär taivaan, rannoilla aalto-
 jen leikittelet
 Rannoilla Kypron, lempeän äitimme, oi
 Kaunis on maa, kaunis on Kypromme
 tää.
 Ken voi lempemme hehkun sammuttaa?

Joulun Lemmikki 1, joulukuu 1932

Joulukuussa 1932 ilmestyneen *Joulun Lemmikin* aloittaa nimimerkki Ilkan (Sirkka Kaupin) kuvaus lehden toimittajakunnasta, joka kannattaa lainata tässä kokonaisuudessaan:

”Kaikenlaista” kirj. Ilkka

Me, serkkuni Raili Kauppi ja Hilikka Kauppi ja minä, Sirkka Kauppi, keksimme, että olisi jotakuinkin kivaa toimittaa tämäntapaista lehteä. Tämä ilmestyy kerran kuukaudessa kolmiarkkisena, mutta tässä joulunumerossa, joka samalla on ensimmäinen numero, on neljä arkkia. Me, Raili, salanimi Kaunotar ja minä, salanimi Ilkka, kirjoitamme kumpikin vuoron perään tämän lehden sekä piirrämme kuvat, sillä Hilikka, joka on Kaunottaren sisar, salanimi Psyke, on vielä niin pieni ja on vasta harjoituskoulussa IV luokalla, jota vastoin me olemme jo Heinolan keskikoulun III luokalla, ettei hän kirjoita tätä, vaan avustaa kyllä parhaan taitonsa mukaan. Tämän nimi on, kuten näkyy, Lemmikki. Kaunotar keksi sen ja ilmoitti, että hänestä se sopii, sillä siinä on ainakin tarpeeksi rakkaudesta. Kaunotar on muuten nykyään kovin ihastunut rakkauteen, eikä osaa puhua oikeastaan muusta kuin siitä. Hän olisi tahtonut ottaa nimimerkikseenkin kaikella muotoa Ikuisesti palava rakkaus, mutta minä sanoin, että se on aivan liian pitkä ja niin hän viimein suostui ottamaan Kaunottaren.

Psyke on muuten aika kiva, mutta ulvoo niin usein ja aivan mitättömistä syistä ja minä olen, niin millainen minä olen, kauhea rasavilli kai, ainakin toisinaan.

Nyt on joulukuu, keskivaiheilla, v. 1932. Koulu loppuu tällä viikolla ja joulukuu tulee, mutta ei ole talvea lainkaan. Tänään satoi lunta vähän ja oli hieman pakkasta, mutta nyt illalla, kun tätä kirjoitan, kuuluu vesiränni taas pitävän sivistymätöntä latinää veden virratessa sitä myöten, se siis ennustaa, että lumi sulaa. On siis odotettavissa vihreä joulukuu, eikä se ole niin hauskaa kuin olisi, jos lumi peittäisi maan.

Jäi mainitsematta edellä meidän ikämme. Ne ovat Kaunotar 12 v., Psyke 10 v. ja minä 13 v., siis vanhin meistä vaikka Kaunotar on minua paljon pitempi ja muutenkin isoihmis-
mäisempi. Serkkujeni osoite on Heinola, Kauppakatu 10 ja minun on silloin kun minä olen täällä Heinolassa Kalevank. 4, mutta kun minä olen kotona maalla on se Heinola k. Hirvisalo. Kaunotar ja minä olemme myöskin partiolaisia.

No, sitten taas tästä lehdestä. Minä kirjoitan nyt tämän ensimmäisen numeron. Kaunotar kirjoittaa tarisyyttävän, jännän jatkokertomuksen, jolla ei ole nimeä ja jota lukiessa selkapiitä karmii eri kovasti. Katsokaapa vaan sitä, se alkaa jo tässä numerossa.

Sirkka (vas.), Hilikka ja Raili Kauppi Heinolassa Ruotsalaisen rannassa 1930-luvun alussa. (TÄYK RK.)

Joulu (kirj. Kaunotar)

On hiljainen, valkea jouluilta.
Maan yli kaartuu tähtisilta.
Soi hiljaa tiu'ut hevosen,
mi kulkee yli hankien.

On tummat kuuset koristettu.
Ja kynttilätkin sytytetty.
Soi hiljaa laulu lapsien,
edessä äärettömyyden.

Ruusu (kirj. Kaunotar)

Mun akkunallain kukkii
yks' ruusu punainen.
Kuin ystäväistä pientä
ma sitä katselen.

Se mulle rakas, kallis on,
niin hellä, herttainen,
kuin ystävä niin verraton
se ruusu pienoinen.

Ja ylitse valkean, talvisen maan,
luo tähdet yhäti valoaan.
Ne loistaa rauhaa, onnea vaan,
korkeelta sinitaivaaltaan.

Kun maailmalle lähdän pois,
sen hälyyn unohdun,
niin, ystäväni, ruusu pien,
Sua aina muistelen.

Satu Rakkauden Enkelistä (kirj. Kaunotar)

Pieni Rakkauden Enkeli soitteli lyyraansa.

Hän oli puhdas ja viaton kuin liljat Jumalan kedolla. Hänellä oli kauniit, valkeat siivet. Hän oli puhdas ja hento. Hänen otsallaan säteili Rakkauden loistava tähti. Voi pientä Rakkauden Enkeliä, joka ei koskaan vielä ole tuntenut suurta ja todellista rakkautta. Hän vain viaton soittelee Taivaan kentillä tuoksuviene liljojen seassa.

Enkeli istahti pilven reunalle. Alhaalla hääriilivät ihmiset. Siellä oli niin kaunista. Oli ihana kesä. Rakkauden Enkeli levitti siipensä ja lensi alas. Hän istahti sorjan koivun oksalle. Niin kului päivä. Alkoi hämärää. Tähdet syttyivät Taivaalle. Ilma viileni. Pikku Enkeli lensi. Hän suuteli sulkeutuvia kukkasia. Hän lauloi linnunpoikaset uneen. Enkeli lensi. Hän lensi pieneen kaupunkiin. Siellä näki hän nuoren miehen. Tämä käveli puistikossa. Ja Enkeli seurasi häntä näkymättömänä.

Tähdet vaalenivat. Idän taivas ruskoteti. Pieni Enkeli lenteli maan päällä. Mutta hän oli saanut jotain lisää. Nyt hän aavisti, mitä rakkaus on.

Rakkauden Enkeli jäi maahan. Hän rakasti maata. Hän rakasti kukkia ja puita. Hän rakasti nuorta Miestä, jonka hän oli yöllä nähnyt.

Kului vuosia. Enkeli seurasi Miestä kaikkialle. Yhdessä he matkustivat. Moilemmat rakastivat Jumalan avaraa luontoa.

Mies oli onnellinen. Oli, kuin hän olisi joskus kuullut rauhoittavan, hellän äänen. Se viihdytti hänen sydäntään. Hän rakasti sitä ääntä. Se ääni oli Enkelin ääni.

Ja hyvä Jumala katseli taivaasta alas maan päälle. Hän näki nuoren Miehen ja Rakkauden Enkelin yhdessä. Ja Hän hymyili.

Kului vuosia. Mies matkusti ympäri maailmaa ja Enkeli seurasi häntä. He näkivät ihanan Italian, vanhan Kreikan, tulisen Espanjan; jylhät Alpit, villin Aasian, suuren Amerikan ja monta muuta maata. Nyt he olivat Roomassa, vanhassa, kauniissa Roomassa. Silloin Mies sairastui äkkiä. Ei kukaan tiennyt, mikä häntä vaivasi. Hän kärsi kauheita tuskia. Enkeli hoiti ja viihdytti häntä. Mutta nähdessään tuskat, joita Mies kärsi, kärsi hän itsekin. Hän ei tiennyt, että hän kärsimyksistä kasvoi naiseksi. Hän ei tiennyt, että hänen sydämensä tuona aikana muuttui jaloksi ja lämpimäksi.

Ja hyvä Jumala katseli maailmaa ja hymyili.

Jonkin ajan kuluttua Mies kuoli. Hä-

nen henkensä kohosi valkean kyyhkysen tavoin ylös hyvän Jumalan eteen. Mutta pieni Rakkauden Enkeli itki. Hän itki yksin, kaukana kodistaan, rakastamansa miehen hautakivellä. Sillä jokainen enkeli on kuolematon. Senvuoksi täytyi hänen ikuisesti harhailla maailmaa.

Mutta hyvä Jumala katseli alas Taivaastaan. Silloin hän näki Enkelin. Ja Enkeli kuuli Hänen lempeän äänensä kutsun. Ja hän levitti suuret, valkeat siipensä ja lensi. Hän lensi Taivaan liljakentille hyvän Jumalan istuimen eteen. Ja hyvä Jumala sanoi hänelle: ”Minä annan sinulle anteeksi suuren rakkautesi tähden.” Ja istuimen edessä seisoj Mies. Tämä ojensi kätensä Enkelille ja yhdessä he astuivat Kultakaupunkiin.

Unilinna (kirj. Kaunotar)

Syvällä metsän siimeksessä on linna pystypää.

Oi jospa siellä kaikki ma voisin unhoittaa.

Siellä ruusut ympäröisi minutkin helmaansa.

Ja kukkaisvuoteella ois’ pehmyt uinua.

Siellä kuulisin ma hiljaa laulun runotar-

ten.

Ja näkisin kuin sumun läpi lemmityn.

Hän saapuis’ luokseni ja rinnalleen voisin aina uneen vaipua, ah, iijäiseen.

Ja siellä lemменruusut, kaikk’ kukkia ne vois’.

Ja siellä onnenkannel ikuinen aina sois’.

Ja siellä yhdessä me lempisimme vain
Ja unhoon uinuisimme molemmat rinnakkain.

Satu (kirj. Kaunotar)

Oli kerran Nukkumatti, joka oli rakastunut erääseen pieneen tonttuneitoseen, jonka nimi oli Tupasella. Hänellä, Tupasellalla nimittäin, oli vaalea tukka ja nauravat silmät, mutta Nukkumatti oli mustatukkainen ja ruskeasilmäinen nuorukainen. Hän oli korviaan myöten rakastunut, mutta Tupasella ei niin erikoisesti välittänyt hänestä. (Ei ainakaan sanonut välittävänsä.) Ja niin sai Nukkumatti yksin lempiä. He olivat samalla luokalla Tonttukoulussa ja Tupasella oli luokkansa toiseksi paras oppilas, mutta Nukkumatti istui joka luokalla 2 vuotta. Kun hän sitten joutui samalle luokalle kuin Tupasella, alkoi hän säännöllisesti päästä luokalta.

Sitten hän eräänä päivänä ilmaisi Tupasellalle rakkautensa ja he menivät naimisiin.

Runo (kirj. Kaunotar)

Oli kerran kaksi pientä tonttulasta.
Tipe toinen oli nimeltään.
Hänell' ei ollut partaa, oli viiksetön suu.
Kas sellaista ukkotontut halveksuu.

Oli toinen tonttunen Tipelina.
Oli pienoinen tonttuneito.
Oli silmät ruskeat, keltainen tukka.
Sellainen juuri oli Tipelina rukka.

Kerran tapasi Tipen Tipelina.
Ja se rakkaus syttyi nyt kerrassaan.
Ja he toisiansa lempi ja toisensa saivat.
Ja niin tuli heille perin hyvät päivät.

Ruusukartano (kirj. Kaunotar)

Oli ihana ilta Laatokan rannalla. Oli kesä ja ruusut tuoksuivat vanhan, kauniin valkean kartanon puutarhassa mäen alla. Lännessä näkyi purppurainen auringonlasku. Oli tyyni. Ei mikään värähtänyt Laatokan peilityyntä pintaa.

Aurinko oli lakenut. Vanhan puutarhan ruusut tuoksuivat voimakkaasti. Valoisassa kesäyössä kulki valkopukuinen neitonen alas rantaan. Hän suuteli hiljaa ruusunnappuja ja hyväili hellästi vanhojen lehmusten runkoja.

Kun hän ehti rantaan, astui hän pieneen veneeseen, joka siellä odotti omistajatartaan. Hiljaa hän souti kauas ulapalle. Pieni ruusu, jonka hän oli ottanut rintaansa, levitti väkevää tuoksuaan. Ei kuulunut muuta kuin airojen hiljainen loiske.

Neito souteli kauan, mutta palasi lopulta takaisin ruusujen puutarhaan. Hän nousi ylös kartanon vanhoja portaita ja kulki huoneeseensa.

Mutta puutarhassa tuoksuivat ruusut ja vanhat lehmukset kohottivat lehtiään kohti vaalenevaa taivasta.

Seuraavana päivänä kulki yöllinen sou-
taja jälleen ruusutarhassa. Aurinko paistoi
kirkkaasti ja linnut laulelivat. Hiljainen

kesätuuli heilutti hänen ruskeita ki-
hautojaan ja hyväili lempeästi hänen kas-
vojaan. Yhtäkkiä hän huomasi pienellä
penkillä nuoren miehen, joka hymyillen
katseli häntä.

"Kaarlo," huudahti hän. "Miten sinä
olet tänne tullut?"

Mies nousi ja meni tyttöä vastaan. "On-
nea oikein paljon, rakas sisko! Tulin tänä
aamuna laivalla," kertoi hän. "Isä kutsui ja
kertoi, että tänä iltana on sinun kunniak-
sesi tanssiaiset."

"Niin on, ja meille tulee hirveästi vie-
raita," nauroi tyttö. "Sinä olit suloinen
kun tulit."

Illalla oli siis kartanossa tanssiaiset.
Oli paljon vieraita. Huoneet oli valaistu
kauniilla kiinalaisilla lyhdyillä. Isä olisi
tahtonut valaista ruusutarhankin, mutta
tyttö sanoi: "Ei." Ja isän täytyi taipua tyt-
tären tahtoon.

Vanhan kartanon kauniissa tanssi-
salissa tanssittiin. Värikästen lyhtyjen
himmeä valo heijastui kauniiden naisten
puvuille ja käsivarsille. Eräs nuori piano-
taiteilija soitti.

Mutta hiljaisessa ruusutarhassa istui
kaksi nuorta. He istuivat keskellä ruusujen

tuoksua ja nauttivat toistensa läheisyydestä. He nousivat ja kulkivat alas rantaan ja astuivat veneeseen. Nuori mies souti. Vene kiiti nopeasti kauas ulapalle.

He viipyivät kauan. Oli yö, kun he palasivat. Vieraat olivat lähteneet. He viipyivät vain hetken hiljaisessa ruusutarhassa, ihanan onnentäyttämän hetken. Sitten he erosivat. Vain tuuli humisi enää lehmusten

latvoissa ja ruusut tuoksuvat.

Oli syksy ja puutarhan ruusut olivat kuihtuneet. Oli jälleen juhla ruusujen kartanossa. Siellä oli kartanon ihanan tyttären häät.

Rakastunut kummitus (kirj. Kaunotar)

Oli yö. Kaikki nukkuivat eräässä talossa suuren valtakadun varrella Lontoossa. Samassa kuului kimeä kirkaisu läpi pimeyden. Pilvenpiirtäjän 37:ssä kerroksessa nukkui nuori, lumoavan kaunis nainen. Hän näki, kuinka hirveä kummitus lähestyi hänen vuodettaan. Se oli muuten kuin tavallinen luuranko, mutta sillä oli hirveästi häntänikamia ja sen silmäkuopissa paloi punainen liekki. Sen päällä oli neidon vanha sängynpeite ja sen jaloissa oli mitä hienoimmat tanssikengät.

Kummitus lähestyi naista jazziskelin ja teki käsillään, joissa tikari välkähteli, plastisia liikkeitä. Se ojensi kaameat luurankohuulensa suudellakseen naista, mutta silloin tämä kirkaisi. Kaikki ihmiset luulivat silloin, että se oli joku kummitus, joka kirkui ja menivät sängyn alle piiloon. Mutta kummitus sanoi: ”Uskallapas vain kirkaista vielä kerran, niin minä suutelen sinua.” Ja neidon täytyi maata hiljaa ja

odottaa, sillä hän ajatteli, että jos kummitus olisi myrkyttänyt huulensa, niin hän kuolisi kummituksen suudelmasta.

Mutta silloin tuli aamu ja kummituksen luo lensi kaksi mustaa siipeä ja eräs pieni hiiri, joka oli puikkinut esiin neidon sängyn alta, liimasi ne kummituksen selkään. Ja sitten tämä lensi pois.

Seuraavana yönä tuli kummitus taas ja suuteli muita mutkitta neitoa. Ja silloin neitonen tuli hulluksi ja pyörtyi. Ja kummitus virvoitti häntä ensimmäisen pullon sisällöllä, minkä käsiinsä sai. (Se sattui olemaan hiusvesipullo.) Silloin neito heräsi ja pyysi juotavaa. Kummitus antoi hänelle lemmenjuomaa. Silloin neito rakastui kummitukseen ja kummitus liimasi hurmaavat, keltaiset siivet hänen selkäänsä ja he lensivät pois ja suutelivat vähänväliä.

Jatkokertomus (kirj. Kaunotar)

I luku. Gransasson kummitus

Oli ihana ilta Gransassolla. Tuuli huojuteli hiljaa tummia sypressejä. Nuori, ihana nainen istui eräällä syrjäisellä penkillä poppelin juurella. Hän oli vaivoin ja vastuksin kantanut sen vuoren juurelta, sillä miss Marietta Dalmain’lla oli voimia. Hän oli kaunis, vaalea neitonen, jolla oli

syvät, pohjattoman syvät siniset silmät.

Hän istui siis penkillään ja katseli ihaana näköalaa, joka avautui Apenniinien korkeimman huipun alapuolella. Aurinko laski ja ilta alkoi muuttua yöksi. Neito antoi katseensa liidellä näköalasta. Se kohdistui erääseen kallionkielekkeeseen. Mitä siellä oli?

Kallionkielekkeellä seisoi valkopokui-

nen olento. Sen ryhdistä huomasi sen mieheksi. Se seisoi kädet ristissä rinnalla ja katseli alas laaksoon. Mutta kun neidon katse suuntautui siihen käänsi se päätään ja neito näki sen kaameat luurankokasvot. Sen silmäkuopissa paloi vihreä liekki ja sen silmät kohdistuivat käskevinä, tui-mina, hypnotisoivina nuoreen naiseen. Tämä nousi, katseen tahdon pakioittamana, ja lähestyi.

Silloin aave kääntyi ja kulki edellä ja nainen seurasi Tahdon pakioittamana jällessä. Hän kulki kuin unessa, tietämättä mitä teki, tuntien vain Tahdon määräyksen itsessään.

He kulkivat näin alas vuoren rinnettä erästä polkua myöten, polkua, jonka ainoastaan yksi oppaista, jotka johtivat matkustajia Gransassolle, tunsu. Se kulki ohi syvien kuilujen ja tummien luolien kunnes saapui erään solan suuaukolle. Aave jatkoi kulkua, neito seurasi. He saapuivat viimein erääseen holviin ja aave sytytti lampun. He kulkivat kauan ja joutuivat viimein erään kammion oviau-kol-le, joka erkani holvista oikealle. Holvi jatkui yhä edelleen, mutta he astuivat kammioon, joka oli tilava luola Gransasson uumenissa. Siinä aave pysähtyi ja puhutteli naista.

"Miss," se sanoi, "täällä teidän on pysytävä! Jääkää tänne!"

Näin sanoen vei se lampun luolan pe-rällä olevan verhon taakse. Neito seurasi. Hän joutui pieneen, upeasti sisustettuun huoneeseen. Sen lattiaa peittivät persialaiset matot. Peräseinällä oli komea, leik-kauksin koristettu sänky, yhdessä nurkas-sa pehmeä sohva ja sen edessä pöytä. Kaikki oli hienoa ja ensiluokkaista.

Aave kääntyi ja poistui ja Marietta Dalmain jäi yksin. Hän vaipui väsyneenä vuoteelle ja nukahti pian.

Kun hän heräsi, huomasi hän makaa-vansa penkillään Gransassolla. Oli aamu ja aurinko nousi. Hän oli unohtanut kaik-

ki yön tapahtumat.

Hänen vieressään oli kirje.

Hän otti sen ja luki:

"Miss Dalmain.

Te ette saa ottaa selvää tämän yön tapahtumista, ettekä kertoa niistä kenellekään. Olkaa myös seurustelematta opas Vincott'in kanssa!

Gransasson kummitus."

"Mitä on tapahtunut," ajatteli miss Dalmain.

Silloin hän muisti kaikki.

Mutta mitä yhteyttä sillä oli opas Vincott'in kanssa?

"En tahdo enää viipyä täällä," ajatteli hän. "Lähden kotiin!"

Hän otti penkin selkäänsä ja laskeutui alas vuorelta.

II luku. Yllätys

Olemme Lontoossa.

Eräässä sen suurimmista palatseista piti eräs salainen anarkistijärjestö koko-ustaan.

He istuivat kaikki suuressa salissa. Se oli omituisen näköinen seurue.

"Poliisi on kintereillämme," sanoi muuan beduiinin puvussa oleva mies, "meidän täytyy olla varovaisia."

"Minä olen samaa mieltä," sanoi Gransasson aave, joka oli myös tässä omituisessa seurassa.

"Mutta minä en, olen kyllästynyt varovaisuuteen!" huudahti nuori, kaunis, itä-maisessa puvussa oleva nainen, joka lepäsi mukavalla sohvalla.

"Älä ole noin kiihkeä, Fatima, älä ole niin kiihkeä," vastusteli mitä hienoim-paan iltapukuun puettu herra. "Varovai-suus on tunnussanamme."

Samassa päästi Fatima huudon ja osoitti ovelle. Siellä seisoi joukko poliiseja. Syntyi kauhea sekasorto. Muut (jatkuu)

Viidenkymmenen sanan kertomuksia:

Elokuun kuutamoyö (kirj. Kaunotar)

”Minä rakastan sinua,” kaikui kuin pauhaava vesiputous erään nuoren bassolaulajan suusta, kun hän lempeällä äänellään lausui nuo sanat lumoavalle naiselle, joka sydän kurkussa kuunteli kaukaisia kanuunan laukauksia, jotka tuoksuivat kuin kielot viennossa kesäyössä. ”Ah, sydämeni rakkaus,” sanoi hän viimein, ”minä rakastan sinua niin, että söisin sinut, armaani.”

Lemmikki 2/tammikuu 1932

Lemmikki (kirj. Kaunotar)

Vait kasvoi kedolla kukkanen,
Niin pieni, mut sorja ja suloinen.

Vain joskus mettinen tuulen tuoma
se saapuu luokse mun kukkasein.

Sen väri kuin taivas sininen on,
mut on se niin yksin ja turvaton.

Jo päivä laski, yö peittää maan
näät taivaalla tähdet kalpeat vaan.

Ei perhot leiki sen lehtein luona
kuin puutarharuusuksen loistavain.

Kaikenlaista (kirj. Kaunotar = Haydée)

Nyt on taas minulla, Kaunottarella, tämä vaikea ja vastuunalainen tehtävä kirjoittaa ”Lemmikki”.

Nyt on joululoma. Sisareni, Sonja, (ent. Psyke) lepää leposohvalla eli seslongilla, jos käytämme hienompaa kieltä, ja lukee. Hänellä on kokonaista neljä (4) tyyntyä päänsä alla. Serkkuni, Vanamo (ent. Ilkka) istuu varmaan kotona ja lukee hankin. Minä ainoa meistä kolmesta ”Lemmikin” toimittajasta teen hyödyllistä ja tärkeää työtä ihmiskunnan hyväksi. (Eikö ole hienosti sanottu?)

Sonja kävi juuri äsken täällä ja käski minua kirjoittamaan, että hän lukee erittäin su-loista kirjaa, jonka nimi on ”Setä Pitkäsääri”. En saata käsittää, miksi se pitäisi kirjoittaa. Sen pitäisi riittää, että hän lukee. Ainoastaan minun seikkailurikkaan elämäni kaikki pikkuseikat luonnollisesti kiinnostavat ”Lemmikin” arvoisien lukijoiden mieltä.

On muuten hurjan ilahduttavaa, että Sonjan nuorena mielessä elää harrastus sitä henkistä ravintoa kohtaan, jota kirjat voivat tarjota. Minun jalo sieluni riemuitsee, kun näen jonkun pyrkivän kohti elämän jännittävintä sisältöä, nimittäin hurjan jänniä kirjoja. ”Setä Pitkäsääri” ei tosin ole hurjan jännä, mutta kelpaahan sekin paremman puutteessa.

Mutta tuota ”paremman puutetta” ei pitäisi olla niinkauan kun on ”Lemmikki”, ”Lemmikki” joka suureksi osaksi on täytetty minun kirjoituksillani. Sonja ja Vanamo ovat koko laiskoja. Vanamo sanoikin juuri tarvitsevansa annoksen ahkeruutta. Olen samaa mieltä, sillä hän on hirveän laiska.

Haluaisin muuten tietää, miksi kaikille kirjoissa tapahtuu hienoja seikkailuja, mutta ei koskaan elämässä. Voiko joku ”Lemmikin” arvoisista lukijoista ilmoittaa minul-le, mistä se johtuu?

Lopuksi ilmoitan, että olen päättänyt muuttaa nimimerkkini Haydéeksi.
Haydée

Hauta (kirj. Haydé)

Ah, lumi, peitä musta maa,
Tää hauta pienoinen,
miss' lemmen haaveen uinuua
Ne kuolon lepohon.

Ma uskoin muinen lempeen,
Ma toivoin onnea.
Kaikk' petti toiveet, haavehet;

Ma sain vain suruja.

Siks', lumi, peitä hauta tää
Valkeaan verhohon.
Ma sitä joskus muistan vaan;
Tuon sille kukkasen.

Satu metsänneidosta (kirj. Haydé)

Oli kerran pieni, kaunis metsänneito, joka tanssi yksin metsissä vihreässä puvussaan. Hän oli kauniimpi kuin mikään muu maailmassa. Ja hän oli onnellinen. Hän oli onnellinen tanssiessaan sinisen taivaan alla yli vihreän maan, kun tuuli kertoi hiljaa tarinoitaan suhisten puiden latvoissa. Hän oli onnellinen levätessään metsän siimeksessä kristallinkirkkaan lähteen partaalla. Hän rakasti noita suunnattomia, hiljaisia metsiä, hän rakasti tuulta ja aurinkoa, hän rakasti sadetta ja päivänpaistetta. Hän oli onnellinen.

Mutta kerran, kun hän istui hiljaa lähteen partaalla vanamoiden keskellä ja kuunteli tuulen huminaa honkien latvoissa, kuuli hän kaukaa torvien törähtelyä ja kavioiden kopinaa. Hän näki metsästyssuureen lähestyvän ja sen etunenässä ratsasti nuori prinssi. Mutta metsänneito pakeni heidän luotaan kauas pois sydänmaille, hiljaisuuteen ja rauhaan.

Mutta sielläkään hän ei ollut onnellinen. Hän ei tahtonut enää tanssia ja hänen laulunsu on surullinen. Istuessaan tummien kuusien alla hänen ajatuksensa liitivät kuninkaanpojan luo. Hän halusi nähdä tämän vielä kerran.

Silloin hän nousi ja kulki kohti kuninkaan kaupunkia. Mutta hän ei uskaltanut mennä sinne vaan hän jäi metsään, metsään, jota hän rakasti.

Mutta nuori kuninkaanpoika kaipasi salojen yksinäisyyttä. Hän kaipasi pientä metsänneitoa ja lähti häntä etsimään. Ja

viimein hän löysi hänet.

Pieni metsänneito istui kannolla ja itki. Hän ei ollut enää onnellinen, hän ei viihtynyt enää metsässä. Hän ei halunnut enää karkeloida auringonsäteiden kera metsäaukeilla. Hän kaipasi vain kuninkaanpojan luo, jota hän rakasti.

Ja kuninkaanpoika lähestyi silloin häntä. Hän pyyhki hänen kyyneleensä ja vei hänet linnaansa ja he menivät naimisiin.

Mutta pieni metsänneito ei kauan viihtynyt linnassa loiston ympäröimänä. Kun hän istui yksin komeassa puutarhassa, tuli tuuli hänen luokseen ja kertoi hänelle metsien hiljaisesta rauhasta. Ja pienen metsänneidon sydämessä syttyi kaipaus metsään, sen rauhaan ja unohtukseen.

Ja eräänä päivänä hän lähti. Oli aamu ja kastehelmet kimalsivat ruohikossa ja tuuli hyväili lempeästi hänen kasvojaan. Hän kulki hiljaa ulos kaupungista suureen, tummaan metsään eikä hän palannut.

Silloin kuninkaanpoika lähti jälleen häntä etsimään. Hän kulki kauas syvään metsään, kunnes hän ei tiennyt, missä hän oli. Silloin hän näki metsänneidon, joka kumartui tumman metsälammen yli.

Silloin hän riensi tämän tuo ja sulki hänet syliinsä ja suuteli häntä. Ja kun tuuli lauloi puiden latvoissa ihanimman laulunsu ja kielot levittivät vienoa tuoksuaan istuivat he kaksi tuomen juurelle ja kuuntelivat satakielen liverystä, kun se lauloi heidän onnenlauluun.

Kummitusjuttuja

Ihmissyöjäkummitukset (kirj. Haydé)

”Missä on Edvard?” kysyi nuori, ihmeen-kaunis tyttö vanhemmiltaan eräässä Lontoon taloista.

”En tiedä, missä hän viiptyy,” vastasi äiti. ”Hän meni vain Wardenille kysymään, kuka siellä kiljuu.”

”Wardenille,” kaunis tyttö huudahti. ”Äiti, kuinka päästit hänet?”

”Älä pelkää, Hellie. Wardenilla ei ole mitään kummituksia, kuten sinä kuvittelet,” sanoi äiti hieman levottomasti.

”Siellä on ihan varmasti, äiti,” tyttö sanoi. ”Minä menen katsomaan.”

Ja tyttö lähti Wardenille, josta aina kuului kiljunaa, ja talon muut asukkaan sanoivat, että siellä oli kummituksia. Wardenilla oli nyt hiljaista, vain joskus kuului kimeä kirkaisu. Mutta kun tyttö astui saliin, näki hän joukon kummituksia, jotka leikkivät piirileikkiä padan ympärillä, jossa kiehui hänen sulhasensa, Edvard. Kummitukset ottivat tytön kiinni ja pännivät pataa ja söivät. Ja sitten hekin tulivat ihmissyöjäkummituksiksi ja menivät naimisiin ja saivat 43 592 lasta.

Näytelmiä

Historian tunnilla (kirj. Haydé)

Henkilöt.

Maisteri Lemmennuoli
Tarkastaja Ruusunpuna
Kaarin Kuusenkuiske
Irja Keltaruusu
Elli Ruusunnoppu

Kalle Kullanmuru
Eero SärkynytSydän
Sylvi Harakanvarvas
Jaakko Lemmenliekki
Antero Lemmenkukka

Näyttämö: Luokkahuone. Maisteri ja tarkastaja tulevat. Luokka nousee.

Maisteri: Saan luvan esittää teille tarkastaja Ruusunpunan. Istukaa, herra tarkastaja.

Sylvi: Voi hirveää! Minä en ole tietenkään lukenut koko läksyä.

Maisteri: Istukaa! (Luokka istuu.) No, Ruusunnoppu, mitä teillä on läksynä?

Elli: Karolinkilaisen valtakunnan hajoaminen.

Maisteri: Jaha, hm, vai sillä lailla. No, kuka oli Kaarle Suuren seuraaja, Harakanvarvas?

Sylvi: M, mmm–m, Ludvig, Ludvig, Ludvig Kulipää.

Maisteri: Mitä sinä höpiset, luokan musta lammas? Kuusenkuiske!

Kaarin: Ai mitä!

Maisteri: Kuka oli Kaarle Suuren seuraaja?

(Jatkuu)

Jatkokertomus (kirj. Haydé)

(Jatkuu)

... kaikki joutuivat poliisin käsiin, mutta Gransasson kummitus ja Fatima olivat salaperäisellä tavalla kadonneet. Heitä ei voitu löytää.

III luku.

Fatima oli johtanut kummituksen salaisista tietä talosta ulos. Mutta missä he nyt

olivat? Turhaan koetti poliisi saada asia-
ta selkoa. Kummitus ja Fatima tunsivat
Lontoon paremmin kuin poliisit.

He istuivat nyt eräässä pienessä talossa
syrjäkaupungilla ja neuvottelivat.

"Mihin nyt ryhdymme," kysyi Kum-
mitus.

"Jatkamme työtämme, luonnollisesti,"
vastasi Fatima.

"Me kaksi?" kysyi Kummitus.

"Niin, juuri me kaksi. Me voimme vielä
paljon tehdä."

"Ja mistä aloitamme?"

"Täältä, Lontoosta."

"Mutta, Fatima kulta, jos murhaamme
yhden kuninkaan, nousee toinen tilalle."

"Siinäpä se juuri onkin."

"Onko sinulla suunnitelma, Fatima?"

"Ei, ikävä kyllä."

"Eikö mitään?"

"Pieni ajatus vain," vastasi Fatima nau-
rahtaen.

"Sano se minulle."

"Kuningas kuolee, hän on nytkin vain
nimikuningas. Pääministeri presidentik-
si. Hän on muuten sinun uusimman ihas-
tuksesi, miss Dalmainin isä. Mutta kansa
hallitsee."

"Fatima," kysyi Kummitus, "kuka on
miss Dalmain?"

"Älä yritä näytellä," Fatima sanoi. "Hän
on tuo vaaleatukkainen, ihastuttava eng-
lannitar, jonka viimeksi tapasit kesällä
Gransassolla."

"Fatima, haluan kysyä sinulta yhtä
asiaa."

"Ole hyvä."

"Oletko kaikki tietävä?"

"Ehkäpä," Fatima nauri. "Seurustele
vain minun puolestani kaikessa rauhas-
sa miss Marietan kanssa. Mutta varo Feli-
ciaa! Hän on hirveä kostossaan."

"En pelkää häntä."

"Se ei estä sinua olemasta varuillasi hä-
nen suhteensa."

"Fatima kulta, minä kunnioitan sinua ja
viisaita sanojasi, mutta toivon ettet ryhdy

antamaan niitä Felician suhteen."

"Ja hänen suhteensa sinä kaikista enim-
min tarvitsisit neuvoja. Luota minuun,
minä tunnen Felician. Sinä olet nähnyt
hänet vain rakastettuna ja rakastavana,
mutta mustasukkaisena, hyljättynä ra-
kastajattarena hän on hirveä. Mutta äl-
käämme puhuko enää siitä. Sinä saat hoi-
taa itse omat asiasi, minä en niihin enää
sekaannu."

"Hyvä on, mutta voitko sanoa minul-
le, miten pääsemme pois tästä kirotusta
saaresta."

"Se on vaikeaa, mutta meille sen täytyy
onnistua."

"Mutta millä keinoin?"

"Lähtekäämme kävelemään," sanoi Fa-
tima. "Raitis ilma virkistää järkeä."

"Toivoakseni," sanoi Kummitus aut-
taen Fatiman päälle hienon turkin.

He lähtivät. Keskikaupungilla huoma-
sivat he äkkiä vastaantulevan erinomaisen
kauniin, tummaverisen espanjattaren. Se
oli Tereza Roquets. Mutta he huomasivat
vielä muutakin.

Pian Terezan jäljessä kulki nimittäin
nuorehko, tarmokaspiirteinen mies, joka
katseli heitä epäluuloisesti.

"Bellard," sanoi Fatima hiljaa Kummi-
tukselle. Samalla hän teki Terezalle mer-
kin, ettei tämä huomaisi heitä.

Tereza kulki tyyneästi ohi. Bellard, kuu-
luisa salapoliisi, joka oleskeli milloin mis-
säkin maassa ja jota pidettiin Europan
etevimpänä, katsoi heihin terävästi kul-
kiessaan ohitse.

"Hän epäilee meitä," sanoi Fatima hil-
jaa. "Paha juttu."

Pian jälkeen huomasivat Fatima ja
Kummitus...

(Jatkuu)

Suloinen sekasotku

Jatkoi Haydée

[Kertomuksen alun oli kirjoittanut Ilkka, ts. Sirkka-serkku:

On ihastuttavan hurmaava kevätilta. Lännen taivas ruskottaa purppuran punaisena auringon mennessä maille. Tuuli huojuuttelee hiljaa uneen vaipuvien palmujen latvoja. (Huom.! Tämä tapahtuu, ainakin aluksi, Madeiralla.) Hopeiset tähdet ja kullankeltainen kuu sukeltautuvat kirkkaansiniselle taivaalle. Ilta on erikoisen ihana, mutta tuota kaikkea ihanuutta ei näytä lainkaan huomaavankaan sulaisen tulinen madeiratar, joka ilosta tanssien kiittää yli Funchalin katujen. Mikä on tuon rajattoman ilon syy? Mistä se johtuu, sitä on vaikea arvata.

Korkeasti kunnioitettavat lukijat, olkaa niin kivoja ja koettakaa kuvitella, mistä tuo ilo johtuu. Se johtuu siitä, että... (Jatkuu)

... hän oli saanut kirjeen tädiltään Pariisista. Tati oli kutsunut häntä sinne ja hänen isänsä oli erikoisen iloinen siitä, sillä hän sanoi, ettei hänellä ole aavistustakaan tyttöjen kasvattamisesta. Ja huomenna saisi Madeiran ruusu, kuten häntä kutsuttiin, nousta laivaan ja matkustaa Eurooppaan. Muuan ranskalainen rouva, joka palasi samalla kotiinsa, lupasi pitää huolta hänestä.

”Minne sinä noin tanssit, Josefa?” kysyi muuan nuori, kaunis madeiralaispoika, joka tuli häntä vastaan.

”Minä pääsen Pariisiin!” huusi kaunis Josefa hänelle.

”Pariisiin,” pojan kasvot synkkenivät. ”Lähdetkö täältä pois?”

”Tietysti, Carlos kulta,” vastasi Josefa.

Carlos ei sanonut mitään, vaan jatkoi matkaansa. Äkkiä kuuli hän erään äänen kysyvän: (Jatkuu)

Välitunnilla (kirj. Haydée)

Kaksi tyttöä keskustelelee välitunnilla.

I tyttö: Toivottavasti ei Törmä ensi saksantunnilla rupea selittämään jotain uutta asiaa. Silloin on mahdoton pysyä perässä.

II tyttö: Älä huolehdi, kyllä sinä perässä pysyt, mutta älä luule, että pääset edelle.

Miksei (kirj. Haydée)

Opettaja lukee erästä ainetta ääneen: ”Talven haittoja ovat, ettei voi uida, ottaa auringonkylpyjä, tehdä kahvinkeittomatkoja saareen ... (Keskeyttää.) Miksei niitä (kahvinkeittomatkoja nimittäin) nytkin voi tehdä. Pance turkit päälle vaan.”

Viidenkymmenen sanan kertomuksia

Salaperäinen ääni. (kirj. Haydée)

On yö. Kummitus hiipii hiljaa kohti pientä taloa. Samassa kuuluu huuto: ”Huu!” ja vaippa putoaa kummituksen harteilta. ”Kuka olet, kurja olento?” huutaa kummitus. ”Jag är en flicka som älskar dig,” kuulee hän lempeän äänen sanovan. ”Kurja olento,” kuuluu silloin kaamea ääni, ”älä usko häntä, se on petosta!”

Rakkaus. (kirj. Haydée)

Tiedätkö, pikku ystäväni, mitä on rakkaus? Jos et tiedä, kerron sen sinulle. Rakkaus on sellaista, että kaksi henkilöä rakastaa toisiaan. Usein seuraa rakkautta kihlaus ja sitä avioliitto. Mutta naimisissa olevat eivät aina enää rakasta toisiaan. Siitä on hyvänä esimerkkinä Vihtori ja Klaara. Tässä on opetus: Älä mene naimisiin!

Lemmikki 3/helmikuu 1933

Varastettu helminauha (kirj. Haydée)

Oli ilta. Margaret Evans oli ollut tanssiaisissa. Hänellä oli ollut hyvin hauskaa ja hän kertoi nyt siitä juuri äidilleen. Tämä oli sairaana, eikä ollut voinut tulla.

”Sitten siellä oli Paul Warrellin”, kertoi Margaret, ”ja meillä oli hyvin hauskaa yhdessä. Mutta tiedätkö, äiti”, hän muutti ääntään salaperäiseksi, ”jotkut naiset kertoivat, että heiltä oli varastettu heidän kalleimpia timanttejaan. Eikö se ole kauheaa?”

Tyttö vei vaistomaisesti kätsensä kaulalleen. Äkkiä hän kirkaisi. Kallisarvoinen helminauha, joka oli ollut hänen kaulallaan, oli poissa.

”Ehkä olit ottanut sen jo pois, kun tulit minun luokseni”, arveli sairas.

”En luule”, sanoi Margaret, mutta meni kuitenkin katsomaan. Hermostuneena hän penkoi kaikki mahdolliset paikat, mutta helminauhaa ei löytynyt.

Asiasta ilmoitettiin poliisille. Tämä kertoi saaneensa jo useampia sellaisia ilmoituksia, mutta ettei ainakaan vielä ollut voinut löytää rikollista. Hän lupasi kuitenkin koettaa parhaansa.

Eräänä päivänä vähän tämän jälkeen tuli Paul Warrell, muuan sangen kaunis ja miellyttävä nuorukainen, hakemaan Margaretia autollaan ulos kaupungin ulkopuolelle.

Kun he palasivat, oli heidän vanhemmillaan ilo toivottaa onnea kihlautuneille. Ainoa, joka ei näyttänyt oikein iloiselta oli vanha rouva Warrel.

Pian tämän jälkeen vietettiin häät. Nii-

den jälkeen matkusti nuoripari hämmäskästyksellä Intiaan.

Vähän heidän kotiinpaluunsa jälkeen oli Margaretin syntymäpäivä. Sinne oli kutsuttu paljon vieraita, muun muassa Ellen Dollard, eräs kaunis neiton, johon oli väitetty Paulin kerran rakastuneen.

Ellen saapui hieman tavallista aikaisemmin suuttuneena ja vihastuneena. Hän väitti, että Paul oli kosinut häntä ja näytti kosimakirjeenkin. Se oli koneella kirjoitettu, alla oli Paulin nimi. Sitä oli seurannut lahja, jonka Margaret kauhukseen tunsi kadonneeksi helminauhakseen. Ellen viskasi ne vasten Paulin kasvoja ja poistui.

Nuori rouva oli hyvin kiihtynyt ja syytti puolisoaan petturiksi ja varkaaksi. Sitten poistui hän omaan huoneeseensa ja vaipui itkien vuoteelleen.

Paul sai yksin olla isäntänä. Hän sanoi Margaretin olevan hieman sairaana.

Margaret vaati seuraavana aamuna avioeroa. Hän meni äitinsä luo kunnes se saataisi aikaan. Paul oli aivan murtunut. Silloin hän sai sähkösanoman: ”Äitinne hyvin sairaana. Tulkaa heti! Anette Darwin.”

Vanha rouva Warrel oli matkustanut maalle mukanaan seuraneitinsä Anette Darwin. Siellä oli hän sairastunut vakavasti ja lääkäri pelkäsi pahinta.

Paul matkusti heti. Rouva Warrel oli kuolemaisillaan. Hän tunnusti pojalleen, että oli kirjoittanut Ellen Dollardille ja pyytänyt häntä Paulin vaimoksi. Alle hän

oli pannut Paulin nimen. Helminauhan hän oli ostanut eräästä jalokivikaupasta.

Pian kuoli rouva Warrel. Paul kirjoitti heti Margaretille, joka heti matkusti Paulin luo. Hautajaisten jälkeen he palasivat kaupunkiin.

Poliisi löysi viimein salaperäisen jalokivivarkaan ja toimitti hänet lukkojen

ta. Hän oli myönyt kaikki varastamansa koristeet eräälle jalokivikauppiaalle, jolta rouva Warrel oli ostanut Margaretin kaulaketjun.

Margaret ja Paul elivät tämän jälkeen hyvin onnellisina, kunnes kuolivat.

Historian tunnilla (kirj. Haydée)

(Jatkoa)

Kaarin: Pipin Lyhyt.

Maisteri: Ole vaiti! Mikä teitä nyt tänään vaivaa. Kun on vielä tarkastajakin kuuntelemassa. Kullanmuru.

Kalle: Ludvig Hurskas.

Maisteri: Kas niin! Tytöt, ottakaa Kullanmurusta oppia. Eikö hän olekin todellinen kullanmuru? Harakanvarvas.

Sylvi: Ei.

Maisteri: Mitä? Rohkenetko sinä panna vastaan opettajalle? Sano heti, että Kullanmuru on kullanmuru tai muuten saat kaksi tuntia istumista. Kuuletko? Harakanvarvas.

Sylvi: Ky-kyllä. Hän on kullanmuru.

Maisteri: No niin. Tällä Ludvig Hurskaalla oli kolme poikaa. Keitä he olivat? Särkynytsydän.

Eero: Ludvig, Kaarle Saksalainen ja Lothar Kaljupää.

Maisteri: Minun rakas luokkani, mikä teitä vaivaa. He olivat Lothar, Kaarle Kaljupää ...

Antero: (Kuiskaa) Kulipää.

Maisteri: Hiljaa, Lemmenkukka... Kaarlo Kaljupää ja Ludvig Saksalainen. Oliko Ludvig Hurskas poikiensa kanssa hyvissä väleissä? Haakanvarvas.

Sylvi: Kyllä. He rakastivat toisiaan.

Maisteri: Mikä Harakanvarvasta tänään vaivaa? Sinähän vastaat aivan päin mäntyä.

Jaakko: Se vanha rakkaus.

Maisteri: Lemmenliekki pitää nyt suunsa kiinni. Niin, niin, herra tarkastaja, tämä on oikeastaan hyvä luokka, mutta tänään he vastaavat aivan päin mäntyä. (Kello soi.) Ja nyt on tuntikin taas lopussa. Saatte huomiseksi saman läksyn ja Harakanvarpaan pitää lukea paremmin.

Sylvi: Kyllä, oma rakkaani!

Loppu.

Hullujen paratiisi (kirj. Haydée)

Henkilöt: Kaarin Helén, Rouva Helén, Neiti Minnés, Karl Waldén, Iris, Raivohullu, Professori, Keikaritar, Runoilija, Kirjailijatar, Ilja Helén.

I näytös: Kaarin Helénin huone. Kaarin istuu tuolissa.

Kaarin: Missä viivyt, prinssini armas?

Mikset saavu?

Jo Kaarin sua oottaa.

Jo Kaarin sua oottaa.

Yksin ja ootellen vain on päiväni karvas.

Yönikin valvon vain ja oottelen aamu-ni koittoa.

Yksin, vain yksin.

(Rouva Helén ja neiti Minnés tulevat.)

Rouva Helén: Hyvänen aika, Kaarin, mikset tee työtä ja lue läksyjäsi. Neiti Minnés saa turhaan ponnistella kanssasi. Sinusta ei koskaan tule ahkeraa ja hyvää oppilasta.

Kaarin: Ah, äiti, miksi minun täytyy suorittaa ylioppilastutkintoni?

Rouva: Sinulla ei ole nyt muutakaan tehtävää ja laiskuus ei ketään kaunista.

Kaarin: Voi, minä paljon mieluummin haaveilisin ja odottelisin prinssini tuloa.

Rouva: Mistä olet saanut päähäsi tuolaista hassutusta?

Kaarin: Se ei ole mitään hassutusta. Kerran vielä tulee prinssini minua noutamaan.

Rouva: Sen saa tulevaisuus näyttää. Nyt voitte keskustella neiti Minnésin kanssa opinnoistasi. (Menee.)

Kaarin: (Itsekseen) Toisin sanoen pappattaa saksaa tai englantia koko illan. Uh!

Neiti Minnés: Kaarin, haluan, että tänä iltana puhumme saksaa. Was hast du heute gedacht?

Kaarin: Ach, Fräulein Minnés, muss ich es dir sagen?

Neiti: Wenn du es so willst, so musst du es nicht sprechen.

Kaarin: (Itsekseen) Erikoisen jalomielistä. (Neidille) Ich bin dir darum dankbar.

Neiti: Was können wir dann sprechen?

Kaarin: Ich weiss nicht.

Ilja: (Tulee) Neiti kiltti, tarkastaisitteko minun laskuni.

Neiti: Mielelläni. (Tarkastaa. Kaarin hiipii pois.)

Neiti: Katso, Ilja, tässä on virhe. Kun 19:stä vähennetään 6 jää 13 eikä 15.

Ilja: Voi, neiti, en voi sille mitään. Minulla on niin hirveän kiire.

(jatkuu)

Jatkokertomus (kirj. Haydée)

--- (Tai oikeammin vain Fatima) itseään seurattavan. Hän huomautti siitä heti Kummitukselle.

Kun Fatima oli kääntynyt katsomaan erästä näyteikkunaa, oli hän samalla kurkistanut taakseen. Hän näki, kuinka eräältä poikkikadulta astui hieno, mustaviiksinen herrasmies. Bellard viittasi heihin päin (sen saattoi vain Fatima huomata), mutta ei muuten näyttänyt huomaavankaan tätä. Hieno herra kulki tyynesti ohitse ja seurasi Kummitusta ja Fatimaa.

"Minne me voimme mennä?" kysyi Kummitus.

"Käyttäkäämme järkeämme", vastasi Fatima.

He päättivät lopuksi mennä eräaseen hotelliin. Ovella katsoi Fatima vielä kerran taakseen. Mies astui häikäilemättä kohti hotellinovea.

Vaaran hetkellä tuntui Kummituksen

järki liikkuvan huimaavalla vauhdilla. Kun seuraaja hetken kuluttua katsoi hie-man muualle, kääntyi tämä salamannopeasti Fatiman puoleen ja sanoi matalalla äänellä: "Seuraa minua!"

Fatima totteli tahdottomasti. Jokin hänessä sanoi, ettei tottelemattomuudesta olisi mitään hyötyä. Kummitus vei hänet läpi hotellikäytävien pienestä sivuovesta ulos. Ei ketään näkynyt lähistöllä. He pakenivat suojapaikkaansa, josta tuskin itse Bellardkaan heitä löytäisi.

Bellard istui yksityishuoneessaan poliisiasemalla, kun ovi avautui ja hienosti puettu herra astui sisään.

Bellard katsahti kysyvästi häneen.

"En tiedä, minne he katosivat", sanoi mies. "He nousivat juuri ylös Grand Hotell'in portaita, kun satuin katsahtamaan muualle. Kun käännyn, olivat he

kadonneet. Etsin koko Hotell'in, mutta siitä ei ollut apua. Otaksun, että he ovat poistuneet ristikko-ovesta."

"Hyvä on", sanoi Bellard. "He ovat siinä tapauksessa menneet luultavasti Eastandin Helvettiin."

Grand Hotell'in ristikko-ovi oli eräs takaovi, joka oli kauniisti rautaristikolla koristettu. Juuri siitä ovesta olivat pako-laiset poistuneet.

"Eastandin Helvetistä on kahta mainiota rikollista miltei mahdoton löytää", jatkoi Bellard. "Luulen, että he koettavat nyt päästä Englannista pois." Bellard tuumi hetken. Sitten hän taas jatkoi: "Pitäkää huoli, etteivät he pääse pois Lontoosta, mr. Strang. Muusta pidän minä huolen."

IV luku

Eastandin Helvetti.

Mr. Strangin lähdettyä pukeutui Bellard tavallisen työläisen pukuun. Sitten hän läksi kohti Eastandin Helvettiä kuten Lontoon pahamaineisinta osaa kutsuttiin. Oli ilta. Katulyhty valaisi heikosti ja Bellard tuumi juuri pyytää erästä vaikutusvaltaista ystäväänsä pitämään huolta siitä, että Eastandin Helvetin valo-oloja parannettaisiin. Silloin hän oli näkevinään kadun toisella puolella Tereza Roquets'in

kauniin vartalon.

Eastandin Helvetti on se paikka, johon rehellinen ihminen kaikkein viimeksi poikkeaisi. Se oli pimeä ja sokkeloinen kaupunginosa ja sen asujamistokin oli melko kirjavaa. Siellä asui tuskin ainoaakaan rehellistä työläistä, mutta varkaita ja vaistoja on siellä mielin määrin. Mutta yhtähyvin kuin tavallisen työläisenpuvun voi sen yksinkertaisissa kahviloissa, joiden viinit kaikesta huolimatta olivat parasta lajia, nähdä virheettömään hännystakkiin puettuja keikareita, jotka siellä huvittelivat, ja pahamaineisia naisia puvuissaan.

Kun Bellard näki Terezan tässä paikassa, oli hän varma, että tämä oli rikollinen. Minkä muun vuoksi hän olisi tullut tänne paikkaan, jota koko Lontoo inhosi. Bellard kulki kadun yli ja naisen ohi. Hän oli Tereza Roquets. Tereza ei tuntenut salapoliisia, mikä olikin mahdotonta, sillä Bellardin naamio oli aina hyvä ja huonosta valaistuksesta voi joskus olla hyötyäkin.

Yht'äkkiä huomasi salapoliisi eräässä kahvilassa viinilasin ääressä Fatiman ja Kummituksen. Hän astui sisään ja istui erään pöydän ääreen. Pian astui Terezakin sisään ja samaan pöytään kuin Kummitus ja Fatimakin. Mutta ---

(jatkuu)

Lemmikki 4/maaliskuu 1933

Kulkija (kirj. Haydé)

Väsynyt olen, rauhaan kaipajan
Vain paha maailma mua ympäröi.
Lempeä, onnea ja rauhaa rakastan,
Mut kuka sitäkään nyt mulle soi!

Ma kuljen yksin, kuljen kautta maailman.

Ei ystävää oo mulla, vaikk sitä kaipajan.
Jäi elost entisestä minulle muistot vain.
Ma kuljen. Yksin ne on seuranain.

Miks rauhaa en ma saa, vaikk sitä halajan?

Miks kulkea mun täytyy, vaikka uuvun?
Ma haudan hiljaisuuteen kaipajan.

Mut milloin, milloin sen ma saavutan?

Kaikenlaista (kirj. Haydée)

On jo maaliskuu. Huolimaton serkkuni Vanamon kirjoittama helmikuun numero ei ole vielä valmis. Sitä laiskuria!

Huomenna on lupa, toisin sanoen, huomenna on sunnuntai. Sillä sunnuntaisin on (mukava kyllä) aina lupa. Serkkuni, laiska Vanamo, matkustaa maalle, (kuinkahan hän viitsii vaivautua?!), joten hänestäkin pääsee eroon. Toivon, että eräästä sangen kiusallisesta henkilöstä on taas hyötyäkin, toisin sanoen, että Greta Lisa Saarinen tulee Hilkan, ah, suokaa anteeksi, tuli pieni painovirhe, tarkoitan tietysti Sonjan, luo, tai Sonja menee Greta Lisa Saarisen luo, tai, että molemmat menevät ulos.

Kun tulen suureksi, aijon saada neronleimahduksia. Aion keksiä koneen, jolla rakkaus saadaan syttymään. Amor tulee silloin vanhanaikaiseksi. Suuret, mahtavat koneet ampuvat silloin lemmennuoliaan funkistyylisiä ihmisiä kohti. Ah, sitä ihanaa aikaa!

Olen muuten kamalasti iästynyt laittamaan sydämellisiä neulatyyny-malleja, toisin sanoen, neulatyyny-malleja, joissa on sydämenkuvia. Joten, jos tarvitset sellaista, voit tulla luokseni ja sanoa rukoillen: ”Suloinen Haydée, (en ota kuuleviini sopimattomia väännöksiä nimestäni!) sydämeni rukoilee, että laittaisit minulle ihanan, sydämellisen neulatyynymallin. Katsahda hartaimman ihailijattaresi puoleen ja täytä hänen hartain haaveensa. Oi, kuule minua!” Toivon, että noudatat hyvää neuvoani.

Onko Lemmikin arvoisien lukijoiden joukossa ketään, joka voi ilmoittaa minulle, ketä (kumpaa) Vanamo rakastaa. Olen hirveän udelutettu.

Sylvian matka (kirj. Haydée)

New Yorkin satamassa oli suuri valtamerilaiva juuri lähdössä. Sen kannella seiso ihana neito, joka seuraneitinsä kanssa oli alkamassa matkaa Eurooppaan, Aasiaan, Afrikkaan, minne vain. Rahat kyllä riittivät. Äiti ei olisi päästänyt tytärtään, mutta isä sanoi: ”Matkustakoon yksin ja tottuko voittamaan vastukset.”

Ja niin seiso kaunis Sylvia Brand ”Armillan” kannella, valmiina mihin hyvän-sä. Hänen seuraneitinsä, Stella Hayd oli nuori, vilkas ja iloinen. Heillä oli hauskaa yhdessä. Mitä muuta tarvittiin. Rouva Brand seiso laiturilla ja ajatteli monia öitä, joita hän tulisi valvomaan ja ajattelemaan tytärtään.

Laiva lähti hiljalleen. Kyynel hiipi äidin silmään, mutta Sylvia ja Stella sanoivat iloisesti nauraen ja jutellen hyvästit Amerikan rannikolle.

Tytöt menivät sitten hyttiinsä ja etsivät käsiinsä romaanit, jotka olivat äidiltä salaa puikahtaneet mukaan. He menivät sitten kannelle, hankkivat itselleen tuolit ja istuivat lukemaan. Välistä he tekivät salaa huomautuksia kanssamatkustajistaan.

”Tuo tuossa, hän on varmasti joku jalokivivaras, katso hänen sormuksiaan,” kuiskasi Stella.

Otaksuma osoittautui myöhemmin oikeaksi. (Jatkuu.)

Talviyö (kirj. Haydée)

Hiljaa, hiljaa, päivä laskee metsän taa.
 Hiljaa, hiljaa, valkea, lumenpeittämä maa.
 Yli tummien kuusien nousee kuu,
 maa valkea hymyy ja uneksuu.
 Yli tumman, välkkyvän jään
 luo tähdet hohdettaan.
 Latu vie yli metsän kimmeltävän,
 syvyyksiin synkän salon.
 Sitä hiljaa, hiljaa hiihdellen
 minä tunnen rintani palon.
 Ja päivä on laskenut metsän taa,
 unissa väikkyä valkea maa.
 Luo kuutamon kulkee mun tieni.
 Se vie yli laaksoin ja rotkojen.
 Ma sitä hiljaa seurailen,
 ja lumi hiljaa, hiljaa valaa

takanain ladun umpehen,
 ma yhä hiihtelen.
 Oi, yö, sa pehmyt, valkoinen,
 en palais milloinkaan
 äärehen kaiken arkisen,
 vaan jäisin tänne onnelaan.
 Taas syttyis lamppu auringon,
 en olis koskaan onneton.
 Ja lopuks hiljaa hautahan
 vaipuisin korpeen synkeään
 vain yksin, salaa.
 Ja kuu se loistais haudallein
 ja lumi peittäis hiljaa sen.
 Mun uneni ois ikuinen
 ja onnekas.

Nuorta lempeä (kirj. Haydée)

Kaarin Lind täytti 18 vuotta. Hänen isänsä oli järjestänyt loistavat tanssiaiset. Toisin sanoen, rouva Lind ja Kaarin olivat järjestäneet, isä oli maksanut.

Kaarin oli juuri pukeutumassa. Hän oli saanut ihanan, vaaleanpunaisen tanssipuvun äidiltään. Valkealle kaulalleen hän pujotti säihkyvät timanttinsa.

Hän katsoi lopuksi itseään peilistä ja hymyili. Hänellä oli tumma tukka ja salaperäiset tummat silmät. Punerva puku sopi mainiosti hänen vaaleaan ihoonsa. Hän oli ihmeen kaunis.

Vieraita oli jo alkanut kokoontua. Kaarin sai ihania lahjoja ja loppumattomia onnentoivotuksia. Ja hän oli onnellinen. Mutta jotain kuitenkin puuttui.

Kaarin ei ollut koskaan rakastanut. Hän oli haaveillut paljon rakkaudesta, mutta ei koskaan tuntenut sitä. Hänestä tuntui, kuin olisi hänen sydämessään ollut tyhjä tila, jota ei kukaan vielä ollut pyytänyt omakseen. Siksi ei hän voinut olla oikein onnellinen.

Tanssiaiset kuluivat. Kaarin tanssi ja nauroi, mutta yhä tyhjemmältä tuntui hä-

nen sydämessään. Ja kun hän illalla vaipui vuoteelleen, itki hän itsensä nukuksiin.

Tuli kesä ja tuli rakkaus.

Kaarinin vanhemmilla oli huvila meren rannalla. Heidän läheisenä naapurinaan olivat Strandénit. Herra Strandénilla oli kolme tytärtä. Margaret, Helena ja Mirjam. He olivat Kaarinan parhaita ystävättäriä.

Heillä oli vielä veli, merikapteeni Albert Strandén. Kaarin ei ollut koskaan nähnyt häntä, sillä hän oli aina ollut merellä laivallaan "Virgolla". Mutta nyt oli "Virgo" korjattavana ja Albert oli luvannut tulla kesäksi isänsä huvilalle.

Ja Albert oli tullut. Hän oli heti vallannut omakseen tuon tyhjän paikan Kaarinin sydämessä. Ja itsekin oli hän rakastunut Kaariniin.

Eräänä ihanana iltana lehmusten varjossa hän tunnusti Kaarinille rakkautensa. Se yö jäi jäksi heidän mieleensä.

Mutta pian tuli syksy ja "Virgo" odotteli satamassa korjattuna ja lähtövalmiina. Albertin täytyi lähteä taas Etelän merille.

Ja Kaarin jäi jälleen yksin odottelemaan
kaipaus sydämessä.

Mutta tuli jälleen kesä ja "Virgo" toi Albertin Pohjolaan. Eräs hyvä ystävä oli lu-
vannut kesäksi ottaa Albertin laivareitin

hoitaakseen. Taas alkoivat ihanat päivät.
Ja kun "Virgo" jälleen purjehti pois, vei
se mukanaan kaksi onnellista ihmislasta
heidän häämatkalleen.

Amorin vika (kirj. Haydée)

Kun syttyy rakkaus, sammuukin,
se Amorin ansio on.
Hän ampuu terävin lemmen-nuolin
jotka lemmen tuo liekehtivän.

Mutta Amor on usein oikullinen,
joku sydän voi lemmentä jäädä.
Ja kun toinen saa lemmen hehkuisen,
ei toinen ees' hänestä tiedä.

Voi kuinka nyt moni itkeä saa
tätä Amorin vikaa suurta.
Niin kamalasti toista kun rakastaa
ja toinen on kylmä kuin lumi ja jää.

Hullujen paratiisi (kirj. Haydée)

(jatkoa)

Neiti: Niinhän sinulla aina on. (Tarkas-
taa.) No, muut ovat oikein. (Ilja menee.)
Wo aber ist Fräulein Kaarin? Kaarin, Kaa-
rin! Wohin bist du gegangen? Ach, ich
muss der Frau es erzählen. (Mutta missä
on neiti Kaarin? Kaarin, Kaarin! Mihin
olet mennyt? Ah, minun täytyy kertoa se
rouvalle.) (Menee.)

Kaarin: (Tulee.) Hyvä on. Nyt lukitsen
oven ja haaveilen. (Istuutuu.)

Ah, saavu, prinssini, saavu oi

Sua yksin täällä odotan.

Ah, koska syttyy mulle koi

Keväisten vetten ylle luomaan

Lempeän aatoksen. Ah, saavu!

Ma sua yksin odotan.

Iiris: (Tulee.) Täällä siis asuu Kaarin
Helén.

Ma tulen hänen luokseen.

On mulla aikomus viedä sinne

Hän, minne hän nyt kuuluukin,

Hullujen Paratiisihin. (Kaarinille)

Ah, Kaarin, tahdotko lähteä pois
Sinne, miss' sua ymmärretään?
Siellä ehkä jo ystävä rinnalles ois',
Täällä ei ole yhtäkään.

Tule kanssani vain. Vielä kerran

Sa muistat riemuiten hetken sen,

Kun lähdit sa keralla Iiriksen.

Kaarin: (Nousten.) Tulen riemuiten.
(Menevät.)

Esirippu.

II näytös.

Hullujen Paratiisi. Näyttämöllä Profes-
sori ja Runoilija. Professori tutkii jotain
nurkassaan, Runoilija runoilee.

Professori: Ah, minä keksin sen vielä ker-
ran. Se hetki lähestyy, lähestyy. Ja minä
saan jälleen nuoruuteni takaisin!

Runoilija: Mistä puhut?

Professori: Viisasten Kivistä, tietysti.
Minä olen keksivä sen.

Runoilija: Silti ei sinun tarvitse häiritä
minua. Kuule uusinta runoani:

Ah, armas,
sydän lämmin
mulla on.
Sua lemmin aina,
ei mieltä paina
murehet, en oo onneton,
mut sua lemmin.

Professori: Tuollaista roskaa!

Runoilija: Vaikene tai heitän sinut ikkunasta ulos!

Keikaritar: (Tulee, keimaillen.) Pyydän saada huomauttaa teille, herra Runoilija, että Hullujen Paratiisissa ei ole ikkunoita.

Runoilija: Ah, neiti, kuulkaa! Tämä on Teille tarkoitettu:

Ah, armas,
sydän lämmin
mulla on.
Sua lemmin aina,
ei mieltä paina
mun ... Ah, kamalaa!

(Raivohullu raivoaa sisään. Muut pake-nevat.)

Raivohullu: Hihii, hahaa, hohoo, kaikki pakenevat minun edestäni. (Raivoaa.) Hihii! Hei vaan, näin sitä mennään, hahaa, hohoo. (Ryntää rymisten ulos.)

Kirjailijatar: (Tulee.) Minkä hävityksen kauhistuksen näenkään edessäni! Voi meitä kurjia, jotka olemme joutuneet sen suuren Julmuuden valtaan, jota ei voi voittaa. Sydämeni särkyy katsellessani tätä kauhistuksen ... (Iiris ja Kaarin tulevat.)

Iiris: Kanahäkkiä.

Kirjailijatar: Ole vaiti, onneton Iiris. Kaikki ymmärtävät väärin minua. Mutta kuka on kanssasi?

Iiris: Ystäväni Kaarin Helén. (Menee.)

Kirjailijatar: Tervetuloa, Kaarin, Hullujen Paratiisiin.

Kaarin: (Hämmästyneenä.) Mitä? Mitä sinä sanot? Mikä paikka tämä on.

Kirjailijatar: Tämä on Hullujen Paratiisi.

Sinä jäät siis tänne?

Kaarin: Mutta enhän minä ole hullu.

Kirjailijatar: Jos et olisi, ei Iiris olisi koskaan sinua tuonut tänne. (Menee.)

Kaarin: Nyt jälleen oon yksin, mull' ei oo ystävää.

Hän petti mun, mut miksi, sit en voi ymmärtää.

Ah, saavu, prinssi satujen, luo immen vangitun.

Sa häness' kyllä kohtahat sydämes lemmityn.

Runoilija: (Tulee Kaarinille.)

Ah, armas,
sydän lämmin
mulla on.
Sua lemmin aina,
ei mieltä paina
murehet. En oo onneton.
Mut sua lemmin,
ah, lemmin.

Kaarin: Ei, sinä et ole minun satuprinssini.

Runoilija: Mikä ylpeys!

Mikä kopeus!

Mikä pahojen sanojen nopeus!

(Iiris ja Karl Waldén tulevat.)

Iiris: Tässä tuon jälleen satuprinssessaansa etsivän hullun tänne.

Kaarin: (Lentää Karlin syliin.) Ah, satuprinssini.

Karl: (Sulkee hänet syliinsä.) Oma prinssessani. (Iirikselte.) Hyvä neiti, toivon, että johdatatte meidät täältä pois.

Iiris: En tahdo.

Karl: Silloin lienee pakko käyttää väkivaltaa. (Ottaa revolverin taskustaan.)

Iiris: Siinä tapauksessa. (Menevät.)

Runoilija: Ah, sydämeni särkyy. Häntä rakastin,

Hänt', joka kaikist' immist' ain' oli iha-

nin.

Loppu.

Jatkokertomus (kirj. Haydée)

(Jatkoa)

... Bellard ei kuullut, mitä he juttelivat ja sen vuoksi hän päätti siirtyä läheisimpään pöytään. Mutta tuskin hän oli ehtinyt nousta pöytänsä äärestä, kun hän kuuli äänen takanaan sanovan: "Olkaa hyvä ja seuratkaa minua."

Bellard katsahti salaa taakseen ja näki silloin siellä hienossa seurustelupuvussa olevan naamioidun miehen. Salapoliisi päätti olla välittämättä tästä tippaakaan ja astui jo askeleen pois päin. Silloin mies kääntyi häneen päin ja sanoi tuskin kuuluvasti: "On teille itsellenne parasta, jos seuraatte vastustelematta." Salapoliisi katsoi parhaaksi totella. Hän seurasi miestä, joka kuljetti häntä pitkää käytävää pitkin salaiseen huoneeseen.

V luku.

Yllätys

Kun Bellard astui huoneeseen, huomasi hän, että hän oli löytänyt erään Eastandin Helvetin ryövärijoukkueista. Nämä ottivat hienoja nuorukaisia vangeikseen ja vaativat sitten heistä lunnaat.

Muuan loistavapukuinen, nähtävästi joukon johtaja, kysyi häneltä hänen nimeään.

"Liikuttaako se teitä", sanoi Bellard. "Olen rehellinen työmies eikä minulla ole mitään ryöstettävää."

"Rehellisillä työmiehillä ei ole tapana tulla Mustan Joutsenen kahvilaan", huomautti johtaja. "Sitäpaitsi ette te ole mikään rehellinen työmies. Teidän kätenne eivät ole työstä karkeat, mutta rehelliset työmiehet ovat tavallisesti sangen ahkeria työssään."

"Saanko luvan kysyä, kuka siinä tapauksessa olen?" sanoi Bellard.

"Luultavasti jokin miljonäärinuorukainen, joka on täällä huvittelemassa", vastasi mies katsoen terävästi salapoliisiin.

Bellard ei vastannut mitään.

"Meillä on kiire", sanoi mies. "Nuo vaatteenne eivät meitä petä. Kuka olette?"

"Nimeni on Fred Barlett", vastasi salapoliisi.

Fred Barlett oli muudan salapoliisin tuttava, nuorukainen, jonka lempipaikka oli Eastandin Helvetti kauniine naisineen. Hänen omaisuuttaan hoiti eräs lakimies, sillä siihen työhön ei kevytmielinen nuorukainen kyennyt.

"Hyvä on, herra Barlett, on parasta kirjoittaa tuomari Careniukselle, sehän on omaisuutenne hoitajan nimi, ja ilmoittaa, minkälaiset lunnaat hänestä vaadimme."

Johtaja keskusteli hetken aikaa hiljaisella äänellä miesten kanssa. Sitten hän istuutui pöydän ääreen ja kirjoitti jotakin ja näytti sitä sitten Bellardille. Kirje kuului:

Hyvä herra Carenius.

Ikäväkseni täytyy meidän ilmoittaa, että olemme saaneet käsiimme herra Fred Barlett'in, jota emme voi luovuttaa takaisin, ennenkuin ystävällisesti suvaitsette maksaa meille 14000 dollaria, jonka toivomme saavamme kirjeen tuojan mukana, jos vähänkään ajattelette mainitun nuoren herran hyvinvointia.

Kun herra Carenius sai kirjeen, luovutti hän heti vaaditun rahamäärän. Ja heti päästivät miehet Bellardin vapaaksi.

Salapoliisi meni heti herra Careniuksen luo. Hän selitti asian ja ilmoitti heti korvaavansa ne 14000 dollaria, jotka herra Carenius oli luovuttanut. Tuomari oli aivan tyytyväinen, mutta sitä ei ollut Bellard. Hän ei tiennyt, minne anarkistit olivat kadonneet ja tuskinpa hän enää koskaan heitä löytäisikään. Harmistuneena hän meni asuntoonsa ja nukkui lopun yön rauhattomasti.

Seuraavana päivänä puhelin soi. Soittaja oli tuomari Carenius.

”Hyvä herra salapoliisi”, sanoi hän. ja omituisia uutisia. Fred Barlett on ka-
 ”Minulla on ilmoitettavana teille ikäviä donnut jäljettömiini.”
 (jatkuu)

*Lemmikki 5/kesäkuu 1933**

Kaikenlaista (kirj. Haydée)

Nyt on jo kesäkuu, eikä helmikuun numerokaan vielä tietääkseni ole valmis. Mutta se ei onneksi ole minun vikani, vaan Vanamon. (En ollenkaan mainitse, ettei minun maaliskuun numerokaan ole vielä valmis.)

Sonja on auringossa polttanut itseään niin, ettei voi juuri mitään tehdä. Ei ainakaan maata selällään. Minä olen tietenkin ollut järkevä enkä ollenkaan ole polttanut itseäni. Mutta niinhän se on, se nuoruus ja hulluus...

Sireenit kukkivat nyt ihan kauheasti, niitä näkee kaikkialla, mutta ne ovat joka tapauksessa eri nättejä. Niiden läheisyydestä pitäisi saada perhosiä, joten niistä on hyötyäkin. Minä aion jonain päivänä, anteeksi, tarkoitan iltana, pyydystää niitä.

Haluan hieman valaista tämän numeron kansikuvaa. Muutamat henkilöt ovat luulleet siinä olevan naisen istuvan, vaikka se on tarkoitettu seisomaan. Enempien väärinkäsitysten välttämiseksi olen päättänyt antaa sille nimeksi ”Seisova nainen”.

Muuten voin neuvoa arvoisille lukijoille jotakin. Harjun takana erään pellon vieressä kasvaa hirveesti erästä neljän arvoista kasvia. Sen nimi on rinnehärkki ja sillä on valkoiset kukat ja se kuuluu Caryophyllaceae heimoon. Näiden tuntomerkkien mukaan olen varma, että jokainen voi löytää sen.

Onko muuten kukaan arvoisista lukijattarista tehnyt joitakin hyviä päätöksiä loman alussa? Jos joku on, niin olen hirveän utelias tietämään, onko hän elänyt päätöksensä mukaan. Jos on niin annan hänelle hyvän neuvon. Hänen pitäisi näytellä itseään rahasta. Kyllä hän katsojia saisi.

Nyt minä en kertakaikkiaan keksi mitään kirjoittamista, joten: hyvää yötä lemmittyäni.

Nice, tammikuu 1936

Kääpiöjuhlat (kirj. Neilikka)

Salissa tunturin tumman, tuiman,
 alla kosken kumisevan
 loisti kristallit, hehkui kulta,
 vietti kääpiöt juhliaan.

Alla tunturin, humussa honkain,
 salon soidessa tummuvan
 pakeni hulmuvin kultakutrein
 impi askelin horjuvan.

Salon synkissä pimennoissa
 missä päiv’ ei näy millonkaan
 maahan vaipui hän. Syysyö synkin
 lepäs ympäri laajan maan.

Tuuli pauhas ja koski kuohui.
 Syvältä saleista tunturin
 kuului kumina kumman soiton
 outona juhlasta kääpiöin.

* Numerosta ilmeisesti valmistui vain alkulause. Seuraava lehti ilmestyi vuonna 1936.

Metsä jyskyi ja järkkyy tanner,
vuori aukeni vavisten.
Polvin horjuvin astui neito
loistoon kullan ja kristallin.

Kääpiöjuhlissa vuotta sata
tanssi hän saleissa tunturin.
Kristallit kimalsi, hehkui kulta –
sortui neitonen tanssihin.

Vuori värisi, koski kuohui
itki kääpiöt impeään.
Tummui kristallit, sammui kulta –
metsä humisi, humisi vaan.

Esittely (kirj. Neilikka)

2.1.1936

Nice on ilmestynyt!

Kun äskettäin alkoi vuosi 1936, valtasi erään nuoren naisen, joka käyttää nimimerkkiä Neilikka, kuten usein ennenkin, vastustamaton halu alkaa toimittaa lehteä, halu, joka hänen lähimmässä ympäristössään kylläkin aiheutti joitakin ivallisen pessimistisiä huomautuksia. Mutta kun hän sattui mainitsemaan siitä serkulleen, Nicelle, sai tämä aatteen: toimitamme sitä yhdessä! Ehdotukseen suostui myös Neilikan sisar.

Niin syntyi tämä lehti, jonka ensimmäinen numero nyt sai nimen Nice. Jokainen lehden kolmesta toimittajasta kirjoittaa nimittäin vuorollaan yhden numeron, jolle saa itse antaa nimen ja ulkomuodon. Näitä lehtiä ilmestyy kerran kuukaudessa, siis kaksitoista vuodessa, vaikka Norma ei tunnu juuri toiveikkaalta tuon viimemainitun totuuden suhteen.

Nämä kolme, jotka nyt toimittavat tätä vaihtuvannimistä lehteä, ovat usein ennenkin kokeilleet samalla alalla, viimeksi toimittaessaan 4 numeroa Lemmikkiä, joista kyllä kaksi viimeistä on puolivalmista. Niiden lukeminen on kuitenkin innostuttanut heitä heidän ryhtyessään uuteen yritykseen, ja he toivovat, että tästä uudesta lehdestä tulee vielä hauskenempi ja ainakin kauemmin kestävä kuin Lemmikki.

Runoilija (kirj. Neilikka)

Nuori runoilija
seisoi kuutamaisen meren rannalla
katsoen,
kuinka kaukaisessa avaruudessa syttyi
suuria, valkeita tähtiä
ja kuunnellen,
kuinka tuuli lauloi hiljaa saavuttamatto-
masta kauneudesta
joka on ikuinen
ja kaukana
äärettömyyden takana.

Runoilija hymyili
ja astui puolikuun hohtavaan hopealai-
vaan
ja kutoi unelmistaan valkeat purjeet
ja purjehti ikuisuuteen
aamutähti majakkana
etsimään saavuttamatonta kauneutta.

Eräs syysilta (kirj. Neilikka)

Oli syksy ja ulkona tuuli humisi puiden latvoissa ja vei niiden kuihtuvat lehdet mennessään ja valitti kulkiessaan matalan kivitalon katossa metsäisen harjun rinteellä. Ja sisällä kivitallossa istui nuori nainen ja kuunteli kalpeana kohinaa ja vaikerrusta ja syksyisten sadepisarain rapinaa ikkunaan. Pienellä pöydällä palava öljylamppu valaisi himmeästi ja liekki alkoi liikkuu ja lepattaa, kun nainen hiljaa nousi ja astui vuoteen luo, missä suljetuin silmin ja kuumeen puna poskilla makasi nuori mies.

Nainen polvistui vuoteen ääreen ja katsoi tuskaisena siinä makaavaa, jonka kasvoilla ilmeet vaihtelivat levottomien unikuvien mukana. Kun hän painoi viileän kätensä toisen kuumalle otsalle, heräsi nukkuvaa ja nähdessään naisen levottomat kasvot lähellään hän koetti hymyillä ja kuiskasi hiljaa hänen nimensä:

”Anna.”

Mutta pian hymy haihtui ja hän siirtyi jälleen unien maailmaan. Nainen kuuli hänen joskus kuiskaten virkkavan sanoja, joita hän ei ymmärtänyt ja sulkien silmänsä hän äkkiä kuiskasi:

”Sinä et saa kuolla, et saa!”

Hän tunsikin äkkiä, että tuo sairas merkitsi hänelle niin äärettömän paljon ja ettei hänellä ollut ketään muuta. Tuo ainoa oli ymmärtänyt häntä aina, siitä lähtien kun hän pienenä poikana oli ensi kerran kiivennyt vanhan kivaidan yli puutarhaan, jossa pieni tyttö yksinään leikki. Ja vähitellen hän oli ikäänkuin kiivennyt muurin yli nuoren tytön yksinäiseen sydämeen ja kertonut rakkaudestaan ja suurista kauniista unelmistaan...

Äkkiä Anna kuuli kiihkeitä sanoja ja lauseita ja katsoessaan sairaan kasvoihin hän näki hänen unessaan taistelevan vastustajiaan vastaan, käyvän samaa raskasta taistelua, joka oli sortanut hänet sairautteen. Ja tarttuen hänen käteensä Anna koetti auttaa häntä ja kuiskasi hänelle toivottavia sanoja, mutta hän näki tuskalla, että sairaan kaasvot tulivat surullisiksi ja masentuneiksi ja että tämä toivottomana luopui taistelusta ja lähti harhailemaan outoihin seutuihin, johon Anna ei voinut häntä seurata.

Lamppu oli sammunut ja huone oli miltei pimeä. Ulkona oli sade lakannut. Tuuli humisi.

Anna näki pimeästä huolimatta oudon hymyn sairaan huulilla.

”Katso, Anna”, tämä virkkoi hiljaa, ”minä menen tuon virran yli.”

Ja Anna oli silloin äkkiä näkevinään sen virran, tumman, leveän, hiljaisen virran joka eroitti heidät ja jonka toista, tumman rauhallista rantaa kohti sairas oli matkalla. Hänet valtasi tuska. Hän tunsikin, ettei hän voinut menettää tuota ainoata ja hän kumartui hänen puoleensa virran yli, tuskansa voimalla ja kutsui ja huusi häntä takaisin elämään ja taisteluun. Hän huusi ettei hän voi elää yksin ja että kuolema on niin kylmä ja kolkko ja elämä niin kaunis ja taistelu niin suurta. Ja silloin hänestä tuntui, että tuo toinen kääntyi ja palasi takaisin ja virta katosi ja haihtui pois. Ja kun Anna jälleen katsoi häneen, avasi hän silmänsä ja hymyili.

”Räkäpullia?” (kirj. Neilikka)

Kuten tunnettua on varsinkin Jatkoluokilla viime aikoina herättänyt huomiota kysymys, jota voisi kutsua vaikkapa ”räkäpullakysymykseksi”. Muutamat koululaiset ovat nimittäin haukkuneet Kaiun ”kunnianarvoisia hunajasokeripullia” räkäpulliksi, josta on uhannut nousta jopa oikeusjuttukin. Koska asia on herättänyt vilkasta mielipiteitten vaihtoa, lähetti ”Nicen” toimittaja allekirjoittaneen haastattelemaan asiasta muutamia huomattavia henkilöitä.

– Onko ”räkäpullat” todella mielestänne sopimaton nimi?

Leposohvalla loikoileva Norma virnistää ja vastaa:

”Suoraan sanoen, jos ajattelee sitä lainopilliselta näkökannalta, on jokseenkin hävytöntä antaa pullille sellainen nimi, mutta muuten se on aika mukava nimi.”

– Kannattaisiko siitä nostaa oikeusjuttu?

”En usko. Yleensähan kaikille annetaan sekä sopivia että sopimattomia nimiä,

mutta eihän siitä nosteta oikeusjuttua.”

”Jokaisella on sanontavapaus”, huomauttaa Nice nojatuolista.

”Aivan niin. Varsinkin tällaisessa kansanvaltaisessa maassa.”

– Mitä omakohtaisesti arvellette räkäpullasta...

”Syön niitä.”

Allekirjoittanut kääntyi samoin kysymyksen Nicen puoleen:

”Minusta se (nim. räkäpullat) on paras nimi, minkä niille voi antaa. Se on niin kuvaava ja ... ja herttainen y.m. y.m.”

– Oikeusjuttuko?

”Ei missään tapauksessa. Jos jonkun ihmisen päähän pälkähtää sellaista, niin hän on päästään vähän hei hei.”

– Mitä omakohtaisesti pidätte räkäpullista ja niiden nimestä?

”Mä tykkään niist’ omakohtaisesti oikein kovasti ja aion käyttää sitä nimeä.”

Sonetti Penalle (kirj. Neilikka)

Oi Pena, lumoavin silmin suot
sa meille iroonisen katseen,
ja hymyät kuin hiljaa kärsien,
kun liian hiljaa virtaa järjen vuot.

Ja sentään, Pena, onnen meille tuot
kun astut luokkaan, tyynnä hymyten
ja ”Shut your books!” nyt virkat, suloinen,
ja tiedon maailmat ethemme luot.

Niin Pena, keidas olit erämaan
tuon tumman, joll’ on koulu nimenään.

– Min teemme nyt, kun sinä häivyit pois?

Oi, joudutko sa koskaan tuumimaan,
kuin moni rinta vuokses huokaakaan
ja vuottaa paluutas, kuin kaikk’ se ois.

Uuno Topi, helmikuu 1936

Elegia (kirj. Neilikka)

Uunopa varsin on laihtunut, kuihtunut,
huomata voimme.
Raukeat silmänsä niin, kalpeat pos-
kensa on.
Huuliltaan hymykin on poissa ja vieläpä
silmien alla
varjot ne raskahat on. – Oi oma Uunom-
me, Sun
tuskin me ees enää tunnemme nyt loman
jälkeen.
Sirkkako, Sirkkako tän matkahansaat-
tanut on?

Oi oma Uunomme, ällös Sa huokaile nai-
sien vuoksi.
Heitähän monta on niin. – Hymyät
hetkisen vain
polttavan katsehen luoden ja varmahan
särkyyi syön.
Silmies loistokin taas entisen kaltai-
nen ois,
hohtaisi poskesikin ja Sun otsasi suurtui-
si jälleen,
hurmaisit, surmaisit taas. – Hurmaisit,
surmaisit mun.

Hiljainen runoilija (kirj. Neilikka)

Rannalla meren kaukorantaisen
hän syntyi, runoilija hiljainen.
Hän unelmissaan kuuli laulut veen
ja metsä huokui hänelle hiljakseen.
Hän katsoi illoin taivaanrantahan,
kuin päivä painui taakse ulapan
ja usein yksin öinä kuutamon
hän hiipi metsän keijuin joukkohon,
ja monin aamuin hiljaa vuoteessaan
hän heräs äidin lauluun unestaan
ja kuuli silloin sävelissä sen,
kuin kauneus on yksin ikuinen.

Niin vuodet vieri. Vaipui kuolohon
jo äiti. – Laulut painui muistohon.
Ja pian sortui alla kuusien
jo väsyneenä maja hiljainen.
Hän lähti silloin lapsuuskodistaan
pois kauas outoon, loittoon maailmaan,
hän, rannan runoilija hiljainen,
hän lähti kauneutta etsien.

Hän kulki kauas maihin outoihin
ja lauloi kaipuutansa sielläkin.
Hän viipyi luona toisten laulajain

ja etsi seuraa maailmanmatkaajain
ja saapui kammioihin viisasten
ja kysyi tietä luokse kauneuden.
Mut' tuntenut ei sitä ainutkaan,
he nauroi hullull' etsijälle vaan.

Hän kulki seudut kauniit maailman,
hän näki naiset, joita ihaillaan,
mut minne milloinkin hän saapuikaan,
hän löysi harhaa haihtuvaista vaan.
Ja vuodet vieri yhä hiljalleen,
ja nuoruus, voima vaihtui vanhuuteen.

Ja vihdoin kerran hitain askelin
hän saapui vielä lapsuuskotihin
ja istui alle tummain kuusien
ja kuuli vanhan laulun laineitten.
Hän katsoi kauas taivaanrantahan,
kun päivä laski taakse ulapan,
hän katsoi, hymyeli hiljaa niin
ja vaipui muistoihin ja aatoksiin.
Ja katsoessaan iltaruskohon
hän tunsu: siellä, loitoll', määrä on,
ja tunsu, että silmin sammuvin
hän katsoi Kauneutta silmiin.

Rosvoritari rakastui ... (kirj. Neilikka)

Oli kerran hurja rosvoritari, joka teki joukkonsa kanssa ryöstö- ja hävitysretkiä läpi seitsemän kuningaskunnan ja purjehdi mustalla laivallaan yli merien kaukaisille rannoille murhaamaan ja rosvoamaan. Hän asui syvällä metsässä harmaassa, rauניותuneessa linnassa, jossa öisin vietettiin loistavia, hurjia juhlia, mutta joskus hän ratsasti mustalla ratsullaan läpi yön synkänä ja yksinäisenä. Kansa kertoi hänestä paljon, varovasti kuiskaten; että pahat henget auttoivat häntä ja mellastivat hänen kanssaan ja että ne öisin seurasivat hänen hurjaa ratsuaan vaatien hänen sie-luaan palkaksi avustaan.

Eräänä tummana syyskesän yönä ratsasti ritari jälleen läpi metsän, ja tuuheat puut taipuivat hänen kulkiessaan ja hennot keijut lopettivat karkelonsa ja pakenivat heinikkoon. Hän ratsasti alas meren rantaan.

Ja siellä pienellä luodolla lähellä rantaa hän näki merenneidon istuvan ja kampaavan laulaen kullanhohtoista tukkaansa. Ritari katseli häntä ja hänet valtasi hurja rakkaus ja halu saada vaalea merenneito omakseen. Hän koetti tavoittaa neitoa, mutta ei ulottunut, ja neito naurahhti ja jatkoi huoleton lauluaan, mutta kun ritari astui veteen, heitti hän pois kultaisen kampansa ja katosi aaltoihin.

Epätoivoisena harhaili ritari rannalla ja huusi häntä ja jäi lopuksi seisomaan raivon ja tuskan vallassa katsellen kuutamoiselle ulapalle. Silloin kuuli hän viereltään naurahduksen ja vanha yksisilmäinen ukko

seisoi hänen rinnallaan katsellen hätä ivallislin silmin.

”Minä kyllä pyydystän sinulle tuon merenneidon”, sanoi hän sitten. ”Mutta sen täytyy tapahtua ennen auringon nousua ja sinun pitää hankkia minulle hopeinen verkko.”

Ja ritari haki hänelle hopealankaverkon eräältä vanhalta velholtalta rantaluolasta, ja ukko laski sen tyynelle lahdelle ja istui venheeseensä odottamaan. Oli hiljaista ja yö tuntui kiitävän pois. Ritari kulki levottomana rannalla. Kuu näytti vaalenevan. Silloin alkoi vanha ukko nostaa hopeista verkkoaan, ja sen silmukoissa oli kultatukkainen merenneito koettaen hurjasti taistella ja irroittua. Ukon oli vaikea saada hädet veneeseen. Ritari seisoi kärsimättömänä rannalla.

Silloin valkeni aamu. He eivät olleet huomanneet ajan kulkua. Aurinko nousi ja sen ensi säteet sattuivat veneeseen, joka ikään kuin suli pois ja sen mukana vanha ukko ja merenneito. Vain hopeaverkot jäivät ajelehtimaan ulapalle. – Ja metsistä kuului humahdus kuin ivanauru.

Mutta ritari kulki rannalla edestakaisin hurjana ja mielettömänä ja viimein hän heittäytyi mustan hevosensa selkään ja ratsasti läpi metsien ja kylien kauas pois. Minne, ei tiedetä. Häntä ei ole senjälkeen nähty. Kansa vain kertoo, yhä vielä varovasti kuiskaten, että pahat henget nyt vihdoin veivät hänen sie-lunsa ja hän ratsasti suoraan helvettiin.

Eräs vanha runo (kirj. Neilikka)

Kun eräänä päivänä tulin katselleeksi vanhaa päiväkirjaani löysin sieltä erään traagilisen runon, joka on ollut siellä jonkinlaisena jatkokertomuksena. Se on tosin hieman epäselvä, en m.m. käsitä, ovatko ensimmäinen ja toinen jalo ritari sama henkilö ja vielä vähemmän, minkä vuoksi se toinen jalo ritari lopuksi häipyi. Luultavasti kyllästyin koko pariskuntaan ja halusin lopettaa. Runo on luultavasti runousopillisesti balladi (aihe muinainen, loppu surullinen, hämärä, tunteeseen vetoava esitystapa).

On nuoruusaika.
Aika lemmen,
Aika onnen,
Riemujen.

Kuule siis
Tarinani mun
Lemmest' immen
Jo unhoitetun.

Neito kaunis
Impi ihana
Oli olemassa
Suloisa.

Ritari uljas,
Rohkea, jalo
Otsansa kirkas
Kuin pohjanpalo.

Neidon lempi
Oli puhdas
Ja kirkas
Niin kirkas.

Vaan mieltyi
Isä immen
Puhtoisen
Petturiin.

Maan petturi,
Siin ei kyllin,
Vielä kylmin
Lempiessään.

Rukous immen
Ei auttanut
Siin, oli ennenkin
Mies lempinyt.

Oli uskonon,
Julma ja
Pettävä. Ja impi
Puhtoisia.

Impi läksi
Isänsä linnasta
Ihanasta.
Tutusta.

Hän pakeni,
Pakeni kauaksi.
Sai jaloksi
Mielen, puhtaaksi.

Oli väsynyt
Päivän vaivoista,
Tuskista,
Murehista.

Tuli ritari
Uljas, jalo
Kotinsa suuri
Salo.

Ja ritari
Peitti suudelmin
Tään jaloimman
Impyen.

Pois ratsasti
Hän kuitenkin,
Tuo ihanin,
Jaloin.

Neito lähti
Luostariin,
Rauhaan niin
Ihanin.

Norma, maaliskuu 1936

Kuningatar (kirj. Neilikka)

Takana outojen ulapoitten,
äärillä merten laulavain
nousee helmasta ulapoitten
valkea kaupunki vuoria päin.

Ympäri hohtavan kaupungin
huojuu metsät ja leivo laulaa.
Keskellä nauravan kaupungin
ruusut muureja kietoo ja kaulaa.

Mutta autiot rantaniityt
huokaa juurella kaupungin.
On kuin itkisi rantaniityt
tuulen huokuissa kaisloihin.

Yllä himmeän merenrannan
kesäiltoina paistaa kuu.
Läpi hiljaisen merenrannan
joku hiipii kuin aave – huu.

Yli aution merenrannan
joskus ärjyen tuuli käy.
Meren kuohuissa yli rannan
taaskin varjo jo häilähtäy.

Joku laulavi siellä hiljaa
illan saapuissa yli veen.

Joku laulaa ja huokaa hiljaa,
kulkee rauhasta itseksseen.

Kenpä lienee tuo vieno varjo
rantaniityillä vaeltain?
Ruhtinatar hän on, tuo varjo
– kulkee rannoilla odottain.

Kerran, vuosia sitten, laiva
saapui rantanhan kaupungin.
Nuoren, ylpeän urhon laiva.
– Viipyi hetkisen, lähti niin.

Lupas saapua nuori urho
vuoden viertyä takaisin.
Eipä saapunut koskaan urho.
– Kuningatar hän itki niin.

Takaa outojen ulapoitten
purtta vielä hän oottelee,
tai ett' rannoille ulapoitten
tyrsky ruumihiin heittänee.

Hiljaa itkevi sydäntänsä.
Turhaan ehkä hän odottaa.
– Urho vei hänen sydämensä
kerran kauaksi merten taa.

Haastattelu (kirj. Neilikka)

Mona Lisa istuu kirjoituskoneen yläpuolella ja hymyilee maailmankuulua iänikuista hymyään.

Totean, että kirjoituskone on jälleen kunnossa. Ja minun pitäisi kirjoittaa ”Normaan”.

Mutta minä katselen Mona Lisaa ja koska se näyttää hymyilevän ystävällisesti, päättän haastatella sitä. Se näyttää huvitetulta, eihän sitä ole vielä koskaan haastateltu, niin kuuluisuus kuin se onkin. Se tosin ei voi aivan oikein vastata kysymyksiin, se voi vain hymyillä – mutta hymyhän on maailmankuulu.

Niin, mitä ensiksi kysyisin?

”Miltä tuntuu olla koko maailman ihaillema?”

Voi, hänhän on nainen hänkin ja koko hänen hymynsä kertoo, kuinka se on ihaanaa. Vain vähän viileää: kukaan ei enää palvo häntä kuten elävää naista, mutta sekin aika on ollut ja silloin oli toista kuin nyt. Maailma on senjälkeen tullut paljon ahtaammaksi...

”Teidän hymynne? Miksi hymyilette noin?”

Minä hymyilin kerran niin, kun olin onnellinen – ja se hymy jäi tälle kangaskapalleelle vuosisadoiksi, sattumalta.

Se ei ole vieläkään himmentynyt. Nuo maalatut huulet eivät väsy.

”Mitä te ajattelette maailmasta, jota aina katselette? Tahdotteko katsella sitä?”

Ei, minä katselin noita vuoria takanani, joita kerran hetkeksi käännyn katsomasta. – Maailma on aina samanlainen ja ihmiset, he ovat aina vain lapsia, jotka leikkivät ja luulevat tekevänsä jotain todellista.

”Teidän hymyänne on sanottu salaperäiseksi. Miksi se on salaperäinen?”

Niin miksi? – Varmaankin siksi, että hymyilevä Mona Lisa tietää – mitä, se on hänen salaisuutensa.

Hymy on selittämätön.

Mona Lisa kääntää katseensa muualle ja vaipuu ajatuksiinsa.

Haastattelu on loppunut.

Kolme kouluesitelmää (1935–37)

”Vapautettu kuningatar”*

”Vapautettu kuningatar” on eräs Paavo Cajanderin huomattavimpia ja tunnetuimpia runoja. Se on ballaadi, joka vertauskuvallisesti esittää Suomen kansallisen heräämisen. Sen muoto on saatu keskieuropalaisesta balladirunoudesta, mutta sen henki on voimakkaasti suomalaiskansallinen.

Cajander lausuu eräässä toisessa runossaan, runossa ”Eräässä kansanjuhlassa”, kerrottuaan, kuinka muualla Euroopassa jo heräsi uuden ajan kansallinen henki,

”mut usma meiltä vielä päivän peitti,
tääll’ isänmaata vielä kaivattiin.”

Suomalaisilla ei vielä ollut isänmaata. Heidän kansallistunteensa ei vielä ollut herännyt. Isänmaa oli kuningatar, joka oli vankina linnassa vuoren huipulla. Kukaan ei tuntenut häntä eikä tietänyt kuka hän oli. Mutta kerrottiin, että hänkin oli kerran ollut kuulu ja mahtava ruhtinatar. Suomellakin oli kerran ollut suuruudenaikansa, vaikka tuskin kukaan sitä enää muisti. Isänmaa oli vankina, vain joskus, kun vartiat nukkuivat, saattoi sen ääni kuulua hiljaisessa yössä. Ja linna, herroineen, joka vartioi kuningatarta, on ruotsalaisuuden ylivalta Suomessa.

Mutta matkamies tuli kerran linnan luo ja hän kuuli vangitun kuningattaren laulavan. Elias Lönnrot tuli ja keräsi vanhat, kansan entisiltä suuruudenajoilta periytyneet runot ja toi ne koko maailman ihailtaviksi. Niiden innoittamana runoruhtinas, Runeberg, runoili runot, jotka saivat koko kansan innostumaan. Mutta se ei vielä riittänyt. Ei kukaan vielä uskalla seurata kuningattaren vapauttajaa, Snellmania, kun hän kutsuu heitä pelastamaan maan äitiä. Mutta hän tekee sen yksin, ”sadan miehen voimalla”. Hän murtaa linnanportit ja voittaa vartijat ja taluttaa linnasta kuningattaren kansansa luo. Cajander lausuu:

”Mut kansan viel’ on verho silmillänsä
siks kunnes Snellman hengenvoimallansa
pois loihti peittehet, ja Suomen kansa
tul’ omaa itseänsä näkemään.”

* Esitelmä Heinolan Keskikoulun Jatkoluokilla lukuvuonna 1935–36.

Kuudennen luokan suomenkielen opintoihin sisältyi ”harrastuspiirin alalta pidetty havaintoesitelmä”. Raili oli innokas runouden harrastaja äitinsä tavoin, mikä selittää esitelmän aihepiirin. Runo, heimoaotetta ajaneen hämäläisrunoilijan Paavo Cajanderin ”Vapautettu kuningatar” (n. 1881) oli etenkin isänmaallisissa lausuntatilaisuuksissa suosittu ohjelmanumero.

Kuudennella luokalla käytettiin J. V. Juveliuksen *Lyhyen runousopin oppikirjaa*, jossa Cajanderin runo mainitaan esimerkkinä allegorisesta runosta. Siinä ”kuningatar on suomalaisuus, linna herroineen on ruotsalaisuuden ylivalta, matkamies Lönnrot, runokuningas Runeberg ja kuningattaren vapauttaja Snellman”. Raili Kauppi seuraa tätä tulkintaa ja laajentaa sitä runon antamien viitteiden pohjalta. Hänen loppupuoella mainitsemansa tyyllilliset tekijät ja tehokeinot liittyvät nekin Juveliuksen kirjaseen.

Oheinen esitys on jälkikäteen nähtynä valaisevampi aihevalintansa kuin runoanalyysinsä vuoksi. Sen ilmaisema kansallisaate, ruotsalaisvastaisuus, menneisyyden kuviteltu suuruus yms. olivat vallitsevia normeja kolmikymmenluvun Heinolassa ja sen Jatkoluokilla (tästä ks. elämäkerta ja seuraava esitys Väinikki Stoolista). Mainittakoon vielä, että otteet Cajanderin runosta saattavat poiketa lukijan tuntemista, koska runosta on julkaistu erilaisia versioita.

Ja viimeinen säkeistö oli siihen aikaan vielä ennustus. Kuningatar istuu jälleen valtaisui-
tuimellaan "ihanaisena niinkuin päivä ja kuuluna ympäri maan". Mutta hänen vanki-
lansa, linna, kaikki vieras, joka niin kauan oli pitänyt Suomen kansallistunnetta kah-
lehdittuna, häviää vuosi vuodelta, kunnes se joskus on kukistunut maan tasalle.

Cajanderin runojen muoto on yleensä hieno ja hiottu. "Vapautettu kuningatar" on
kaunis ja selväpiirteinen. Siinä on voimakas, joskin raskas rytmi. Kaunistuskeinona
on käytetty varsinkin alkusointua ja vertauksia sekä puhuttelua, kun runoilija, runo-
ruhtinaan soitosta kerrottuaan, huudahtaa:

"Ken tuost' ei hurmautuisi, ken enää kylmäks' jäis?"

Yltymistä on, kun ensin kerrotaan matkamiehestä, sitten runoruhtinaasta ja viimein
tulee kuningattaren vapauttaja. Samoin, kun kuvataan sankarin tunkeutumista lin-
naan:

"Sen vartijajoukko jo häilyy niinkuin rajuilmassa puu,
jo lehtiä, oksia taittuu, jo kaatuvi runkokin,
ja kuin rytö metsän kautta tie kulkevi sankarin"

"Vapautetun kuningattaren" runokuvat ovat yleensä voimakkaita ja eläviä. Runoilija
tekee kaiken sanottavansa selväksi ja havainnolliseksi.

Cajander oli hiljainen ja suljettu luonne, joka runoissaankin vain harvoin esi-
ti omia tunteitaan. Mutta hänen kuvauksensa ovat vakavia ja hartaita. "Vapautettu
kuningatar" on saavuttanut Suomessa paljon ihailua ja se on eräs tunnetuimpia isän-
maallisia runojamme.

Vänrikki Stoolin tarinat*

Viime vuosisadan lopulla esiintyi Suomessa voimakas venäläistytämispyrkimys. Mutta suomalaisuus oli jo silloin saanut paljon innokkaita kannattajia, ja Snellmanin kansallinen herätystyö oli vienyt tuloksiin. Ja olihan ilmestynyt teos, joka suuressa määrin vahvisti tätä isänmaallista innostusta, Runeberg oli julkaissut Suomen sodan tapahtumia kuvaavat ”Vänrikki Stoolin Tarinat”.

Suomen sotaan liittyi jo Runebergin varhaisia lapsuusmuistoja. Hänen kotikau-pungissaan, Pietarsaareissa, majaili sen aikana sekä ruotsalaisia että venäläisiä joukkoja. Pikku poikana hän näki Döbelnin porilaisineen, ja suurta kauhua herätti hänessä, kun hän kuuli tämän keskustellessaan upseerien kanssa kiroavan Jumalaa, joka ei antanut sadetta. Pietarsaareissa majaili Kulnekin, hän kävi usein Runebergin isän luona ja oli ystävällinen lapsille. Eräissä tanssiaisissa hänen kerrotaan riisuneen kengän kauniilta mamselli Roosilta ja juoneen siitä hänen maljansa.

Ollessaan kotiopettajana Ruovedellä Runeberg tutustui mieheen, jota on pidetty vänrikki Stoolin esikuvana, vanhaan vänrikki Pelanderiin, joka Ritoniemellä eleli kapteeni af Enehjelmin avun turvin. Hänestä säilynyt kuvaus muistuttaa suuresti runoilijan antamaa kuvaa vänrikki Stoolista, hän oli omituinen, jyrkkä ja äreä vanhus, joka sentään helposti leppyi ja joka joskus innostui iltamyöhään kertomaan sodasta nuorelle ylioppilaalle.

Kaikki nämä muistot säilyivät Runebergissa tunkeutuen joskus esiin hänen runoissaankin, kunnes hän ryhtyi suunnittelemaan ”Vänrikki Stoolin Tarinoita”. Mutta silloin hänellä oli jo paljon muitakin lähteitä, sodassa olleiden muistelmia ja ennen kaikkea Montgomeryn ”Suomen sodan historia”, jossa sodan tapahtumat kuvattiin isänmaallis-ihanteellisessa hengessä ja jonka käsitykset henkilöistä ja asioista Runeberg on monessa kohden miltei muuttumattomina omaksunut.

”Vänrikki Stoolin Tarinain” ensimmäinen kokoelma ilmestyi 1848. Se herätti kohta tavattoman suurta huomiota ja sai kiittävät arvostelut. Itse Snellman kirjoitti siitä: ”Tuskinpa voivat meidän maassamme tulla arvostelun alaisiksi laulut, joitten yksinomainen kohtalo ja oikeus on, että niitä maan syrjäisimmissäkin supukoissa luetaan, ihailaan ja ylistellään.”

Ensimmäiseksi kokoelmaansa Runeberg asetti runon ”Maamme”, josta on tullut

* ”Helmikuun 13 p:nä 1937 järjestivät oppilaat tavanmukaisen stipendi-iltaman Kodinsuojan salissa. Sen ohjelmasta mainittakoon ... oppilas Raili Kaupin esitelmä Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoista ...” (Heinolan Keskikoulun Jatkoloukkien vuosikertomus lukuvuodelta 1936–1937.)

Se, että Raili Kauppi käsitteli lukiossa suomalaisuusaatteeseen (vrt. edellä ”Vapautettu kuningatar”) liittyviä aiheita, selittyy paljolti sillä, että monien muiden ohella koulun rehtori, suomenkielen opettaja ja myös Railin isä Juho toimivat innokkaasti suojeluskuntatyössä. Rehtori, Aimo Lahti, oli edellisenä vuonna ensimmäisenä Suomessa pannut koulussaan alulle maanpuolustusopetuksen – joka ei ollut lainkaan niin epäpoliittista kuin hän halusi uskoa – ja niin hän kuin suomenkielen opettaja Uno Pulkkilakin olivat kuluneena lukuvuotena keskittyneet maanpuolustusopetuksen teoreettisessa osuudessa isänmaan käsitteeseen. Esitelmän loppukappaleessa onkin suora viittaus tähän: ”Voipa sanoa, että ’Vänrikki Stoolin tarinain’ lukeminen on kouluissa ensimmäistä maanpuolustuksen opetusta.” (Tätä virkettä lukuun ottamatta Raili Kauppi muotoili loppukappaleen paljolti sen lisäyksen mukaisesti, jonka hänen isänsä kirjoitti esitelmän kalkkeerikopioon – Juho Kaupin lisäys on liitetty alla olevan esityksen loppuun.)

Oppilas Kauppi valottaa tässä ensimmäisessä julkisessa esitelmässään ennen kaikkea elinympäristöään hallinneita asenteita. Suomen sodan lopputuloksen häpeällisyyden korostaminen heijastelee osaltaan talvisotaa edeltäneiden vuosien revanssihenkisyyttä.

Suomen kansallislaulu. Ehkäpä se oli alkujaankin siksi kirjoitettu. Siinä ilmenee voimakas isänmaanrakkaus ja usko Suomen tulevaisuuteen. Runeberg tahtoo sillä ikäänkuin korostaa isänmaan aatteen merkitystä näissä runoissa.

”Vänrikki Stool” on kuin jonkinlainen esipuhe. Siinä runoilija kuvaa, millaisen innostuksen hänessä herättivät kertomukset Suomen sodasta, jotka hän on pannut vanhan vänrikin suuhun, ja siinä hän omistaa nämä runonsa isänmaalle, lausuen:

Ja ukon suust’ on tarutkin
ne, joita laulan tässä.
Niit’ usein öisin kuuntelin
pärehen liekinnässä.
Ne korutont’ on kertomaa,
ne ota, kallis synnyinmaa!

Runebergin kuvaamat sodan sankarit, varsinkin tavalliset sotamiehet, ovat ainakin suurimmalta osalta syntyneet hänen mielikuvituksessaan, vaikka hän onkin saanut paljon piirteitä todellisuudesta. Runoilija ei ollenkaan pitänyt siitä, että hänen ihmisilleen etsittiin esikuvia, henkilöt, joita hänen otaksuttiin kuvaillleen, saattoivat olla hänelle aivan vieraita. – Hänen sankarinsa ovat kirkkaita ja selväpiirteisiä, yhteistä heille on urheus ja isänmaanrakkaus.

Sven Dufva on eräs sellainen. Hän on kansanomaisimpia tarinain henkilöistä, runoilijallekin eräs kaikkein rakkaimpia, hiljainen, voimakas, hieman yksinkertainen talonpojan poika, joka herättää vain huolta tai naurua ympäristössään. Mutta vaaran hetkellä hän ehdottomasti seuraa velvollisuuden ääntä. Hänen tarinansa on kerrottu elävästi ja ymmärtävällä huumorilla, kuvaus hänen taistelustaan on voimakas ja loppu on yksinkertaisuudessaan juhlallinen. Sandels itse osoittaa kunnioitustaan kaatuneelle sankarille, jolla ”pää huono oli, arveltiin, mut sydän paikallaan”.

”Pilven veikko” on myös kansan sankari, mutta enemmän kuin häneen kiintyy runossa huomio hänen morsiamensa, köyhään mökintyttöön, joka ei murheella tahdo viettää sankarin muistoa. Toinen kaunis naiskuva on ”Torpan tyttö”.

”Hurtti ukossa” esiintyy lopullisen perääntymisen surkeus ja häpeä. Mutta Hurtti ukko keksii keinon:

Selvin pääsy pälkähästä tuosta:
seistä paikallansa vaan.
Ken sen tempun oivaltaa,
jättää juoksemiset kaikki saa.

”Kuolevassa soturissa” kuvataan sodan aiheuttamaa surua ja kurjuutta ja sovituksen tarvetta. – Hyvästä toveruudesta kerrotaan ”Kahdessa rakuunassa”. Alituisesta kilpailustaan huolimatta ovat Stool ja Luoti ystäviä. Mutta päällystön ja miestenkin välillä saattoi olla toveruutta, kuten v. Konowin ja hänen Brask-korpraalinsa. – Luutnantti Ziden on urhea ja tulinen upseeri, joka Vaasanpoikineen aina on taistelussa ensimmäisiä ja jolle sankarikuolema on suurin kunnia.

”Otto v. Fieandtissa” kuvataan kansanomainen, itsepäinen ja hieman omituinen upseeri lammasturkkeineen, ja piippuineen, ruoska aseenaan.

Sillä sivalтели vaan
eestä kuninkaan ja maan
niinkuin tammi vankkumatta,
urakassa uupumatta.

Runoilija huomauttaa:

Ei ois urhon näköinen
kansan nähdä nykyisen.
Aika toinen, toinen tunto,
syvemmällä piili kunto.

Tappio ja perääntyminen saivat hänessäkin aikaan muutoksen. Hän muuttui hyvin hiljaiseksi, ruoska jäi syrjään ja piippukin unohtui.

Aivan kuin syytöksinä koko tästä sodasta ja sen häpeällisestä tuloksesta ovat runot ”Sotamarski”, ”Kuningas” ja ”Viapori”.

”Sotamarskissa” upseerit eri vivahduksissa lausuvat vähemmän kunnioittavia arvosteluja Klingsporista, kunnes ”Suomen poika” Tigerstedt, myöntäen kyllä marskin olevan vieraan Suomen maalle ja kansalle, huudahtaa:

Sydämettä, Jumalatta
se on, jok’ ei hartahasti
innostuisi puoltamahan
tätä maata kuoloon asti!

Kuningas Kustaa Aadolf, nähdessään sodan kehittyvän huolestuttavaksi, pukee juhllallisesti ylleen Kaarle 12:n kintaat ja miekan, mutta luovuttaa ne kohta yhtä juhllallisesti takaisin, ryhtymättä enempiin toimenpiteisiin.

Näistä runoista ehkä voimakkain ja katkerin on ”Viapori”. On sanottu, että tunne Viaporin antautumisen Suomen armeijan kunniaan painamasta tahrasta tekee tästä runosta melkein kirouksen. Runeberg itse ei olisi tahtonut julkaistakaan sitä säälistä Cronstedtin perhettä kohtaan, ja vasta hänen kuolemansa jälkeen se otettiin hänen teoksiinsa.

Aivan kuin muista runoista hiukan erillään on ”Kulnev”, jossa runoilija antaa tunnustuksen arvokkaalle viholliselle, hurjapäiselle ja herttaiselle kasakalle, josta Suomen sotilaat pitivät kuin sotaveljestään.

”Sandels” kuvaa erästä sodan etevimmistä kenraaleista, joka samalla oli sankari ja maailmanmies. – Kerrotaan, että Runeberg kirjoitettuaan runon alkusäkeistöt oli mennyt näyttämään niitä vaimolleen ja virkkanut: Siinä sai Sandels herkuttelunhalustaan. Runon lopussa on loistava ja voimakas taistelukuvaus, Sandels rauhallisena valkoisella ratsullaan innostaa väkensä hurjaan ja voittoisaan rynnäkköön. Sen on sanottu muistuttavan jotakin Napoleonin suurta taistelua.

”Döbeln Juuttaalla” katsottiin alusta alkaen tämän kokoelman suurenmoisimmaksi runoksi. Döbeln mustine otsavanteineen oli runoilijan ehkä enin ihailema sankari. Sairasvuoteelta nousseena hän voittaa venäläiset Juuttaalla ja avaa tien pääarmeijalle. Mutta runo ei ylistä yksin häntä, koko Suomen armeija esiintyy koko kurjuudessaan ja sankaruudessaan. Juhlallinen on loppu, missä Döbeln kiittää Jumalaa voitostaan:

Jumala, veli, kuink’ oi voiton tuoja
sua kutsunenkin, kunnia on sun.

Viimeisenä on viittaus synnyinmaan tulevaisuuteen:

Oi synnyinmaa mik’ osakes lie luotu,
iloko lie vai murhe sulle suotu,
salattu tuleviin on aikoihin.

Mutt' kuinka riemuinnet tai surret silloin
niin kauniimpaa et päivää muista milloin
kuin päivää tätä, päivää Döbelnin.

Kahdentoista vuoden kuluttua, 1860, ilmestyi toinen kokoelma ”Vänrikki Stoolin tarinoita”. Runojen aiheet ovat samoja kuin edellisessä kokoelmassa, mutta runoilija on löytänyt niihin paljon uusia vivahtuksia.

”Sotilaspoika” aloittaa tämän kokoelman. Siinä on nuoruuden sotaista innostusta ja sankaritekojen ikävää, halua päästä seuraamaan sotilasesi-isien jälkiä. ”Porilaisten marssissa” lauletaan sotilaiden rakkautta isänmaahan, maineeseen ja sankarikuolemaan. Siinä on menneisyyden ylpeitä muistoja ja lujaa uskoa Suomen tulevaisuuteen.

”Vänrikin matkamuistossa” vanha krenatööri esittää laulussaan koko sodan historian, nuoresta, urheasta sotajoukosta Hämeenlinnan jäillä siihen pieneen joukkoon asti, joka lopulta päätyi Länsipohjan rannoille. Mutta hänen laulussaan on vaan häpeää ja surua sodan onnettoman lopun johdosta. Silloin vanha kenraali, joka näkee *sotilaan* nöyränä kerjäävän, lausuu, että tuosta taistelusta on oltava ylpeä, sillä:

Yhteistäpä meillä paras: horjumaton alttius,
kunto verin vahvistettu, omantunnon todistus.

Täydelleen suomalaisen sotilaan on Runeberg kuvannut ”Munterissa”. Buss korpraali kertoo hänestä:

Jörömäisenä hän meille
saapui tuolta saloltahan,
läksi isäin ilkiteille
hän, kuin hekin, sotimahan;
puhe oli harvanlainen
silmä vilkkui poikamainen.
Sanaa kolme erällensä
lausui, vaan ne täsmällensä.

Tunnustuksena lausutaan:

Teki työnsä kerskaamatta,
puutteet kesti nurkumatta,
kärsi vaivaa, räsitusta,
yhtä vaan ei – valitusta.

Adlercreutz viimein hänen haudallaan lausuu näin: ”Hän oli suomalainen.”

Huumorilla ja myötätunnolla, samoin kuin Munter, on kuvattu kuormarenki, ukko Spelt, joka viimeisenä, likaisena ja takkuisena ajoi pohjoiseen päin, herättäen naurua ja pilkkaa. Mutta paluumatkalle lähdetessä oli ensimmäiseksi valmiina.

”Numero 15 Stolt” osoittaa Runebergin ihanteellista maailmankatsomusta, uskoa kurjimmassakin ollenossa piilevään hyvään. Tapahtuman kehyksenä on kaunis, rauhallinen ilta taistelun jälkeen. Döbeln ratsastaa rintamaa pitkin kiittäen joukkojaan. – Ja entinen kulkuri huudahtaa lopuksi onnellisena:

Ja jos murheessa, onnessa olla saan
miesjoukossa sankarien,
sotahan olen valmis ma kuolemaan;
sois Herra jo huomenna sen.

Suomen naisista antamansa kauniin kuvan täydentää runoilija ”Lotta Svärdillä”:

Näet helmi hän oli se eukkonen
ja helmipä kalliskin;
jos sietikin naurua hiukkasen,
toki arvoa runsaammin.

Mainiolla huumorilla kuvattu ”von Törne”, suomalainen majuri, joka ”ei vertaa tien-nyt tälle kunnialle” ja joka itse joskus saattoi moittia suomalaisten tyhmyyttä, mutta ei antanut kenenkään muun sitä tehdä. Suomalaisia upseereja ovat vielä tulinen, valkotukkainen von Essen, ja Ukko Lode, joka ennen taistelua piti rukouksen ja taistelun jälkeen kulki kentällä myöhään yöhön haavoittuneita auttaen.

”Heinäkuun viidennessä päivässä” runoilija kunnioittaa Dunckerin muistoa. Suomen ihanasta luonnosta johdetaan ajatukset sen kansaan ja sen taisteluun, jossa Duncker kuoli sankarikuoleman.

Hän kaatui, mutta kuolemaa
oi suloista, kun kuolla saa
noin loistehessa maineen!
Ei huku unhojärveen hän
vaan lailla luodon vihreän
kohoopi alta laineen;
kuoleepi, eikä kuole hän!

Samalla tämä on ikäänkuin muistokirjoitus niille kaikille, jotka kuolivat samoin kuin hän.

”Vänrikin tervehdys” ja ”Vilhelm von Schwerin” esittävät molemmat nuorta sankaria. Gregori Tigerstedt on kaunis uskossaan: ”Viel’ uusi päivä kaikki muuttaa voi.” Vilhelm von Schwerin ei ollut vielä kuuttatoistakaan, mutta hämmästytti vanhoja urhoja ja saavutti maineen, jonka runoilija on ikuistuttanut.

Erillään muista on runo ”Maaherra”. Se on omistettu rauhan miehelle, jonka työt ovat yhtä arvokkaat kuin sotasankarien, ja tämä aate antaa sille erikoisen voiman ja kantavuuden.

Viimeisenä on runo ”Adlercreutz”. Se kuvaa Siikajoen taistelua ja häpeällisen paon muuttumista voitoksi. Aluksi on runon varsinaisena sankarina von Hertzen, joka joukkoineen kieltäytyy väistymästä:

Hän jähmettyiskö pohjan hankihin?
Ei, sodan liekkiin kuolla paremp’ oisi.
Kaarnaksi jäiskö meren hyrskyihin?
Ei, taistella kuin mies ja miesnä kuollakin
hän sois, ja joukkonsakin saman soisi.

Adlercreutz antaa silloin käskyn taisteluun, väistyneet joukot palaavat takaisin, Adlercreutz ja Döbeln johtavat suomalaiset voittoon. Adlercreutzin muistoa ylistää kaksi viimeistä säkeistöä. Vaikka hänet vieraalla maalla unohdettaisiin ja hänen hautansa hyljättäisiin,

Ei miehen maine kuolis kuitenkaan,
ei, henki rientäis ylpeällä miellä
laineiden poikki syliin synnyinmaan:

täällä ei hän unhoitukseen joudu milloinkaan
tääl elää hän vaik onkin hauta siellä.

"Vänrikki Stoolin tarinat" on eräs Runebergin kaikkein parhaita teoksia. Runot muodostavat eheän kokonaisuuden, antavat kuvan sodasta ja monista erilaisista ihmisistä, jotka joutuvat sen kanssa yhteyteen. Runoissa muoto ja sisältö ovat täydellisessä sopu-
soinnussa. Toiminnan taustana olevat kauniit luonnonkuvaukset liittyvät samoin kiinteästi aiheeseen. Runebergin kuvaustapa on mestarillinen. Se on usein yksinkertaista ja koruton, mutta kuitenkin se tekee henkilöt ja tapahtumat eläviksi.

Runeberg on itse eräässä kirjeessään lausunut näistä runoistaan: "Yhden tiedän, sen, että olen rakastanut niiden sankarien kunniaa, jotka uskollisesti ovat taistelleet isänmaani puolesta, olkootpa sitten olleet korkeammalla tai alemmalla asteella, ja että olen laulanut heistä sydämeni pohjasta niin hyvin kuin olen taitanut."

"Vänrikki Stoolin tarinat" on koruton ja miehekäs kuva Suomen kansan isänmaanrakkaudesta. Siinä kuvastuu horjumaton usko Suomen valoisaan tulevaisuuteen, sillä mitä muuta voidaan uskoa kansasta, joka voi osoittaa sellaista uskollisuutta ja itsensä kieltämistä. Voipa sanoa, että "Vänrikki Stoolin tarinat" lukeminen on kouluissa ensimmäistä maanpuolustuksen opetusta. Niillä on Runeberg herättänyt Suomen kansassa taistelutahdon, joka ilmeni perustuslakitaistelussa, aktivismin luomassa jääkäriiliikkeessä ja joka on itsenäisen Suomen oikea suomalainen henki. "Vänrikki Stoolin tarinat" ovat isänmaallisen kirjallisuuden kulmakivi.

[Konekirjoitetun käsikirjoituksen loppukappale on Raili Kaupin käsin kirjoittama lisäys. Kirjoituksen kalkkeerikopiassa on kuitenkin lisäyksen lähtökohtana ollut Juho Kaupin käsialalla kirjoitettu loppukappale, joka kuuluu seuraavasti:

"Vänrikki Stoolin tarinat" on koruton ja miehekäs kuvaus Suomen kansan isänmaanrakkaudesta. Siinä teoksesta kuvastuu horjumaton usko kansamme valoisaan tulevaisuuteen. Mitä muuta voikaan uskoa kansasta, joka maailmalle voi kertoa sellaisesta uskollisuudesta ja itsensä kieltämisestä. "Vänrikit" löytävät tiensä jokaisen suomalaisen sydämeen. Niitä luettiin ja luetaan yhä niin ylhäisten kuin alhaistenkin keskuudessa. Vänrikki Stoolin tarinan kautta on Runeberg herättänyt Suomen kansan taistelutahdon, joka ilmeni perustuslakitaistelussa, aktivismin luomassa jääkäriiliikkeessä ja joka on itsenäisen Suomen oikea suomalainen henki. "Vänrikki Stoolin tarinat" on isänmaallisen kirjallisuutemme kulmakivi.]

Sarkia: ”Unen kaivo”*

On sanottu, ettei runoudella nykyaikana ole mitään tulevaisuutta, sillä ”huonot ovat merkit auringossa ja kuussa”. Mutta joskus saattaa lyriikkakin aivan odottamatta kiinnittää yleisen huomion puoleensa ja herättää kiihkeätä mielenkiintoa. Näin tapahtui, kun viime jouluksi ilmestyi nuoren kirjailijan Kaarlo Sarkian runokokoelma ”Unen kaivo”, joka nopeasti tuli tunnetuksi ja sai harvinaisen kiittävät arvostelut.

Sarkia on syntyjään köyhä maalaispoika, kotoisin Satakunnasta. Jo kansakoulussa hän herätti lahjakkuudellaan sellaista huomiota, että hänet toimitettiin opin tielle. Sitten hän opiskeli Turun yliopistossa ja julkaisi joulukuun 1929 ensimmäisen runokokoelmansa ”Kahlittu”. Pari vuotta myöhemmin seurasi ”Velka elämälle”. Nämä molemmat ilmestyivät liian myöhään ehtiäkseen kunnolla myyntiin, juuri ennen joulua, ja vaikka arvostelut jo silloin olivatkin erinomaisen kiittäviä, jäi runoilija vielä suurelle yleisölle tuntemattomaksi. Runosuomennoksillaan hän kuitenkin pian herätti huomiota ja sitten teki viime syksynä ilmestynyt ”Unen Kaivo” hänet yhdellä iskulla kuuluisaksi.

”Jotakin on taas humahtanut läpi maan. – Tulinen kauneuden intohimo, altis valmius yhtä hyvin elää kuin kuolla, kirkas ja puhdas ikuisuuden sävel – valtavina ja väljinä lainehtivia rytmejä – värejä ja tuoksua, jotka nekin soivat.” Näin kirjoitettiin kokoelman ilmestyessä ja nämä rivit luonnehtivat hyvin ”Unen kaivoa”.

Jo kokoelman ensimmäisessä runossa ”Elämä ja kauneus” tulee näkyviin tämä ”kauneuden intohimo”, mutta kauneus on siinä aineetonta ja elämälle vierasta, se ilmestyy vain unten puolihämärässä hauraana ja huikaisevana. Runoilija epäilee joskus sen todellisuuttakin, mutta jumaloi sitä vaikkapa se olisi valhetta. Kuitenkaan puhdas kauneus ei voi täydelleen tyydyttää häntä, ruumis vetää häntä alati ”maan puoleen”. Elämä ja kauneus ovat sovittamattoman vastakkaisia.

Kauneus ilmestyi unessa, ja unesta laulaa Sarkia monessa muussakin runossaan. Hän tuntee elävänsä ”unien vuotta”, jossa kukat puhkeavat toinen toisensa jälkeen ja nuoruus on kuolematon, mutta mikään ei tee hedelmää. Kokoelman nimirunosta lausuu tri Rafael Koskimies:

Sekä hienostuneen että syvällisen kuvan unen osuudesta taiteessa antaa Kaarlo Sarkia kauniissa runossaan ”Unen kaivo”, jonka hän – kuvailtuaan omituisen havainnollisin ja samalla ihmeteltävän henkistynein säkein tuota symbolista unen kaivoa, jonka pohjalla runoilija tuntee lepäävänsä – päättää seuraavin filosofisestikin paljon puhuvin säkein:

Valjumpana verililjaa
nukun unelmissa hiljaa
juoden unten velhojuomaa,
juomaa oman rinnan suomaa.

Mutta enemmän kuin uni merkitsee itse elämä. Runoilija rakastaa sitä huolimatta kaikesta tuskasta ja epätoivosta, jota se on hänelle antanut. Sarkialla on, kuten lyyrikoilla niin usein, että se on tullut melkein tyypilliseksi heidän kohtalolleen, heikko terveys, ja monet hänen runoistaan todistavat ankarista sielullisista taisteluista. Kuitenkin ”Elämä on unelmien multa, kaunis kasvaa alta tuskan paineen”.

Osastossa ”Syyskuun kukkia” on useita kauniita runoja ”lähteneelle”, rakkausru-

* Vuosi 1937.

noja, jotka kertovat kadotetusta onnesta. Huomattavin näistä on "Syysyön fantasia", jossa runoilija kuvaa syksyisessä puutarhassa koettua hurmioitunutta unta.

Sarkia rakastaa kukkia. "Syysyön fantasiassa" hän voimakkein värein kuvaa niiden syksyistä loistoa. Nuo viimeiset, myöhäiset tuntuvat olleen hänelle kukista kaikkein läheisimpiä. Kultainen daalia kasvaa hänelle täyden, voimakkaan elämisen vertauskuvaksi.

En mä kysele: "Ikuisesti?"
Ensi yönä jo tulkoon halla.
Hehkun pelotta, tulisesti,
niinkuin daalia talven alla.

Mutta sitä ennen on runoilija kokenut paljon alakuloisuutta ja väsymystä ja hänen sairautensa ja kärsimyksensä ovat painaneet leimansa moniin "Unen kaivon" runoihin. Hän ikävöi lepoa. Kuoleman ajatus esiintyy ensi kerran kauniissa "Kehtolaulussa":

Nukkuos jälkeen pettävän leikin,
kuunsäde tarttui sun untesi leijaan.
Maa mitä antoi, maa mitä veikin,
nukkua saat sinä tähtien heijaan.

Nukkuos päivästä tuskan ja pelon.
Vain unen varjo on elämän tie, kun
ylitse syntymän, kuolon ja elon
huomassa keinut tähtien liekun.

Erään osaston runoistaan Sarkia on omistanut "kauniille veljille", jotka välinpitämättöminä ja pilkaten kulkivat ohitse hänen kärsimyksensä ja heikkoutensa aikana, "kun hän kauneuden imagoa odotti rumuuden kotelossa". Mutta hän tuntee tuosta yksinäisyydestä ja ylenkatseesta saaneensa voimaa, kuin viulu, joka virittämättömänä särisee, kunnes suru pingoittaa sen kielet ja se voi tuulessa soida.

"Rukkilaulu" johtaa meidät varmaankin itse runoilijan lapsuuskotiin, tunnelmalliseen hämääseen pirttiin, jossa poikanen rakin hyrinässä nukahtaa satujen ja unten maahan. Mutta äkkiä hän havahtuu kauhistuen. On kuutamoa, huoneessa mustia varjoja, ja äidin lankaa pitelevä käsi näyttää ikkunaa vasten hirmuiselta jättiäislukilta, rakinpyörä kohtalon suunnattomalta ratalta.

Tuohon alkuperäiseen kauhuun liittyy myöhemmin itsesyytöksiä ja epätoivoa, jotka tuovat mieleen Uuno Kailaan. Äänettömällä yöllisellä kadulla runoilija luulee kuulevansa jonkun huutavan nimeään ja kutsuvan tilille, tai hän tuntee Kainin tavoin vailla rauhaa ja toivoa, murhatun äänen seuraamana, vaitavansa loputtomassa pimeydessä, joka kuitenkin oikeastaan on hänessä itsessään.

Merkkillinen on runo "Haudassa". Runoilija on makaavinaan kiven alla kalliohaudan puristuksessa ja näkevinään ohikulkijain kasvot vääristävästä taikapeilistä. Rumuus ja mielettömyys tekee hänet epätoivoiseksi. Mutta tuo hauta on hän itse, hän on avuton vanki, omissa kahleissaan, eikä kukaan kuule häntä.

Mutta tähän välittömästi liittyy toinen runo "Ylösnousemus". Paasi siirtyy, hauta aukeaa, ja vanki astuu hurmioituneena ulos ihanaan maailmaan, jossa aurinko nousee ja sadat linnut laulavat ylösnousemushymniä. Hän on äkkiä oppinut rakastamaan elämää, mutta samalla kuolemaa, joka kuuluu yhteen elämän kanssa, on sen välttämättömä päätös, kuten virralla mereen yhtyminen. – Ihmisellä on koko maailman rikkaus, kun hän ei pyydä mitään omakseen, sillä saavuttamattomimman voi ihminen täydel-

lisesti omistaa omassa sielussaan. Tämä ajatus, että ihminen omistaa kaiken itsessään, ilmenee kauneimmin runossa ”Omnia mea mecum porto”. Runo on saanut aiheensa muinaisen Kreikan Simonideksesta, joka sanoi kuljettavansa koko omaisuutensa mukanaan. Siinä lausutaan m.m.

Omaisuutesi mukanas kannat,
ruhtinasvuotees, Simonides.
Tähdikäs on lepokammios katto,
saat maan untuvat pieluksees,
peittos on nurmikon silkkinen matto.

Henkipatto,
niin nukut rikkautees,
jonka sa niinkuin Simonides
hautaen asti mukanas kannat.¹

Mutta runoilija näkee yhä selvemmin elämän pienuuden ja katoavaisuuden, ja kuolema ja ajattomuus tuntuvat yhä houkuttelevammilta. Hän asuu kuin kadulla, joka johtaa kalmistoon, ja se kangastaa hänen mieleensä satujen ja runon puutarhana, jonka rauhaan hän ikävoi. Tai hän tuntee liukuvansa veneessä alas virtaa iltaruskon punaamalla ajattomuuden merellä, eikä hänellä ole pelkoa eikä harhakuvitelmia. Kuolemassa on unohtus ja rauha.

Kaarlo Sarkian runokokoelmasta on oikeastaan vaikea löytää mitään perussävyä, se on siksi vaihteleva ja monisärmäinen. Parhaiten ehkä voisi sanoa, että siinä pohjimmalsena kulkee yksinäisen ihmisen tulinen rakkaus kauneuteen, johon on yhtynyt elämän ihanuuden ja katoavaisuuden tunteminen. Se on erikoislaatuista onnellisuutta, joka ilmenee ”Kalmistotiellä”-runon loppusäkeissä:

Nimes elämän tauluun
jää hetkisen vain mitatun.
Nyt puhjeta lauluun
oi sieluni, on osas sun,
osas ihmeellinen,
kun ennen lepoa mullan
näet ilmojen kuultavan sinen
ja pilvien kullan.

Sarkia on monessa runossaan luonut ihmeellisen havainnollisia tunnelmia. Hänen runokuvansa elävät ja ovat joskus hämmästyttävän kauniita. Erikoisen selvästi kuvataan ensimmäisessä runossa monin vertauksin elämän ja kauneuden ristiriitaa. Runoilijan sanat elävät, ne ovat joskus melkein silminnäkyviä. – Rytmii on usein suorastaan laullinen, esim. ”Rukkilaulua” on vaikea edes ajatella lausuttuna. – Kokoelman runot on valittu huolellisesti harkiten, ja jo runoilijan pitkälinen vaikeneminen – edellinen kokoelma ilmestyi jo 1931 – osoittaa ankaraa itsekritiikkiä.

”Unen kaivon” ilmestymistä on verrattu nuoren Koskenniemen ”Runojen” ilmestymiseen kolmisenkymmentä vuotta sitten. Samalla tavoin kohosi tuntematon nimi taas kuuluisuuteen. Sarkian runouden ystävät voivat vain toivoa hänelle yhtä voimakasta ja itsenäistä nousua taiteen täydelliseen suuruuteen.

¹ Sivun marginaaliin Kauppi on lisännyt: ”Ja vielä enemmänkin, ihmisellä saattaa itsessään olla koko maailmankaikkeus, omaa peilikuvaansa katsoessaan hän näkee tutkimattoman ikuisuuden.”

Lutherin käsitys kansallisuuden arvosta ja merkityksestä kirjoituksen ”An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung” perusteella*

KIRJOITUKSEN ”AN DEN ADEL” SYNTYAIKA JA TARKOITUS

KANSALLISUUDEN KÄSITE

Määrittelymisen vaikeus

Nykyaikainen määritelmä

Lutherin käsitys

KANSALLISUUDEN ARVO JA MERKITYS

Kristinuskon universaalinen luonne

Kansallistunne ja kansallisuuden persoonallinen merkitys

KANSAKUNNAN TEHTÄVÄT: SISÄISET TEHTÄVÄT JA IHANNE, MAAILMANHISTORIAALLINEN TEHTÄVÄ

KIRJOITUKSEN ”AN DEN ADEL” SYNTYAIKA JA TARKOITUS

Lutherin kirjoitus ”An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung” ilmestyi elokuun keskivaiheilla 1520. Kerettiläisoukeusjuttu häntä ja Saksin vaaliruhtinasta Fredrik Viisasta vastaan oli tällöin äskettäin suoritettu loppuun, bulla ”Exsurge Domini” oli päivätty kesäkuun 15. päivänä. Tosin se vasta syksyllä tohtori Eckin mukana saapui Saksaan ja julkaistiin siellä.

Tohtori Lutherin asema oli siis juuri nyt uhanalainen. Mutta itse vaaliruhtinas oli saanut tietoja, joiden mukaan Roomassa valmisteltiin toimenpiteitä häntäkin vastaan ja tämä pakotti hänet jossakin määrin luopumaan noudattamastaan varovaisesta politiikasta ja siirtymään aktiivisempaan puolustautumiseen. Tilapäistä rauhaa, joka oli

* Esitelmä Arvi Korhosen ohjaamissa yleisen historian seminaariharjoituksissa Historiallis-kielitieteellisen laitoksen harjoitushuoneessa 9.2.1943. (KA, prof. Arvi Korhosen arkisto, kansio 81, ptk 9.2.1943.)

Lutherin kirjoitukseen Raili Kauppi oli tutustunut alun perin Gabriel Reinin proseminariharjoituksissa alkuvuodesta 1939. Kirjoitus ”Saksan kansan kristilliselle aatelille kristillisen säädyn parantamisesta” on yksi Lutherin kolmesta ”reformatorisesta pääkirjoituksesta” kirkon ja uskonelämän uudistamiseksi. Seminaari-istunnon osanotto oli sota-aikaakin ajatellen poikkeuksellisen vaatimaton: paikalla oli professori Arvi Korhosen ja Raili Kaupin lisäksi vain opponentti Kauko Lehtonen, joka toimitti myös sihteerin virkaa. Myös vastaanotto vaikuttaa jääneen istunnosta tehdyn pöytäkirjan perusteella nihkeäksi: ”Jäsenetely vaikutti monin paikoin sekavalta. Samaa asiaa kerrattiin ja samoin ei siirtyminen itse pääaiheeseen kansakunnan ja kansallisuuden arvon ja merkityksen käsittelyyn tapahtunut oikein selkeästi.” ”Kansa- ja kansallisuus-määritelmiä yleensä oli käsitelty liian laajasti.”

Kauppi oli alkanut harkita jo vakavasti luopumista historian pääaineopinnoista ja filosofian ottamista pääaineeksi matematiikalla täydennettynä. Esitelmässä ilmenee käsitteanalyysin vaikutusta etenkin erilaisissa käsitteen määrittelyissä, jotka kuulijat ilmeisesti kokivat lähinnä hidasteluksi itse asiaan siirtymisessä. Paitsi opinnäytteenä, esitys toimi Kaupin omien näkemysten erittelynä: asettamalla sen kautta vastakkain kansallismielisyyden ja uskonnon hän kykeni selvittämään kantaansa myös oman aikansa tapahtumiin (tästä lisää ks. elämäkerta).

vallinnut keisarinvaalin ja oikeusjutun aikana, olivat Lutherin kannattajat käyttäneet hyväkseen hankkiakseen uusia liittolaisia. Leipzigin väittelyn jälkeen olikin uskonpuhdistuksen saama kannatus tavattomasti kasvanut ja levinnyt aivan uusiin piireihin. Tähän aikaan se juuri liitoutui kansallisten liikkeiden kanssa. Vaaliruhtinas uudisti nyt vaatimuksen, että Lutherin asia oli jätettävä ratkaistavaksi puolueettomalle tieteelliselle tuomioistuimelle, joka tuomitsisi yksinomaan Raamatun nojalla. Samoin vaati Luther jälleen kirkolliskokouksen koollekutsumista. Mutta näiden vaatimusten huomioonottamisesta ei juuri ollut toiveita. Fredrik Viisas päätti silloin, kuultuaan yliopistonsa lakimiesten mielipidettä, osaksi omienkin kokemusten katkeroittamana, ryhtyä hyökäykseen erästä paavinvallan heikkoa kohtaa vastaan: vedota Rooman kirkon poliittisen ja taloudellisen sorron valtakunnassa synnyttämään tyytymättömyyteen, joka jo useita kertoja oli saanut ruhtinaat ja säädyt esittämään valituksia, ja joka muissakin piireissä oli ärsyttänyt kansallistunnon hereille. (Kalkoff s. 162 seur.)

Tällaisissa oloissa ja tällaista tarkoitusta varten syntyi siis käsiteltävänä oleva kirjoitus. Sen liittymistä Fredrik Viisaan politiikkaan osoittaa m.m. se, että Luther oli saanut eräitä käyttämiään lähteitä vaaliruhtinaan välityksellä. (Kalkoff s. 170.) Samalla hän oli ollut yhteistoiminnassa wittenbergiläisten juristien kanssa, joihin myös Nikolaus von Amsdorff kuului, kuten hän viittaa tälle osoitetussa esipuheessaan. Sitä vastoin hän oli – toisin kuin vanhempi käsitys otaksui – saanut vain vähän vaikutteita Huttenilta ja hänen ”Vadiscus”-romaanistaan. Lähteinä hänellä oli, paitsi omia näkemiään Rooman matkalta ja toisten suullisia kertomuksia, paavien ja kirkon historian tuntemuksensa – tunnetuimpana mainittakoon Laurentius Vallan kirjoitus Konstantinuksen lahjoituksesta, paavien ja Saksan valtakunnan väliset konkordaatit, valtakunnansäätyjen ynnä muiden aikaisemmin tekemät valitukset, ennen muita n.s. ”Hundert Beschwerden” ja Wimpfelingin kirjoitus vuodelta 1510 Julius II vastaan. Lisäksi tuli aachenilaisen tuomioherran ”erasmolaisen” Johann von Vlattenin kirjoitus Augsburgin valtiopäiville, joka oli joutunut Lutherin käsiin Fredrik Viisaan välityksellä. (Kalkoff s. 170.)

”An den christlichen Adel” oli samalla kertaa uskonnollinen ja valtiollinen taistelukirjoitus. Se syntyi ajamaan kansallisia etuja ja kehoittamaan kansalliseen politiikkaan. Kysymys, kenen puoleen se kääntyi kehoittaessaan kansalliseen politiikkaan ja uskonpuhdistukseen, on luonnollisesti tärkeä. Kun Luther omistaa kirjoituksensa keisarille ja aatelille, on arveltu tämän johtuneen siitä, että hän aateliston keskuudesta oli saanut innokasta kannatusta, ja että erikoisesti Franz v. Sickingenin Huttenin kautta ja Sylvester v. Schaumburgin tekemät avuntarjoukset olisivat häntä siinä määrin rohkaisseet, että hän tahtoi uskoa ajan suuret tehtävät aatelin käsiin. Kirjoituksen esittämät uudistus- ja parannusvaatimukset ovat kuitenkin senlaatuaisia, että tuskin voi olettaa Lutherin ajatelleen aatelistoa niiden toimeenpanijana. Kysymykset, sellaiset kuin esimerkiksi annaattien ja paavillisten läänitysoikeuksien kieltäminen (”An den Adel” s. 37), kirkolliskokouksen koollekutsuminen ja monet muut olivat esivalalle kuuluvia asioita, joihin sekaantuminen aatelin taholta olisi merkinnyt vallankumousta, mutta Luther oli periaatteessa kaikkea vallankumouksellista vastaan. Se oli vastoin hänen käsitystään valtiosta Jumalan asettamana valtalaitoksena (Binder s. 15) ja hänen konseervatiivisuuttaan, joka kunnioitti historiallisen kehityksen tuloksena muodostuneita laitoksia, koska Jumalan tahto tässä kehityksessä ilmeni. (Lilje s. 141.) Paikoitellen Luther suorastaan puheessaan kääntyy valtakunnanruhtinasten tai valtiotsäätyjen puoleen (esim. ”An den Adel” s. 26: ”Hier sollte nun die deutsche Nation, Bischöfe und Fürsten, sich für Christenleute halten...”). Vieläpä eräissä kohdissa, joissa Luther käyttää itse ”Adel”-sanaa, on vaikea tulkita tätä sen tavallisen merkityksen

mukaisesti, ja on luultavaa, että Luther on pitänyt silmällä lähinnä maallisia valtakunnanruhtinaita. (Esim. s. 37: "dass ein jeglicher Fürst, Adel, Stadt bei ihren Untertanen frischen verbiete, die Anneten gen Rom zu geben"; s. 38: "der christliche Adel ... soll setzen, gebieten und verordnen, dass hinfort kein Lehen mehr gen Rom gezogen, keins mehr darinnen erlangt werde." Vrt. Pauls ss. 127, 128.) Myöskin omistuskirjoituksessa Nikolaus von Amsdorffille käytetyt määreet, "hohe und grosse Stände", "hochverständige Leute", tuskin ovat sovellettavissa senaikaiseen ritaristoon. Tämän lisäksi tulee se seikka, että Luther samoin kuin vaaliruhtinaan ympäristökin suhtautui melkoisen epäilevästi mainittujen ritarien tarjouksiin. Myöskään itse aateliston suhde uskonpuhdistukseen ei kokonaisuudessaan ollut vallan suosiollinen. (Kalkoff ss. [?]) Tähän oli ennen muuta syynä se, että aatelilla oli asiassa säätetyt valvottavana. Sen nuoremmat pojat joutuivat nimittäin tavallisesti katolisen kirkon taloudellisesti edullisiin virkoihin. Tämä seikkahan oli eräänä suurena syynä Saksan kohtalokkaaseen hajaantumiseen uskonpuhdistuksen suhteen.

Epäilemättä on Luther siis tarkoittanut kirjoituksensa ennen kaikkea "maalliselle esivallalle", valtakunnansäädylle ja keisarille, ja tahtonut kiinnittää juuri näiden huomion kansallisiin tehtäviin ja saksalaisen politiikan välttämättömyyteen. Säätäjien, myös hengellisten ruhtinaiden tyytymättömyys Rooman vaikutusvallan tunkeutumisesta Saksaan oli jo useita kertoja puhjennut näkyviin, joten saattoi odottaa, että maaperä tällä taholla oli jo valmiiksi muokattu. Nuoren keisarin kannasta ei sitä vastoin vielä ollut varmaa tietoa, mutta hänen saksalainen syntyperänsä oli herättänyt kansallisissa piireissä toiveita. Kääntyminen aateliston puoleen taas luultavimmin johtui tarpeesta ravistella sen omiatuntoja sekä moraalisisesta että myös kansallisesta suhteesta, sillä suurin osa sen kansallista intoilua tapahtui säätettyjä silmälläpitäen.

Tällainen on siis se poliittinen tausta, joka on otettava huomioon Lutherin kirjoituksessa esittämiä aatteita arvosteltaessa.

KANSALLISUUDEN KÄSITE

Määrittelymisen vaikeus

Jotta voisi ryhtyä käsittelemään kysymystä, mitä Luther tarkoitti kansallisuudella ja millaiseksi hän se arvon ja merkityksen arvioi, on jonkin verran tarkasteltava kansallisuuden käsitettä yleensä. Se on määritelty ja määritellään eri tavoin, täydellistä ja täsmällistä määritelmää ei voi antaa. Michels lausuu tästä käsitteestä puheenvollen: "Daher ist es unmöglich, eine Nation als Summe mehr oder weniger unbekannter, mit differenzierten Eigenschaften versehener Konkreter 'abstrahieren' zu wollen. Keine Motivreihe ist ausreichend, ein historisches Phänomen restlos zu erläutern. Jedes Moven ist mit hundert anderen verflochten." (Michels s. 445.) Ei ole mitään ratkaisevaa ulkonaista tunnusmerkkiä, joka eroittaisi eri kansallisuudet toisistaan, toisaalta taas muuttuvat sanojen merkitykset riippuen historiallisesta kehityksestä ja saavat aina oman aikansa edellytyksiä ja pyrkimyksiä vastaavan sisällön. On luonnollista, että "kansallisuus", "kansakunta" Lutherin aikana oli merkitykseltään jotakin toista kuin nykyään. Huomattakoon vain esimerkiksi, että Euroopan kansat vasta keskiajalla alkoivat eri suuntiin kehittyen saavuttaa tietoisien sisäisen ja ulkoisen omalaatuisuuden, että uskonnon yhdistävä vaikutus yhä uudestaan osoittautui kansallista voimakkaammaksi ja että erityisesti Saksassa vallitsi valtiollinen hajanaisuus samoin kuin kielen alalla yhdistävän yleiskielen puute.

Nykyaikainen määritelmä

Nimitykset ”kansä”, kansakunta” ja ”kansallisuus” kuuluvat läheisesti yhteen ja tarkoittavat suunnilleen samaa yhteiskunnallista muodostumaa. Tällainen on olemassa – nykyaikaisen määritelmän mukaan – siinä, ”missä laaja ihmisryhmä yhteisesti elettyjen vaiheiden, yhteisten tapojen, laitosten, käsitysten ja pyrkimyksien, tavallisesti myös yhteisen kielen ja pääasiassa yhteisen syntyperän nojalla tuntee kuuluvansa yhteen eli olevansa yksi kokonaisuus.” (Valtiotieteiden käsikirja I s. 411.) Erityisesti sanalla ”kansallisuus” voidaan – paitsi kuulumista johonkin kansakuntaan tai valtion alamaisuutta – tarkoittaa kahta eri asiaa: joko niitä kansakunnan tunnusmerkillisiä ominaisuuksia, jotka eroittavat sen muista kansakunnista, sen jonkinlaista sisäistä omalaatuisuutta, tai sitten sitä ihmisryhmää, jonka jäseniä yhdistää tämä sisäinen omalaatuisuus. Tässä tapauksessa se siis merkitsee samaa kuin kansakunta, ja juuri tämä merkitys on meille Lutherin yhteydessä tärkeä.

Lutherin käsitys

Käsiteltävänä olevassa kirjoituksessa esiintyvät usein sanat ”Volk” ja ”Nation”. Niiden merkitys selviää ainakin jossakin määrin yhteyksistä, joissa niitä on käytetty. Sanaa ”Volk” käyttää Luther joskus pelkkänä joukkoa ilmaisevana apukäsitteenä. (Esim. ”wozu ist das Volk nütze in der Christenheit, das da heisset die Kardinäle?” s. 23. Vrt. Pauls s. 106 seurr.) Toisinaan se taas tarkoittaa kansan ”syviä rivejä”. Tässä yhteydessä mielenkiintoisinta on kuitenkin sanan esiintyminen kohdissa, joissa se liittyy valtiolliseen kokonaisuuteen. Tällöin asetetaan vastakkain maallinen eräissä tapauksissa myös kirkollinen, ja kansa, joka sille on uskottu hallittavaksi. (Vrt. Pauls s. 111.) Edellinen on jälkimmäisestä vastuunalainen. (Esim. S. 26: ”Bischöfe und Fürsten ... das Volk, das ihnen bedohlen ist, in leiblichen und geistlichen Gütern zu regieren und Schützen...”; s. 65: ”Die Regenten sind wie das Volk, ein Blinder führt den andern.”) Vastaavanlainen on suhde, milloin Luther käyttää ”Volk”-sanaa sotajoukosta puhuesaan (s. 73). Mutta tämän ohessa saattaa ”Volk” esiintyä myös kansankokonaisuutta tarkoittaen. (Esim. s. 93: ”nicht eines Volkes Gewohnheit”.) Varsinkin ”Volk Israel” esiintyy kokonaiskäsitteenä. Nimitystä ”das deutsche Volk” sen sijaan ei tavata, Saksasta puheen ollen hallitsee mainittu jäsenitys esivaltaan ja kansaan. Mutta myös käsite ”Volk Christi”, joka ”Kristuksen ruumiina” merkitsee orgaanista kokonaisuutta, osoittaa, että Lutherilla tämänkin sanan yhteydessä on käsitys kansan kokonaisuudesta ja sen yhteenkuuluvaisuudesta.

Tätä samaa kokonaisuutta tarkoittaa osaksi sana ”Nation”. Mutta tässä Luther vielä enemmän pitää silmällä kokonaisuuden valtiollista puolta, ja tällöin on painopiste yleensä esivallan puolella, kun se ”Volk”-sanon yhteydessä oli ”alhaalla”, hallittavissa. Kääntyessään Saksan kansakunnan puoleen Luther puhui sen hallitseville valtiollisille elimille. Osaksi tässä voi tietysti vaikuttaa kirjoituksen tarkoitus ja siinä esitettyjen parannusten luonne. Mutta on myös huomattava, että yleensä tämän ajan valtiokäsityksessä hallitus ja hallitsija on etualalla itse yhteisön kustannuksella. Sitäpaitsi olivat ”ylhäällä” vastuunalaiset elimet, ne, joilla oli valta ja velvollisuus huolehtia myös kansakunnan historiallisten tehtävien suorittamisesta.

Siten Luther esim. esittää toivomuksen, että ”die deutschen Nation, Bischöfe und Fürsten” suojelisivat kansaansa ”raatevilta susilta” (s. 26). Vastaavasti esittää Luther, kuinka Jumala, annettuaan Saksan kansakunnalle roomalaisen keisarikunnan, nyt tahtoo ”von den christlichen deutschen Fürsten dieses Reich regieret haben” (s. 89). Mutta viimeksimainitussa yhteydessä ”Nation” esiintyy myös ilmeisesti kansakunnan kokonaisuuden merkityksessä, joka näkyy esim. valituksesta, että paavi on siitä alista-

nut valtaansa "all unsere Gewalt, Freiheit, Gut, Leib und Seele".

Jotakuinkin samaa kuin "Volk" ja "Nation" merkitsee usein myös sana "Land". Tämän merkityksessä näyttää kuitenkin taloudellinen puoli, kansan ja maan yhdesä muodostama enemmän tai vähemmän kiinteä talouskokonaisuus olevan etualalla. Kansankokonaisuutta silmälläpitäen sanan käytössä voidaan huomata kaksi puolta: kokonaiskäsite "Deutschland" sekä usein käytetty monikkomuoto "die deutsche Lande". Tästä kuvastuvat selvästi vaikeudet, jotka olivat yhtenäisen kansallisuuskäsitteen muodostumisen tiellä.

Keisarikunta – jonka yleismaailmallisen, Saksan ulkopuolelle ulottuvan luonteen Luther selvästi tuntee – asettuu usein, varsinkin kirkon asioiden ollessa kysymyksessä, hänen ajattelussaan Saksan valtakunnan tilalle. Samalla se koetaan omaksi, ja keisarikuntaan ja varsinkin keisariin liittyy lämpimiä, kansallisia tunteita. Sikäli kuin Lutherilla on käsitys kansan yhteisesti eletyistä vaiheista, näyttävät nämä liittyvän keisarien historiaan ja näiden kansalliseen taisteluun paavin valtaa vastaan. (S. 8: "... dass die theuren Fürsten, Kaiser Friedrich der Erste und der Zweite und vielmehr deutscher Kaiser jo jämmerlich sind von den Päpsten mit Füßen getreten und gedrückt.") Samalla hän näkee tässä historiassa tietyn jatkuvaisuuden. Luther toivoo tämän "nuoren jalon varan, Caroluksen" jatkavan samaa taistelua, ottaen vain oppia edeltäjiensä epäonnistumisesta (s. 8).

Lutherilla oli myös käsitys kansanluonteen ja tapojen omalaatuisuudesta, joka eroittaa kansat toisistaan. Kansallisylypeys tulee näkyviin, kun hän Saksan kansan alkuperäisestä luonteesta sanoo, että se oli sotaista ja hyvässä maineessa (s. 86) ja että sitä kaikissa historioissa oli ylistetty jalosyntyiseksi, luotettavaksi ja uskolliseksi (s. 72). Mutta kirjoituksensa luonteen mukaisesti hän vetää lähinnä negatiiviset puolet esille, ennen muuta tyhmyyden ja yksinkertaisuuden, joiden vastakohtaksi tietoisesti asetetaan viekkaat roomalaiset. Hän moittii myös kansan taipumusta ylensyömiseen ja -juomiseen, joita pitää erikoisesti kansallisina paheina (s. 93). Jokaisella kansalla on myös oltava omat, sen luonnetta vastaavat lait. (Holl ss. 210, 372.) Vieläpä erityisesti Saksassa hänen mielestään oli parasta kussakin ruhtinaskunnassa käyttää sen omia lakeja ja oikeustapoja, "kuten jokaisella maalla on oma laatunsa ja omat lahjansa" (s. 82). Keisarillista lakia oli vain hätätilassa sovellettava. Roomalaista oikeutta hän ei ollenkaan kannattanut pitäen sitä kansan luonnetta ja tarpeita vastaamattomana tuontitavarana. Tässä suhteessa hän oli vastakohtana esim. Melanchtonille ja muille humanistisemmille uskonpuhdistuksen kannattajille. (Holl s. 372 seur.)

Kielen merkitystä kansakunnan yhteisomaisuutena ei luonnollisesti tähän aikaan vielä voitu täysin selvästi tuntea. Latinankielihän hallitsi yhä edelleen kirjallisuutta, lisäksi vaikutti murteiden suuri lukumäärä ja erilaisuus. Lutherille oli kuitenkin suuri käytännöllinen merkitys pyrkimyksellä kirjoittaa siten, että kaikki saksalaiset häntä ymmärtäisivät. Siten hänestä tuleekin kääntäjänä ja kirjailijana Saksan yhteisen kirjakielen varsinainen luoja.

Yhteiseen kokonaisuuteen kuulumisen tunne, jota nykyaika pitää kansallisuuden ratkaisevana tunnusmerkkinä, värittää tätä käsitettä jo sen muodostumisasteessa Lutherin aikana. Tämä ilmenee hänellä m.m. usein esiintyvissä lauseparsissa "wir Deutschen" ja "liebe Deutschen".

Vallitsevana puolena kansakunnan käsitteessä oli siis sen liittyminen valtiollisiin laitoksiin. Tämä on luonnollista, sillä syntyvässä oleva kansallistunne oli yleensä riippuvainen pyrkimyksistä kansallisten valtioiden valtiolliseen lujittumiseen. Käsitteet "kansakunta" ja "valtio" lankeavat näinollen suuressa määrin käytännössä yhteen, ja tämä nykyaikainen eroittelu ei tunnu olevan täysin luontevasti läpivietävissä, kun on

kysymyksessä Lutherin ajattelu. Toiselta puolen ei valtiollista ajattelua täysin voi eroittaa kansallisesta. Esimerkiksi vaatimukset maallisen valtapiirin vapaudesta hengelliseen nähden ovat lujasti kytkeytyneet kansalliseen ajattelutapaan.

KANSALLISUUDEN ARVO JA MERKITYS

Kristinuskon universaalinen luonne

Olen koettanut ylimalkaisesti hahmotella Lutherin kansallisuuskäsitettä, sikäli kuin sen ymmärtäminen tässä yhteydessä on välttämätönsä. On siis nyt siirryttävä tarkastelemaan, mikä on hänen käsityksensä kansallisuuden arvosta ja merkityksestä.

Sanotaan, että kristinusko on universaalinen, se ei periaatteessa tunne kansallisuus-, sääty- tai muita rajoja. Tämäkin on sana, jolle voidaan antaa ja jolle annetaan jossakin määrin erilainen sisältö, ja jonka merkitys siis, erityisesti Lutheriin nähden, on täsmällistytettävä.

Varhaisimmasta alustaan lähtien kristinusko on individualistista: se panee pääpainon ihmisen persoonalliseen jumalasuhteeseen ja omakohtaiseen vastuunalaisuuteen Jumalan edessä. (Troeltsch: "Soziallehren" s. 39.) Kuitenkin samaan uskonnolliseen perusajatukseen sisältyy jo voimakas yhteisön aate. Mutta tämä yhteisö ei ole tästä maailmasta. Paavali suoritti Jumalan valtakunnan ja maailman välillä rajankäynnin, joka Troeltschin mukaan vastaa jo alkukristillisyyden sosiaalisia perusajatuksia (m.t. s. 74). Seurakunta on Jumalan valtakunta maan päällä, siellä vallitsi individualismin aate ja tasa-arvo, mitkään maalliset, ihmisten väliset rajat eivät ulottuneet sen alueelle eivätkä mitkään säännöt asettaneet rajoja sen leviämislle. Se ei koskaan ollut pelkästään juutalainen uskonto. Tässä mielessä se oli universaalinen. Maallisen valtapiirin t.s. valtion olemassaolon oikeutti se, että se oli Jumalan asettama järjestyksen ja rauhan ylläpitämiseksi. Kristityn oli maailmassa tämän vuoksi uskollisesti täytettävä velvollisuutensa valtiota kohtaan – sikäli kuin nämä eivät johtaneet ristiriitaan uskonnon kanssa – mutta samalla säilytettävä siihen nähden henkinen vapautensa. Kristinuskon rakkaudenoppia ei saanut vaatia valtion laiksi. Tämä oppi vastasi hyvin alkukristillisyyden historiallisia edellytyksiä: puhtaasti uskonnollinen toiminta nieli toistaiseksi ajan ja voiman, Rooman keisarikunnan valtiolliset ja yhteiskunnalliset olot olivat yleiselle tuntemistavalle koskemattomat ja muuttumattomat ja seurakunnan oli lisäksi varottava millään tavoin vaikuttamasta poliittisesti vaaralliselta. (Troeltsch m.t. s. 65.) Se vastasi myös sitä yleistä resignaatiota, jonka myöhäisantiikin ajattelu omaksui sosiaalisten uudistusten mahdollisuuteen nähden. (Troeltsch m.t. s. 30 seur.)

Katolinen kirkko, jolle asema valtiokirkkona antoi toisenlaiset mahdollisuudet, omaksui Augustinuksesta lähtien käsityksen, että kirkolla Jumalan valtakuntana maan päällä oli oikeus käyttää valtion valtakeinoja omien tarkoitustensa välikappaleina. Universaalisuuden aate kirkossa merkitsi keskiajan paaviuden kukoistusaikana ihannetta, jonka mukaan paavilla Kristuksen sijaisena oli valta yli koko kristikunnan sekä hengellisissä että maallisissa asioissa, ja jonka mukaan katolisen kirkon hierarkkinen rakenne yhdisti yhdeksi kokonaisuudeksi kristikunnan kansat ja valtiot.

Luther oli luonnollisesti saanut vaikutteita kummaltakin taholta, mutta, kuten hän yleensäkin omaksui Paavalin perusajatukset, hän tässäkin kohdin nojautuen Paavaliin nousi keskiajan kirkkoa vastaan. Hän tahtoi vetää selvän rajan kirkon ja valtion välille, kirkko ei saanut esittää mitään vaatimuksia jälkimmäiseen nähden. Tässä hän puolusti sekä kirkon että valtion itsenäisyyttä: kirkon itsenäisyyttä sen saamaa maailmallisuuden ja poliittisuuden luonnetta vastaan ja valtion sitä kohtaan uskonnon var-

jolla harjoitettua sortoa vastaan. Tämä oli välttämätön reaktio sitä asiaintilaa vastaan, joka keskiajan kuluessa kummankin alueella oli muodostunut.

Troeltsch on väittänyt, että Luther olisi yhä edelleenkin ollut sidottu keskiajan kristikunta- (corpus christianum-) käsitteeseen samalla kertaa sekä maallisenä että hengellisenä kokonaisuutena. (Troeltsch, "Bedeutung des Protestantismus s. 27, 36.) Tätä käsitystä Holl ankarasti arvostelee. (S. 293 seur.) Nimitys "corpus christianum" esiintyy lähteissä ja varsinkin Lutherilla aina merkityksessä kirkko. Ei edes keskiaika Hollin käsityksen mukaan pystynyt tällaista maallis-hengellistä yhteiskäsitettä jään-
nöksettömästi muodostamaan, ja asettaessaan kasteen lisäksi kristityille persoonallisen uskon vaatimuksen Luther hävitti sen kulmakiven. Lutherille oli näkymätön kirkko koko Jumalan asettaman maailmanjärjestyksen tarkoitus, valtio ja näkyväinen kirkko palvelivat sitä kumpikin omalla tavallaan ja yhteinen päämäärä sitoi ne yhteiseksi kokonaisuudeksi. (Holl s. 297.)

Kansallistunne ja kansallisuuden persoonallinen merkitys

On selvää, että Lutherille, joka katseli koko maailman tapahtumista ja maailman historiaa näkymättömän kirkon kannalta, kuuluminen Jumalan valtakuntaan merkitsi periaatteessa enemmän kuin kuuluminen mihinkään valtioon tai kansallisuuteen. Käytännössä ei asianlaita kuitenkaan ollut yhtä yksinkertaisesti. Luther oli elävä ihminen enemmän kuin teoreetikko, kuten Holl lausuu hänestä: "Luther lebt in der Sache und denkt nicht bloss in Begriffen." (S. 100.) Kansallisuus ja siihen kuuluminen oli hänelle jotakin hyvin elävästi koettua ja sellaisena sillä oli oma arvonsa.

On luonnollista, että se, mikä yksilölle on läheistä ja mikä suuremmassa tai pienemmässä määrin koetaan omaksi, läheisen ympäristön luonne, kieli, tavat, laitokset, sen ajattelemis- ja tuntemistapa ja samaten kysymyksessä olevat yhteisö kokonaisuudessaan, saa erikoisen "arvovaruksen", joskin tämä seikka itsestäänselvyydessään jää yksilön itsensä puolelta vaille teoreettista perustelua. Sen jälkiä voi löytää vain epäsuorasti. Sikäli kuin yksilön ympäristö ja vaikutuspiiri laajenee, liittyy tämä arvovaraus aina laajempaan yhteisöön. Tämänluontoiseksi lieenee käsitettävä se arvo, mikä Lutherille kansallisuudella sanan ylempänä mainitussa ahtaammassa merkityksessä on.

Lutherille oli hänen saksilainen kotimaansa hyvin rakas, ja historiallinen kehitys yhdisti hänet siihen yhä lujemmin. Kiintymys kotiseudun lakeihin ja laitoksiin ilmenee epäilemättä jossakin määrin hänen toivomuksessaan, että kussakin pikkuvaltiossa oikeudenkäyttö oli mahdollisuuksien mukaan hoidettava niiden kansanomaisten lakien mukaan. Jo läheinen kansanomainen ajattelu johtaa kuitenkin näkemään "saksalaisessa keisarissa" koko valtakunnan yhtenäisyyden symbolin ja elämään hänen vaiheensa omina ja oman kansakunnan vaiheina. (Pauls s. 122.) Tämä on eräs tie Lutherin kokonaissaksalaiseen isänmaanrakkauteen.

Kielen suhteen on vielä huomautettava siitä käytännöllisestä merkityksestä, jonka saksankieli hänen toiminnassaan sai. Mutta sen arvo kasvoi esiin myös uskonnolliselta pohjalta. Kristittyjen yleisen pappeuden aatteesta, joka on kirjasen uskonnollisia perusajatuksia, seuraa jokaiselle kristitylle oikeus ja velvollisuus tuomita uskon asioissa. (S. 16.) Tämä tietysti edellyttää Raamatun tuntemista kansankielellä, jolla siten on kristinuskonkin kannalta suuri arvo.

Uskonpuhdistusaika oli yleensä kansallisen heräämisen aikaa. Tämä oli yleisurooppalainen liike, joka yhtäältä liittyi kansojen reaktioon vierasta sortoa vastaan sen eri muodoissa, toisaalta taas ajan henkiin vapauspyrkimykseen ja vihdoin kansojen vähittäiseen tietoisestitulemiseen omasta erikoislaadustaan. Saksassa sen ilmauksena oli ennen kaikkea reaktio katolista kirkkoa vastaan, jolloin kansankokonaisuuden asia

ja yksityis- ja säätyedut useasti kietoutuivat yhteen. Vuoden 1519 keisarinvaali ja saksalaissyntyisen miehen valitseminen keisariksi olivat antaneet liikkeelle uutta intoa. Lutherin kansallisuuskäsitteyksellekin oli vastakaiaulla ja vaikutuksella, jonka hän tältä taholta sai aatteilleen, suuri merkitys. Samalla kun se rohkaisi ja innosti häntä hänen työssään, herätti se hänessä iloa ja ylpeyttä saksalaisen hengen puolesta. Tämä ilmenee m.m. lausunnossa, että "fromme Christen unter uns sind, die den rechten Glauben, Geist, Verstand, Wort und Meinung Christi haben". (S. 17.) Hän saattoi tuntea itsensä voimakkaan ryhmän jäseneksi (vrt. "An den Adel" s. 7: "nicht allein mich, sondern jedermann bewegt hat, vielmal zu schreien und Hilfe zu begehren", "Viel Herzen zu grosser guter Hoffnung erweckt.") ja tämä antaa koko kirjoitukselle "An den Adel" osaltaan sen rohkean ja luotettavan sävyn. Varmuuden ja turvallisuuden tunnetta herättäviä olivat epäilemättä edellämainittujen ritarien tekemät avun ja turvapaikan tarjoukset, niin vähän kuin Luther niiden hyväksikäyttämistä ajattelikin. (Kalkoff s. 165.) Tätä todistaa hänen lausuntonsa, että Schaumburg ja Sickingen olivat vapauttaneet hänet ihmispelosta.

Lutherille henkilökohtaisesti kansakunta tulee täten merkitsemään piiriä, jossa ja jonka hyväksi hän tehtävänsä suoritti. Sillä vaikka hän korostaa, että "man muss nichts anderes vor Augen haben denn der elenden Christenheit Jammer und Not" (s. 8), on Saksa kuitenkin aina etualalla myöskin hänen uskonnoillisessa toiminnassaan. Tätä osoittaa m.m. se, että hän nimitti itseään "saksalaisten profeetaksi" ja tunsii, että, kuten Jeesus oli tuonut Jumalan sanan juutalaisille, Paavali kreikkalaisille, Augustinus latinalaisille maille, oli hänen oma tehtävänsä nyt julistaa se saksalaisille.

Lutherilla oli siis myös kansallinen tehtävänsä, jonka hän tunsii omakseen eikä kirjoituksen "An den christlichen Adel" kansallisvaltiollinen julistus johdu vain tarpeesta tällä tavoin puolustautua paavinkirkkoa vastaan, vaan sen pohjana on voimakas sisäinen vastuuntunto omasta kansasta ja sen kohtaloista ja toisaalta käsitys kansakunnan arvosta ja oikeuksista. Syvä vastuunalaisuudentunne on eräs pohjimmaisista piirteistä Lutherin luonteessa. (Holl s. 392.) Se on edellytyksenä hänen uskonnoilliselle individualismilleen, joka ilmenee henkilökohtaisen vastuunalaisuuden voimakkaassa korostamisessa, se on myös hänen etiikkansa kulmakiviä, ja se tuli esille jo kansakunnan käsitteen muovautumisessa siten, että painopiste on vastuunalaisten piirien, esivallan, puolella. Hänen opissaan se saa lisää kantavuutta sen kautta, että ihminen on Jumalan välikappale hänen tahtonsa ja tarkoituksensa toteuttamiseksi historiaan, niin suuressa kuin pienessä, että hänellä siis siinäkin on tehtävänsä, josta hän on vastuunalainen.

Tämän mukaisesti vaati Lutherin etiikka velvollisuuden täyttämistä sillä paikalla, mihin Jumala on ihmisen asettanut. Työ on jumalanpalvelusta. Erikoisesti tämä on merkitsevää valtion kannalta. Luther, joka tahtoi saattaa valtion tehtävät niille kuuluaan arvoon ja itsenäisyyteen, korosti sitä, että yksilön tulee tunnollisesti suorittaa hänelle myös valtion kansalaisena kuuluvat velvollisuudet. Kun soveltaa tämän yksityistapauksiin ottaen huomioon Lutherin käsityksen valtiosta ainakin jossain määrin organaisena kokonaisuutena (Binder ss. 18, 20), jonka muotoihin ja laitoihin kansanluonne painaa leimansa, voi sanoa, että sikäli kuin Luther yleensä olisi tullut ajatelleeksi kansallisuuden merkitystä yksilölle, se olisi yleensäkin merkinnyt kokonaisuutta, jonka piirissä hän tehtävänsä suoritti.

Kansakunnalla oli, kuten ylempänä viitattiin, omat oikeutensa. Sen kokonaisuuden oli säilyttävä koskemattomana, sillä oli oikeus määrättyyn aineelliseen ja henkiseen omaisuuteen. Tämä tulee näkyviin erittäinkin sen valtiollisen puolen ollessa kysymyksessä. (Esim. "Wir haben des Reiches Namen, aber der Papst hat unser Gut, Ehre, Leib, Leben, Seele, und alles was wir haben." S. 88.) Tämä on luonnollisesti yhteydessä val-

tiollisen esivallan oikeuksien kanssa yleensä, joita Luther erikoisesti korostaa ulottaen sen suojelevan ja rankaisevan vallan myöskin kirkon alueelle. On myös huomattava, millä kiivaudella Luther taisteli kansansa puhtaasti taloudellistenkin arvojen puolesta. Tässä suhteessa on huomattava kirjoituksen tarkoitus ja sen esittämien ongelmien päivänpolttavuus. Tärkeämpi on kuitenkin joka tapauksessa kansakunnan hengellinen omaisuus, sen ”hurskaat paimenet” ja jumalanpalvelus. (S. 24.)

Mitään varsinaista nationalistista itsekkyyttä ei Lutherin ajattelussa ole. Periaatteessa hän on rauhanaatteen kannalla, joka vastaa kristinuskon peruskäsityksiä, ja syyttää ankarasti paaveja siitä epäsovusta ja verenvuodatuksesta, jota nämä olivat levittäneet maailmaan. (Esim. ss. 8, 30.) Aikaisemmin hän oli omistanut Augustinukselta rauhanaatteen sen ankarimmassa muodossa, tämä kuitenkin vähitellen väistyi, kun käsitys valtion olemuksesta Lutherille selkeni. (Jordan s. 6.)

Saksan kansallinen taistelu oli reaktio sortajaa vastaan, joka petoksella, vääryydellä ja varkauksilla oli iskenyt kiinni kansan omaisuuteen. Se oli siis puolustustaistelua ja isänmaan puolustaminen, vieläpä sodalla, oli Lutherin mielestä ehdottomasti oikeutettua. Itsestäänselvänä asiana hän eräässä vertauksessa huomauttaa, että vihollisen hyökätessä kaupunkiin se ansaitsee kiitoksen ja kunnian, joka ensinnä nostaa toiset vastarintaan. (S. 19.) Turkkilaissotaa hän ei hyväksy ristiretkenä, uskonsotana, mutta kyllä Saksan valtakunnan taisteluna hyökkääjää vastaan. (Holl s. 227 seur.) Mutta huomattava on, että hän hyväksyy vain puolustussodan. Hyökkäys toisen alueelle on kaikissa oloissa rikos. (Holl katsoo tämän kiellon jättäneen syvät jäljet saksalaisten poliittiseen ajatteluun pitkiksi ajoiksi, vastakohtana Englannille, jossa teologia, hyväksymällä myös rangaistussodan, antaa ulkopoliitikkale paljon suuremman toimintavapauden.) (Holl ss. 374 seur., 381.)

Muutenkin ulotti Luther – huolimatta painokkuudesta, jolla hän esitti vaatimuksensa maallisen esivallan vapaudesta – ankaran yksilöllisen moraliin myös ainakin kristillisten valtioiden välisiin suhteisiin. Esittäen esimerkkejä historiasta hän vaatii, että velat ja sopimukset on pidettävä rikkomattomina. (S. 73.) Erinomainen esimerkki on hänen suhtautumisensa Böömin asiaan. ”Kaikki surkeus” böömiläisten ja saksalaisten välillä oli seurannut siitä, että keisari Sigismund Konstanzin kirkolliskokouksessa oli rikkonut Hussille ja Hieronymus Pragilaiselle annetun turvakirjan ja siten antanut böömiläisille täyden aiheen katkeruuteen. Hän jättää kokonaan huomioonottamatta böömiläisliikkeen kansallisen puolen, joka esim. Michelsin mukaan juuri on siinä olennaista (Michels s. 21) ja katsoo asiaa puhtaasti uskonnolliselta ja moraaliselta kannalta esittäen siitä lähtien myös parannusehdotuksensa. Jumalan käskyjen loukkaaminen valtiollisissa asioissa tuo Lutherin mielestä myös välittömästi rangaistuksen mukanaan, ei vain rikkojalle vaan myös koko kansalle. (S. 73.) Tämäkin on eräänä syynä siihen, minkä vuoksi esivallan, joka on velvollinen kaikessa katsomaan alamaistensa parasta on oltava näitä käskyjä rikkomatta.

KANSAKUNNAN TEHTÄVÄT: SISÄISET TEHTÄVÄT JA IHANNE, MAAILMAN-HISTORIALLINEN TEHTÄVÄ

Kansakunnan arvoa ja merkitystä voi ulkopuolelta katsoen parhaiten mitata sen tehtävien, sen päämäärien ja saavutusten perusteella. Lutherilla on oma kansallinen ihanteensa, johon pyrkimisen hän esittää kansakunnan tehtäväksi. Tämä on osa ”An den Adel”-teoksen uudistusohjelmaa, ja sen suorittamisessa on esivallalla jälleen määräävä osuus.

On luonnollista, että periaatteet on otettu Raamatusta ja Lutherin uskonnollisesta perusnäkemyksestä. Hän vaatii kansakunnalta siveellistä kuntoa ja vakavuutta, jonka hän katsoi muinoin kuuluneen Saksan kansalle. Elämän oli oltava uskonnollisuuden läpitunkemaa – siinä suhteessa tämä ihanne on sukua keskiajalle – mutta sen läpikäyvä henki ei ole kirkon maallisenä laitoksena, vaan evankeliumin. Luther kiinnittää vakavaa huomiota varsinkin nuorison kasvatukseen evankelisessa hengessä, samoin yliopistopetuksen uudistamiseen tämän pohjalla. (S. 78 seurr.) Valtiolle uskotaan täten myös kulttuuritehtäviä. Koko kansan on tultava kristinuskon lahjoista osalliseksi, mutta ei itseksittyyden hyvien töiden, pyhiinvaellusten, messujen eikä maksujen kautta vaan omassa seurakunnassa julistetun puhtaan Jumalansanan avulla. (”Es kann dir weder Engel noch Papst so viel geben, wie dir Gott in deiner Pfarre giebt.” S. 68.)

Tähän liittyy myös sosiaalinen uudistusohjelma. Jokaisen ihmisen on tehtävä työtä, Luther korostaa kutsumustyön ja työn ilon arvoa. (Holl s. 221.) Hän arvostelee ankarasti katolisen kirkon menoja ja laitoksia: juhlia, toivioletkiä, kerjäläismunkistojia, senvuoksi, että ne houkuttelevat kansaa laiskuuteen. (Ss. 62, 49, 51.) Ihanteena on yksinkertainen elämä, jota kristinusko on aina ihannoanut, koska se tarjoaa parhaan pohjan sen oppien ymmärtämiselle ja vaikutuksella. Luther saarnaa ankarasti epäkristillistä ylellisyyttä vastaan. Jokaisen oli saatava riittävä toimeentulonsa, turmiollista kerjäämistä ei kristikunnassa saanut esiintyä, mutta kunkin oli työllään ansaittava eläituksensa. ”Es ziemt sich nicht, dass einer auf des andern Arbeit müssig gehe.” (S. 69.) Maanviljelystä Luther piti elinkeinoista arvokkaimpana ja suositteli sitä huomauttaen, että Saksassa oli vielä jäljellä paljon viljelemätöntä maata (s. 93), kun taas hänellä kaupankäyntiä kohtaan oli vakavia ennakkoluuloja, koska se toi mukanaan vain huonoja tapoja, mutta vei rahat maasta pois (s. 99), mutta vielä enemmän siksi, että kauppias saattoi hankkia epäkristillisen suuria rikkauksia pelkästään rahan avulla, ei maasta tai karjasta, joiden antama sato tuli Jumalta. (S. 92.) Tässä Luther liittyy keskiaikaiseen talousteoriaan. Epäilemättä hänen käsitystään vielä vahvisti talonpoikaisesta sukurästä johtuva yhteenkuuluvaisuudentunne maan kanssa.

Paitsi näitä sisäisiä tehtäviä oli kansakunnalla myös oma maailmanhistoriallinen tehtävänsä. Saksan kansalle tämä oli kaksinainen: sen oli hoidettava ja hallittava Jumalan sille uskomaa keisarikuntaa ja sen oli, osaksi juuri keisarikunnan ominaisuudessa, pantava kirkossa reformaatio toimeen.

Maailmanhistoriassa näki Luther Jumalan tutkimattoman tahdon ilmenevän, kaikki sen tapahtumat olivat hänestä lähtöisin. Yksilöt samoin kuin yhteisöt olivat hänen välikappaleitaan. (Lilje s. 46 seurr.) Yksilön samoin kuin kansankin velvollisuus oli ottaa maailmantapahtumiseen osaa, asettaa itsensä vapaaehtoisesti Jumalan tahdon käytettäväksi. (Lilje s. 81.)

Tämän käsitystapansa Luther sovellutti Saksan historiaan. Paavi väitti ansaitsevana Saksan kansan puolelta alamaisuutta ja kuuliaisuutta siitä hyvästä työstä, että hän oli sille lahjoittanut Konstantinopolin keisarilta ottamansa roomalaisen keisarikunnan. Lutherin silmissä tämä ei millään tavoin ollut hyvä työ, hänen moraalinsa kannalta se päinvastoin oli huutava vääryys todellista Rooman keisarien perillistä kohtaan. Lisäksi hän osoittaa, että muinainen Rooman keisarikunta oli aikoja sitten mennyt perikatoon, nyt oli enää kysymys vain nimestä. Mutta kaikesta huolimatta, vaikkapa tämä nimi olikin ihmisten vääryyden kautta joutunut Saksan kansakunnan haltuun, oli tämä kuitenkin tapahtunut Jumalan tahdosta, ja sen vuoksi oli Saksan kansakunnan, ennen kaikkea sen ruhtinaiden, parhaansa mukaan hallittava tätä heille uskottua valtakuntaa. (S. 88.) Sen vuoksi oli myös keisarivallan yltä ravistettava paavien tyrannivalta ja nimen lisäksi vaadittava myös siihen liittyvät realiteetit. Siten

saattaa Luther m.m. vaatia paavin vaikutusvallan ja oikeuksien lakkauttamista keisarikuntaan kuuluvissa italialaisissa maissa. (S. 46.) Lutherin ajattelutapaan vaikuttaa luonnollisesti myöskin se, että keisarikunta ja varsinkin keisari itse tunteenomaisesti koetaan saksalaisiksi. Keisarikunta ja Saksan valtakunta sulautuvat myös ajattelussa yhteen samoin kuin niiden laita käytännössä itse asiassa oli.

Keisarikunnan aatteeseen liittyy määrätty universaalisuus niin kuin kirkkoonkin. Se oli myös aina lähellä uskontoa. Antiikissa keisari oli maailman herra ja samalla itse jumala. Keskiajalla vaikutti ideaalina Kaarle Suuren keisari-aate, jonka mukaan keisari oli hallitsijana samalla kertaa sekä valtiossa että kirkossa. Nämä aatteet vaikuttivat kyllä Lutherillakin, mutta hän uudisti niiden teoreettisen pohjan. Keisarivalta oli puhtaasti maallinen, sen erikoiseen johtoasemaan muiden valtioiden joukossa viittaa Luther lausueksaan, että paavit sen kautta olivat tahtoneet alistaa valtaansa ”kaiken maailman”. (S. 89.) Kirkossa taas keisarilla ei arvonsa perusteella ollut mitään periaatteellista johtoasemaa. (Vrt. Holl s. 280 seur.) Milloin kristikunta on hädässä, on sen jäsenistä sillä, joka siihen ensinnä pystyy, oikeus ja velvollisuus keskinäisen vastuunalaisuuden nojalla nousta vaaraa torjumaan. (Ss. 26, 35.) Sikäli kuin maallinen esivalta myös on kristitty, on sillä tämä sama velvollisuus, vieläpä ensi sijassa sillä, koska sillä on tarvittavat valtakeinot käytettävissään. (”Darum, wo es die Noth fordert und der Papst ärgerlich der Christenheit ist, soll darzu thun, wer am ersten kann, als ein treu Glied des ganzen Körpers, dass ein recht frei Concilium werde, was niemand so wohl vermag wie das weltliche Schwert sonderlich dieweil sie nun auch Mitchristen sind, Mitpriester, mitgeistlich, mitmächtig in allen Dingen und ihr Amt und Werk, das sie von Gott haben über jedermann, sollen lassen frei gehen wo es noth und nutz ist zu gehen.” S. 19.) Itse keisari on myöskin historiallisen kehityksen nojalla erikoisasemassa, sillä Nikaian kirkolliskokouksesta lähtien ovat keisarien koollekutsumat konsiilit osoittautuneet ”kaikkeinkristillisimmiksi” (s. 19) ja keisari oli keskiajalla osoittautunut paavin epäkristillisten valtapyrkimysten voimakkaimmaksi vastustajaksi.

Tähän historialliseen keisaritraditioon Luther vetoaa, kun hän kristittyjen yleisen pappeuden ja kristikunnan jäsenten keskinäisen vastuunalaisuuden nojalla vaatii Saksan kansakuntaa taisteluun paavia ja paholaista vastaan ja siten esittää uskonpuhdistuksen sen historiallisena tehtävänä. Hän käsittää sen Jumalan säätämäksi kutsumukseksi. Se on osallistumista Jumalan aseena siihen valtavaan taisteluun Jumalan ja Paholaisen välillä, joka on eräs puoli Lutherin käsitystä maailmanhistoriasta. (Lilje s. 54.) Sen vuoksi siihen on lähdeittä nöyrin mielin, turvautuen vain Jumalaan, ei omaan voimaan eikä ymmärrykseen. (Ss. 7, 8.) Tällainen käsitys kansallisuuden tehtävästä vastaa luonnollisesti perin hyvin ajan voittopuolisesti uskonnollista maailmankatsomusta.

Lähellä Lutherin ajatuksenjuoksua on nyt jonkinlainen mielikuva ”valitusta kansasta,” käsitys, että Jumala erikoisessa suopeudessaan olisi valinnut saksalaiset muiden kansojen joukosta toteuttamaan omia tarkoituksiaan. Nähtävästi ajatus on häämötänyt Lutherinkin mielessä, mutta hän torjuu sellaiset jyrkästi. Kysymyksen ollessa Saksan kansalle uskotusta Rooman keisarikunnasta hän huomauttaa, että Jumalalle on runtinaskuntien jakaminen vähäpätöinen asia, joten ”können wir Deutsche auch nicht so hoch fahren, dass uns ein neu römisches Reich ist zugewendet, denn es ist vor seinen Augen eine schlechte Gabe, die er den Alleruntüchtigsten zu öfteren Malen giebt”. (S. 87.) Ankara uskonnollis-eetillinen peruskatsomus nousee jälleen vastustamaan inhimillistä kansallisyylpeyttä.

Lutherin kansallisuuskäsitteen pohjana ovat ajan todelliset valtiolliset, taloudelliset ja uskonnolliset olot. Käsitteiden muodostuminen riippuu olemassaolevista edellytyk-

sistä. Samoin ovat ne probleemit, joiden kanssa Luther kamppaili, hänen oman aikansa suuria kysymyksiä. Niiden ratkaisu riippui osaksi itse uskonpuhdistajan persoonallisuudesta, osaksi senaikuisista ajattelutavoista ja -muodoista, osaksi muista erilaisista läheisemmistä ja kaukaisemmista historiallisista edellytyksistä. Siten tuli hänen käsityksensä kansallisuuden arvosta ja merkityksestä olemaan teoriassa etupäässä uskonnollisesti ja valtiollisesti perusteltu, mutta voimakkaasti kansallisen hengen läpitunkema.

Lähdeluettelo

Luther, Martin: An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung. Bearbeitet von Karl Pannier. Reclams Universal Bibliothek Nr. 1578.

Leipzig.

Binder, Julius: Luthers Staatsauffassung. Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus, Beihefte 13. Erfurt 1924.

Holl, Karl: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte I: Luther. Tübingen 1921.

Jordan, Hermann: Luthers Staatsauffassung. München 1917.

Kalkoff, Paul: Luther und die Entscheidungsjahre der Reformation. München und Leipzig 1917.

Lilje, Hanns: Luthers Geschichtsanschauung. Berlin 1932.

Michels, Robert: Zur historischen Analys des Patriotismus. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik Bd. 36.

Pauls, Theodor: Luthers Auffassung von Staat und Volk. Bonner Staatswissenschaftliche Untersuchungen 12. Bonn und Leipzig 1925.

Troeltsch, Ernst: Bedeutung des Protestantismus für die Entstehung der modernen Welt. 4. Aufl. München und Berlin 1925.

Troeltsch, Ernst: Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen. 3., photographisch gedruckte Aufl. Gesammelte Schriften Bd. 1. Tübingen 1923.

Valtiotieteiden käsikirja I. Helsinki 1920.

Historiatieteestä katsottuna luonnon- ja hengentieteiden välisen eron kannalta*

Luonnon- ja hengentieteiden välinen ero ja historia hengentieteenä ovat olleet viime aikojen suuria filosofisia kiistakysymyksiä, jotka ovat askarruttaneet myöskin historiantutkijoita ja avanneet mielenkiintoisia näköaloja eri tieteiden ymmärtämiselle.

"Historia"- ja "Historiallinen"-sanoja viljelee yleinen kielenkäyttö sangen runsaasti. Henkilöt, teot, aatteet ja tapahtumat kuuluvat historiaan tai ovat historiallisia. Sanan käyttö ei kuitenkaan ole läheskään yksikäsitteistä. Toiselta puolen puhutaan "nykyajan historiasta", toiselta taas sanotaan: "tämä on jo nykyaikaa, tämä ei kuulu historiaan". Puhutaan historiantakaisesta ajasta sen perusteella, että siltä ei ole säilynyt kirjallisia lähteitä, ja sitten taas käsitellään eläinkunnan tai maapallon tai koko aurinkokunnan historiaa. On siis paikallaan ensin tarkastaa "historia"-sanon eri merkityksiä.

Tavallisesti erotetaan kaksi päämerkitystä: menneisyyden tapahtumat ja menneisyyden kuvaus. Jos teemme lisäksi eron menneisyyden tosiseikan ja historian tosiseikan välillä,¹ jolloin jälkimmäisellä tarkoitetaan niitä menneisyyden tosiseikkoja, joista meille lähteiden kautta on säilynyt tieto, saamme kolmannen merkityksen. Vastaavasti merkitsee sana "historiallinen" ensiksi menneisyyteen kuuluvaa, toiseksi "historiallisten tosiseikkojen" joukkoon kuuluvaa, kolmanneksi "historiallisesti merkitsevää", joka taas suurin piirtein lankeaa yhteen sen kanssa, mitä kirjoitettu historia käsittelee, sillä jokainen tutkija luonnollisesti ottaa käsittelyn alaiseksi sen, mikä hänen mielestään on historiassa merkityksellistä.

Eräs historianfilosofian ensimmäisiä tehtäviä on nyt määrätä sen menneisyyden ala, mitä historiatiede todellisuudessa tutkii ja mitä sen olisi tutkittava, toisin sanoen tehtävänä on itse tieteen objektin määrittäminen. On kylläkin kysymyksenalaista, voidaanko tätä tehtävää yleispätevällä tavalla ratkaista, sellaisella, joka tyydyttäisi kaikkia tutkijoita ja kaikkia aikoja. Tähän vaikuttavat monet syyt. Historiallakin on historiansa kuten kaikilla tieteillä ja se on kiinteästi riippuvainen kaikista ajan kulttuuri- ja poliittisistakin virtauksista, paljon kiinteämmin kuin luonnontieteet, joita aina on käsitelty

* Esitelmä Helsingin kaupunginkirjaston filosofiankerhossa 13.5.1943. Alaviitteet 1–6 sisältyivät esitelmään.

Käsilä oleva esitelmä kuvastaa tärkeää siirtymävaihetta nuoren Raili Kaupin ajattelussa. Vaikka hänen pääaineenaan oli vielä toistaiseksi yleinen historia, häntä vetivät eksaktien tieteiden suuntaan yhä vahvemmin sekä Eino Kailan filosofianluennot että Helsingin kaupunginkirjaston filosofiankerho, johon hän oli liittynyt helmikuussa 1942. Kerhon yhteydessä toimineiden matematiikan ja logistiikan opintopiirien kautta hän sai alkukoketuksen aineisiin, joiden merkitystä filosofian harjoittamisessa Kaila korosti luennoillaan. Vuoden 1943 päättyessä Kauppi luopui historian opinnoista ja keskittyi filosofiaan ja matematiikkaan.

"Historiatieteestä" valottaa myös toista kehitysvaihetta Kaupin ajattelijanuralla. Kailan tuolloin edustama looginen empirismi suhtautui kriittisesti historiaan ja muihin hengentieteisiin. Luonnontieteisiin verrattuna ne kykenivät vain heikosti sellaiseen lainmuodostukseen ja systemaattisuuteen, jota looginen empirismi piti tieteen tunnusmerkkinä. Kauppi halusi heikentää ehdotonta erottelua luonnon- ja hengentieteiden välillä. Sovittelevuus kuului hänen luonteeseensa, mutta tässä oli tilaisuus koetella harmonisoivan asenteen filosofista toimivuutta ja hedelmällisyyttä. Esitelmän työstäminen edellytti siten myös merkittävää kypsymistä filosofian taidossa.

Esitelmän tekke kiinnostavaksi sekin, että kirjoittaessaan vuosina 1946–47 filosofian laudaturtutkielmaa *Eräitä käsitteeseen historia liittyviä probleemoja* (hyv. 18.10.1947) Kauppi perusti kirjoituksensa paljolti alla olevassa esitelmässä hahmottelemiinsa ajatuskulkuihin.

¹ Renvall: Ajatus X.

teoreettisemmin. Nämä vaikuttavat jossakin määrin myös tutkimuskohteen määräämiseen. Siten ei antiikin aikana barbaarien historia kuulunut varsinaiseen historiaan. Vasta kristinuskon loi edellytykset jonkinlaisen maailmanhistorian kirjoittamiselle, mutta siihenkin kuului lähinnä se, mikä voitiin lukea Jumalan pelastustarkeitusten historiaan. Aasia on vasta viime aikoina astunut historian piiriin, eikä kukaan vielä ole yrittänyt kirjoittaa Afrikan neekerheimojen historiaa. Lisäksi jokaiselle tieteelle aukenee sitä laajempia tutkimusalueita, mitä pitemmälle ja syvemmälle se pääsee, ja se löytää odottamattomia yhteyksiä alueiden välillä, joita ennen on käsitelty eristettyinä. Todellisuutta ei mitenkään voi kristillisesti tasata eri tieteiden kesken. Karl Menger huomauttaakin, ettei yksityistieteillä voi olla mitään täsmällisesti määriteltävää ”ideaalista objektiä”. Tieteen nimi on hyödyllinen ja välttämätön lyhennys tietyllä ajassa muuttuvalle lausejoukolle, jonka yhdistää yhdeksi kokonaisuudeksi osaksi niissä käytetyt yhteiset sanat, osaksi eräät satunnaisuudet kuten esim. se, että joukko lauseita on peräisin samoilta henkilöiltä kuin toiset jo aikaisemmin k.o. tieteeseen kuuluneet lauseet.

Wilhelm Bauer² lausuu, että historia ei käsittele tapahtumia, jotka säännöllisesti palautuvat ja joiden toistumiseen nähdessä aika tulee vain mittana kysymykseen. Historiallisia ovat tapahtumat, jotka tapahtuvat suhteessa määrättyyn ajankohtaan ja paikkaan. Vuodenaikojen vaihtelu, maan kiertö auringon ympäri ja vuorovesi eivät siis kuulu historiaan. Maapallon geologinen kehitys tai eläinkunnan kehitys ovat tavallaan historiallisia, mutta varsinaisen historiatieteen tehtävänä on käsitellä niitä tapahtumia, joissa ihminen on osallisena. Lainatakseni Bernheimin määritelmää: Historia on tiede, joka tutkii ja esittää ihmisen sosiaalisena olentona suorittaman ajallisen ja paikallisen kehityksen tosiasioita psykofyysillisenä syysarjana.

Bauerin suorittama rajankäynti ei kuitenkaan ole jäännöksittä läpivietävissä. N.s. historiallinen tapahtuminen on eroittamattomasti kietoutunut myös luonnon jaksoittaiseen kiertokulkuun. Ei voi kirjoittaa esim. saksalaisten idässä käymän sotaretken historiaa ottamatta huomioon vuodenaikojen vaihtelua. Ihmishistoria on välttämättä osa n.s. historiallista luonnon tapahtumista. Sikäli kuin se esim. on riippuvaista nykyyhetken maantieteellisistä oloista on se yhteydessä geologisen kehityksen kanssa. Ja, mikä myös on hyvin tärkeää, näyttää siltä, ettei ihmisen käyttäytymistä ja toimintaa voi ymmärtää etsimättä vertauskohtia ja tutkimatta kehityksen suuntaa eläinkunnassa. Tällöin ihmisen historia liittyy osana kaiken elollisen kehityshistoriaan.

Jako toistuviin ja palautumattomiin ilmiöihin ei myöskään ole absoluuttinen. Useat ilmiöt palautuvat samanlaisina vain ihmisen lyhytaikaisen elämän kannalta katsoen. Jos niissä esiintyy epäsäännöllisyyksiä, saattavat nämä tietysti kuulua historiaan, kuten esim. suuret pakkastalvet. Auringon ja maan synty ja kuolema eivät merkitse mitään käytännölliselle historian tutkimukselle, mutta niiden avulla voi selvittää koko elämän olemassaolon edellytykset ja näyttää siten historian laajemman kokonaisuuden kannalta katsoen. Tässä yhteydessä tärkeämpää on kuitenkin se, että ne osoittavat myös n.s. luonnontieteiden alaan kuuluvien ilmiöiden olevan historiallisesti käsiteltävissä.

Jos otamme lähtökohdaksi, kuten käytännössä tehdään, että historian tutkimuskohteena on ihminen ja hänen kehityksensä ja toimintaansa suhteellisen välittömästi vaikuttavat tekijät, kohtaamme jälleen kysymyksen: mikä kuuluu historiaan? mutta toisessa mielessä. On muistettava ”historia”-sanana monimerkisyys. Periaatteessa on sanottava, että kaikki ihmiseen liittyvä menneisyyden tapahtuminen kuuluu historiaan merkityksessä ”tutkimuksen objekti”, mutta kirjoitettu historia ei suinkaan voi kaikkea esittää. Jo lähteet, joiden säilyminen on suuressa määrin sattuman määräämää, pakoittavat tutkijaa rajoittumaan. ”Historian tosiseikat” ovat vain pieni mur-

² Bauer: Einführung in das Studium der Geschichte.

to-osa menneisyyden tosiseikkojen määrättömästä paljoudesta. Jo tästä johtuu, ettei kirjoitettu historia missään tapauksessa voi olla menneisyyden tapahtumisen isomorfin kuvaus. Historian kirjoitusta voisi verrata käyrän piirtämiseen annettujen pisteiden kautta. Sikäli kuin uusia pisteitä määrätään, saadaan käyrä yhä tarkemmaksi, voipa sen muotokin muuttua. Toinen seikka, joka rajoittaa ”kaiken” esittämistä, on se, että tapahtumista voidaan katsella rajattoman monilta eri näkökannoilta ja sillä on lukemattomia eri puolia, joita kaikkia on mahdoton yhdellä kertaa esittää. Historiansitykset tulevat siten pakosta yksipuolisiksi. Tämä ei kuitenkaan suinkaan merkitse rajoittamattoman subjektiivisuuden tunnustamista. Yritämme havainnollistaa asiain tilaa eräällä mallilla.

Taloudellisen elämän, taiteen y.m. aloilla puhutaan nousu- ja laskukausista, jotka voidaan ajatella esitetyiksi koordinaatistoon piirretyillä graafisilla käyrillä. Voimme nyt ajatella koordinaatistoa avaruudessa, jossa on rajoittamaton määrä ulottuvuuksia. Koordinaatistossa on ensinnäkin kolme avaruusakselia ja aika-akseli sekä lisäksi tarpeellinen määrä muita akseleita, joita nimitetään ominaisuuksien nimillä, kuten taloudellisesti edullinen, mystillis-uskonnollinen, kiihkokansallinen. Useimmissa tapauksissa on aksleilla sekä positiivinen että negatiivinen suunta. Tähän koordinaatistoon merkitään historian tapahtumat, joilla tässä tarkoitamme ihmisyyksilön reaktioita eri ärsykeisiin. Ihmisen toiminnallehan juuri viime kädessä annamme ylläesitetyn kaltaisia ominaisuuksia. Yhdistämme sitten paikallisesti läheiset pisteet yhtenäisillä käyrillä. Tässä siis noudatetaan tai jatketaan silmän hahmotustoimintaa. Silmähän pyrkii, mikäli mahdollista, yhdistämään läheiset, mutta erilliset pisteet mahdollisimman yksinkertaiseen kuvioon. Näin saadaan ensin yksilön elämää esittävät avaruuskäyrät. Näistä taas hahmottavat läheisyyden, yhdenmuotoisuuden, ja jatkuvuuden y.m. nojalla moniulottuwait avaruuskappalet, jotka esittävät määrätyn paikkakunnan, ajatussuunnan, henkisen liikkeen t.m.s. kehitystä.

Tämä olisi yleishistoriallinen esitys. Voimme nyt ajatella, että tarpeellinen määrä koordinaattiakseleita eroitetaan erityiseksi avaruudeksi, joka vastaa määrättyä elämänalaa, sanokaamme vaikkapa maalaustaidetta tai politiikkaa. Tähän projisoidaan täydellisen koordinaatiston käyrät samoin kuin avaruuskäyrä voidaan projisoida tasoon. Projektiokäyräin piirissä tapahtuvan hahmotuksen avulla saadaan esitys esim. yksityisen maalarin tai maalausoulun kehityksestä. Kombinoimalla eri tavoin koordinaattiakseleita saamme erilaisia projektioita, jotka esittävät talous-, yhteiskunta-, laki-, sota-historiaa tai minkä eri elämänalan historiaa hyvänsä, tai yleensä kokonaistapahtumista katsottuna eri näkökannoilta. Voimmepa ajatella projektion projektioita toisessa ”tassossa”, jolloin näkisimme esim. sen, miltä jokin menneisyyden katsomustapa näyttää vastaavasta nykyajan näkökulmasta katsoen.

Tällä on siis koetettu havainnollistaa sitä tosiseikkaa, että historian kokonaistapahtuminen voidaan esittää sen eri puolten yhtenäisenä, aukottomana historiana, ja että sama tapahtuma eri puolilta katsoen voi näyttäytyä hyvinkin erilaisena.

Palaaamme sitten vielä erääseen historian alan rajoittamisyritykseen. Sanotaan, että historia tutkii ”sielullista”. Sielullisen voi tietysti käsittää niin, että sillä tarkoitetaan juuri sitä, mikä erottaa ihmisen eläimestä. Silloin tietysti on jossakin määrin totta, että sielullisen kehityksen tutkiminen kuuluu historian tehtävään. Mutta tavallisesti sielullinen on tällöin käsitetty toisin. Historiallisen tapahtumisen ”ainolaatuisuus” ja ”palautumattomuus” on kytketty sielullisen käsitteeseen siten, että edellytetään laadullisesti erilaisia sieluja, joiden tutkiminen niiden omalaatuisuudessa ja yksilöllisyydessä on historian ja yleensä hengentieteiden tehtävä. Tämä moninaisuus ei

suinkaan merkitse sitä, ettei voisi olla yleisiä, kaikille sieluille päteviä lakeja. Simmel³ huomauttaa, että epäilemättä samat sielullisten tapahtumien lainalaisuudet ovat päteviä Nerolle ja Lutherille, Jeesukselle ja Bismarckille, mutta lait edellyttävät ”ainetta”, jossa ne toteutuvat, ja tämä on juuri jokaisessa tapauksessa omalaatuinen sielullinen. Tällainen ajattelu on luonnollisesti metafysiikkaa. Samoin kuin meillä ei fysiikassa ole mitään oikeutta edellyttää ainetta, joka vasta tekisi mahdolliseksi fysiikan lakien ”toteutumisen” – nykyajan tutkimushan on lopullisesti poistanut fysikaalisesta todellisuudesta kaiken esineellisen – samoin ei meillä ole vähintäkään oikeutta edellyttää substanssiaalista sielua.

Ainoa, mikä meille on ”annettuna” ja mille meidän on pakko maailmankuvamme rakentaa, on elämyksemme ja kokemuksemme. Ja ainoa sielullinen, josta voisi sanoa, että se omalaatuisuudessaan on meille välittömästi annettua, on oma ”sielumme”, sekin vain sikäli kuin sielullisella ei tarkoiteta muuta kuin elämyksiä. Saatamme kyllä välittömästi kokea jonkin havaitsemamme vieraan ilmiön sielullisena, mutta tämä n.s. ϕ -vierassieluinen on omaan elämykseemme liittyvä kompleksikvaliteetti, jonka avulla emme voi saada mitään tietoa k.o. vieraan sielunelämän ehdottomasta omalaatuisuudesta. Tämän kuilun ylitse on yritetty rakentaa siltoja eläytymisen, analogiapäätelmän ja ”ymmärtämisen” avulla. Tuntuu kuitenkin paradoksaaliselta, että joku, edellytettään jokaisen sielun ehdottoman ainoalaatuisuuden, haluaa yrittääkään päästä eläytymään toisen ihmisen sielunelämää. Hänellähän ei voi olla siitä mitään välitöntä tietoa ja hän voi päätellä siitä jotakin vain analogiain avulla ottaen lähtökohdaksi omat sielulliset elämyksensä, jotka edellytyksen mukaan olivat tutkittavasta laadullisesti täysin eroavia. Joka tapauksessa on analogiapäätelmätkin rakennettava toiselta puolen tutkitavan yksilön havaitun käyttäytymisen pohjalle. Jos edellytämme sielujen elämyksellisen samanlaatuisuuden, voimme tietysti päätellä jotakin, mutta tämä edellytys kuten edellinenkin on metafysiikkaa. Kokemukseen nähden ei seuraa mitään siitä, millaiseksi laadullisesti tai elämyksellisesti oletamme toisen ihmisen sielunelämän. Tietomme siitä rajoittuu yksinomaan hänen havaittuun käyttäytymiseensä ja siitä löydettyihin lainalaisuuksiin. Historian kohdalla tekee asian vielä vaikeammaksi se, että meidän on suureksi osaksi konstruoitava myös tutkittavan käyttäytyminen vaillinaisesti ja satumanvaraisesti säilyneiden lähteiden perusteella.

Sielullisen käsitteleminen historian objektina johtaa siis kohta metoodisiin kysymyksiin, joiden alalla on yleensä tahdottu nähdä ratkaiseva ero hengen- ja luonnon-tieteiden välillä.

Luonnon- ja hengentieteiden välisen eron määrittelemisessä on esiintynyt kaksi pääsuuntaa, n.s. hengentieteellinen eli elämänfilosoofinen suunta ja uskantilainen koulukunta. Edellisen alkuunpanija oli Wilhelm Dilthey, jälkimmäisen tunnetuimpia nimiä ovat Windelband ja Rickert. Hengentieteellinen suunta lähtee edellytyksestä, että luonnon- ja hengentieteiden objektien välillä vallitsee eroavaisuus, että jälkimmäisten tutkimuskohteena on ”luonnosta” eroava henkinen elämä. Kysymyksessä on siis vielä ahtaampi käsite kuin äsken käsitelty ”sielullinen”. Diltheyn määritelmän mukaan ovat hengentieteitä ensinnäkin ne tieteet, jotka käsittelevät ihmisen korkeampaa henkistä olemassaoloa, toiseksi ne, jotka tutkivat yksilön henkistä elämää määrättyissä, historiallisesti kehittyneissä yhteisö- ja yhteiskuntamuodoissa. Edelliseen ryhmään kuuluisivat siis uskontotiede, estetiikka ja etiikka j.n.e., jälkimmäiseen m.m. historia, sosiologia, kansantalous ja oikeustiede. Tästä määritelmästä ja siihen liittyvästä ajattelusta voi sanoa, että se on jollakin tavoin aristokraattista. Se edellyttää henkisen elämän piiriin kuuluvan tapahtumisen ainakin suhteellisen itsenäisyyden ”alempaan” luonnon-

³ Simmel: Probleme der Geschichtsphilosophie.

tapahtumiseen nähden. Ajattelimme mitä hyvänsä n.s. hengentieteistä, huomaamme, kuinka mainittu määritelmä tyypistää sitä. Esim. historiassa sen ulkopuolelle tai ainakin pahasti syrjään jäävät sellaiset tekijät kuin luonnon suoma maantieteelliset ja taloudelliset edellytykset, maaperä, ilmasto, rotu y.m. biologiset tekijät j.n.e., joiden merkityksen varsinainen historiantutkimus on osoittanut.

Objektien eroavaisuuteen perustuva metodinen ero sisältyy käsittepariin ”versehen” ja ”erklären”, ymmärtää ja kausaalisesti selittää. On kuvaavaa, että näiden metodien edellytykset johdetaan erilaisista suhtautumistavoista objektiin ja että eroiteltu sikäli tulee riippumaan subjektiivisesta tekijästä. Luonnontieteellinen tutkimus edellyttää, että subjekti katkaisee kaiken elämysyhteyden tutkimuksensa kohteeseen ja ottaa siitä huomioon vain sen, mikä on tarkoin määriteltävissä ja mitattavissa. Ymmärtäminen puolestaan edellyttää jonkinlaista elämysyhteyttä objektin kanssa. Subjekti tulee jollakin epämääräisellä tavalla osalliseksi objektin henkisestä maailmasta. Spranger on lausunut tämän siten, että se, ”mikä ymmärtämisessä käsitetään, on eräs kolmas, subjektin ja objektin yhteensulautuma, kahden elämäkuvan synteesi, ja juuri tähän omistamiseen perustuu osanotto aikaisempaan ja vieraaseen hengenlaatuun, joka luo siltoja ajan ja paikan yli”. Tästä ilmenee, että ymmärtämisen kautta saatu tieto välttämättä on subjektista ja hänen hankkimastaan maailmankuvasta riippuvainen ja tulee eri yksilöille olemaan erilainen. Ajattelutavan aristokraattisuus tulee näkyviin siitä, että kielletään mahdollisuus ymmärtää mitään muuta kuin henkistä elämää. ”Kristalli, kukka, eläin ovat kokonaisuuksia, mutta niillä ei ole mitään mieltä.” ”Mielellä merkitsee yhteyttä henkisessä kokonaisuudessa, ideassa.”

Pitemmälle on professori Eino Kaila⁴ mennyt ymmärtämisen käsitteen analyysissa. Hänen määritelmänsä mukaan merkitsee ymmärtäminen samaa kuin jonkin käsittäminen mielekkääksi. Mielekkästä on taas jonkin kokonaisuuden piirissä se, mikä tyydyttää tämän kokonaisuuden tarpeita. N.s. henkinen ymmärtäminen on vain tämän yleisen ymmärtämisen erikoistapaus. Ymmärtämisen kohteena on silloin tutkittavan tietoinen tarkoituminen. Ja itse ymmärtäminen ei ole mikään kausaalisen selittämisen vastakohta, vaan päinvastoin eräs sen erikoistapaus. Pyrkinessämme ymmärtämään jotakin elävää olentoa tahdomme selvittää sen käyttäytymistä määräävät tarpeet, sen sielulliset voimat ja näiden vaikutuslait. Mutta nämä voimat ovat tosiasiaa sen elämäntapahtumisen ja toiminnan syitä ja ymmärtäminen muuttuu täten kausaalliseksi selittämiseksi.

Mielekkäällä, tarpeiden määräämällä toiminnalla on aina määrätty suunta, se pyrkii kohti määrättyä lopputilaa. Tällä lopputilalla on yksilön kannalta määrätty arvo. Arvofunktio $W = f(x, \alpha, \beta, y) = +$. Hengentieteelliset ajattelijat sanoisivat, että ymmärtäminen merkitsee erään arvon tunnustamista. Ja koska k.o. arvon ei tarvitse olla arvo tutkijan kannalta vaan kussakin tapauksessa tarkastetun yksilön, edellyttää sen tunnustaminen eläytymistä. Funktionaaliselta kannalta katsoen ei eläytyminen tässä ainakaan teoriassa ole välttämätöntä. Sillä jos tunnemme kaikkien arvofunktion argumenttien arvot ja näiden suhteissa esiintyvät lainalaisuudet, voimme niiden avulla johtaa itse funktion arvon.

Näin on laita riippumatta omista arostuksistamme, jotka muuten vaikuttavat vahvasti käsitykseemme historiallisesta tapahtumisesta. Ranskalainen, jolla on tarve nähdä oman kansansa historiassa mahdollisimman paljon suurenmoista, koska se kohottaa hänen kansallista itsetuntoaan, pitää Kaarle Suurta ranskalaisena hallitsijana, kun taas sama hallitsija saksalaisen kannalta katsottuna on saksalainen. Tässä tulee näkyviin se paradoksaalinen tosiseikka, että samat historian tosiseikat – kuten yleensä

⁴ Kaila: Persoonallisuus.

hengentieteiden – eri paikoissa ja eri aikoina ovat erilaisia, kun taas luonnontieteellisiin tosiseikkoihin nähdén on yhdenmukaista, havaitsi ne millä paikalla ja minä aikana hyvänsä, tietysti kulloinkin vaikuttavat häiriötekijät lukuunottaen. Mutta voimme varsin hyvin ajatella, että sekä saksalainen että ranskalainen toteavat, että määrättyllä Kaarle Suuren toiminnalla on eräs päämäärä, [että he] määräävät kaikki kysymyksessä olevan arvofunktion argumentit ja käsittävät toiminnan samalla tavoin mielekkääksi, t.s. ymmärtävät sen samalla subjektista riippumattomalla tavalla.

Käytännössä tähän on tietysti ainakin toistaiseksi mahdoton päästä. Emme suinkaan aina tunne asianomaisen arvofunktion argumentteja, emme myöskään niitä psykologisia lakeja, jotka ovat välttämättömiä funktion arvoa määrittäessä.

Ymmärtämiselle läheistä sukua on teleologinen selittämistapa, jota myöskin on pidetty ominaisena hengentieteille vastakohtana kausaaliselle selittämiseen. Haering⁵ esim. esittää ainoana ajateltavissa olevina käsittämisen- ja selittämistapoina kausaalis-lainmukaisen ja dynaamis-teleologisen selitystavan. Näihin hän haluaa palauttaa kaikki metodiset vastakohtat, mitä luonnon- ja hengentieteiden välillä on esitetty olevan. Tapahtuma voidaan selittää vain osoittamalla se yleisen lain erikoistapaukseksi, kuten luonnontieteet tekevät, tai sitten erään kokonaisuuden jäseneksi. Tällaiset kokonaisuudet voivat olla joko suksessiivisiä tai simultaanisia. Edellisiin kuuluvat n.s. kehityskulut, yhtenäiset tapahtumasarjat, joita voidaan käsitellä kokonaisuuksina, jälkimmäisiin organismit ja mekanismit sekä n.s. ylyksilölliset kokonaisuudet, erilaiset yhteisöt, valtio, koulukunta j.n.e. Eroittelu on jossakin määrin epätasallinen, sillä jokaisen simultaanisen kokonaisuuden kehitys on suksessiivinen kokonaisuus ja jälkimmäisestä voi aina ajatella ”poikkileikkausta” jollakin hetkellä, jonka myös täytyy olla jonkinlainen kokonaisuus, eikä näitä suinkaan aina voi pitää jyrkästi erillään. Tapahtuma on siis Haeringin mukaan ymmärrettävä sikäli kuin se on eräs kehityksen aste, fysiologinen kompleksi sikäli kuin se on erään organismin jäsen, valtiomiehen toiminta sikäli kuin se liittyy osana valtion kokonaisuuteen j.n.e. Mutta tämä ei vielä riitä. Lopullisesti ja varsinaisesti tekee asian tai tapahtuman ymmärrettäväksi teleologisuus, se, että sen voidaan käsittää ilmaisevan kokonaisuuden tarkoituksia ja pyrkimyksiä, jotka ovat analogisia omien tarkoitustemme kanssa. Ymmärrettävää on lopulta vain tarkoitus-välikappale-suhde.

Sikäli kuin tämä koskee n.s. ylyksilöllisiä kokonaisuuksia, on ajatteluun ilmeisesti sekaantunut antropomorfismia, jonka esiintymistä tieteellisessä ajattelussa ei millään tavoin voi perustella. Teleologinen selittäminen pyrkii ylyksilöllisten kokonaisuuksien ymmärtämiseen samassa mielessä kuin vierasta ihmisyyttä voi ymmärtää, niissä vaikuttavien tarkoitusten ja voimien selvittämiseen. Sikäli kuin näiden kokonaisuuksien piirissä esiintyvien ilmiöiden perusteella voidaan edellyttää tällaisten voimien olemassaolo, palautuu niiden tutkiminen ja siis teleologinen selitystapa kausaaliselle selittämiseen aivan samalla tavoin kuin yleinen ymmärtäminenkin. Sitä ei siis suinkaan voi esittää tämän vastakohtana. Mutta on ilmeistä, että kokonaisuuksien puitteissa esiintyy toimintaa, jota ei millään luonteella tavalla voi selittää lähtien kokonaisuuden tarpeista ja tarkoituksista – ajateltakoon esim. Puolassa ennen sen jakoa vallinnutta laillistettua anarkiaa. Silloin on selittämisen lähde yksilöiden tarpeista ja pyrkimyksistä ja joukkopsykologian lainalaisuuksista. Ylyksilöllisten kokonaisuuksien käyttäminen selityksperusteina on asioiden epäoikeutetun liiallisen yksinkertaistamista.

Toiselta pohjalta lähtevät Windelband ja Rickert⁶ määrittelemään luonnon- ja

⁵ Haering: *Geschichtsphilosophie*.

⁶ Windelband: *Naturwissenschaft und Geschichtswissenschaft*. Rickert: *Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*.

hengentieteiden eroa. Rickert arvostelee ankarasti kokemusmaailman kahtiajakoa eri tieteiden objekteihin ja huomauttaa, että varsinainen metoodinen ero on liiaksikin jäänyt syrjään asiallisen rinnalla. Molemmat tieteenlajit käsittelevät samaa todellisuutta, jokaista ilmiötä voidaan tarkastella sekä historiallisesti että luonnontieteellisesti. Luonnontiede pyrkii löytämään yleiset lait, joiden erikoistapauksia sen käsittelemät yksityisilmiöt ovat ja joiden avulla kokemuksen rajatonta moninaisuutta voidaan hallita. Historiallinen kuvaus sitä vastoin tahtoo esittää todellisuutta sen täydessä yksilöllisyydessä ja havainnollisuudessa. Sen vuoksi historialliset tieteet ovat todellisuusteiteitä vastakohtana lakitieteille.

Rickert myöntää kohta, että kun tällainen kanta omaksutaan, on mahdotonta käytännössä suorittaa tarkkaa rajankäyntiä luonnontieteiden ja historiallisten tieteiden välillä. Hän käyttää m.m. seuraavaa esimerkkiä: Valon historia ei suinkaan olisi ristiriitainen käsite, vaikka valon tutkiminen yleensä luetaan luonnontieteiden alaan. Voimme esittää lukuisia sitä koskevia ”historiallisia” kysymyksiä: onko valoa aina ollut? kuinka paljon sitä maailmankaikkeudessa on ja millä tavoin se on jakautunut eri paikkoihin? j.n.e. Geologia sisältää tavattoman paljon historiallisia aineksia, samoin suuremmassa tai pienemmässä määrin muutkin luonnontieteet teoreettista fysiikkaa ehkä lukuunottamatta. Kun siis Rickert sanoo, että historia luonnontieteenä on *contradictio in adjecto*, on tätä väitettä arvosteltaessa otettava huomioon, että historia-sanaa on siinä käytetty Rickertin omassa merkityksessä, jolloin se on suorastaan määritelty vastakohtana luonnontieteille. K.o. väite on siis analyttinen lause eikä sano mitään todellisuudessa viljellystä historiatieteestä ennen kuin on osoitettu, että sen tutkimustapa täysin vastaa Rickertin historiallista metodia. Ja koska Rickert itse myöntää, että luonnontieteisiin sisältyy historiallisia aineksia, ei ole mitään syytä ilman muuta olettaa, ettei myös historiatieteeseen sisältyisi luonnontieteellisiä aineksia. Nähtävästi Rickert ajattelee, että historia puhtaasti historiallisena tieteenä vastaisi toista äärimmäisyyttä, teoreettista fysiikkaa, joka on puhdas lakitiede. Nyt kun väitetään historiallisen käsitteenmuodostuksen tavoittelevan yksilöllistä ja yksityistä, esittää Rickert itse kysymyksen, eikä käsite, jolla olisi individuaalinen sisältö, sinänsä olisi ristiriitainen. Täytyyhän historiatieteen joka tapauksessa käyttää sanoja, joilla on yleinen merkitys. Tähän hän itse vastaa, että kielen käyttämät yleiset sanat ovat vain välttämätön kiertotie, jota täytyy käyttää myös yksityisen ja yksilöllisen esittämisessä.

Loogilliselta kannalta emme voikaan esittää vastaväitteitä. Voimme ajatella, että yksilöllisellä tarkoittaisimme useiden luokkien loogillista tuloa, joka käsittäisi vain yhden elementin. Tähän suuntaan Rickert itse nähtävästi ajattelee. Ja ellei tämä riitä, voimme aina myös nimittää luokan, jolla on yksi ainoa elementti. Marathonin taistelu esim. olisi taisteluiden – siis eräiden inhimillisten massareaktioiden – luokan ja Marathonin kentällä sattuneiden tapahtumien luokan tulo. Lisäksi sillä on tavaton joukko muita määreitä, jotka eroittavat sen kaikista muista taisteluista ja myös samalla paikalla mahdollisesti joskus tulevaisuudessa suoritettavasta taistelusta. Siinä mielessä se on siis yksilöllinen, ainoalaatuinen, palautumaton tapahtuma.

Tästä huolimatta ovat Rickertin yksilölliset käsitteet yleisiä vastakohtana yksityiselle. On huomattava, että ”yksityinen” on suhteellinen käsite, ε -relaation etujäsen on aina yksityinen suhteessaan astetta yleisempään takajäseneseen. Yksityisiä sanan ankarassa mielessä ovat lopulta vain yksityiset elämyksemme. Jos ajattelemme sellaista käsitettä kuin esim. ”Sokrates”, on ainoastaan jokainen Sokrateesta saatu välitön havainto yksityinen, mutta jo ”Sokrates määrättyllä hetkellä” on suhteellisesti yleinen ja vielä astetta yleisempi on kokonaiskäsite ”Sokrates”. Tämä ei ole muodostettu kuten luonnontieteen käsitteet siten, että se sisältäisi vain sen, mikä Sokrateelle kaikilla eri

hetkillä on yhteistä, vaan se on jonkinlainen hahmo tai struktuuri. Vastaavanlaisia yksilöllisiä struktuureja tai hahmoja ovat sellaiset vielä yleisemmät käsitteet kuin Marathonin taistelu tai kolmikymmenvuotinen sota. Todellisuudessa historiallisten käsitteiden muodostaminen ei luonnollisesti tapahdu itse asioista vaan lähteistä saatujen havaintojen pohjalla ja niistä puuttuu siis melko täydellisesti kaikki varsinaisesti havainnolliset ainekset.

Tarkastakaamme sitten, miten Rickert määrittelee yksilöllisen. Yksilölle on ominaista ainoalaatuisuus ja yhteys moninaisuudessa, jakamattomuus – se on tosiaan Individuum. Yksilöllisiä tässä mielessä eivät ole ainoastaan ihmiset. Kaikki, mitä todellisuudessa koemme, on yksilöllistä. Rickert itse valaisee määritelmäänsä ottamalla esimerkiksi hiilipalasan ja maailmankuulun Koh-i-noor-timantin. On epäilemätöntä, että hiilipalanen on aivan yhtä ainoalaatuinen kuin timantti – emme voi ajatella löytävämmä joka suhteessa täysin samanlaista hiilenpalaa – mutta jos joku rikkoo sen, on asia meille yhdentekevä. Timantti taas on juuri kokonaisuutena korvaamaton ja siten toisessakin mielessä ”ainoalaatuinen”. Sillä on jokin ominaisuus, joka tekee sen meille arvokkaaksi. Logistisesti siitä voisi puhua käyttämällä deskriptioita: $(\lambda x)(\phi x)$, jolloin arvofunktio $W(x, \alpha, \phi, y) = \pm$, jolloin α merkitsee sitä subjektin x :n ominaisuutta, joka tekee y :n hänen silmissään joko arvokkaaksi tai epäarvokkaaksi.

Jotta tässäkin, kysymyksen ollessa arvoista, säilyisi tieteellinen objektiivisuus, määrittelee Rickert historialliset yksilöt siten, että ne ovat yksilöitä, jotka voidaan asettaa suhteeseen yleisten, t.s. yleisesti hyväksyttyjen arvojen kanssa. Vastaavalla tavalla vaikuttavat yleiset arvot yksilöllisen käsitteen muodostamisessa, ne määräävät, mitä käsitteeseen tosiseikkojen moninaisuudesta on sisällyttävä. Windelbandilla on esimerkki: Voidaan asiakirjallisesti todistaa, että Goethe 1780 antoi valmistaa itselleen ovikellon ja avaimen sekä helmikuun 22 päivänä kirjelaatikon, mutta nämä eivät ole historiallisia tosiasioita. Tällaista käsitteenmuodostusta Rickert nimittää teleologiseksi. Tämä tarkoittaa siis ainoastaan sellaista käsitteenmuodostusta, joka ottaa objektissa huomioon vain sen, mikä voidaan asettaa suhteeseen yleisesti hyväksyttyjen arvojen kanssa, eikä sana ole missään yhteydessä teleologisen selittämistavan kanssa. Suhteuttaminen yleiseen arvoon on historiallisessa käsitteenmuodostuksessa loogillisesti samassa asemassa kuin luonnontieteissä yksityistapauksen asettaminen yleisen lain alaiseksi. Sen avulla saadaan esityksen loogillinen runko. Mutta tähän liittyy Rickertin mukaan kaksi loogillisesti laskematonta ainesta: lähteiden säilymisen ja löytymisen satunnaisuus, joka rajoittaa materiaalia, ja se, että historian pyrkimys yksilölliseen ja havainnolliseen ylittää mainitun rajan. Runkoa täydennetään tosiasioilla, ei enää niihin liittyvien yleisten arvojen vuoksi vaan suuremman havainnollisuuden saavuttamiseksi. Tälläkin pyrkimyksellä on kuitenkin rajansa, nim. se, ettei sitä, mikä on kaikille yhteistä, esitetä.

On epäilemätöntä, että historian tutkimus käytännössä noudattaa Rickertin esittämiä suuntaviivoja. Ottamalla huomioon eräät arvot, jotka ainakin määrätyn ryhmän keskuudessa ovat yleisesti tunnustettuja, se esittää erään projektion historiallisesta tapahtumisesta. Nykyään esim. historian tutkimus etupäässä ottaa huomioon sen, mikä voidaan asettaa suhteeseen oman kansakunnan tunnustamien arvojen kanssa. Mutta se, miten tämä ”runko” täydennetään, ei suinkaan vakavasti tieteellisessä työssä riipu yksinomaan eikä edes ensi sijassa pyrkimyksestä havainnollisuuteen vaan pyrkimyksestä kokonaisuuden esittämiseen syysarjoina, ja tämä edellyttää ehdottomasti lakien tuntemista.

Tämä merkitsee kuitenkin, että historian tutkimus tunnustaa vallitsevaksi sen arvon, jota myös kaikki luonnontiede tavoittelee, nim. muuttumattoman, samana toistuvan, invarianttisen. Havainnollisuus-näkökohtaa silmälläpidettäessä on se, mitä

esitettäväksi valitaan, paljon vaihtelevampaa ja paljon suuremmassa määrin mielival-
lan asia kuin se, mikä otetaan esitettäväksi katsottaessa asiaa yhtenäisten syysarjojen
kannalta.

Rickert kieltää historiallisten lakien olemassaolon koska itse lakikäsite kuuluu jo
luonnontieteisiin. Historiallinen tapahtuminen saattaa kuitenkin olla lakien alaista,
sehän ilmenee jo siitä, että sama tapahtuminen voidaan tehdä luonnontieteellisen, la-
keja etsivän tarkastelun kohteeksi. Se voi myös olla kausaalista, voimme puhua syistä
ja seurauksista historiassa. Rickert eroittaa toisistaan yleisen kausaaliprinsiipin, jonka
mukaan jokaisella tapahtumalla on syynsä, yksityisen, historiallisen kausaalisuhteen
ja kausaalilain joka on yleistys näistä yksityisistä kausaalisuhteista. Historian tehtävä-
nä on tutkia näitä yksityisiä, ”individuaalisia” kausaalisuhteita.

Nyt on huomattava, ettei syy-käsitteellä ole mitään mieltä, ellei sillä tarkoiteta ta-
pauhtuman välttämättömiä ja riittäviä edellytyksiä kuten luonnontieteissä. Mutta tämä
edellyttää perinpohjaista induktiivista analyysia lakien löytämiseksi, joiden avulla voi-
daan määrätä, mikä tapahtumaa edeltäneistä seikoista on sen syy, t.s. mitkä sen edelly-
tyksistä ovat välttämättömät ja riittävät tapahtuman aiheuttamiseksi. Emme voi mie-
lekkäästi puhua kausaalisuhteesta, ellei meillä ole kausaalilakeja.

Jos luonnontieteet muodostavat relaatiojärjestelmän, johon kuuluvat havaittavien
fyysillisten relaatioiden luokat, niiden luokkien luokat j.n.e., kuuluu historiallisille tie-
teille Rickertin mukaan vain relaatiojärjestelmän alakerros, fyysillisen todellisuuden
yksityiset relaatiot. Nämä ovat kuitenkin rajattoman moninaisia ja monenlaisia ja ku-
kin fyysillinen kappale on ainakin jonkinlaisessa suhteessa kaikkiin muihin. Riippuen
siitä, mitkä suhteet otetaan huomioon, tulee esitys k.o. todellisuudesta aina erilaisek-
si. Jos tällöin noudatetaan periaatetta, että esitettävät asiat ja suhteet valitaan vaikka
kuinkakin yleisten arvojen perusteella tai subjektiivista havainnollisuus-näkökohtaa
silmälläpitäen, tulevat ”yksilöllisten” käsitteiden muodostamisessa loppujen lopuksi
määräämään toiselta puolen subjektin sielullinen dynamiikka, etup. hänen sosiaaliset
ja ”henkiset” tarpeensa, toiselta puolen hahmotuslait. Tällainen esitys on suhteellisen
suuressa määrin subjektiivinen ja epäinvariantti. Yleispätevämpi esitys saadaan otta-
malla huomioon mahdollisimman invarianttiset suhteet, ennen kaikkea syy-vaikutus-
suhteet sanan ankarassa mielessä, jolloin niiden käyttämiselle on välttämättömänä edel-
lytyksenä yleisten lakien tunteminen. Sanottu ei tietysti koske sellaista esitystä, jonka
tarkoituksena on vain materiaalin antaminen varsinaiselle tutkimukselle.

Rickertiläinen käsitteenmuodostus johtaa välttämättä tavattomiin vaikeuksiin
milloin tulee kysymyksen historiallisten lakien etsiminen ja esittäminen. Jos meillä
on kaksi ilmiötä, joilla on sama yleishahmo, jotka voidaan asettaa suhteeseen saman
yleisen arvon kanssa ja joita nimitetään samalla nimellä, ei suinkaan ole sanottu, että
ne ominaisuuksiensa puolesta olisivat siinä määrin samanlaisia, että niitä voi käsitellä
samoina. Ajatelkaamme esim. sellaisia käsitteitä kuin kansakunta tai tasavalta. Jos A_1
ja A_2 ovat tällaisia samalla nimellä nimitettyjä ja eräiden ominaisuuksiensa puolesta
samaan luokkaan luettavia kokonaisuuksia, ei siitä, että A_1 :sta seuraa B vielä voi eri-
koisella todennäköisyydellä päätellä, että myös A_2 :sta seuraisi B. Probleema on ana-
loginen sen luonnontieteen kausaalisessa induktiössä esiintyvän probleeman kanssa,
ettemme analysoidessamme havainnonteon aikana vallinneita olosuhteita koskaan
voi olla varmoja siitä, ettei niihin sisälly jokin toistaiseksi konstanttina pysynyt teki-
jä, jonka vaihtelu kuitenkin saattaa vaikuttaa kokeen tulokseen. Historian ollessa ky-
symyksessä käsitteenmuodostus on vain tavattoman paljon alkeellisempaa ja ajattelu
liikkuu vasta hyvin pinnalla. Mainittu seikka joka tapauksessa on luultavasti vaikut-
tanut siihen skeptillisyyteen, millä varsinaiset historiantutkijat ovat suhtautuneet his-

toriallisten lakien mahdollisuuteen.

Windelbandin ja Rickertin historianfilosofia tuntuu siten yritykseltä perustella historiatutkimuksessa käytetty menettelytapa ja siten laillistaa myös sen seuraukset, jotka eivät suinkaan ole tieteessä suotavia.

Toinen kysymys on sitten, missä määrin historialla on omia, vain sille ominaisia lakeja. Yliyksilöllisiä kokonaisuuksia koskevat n.s. historialliset lait, jotka pyrkivät jakamaan kokonaiskehityksen säännöllisiin, eri aikoina ja eri paikoissa samanlaisina toistuviin kehitysvaiheisiin ovat kerran toisensa jälkeen osoittautuneet sekä rajoiltaan epätarkoiksi että muuten tosiasioita vastaamattomiksi. Inhimillistä yhteiskuntaa koskevat lait yleensä tahtoi taas sosiologia omistaa itselleen, eikä ole epäilystäkään siitä, että valtaosa historian tarvitsemista laeista lopulta palautuu psykologian lainalaisuuksiin. Voisi ajatella Rickertin väitteen toistuvan muodossa: historialla ei ole mitään ”omia” lakeja ja se on siis siinä mielessä lakitieteiden vastakohta. Kuitenkaan ei voi hyväksyä väitettä, että historiatutkimus toimisi täysin yleisiä lakeja huomioonottamatta.

Vastaava pitää paikkansa fysikaalis-kemiallisiin lakeihin nähden, joihin historian tapahtumien lainalaisuus on ainakin periaatteessa tahdottu palauttaa. Jos voisimme vastata myöntävästi kysymykseen, voidaanko elollisen luonnon tapahtumat palauttaa epäelollisiin, ei tämä merkitsisi paljon rickertiläiseltä kannalta, koska silloin voi puhua valon historiasta yhtä hyvin kuin maapallon tai Ranskan vallankumouksen. Mutta jos myönämme, että historiatiede tarvitsee lakeja, merkitsisi se periaatteessa tieteen valta-
vaa yhtenäistymistä ja tasoitaisi osaltaan kuulua hengen- ja luonnontieteiden välillä.

Palatkaamme vielä edellä esitettyyn koordinaatistoon havainnollistaaksemme eräitä kohtia edellä esitetystä. Määrittelimme historiallisen tapahtuman ihmisyyksilön reaktioksi johonkin ärsykkeeseen ja merkitsimme sen koordinaatistoon pisteellä, jonka aseman määrasivät eräät reaktiolle annetut ominaisuudet ja – summittaisesti tosin – niiden suhteellinen määrä. K.o. ominaisuudet ovat nimittäin usein intensionaalisia, niiden kesken ei vallitse metrisiä vaan ainoastaan topologisia suhteita. Yksilön elämä ajatellaan jatkuvaksi reaktiosarjaksi ja sitä kuvaa tunnettujen reaktiopisteiden kautta asetettu mahdollisimman yksinkertainen käyrä. Paikallisen ja ajallisen läheisyyden, samanmuotoisuuden, jatkuvuuden y.m. muiden tekijäin perusteella hahmottamalla saamme muodosteita jotka vastaavat n.s. yliyksilöllisiä kokonaisuuksia. Nämä ovat siis Rickertin mukaan yhtä yksilöllisiä kuin ihmisyyksilöä vastaavat käyrät. Olemme havainneet, että käyrien asettaminen pisteiden välisiin suuriin tyhjiin kohtiin tapahtuu siten, että seurataan käyrän kulkua siellä, missä pisteitä on tiheimmin ja missä niiden sijainti on jossakin määrin analoginen tutkittavan tapauksen kanssa. Psykologisesti tämä merkitsee samaa kuin hahmon transponoiminen, loogillisesti voisi sanoa, että se on lakien, joskin hyvin primitiivisten, käyttämistä. Joka tapauksessa tekee menettelyn epävarmaksi se, että emme voi koskaan sanoa, milloin olosuhteet kummassakin tapauksessa ovat siinä määrin samat, että ne oikeuttaisivat tällaisen menettelyn. Huomautettakoon tässä yhteydessä, että vaikka hahmotus eräissä rajoissa on mitä suurimmassa määrin tarkoituksenmukaista, saattaa se näiden rajain ulkopuolella viedä harhaan.

Lakien mahdollisimman täsmällisen formuloinnin on siis myös kuuluttava historiatieteen tehtäviin. Pysyäksemme vielä mallissamme voisimme ajatella – koska yksilön reaktio on sielunelämän piiriin kuuluva tapahtuma – siinä sovelletuksi lewiniläistä kenttäajattelua ja sielunelämän dynaamiseksi käsittämistä. Ajattelemme, että ulottuvaisuuksien avulla esitettyjä ominaisuuksia vastaavat akselien suuntaiset positiiviset ja negatiiviset voimavektorit, siten että esim. reaktion uskonnollisen sävyn eri vivahduksia vastaavat erilaiset uskonnolliset tarpeet ja näitä taas vastakkaissuuntaiset voimat. Edellisellä hetkellä vaikuttavien voimien resultanttivektori määrää seuraavan

reaktiopisteen aseman. Tämä vektori on tavallisesti lukuisain erisuuntaisten komponenttien resultantti. Tässä kuvastuu elämäntapahtumiselle ominainen kaiken riippuvuus kaikesta, historian eri alojen kiinteä yhteenkuuluvaisuus.

Olisi siis yritettävä palauttaa kaikki historiassa vaikuttavat tekijät koordinaatistossa sijaitseviin voimakenttiin. Erilaiset n.s. luonnonvaikutteet esim. voitaisiin esittää voimina, jotka myötä- tai vastavaikuttavat ihmisen pyrkimyksiin sen eri suunnissa. Hannibalille olivat Alpit erittäin vahva voimakenttä, jonka voimat olivat vastakkaisia hänen pyrkimykselleen Italiaan tai tarkemmin sanoen sen komponentille paikanmääreitä vastaavien akselien määäämässä tasossa. Viha roomalaisia vastaan, kunnianhimo j.n.e., jotka vielä saattavat olla useiden komponenttien resultantteja, ovat taas Italiaan pyrkimisen komponentteja. Lukuisain erisuuntaisten ja toisilleen vastakkaisten voimien resultantti – on otettava huomioon myös Hannibalin sotaväki, karthagolaiset ja roomalaiset ja tavaton määrä muita tekijöitä – oli kulku Alppien yli. Sellainen kulttuurisine taas kuin esim. Rooman Pietarinkirkko vaikuttaa vähemmän paikallisena esineenä kuin voimana eräissä uskonnollisissa, esteettisissä y.m. ulottuvuuksissa. Nämä ovat vain hajanaisia huomautuksia, joiden tarkoituksena on antaa viitteitä ko. esityksen konstruointiin. Sikäli kuin tunnemme sielullisten y.m. ”historiallisten” voimien vaikutuslait voisimme siis esittää historiaa tavalla, joka olisi invarianttisempi kuin ”yksilöllisten” hahmojen esitys.

Todellisuuden luonnontieteellinen esitys olisi rakenteeltaan paljon yksinkertaisempi kuin historiallinen. Sen ei tarvitse sisältää yksityisten voimien ja tapahtumien rajoittamatonta moninaisuutta, joka tekee historian niin vaikeaksi käsitellä. Historiallinen esitys edellyttää ”luonnontieteellisiä” lakeja, mutta historia ei voi tyytyä vain yleisten invarianssien esittämiseen. Tutkimus ei pääse koskaan perille, sen vuoksi täytyy historiatieteen aina uudelleen esittää tutkimusmateriaalinsa tarkastettuna ja uudelleen tulkittuna. Mutta lisäksi liittyy inhimillisen elämäntapahtumisen tuntemiseen ja tietämiseen, juuri siksi, että me olemme ihmisiä, sellaisia arvoja, että ne aina houkuttelevat ihmistä itse tapahtumisen eikä vain sen lakien tutkimiseen.

Henkisistä kulkutaudeista*

Joukkopsykologian ilmiöiden ollessa kysymyksessä on ollut ja on vieläkin tapana käyttää sellaisia käsitteitä kuin joukkosielu, kansansielu, kansanhengi tai heimohenki. Tämä on yhteydessä erään sosiologisen suunnan kanssa, joka tahtoi selittää yhteiskuntaelämän ilmiöitä etsimällä analogioita niiden ja elävän organismin elontoimintojen välillä. Tällaisia analogioita on kieltämättä olemassa, kun pitää silmällä vain eräitä suuria piirteitä, mutta ne johtavat mahdolltomuuksiin, jos niitä tahdotaan seurata liian pitkälle. Analogiat on ulotettu myös sairauksien alalle. Taloudelliset ja poliittiset kriisit, työttömyys y.m. sellaiset on selitetty yhteiskuntaruumiin sairauksiksi ja vastaavasti puhutaan kansansielun kriiseistä ja sairauksista, kulttuurisairauksista j.n.e.

On tiettyjä tosiseikkoja, jotka saattavat antaa aiheen jonkinlaiseen runolliseen puheeseen esim. heimohengestä, mutta ei mihinkään enempään. Kuitenkin on jopa tieteessäkin Kalevala selitetty jonkin salaperäisen karjalaisen heimohengen ilmaukseksi ja tuotteeksi. Tämä heimohenki nähtävästi ilmenee eräiden kulttuurituotteiden epämääräisesti koettuna omalaatuisuutena, mutta itse käsitettä ei kai kukaan ole vakavissaan yrittänytkaan asiallisesti määritellä.

Puheelle joukkosielusta on lähtökohtana se kieltämätön tosiasia, että yksilöt joukossa ollessaan käyttäytyvät ja toimivat toisin kuin erikseen. Sanotaan: joukko on jotakin muuta, jotakin enemmän kuin pelkkä siihen kuuluvien yksilöiden summa. Yksilöt eivät toimi enää, vaan joukko kokonaisuutena toimii. Ja joukot ovat erilaisia, kullakin on oma omalaatuinen sielunsa. Samoin on kansalla oma sielunsa, joka tulee näkyviin eri kansoihin kuuluvien yksilöiden erilaisuudessa ja erilaisessa käyttäytymisessä. Tämä omalaatuisuus ei kuitenkaan ole tieteellisesti havaittua, vaan tunteenomaisesti koettua, eikä joukkosielu missään tapauksessa ole riittävä hypoteesi, kun on selitettävä yllä mainitun kaltaisia tosiseikkoja.

Tällaisen yhteissielun mahdolltomuus käy ilmeiseksi kohta, kun ajatus johdonmukaisesti koetetaan viedä läpi. Eräs saksalainen tiedemies kysyi aikoinaan pilkallisesti suunnilleen tähän tapaan: ”Kuinka moneen reaaliseen sieluun on osallisena se, joka on hyvä saksalainen, harras protestantti ja innokas talonmistajayhdistyksen jäsen?”

Emme voi puhua myöskään joukon sairauksista, ei ruumiillisista enempää kuin sielullisistakaan, jos ajattemme sitä kokonaisuutena. ”Ei ole kansan sairautta varsinaisessa mielessä, vaan ainoastaan monien yksityisten kansalaisten sairaus,” sanoo Robert Gaupp kirjoituksessaan ”Wahn und Irrtum im Leben der Völker”. Eihän voi sanoa, että koululuokka olisi tuhkarokossa, vaikka kaikki yksityiset luokan oppilaat sairastaisivat tätä tautia. Yhtä vähän voi puhua esim. sotapsykoosista, joka valtaa koko kansan sielun. Puhutaan kyllä sielullisista kulkutaudeista, mutta tällöin samassa mielessä kuin puhuttaessa tuhkarokkoepidemiasta: on kysymyksessä usean henkilön samanaikainen sairastuminen samalla alueella. Jo tavallisissa tartuntataudeissa tulee potilaan omalaatuisuus jossakin määrin näkyviin siinä, miten hänen ruumiinsa reagoi tartunta-aineisiin. Vielä selvemmin se tulee näkyviin aina, kun on kysymys sielullisista tartunnoista.

Psyykillinen epidemia merkitsee siis sitä, että suuri joukko ihmisiä samanaikaisesti ja samalla alueella reagoi tavalla, joka tavallisesti esiintyy jonkin sielullisen sairauden yhteydessä.

Keskeisenä tällaisessa epidemiassa on tavallisesti jokin harhaluulo, jokin kuvitelma, jonka erheellisyys saattaa ulkopuoliselle olla ilmeinen. Tämä on keskeinen sen vuoksi,

* Päiväämätön käsitteellinen luonnoksessa otsikolla ”Joukkopsykologia”. Liittyy todennäköisesti 8.12.1943 pidettyyn esitelmään ”Historiallisista joukkoliikkeistä”.

että joukon "saira" reaktiot yleensä ovat mielekkäitä suhteessa tähän harhaan.

Harhan laatuun nähden on nyt otettava huomioon seuraavaa: Mielisairaalla on harhoja, jotka johtuvat hänen sairaudesta, mutta myös terveellä ihmisellä on harhaluuloja, erehdyksiä. Harha tai erehdys on sisällöltään väärä kuvitelma tai sarja toisiinsa kytkeytyviä vääriä t.s. virheellisiä ajatuksia. Varsinainen harha on sairauden oire, siihen liittyy aina sairaalloisia ilmiöitä aivoissa eikä se häviä ennen kuin sairauden parantuessa. Sitä ei voi minkäänlaisilla todisteluilla kumota. Erehdys taas on ainakin periaatteessa todistettavissa vääräksi. Mielisairaahan harhakuvitelma voi "tarttua" terveeseenkin ihmiseen, mutta tällä se ei enää esiinny harhana vaan erehdyksenä, joka on korjattavissa, jos tartutettu viedään toiseen ympäristöön. Tässä on siis tärkeä ero varsinaisten tartuntatautien ja n.s. sielullisen "tartunnan" välillä. Edellisessä tartutettu itse myöskin sairastuu.

Lähtien esittämästään erosta harhan ja erheen välillä Gaupp selvittää eräitä näille sukua olevia käsitteitä. Erehdyksen eroitti siis harhasta se, että se periaatteessa on korjattavissa. On kuitenkin erehdyksiä, joita ei voi kumota, koska kysymyksessä oleva henkilö tahtoo uskoa niihin. Tällöin on kysymyksessä ennakkoluulo: affektit määräävät asioissa, joissa vain tiedolla pitäisi olla sananvaltaa. Niillä alueilla taas, joilta ei mikään tieto ole mahdollista, mutta joilla kuitenkin tahdotaan päästä jonkinlaiseen selvyyteen, vallitsee usko. Uskon luonteeseen siis kuuluu, ettei se ole todistettavissa eikä kumottavissa. Uskoon saattaa kuitenkin liittyä myös erehdyksiä: käsityksiä, jotka voidaan tieteellisesti kumota tai jotka on jo kumottu. Ne säilyvät pyhitettyinä oppijärjestelmässä tai traditiona kansan mielessä. Usko ja taikausko voidaan määritellä myös toisella tavalla, jolloin ratkaisevaa on kirkon tai valtion hyväksyminen. Uskoa on se, minkä kirkko hyväksyy, taikauskoa se, minkä kirkko hylkää. Taikausko määriteltynä edellisen määritelmän mukaisesti on siis eräs muoto erehdystä.

Historiassa tapaamme joukkoliikkeitä, joissa joukkoja, joskus kokonaisia kansoja vallitsevat erheelliset kuvitelmat, jotka ovat ristiriidassa kaiken tiedon ja kokemuksen kanssa mutta näyttävät kuitenkin korjautumattomilta. On mahdollonta ajatella, että kaikissa ihmisissä olisi sama harhoja synnyttävä sairaus. Tämä näyttää ristiriitaiselta, mutta itse asiassa ristiriita on näennäinen.

Millä tavoin psyykkiset epidemiat saavat alkunsa? Kun yleensä on kysymyksessä harhakuvitelman tai erheellisen vakaumuksen tartuttaminen yksilöstä toiseen, on luonnollista, ettei loogillisella todistelulla ja vakuuttamisella ole asian kanssa mitään tekemistä. Sanotaan, että tartunta tapahtuu suggestion kautta.

Suggestiolla tarkoitetaan (Gaupp) havainnollisen, plastillisen mielikuvan siirtämistä toisen ihmisen tajuntaan samalla syrjäyttäen harkinnan ja kritiikin. Suggestoidun idean vaikutus yksilön ruumiiseen ja sieluun on voimakas, sillä on taipumus helposti muuttua teoiksi. Henkilön asiallinen vakuuttaminen jostakin asiasta on harvinaisen poikkeus verrattuna tapauksiin, jolloin hänessä suggestion avulla herätetään määrätty käsitys.

Joukko riittävässä määrässä "samanmielisiä" ihmisiä käyttäytyy suggestioon nähden eri tavalla kuin yksilö. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että joukko suggeroidaan, vaan sitä, että yksilöt joukossa ovat suggestiolle alttiimpia kuin yksinään. On tunnettua, että yksilöiden taso joukossa laskee. Älyllinen puoli heikkenee, affektit tulevat etualalle. Jo tämä on omiaan edistämään suggestiota, joka juuri edellyttää harkinnan syrjäyttämistä. Älyllisen tason lisäksi laskee myös eettinen ja esteettinen taso. Yksilön vastuunalaisuuden tunne heikkenee, ehkä osaksi siksi, ettei hän tunne olevansa yksinään mistään vastuussa. Naapurin sanat ja liikkeet vaikuttavat tiedottomasti kuhunkin ja synnyttävät jäljittelyä. Eri yksilöiden vaikutelmat, tunteet ja tarpeet ovat varsinaisessa

psykologisessa joukossa suhteellisen suuressa määrässä samankaltaisia.

Henkisen, varsinkin eettillisen tason laskusta johtuu, että joukko on helposti johdettavissa julmuuteen ja rikoksiin. Mutta samasta tason laskusta johtuu myös, että joukko aatteensa vuoksi on kykenevä suorittamaan sankaritekoja. Ranskan suuren vallankumouksen aikana ryhdyttiin vapauden, veljeyden ja tasa-arvon nimessä ryöstöihin ja joukkomurhiin, samoin vainoihin entisiä tovereita vastaan. Samojen iskusarjojen innoittamina samat joukot lähtivät taisteluun isänmaan puolesta. Edellisessä tapauksessa he olivat vallankumouksellista roskaväkeä, jälkimmäisessä taas kansallisia sankareita. Heidän omalta kannaltaan asiassa tuskin oli periaatteellista eroa. He eivät olleet vain eivätkä ehkä ensi sijassa ranskalaisia, he olivat jonkin tulevan ihmennämaan esitaistelijoita, onnellisen tilan, joka syntyisi, kun kaikki tasavallan viholliset olisi kukistettu.

Joukossa olevan yksilön suggeroitavuudessa Gaupp eroittaa kaksi tekijää. Toinen on yleinen ja vakinainen, siihen sisältyy tieto ja kasvatusta, temperamentti ja ajatuksen voima, fantasia ja muistin luotettavuus. Toinen on erityinen ja muuttuva, siihen kuuluu ajan yleinen mieliala, suurten tapahtumien vaikutus ja kokoontuneen joukon lukumäärä ja kiinteys. Näistä riippuu, missä määrin joukossa olevat yksilöt voidaan suggeroida ja jälkimmäisestä erityisesti riippuu, millaisille suggestioille joukko on altis. Tieto, itsenäinen harkinta, kasvatuksen synnyttämät tottumukset ovat ihmisen suojana tällaista tartuntaa vastaan.

Suggeroijan, oli sitten kysymyksessä tietoinen ja tarkoituksellinen toiminta tai ei, on siis syrjäytettävä yksilön harkinta voidakseen vaikuttaa. Tämä tapahtuu yleensä tiedottomasti ja huomaamatta. Me seuraamme muotia asiaa koskaan tarkemmin ajattelemta, noudatamme tiettyjä tapoja j.n.e. Tällaisissa asioissa ei voi olla kysymys pelkästä jäljittelystä. Kasvatusta käyttää sangen suuressa määrässä välineenään suggestiota. Harkinnan syrjäyttäminen voi tapahtua hyökkäyksen äkillisyyden kautta tai jatkuvasti toistamalla samaa asiaa – menetelmä, jota kaikki mainonta käyttää hyväkseen – tai siten, että järki tyydytetään vakuutuksella, jota ei erikoisesti harkita, joka omaksutaan, koska se vastaa yksilön toiveita.

Yllä on lueteltu eräitä tekijöitä, joista riippuu, minkälaisia suggestioita voidaan viedä läpi. Ratkaisevana tekijänä ovat luonnollisesti joukon tarpeet ja tapa, millä ne yleensä on tyydytetty ja voidaan tyydyttää. Nämä ovat monissa kohdin yhteydessä ajan virtausten ja ”muotien” kanssa. On aikoja ja yhteisöjä, joissa ihmiset ovat herkkiä ennen kaikkea uskonnollisille aatteille, toisissa taas poliittisille, taloudellisille tai yhteiskunnallisille. Miltei kaikilla psyykkisillä epidemioilla on kuitenkin ainakin josakin määrin uskonnollinen luonne. Tämä on yhteydessä sen seikan kanssa, että järki syrjäytetään. Se, mikä suggestion kautta omaksutaan, on uskoa – tai paremminkin taikauskoa, koska se sitten maallisia tai taivaallisia asioita.

Juuri uskonnolliset joukkoliikkeet ovatkin monessa suhteessa tyyppillisiä. Jo uskontojen synnyssä on yleensä huomattavana tekijänä uskonnon perustajan ja hänen apostoliensa ympäristössään aiheuttama suggestiivinen vaikutus. Ja toiselta puolen sillä, joka haluaa saada joukot mukaansa, on mielellään oltava hiukan profeettaa itsessään: vakaumuksen mukaansatempaavaa voimaa ja mikäli mahdollista hiukan ylimaallista sädekehää, vaikka siitä kansan mielikuvitus kylläkin pitää huolen jälkeenpäin.

Keskiaika oli uskonnollisten joukkoliikkeiden kukoistusaikaa. Ihmisten mielenkiinto oli tavattoman suuressa määrässä kiintynyt uskonnollisiin asioihin. Sekä kirkko että lahkot esittivät oppinsa mielikuvitusta kiihoittavassa muodossa. Tietämättömyys ja sivistymättömyys, levottomat ajat, turvattomuuden tunne ja sielullisen tasapainon puute tekivät kaikki maaperän alttiiksi suggestiolle. Niinpä näytti siltä, että kaikki

tartunnansiemenet saivat vapaasti kehittyä ja syntyi sellaisia kulkutauteja kuin esim. ristiretket, pyhiinvaellukset, ruoskijaliikkeet ja tanssitaudit, noitavainot ja hysteeriset luostariepidemiat.

Erikoisen oudoilta näyttävät myöhemmän ajan silmissä lasten joukkoliikkeet, joista kuuluisa lasten ristiretki on tunnetuimpana ja peloitavimpana esimerkkinä. Lapset ovat kuitenkin suggestiolle vielä alttiimpia kuin aikuiset.

Kerran (12.2.1944)*

Niin kuin aalto ulapalla
leikkii kevätpilven alla
viileänä, viemä tuulen
niin ma leikin kerran luulen.

Leikin vielä onnekkana
herään kevään kukkamaana
raikkaana kuin tuuli aamun
päivä sylihinsä saa mun.

Kerran, kun on juossut pois
häpeä, kuin varjo ois,
valhe, pienuus, katkeruus,
sielu puhdas niin kuin uus,

kaikki nähnyt, kaikki käynyt
tähtirauhaan ennättänyt
kuulaampi kuin ainutkaan
sateenkaari yllä maan.

Pyhätunturin vaelluksella 8.7.1944**

Yössä valkeassa
hiljakseen
päivä kultaa
vetten kimmelteen.
Sinisyyttä
pilvi herkkä ui,
joen kalvoon
kuulas kuvastui.

Onnekas, ken
jääda valvomaan
yöhön pohjolan sai
hohtavaan.

Kirkkaat, tyyneet
huiput tunturin
tuolla juhlii
otsin ylhäisin

juhlia kaikki
harras, mykkä maa
Lapin päivää
yössä valvovaa,
juhlia, koska
valo vallan sai
Lapin suven
suuri sunnuntai!

* Runo "Kerran" on päivätty 12.2.1944 ja se on kirjoitettu edellisenä päivänä Helsingin kaupunginkirjaston kirjastokerhossa pidetyn laajennettua predikaattikalkyylia selvittäneen 16-sivuisen esitelmälunnon sivun 11 kääntöpuolelle ("Logistiikka II", RKA TaY, Bab 1). Kolmannen säkeistön kolmannen säkeen sana "valhe" korvaa käsikirjoituksessa yliviiivatun sanan "tuska". Saman säkeistön neljäs säe korvaa yliviiivatun säkeen "sielu taas on kirkas, uus".

** Eevi Oinaan vieraskirjasta. Raili Kauppi ja Hilppa Kinos olivat Kemijoen Saunavaarassa Oinasten vieraina heinäkuussa 1944. Kauppi on lisännyt runon alle: 8/7-44 Hyvin kiitollisena kaikesta hyvästä ja kauniista ja ystävällisestä ja herttaisesta. Raili Kauppi 2.-22.7.1944.

Matematiikan merkityksestä sivistyksessä ja opiskelussa*

Matematiikan merkitys yksityisen ihmisen elämässä ja inhimillisessä kulttuurissa on useimpien ihmisten taholta saanut aina liian vähän huomiota osakseen. Suuret ajattelijat, suuret tiedemiehet ja myös suuret taiteilijat ovat yleensä tajunneet matematiikan syvällisen merkityksen, mutta ihmisten enemmistö ja n.s. yleinen mielipide ovat tavallisesti suhtautuneet siihen ymmärtämättömästi, välinpitämättömästi, ennakkoluuloisesti, jopa vihamielisesti. Tämä ei ehkä ole hämmästyttävää, jos tarkastelee asiaa psykologisesti ja ottaa huomioon sen, että ihmiset kasvatetaan yleensä aivan muita päämääriä varten kuin olemaan ihmisiä. Ennen kaikkea hyväksi kansalaisiksi. Eikä ole mitään takeita siitä, että ihminen, joka ihmisenä on hyvin kehittynyt, samalla olisi ”hyvä kansalainen”. Hyvä kansalainen on aina eräällä tavalla rajoitettu suhtautumismahdollisuuksiensa puolesta maailmaan, hänen on käyttäydyttävä tiettyjen normien mukaisesti. Hyvän kansalaisen kasvatuksessa halutaan kehittää ominaisuuksia, joiden otaksutaan tai halutaan olevan rajoitetulle joukolle tunnusmerkillisiä, mutta tämä tapahtuu sen kustannuksella, mikä kaikille ihmisille on yhteistä.

Kaikille ihmisille yhteistä on ennen muuta ajattelu. Jo Aristoteles määritteli ihmisen ajattelevaksi eläimeksi. Tällä tunnusmerkillä on biologinen pohja: ihmisen isot aivot ovat niin kehittyneet, että ajattelu tulee mahdolliseksi. Jos aivot eräissä aivosairauksissa vioittuvat, sanotaan, että ihminen palautuu eläimen asteelle, inhimillisyyden tunnusmerkit puuttuvat häneltä.

Ajattelun, tämän ihmisen lajityypillisen tunnusmerkin, kehittäminen täsmällisyyteen edellyttää matematiikkaa: täsmällisiä käsitteitä ja matemaattista harjoittelua. Mutta voi sanoa vielä enemmän: matematiikka on ylipäänsä kaiken henkisen elämän perusta.

Ihminen, joka vielä on sillä kehitystasolla, että hänellä ei ole luonnollisen luvun käsitettä, on vailla varsinaista henkistä elämää. Häneltä puuttuu mielikuvitusta. M. A. Castrén kertoo matkoiltaan Venäjän suomensukuisten kansojen keskuudessa, kuinka hän kerran koetti saada opastaan sanomaan: ”Minun vaimoni on sairas.” Mies sanoi: ”Sinun vaimosi on sairas”, eikä häntä mitenkään saanut sanomaan haluttua lausetta, koska hänen vaimonsa oli aivan terve. Hän ei voinut ajatella muita mahdollisuuksia kuin sen yhden, joka oli todellinen.

Matematiikan ja muun henkisen elämän kehitys kulkevat siis psykologisesti katoen rinnan. Mutta niiden välinen yhteys ei ole ainoastaan empiiris-psykologinen. Matematiikka sisältyy henkiseen elämään käsitteellisesti, se on mukana kaikissa tämän ilmauksissa.

Tieteessä matematiikalla alusta lähtien on ollut keskeinen asema, vaikkapa n.s. hengentieteet ovatkin usein suhtautuneet siihen torjuvasti, ymmärtämättä matematiikan todellista olemusta. Tiede pyrkii kokemustodellisuuden teoreettiseen selittämiseen, yhtenäisen maailmankuvan luomiseen. Ihmisellä on teoreettinen tarve, hän haluaa nähdä maailmassa vallitsevan lainalaisuuden voidakseen hallita sitä käytännöllisesti ja teoreettisesti. Käytännöllinen hallitseminen on tekniikkaa. Kukaan ei epäile matematiikan merkitystä siellä. Mutta itse tekniikka on ihmiselle ainoastaan väline. Jos matematiikkaa pidetään pelkästään tekniikan työaseena, tulee se olemaan vain väline väline väline. Useiden ihmisten käsityksen mukaan matematiikan tärkeys rajoittuukin tähän. He eivät ole tietoisia niistä henkisistä vieteistään, joiden kannalta matematiikka olisi heille itsearvo, ja vaikka he ehkä pitävät kulttuuria itsearvona, eivät he näe mate-

* Esitelmä kirjastokerhossa 1947.

matiikan syvällistä merkitystä siinä.

Kuten mainittiin, on matematiikalla ollut tieteissä keskeinen asema niiden synnystä lähtien. Ensimmäisiä tieteitä historiallisesti lienevät olleet aritmetiikka, geometria ja astronomia. Ensinmainitut kuuluvat jo matematiikkaan, astronomia taas, samoin kuin siihen liittyvä ajanlasku, edellyttää matematiikkaa. Laskeminen käyttäen kehittymätöntä lukukäsitettä ja primitiivistä lukumerkintää oli kauan meidän kannaltamme käsittämättömän vaikeaa ja vaivalloista. Mutta se, että lukujen avulla voidaan ilmaista todellisuudessa vallitsevia suhteita, herätti jo silloin hämmästyksiä, ihmettelyä ja kunnioitusta, kuten se vielä nykyin voi ihmisessä herättää. Tämä kuvastuu maailman vanhimman säilyneen laskuopin alkusanoissa, joka laskuoppi on saanut nimensä erään kopioijansa, kirjuri Ahmeksen mukaan: ”Ohje tietoon pääsemiseksi kaikista hämäristä asioista, kaikista salaisuuksista, jotka sisältyvät esineisiin.”

Tiede oli kuitenkin vielä syntyvaiheissaan. Se oli kiinteässä yhteydessä uskonnon ja taiteen, yleensä koko elämän kanssa, eikä sitä vielä pystytty käsitteellisesti näistä eroittamaan. Ei ollut mitään selvää käsitystä empiirisen tutkimuksen luonteesta. Luvut herättivät mystillistä kunnioitusta ja ne asetettiin yhteyteen kaiken sen kanssa, mikä herätti mystillistä kunnioitusta. Lukuihin suhtauduttiin kuten tähtiin, niitä ei ainoastaan tutkittu vaan myös palvottiin. Astrologian rinnalla kehittyi geometria. Lukujen välisissä suhteissa aavisteltiin kosmillisia suhteita. Myöhemmin on kosmillisia suhteita todella täsmällisesti ilmaistu lukujen avulla, mutta tämä on edellyttänyt empiirisen tutkimuksen ja matemaattisen ajattelun valtavan kehityksen. Puheenalaisella varhaisella asteella ainoastaan spekuloitiin. Pyhät luvut ilmoittivat maailmankaikkeuden jumalallisen rakenteen samoin kuin erilaisten käsitteiden olemuksen. Lukumystiikka kukoisti itämailla, sitten Pythagoraan, uuspythagoralaisten ja uusplatonilaisten koulukunnissa ja laajalti kaikkialla. Uuden ajan alun suuret tähtitieteilijät olivat vielä astrologeja. Sama mystillinen virtaus on säilynyt nykyaikaan saakka. Yhä tehdään horoskooppeja ja yhä vertaillaan mielivaltaisesti valittuja, ihmisen elämästä ja maailmankaikkeudesta löydettyjä luku-suhteita. ”Aito matematiikka on maagikon todellinen alue”, sanoi Novalis (vaikka hänet varmaan tulkitaan väärin, kun hänen lauseensa asetetaan tähän yhteyteen).

Tämä on kuitenkin vain jonkinlainen sivuhaara. Teoreettinen tarve on eksynyt harhapoluille ja lakannut luomasta tiedettä. Tämä on matematiikan epätieteellistä käyttöä. Se ei voi tyydyttää koko ihmistä, koska ihmisen olemukseen kuuluu teoreettisuus. Tässä yhteydessä se on tuotu esille vain, jotta nähtäisiin, kuinka matematiikalla myös mystillisessä ajattelussa on tärkeä asema.

Siitä havainnosta, että todellisuutta voidaan kuvata matemaattisesti, vie toinen kehityslinja rationalistiseen metafysiikkaan. Sekin vie äärimmäisissä väitteissään empiirisen tieteen ulkopuolelle, mutta se on kulkenut rinnan tieteen kanssa ja hyödyttänyt tiedettä tavattomasti.

Ihmisen järki vaatii, että todellisuuden on oltava lainalainen, koska hänellä on teoreettinen vietti, joka saattaa hänet etsimään näitä lainalaisuuksia. Kestää kauan, ennen kuin hän havaitsee, ettei hän voi asettaa vaatimuksia todellisuudelle. Hän voi vain tutkia sitä ja ihmetellen huomata, että hänen tutkimuksensa tulokset voidaan esittää matemaattisessa muodossa.

Thales, ensimmäinen tunnettu varsinainen filosofi oli myös ensimmäinen tunnettu matemaatikko. Hän etsi sitä, joka kaikessa todellisuuden muutoksissa ja moninaisuudessa säilyy muuttumattomana ja samana, ja edellytti ilman muuta, että tämä muuttumaton on olemassa, vieläpä todellisempana kuin todellisuus. Thales ja hänen seuraajansa edellyttivät, että tämä muuttumaton on kaiken pohjalla oleva alkuaine.

Pythagoralaisten koulukunnassa tämä todellinen muuttui luvuiksi ja lukusuhteiksi.

Pythagoralaisten maailmankuva oli lukusuhteiden harmoniaa. Matemaattikkoina pythagoralaiset kehittivät suhde- ja verranto-oppia ja kokonaislukujen teoriaa. Pythagoraan itsensä kerrotaan havainneen, kuinka värähtelevän kielen ja sävelkorkeuden välinen suhde voidaan esittää kokonaisten lukujen suhteiden avulla. Tällä havainnolla oli perustavanlaatuinen merkitys pythagoralaisten maailmankuvalle, siinä todettu laki yleistettiin ilman muuta koko maailmankaikkeutta vallitsevaksi.

Luvun merkitys pythagoralaisten maailmankuvassa kuvastuu eräässä Filolaokselta säilyneessä katkelmassa: ”Luku on luontonsa puolesta jokaiselle tulkitsija, saattaja ja johdattaja kaikkien ilman sitä luoksepääsemättömien ja tietymättömien asioiden pariin. Sillä kukaan ei voisi tietää mitään olioista, ei sellaisinaan eikä niiden suhteissa toisiinsa, ellei lukua ja sen olemusta olisi olemassa. ... Emme ainoastaan henkien ja jumalien maailmassa näe luvun osoittavan luontoaan ja voimaansa vaan myöskin kaikkialla inhimillisissä sanoissa ja toimissa, kaikissa teknillisissä töissä ja musiikissa. ... totuus kuuluu ja on sidottu luvun olemukseen.”

Kuten pythagoralaiset oivalsi myös Platon matematiikan arvon. Kukaan ei-matemaatikko ei saanut astua sisälle Akademeiaan.

Platon ensimmäisenä oivalsi, että matematiikka on riippumaton kokemuksesta, siitä maailmasta, minkä ihminen havaitsee. Havaittu maailma ei ole riittävän lainmukainen ollakseen todellinen. Siitä ei voi olla todellista tietoa (episteme), koska tietoa on vain lainalaisesta. Kokemusmaailmasta meillä on vain horjuvaa luuloa (doxa). Varsinaista tietoa voi olla vain ideain maailmasta, joka on muuttumaton ja sen vuoksi ainoa todellinen. Matematiikka on yhteydessä todellisen tiedon kanssa. Matematiikkaa ei voi kokemuksesta oppia. Sielu on ideain maailmassa nähnyt matemaattisen todellisuuden, saanut matemaattisen tiedon, jonka se voi uudelleen palauttaa mieleen, muistaa, mutta ei oppia. Matemaattinen tieto on primäärisempää kuin kokemus, se kuuluu ihmisen sielun rakenteeseen.

Menon-dialogissa Platon esittää tämän ajatuksen. Sokrates haluaa osoittaa, että Menonin orjalla, jolle ei koskaan ole opetettu matematiikkaa, kuitenkin on matemaattista tietoa, jonka hän pystyy palauttamaan mieleensä. Sokrates ei opeta mitään, hän vain kyselee, kunnes orja oivaltaa erään matemaattisen totuuden.

Kysymys on seuraava: On annettu neliö, jonka sivu on kaksi jalkaa. Kuinka pitkä on oltava kaksi kertaa niin suuren neliön sivun. Orja vastaa ensiksi: kaksi kertaa niin pitkä kuin alkuperäisen neliön sivu. Mutta osoittautuu, että näin saadaan neljä kertaa alkuperäinen neliö. Ja lopulta orja oivaltaa, että neliön sivuksi on valittava alkuperäisen neliön lävistäjä.

Sokrates pitää tätä nimenomaan todistuksena sielun kuolemattomuudesta. Sielulla ei voisi olla matemaattista tietoa, ellei se olisi oppinut sitä ideain maailmassa.

Tässä myöskin kauniisti ilmenee, kuinka matematiikka on kaikille ihmisille yhteistä. Siihen nähden ei ole olemassa mitään eroa orjan ja herran välillä.

Kun pythagoralaisten jumala oli suuri lukuteoreetikko, harjoitti Platonin jumala ennen kaikkea geometriaa. ”Jumala on kaikessa, mitä hän tekee, geometrikko.” Todellisuus on kokoonpantu muuttumattomista, muodoltaan geometrisen säännöllisistä perusosista.

Sama säännöllinen geometrinen rakenne oli kreikkalaisten tähtitieteellisellä maailmankuvalla. Maailmankaikkeus oli pallonmuotoinen, tämän pallon keskipisteenä oli maa. Taivaankappalet kiersivät maata samakeskisillä pallonkuorilla, jotka liikkuvat alituisesti tasaisella nopeudella.

Pallonmuoto oli kiertoliikkeen jatkumisen kannalta välttämätöntä. Jokaisella oliolla on aioninsa, määrätty elinaikansa. Sillä on määrätty alku- ja loppupiste. Mutta

kun maailmankaikkeus on pallon muotoinen, liikkuu se koskaan pysähtymättä. ”Sillä kaikki lakkaa liikkumasta saavuttuaan sille määrättyyn paikkaan. Mutta maailmanpallolla on paikka, mistä se aloittaa liikkeensä, sama kuin se, mihin se sen lopettaa.”

Kreikkalaisten maailmankuva oli siten eräällä tavalla finiittinen. Maailmankaikkeus ei ollut ääretön ja sen tuolla puolen ei ollut aikaa eikä paikkaa. Aikaan nähden tämä ilmenee ajatuksessa kaiken jaksollisesta toistumisesta, joka usein esiintyy kreikkalaisessa ajattelussa. Kaikki toistuu määrätyn väliajoin täysin samanlaisena. Mikään ei siten mene äärettömiin, kaikki palaa samaan paikkaan takaisin niin kauan kuin liikumme ajan ja paikan piirissä.

Kreikkalaisten matemaattisessa teoriassa tulee näkyviin myös tietynlainen finiittismi. He liikkuiivat koko ajan äärellisellä alueella, joskin he saattoivat mennä mieltävaltaisen pitkälle sekä pienessä että suuressa. Mutta heillä ei ollut täsmällisesti formuloitua äärettömän ideaa. Epäilemättä äärettömyys monissa kohdin esiintyy heidän ajattelussaan (esim. euklidinen avaruus oli ääretön), mutta he eivät vielä osanneet sitä oikein käsitellä eikä soveltaa.

Vähitellen kehiteltiin kuitenkin myös äärettömän ideaa, joka on matematiikan keskeisiä käsitteitä. Cusanuksella tämä idea tulee maailmankuvassa oleelliseksi osaksi. Kreikkalaisten äärellinen maailmanpallo laajenee äärettömäksi. Äärettömän käsitettä Cusanus tarvitsee myös Jumalan olemuksen selvittämisessä. Suoraa ei voi erottaa sellaisen ympyrän kaaresta, jonka säde on ääretön. Niinpä ei Cusanuksen käsityksen mukaan ääretöntä kolmiota ja ääretöntä ympyrää voi erottaa toisistaan ja tämän avulla voimme ymmärtää, kuinka kolminaisuus muodostaa ykseyden.

Äärettömän pienen idea kehittyi edelleen Leibnizin ajattelussa, jossa ylimalkaan selvästi ja kauniisti ilmenee matematiikan keskeinen asema tieteessä ja maailmassa. ”Jumala laskee aina.” ”Cum Deus calculat, fit mundus.” Leibnizin Jumala laskee kuitenkin jo differentiali- ja integralilaskua, jokaisella monadilla oli oma differentiaaliyh-tälönsä. Maailma oli matemaattisesti täydellinen, intellektuaalisesti paras mahdollinen maailma.

Samanlaisia ajatuksia esiintyy, hiukan eri muodoissa, jatkuvasti. ”Jumala on aritmeetikko”, sanoo Jacobi. ”Maailmankaikkeuden suuri arkkitehti alkaa näyttäytyä meille puhtaana matemaatikkona” (Jeans).

Tällainen puhe on kuitenkin rationalistista metafysiikkaa sikäli kuin väitämme, että todellisuus sinänsä on matemaattinen. On aina huomattava, että matematiikka ei puhu mitään todellisuudesta. Matematiikka kuuluu ihmisen sieluun. Todellisuudesta tiedämme jotakin vain kokemuksemme, havaintojemme kautta. Nämä kokemukset voidaan kuitenkin esittää matematiikan avulla hämmästyttävän hyvin, ja tässä on matematiikan merkitys empiirisille tieteille, joiden avulla ihmisen maailmankuva rakentuu. Se, että todellisuus voidaan esittää matemaattisesti, on ihme sikäli kuin ihmeitä yleensä on olemassa, niin että Einstein saattaa kysyä: ”Mistä voi johtua, että matematiikka, joka, kun kaikki käy ympäri, on inhimillisen ajattelun kokemuksesta riippumaton tuote, niin ihailtavasti soveltuu todellisuuden esineisiin?”

Että matemaattinen teoria on vain todellisuuden kuvaus, siitä olivat uuden ajan alun luonnontutkijat jo hyvin selvillä. Tämä ilmenee siitä keskustelusta, jota käytiin ptolemaiolaisen ja kopernikaanisen maailmankuvan yhteydessä. Ptolemaiolaisen maailmankuvan keskipisteenä oli maapallo, sitä kiersivät eri tavaankappaleet, jotka olivat maakeskisten, pallonmuotoisten sfairojen pinnalla. Kun taivaankappaleiden havaittuja liikkeitä ei voitu täydellisesti selittää olettamalla pallonmuotoisten sfairojen tasaisella nopeudella tapahtuva kiertoliike, otettiin käytäntöön apusfairoja, joiden keskipiste oli alkuperäisellä sfairalla ja jotka kiersivät keskipisteensä ympäri tasaisella nopeudella.

Riittävän monien apusfairojen avulla saatiin liikkeet tyydyttävällä tarkkuudella selitetyiksi, mutta itse teoria tuli tavattoman monimutkaiseksi. Aurinkokeskinen maailmankuva, jossa planeettain radat olivat ellipsinmuotoiset, oli paljon yksinkertaisempi matemaattiselta rakenteeltaan. Ei voi kysyä, kiertääkö maa todellisuudessa aurinkoa vai aurinko maata, vai vain kysyä, kumpi kuvaus on yksinkertaisempi. Liike on relaatio eikä mikään ominaisuus. On yhdentekevää, sanommeko, että x liikkuu vai y liikkuu, kun $x:n$ ja $y:n$ suhteen tapahtuu liikettä. Tästä oli jo Galilei täysin selvillä, ja jos hän todella sanoi ”Se liikkuu sittenkin”, merkitsi se vain, että heliosentrinen maailmankuva on matemaattisesti yksinkertaisempi ja sikäli taiteellisempi kuin geosentrinen.

Matemaattisesti erinomaisen kaunis todellisuuden kuvaus oli Newtonin klassilinen mekaniikka, joka muodosti aksiomatisoidun deduktiivisen systeemin. Muutamista peruslauseista, jotka esitetään differentiaaliyhträlöiden muodossa, voidaan johtaa kaikki teorian lauseet. Tällainen on Eukleideen päivistä lähtien ollut matemaattisen teorian ideaali.

Kuitenkin, tämäkin oli vain *eräs* todellisuuden kuvaus, eikä vielä riittävän täsmällinen. Myöhempi aika on mennyt siitä eteenpäin, on luotu relativiteettiteoria ja kvanttitheoria, joiden edellytyksenä jälleen on ollut puhtaasti matemaattisella alalla tapahtuva kehitys. Eikä luonnontiede enää odota pääsevänsä lopulliseen, absoluuttiseen tietoon todellisuudesta, vaan vain sen yhä parempaan, täsmällisempään, täydellisempään matemaattiseen esittämiseen.

Matemaattista teoriaa tunnettujen tosiseikkojen selittäjänä voisi verrata käyrään, joka piirretään annettujen pisteiden kautta. Kun meillä on eräs määrä pisteltä, piirrämme niiden kautta matemaattisesti mahdollisimman ”yksinkertaisen” käyrän. (Yksinkertaisuus tässä yhteydessä on käsite, jota ei toistaiseksi ole saatu täsmällisesti määritellyksi.) Kun löydämme lisää tosiseikkoja, määräämme uusia pisteitä, joudumme jatkuvasti korjaamaan käyräämme tai piirtämään uusia käyriä.

Näin ei ole asian laita ainoastaan fysiikassa. Kaikki tieteet pyrkivät tosiseikkain esittämiseen mahdollisimman yksinkertaisten lakien alaisina ja mahdollisimman täsmällisessä muodossa. Tällöin tarvitaan matematiikkaa.

On otettava huomioon, ettei matematiikkaa pidä käsittää liian altaasti, ainoastaan operoimisena luvuilla ja mitattavilla suureilla. Matematiikassa on sellaisia alueita kuin topologia, jonka jo Leibniz pani alulle (antaen sille nimen *analysis situs*) ja jossa ei puhuta mitään mittaluvuista, ainoastaan järjestyksistä, ja joukko-oppi, joka on sovellettavissa kaikenlaisiin joukkoihin, ei vain matemaattisiin vaan myös empiirisiin. Matematiikassa on eräitä hyvin yleisiä käsitteitä, tärkeimpiä niistä on funktiokäsite, jotka tulevat kysymykseen kaikilla tieteen aloilla. Lisäksi on aksiomaattinen muoto tavallaan matemaattinen ja ominainen kaikille kehittyneille matemaattisille teorioille. On ilmeistä, että tällaista muotoa tavoittelevat kaikki tieteet sikäli kuin ne ovat kehityksessään päässeet riittävän pitkälle, vaikkei toistaiseksi ole voitu todeta niiden tässä pyrkimyksessään onnistuneen.

Tarkastakaamme esim. muutamia funktiokäsitteen sovellutuksia matematiikan ulkopuolella. Jos meillä on kaksi (tai useampia) muuttuvia suureita, sanotaan, että yksi niistä on toisen (tai muiden) funktio, jos jokaista tämän toisen arvoa (tai toisten muodostamaa arvoryhmää) vastaa määrätty ensimmäisen suureen arvo. Siten esim. yhteisö on jäsentensä funktio, sikäli kuin se on jäsentensä kautta täysin määrätty. Vastaavasti arvokas, indifferenti, arvoton ovat arvofunktion ”arvoja”, jolloin jokaista objektin ja arvostajan muodostamaa paria vastaa täysin määrätty funktioarvo. (Toisinaan tässä on lisäksi otettava huomioon eräät objektin ja subjektin ominaisuudet.) Samoin voidaan sanoa, että kaunis on eräs ”kauniin” esineen ja sitä tarkastavan subjektin funktio.

Esimerkkejä voisi jatkaa pitkälle, mutta jo tästä aavistamme funktiokäsitteen käyttökelpoisuuden kaikissa tieteissä.

N.s. hengentieteet ovat yhä enemmän matematisoineet teoriaansa. Taloustieteessä esiintyy tavattoman paljon matematiikkaa. Tilastollisia metoodeja käytetään esim. sosiologiassa, historiassa, psykologiassa. Mutta teoreettisesti katsoen tärkeämpää on yhä laajempi topologiseen käsitteen- ja teorianmuodostukseen pyrkiminen näissä tieteissä, koska se ei edellytä ilmiöiden mittaamista, ainoastaan niiden järjestämistä.

Näin ajatellen voimme ymmärtää seuraavat Novaliksen lauseet: ”Matematiikan käsite on tieteen käsite yleensä. Kaikkien tieteiden on sen vuoksi tultava matematiikaksi.”

Matematiikan merkitys taiteessa on saanut paljon vähemmän huomiota osakseen kuin sen merkitys tieteessä. Kuitenkin on matematiikan ja taiteen välisellä yhteydellä klassilliset, kauas ulottuvat traditiot, jotka palautuvat ennen muuta Pythagoraan koulukuntaan. Pythagoralaisten estetiikka oli täysin matemaattista. Kaikki kaunis oli harmoniaa, ja kaikki harmonia voitiin palauttaa lukusuhteisiin.

Empiirisenä lähtökohtana oli tässä jälleen sävelkorkeuden ja värähtelevän kielen pituuden välisten lainalaisuuksien toteaminen, keksintö, joka lienee itsensä Pythagoraan tekemä. Matematiikka, musikaalinen harmonia ja kaunis yleensä näyttivät olevan matemaattisten lakien kautta sidotut toisiinsa.

Myöskin kuvaamataiteissa tuntui harmoonisilla suhteilla olevan perustava merkitys. Erittäin tärkeä oli n.s. kultainen leikkaus, joka ensinnäkin oli silmälle mieluinen ja jolla toisaalta oli kaunis matemaattinen teoria.

Olkoon annettu jana a , ja olkoon x sen suurempi osa, kun $jana$ on jaettu kultaisella leikkauksella. Silloin on

$$a/x = x/(a-x) = (a-x)/(x-(a-x)) = (x-(a-x))/((a-x)-(x-(a-x))) = \dots$$

Toinen pythagoralaisten estetiikassa tärkeä matemaattinen suhde oli symmetria.

Koko maailmankaikkeus oli pythagoralaisen teorian mukaan harmooninen. Sellaisena se tyydytti sekä teoreettisuuden että esteettisyyden vaatimukset. Oikeastaan voi sanoa, että kaikki teoreettisesti täydellinen on esteettisesti kaunis. Matematiikassa puhutaan erinomaisen usein kauniista todistuksesta, kauniista teoriasta jne.

Palaamme matematiikan ja musiikin väliseen yhteyteen. On empiirinen tosiseikka, että matemaattinen ja musikaalinen lahjakkuus usein kulkevat rinnan, että niitä yhdistää jonkinlainen empiirinen lainalaisuus. Teoreettisesti tärkeämpää kuitenkin on, että voimme käsitellä musiikkia matemaattisesti sen kaikilta eri puolilta. Voimme matemaattisesti esittää rytmin, melodian, musiikkiteoksen rakenteen. Joku voi väittää, että tällöin häviää musiikin herättämä esteettinen elämys. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, ensinnäkin koska elämys voidaan pitää irrallaan teoriasta, se voi hyvin liittyä vain akustisiin kvaliteetteihin, vaikkapa tuntuksimmekin niiden rakentaman matemaattisen struktuurin, ja toiseksi koska itse teoria saattaa synnyttää esteettisen elämyksen.

Esimerkkinä elämyksistä, joissa matemaattinen ja esteettinen, nimenomaan musikaalinen nautinto yhdistyvät yhdeksi kokonaisuudeksi lainaamme seuraavat Novaliksen aforismit:

Jumalien elämä on matematiikkaa.

Kaikkien jumalallisten lähettiläiden tulee olla matemaatikkoja.

Musiikissa ilmenee se [muodollisesti,] ilmestyksenä, luovana idealismina.

Täällä laillistaa se asemansa taivaallisena sanansaattajana, kat anthronon.

Kaikki nautinto on musikaalista ja sen kautta matemaattista.

Myöskin kuvaamataiteissa voimme matemaattisesti esittää erilaiset kysymyksiin tulevat suhteet, muotojen mittattavat suhteet, värien ja valoisuuden suhteet (jotka ovat topologia; vrt. värikappale). Se taideteoksen rakenne (sanon laajimmassa mielessä) joka on omiaan herättämään esteettisen vaikutelman, on ilmaistavissa matemaattisesti, ja on ainakin odotettavissa, että voisimme löytää tällaisille rakenteille matemaattisia lainalaisuuksia, joista ehkä kultainen leikkaus on eräs vaatimaton erikoistapaus.

Pythagoralaista estetiikkaa ovatkin kuvaamataiteilijat, Praxiteleen ”Kanonista” lähtien, edelleen kehittäneet. Tiettyihin seikkoihin, kuten esim. perspektiiviin, nähden onkin matemaattinen teoria suorastaan välttämätön. Perspektiivi on kuitenkin vain teknillinen apuväline, tässä meitä kiinnostaa vain kauniin matemaattisen rakenteen tavoittelu. Tässä suhteessa ei voi sanoa päästyn kovin pitkälle. Vain esimerkkinä siteeraamme hiukan Leonardo da Vinciä.

Leonardo kirjoittaa: ”Etkö tiedä, että sielumme on kokoonpantu harmoniasta ja että harmonia syntyy vain silmänräpäyksinä, jolloin olioiden verrannollisuus on nähtävissä tai kuultavissa.” Tämän perusteella Leonardon mielestä maalaustaide on korkeampaa kuin musiikki, koska siinä kaikki suhteet nähdään samalla hetkellä, kun taas musiikissa suhteen edellinen jäsen on poissa jälkimmäisen vasta syntyessä. Että taiteessa hänenkin käsityksensä mukaan on kysymys nimenomaan suhteista, ilmenee seuraavasta sitaatista (jossa maalaustaide, jota Leonardon nimittää hengentieteeksi, rinnastetaan matemaattisiin tieteisiin): ”Ja kuten musiikki ja geometria tarkkaavat jatkuvien suureiden suhteita ja aritmetiikka epäjatkuvien, kohdistaa se, maalaustaide, tarkastuksensa kaikkiin jatkuviin suureisiin ja lisäksi varjon ja valon suhteiden laatuun samoin kuin etäisyyden suhteiden perspektiivissä.”

Leonardo ajattelee tässä ehkä nimenomaan eräiden todellisuudessa vallitsevien suhteiden kuvausta maalaustaiteessa. Tämä ei tietenkään ole välttämätöntä, ja vastaa-anlaisia asioita voitaneen sanoa myös ei-todellisuuden suhteiden kuvauksesta.

Sama, mitä yllä on sanottu, voidaan soveltaa myös runouteen ja muihin taiteisiin. Runolla, romaanilla tai draamalla on aina tietty rakenne, josta usein sanotaan, että se on ”ankarien lakien sitoma”, oli se kuinka ”vapaa” hyvänsä. Miten nämä lait voitaisiin ilmaista ellei matemaattisesti.

Kuitenkin usein juuri runoilijat ja runouden ihailijat tuntevat ennakkoluuloa matematiikkaa kohtaan. On sen vuoksi syytä palauttaa mieleen jokunen kohta kirjallisuudenhistoriasta, jossa suuri henki on vapaasti suhtautunut myös matematiikkaan. Tällöin tulee luonnollisesti Omar Khaijam, joka oli yhtä etevä matemaatikkona kuin runoilijana. Danten *Divina Commedien* koko maailmankuvassa kuvastuu syvälinen perehtyneisyys matematiikkaan. Viitattakoon tässä yhteydessä vain eräaseen runoelman lopussa esiintyvään vertaukseen. Runoilijaa askarruttava kysymys: kuinka voi Jeesuksen inhimillinen luonto sisältää itsessään koko jumaluuden? rinnastetaan kysymykseen: kuinka voi monikulmio (kun sen sivujen lukumäärä tulee äärettömäksi) langeta yhteen ympyrän kanssa, jonka sisään se on piirretty?

Goethen suhdetta matematiikkaan on usein pidetty torjuvana; on totta, että hän valittaa, ettei hän itse sitä hallitse. Mutta monista lausunnoista ilmenee, että hän pitää sitä suuressa arvossa. Suositellessaan erästä matemaattista kirjaa hän m.m. kirjoittaa ”on todellinen hyvä työ nuorisolle, että matematiikkaa mikäli mahdollista levitetään ja helpotetaan”. Ja toisessa kohdassa: ”Kun poika alkaa ymmärtää, että ennen näkyvää pistettä on käytävä näkymättömän, että lyhin tie kahden pisteen välillä jo ajatellaan suorana, ennen kuin se kynällä vedetään paperille, tuntee hän tiettyä ylpeyttä, mielihyvää. Eikä syyttä, sillä hänellä on kaiken ajattelun lähde auennut, idea ja todellisuus, *potentia et actu*, ovat hänelle selvinneet. Filosofi ei opeta mitään uutta hänelle, geometrikolle hän on kaikesta kiitollisuudenvelassa.”

Suuri maailmanjärjestys*

”Suuri maailmanjärjestys” oli nimenä teoksella, jonka Demokritos yli kaksituhatta vuotta sitten kirjoitti esittäen siinä käsityksensä maailmankaikkeuden rakenteesta ja sitä vallitsevista laeista. Saman klassillisen nimen on tohtori Oiva Ketonen antanut teokselleen, jossa hän käsittelee tieteellisen maailmankuvan historiaa kreikkalaisten klassillisista järjestelmistä nykyajan relativiteettiteoriaan asti.

Tarkasteltu kysymys on epäilemättä tärkeä. Maailmankuvan ongelma on eräs keskeisiä inhimillisiä ongelmia. Teoreettinen vietti pakoitti ihmistä kysymään, mikä on totuus todellisuudesta ennen kuin vielä pystyttiin määrittelemään käsitteitä totuus ja todellisuus. Ja näihin käsitteisiinkin sisältyy ongelmia, joita ei nykyinen aikakaan ole pystynyt lopullisesti ratkaisemaan. Toisaalta nämä ongelmat ovat sellaisia, että ne jatkuvasti tulevat jokaisen opiskelijan eteen.

Ketonen esittää teoksensa alkulauseessa käsityksensä, että jos tuntisimme historiallisten tutkijain tuntemat tosiseikat, jos voisimme heidän silmillään nähdä ajan matemaattisten tieteiden tason, ymmärtää aikaisempien oppijärjestelmien vaikutuksen ja vielä tuntea ajan erilaiset käsitykset ja ennakkoluulot, tulisimme maailmankaikkeuden teoriaa rakentaessamme oleellisesti samaan lopputulokseen kuin hekin. Tätä väitettä emme voi tietenkään kokeella todentaa. Se on joka tapauksessa kirjoittajan johtotähtenä ollut hedelmällinen. Hän haluaa, sikäli kuin teoksen puitteissa on mahdollista, antaa elävän kuvan niistä havainnoista ja kokemuksista, jotka ovat olleet käsitelyjen teorioiden perustana, niistä tietoteoreettisista käsityksistä, jotka ovat tutkijoita johtaneet, niistä matemaattisista välineistä, jotka ovat olleet heidän käytettävissään, ja siitä ympäris-

töstä, jossa he ovat eläneet.

Ne havainnot, joista tieteellinen tutkimus lähti, olivat ”arkiellämän tieteellisiä kokemuksia”, vuorokausien, kuun vaihtelun ja vuodenaikojen vaihtelut sekä tähti-taivaan arvoituksellinen yleisyys, – kaikki jokaiselle ihmiselle tuttuja asioita. Vähitellen tuli lisää maantieteellisiä tietoja ja fysikaalisia kokemuksia. Näemme esim., kuinka käsitys maan pallonmuotoisuudesta niiden pohjalla syntyy ja käsitys sen asemasta avaruudessa kehittyi.

Hyvin varhain oivallettiin matematiikan merkitys maailmankuvan rakentamisessa. Matematiikka syntyi välineenä luonnontutkimuksen ja käytännöllisen elämän ongelmien ratkaisemiseksi. Tämä oli luonnollista, ihminen teki ensin kokemusmaailmaansa koskevia kysymyksiä ja joutui sitten vasta abstraktisempien ongelmien eteen. Todellisuuden teorian luomisen teki vain matematiikan kehitys mahdolliseksi. Platon kirjoitti kertomaan mukaan Akatemiansa porttiin: ”Älköön kukaan, joka ei ymmärrä geometriaa, käykö tästä sisälle”, ja, kuten Ketonen huomauttaa, nämä sanat pitivät paikkansa vielä tänään. Ratkaisevissa kohdissa Ketonen joutuu puuttumaan myös matematiikan kehitykseen. Kun matematiikka oli syntynyt, se omassa piirissään kehittyen saattoi luoda käsitteitä ja teorioita, joita sitten hämmästyttävällä menestyksellä voitiin soveltaa luonnon kuvaamiseen.

Laajalle levinnyt ennakkoluulonomainen pelko matematiikan vaikeutta ja abstraktisuutta kohtaan on usein esteenä opiskelupyrkimyksille nimenomaan näissä kysymyksissä, jotka kuitenkin kuuluvat, sekä historiallisesti että asiallisesti, inhimillisen sivistyksen ydinalueisiin. Tärkeimpien matemaattisten peruskäsitteiden

* ”Suuri maailmanjärjestys”, *Työläisopiskelija* 1/1949, s. 19–20. Arvostelu Oiva Ketosen samannimisestä kirjasta. (Kirjoitus ilmestyi alunperin joulukuun numerossa 9/1948, s. 212–213, mutta uusittiin ladontavirheen vuoksi.)

omaksuminen ei ole kellekään ihmiselle mahdotonta, lisäksi se on sinänsäkin viehättävää. Ketosen teos ei edellytä mitään erikoisia matemaattisia esitietoja, koska siinä havainnollisesti ja selkeästi esitetään tarvittavat peruskäsitteet. Nimenomaan teoksen alkuosa on havainnollista. Kreikkalainen matematiikka oli luonteeltaan geometrista. Kaikki, mitä heidän maailmankuvastaan esitetään, voidaan piirtää ja on teoksessa esitetty kuvina.

Tutustumme ensin kreikkalaisten klassillisiin maailmanjärjestelmiin, joiden tasaisissa ympyräliikkeissä kuvastuu platooninen pyrkimys käsittää todeksi se, mikä on mahdollisimman yksinkertaista, kaunista ja harmoonista. Tämä sama pyrkimys pakoittaa kuitenkin toistaiseksi tekemään eron kuunylisen ja kuunalisen maailman välille, koska jälkimmäisen lainalaisuuksia ei vielä pystytäkään hallitsemaan. Eri maailmankuvat esitetään rinnakkain ja osoitetaan, miten ne olivat suunnilleen samanarvoisia tunnettujen tosiseikkain selittäjinä. Eräänä edellytyksenä Ptolemaioksen systeemille, joka kehittyneimpänä jäi vallitsevaksi ja säilyi sellaisena uuden ajan alkuun asti, esitetään lyhyt katsaus muinaisen Babylonian matematiikkaan ja tähtitieteeseen.

Sen jälkeen tekijä siirtyy keskiajan lopun ja uuden ajan alun Eurooppaan. Näemme, miten Kopernikus suorittaa tieteellisen vallankumouksen siirtämällä auringon maailmankaikkeuden keskipisteeseen. Tässä yhteydessä herää entistä voimakkaampana kysymys siitä, mikä on todellisuutta koskevan teorian totuuden mittapuuna. Tähän problemiaan tekijä palaa vielä myöhemmin. Toistaiseksi saamme seurata, kuinka Kepler lähtien aurinkokeskisen avaruuden hypoteesista laskee planeettain ratoja määräävät lait ja kuinka, kun tähän tähtitieteelliseen tietoon yhdistetään Galilein uudistama fysiikka, Newton rakentaa maailmankuvan, joka yhtenäisyydessään oli ennennäkemätön. Sekä kuunylisen että kuunalisen maailman lainalaisuudet palautuvat taivaanme-

kaniikan differentiaaliyhtälöihin.

Tästä teoriasta ei enää päästy eteenpäin ilman uusia matemaattisia välineitä. Tekijä jättääkin joksikin aikaa luonnontieteen kehityksen ja siirtyy kuvaamaan, kuinka avaruuden matemaattinen teoria syntyi. Lyhyesti esitetään eräitä epäeuklidisen geometrian pääajatuksia, Gaussin pintateorian peruskäsitteitä ja niiden käyttöä avaruusproblemaan ratkaisussa. Tähän perustuu esitys Einsteinin suhteellisuusteoriasta. Lähtien Newtonin systeemin eräistä vähitellen havaituista heikkouksista näytetään, miten soveltamalla avaruuden matemaattista teoriaa lopulta päädytään yleisen suhteellisuusteorian abstraktiseen maailmankuvaan.

Teoksen loppuosa ei asian luonteesta johtuen voi olla yhtä havainnollista kuin alku. Mutta se on selkeästi esitetty, sen lukeminen on viehättävä ajatuksellinen seikkailu, jossa irroittautumalla näkemysellessyydestä pääsee tajuamaan ajattelun rajattomia mahdollisuuksia. Esityksen erikoisansiona on, että Ketonen ei esitä niitä kauniita vertauksia, joita olemme tottuneet tapaamaan suhteellisuusteorian kansantajuisissa esityksissä. Esitys on täysin asiallista. Toiselta puolen on luonnollista, että sen teoksen puitteissa täytyy jäädä suppeaksi.

Lopuksi saamme nähdä, että vaikka tiedämme ja voimme laskea jo hyvin paljon avaruuden tapahtumisesta, meillä ei kuitenkaan ole lopullista teoriaa maailmankaikkeuden rakenteesta kokonaisuudessaan. Meillä on vain joukko hypoteeseja, jotka – enemmän tai vähemmän kauniilla tavalla – pystyvät selittämään sen tosiasioiden alueen, jonka me tunnemme.

Täten joudumme palaamaan kysymykseen, mikä on luonnontieteellisen teorian totuuden mittapuuna. Kirjoittaja esittää viimeisenä kriteeriona teorian sisäisen kehityskelpoisuuden. Tämä on yhteydessä sen kanssa, mitä hän kutsuu todellisuuden pohjattomuudeksi: on olemassa looginen mahdollisuus luoda rajattomasti uusia yhä yleisempiä sitä koskevia teorioita.

Teoksessa pyritään, kuten edellä jo mainittiin, koko ajan näkemään maailmankuvan kehitys laajempaa kulttuuri-historiallista taustaa vasten. Siinä tulee vastaan monia mielenkiintoisia yksityiskohtia ja hauskoja sitaatteja. Samaa tarkoitusta palvelee teoksen runsas kuvitus, joka syystä on saanut paljon kiitosta osakseen.

Nykyajan ihminen tavoittelee, kuten tietylle asteelle kehittynyt ihminen kautta aijojen, enemmän tai vähemmän tie-

toisesti jonkinlaista kokonaisnäkemyksiä siitä todellisuuden moninaisuudesta, joka häntä ympäröi ja johon oleellisena osana kuuluu fysikaalis-tähtitieteellinen maailmankaikkeus. Hänellä on onni elää aikana, jolloin monta tätä koskevaa probleemaa on jo selvitetty. Siitä huolimatta ei maallikolle ole helppoa saada kirjallisuudesta täsmällistä tätä asiaa koskevaa tietoa. Jokaisella opiskelijalla on sen vuoksi syytä olla kiitollinen ”Suuren maailmanjärjestyksen” ilmestymisestä.

Kolme lehtikirjoitusta kesäkuulta 1949

Cogito ergo sum

Ajatuksia XIII yleisen kirjastokokouksen pihalla¹

Jyväskylää on kutsuttu Suomen Ateenaksi. Sen Kasvatusopillisen Korkeakoulun ihanassa varjoisassa puistossa kirjastokokouksen juuri alettua palautui taas mieleen, että ihmisen käsitteeseen sisältyy, että hän on ajatteleva olento. Hän voi olla varma omasta olemassaolostaankin nimenomaan sen perusteella, että hän havaitsee ajattelevansa. Descartesin filosofian peruslauseita on ”Cogito, ergo sum” (”Ajattelen, siis olen”). Mutta yksityisajattelijan mietiskelyt ovat heikolla pohjalla, ellei hänen käytettävissään ole kirjoja, ja niitä hän saa yleisistä kirjastoista. Tämän vuoksi yleiset kirjastot ovat olemassa.

Useimmat ihmiset arvelevat, että kirjastot ovat vain lainauspaikkoja, joista itse kukin voi käydä hakemassa itselleen lukemista silloin, kun hän ei muuten saa aikaansa kulumaan. Mutta kirjastot eivät halua tarjota vain ajanvietettä, kirjaston varsinaisena alkuperäisenä tehtävänä on tarjota ihmiselle niitä tietoja ja niitä ennen ajateltuja ajatuksia, joita hän tarvitsee muodostaessaan itselleen omaa maailmankatsomusta ajattelijaolemuksensa mukaisesti, ja toisaalta tehdä ihminen tietoiseksi tästä omasta olemuksestaan. On monia ihmisiä, jotka hapuilevammin tai selvemmin pyrkivät kehittämään itseään kohti selkeätä ajattelua, yhtenäistä maailmankuvaa ja harmoonista henkistä elämää. Mutta useimmissa tämä pyrkimys on olemassa vain tiedottomana. He eivät itse tiedä, mitä tahtovat, ja ovat sen vuoksi levottomia, hermostuneita ja onnettomia. Kirjaston tehtävänä on silloin saada heidät tietoisiksi omasta itsestään, omista mahdollisuuksistaan ja omasta, kaikille

ihmisille yhteisestä ihmiskutsumuksesta. Vain tällä tavoin tulee jokaiselle ihmiselle mahdolliseksi elää persoonallista henkistä elämää, riippumatta virasta, ammatista ja satunnaisista olosuhteista. Ja alituisesti kehittyvä henkinen elämä on ihmisen onnellisuuden välttämätön edellytys. Onnellisuus on tunnetusti harvinainen ominaisuus. Mutta jos ajattelee järkevästi, ei kannata resignoitua ja tyytyä siihen käsitykseen, että maailma on murheen laakso. Meillä on kaikki mahdollisuudet tehdä elämä jokaiselle elämisen arvoiseksi. Jos selvitämme kirjaston tehtävän loppuun asti, huomaamme, että juuri tämä on siinä oleellista. Kirjastolla ei ole mitään syytä olla vaatimaton. Jo sen passiivinen tehtävä, kirjojen kokoaminen ja lainaaminen niille, jotka tarvitsevat virkistystä tai ammattitietoja, on erinomaisen tärkeä. Mutta verrattomasti tärkeämpi ja merkitsevämpi on sen aktiivinen tehtävä, sivistyksen levittäminen, henkisen elämän herättäminen ja ylläpitäminen.

Opiskelu ja kirjasto²

Oleellista ihmiselämässä on, että ihminen opiskelee. Tällainen väite saattaa ensi silmäyksellä tuntua oudolta, sillä vakava ja jatkuva opiskelu on tilastollisesti katsoen hyvin harvinaista. Kuinka voi väittää ihmiselämäänsä oleellisesti kuuluvaksi jotakin sellaista, joka todellisuudessa niin kovin harvoin toteutuu.

Opiskeluahan yleisesti pidetään työnä, vieläpä melko rasittavana työnä, jonka liian suurelta määrältä ihmisiä on varjel-

¹ Kirjoitus 11.6.1949 *Keskisuomalaisessa*.

² Kirjoitus 12.6.1949 *Työn voimassa* nimimerkillä Opiskelija.

tava. On nimittäin kansantaloudellista tuhlausta, että ihmiset tekevät enemmän työtä, kuin sen, mikä tiettyjen päämäärien kannalta on välttämätöntä. Sen sijaan ajatellaan, että elämä on oppimista, ihminen oppii kokemuksistaan "elämän koulussa" ilman, että hänen tarvitsee ryhtyä mihinkään aktiiviseen opiskeluponnistukseen. Tällä ajatuksella on ihmiselle, joka syystä tai toisesta ei ole saanut tilaisuutta opiskella, helppo perustella itsetyytyväisyystään.

Tällainen tyytyväisyys ei kuitenkaan ole eikä voi olla aitoa. Nykyaikainen psykologinen ja psykiatrinen tutkimus on tuonut päivänvaloon ihmisielen tiedottomista kerroksista viettejä ja tarpeita, joiden vaikutus ihmisen toimintaan ja elämään on arvaamaton, vaikka ne eivät koskaan ole tulleet tietoisiksi tai ovat estyneinä painuneet näkymättömiin. Ihmisen kehitys- ja tietämisvietti on useimmissa tapauksissa tiedoton. Sen olemassaolo ja tyydyttämättömyys ilmenee levottomuutena ja tyytymättömyyden tunteena, etsintänä ja hapuilemisena. Ainoastaan todellinen, vakava opiskelu kykenee sitä tyydyttämään. Mutta tämän seikan oivaltaminen ei ole mikään helppo asia, yleensä siihen tarvitaan ulkopuolelta tulevaa apua. Ihminen eroaa kaikista muista tuntemistamme olennoista sen kautta, että hän on kykenevä henkiseen elämään. Ja tähän liittyen kuuluu ihmisolemukseseen aktiivisen henkisen elämän, s.o. opiskelun vaatimus. Tämä vaatimus on vain saatava hereille ja tietoiseksi.

Tällainen opiskelu on aivan eri asia kuin oppiminen. Eläin oppii mutta ei opiskele, ihminen sekä oppii että opiskelee. Ihminen oppii esim. uimaan tai ajamaan polkupyörällä, kuten lintu oppii lentämään.

Oppiminen tapahtuu harjoittelun kautta. Ihminen oppii erilaisia ammatteja. Hänen täytyy myöskin oppia opiskelemaan.

Oppiminen tapahtuu siten, että jotakin toimintaa harjoitellaan. Opiskelu taas on

toimintaa, se on varsinaista elämää.

Opiskelua voi harjoittaa jonkin viran tai ammatin vuoksi, tällöin sen päämääränä on kunnollisen ammattitaidon oppiminen. Vain tällainen opiskelu on työtä ja sen tarpeettoman suurta määrää voi pitää kansantaloudellisena tuhlauksena. Se opiskelu, joka perustuu ihmisen kehitysviettiin, ei ole työtä, se on elämää. Opiskeltaessa opitaan luonnollisesti aina jotakin, mutta nautinto tässä liittyy oleellisesti juuri opiskelutoimintaan. Tärkeintä ei ole se, kuinka paljon tai kuinka vähän opitaan. Vaikkapa jollakulla n.s. lahjattomuuden tai muiden vaikeuksien vuoksi ei ole toiveita päästä kovin pitkälle, ei hänellä ole mitään aihetta luopua erästä elämän syvällisimmistä nautinnoista.

Kirjaston sivistystehtävän tärkeimpiä kohtia on kehitysvietin saattaminen tietoiseksi.

Kirjasto on jokaiselle opiskelijalla välträmätön jo sen vuoksi, että siellä on saatavissa kirjoja ja neuvoja haluttujen tietojen löytämiseksi. Mutta tämän kirjaston passiivisen tehtävän toteuttaminen ei ole riittävää silloin, kun päämääränä on sivistyksen levittäminen kaikille. Se edellyttää, että opiskeluvietti on jo tullut tietoiseksi. Missä näin ei vielä ole tapahtunut, on ensimmäisenä tehtävänä sen herättäminen. Ideaalina olisi, että jokaisessa suuremmassa kirjastossa olisi psykologinen laboratorio, jossa psykologisesti koulutettu virkailija voisi ottaa tutkittavakseen yksityisiä tapauksia. Sillä kaikki nämä ongelmat, vaikka ne ovatkin yleisinhimillisiä, saavat jokaisessa eri tapauksessa yksilöllisen muodon.

Psykologinen laboratorio vaatii luonnollisesti varoja ja erikoistoimenpiteitä.

Mutta kaikissa olosuhteissa voi kirjastoissa harjoittaa opiskeluneuvontaa henkilököhtäisen ja kerhotoiminnan muodossa.

Keskustelu on välttämätöntä kehitysvietin herättämiseksi ja myös ihmisen ohjaamiseksi, kun hän etsii opiskelulle koh-

detta. Ihminen tavoittelee maailmankatsomusta, hänen on saatava itselleen yleiskuva sivistyksestä kokonaisuudessaan. Sen vuoksi hän tarvitsee hyvinvalittuja tietoja kaikilta erikoisaloilta, mutta voidakseen näistä luoda yhtenäisen kokonaisuuden hän tarvitsee filosofiaa, joka on kaikkein yleisimpien kysymysten tutkimista.

Kerhotoiminnan merkitys on siinä, että yksityinen opiskelija joutuessaan toisten samankaltaisten seuraan saa tukea ja vastakaikua pyrkimyksilleen. Kun samalla yhdessä tutkitaan yhteisiä yleisinhimillisiä kysymyksiä, rakentuu monipuolista, rikasta sivistyselämää.

Opiskelija

Mitä on kirjastokasvatus?³

Maailmankatsomus on ihmiselle oleellisen tärkeä arvo. Se on tässä suhteessa verrattavissa terveyteen. Sen merkityksen myöntävät melkein kaikki ihmiset, mutta sangen harvat ovat tietoisia siitä, kuinka vaativainen ihminen pohjimmiltaan on. Maailmankatsomukseen nähden useimmat tyytyvät epämääräisiin käsityksiin ja juhlallisiin tunteisiin, näkemättä, kuinka syvälinen merkitys yhtenäisellä, selkeällä maailmankuvalla on yksilön henkiselle terveydelle ja siten koko hänen elämälleen.

Yleisen mielipiteen mukaan on riittävää, että ihminen hoitaa ammattinsa tyydyttävästi ja muuten viettää suurin piirtein kunnollista elämää. Enempää häneltä ei oikeastaan voi vaatia. Tällöin ei ollenkaan ymmärretä, mitä ihminen pohjimmaltaan on, ja tämä erehdys on syynä siihen, että useimmat ihmiset ovat tyytymättömiä ja levottomia. Ihmiselle ei riitä ammatti ja kohtuullinen määrä ajanvietettä, hän kaipaa, tavallisesti tietämättään, aktiivista henkistä elämää.

Kirjastokasvatuksen tehtävänä on tehdä hänet tietoiseksi tästä ja auttaa hänen kehitystään. Vakava ja syvälinen opiskelu on välttämätöntä henkiselle terveydelle. Opiskelua pidetään yleensä työnä, sen vuoksi arvellaan, että kun ihmisen on pakko tehdä työtä elääkseen, on hänellä oikeus sen jälkeen levätä. On tietysti opiskelua, joka on työtä, opiskelua, jota tarvitaan ammattipätevyyden saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi. Tämä on tietysti tärke-

ää, mutta vain leivän vuoksi. Oman itsensä vuoksi, oman henkisen terveytensä vuoksi ihminen tarvitsee amatööriopiskelua, joka ei ole työtä, koska sen avulla ei tavoitella virkoja eikä palkankorotuksia, ja joka on nautintoa samoin kuin urheilu raittiissa ilmassa on nautintoa.

Amatööriopiskelija tarvitsee kirjastoa, sillä yhtenäinen maailmankatsomus edellyttää tietoja kaikilta eri aloilta. Hän tarvitsee useimmissa tapauksissa myös kirjastovirkailijan apua. Yleensä on jokin ulkopuolinen virike välttämätön, jotta tiedon ja hapuileva sivistyksen tarve tulisi tietoiseksi ja jotta yleisen mielipiteen painostuksen alainen yksilö uskaltaisi ryhtyä vakavaan opiskeluun, josta ei näytä olevan mitään hyötyä. Mutta se ilo ja nautinto, joka liittyy asioiden selviämiseen ja henkisen kehittymisen tunteeseen on samankaltaista kuin se ilo, joka koetaan fyysillisten ponnistusten yhteydessä. Lisäksi se on verrattomasti merkityksellisempää, koska henkinen voima ja terveys voi tehdä ihmisen onnelliseksi ruumiillisista sairauksista riippumatta, mutta ruumiillisesti hyvässä kunnossa oleva yksilö voi olla levoton ja onneton.

Kirjaston merkitys sivistyselämässä on siten mitä oleellisin. Ammattikoulujen tarkoituksena on kasvattaa ammattipätevyyttä, yliopiston tehtävänä kasvattaa virkamiehiä ja tieteenharjoittajia. Mutta kaikki nämä tarvitsevat ihmisinä amatörisivistystä, maailmankatsomuksen kasvattamista. Sitä varten ovat olemassa

³ Kirjoitus 12.6.1949 *Sisä-Suomessa*.

oppikoulut, sillä nämä eivät kasvata oppilaitaan mitään määrättyä ammattia varten. Mutta kaikilla ei ole ollut tilaisuutta käydä oppikoulua, ja nekin, jotka ovat sen käyneet, tarvitsevat jatkuvaa älyllistä treenausta pysyäkseen kunnossa. Kaikille heille kirjasto on välttämätön.

Kirjaston tehtävänä ei siis ole vain kirjojen lainaus. Kirjaston tehtävänä on sivistyksen levittäminen. Se merkitsee, että jokainen ihminen on saatava opiskelemaan ja kehittymään, opiskelemaan jatkuvasti läpi koko elämänsä, koska kehityksellä ei voi olla mitään ylärajaa ja koska ihminen ei muuten voi tuntea hyvinvointia ja onnellisuutta.

Tätä tehtävänsä kirjasto voi toteuttaa erilaisilla tavoilla. Ennen kaikkea on tärkeää henkilökohtainen neuvonta ja herätteitä antava keskustelu. Maailmankatsomukselliset probleemmat ovat yleisinhimillisinä kysymyksinä tärkeitä myös kirjastovirkailijoille. Hänen vaikutuksensa on syvällekäyvin silloin, kun hän yhdessä kirjastonkäyttäjän kanssa pyrkii löytämään niihin ratkaisua, ei ennen kaikkea opettajana ja neuvojana, vaan kanssaoiskelijana.

Kirjastokerhoissa on mahdollista luoda laajempi yhteisö, joka yhdessä monipuolisemmin voi käsitellä yhteisiä kysymyksiä. Kerhotyö on tärkeää senkin vuoksi, että yksinäinen yksilö, usein keskellä ymmärtämätöntä ympäristöä, kaipaa tukea ja kannatusta toisilta kaltaisiltaan. Kirjastokerhossa voivat myös kaikilla eri sivistysaloilla ja kaikissa eri ammateissa olevat yksilöt kohdata toisensa. Tässä suhteessa kirjasto on ainoalaatuiseissa asemassa. Yliopistossa ovat kaikki suorittaneet saman tutkinnon, työväenopistoissa ei juuri ole akateemisesti sivistyneitä, erilaisille kursseille saapuvilla on tavallisesti samat pohjatiedot. Mutta maailmankatsomukselliset kysymykset koskevat jokaista hänen entisten opintojensa laadusta ja määrästä riippumatta, ne ovat yhdistävä side kaikkien ajattelevien olentojen välillä.

Ihmisen fyysisen kuntoisuuden merkitystä tehostetaan kaikkialla. Mutta ihminen ei ole täysin kunnossa, ellei hän ole henkisesti kunnossa. Kirjaston tehtävänä on tehdä henkinen kuntoisuus yleisen mielipiteen silmissä yhtä tärkeäksi kuin fyysillinenkin ja auttaa jokaista ihmistä sen saavuttamiseen.

Kiinalainen keskustelu*

Henkilöt:

Chou – pieni poika

Yun – pieni tyttö

Äiti

Eurooppalainen nainen

Hsuan – viisauden etsijä

mestari Mengtse

mestari Kungfutse

mestari Motse

1.

Yun: Chou, katso kuinka kaunis perhonen!

Chou: Se on ailanthuskehräjä.

Y: Tsenkung kertoi sinulle kerran jostakin vanhasta miehestä ja perhosesta.

Ch: Tsenkung kertoo kaikenlaisia kummallisia juttuja, joilla ei ole mitään järkevää tarkoitusta.

Y: Kerro minulle, kiltti Chou!

Ch: Voinhan kertoakin. Oli kerran vanha mies, jonka nimi oli Chuang. Hän näki unta, että oli perhonen ja lenteli kukasta kukkaan. Sitten hän heräsi ja huomasi olevansa ihminen jälleen. Sen jälkeen hän ei enää tiennyt, oliko hän ihminen vain perhonen. Hullu mies!

Y: Mutta ajattele, kuinka ihmeellistä olisi, jos voisi tuntea olevansa perhonen.

Ch: Sinä olet vielä niin lapsellinen, Yun, ja sitäpaitsi sinä olet vain tyttö. Minä tahdon tulla suureksi mieheksi ja komentaa muita miehiä.

Äiti: Eivät ne ole suuria miehiä, jotka komentavat muita, Chou. Muiden komentaminen ei ole suurta eikä edes kovin vaikeaa. Suurta on hallita itsensä. Se, joka voi hallita itsensä, voi tehdä muitakin suuria asioita, sellaisia, jotka tekevät monta ihmistä onnellisiksi.

(Eurooppalaiselle naiselle) Tehän olet-

te nähnyt kaiken hävityksen täällä. Tässä maailmassa, sellaisena kuin se nyt on, tuntuisi todella joskus houkuttelevalta olla perhonen. Lepatella vain kukasta kukkaan ilman ajatuksia ja ilman vastuuta.

Eurooppalainen: Minusta ei vaikeinta ole se, että voi ajatella ja tuntea vastuuta. Vaikeinta on nähdä, etteivät ihmiset yleensä edes yritä ajatella, vaikka he pystyisivät siihen, eivätkä tunne olevansa vastuussa, ei itsestään eikä muista.

Äiti: Tuo on totta. Ja juuri se saa ihmisen tuntemaan itsensä niin yksinäiseksi ja avuttomaksi, kun voi nähdä miten mielletymällä tavalla maailmaa johdetaan... Mutta sanokaapa, miksi te oikeastaan olette tullut Euroopan kurjuudesta tänne Kiinan kurjuuteen. Ei kai täällä mikään ole paremmin kuin siellä.

Eurooppalainen: Minä matkustan vain oppiakseni tuntemaan ihmisiä ja nähdäkseni, että he ovat samanlaisia kaikkialla. Sitä varten ei ehkä ole aivan välttämätöntä matkustaa, mutta toisaalta on tärkeätä solmia henkilökohtaisia suhteita ihmisten välillä ympäri koko maapallon. Muuten emme ehkä milloinkaan opi ymmärtämään toisiamme.

Äiti: Minä olen kuullut sanottavan, että kiinalaiset ovat rauhaarakastava kansa ja minä olen tottunut pitämään valkoisia sotaishina valloittajina. Mutta olen nähnyt valkoisia ihmisiä, jotka ovat vain tahtoneet tehdä hyvää ja rakentaa ystävyyttä. Ja

* Esitetty kerholaisten voimin kirjastokerhon joulujuhlassa 18.12.1949. Kohtaus vuoropuhelusta esitettiin myös 10.2.1950 Naisten kansainvälisen rauhan ja vapauden liiton (NKRVL) järjestämässä kansainvälisen kattojärjestön 35-vuotisjuhlassa.

toisaalta olen nähnyt kiinalaisten käyvän sotaan, ja sodassa kaikki ovat samanlaisia.

Eurooppalainen: Samoin on laita jokaisessa maassa. En ole tavannut ainoatakaan kansaa, joka ei sanoisi haluavansa elää rauhassa, mutta en myös ainoatakaan, joka ei lähtisi sotaan, kun sanotaan, että sen on pakko puolustaa itseään tai että sille tehdään vääryyttä.

Äiti: Sanotaan, aina, että sotaan käydään rauhan hyväksi. Kuitenkin me sen jälkeen aina löydämme itsemme kurjuuden keskeltä, meidän olisi pakko tehdä rauhantyötä, mutta me emme enää osaa elää rauhassa. Eivätkö ihmiset missään ymmärrä tätä?

Eurooppalainen: Kaikkialla on joitakin harvoja, jotka näkevät asiat selvästi. Ja he ajattelevat kaikki samalla tavalla: Ettei sodalla saavuteta mitään pysyvää ja ettei elämän tuhoaminen voi kuulua inhimilliseen elämään.

Äiti: Siinäkin suhteessa ovat siis ihmiset kaikkialla samanlaisia. Jospa vain voisi saada tämän ajattelun aina yleisemmäksi ja kirkkaammaksi. Jospa voisimme edes kasvattaa omat lapsemme niin, että he osaisivat elää rauhassa.

Chou: Katso, tässä on pomminsirpale. Tällaisella pommilla voidaan tappaa monta ihmistä.

Yun: Näytä minulle.

Chou: Niitä pudotetaan lentokoneista ja sitten ne räjähtävät ja kaikki talot palavat ja ihmiset kuolevat. Minä tahtoisin tulla lentäjäksi.

Äiti: Pane pois tuo pomminsirpale, Chou. Sen avulla voi vain aiheuttaa hävitystä, mutta ei sen avulla voi hallita maailmaa ja ihmisiä. Väkivallan avulla voi vain hävittää ja pakoittaa, mutta ei hallita. – Sen ovat myös Kiinan vanhat viisaat aina ymmärtäneet. Jospa kertoisinkin sinulle heistä. Juuri rauhasta puhui Mengtse, kun hän neuvoi Chin kuninkaalle Hsuanille, kuin-

ka voitaisiin perustaa sellainen valtakunta, joka käsittää kaiken taivaan alla.

2.

Hsuan: Sano minulle, mestari Meng, kuka voi perustaa kuningaskunnan, joka käsittää kaiken taivaan alla?

Mengtse: Se, joka ei nauti ihmisten tappamisesta, voi perustaa sen.

Hsuan: Mutta kuka sitten antaa sen hänelle?

Mengtse: Kaikki taivaan alla tulee antamaan sen hänelle. Niiden joukossa, jotka ovat ihmisten paimenina kautta kaikkien kuningaskuntien ei ole ainoatakaan, joka ei nauttisi ihmisten tappamisesta. Jos olisi olemassa yksikin, joka ei nauttisi ihmisten tappamisesta, niin kaikki ihmiset taivaan alla katsoisivat häntä kohti kaula ojossa. Ja kun asian laita olisi näin, menisivät ihmiset hänen luokseen niin kuin vesi virtaa alaspäin tulvana, jota ei kukaan voi hillitä. Sillä hän todella voisi hallita kuninkaallisesti.

Hsuan: Millainen hyve on oltava sillä, joka tahtoo kuninkaallisesti hallita?

Mengtse: Jos hän rakastaa ja suojelee ihmisiä, on mahdotonta, ettei hän hallitsisi kuninkaallisesti.

Hsuan: Onko sellainen henkilö kuin viheliäinen minä kykenevä rakastamaan ja suojelemaan ihmisiä?

Mengtse: On kyllä.

Hsuan: Mistä voit sen tietää?

Mengtse: Olen kuullut Hu Heh'ltä seuraavan tapahtuman. Kuningas, kertoi hän, istui korkealla salissa, kun muutamat henkilöt kulkivat alhaalla ohitse kuljettaen mukanaan härkää. Kuningas näki sen ja kysyi, mihin härkä oli menossa. Kun kuljettajat vastasivat, että he olivat menossa pyhittämään kellon sen verellä, sanoi kuningas: "Antakaa sen mennä! En voi kestää sen pelokasta ulkonäköä, aivankuin se

olisi viaton henkilö, jota viedään kuolinpaikalle.” He kysyivät silloin, voisivatko he sitten laiminlyödä kellon pyhittämisen, mutta kuningas sanoi: ”Kuinka se voitaisiin laiminlyödä! Vaihatakaa härkä lampaaseen.” En tiedä, tapahtuiko näin.

Hsuan: Tapahtui kyllä.

Mengtse: Sydän, joka tässä tulee näkyviin, on kykenevä hallitsemaan kuninkaallisesti. Monet kansasta otaksuivat, että Teidän Majesteettinne ahneuden vuoksi vastahakoisesti luopui härästä, mutta palvelijanne tietää varmasti, että tämä ei ollut synnä.

Hsuan: Olette oikeassa. Vaikka Chi on kapea ja pieni maa, niin kuinka olisin haluton luopumaan yhdestä härästä! Syynä oli todella se, että en voinut kestää härän pelästynyttä ulkonäköä, aivan kuin se olisi viaton henkilö, jota viedään kuolinpaikalle. Sen vuoksi vaihdoin sen lampaaseen.

Mengtse: Älköön Teidän Majesteettinne ihmetelkö sitä, että ihmiset ajattelivat teidän vastahakoisesti luopuvan eläimestä. Kun te vaihdoitte suuren pieneen, kuinka he voisivat tietää todellisen syyn. Jos teistä oli piinallista, että härkä vietiin syyttömänä kuolinpaikalle, mitä eroa on silloin lampaan ja härän välillä. (Naurattaa.)

Hsuan: Oli siis järkeä siinä, mitä kansa sanoi.

Mengtse: Te näitte härän, mutta ette ollut nähnyt lammasta. Ylevä mies suhtautuu eläimiin siten, että nähtyään ne elossa, ei hän voi hyväksyä niiden kuolemaa.

Hsuan: Te olette näyttänyt minulle, mitä minun omassa mielessäni liikkui, mestarini. Minä todella tein asian, mutta kun käänsin ajatukseni sisäänpäin, en voinut löytää omaa sieluaani. Kun te, mestarini, lausuite nuo sanat, alkoi säälä liikkua sielussani. Mutta minkä perusteella sanotte, että tämä sydän on kykenevä hallitsemaan kuninkaallisesti?

Mengtse: Otaksukaa, että joku esittäisi Teidän Majesteettilenne lauseen: Mi-

nun katseeni on kyllin tarkka tutkimaan yksityisen hiuksen pistettä, mutta en voi nähdä vaunulastillista risukimppuja. Yhtyisikö Teidän Majesteettinne siihen, mitä tämä sanoo?

Hsuan: En tietenkään.

Mengtse: Nyt teillä on riittävästi ystävällisyyttä eläimelle, mutta siitä ei ole vielä lähtenyt mitään hyvää ihmisille. Toruus on, että kun kuormallista polttopuita ei nähdä, silloin katsetta ei ole käytetty, ja kun ihmisiä ei ole suojeltu eikä rakastettu, silloin ystävällisyyttä ei ole käytetty.

Hsuan: Mutta millä tavalla minun tulee toimia, käyttäkseni ystävällisyyttä, joka minussa on.

Mengtse: Punnitsemalla saamme tietää, mitkä esineet ovat keveitä ja mitkä raskaita. Mittaamalla saamme tietää, mitkä ovat pitkiä ja mitkä lyhyitä. Kaikkia asioita voidaan mitata, ja erikoisesti sielu vaatii, että tehdään niin. Pyydän Teidän Majesteettianne mittaamaan omaa sieluaan.

Teidän Majesteettinne kokoa sota-varusteitaan, saattaa vaaraan sotilaansa ja upseerinsa ja kiihoittaa muiden ruhtinaiden kateutta. Tuottavatko nämä asiat nautintoa Teidän Majesteettilenne?

Hsuan: Kuinka voisin nauttia tällaisista asioista? Tarkoitukseni on niiden avulla etsiä sellaista, mitä suuresti haluan.

Mengtse: Mitä Teidän Majesteettinne siten suuresti haluaa?

Hsuan: (Nauraa.)

Mengtse: Haluatteko jotakin siksi, ettei Teillä ole kylliksi rikasta ja makeaa ruokaa suutanne varten tai koska teillä ei ole kylliksi lämpimiä ja keveitä vaatteita ruumistanne varten, tai koska teillä ei ole kylliksi kaunisvärisiä esineitä miellyttämässä silmiänne, tai kylliksi palvelijoita ja suosikkeja vastaanottamassa määräyksiä?

Hsuan: Tätä kaikkea minulla on kylliksi.

Mengtse: Sitten Teidän Majesteettinne haluaa vain laajentaa alueitaan, liittää niihin Chi'n ja Chu'n ja keskiset kuningaskunnat. Mutta tehdä, mitä te teette, saavuttaakseen, mitä te haluatte, on ikään kuin kiipeäisi puuhun etsimään kaloja.

Hsuan: Onko se niin pahaa.

Mengtse: Minä pelkään, että se on vielä paljon pahempaa. Jos kiipeää puuhun etsimään kaloja, niin vaikkapa ei saisikaan sitä, mitä haluaa, ei seurauksena kuitenkaan ole mitään onnettomuutta. Mutta jos teette, mitä teette, saavuttaaksenne, mitä haluatte, niin paitsi sitä, että ette saavuta haluamaanne, tullette varmasti kohtaamaan onnettomuuksia. Sillä pieni valtio ei voi voimassa kilpailla suuren kanssa, heikko ei voi kilpailla vahvan kanssa eivätkä harvat monien kanssa.

Hsuan: Minä olen tyhmä enkä voi edetä tähän asti. Mutta opettakaa minulle selvästi, ja vaikka olen vajavainen, tahtoisin koettaa ymmärtää.

Mengtse: Ainoastaan sivistyneet henkilöt voivat ilman riittävää toimeentuloa säilyttää sydämensä vahvoina. Sen vuoksi älykkään hallitsijan tulee ennen kaikkea järjestää hyvin kansan toimeentulo.

Nyt, jos Teidän Majesteettinne haluaa järjestää hallituksen, jonka kaikki toimet olisivat hyvántahtoisia, tulisi tämä aiheuttamaan sen, että kaikki kauppiaat, sekä matkustavat että paikallaanpysyvät, haluavat myydä tavaraitaan Teidän Majesteettinne markkinapaikoilla, kaikki matkustavaiset ja vierailijat haluavat matkustaa Teidän Majesteettinne teillä ja kaikki ihmiset taivaan alla, jotka tuntevat itsensä hallitsijainsa sortamiksi, haluavat tulla ja hakea turvaa Teidän Majesteetiltanne. Kun heidän pyrkimyksensä on tällainen, kuka voisi heitä estää.

Hsuan: Mutta tarvittaisiin todella suuri hallitsija järjestääkseen hallituksen-siten.

Mengtse: Kaikissa ihmisissä on sellainen

puoli, joka on suuri, ja sellainen, joka on pieni. Ne, jotka seuraavat sitä puolta itsessään, joka on suuri, ovat suuria ihmisiä, ja ne, jotka seuraavat sitä puolta itsessään, joka on pieni, ovat pieniä ihmisiä.

Äiti: Näin opetti viisas Mengtse. On vahinko, että hallitsijat ja maailman johtomiehet eivät todellisuudessa ole seuranneet hänen ohjeitaan.

Eurooppalainen: Jotkut harvat ovat kyllä tehneet niin, mutta heistä puhutaan vähän. He eivät ole tehneet historiaa, niin kuin sanotaan. Mutta kertokaa vielä meille näistä kauniista asioista. Tahtoisin mielelläni kuulla, mitä teidän vanhat filosofinne ovat puhuneet itsensä kehittämisen, johon Mengtsekin tässä viittasi.

Äiti: Minä kerron teille hiukan Kungfutsen ajatuksista. Hän on kai juuri se filosofiestamme, joka on länsimailla tunnetuin.

3.

– : Minä olen tullut kysymään sinulta, mestari Kung, mikä sinusta on parhain ihmisten yhteiselämän periaate.

Kungfutse: Minä sanoisin, että se on shu, vastavuoroisuus: Älä tee muille, mitä et toivo toisten tekevän sinulle.

Sillä tosi ihminen, halutessaan lujittaa omaa luonnettaan, koettaa myös lujittaa muiden luonnetta, ja halutessaan itse kehittyä, koettaa myös auttaa muita kehittymään.

– : Mutta miten hän voi auttaa muita, kun on kysymys oikeasta ja väärästä, sillä jokaisella ihmisellä on oma oikeansa ja vääränsä.

Kungfutse: Ihmiselle, joka syvällä sydämessään tuntee, että hän on onnellinen ja luonnollinen toimiessaan todellisen ihmisyyden periaatteiden mukaisesti, on koko ihmiskunta ikään kuin yksi ainoa ihminen. Sen vuoksi ylevämielinen ihminen käsittelee kaikkia yhteiselämän kysymyksiä pitäen omaa itseään mittana, ja asettaa

sitten sääntöjä muiden noudatettavaksi.

– : Tahdotko opettaa minulle sitä tietä, jonka olet itseäsi mittana käyttäen valinnut.

Kungfute: Sopusointua luonnon kanssa kutsutaan Velvollisuuden tieksi. Tätä tietä ei voi jättää hetkeksikään. Jos se voitaisiin jättää, ei se olisi tie.

Niin kauan kuin mielessä ei vielä ole mitään surun, ilon, nautinnon tai katumuksen liikkeitä, sen sanotaan olevan tasapainon tilassa. Kun nämä tunteet ovat heränneet ja toimivat oikeissa suhteissa, seuraa se, mitä kutsutaan harmonian tilaksi. Tämä tasapaino on se suuri juuri, josta kasvavat maailman kaikki inhimilliset toiminnat, ja tämä harmonia on se universaalinen tie, jota niiden kaikkien tulee seurata.

Täydellinen on se hyve, joka noudattaa keskitietä. Ja harvinaisia ovat ne kauan olleet ihmisten joukossa, jotka ovat voineet sitä seurata.

– : Onko tämä tie sitten kaukainen ja vaikeasti löydettävissä?

Kungfute: Tie ei ole kaukana ihmisestä. Ylevämielinen ihminen toimii sen aseman mukaisesti, mikä hänellä on, hän ei halua mennä sen tuolle puolen.

Vilpittömyys on itse Taivaan tie. Vilpittömyyden saavuttaminen on ihmisen tie. Se, joka omistaa vilpittömyyden, löytää ilman ponnistusta sen, mikä on oikein, hän on viisas. Se taas, joka tavoittelee vilpittömyyttä, valitsee sen, mikä on hyvää hänestä, ja pitää siitä lujasti kiinni.

– : Miten sen kanssa tulee toimia, joka haluaa saavuttaa vilpittömyyden?

Kungfute: Siinä on tarpeen sen laaja opiskeleminen, mikä on hyvää, sen täsmällinen tutkiminen, sen huolellinen mietiskely, kirkas eroittelu ja mitä vakavin käytäntöön soveltaminen.

Ylevämielinen ihminen, niin kauan kuin on olemassa jotakin, jota hän ei ole opiskellut, tai niin kauan kuin siinä, mitä

hän on opiskellut, on jotakin, jota hän ei ole ymmärtänyt, ei hän keskeytä työtään. Tai jos on jotakin, jota hän ei ole soveltanut käytäntöön, tai jos hänen käytäntöönsoveltamisestaan puuttuu vakavuus, ei hän keskeytä työtään. Jos toinen onnistuu yhdellä yrityksellä, tekee hän sata yritystä. Jos toinen onnistuu kymmenellä yrityksellä, tekee hän tuhat.

– : Mutta mitä merkitystä on sitten vilpittömyyden saavuttamisella?

Kungfute: Ainoastaan se, joka omistaa kaikkein täydellisimmän vilpittömyyden, mikä voi olla olemassa Taivaan alla, voi täysin kehittää omaa luontoaan. Kyeten täysin kehittämään oman luontonsa, voi hän tehdä saman toisille, myöskin eläinten ja esineiden luonnolle. Täten hän voi auttaa Taivaan ja Maan voimien muuntamista ja ravitsemista. Ja kyetessään muuntamaan ja ravitsemaan Taivaan ja Maan voimia voi hän yhdessä Taivaan ja Maan kanssa muodostaa kolminaisuuden.

– : Mutta mitä tämä itsensä kehittämisen sitten ihmisten yhteiselämässä merkitsee?

Kungfute: Vanhat, jotka halusivat toteuttaa loistavaa hyvettä kautta koko kuningaskunnan, järjestivät ensin hyvin omat valtionsa. Järjestääkseen hyvin valtionsa he ensin saattoivat kuntoon omat perheensä. Saattaakseen kuntoon perheensä he ensin kehittivät omaa itseään. Kehittääkseen itseään he ensin paransivat sydämensä. Parantaakseen sydämensä he ensin koettivat tulla vilpittömiksi ajatuksissaan. Tullakseen vilpittömiksi ajatuksissaan he ensin ulottivat tietonsa mahdollisimman laajalle. Tällainen tiedon laajentaminen perustuu asioiden tutkimiseen.

Taivaan pojasta ihmisjoukkoihin asti jokaisen tulee pitää itsensä kehittämistä kaiken muun juurena.

Mutta ihmisyyys on rakastaa ihmisiä. Ihmisyyys on siinä, että toivoo toisten säilymistä kuten omaansa ja että toivoo toisten kehittymistä kuten omaansa.

Äiti: Näin puhui Kungfutse ihmisyydestä.

Eurooppalainen: Näin ovat kaikki suuret ajattelijat, myöskin länsimailla, käsittäneet ihmisyyden.

Chou: Kyllä se tuntuu vähän vanhanakaiselta ja epäkäytännölliseltä. Minä olen lukenut, että nykyaika on toiminnan aikaa Kiinassakin, ei enää vain mietiskelyn.

Yun: Mutta kyllä se tuntui kauniilta.

Äiti: Ihmisen täytyy myöskin harkita, ennenkuin toimii. Muuten voi käydä niin, että hän toimii juuri epäkäytännöllisesti. Ajatelkaamme vielä vähän erästä filosofia, nimittäin Motsea. Hän on aivan asiallisesti osoittanut, mikä käytännöllinen merkitys universaalisella rakkaudella on ihmisille.

4.

– : Minä olen tullut kysymään sinulta, mestari Mo, mikä on Taivaan tahto.

Motse: Taivaan tahto on, että kaikkia ihmisiä rakastetaan samalla tavalla.

– : Kuinka sen voi tietää?

Motse: Koska Taivas itse rakastaa kaikkia ihmisiä samalla tavalla. Sillä Taivas antaa ravintoa kaikille kansoille ja ottaa vastaan uhrit kaikilta ihmisiltä. Ja tästä seuraa, että ihmisen, joka noudattaa Taivaan tahtoa, tulee hankkia hyvää maailmalle ja poistaa sen onnettomuuksia.

– : Mutta mikä sitten on hyvää maailmalle, ja mikä on sille onnettomuus?

Motse: Keskinäiset hyökkäykset valtioiden välillä, keskinäiset anastukset sukujen välillä, keskinäiset vääryydet ihmisten välillä, kiintymyksen ja sopusoinnun puute – nämä ovat maailman suurimmat onnettomuudet.

– : Voidaanko näitä onnettomuuksia sitten välttää? Eikö aina ole ollut olemassa hyökkäyksiä, anastuksia ja vääryyksiä. Voisiko olla sellaista täydellistä hallitsijaa,

joka pystyisi ne poistamaan?

Motse: Täydellisen ihmisen, joka ottaa tehtäväkseen valtakunnan hallitsemisen, tulee tietää, mistä epäjärjestys ja onnettomuudet syntyvät, silloin hän voi poistaa ne. Ellei hän tiedä, mistä ne syntyvät, ei hän voi niitä poistaa. Asian laita on samoin kuin silloin, kun lääkäri haluaa parantaa sairauden. Hänen täytyy tietää, mistä sairaus syntyy, muuten ei hän voi parantaa sitä.

– : Mutta voitko sitten sanoa, mistä nämä onnettomuudet syntyvät, koskapa sen tietäminen on ainoa keino niiden korjaamiseen.

Motse: Ne syntyvät kaikki keskinäisen rakkauden puutteesta. Nykyään lääniherat ovat oppineet rakastamaan vain omia maitaan eikä muiden valtioita. Sen vuoksi he eivät häikäile hyökätä toisten valtioihin. Perheenpäämiehet ovat oppineet rakastamaan ainoastan omia perheitään eikä muiden perheitä. Sen vuoksi he eivät häikäile anastaa toisilta perheitä. Ja yksilöt ovat oppineet rakastamaan ainoastan itseään eikä muita. Sen vuoksi he eivät häikäile tehdä vääryyttä toisille. Kun kukaan maailmassa ei rakasta ketään toista niin luonnollisesti vahva kukistaa heikon, monet sortavat harvoja, varakas pilkkaa köyhää, arvossapidetty ylenkatsoo vähäpätöistä, taitava petkuttaa yksinkertaista. Sen vuoksi kaikki onnettomuudet, kiistat ja valitukset maailmassa ovat syntyneet keskinäisen rakkauden puutteesta.

– : Voidaanko tätä kaikkea sitten korjata, ja millä tavalla se tapahtuisi?

Motse: Se voidaan muuttaa universaalisen rakkauden ja keskinäisen avun tieltä.

– : Mikä sitten on universaalisen rakkauden ja keskinäisen avun tie?

Motse: Se on pitää muiden valtioita ominaan, muiden perheitä ominaan, muiden henkilöllisyyttä omana itsenään. Kun kaikki ihmiset maailmassa rakastavat toi-

siaan niin kuin itseään, niin vahva ei kusta heikkoa, monet eivät sorra harvoja, ja muut onnettomuudet jäävät tapahtumatta. Siten onnettomuuksien, riitojen, valitusten ja vihan torjuminen seuraa kaikki keskinäisestä rakkaudesta.

– : Mutta maailman herrasmiehet sanovat: Niin pitkälle on kaikki hyvin. On tietysti aivan erinomaista, jos rakkaus tulee universaaliseksi. Mutta se on ainoastaan vaikea ja kaukainen ideaali.

Motse: Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että maailman herrasmiehet eivät ole selvillä siitä, mikä on hyvää maailmalle ja mikä on sille onnettomuus. Nyt kaupungin piirittäminen, taisteleminen kentillä, maineen voittaminen kuoleman hinnalla – nämä kaikki ovat asioita, joita pidetään vaikeina. Kuitenkin ihmisten enemmistö voi tehdä ne, kun ylemmät rohkaisevat heitä. Sitä paitsi universaalinen rakkaus ja keskinäinen avunanto ovat aivan erilaisia asioita kuin nämä. Sillä kuka ikinä vihaa muita, häntä muut vihaavat, kuka ikinä tekee vääryyttä muille, hänelle muut tekevät vääryyttä. Mutta kuka ikinä rakastaa muita, häntä muut rakastavat, kuka ikinä tekee hyvää muille, hänelle muut tekevät hyvää. Näin ollen, mitä vaikeutta tässä on? Ainoastaan se, ettei hallitsija vielä toistaiseksi ilmennä universaalista rakkautta hallituksessaan eikä tavallinen ihminen käyttäytymisessään.

– : Voi olla, että universaalinen rakkaus on hyvä asia, mutta onko siitä mitään hyötyä?

Motse: Ellei se olisi hyödyllinen, myöskin minä hylkäisin sen. Mutta kuinka voisi olla jotakin, joka olisi hyvää, mutta ei olisi hyödyllistä? Tarkastakaamme asiaa molemmilta puolilta. Olettakaamme, että on kaksi miestä. Toinen näistä pitää kiinni osittaisesta ja toinen universaalista. Silloin osittaisen kannalla oleva sanoisi itselleen: Kuinka voisin huolehtia ystävästäni kuten itsestäni tai hänen vanhemmistaan kuten omista vanhemmista-

ni? Sen vuoksi, kun hän tapaa ystävänsä nälkäisenä, ei hän ruoki tätä, ja kun hän tapaa tämän viluisena, ei hän vaateta tätä. Mutta universaalisen kannattaja sanoisi itselleen: Olen kuullut, että ollakseen ylevä tulee huolehtia ystävästään kuten itsestään ja ystävänsä vanhemmista kuten omista vanhemmistaan. Sen vuoksi, kun hän tapaa ystävänsä nälkäisenä, hän ruokkii tätä, ja kun hän tapaa tämän viluisena, hän vaatteuttaa tätä. Olkoon meillä sitten kolmas henkilö, joka on avun tarpeessa. Kumpaan näistä kahdesta hän silloin turvautuu? Vaikkapa hän itse puhuisi universaalista rakkautta vastaan, hän siitä huolimatta välttämättä luottaisi universaaliseen ystäväan. Tässä on siis sanoin ilmaistu vastaväite universaalisen rakkauden periaatetta vastaan, mutta tosiasiallinen valinta sen mukaisesti. Tässä on ristiriita sanojen ja toiminnan välillä. On sen vuoksi minusta käsittämätöntä, että ihmiset esittävät vastaväitteitä universaalista rakkautta vastaan.

– : Minä en ole niin kuin sinä, minä en pysty harjoittamaan universaalista rakkautta. Minä rakastan Tsoun kansaa enemmän kuin Yuen kansaa, Lun kansaa enemmän kuin Tsoun kansaa, kotiseutuni kansaa enemmän kuin Lun kansaa, perheeni jäseniä ja itseäni enemmän kuin kotiseutuni kansaa, vanhempiani enemmän kuin muita perheeni jäseniä ja itseäni enemmän kuin vanhempiani. Jos minua lyödään, tunnen kivun, jos muita lyödään, ei kipu kohtaa minua.

Motse: Rakkaus ihmisiin ei sulje omaa itseä pois, sillä myöskin oma itse kuuluu silloin niiden piiriin, joita rakastetaan. Se, mitä tavallisesti kutsutaan isterakkaudeksi, on myös rakkautta ihmisiin.

Rakkaus on siten aivan omalaatuinen asia. Jos joku esim. ratsastaa hevosella, ei hänen tarvitse ratsastaa kaikilla hevosilla, jotta häntä voisi pitää sellaisena, joka ratsastaa hevosella. Ja niin pian kuin hän ei ratsasta hevosella, edellytetään, ettei hän ratsasta yhdelläkään hevosella, jotta häntä

voisi pitää sellaisena, joka ei ratsasta.

Mutta jos joku rakastaa ihmisiä, täytyy hänen ensin rakastaa kaikkia ihmisiä, jotta häntä voisi pitää sellaisena, joka rakastaa ihmisiä. Jos joku ei rakasta ihmisiä, ei odoteta, että hän olisi rakastamatta kaikkia ihmisiä. Jo silloin, kun hän ei rakasta yhtä ihmistä, on hän sellainen, joka ei rakasta ihmisiä.

5.

Yun : Mutta onhan olemassa pahoja ihmisiä, äiti. Pitääkö heitäkin rakastaa?

Äiti: Joitakin ihmisiä me pidämme hyvinä, toisia taas pahoina. Mutta tämä ero on oikeastaan meissä itsessämme, ei näissä ihmisissä. Sillä jos me suhtaudumme pahoihin ihmisiin viisaalla tavalla, tuntuvat he meistä hyviltä. Vanha mystikko Laotse on sanonut:

Hyvä ihminen on pahan opettaja ja paha ihminen on opetus hyvälle.

Se, joka ei pidä arvossa opettajaansa eikä rakasta opetusta on joutunut kauaksi harhaan vaikka hän oppisikin.

Koko maailma sanoo, että minun oppini näyttää suuresti hulluudelta. Koska se on suuri, siksi se näyttää hulluudelta.

Ellei se näyttäisi hulluudelta, olisi se jo aikoja sitten tullut aivan vähäpätöiseksi.

Minulla on kolme aarretta.

Vaali niitä ja säilytä ne:

Ensimmäinen on Rakkaus.

Toinen on Ei koskaan liikaa.

Kolmas on Ei koskaan olla ensimmäinen maailmassa.

Kun rakastaa, ei ole mitään pelkoa, kun ei tee liikvoja, on runsaasti voimavaroja,

kun ei koskaan pyri olemaan ensimmäinen maailmassa,

voi kehittää kykyjään ja antaa niiden kypsyä.

Chou: Mutta eihän tällä tavalla voi hallita maailmaa.

Äiti: Ainoastaan rakkaudella ja viisaudella voidaan hallita maailmaa, jos sitä voidaan hallita. Mutta sille, joka rakastaa, ei hallitseminen ehkä ole niin oleellista.

Laotse: Tekemättä mitään on kaikki tehty.

Se, joka valloittaa maailman, usein tekee sen tekemättä mitään.

Sillä pehmein aine maailmassa menee kovimman läpi.

Se, jolla ei ole mitään muotoa, läpikäy sen, missä ei ole mitään rakoja.

Mitä merkitsee tämä:

Mitä me pidämme arvossa ja mitä me pelkäämme,

on kuin meissä itsessämme.

Meillä on pelkoja, koska meillä on itse.

Ellemme pidä tätä itseä itsenäamme, mitä meidän tarvitsee pelätä?

Sen vuoksi sille, joka arvostaa maailmaa kuten itseään, voidaan uskoa maailman hallitsemisen.

Ja sille, joka rakastaa maailmaa itsenään, hänen haltuunsa voidaan maailma uskoa.

Puheita Naisten kansainvälisen rauhan ja vapauden liiton (NKRVL) tilaisuuksissa 1949–1951*

Rauha ja ihmisyyys

Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton Suomen osaston puolesta minulla on kunnia toivottaa teidät sydämellisesti tervetulleiksi juhlaamme. Olemme järjestäneet sen, koska tunnemme, että nyt – samoin kuin kaikkina aikoina – on tärkeää, että jokainen, joka rakastaa ja haluaa rauhaa, puhuu rauhasta, miettii, tutkii ja esittää siihen liittyviä vaikeita kysymyksiä. Tarvitsee vain vähän katsella ympärilleen maailmassa oivaltaakseen, että nämä kysymykset ovat todella vaikeita.

Kuitenkin luulen, että jokainen henkisesti terve ihminen syvimmillä sydämessään myöntää, ettei inhimillinen elämä voi toteuttaa ihmisyyttä, ellei se ole rauhanomaista. Tiede, joka asettaa itselleen muita päämääriä kuin totuuden ja hyvän kaikille ihmisille, on menettänyt tieteellisyytensä. Taide, joka ei tee luomistyötään rauhan hengessä, on erehtynyt kutsumuksestaan ihmisyyden ilmenemismuotona.

Ja jokainen ihminen, joka ei kaikissa asioissaan toimi rauhantahdoisesti, tekee virheen, sillä rauhantyö on kaikille, myös hänelle itselleen, edullisinta. Kaikkia näitä virheitä tehdään, sen vuoksi on rauhanaatteellinen työ välttämätöntä. Tätä työtä on meidänkin liittomme, joka perustettiin keskellä ensimmäistä maailmansotaa, pyrkinyt tekemään, Suomessa jo yli 20 vuotta.

Man har sagt mig, att freden är en så självklar sak, att man ej behöver tala om den. – Men också, om det inte skulle finnas krig i världen, skulle det efter min mening vara viktigt för människorna att tala om freden. Ty fred är icke endast bortvara av krig, den är mycket mer. Den är mänskligt liv och handlande, som man kan utveckla på allt högre och högre nivå. Allt byggande arbete, all konst, all vetenskap, all kärlek till mänskligheten hör till freden. Och i det mänskliga tänkandets historia har det alltid funnits några, kanske få, som klart förstått detta. Och sådana skall det alltid finnas, hoppas vi, allt mera och mera. Alltså är fredsidén just den idé, som det framom alla andra lönar sig att framhålla. I dessa tecken har vi i dag ordnat denna fest. Å Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, Finlands Avdelnings vägnar hälsar jag er hjärtligt välkomna hit.

Rauha ja vapaus

Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton yhdestoista maailmankongressi¹

Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton yhdestoista maailmankongressi kokoontuu elokuun 15-19 päivinä 1949 Kööpenhaminassa Christiansbergin linnassa. Kongressin mottona on: Kansat, yhtykää sotaa vastaan rauhan ja vapauden puolesta. Kongressin emäntänä toimii Liiton Tanskan Osasto, joka on suuri ja aktiivinen, siihen kuuluu 22 000 jäsentä. Kongressissa käsiteltävistä kysymyksistä mainittakoon: sodan syiden tieteellinen tutkimus; tiet rauhaan ja vapauteen, erikoisesti kasvatus ja tiedoistustoiminta; leipä ja rauha; alueelliset sopimukset; siirtomaakysymys; idän ja lännen problema. Puhujat ovat kaikki Liiton jäseniä, paitsi tunnettu taloustieteilijä Sir Boyd Orr. Kongressiin saapuu edustajia Australiasta, Englannista, Hollannista, Norjasta,

* Raili Kauppi toimi NKRVL:n Suomen osaston puheenjohtajana vuosina 1949–51.

¹ Puhe kesällä 1949.

Ranskasta, Ruotsista, Saksasta, Suomesta, Sveitsistä, Tsekkoslovakiasta ja Yhdysvalloista. Yhdysvalloista on ilmoittautunut 42 edustajaa. Eräs näistä tulee Kööpenhaminaan Lähi-Idän kautta, jossa hän matkustaa aina Intiaan asti, koettaen sieltäkin vielä koota naisia kongressiin. Amerikan edustajien joukossa on myös neekereitä. Kongressiin kokoontuu siis naisia eri kansoista, puolueista ja maailmankatsomuksista, mutta heitä yhdistää yhteinen päätös ”tutkia sodan poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja psykologisia syitä, tehdä niistä tunnetuiksi ja voittaa ne sekä työskennellä rauhan rakentamiseksi”.

NKRVL perustettiin Haagissa 1915, ensimmäisen maailmansodan aikana. Sen perustajien joukossa oli sekä puolueettomien että sotaikävien kansakuntien naisia, jotka elävästi tuntien sodan mielettömyyden tahtoivat tutkia niitä poliittisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia edellytyksiä, joille pysyvä rauha voitaisiin rakentaa, ja tehdä työtä niiden luomiseksi ja rauhan saavuttamiseksi. Haagin kongressin puheenjohtajana oli amerikkalainen Jane Addams, josta myös tuli Liiton ensimmäinen puheenjohtaja. Oleellisena puolena Liiton toiminnassa on ollut valistustyö. On välttämätöntä saada ihmiset kaikkialla maailmassa oivaltamaan, että sota on loukkaus itse ihmisyyttä vastaan ja yhtä tärkeitä on osoittaa, ettei sota ole välttämätön paha, että on mahdollista luoda sellaiset olosuhteet, joiden vallitessa ihmiset voivat elää rauhallista yhteiselämää. Tämän valistustyön vaikeudet ymmärtää kuitenkin, kun ottaa huomioon, että ihmiset kaikkialla maailmassa kasvatetaan palvelemaan ensi sijassa tietyn valtion tarkoituksia, ei omiaan ja koko ihmiskunnan etuja.

Tavoitteena on siten ollut kasvatus rauhaan. Liitto on vastustanut sotaisia leikkikaluja, jotka johtavat lapsen mielikuvituksessaan ihannoimaan tuhoamista ja hävitystyötä, samoin kansallisesti väritettyjä oppikirjoja. Se on pyrkinyt hävittämään rotu- ja luokkaennakkoluuloja ja uskonnollista suvaitsemattomuutta sekä vastustanut siirtomaasysteemiä kokonaisuudessaan ja erikoisesti siirtomaissa käytettyjä ihmisarvoa loukkaavia menettelytapoja. Toisaalta se on tahtonut kehittää ja ylläpitää ajatustenvaihtoa ja henkilökohtaisia ystävyyssuhteita eri maissa asuvien, erikoisesti nuorten välillä. Tässä tarkoituksessa se on järjestänyt eri maissa kansainvälisiä kesäkursseja nuorisolle. Tänä kesänä tällainen kurssi pidetään Ruotsissa, Gripsholman linnassa.

1929 Liitto järjesti Frankfurtissa tiedemiesten kokouksen tehdäkseen tunnetuiksi kemialliseen sodankäyntiin liittyvät vaarat ja siten herättääkseen ihmiset näkemään, millaiseen hävitykseen kehitys militaristisessa suunnassa voi viedä.

Liitto on toiminut kiinteässä yhteistyössä Kansainliiton kanssa. Vuosina 1931–32 se – Aseistariisumiskonferenssin johdosta – yhdessä muiden järjestöjen kanssa kokosi miljoonia nimikirjoituksia vetoomukseen yleisen, täydellisen ja yhtäaikaisen aseistariisumisen puolesta. Tämä vetoomus jätettiin Kansainliitolle.

Kansainliitossa ei ”ei-hallituksellisilla järjestöillä” (non-governmental organizations) ollut mitään sananvaltaa. Kun Yhtyneet Kansakunnat perustettiin, tuli tämä epäkohta sikäli korjatuksi, että näillä järjestöillä on yhdysvirkailijoita ja neuvottelevia edustajia Lake Successissa.² Valitettavasti näillä ei kuitenkaan ole äänioikeutta. Mutta he voivat saada mielipiteensä esille ja edustavat täten ”kansojen ääntä”, mikä täten tulee kuuluviin aivan toisella tavalla kuin hallitusten kautta, joilla on etusijalla omat määrätty poliittiset tavoitteensa. Tämän äänen kuunteleminen on epäilemättä niiden velvollisuus, jotka tekevät ratkaisuja kansojen puolesta, ja sen merkitys on suurempi kuin yleensä luullaan. NKRVL on aina pyrkinyt tätä tietä saamaan vaikutusvaltaa. Nykyään sillä on neuvotteleva edustaja sekä ECOSOC:ssa (YK:n taloudellinen ja yh-

² Lake Successin pikkukaupunki New Yorkin osavaltiossa toimi YK:n tilapäisenä kotipaikkana 1946–51. (Toim. huom.)

teiskunnallinen neuvosto) että UNESCO:ssa.

Liitto on aina pyrkinyt hankkimaan ensikäden tietoja tapahtumista ja olosuhteista ja korostanut älyllisen rehellisyyden merkitystä rauhantyön ainoana luotettavana perustana. On välttämätöntä tuntea tosiseikat ja arvioida niitä puolueettomasti. Edelleen on välttämätöntä ennen kaikkea pitää puhtaana oma kynnyksensä. Siten Liiton jokaisen jäsenosaston tehtävänä on ensisijassa vastustaa sodan syitä ja sotapyrkimyksiä omassa maassaan. Ja ennen kaikkea on välttämätöntä kasvattaa itsensä maailmankansalaiseksi, joka kykenee tarkastelemaan probleemoja koko maailman ja koko ihmiskunnan kannalta. Tällaista näkemystä ovat edustaneet ne kaksi Liiton jäsentä, jotka ennen muita ovat tulleet kansainvälisesti tunnetuiksi, nimittäin Jane Addams, joka oli Liiton puheenjohtajana vuodesta 1915 kuolemaansa asti vuonna 1935 ja joka sai Nobelin rauhanpalkinnon 1931, sekä Emily Greene Balch, Liiton nykyinen kunniapuheenjohtaja, joka sai Nobelin rauhanpalkinnon 1946.

Liiton kymmenes maailmankongressi pidettiin 1946 Luxemburgissa, vielä sodan varjossa, joka oli katkaissut kansainvälisiä suhteita ja tehnyt mahdottomaksi monien kansallisten osastojen toiminnan. Siitä lähtien Liitto on jälleen pyrkinyt tehostamaan työtään, tietoisena siitä, että seuraava sota voi merkitä koko ihmiskunnan tuhoa, ja siinä vakaumuksessa, että on mahdollista luoda maan päälle pysyvä rauha ja kaikille ihmisille edellytykset ihmisarvoa vastaavaan elämään, jos vain ihmiset haluavat ja osaavat käyttää käsissään olevia mahdollisuuksia.

Puhe vuosikokouksessa 1949–51

Arvoisat NKRVL:n jäsenet – Ärade IKFF's medlemmar

Keskushallituksen puolesta pyydän toivottaa teidät kaikki tervetulleiksi vuosikokoukseen.

Kun toimintavuoden päättyessä katselemme taaksepäin, näyttää ehkä rauhan puolesta tehty työ mitättömältä n.s. suurten maailmantapahtumien rinnalla. Eteenpäin emme voi nähdä, mutta tunnemme, että alituinen katastrofin uhka on olemassa. Mutta toisaalta monista merkeistä näemme, että maailmassa on kaikkialla rauhantahtoa olemassa, se ei vain ole löytänyt keinoja päästäkseen näkyviin ja kuuluviin, eikä se vielä ole päässyt yhteenliittymisten kautta kyllin voimakkaaksi. Sen vuoksi tunnemme, että työmme kannattaa ja on mitä tärkeintä, sekä koko ihmiskunnan että meidän itsemme kannalta. Pienikin toiminta rauhan hyväksi on eräs osa kokonaisuudesta, jota rakennamme, ja jokainen halutessaan toteuttaa itseään, voittaa itselleen jotakin toiminnaan syvimmän vakaumuksensa mukaisesti.

Om det finns något här i världen, som det lönar sig att göra, är det fredsarbetet. När vi arbetar för freden, står vi direkt i själva livets tjänst. Man säger att det alltid skall finnas krig i världen. Det är möjligt, men inte säkert. Men säkert är, att det skall alltid finnas fred i världen. Man behöver fredstiden till och med för att förbereda krig. Och vårt arbete är att försöka alltid förlänga denna fredstid, under vilken människan kan leva ett mänskligt liv. När vårt liv i alla fall är kort, har varje fredens år, och ännu varje fredens dag en betydelse, som inte kan överskattas. Därför kann vi säkra på vårt arbetes betydelse planera och uträtta allt vad vi kan för freden.

I dessa tecken hälsar jag å Centralstyrelsens vägnar Er välkomna till årsmötet.

Rakkaat rauhanystävät – Käre fredsvänner³

Tervetuloa – Välkommen

Tänään on 35 vuotta siitä päivästä, jolloin Naisten kansainvälinen kongressi Haagissa aloitti työnsä. 35 vuotta ei ole mikään kovin juhlallinen rajapyykki, mutta haluamme viettää tätä vuosipäivää saadaksemme rohkaisua siitä työstä, joka näiden vuosien aikana on tehty, ja saadaksemme eläväksi mielessämme sen hengen, jossa työn suorittajat ovat toimineet. Iloitsemme vieraista, jotka kunnioittavat juhlaa läsnäolollaan ja toivomme, että he viihtyvät ja että yhdessäolo lujittaa keskinäisiä suhteitamme.

Det är både glädjande och beklämmande att se på de 35 år under vilka IKFF arbetat. Man känner glädje och stolthet, när man betraktar, hur den konstruktiva fredsviljan tar sig uttryck i många olika former och i ett aldrig tröttnande arbete. Man kan också känna sig förtvivlad över det, att så mycket arbete ser ut att ha varit förgäves, att världen, i synnerhet dess ledare, inte hört på det sunda förnuftets röst och inte på folkens egentliga djupaste vilja, utan låtit och låter världen gå till alltid större förödelse. Man kan känna sig förtvivlad, men inte hopplös: Vi vilja arbeta, och så länge denna vilja finnes till, så länge finns det också hopp och positiva framtidsmöjligheter.

Liiton syntyminen

Lähtökohta: I maailmansota, Naisasialiike.

Kansainvälisen Äänioikeusallianssin kokous kutsuttu Berliiniin 1915. Samalla kun tämä peruutettiin, oli Jus Suffragii -lehdessä Alette Jacobsin kutsu naisten kansainväliseen kongressiin Haagissa 1915. Tarkoituksena oli keskustella rauhanprobleemoista ja mahdollisuuksista rauhanvälitykseen.

Alette Jacobsin kirjeestä: ”Tänä kauheana aikana, jolloin niin paljon vihaa kansojen välillä kylvetään, tulee meidän naisten osoittaa, että ainakin me olemme jatkuvasti säilyttäneet yhteenkuuluvaisuuden toisten naisten kanssa ja että me kykenemme vaalimaan veljeydentunnetta.”

Valmisteluja johtivat A. Jacobs ja Chrystal Macmillan.

Naisten rauhantyötä muualla:

1914 Rosika Schimmer (Unkari) ja Carrie Chapman Catt (USA) olivat vedonneet presidentti Wilsoniin kansainvälisen välityskonferenssin koollekutsumiseksi. Emmeline Pethick Lawrence (Englanti), tultuaan USA:han puhumaan naisten äänioikeudesta, teki yhdessä R. Schimmerin kanssa esitelmämatkan rauhan hyväksi.

1915 Women’s Peace Party, puheenjohtajana Jane Addams.

Jane Addams kutsuttiin Haagin kongressin puheenjohtajaksi. Liiton pj., kunnes luopui 1929, kunniapuheenjohtaja, kunnes kuoli 1935.

Haagin kongressi 28.4.-1.5.1915. Edustajia 12 eri maasta. NKRVL:n synty ja tulevan ohjelman perusta.

Toivotusta rauhansopimuksesta lausuttiin: ”Koska kansanjoukot sotaikäyissä maissa itse uskovat, että he eivät taistele hyökkääjinä vaan itsepuolustukseksi ja puolustaakseen olemassaoloaan kansoina, ei heidän välillään voi olla mitään voittamatonta eroavaisuutta. Heidän yhteinen ideaalinsa muodostaa perustan, jolle ylevämielinen ja kunniallinen rauha pitäisi voida perustaa.”

Vaatimuksia rauhanehtoihin nähden: 1) Ei oikeutta valloituksiin, ei alueellisia muutoksia ilman väestön suostumusta. 2) Ei miltään kansalta kiellettava autonomia ja demokraattista parlamenttia. 3) Hallitusten ratkaistava kansainväliset erimielisyydet

³ Puheen luonnos NKRVL:n 35-vuotisjuhlakokoukseen 28.4.1950.

sovitteluin ja välityksen kautta ja käytettävä yhteiskunnallista, moraalista ja taloudellista painostusta aseihin tarttuvaa vastaan. 4) Ulkopoliittikan demokraattinen kontrolli. 5) Naisten poliittinen tasa-arvoisuus. Lisäksi vaadittiin m.m. aseistariisumista, taloudellista vapautta, kansainvälistä tuomioistuinta, lasten kasvatusta rauhaan, kansainvälistä konferenssia (vakinaista) kansainvälistä yhteistyötä varten, neuvostoa tutkimaan ja selvittämään erilaisuuksia, jotka syntyvät taloudellisista mahdollisuuksista, kaupan laajentumisesta, väestökasvusta, poliittisista ja yhteiskunnallisista muutoksista.

Toimeenpano

Pysyvän rauhan kansainvälinen rauhankomitea. Pj. J. Addams, varapj. A. Jacobs. Yritys puolueettoman välityskongressin kokoonkutsumiseksi. Esitys Ruotsin valtiopäivillä skandinaavisesta välityksestä. Puheenjohtajan käynti 14 eri maassa. Vaikutus Wilsonin 14 pykälään.

Versaillesin rauhankonferenssin aikana 1. kansainvälinen kongressi Zürichissä 1919 toukokuussa. Edustajia 11 maasta, entisiä vihollisia. Rauhansopimuksen kritiikki.

Vaatimuksia Kansainliittoon nähden m.m.: jäsenyysoikeus kaikille kansakunnille, varustusten rajoittaminen heti ja yleisesti, täydellinen aseistariisunta, vähemmistöjen oikeudet, Kansainliiton holhous, raaka-aineiden saanti samoin ehdoin kaikille jäsenille, kaupan ja liikenteen vapaus, naisten tasa-arvoisuus.

Yhdistyksen nimi WILPF. Pj. J. Addams, siht. E. Balch; Maison Internationale, Genève. Pax International.

Liiton monipuolinen toiminta. Yhteydessä poliittisen ja taloudellisen kehityksen ja probleemien kanssa. 11 eri asiaa koskevaa kongressia:

New Education -kongressi. Genève. Emily Arnesen (Norja). Huoltotoiminta sodan jälkeen. J. Addams Saksassa. Elintarvekysymys, Siperian sotavangit, Yella Hertzka, Elsa Brändeström.

Wienin kongressi 1921. Itävallan hädänalainen tila. Julkilausuma: Yhteistoiminta yhteiskunnallisia vääryyksiä vastaan.

Rauhansopimuksen tarkistamisvaatimus. Haagin kongressi 1922, "A new peace".

Kansainvälinen järjestys. Washingtonin kongressi 1924, "A new international order". Kansainliiton laajentaminen ja parantaminen, kansainvälinen tuomioistuin, kansainvälinen konferenssi julistamaan sota laittomaksi, varustusten rajoittamiskonferenssi, sotilaallisten sopimusten vastustaminen, kemiallisen sodankäynnin vastustaminen, kansallisten vähemmistöjen turvaaminen. Pax Special.

Dublinin kongressi 1926 jatkoi rauhanproblemain selvittelyä. Mm. imperialismia ja siirtomaapolitiikkaa vastaan.

1920-luvun loppu oli Liiton kukoistusaikaa. Monipuolista ulospäin suuntautuvaa toimintaa. Camille Drevet (Ranska) ja Edith Pye (Englanti) Indokiinassa ja Kiinassa. Intressi oppimiskysymykseen.

1929 Frankfurt a.M.: kongressi, joka käsitteli sodankäynnin nykyaikaisia menetelytapoja, erikoisesti kemiallista sodankäyntiä.

1929 Wien: Venäjän rajamaiden problemat, riitaisuudet Puola-Liettua, Puola-Saksa, Romania-Unkari jne.

1929 kansainvälinen kongressi Pragissa. Kellogg-sopimuksen toteuttaminen.

Oopium. Lontoon konferenssi 1929, Saksan konferenssi 1929. 1930 Genève: kansainvälinen oopiumkonferenssi.

1930 Genève: valtiottomien problemaa käsittelevä konferenssi.

1931 Pariisi: taloudellista maailmankriisiä käsittelevä konferenssi.

1931 Nobelin rauhanpalkinto J. Addams ja Nicolas Murray Butler.

Aseistariisumisen puolesta 8 miljoonaa allekirjoitusta. – Allekirjoituksia kokosivat muut naisjärjestöt ja Kansainvälinen Naisten Aseistariisumisen Komitea. 6.3.1932 [viesti] Kansainliiton aseistariisuntakonferenssille: Sota on pannaanjulistettu, sodankäynnin välineet on myös pannaanjulistettava.

Grenoble 1932 samassa hengessä ”Yleinen aseistariisuminen tai yleinen hävitys”. Optimismia ja yhteistyötä. Aiheetonta: vetoamus lasin alle, aseistariisuntakonferenssi loppui 1937 tehtyään turhaan työtä. Mussolini, Hitler, NL.

1934 Hollannin osaston järjestämä konferenssi: psykologit, lääkärit ym. tiedemiehet 35 maasta esittivät julkilausuman että tiedettä ei tule asettaa sodan palvelukseen, vaan että tieteenharjoittajien tulee vaikuttaa yhteenliittyneinä sen ehkäisemiseksi.

1934 Zürich: maailman sekava ja levottomuutta herättävä tila. Liiton omassa piirissä erilaisia mielipiteitä. Ohjelmanjulistuksesta: NKRVL haluaa koota eri maailman-katsomuksia omaavia ja eri poliittisia suuntia kannattavia naisia, joilla on vakava tahto tutkia, tehdä tunnetuksi ja koettaa torjua sodan poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja psykologisia syitä sekä työskennellä rakentavan rauhan hyväksi.

NKRVL:n tärkeimmät päämäärät ovat: täydellinen yleinen aseistariisunta, kaikkien konfliktien ratkaiseminen ilman väkivaltaisia keinoja rauhanomaisin sopimuksin ja maailmanjärjestön luominen kansojen välistä poliittista, yhteiskunnallista ja taloudellista yhteistyötä varten.

Täysin tietoisina siitä, ettei tätä päämäärää voida toteuttaa nykyisen saalistamisen, epäoikeudenmukaisuuksien ja voitonhimon systeemin vallitessa, näkevät he tehtävänsä sosiaalisen uudistuksen rauhallista tietä tapahtuvassa helpottamisessa ja kiirehtimisessä, uudistuksen, joka johtaa uuteen yhteiskuntajärjestykseen, johon sisältyy kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus ilman yhteiskunnallisia, poliittisia ja taloudellisia etuoikeuksia ja riippumatta sukupuolesta, rodusta ja mielipiteistä. Lopullisena päämääränä tulee olla kansainvälisen kontrollin alainen taloudellinen maailmanjärjestys, joka ei ole perustettu voitolle vaan yhteiskunnan tarpeille.

1936 kansojen vaatimus hallituksille sodan lopettamiseksi. 14 miljoonaa nimikirjoitusta luovutettu Kansainliitolle.

1937 Luhacovice: uusi kansainvälinen järjestys käsittelyn alaisena; kv. etiikka, KL:n voimistaminen ja kehittäminen. Nähtiin kansojen täydellisestä suvereniteetista luopumisen välttämättömyys, koska keskenään toisistaan riippuvaisia.

1939 Albanian valtauksen jälkeen eri hallituksille vetoamus konferenssin kokoonkutsumisesta kansainvälisestä rauhanorganisaatiosta oikeudenmukaisuuden, vapauden ja ihmisoikeuksien pohjalla. Pariisissa pidetyssä eksekutiivisessa kokouksessa päätettiin tukea Rooseveltin ehdotusta rauhankonferenssista. Genèvestä ”Vetoamus terveille järjelle”.

Sotavuosien vaikeudet, työn toivottomuus. Sodan jälkeen Luxemburg, Kööpenhamina, 1946 E. Balchin Nobel. YK: ECOSOC, UNESCO. Liiton kasvu, 35-vuotistavoitteet, liittomme jäsenmäärä, kansainvälinen jäsenmäärä.

Naisyhdistyksen historian ymmärtää, kun tuntee syntyhistorian. Onko naisten rauhajärjestöllä merkitystä? Naisten merkitys poliittisessa elämässä käytännössä vähäisempi kuin teoriassa. Naisten yhdistyksessä he saavat äänensä paremmin kuuluviin. Mutta toisaalta, koska merkitys poliittisessa elämässä vähäisempi, on myös riippuvaisuus siitä pienempi. Poliitikko tavoittelee sidonnaisuutta puolueeseen ja kansaan.

Naisten suhde sotalaitokseen toinen: eivät asevelvollisia, eivät aktiivisesti ota osaa sotaan. Ulkopuolisempia, suurempi mahdollisuus nähdä oikein.

Korostettavia piirteitä: Pyrkimys laajentua ja uloittaa vaikutusvaltansa yli maapallon. Paitsi Euroopan maissa komiteoja Australiassa, Kanadassa, Englannin Intiassa,

jäseniä Kiinassa, Japanissa, Etelä-Afrikassa, Uruguayssa.

J. Addamsin matka maailman ympäri. Edith Pyen ja Camille Drevet'n matka Indo-Kiinaan, Kiinaan, Japaniin. C. Drevet Mexikossa ja Kuubassa, yleensä latinalaisessa Amerikassa pyritty tekemään työtä.

Kansainvälisten järjestöjen luominen ja tukeminen. Maailman taloudellinen ja yhteiskunnallinen ajattelu, ei vain poliittinen.

J. Addams: Avustustyössä sydän merkitsee. Naisten tehtävänä maailman talouden hoito kuten kodin. Jos KL ottaisi vastuun maailmantaloudesta, se saisi konkreettisen merkityksen ja kansojen kiintymyksen, jota ei pelkällä poliittisella toiminnalla saa.

Kansainvälinen ajattelu ennen kaikkea. Pyrkimys: jäsenet eivät suhtaudu asioihin tietyn valtion vaan maailman kansalaisina. Tämä hengen vapaus, jonka puute kohtalokasta maailmalle, on kansainvälisen yhteistyön ainoa luotettava pohja.

Omien olojen kritiikki tältä pohjalta. J. Addams maanpetturi. Saksan osasto protesteerasi Belgian valtauksen johdosta ja Brest-Litovskin rauhan vääryyden johdosta. Englannin naiset vastustivat Saksan tuhoamista. Puolassa vastustettiin vähemmistöjen sortoa. Ranska vastusti Ruhrin miehitystä, vaati miehitysarmeijan poistumista Saksasta. Tanskan osasto vaikutti siihen, että tanskan opetus Schlesvigin kouluissa ei-pakolliseksi.

Tässä hengessä NKRVL tahtoo edelleen tehdä työtä. Yleismaailmallinen ajattelu harvinaista, sen kasvattaminen päätehtävä. Yella Hertzka 1919 Zürich: "Vasta silloin tulemme tuntemaan, ettei se, mitä täällä yhdessä olemme ajatelleet, ole vielä todellisuutta ja että meidän ensin tulee panna työhön koko persoonallisuutemme liittääksemme hitaasti ja kärsivällisesti kiven kiveen rakentaaksemme sitä tulevaisuuden valtakuntaa, josta nyt vain uneksimme. Se, mitä me kaikissa näissä kokouksissa olemme päättäneet, nimittäin rakentaa tulevaisuutta askel askelelta kasvattamalla koko ihmiskuntaa on asia, joka on selvänä edessämme ja on itsestään selvää, että meidän tulee kulkea sitä tietä. Mutta emme voi sanoa, että se olisi mikään oikotie."

Kirjasto ja yksilön kehitys*

"Emme voi kahdesti astua samaan virtaan", sanoi Herakleitos muinoin, ja näin tuntuu olevan kahdestakin syystä: vesi on virrannut edelleen ja me itse olemme muuttuneet toisiksi. Tässä yhteydessä mielenkiintoista on tämä itse, joka on muuttunut. Kreikkalaisille oli vaikeata ymmärtää mahdolliseksi, että voi olla kysymys eri hetkinä samasta ihmisestä, kun hän kuitenkin on monissa suhteissa erilainen. Muuttumiseen ja kehittymiseen liittyy ongelmia, jotka eivät liene selvitettävissä, mutta itse nämä käsitteet voidaan täsmällisesti määritellä. Tämä on ensimmäinen tehtävämme, kun alamme käsitellä kysymystä kirjastosta ja yksilön kehityksestä.

Sanaa "kehitys" käytetään (ainakin) kahdessa eri merkityksessä, joista toinen on yleisempi, toinen erikoisesti biologinen. Edellisessä merkityksessä kehitys on muutos, jolla on tietty suunta. Havaitaan, että eräällä hetkellä oliolla, joka on määritelty tiettyjen tunnusmerkkien kautta, on ominaisuus A. Olkoon esim. kysymyksessä tietty ihmisyskilö, jolla k.o. hetkellä on ominaisuus oppimaton. Eräällä toisella hetkellä oliolla, jolla on samat määrittelemättömät tunnusmerkit, on ominaisuus B, joka sulkee pois A:n. Esimerkissämme tämä voi olla ominaisuus ylioppilas. Silloin sanotaan, että mainittu olio, jota määrittelevien tunnusmerkkien perusteella jatkuvasti pidetään samana, on muuttunut A:sta B:ksi. Oletetaan, että meillä on jono tällaisia muutoksia, joissa muuttuvan olion ominaisuudet muodostavat sarjan, jonka jokainen jäsen on lähempänä tiettyä lopputilaa kuin edellinen. Jos muuttuva olio hyvässä järjestyksessä läpikäy nämä ominaisuudet, sanotaan kehittyvän k.o. lopputilan suuntaan. Järjestyksessä olevat ominaisuudet ovat sen kehitysvaiheita, ja kehittyvä olio voidaan määritellä näiden kehitysvaiheiden järjestettynä joukkona. Pari esimerkkiä: ihminen, joka kirjallisen makunsa puolesta kehittyi, tullen siinä suhteessa yhä hienostuneemmaksi ja vaativammaksi; kirjasto, joka kehittyi siten, että sen kirjamäärä kasvaa ja valikoima monipuolistuu ja että sen toiminta tulee yhä aktiivisemmaksi. Jälkimmäisessä esimerkissä on samalla oliolla, kirjastolla, kolme eri kehityssuuntaa, joissa kaikissa se samanaikaisesti kehittyi.

Biologinen yksilökehitys (lajinkehitys kuulunee edellisen käsitteen piiriin ja siihen emme tässä puutu) eroaa edellisestä siinä, että kehitysvaiheet ja kehityssuunnat ovat ainakin mahdollisuuksina tiettyjen perittyjen tekijöitten kautta määrättyt. Mahdollisuuksina, sillä ympäristöstä riippuu erinomaisen suuressa määrin, millä tavoin, mihin suuntaan ja miten pitkälle elävä olento voi mahdollisuuksiaan toteuttaa. Perinnöllinen rakenne määrää siten tietyt puitteet, siihen perustuvien kehitysmekanismien toimintaa on verrattu herätyskeltoon, joka tietyllä, ennakolta määrättyllä hetkellä soi: määrätys-iässä tapahtuu normaalisti tiettyjä biologiseen rakenteeseen perustuvia muutoksia, eräissä tapauksissa taas voi tapahtua patologisia muutoksia.

Tässä on huomautettava parista tärkeästä seikasta. Ensinnäkin olisi erehdys luulla, että rakenne olisi kohtalo. Erikoisesti käytännölliseltä kannalta on korostettava ympäristötekijöiden suurta merkitystä, koska ne ovat ainakin jossakin määrin hallittavissamme. Eräs ympäristötekijä, joka voi olla mitä merkityksellisin yksilön elämässä, on kirjasto.

Toinen huomionarvoinen seikka on seuraava. Puhutaan joskus persoonallisuuden substanssista, tällä tarkoittaa esim. Kretschmer yksilön älyllisten ja eettisten mahdollisuuksien kokonaisuutta. Tällaiseen puheeseen, samoin kuin substanssin käsitteeseen yleensä, sisältyi metafysiikkaa, joka voi yksilön kehityksen kannalta olla tuhoisa. Sillä ihmisen mahdollisuuksista emme voi sanoa mitään varmaa, ennen

* *Kirjastolehti* 4/1950, 78–82.

kuin näemme ne toteutuneina. Erikoisesti jos ihminen sanoo, ettei hän pysty johonkin – ja tällaisia epäilyksiä tulee jatkuvasti esille kirjastossakin opiskelunneuvonnan yhteydessä – hän tekee virheen. On aina olemassa mahdollisuus, että uusi yritys, uusi menettelytapa, uusi suhtautuminen asiaan voi viedä perille. Joka tapauksessa ihmisen kehitysmahdollisuuksien määrä on tavattomasti suurempi kuin mitä useimmat vaatimattomuudessaan arvioivat.

Ihmisyksilön henkinen kehitys on kirjaston kannalta tämän kysymyspiiriin oleellinen osa. Yleisen kirjaston tehtävänä on sivistyksen levittäminen, eikä sivistys voi olla mitään muuta kuin ihmisyksilöiden intellektuaalista, eettillistä ja esteettistä elämää. Sivistys ei voi olla olemassa vain n.s. sivistyslaitoksina ja kulttuurin saavutuksina. Sen olemassaolo edellyttää ”sivistyneistöä”. En käytä tätä sanaa sen tavallisessa merkityksessä, jossa se tarkoittaa ihmisiä, jotka ovat suorittaneet tiettyjä tutkintoja ja yleensä tekevät n.s. henkistä työtä. Tarkoitan sillä ihmisiä, jotka elävät sivistystä, t.s. toimivat tavalla, jonka luemme sivistyselämään. Tähän elämään liittyy yksilön ja persoonallisuuden jatkuva kehittyminen tiettyyn, yleisinhimilliseen suuntaa.

Saattaa tuntua oudolta, että erotetaan toisistaan yksilön ja persoonallisuuden kehitys, mutta nähdäkseni se on välttämätöntä ja tämän selvittämiseksi on muutama sanan paikallaan.

Olemme määritelleet kehittyvän yksilön kehitysvaiheittensa järjestettynä joukkona. Tämäkin saattoi tuntua omituiselta, mutta on välttämätöntä, jotta voisi ymmärtää, että yksilö voi pysyä samana eri kehitysvaiheissaan. Persoonallisuus on eräässä mielessä abstraktisempi asia kuin yksilö. Persoonallisuuden määrittelevät tietyt tyypilliset reaktiotaipumukset, suhtautumistavat, pyrkimykset ja päämäärät. Se saattaa pysyä samana kehittyvän yksilön eri kehitysvaiheissa. Sen vuoksi sanomme, että se on kehittyvän yksilön ominaisuus. Yksilö saattaa kehittyä useissa eri suunnissa, kuten oppinaisuudessa, ammattitaidoissa jne., mutta persoonallisuus: elämän päämäärä, suhteutuminen kanssaihmiisiin jne. voi silti pysyä samana. On sen vuoksi oikeutettua ja välttämätöntä erottaa toisistaan yksilön ja persoonallisuuden kehitys.

Persoonallisuus saattaa luonnollisesti myös kehittyä yksilön kehittyessä, esim. siten, että yksilön päämäärät muuttuvat tai maailmankuva, joka on hänen toimintansa taustana, selkeytyy. Tällöin kehittyvä yksilö kuuluu eri aikoina persoonallisuuden eri kehitysvaiheisiin, ja vasta tällöin voimme puhua kehittyvästä persoonallisuudesta. Kehittyvä persoonallisuus on jälleen persoonallisuuden kehitysvaiheiden järjestetty joukko.

Yksilön kehitykseen kuuluu mm. älyllinen kehitys, tunteiden kehittyminen, viettielämän kehitys ja kypsyminen. Persoonallisuuden kehittymiseksi voimme kutsua esim. oman omalaatuisen elämäntyylin muovautumista.

Henkiseen kehitykseen nähden on aina pidettävä mielessä, että se on biologista elämää, jonka edellytyksenä on aivojen olemassaolo, ja että se on luonteeltaan vietinomaista. Tätä vietinomaisuutta korostaa esim. Schultz-Hencke, mutta toistaiseksi ovat psykologia ja psykiatria tutkineet sitä aivan liian vähän ja yllinen käsitys asettaa mielellään henkisen elämän viettielämän vastakohtaksi. Selvimmin tulee henkisen elämän vietinomaisuus näkyviin n.s. luovien nerojen elämässä, heidän kohdallaan on helppo puhua intellektuaalisesta intohimosta. Mutta jokainen ihminen on omilla puitteissaan henkisesti luova, eikä tässä ole kysymys muusta kuin aste-erosta. ”Neron affektit?” sanoo Lange-Eichbaum. ”Ne ovat pohjimmaltaan samoja kuin jokaisen keskimääräihmisen, vain ehkä intensiivisempiä.”

Toinen seikka, jossa henkisen elämän viettiluonne tulee näkyviin, on se, että tällä alueella, samoin kuin kaikilla muilla viettielämän alueilla, esiintyy neuroottisia il-

miöitä, jotka johtuvat siitä, että henkinen vietti ei ole päässyt kypsyään, ei ole tullut tietoiseksi eikä saanut tyydytystä. Oleellinen kohta neuroosien syntymisessä ovat juuri erilaiset kehityshäiriöt (Kretschmer). Tällaisia neuroottisia oireita ei ole vaikea löytää. Sellaisia ovat esim. arvon kieltäminen älylliseltä toiminnalta ja sen pitäminen ”elämälle vieraana”, monenlaiset alemmuuden- ja ylemmyyden tunteet niillä, jotka eivät ole päässeet esim. koulusivistyksestä osallisiksi, epäaidot vakavan henkisen toiminnan korvikkeet kuten okkultismi, usein ajatusleikeiksi paljastuvat metafyylliset systeemit, neronpallvonta oman mitättömyyden tunnon kompensaationa tai pako alkoholiin ja huumausaineisiin. Erinomaisen usein on syy tällaisiin tapahtumiin löydetävissä henkisen elämän viettihäiriöistä.

Kaikkien näiden ilmiöiden selvittäminen sekä yleensä että yksityistapauksissa olisi tärkeätä sekä jokaisen yksilön että koko yhteisön vuoksi. Ne johtavat yksilöt ristiriitoihin ja umpikuijiin ja uhkaavat madaltaa koko sivistyselämää. Myös kirjaston tehtävän kannalta olisi tämän selvittelyn merkitys erittäin suuri.

Nyt herää kysymys, mitä kirjasto voi tehdä ihmisten henkisen kehityksen edistämiseksi ja ohjaamiseksi.

Kirjasto ei ole vain kirjakokoelma, se on tietyllä tavalla valittu ja järjestetty kokoelma. Sen kirjat ovat valitut – tai niiden pitäisi olla valitut – ihmisten sivistystarpeiden tyydyttämistä silmälläpitäen ja ne ovat järjestetyt niin, että kirjastonkäyttäjillä on mahdollisuus saada yleiskatsaus tieteiden ja kulttuurin kokonaisuudesta. Vielä on kirjastossa kirjojen lisäksi virkailijoita, joiden tehtävänä on kirjaston käyttäjien auttaminen.

Voimme epäilemättä sanoa, että kirjasto on – tai että se voi olla – eräs hyvin tärkeä ja keskeinen niistä ympäristötekijöistä, jotka vaikuttavat yksilön ja hänen persoonallisuutensa kehitykseen. Kaikilla ihmisillä ei ole tilaisuutta käydä riittävästi koulua, kaikki eivät löydä itselleen sopivia kursseja tai opintoja, mutta kaikki voivat tulla kirjastoon. Tämä edellyttää tosin luonnollisesti, että jokaisella on riittävän lähellä hyvin hoidettu kirjasto, ja näin ei suinkaan aina ole asian laita.

Jo se, että kirjastossa on kirjoja kaikilta eri aloilta, on merkityksellinen asia. Se antaa herätteitä ja ylläkkeitä, se kiioittaa lukemaan ja voi saada jo puoliksi tietoisien, mutta selkiämättömän henkisen vietin havahtumaan. Kirjaston kirjat taas ovat välttämättömiä välineitä tämän vietin tyydyttämiselle, kun se on herännyt. On muistettava, että kirjat ovat välineitä ihmisille. Pääasia ei kirjastossa ole se sinänsä tärkeä seikka, että kirjoja luetaan ja että lainaustilasto kasvaa. Oleellista on se, mitä ihmiset lukemistaan kirjoista saavat.

Kirjaston mahdollisuuksiin ja tehtäviin kuuluu, kun tämä oivalletaan, kirjaston käyttäjien henkisen vietin tietoinen ja aktiivinen herättäminen ja sen asiantunteva ohjaaminen. Tämä on nimenomaan kirjaston tehtävä. Kouluilla ja opistoilla on omat kurssinsa ja ohjelmansa ja pääpaino joutuu yleensä niiden läpikäymiselle. Ainoastaan kirjastossa vallitsee se henkinen vapaus, joka tekee mahdolliseksi valita itse opiskelua varten kirjat, opiskelun järjestyksen ja sen tahdin. Mutta juuri tämän vuoksi on välttämätöntä, että kirjasto antaa aktiivisesti herätteitä ja tukea käyttäjilleen. Kouluissa ja opistoissa on oppilaalla tukenaan toveripiiri, joka askartelee samojen asioiden parissa kuin hän itse, ja hänellä on suoritettavinaan tietyt kurssivaatimukset, jotka toiset ovat hänen puolestaan valinneet. Kirjastossaan hän tarvitsee tukeen virkailijaa, jolle ovat tärkeitä samat yleisinhimilliset probleemit kuin hänelle, joka yhdessä hänen kanssaan tahtoo selvittää niitä ja joka pystyy antamaan asiantuntevaa apua tarvittavien kirjojen suhteen. Tämän vuoksi on myös nähdäkseni tärkeätä, että jos kirjastossa opiskeluneuvonnan eräänä muotona toimii opintokerhoja, näissä ei panna pääpainoa määrättyille kursseille, vaan keskeisten, yleisinhimillisten probleemien selvittelylle ja henki-

lökohtaiselle kosketukselle yleisön ja kirjastovirkailijan välillä.

On vielä eräitä kohtia, joita on korostettava, kun on kysymys kirjaston tehtävästä henkisen kehityksen edistämisessä ja ohjaamisessa.

Ensiksikin tulee kysymys kehityksen päämäärästä. Edelläesitetyn perusteella on ilmeistä, että ei voi sanoa esim. seuraavasti: päämääränä ei ole tiettyjen matemaattisten, fysikaalisten tai historiallisten tietojen omaksuminen, vaan persoonallisuuden kehittyminen. Persoonallisuuden kehittyminen on aivan toinen asia kuin yksilön kehittyminen eikä ole mahdollinen ilman jälkimmäistä. Kummallakin kehityskululla on oltava määrätty suunta, muuten olisi kehityksestä puhuminen mahdotonta.

Yksilön kehityksen mahdolliset suunnat määrää hänen biologinen rakenteensa, hän kehittyy aina samanaikaisesti monissa eri suhteissa erilaisiin suuntiin. Biologinen rakenne on terveillä yksilöillä eräissä oleellisissa suhteissa samanlainen ja määrää eräitä yhteisiä kehityspäämääriä. Ihmisen viettirakenteeseen perustuu hänen arvostuksensa. J. H. Schultz on esittänyt eräitä eksistensiaaliarvoja, jotka ovat yhteisiä ja ensiarvoisen tärkeitä jokaiselle ihmiselle. Näihin kuuluu mm. terveys ja turvallisuus. Meidän kannaltamme tärkeätä on, että niihin sisältyy maailmankatsomuksen omistaminen ja itsensä toteuttaminen. Kumpikaan näistä ei ole mahdollista ilman selkeää, tieteellistä maailmankuvaa, johon sisältyvät perustiedot kaikkien eri tieteiden aloilta, matemaattis-logiinen rakenne ja filosofinen kokonaisnäkemys. Itsensä toteuttamisen kannalta on tärkeitä tuntea itsensä ja oma asemansa maailmankaikkauudessa niin pitkälle kuin se on selvitettävissä. Nämä teoreettiset päämäärät ovat yksilölle kaikkein tärkeimpiä, niihin liittyy tunne- ja tahtolämän kehittäminen, joka vain teorian kautta tulee mahdolliseksi. ”Ensinnä ja ennen kaikkea tulee yksilön, kuten Leibnizin monadien, kuvas-
taa maailmankaikkeutta”, sanoo Bertrand Russell.

Persoonallisuuteen sisältyy päämäärän omistaminen. Tämän päämäärän vakiintuminen ja yksilön toiminnan ja suhteen elämään harmonisoituminen sen mukaiseksi on persoonallisuuden kehitystä. Samoin kuin yksilön kehityksessä on erikoisia, kullekin yksilölle ominaisia kehityssuuntia, samoin on persoonallisuuden kehityksessä kullekin yksilölle ominaisia suuntia, kuten oman yksilöllisen elämäntyylin kehittäminen. Myös se, mitä kutsutaan itsensä toteuttamiseksi, ja jonka käsitteellinen rakenne kaipa-
vää vielä lähempää selvitystä, liittyy tähän, vaikka se edellyttää yksilön teoreettista kehityksellistä. Sivistyselämän kannalta on kuitenkin yleisinhimillinen päämäärä oleellista. Harmoniaa pidetään usein kehityksen päämääränä. Tämä on sikäli virheellistä, että ei voi tavoitella harmoniaa sinänsä ilmoittamatta, millä alueella sen tulisi vallita. Harmonia on käsitteellisesti moniasteinen systeemi. Yksilö voi olla harmooninen ja persoonallisuus voi olla harmooninen, ja nämä kaksi seikkaa ovat riippuvaisia toisistaan. Kehittyvän yksilön harmoonisuus tai disharmoonisuus kuuluu persoonallisuuden tunnusmerkkeihin. Yksilön harmonia on siten eräs persoonallisuuden kehityssuunta. Jos suhtautumistapa elämään ja ihmisiin on ristiriidassa maailmankatsomuksen ja omaksumisen päämäärän kanssa, merkitsee tämä taas persoonallisuuden disharmoniaa, ja tällainen ristiriita voi vallita ilman, että ihminen esim. koskaan joutuisi epäsoin-
tuun ympäristönsä kanssa. Ei voi tavoitella harmoniaa, ei persoonallisuuden enempää kuin yksilönkään kehityksessä, tavoittelematta samalla ja ensin jotakin muuta, ennen kaikkea teoreettista tietoa ja selkeyttä.

Toinen huomioon otettava seikka on, että sivistys on elämää ja toimintaa, ei mikään oppineisuuden tai kehittyneisyyden tila. Ei ole mitään sellaista pistettä, jossa ihminen voi lopettaa opiskelun ja tyytyä olemaan sivistynyt. Tällainen olisi jo biologisesti katsoen mieleltöntä, sillä viettien tyydytys on jatkuvaa toimintaa, jonka mielekkäisyys katoaa vasta sitten, kun vietti on sammunut.

Lukeminen ja opiskelu on samoin kuin n.s. luova henkinen työ sivistystoimintaa, jossa ihminen kehittyy monissa eri suhteissa, ei vain tietojen suhteen. Vakava lukeminen merkitsee tarkkaavaisuuden ja ajattelun keskittyneisyyttä, siihen liittyy tunnemaailman selkeytyminen ja täsmällistyminen ja toiminnan tuleminen määrätietoiseksi. Nämä kaikki ovat piirteitä, jotka epäroimattä luemme sivistykseen. Järki, ratio, joka eroittaa kulttuuri-ihmisen primitiivisestä ei ole, kuten Levy-Brühl ja Lange-Eichbaum ovat huomauttaneet, missään tapauksessa ainoastaan anatomista edelleenkehittymistä, vaan myös sosiologinen harjoittelutuote. Se on tietämistä, koulutusta, harjoittelua, se on henkistä voimailua.

Kolmas seikka, jota tahtoisin korostaa, on kirjojen välineluonne. Oleellista ei ole, että ihminen lukee kirjoja, vaikkapa hyviäkin kirjoja, vaan se, minkä hän niistä omaksuu maailmankatsomuksensa rakentamiseksi. Sivistyksen kannalta ei ole niin merkityksellistä, että ihminen lukee kirjan, kuin että hän elää sen. Kirja on tie asioihin. Lukeminen voi olla toimintaa, kuten kirjoittaminen, persoonallisen ja asiallisen käsityksen ja yleiskatsauksen luomista, jossa kirja on välineenä. Kirjat eivät ole vain kirjallisuutta, ne ovat paljon enemmän.

Tämä pitää paikkansa myös kaunokirjallisuuteen nähden. Ihminen ei tavoittele siinä ainoastaan esteettistä vaikutelmaa, jonka taiteellisesti rakennettu ja muovailta teos tuottaa. "Mitä on runoilla? Muotoilla osa maailmankaikkeutta niin, että siinä tajuaa kokonaisuuden, josta se on peräisin", sanoo Jacob Bosshart. Tavoitteena on "totuus, joka vain koristautuu kauneudella", kuten Goethe sanoo. Ja tämä sopii hyvin yhteen sen kanssa, että maailmankatsomus on eksistensiaaliarvo ihmiselle.

Kun tiede luo teoriaa todellisuudesta, tekee kaunokirjallisuus eläväksi eräitä mahdollisuuksia, antaa ihmisen mielikuvituksessaan kokea tilanteita, joihin hän ei todellisuudessa joudu, ja ymmärtää inhimillisiä tunteita, joita hän ei itse ole tuntenut.

Tämä ei merkitse, että väheksyisin puhtaasti esteettisen puolen merkitystä. Se on tekijä, joka eroittamattomasti liittyy kaikkeen sivistyselämään, myöskin tieteeseen. Tiedemiehet puhuvat kauniista teoriasta yhtä suurella nautinnolla kuin esteetikot kauniista taideteoksesta.

Ei myöskään voida kategorisesti sanoa, että kaunokirjallisuus kehittää tunnetta ja mielikuvitusta, tiede taas älyä. Runoilijalla saattaa olla hyvinkin merkitsevää elämäntarkastomuksellista tai teoreettista sanottavaa ja kaunokirjallisuuden kriittinen lukeminen on myös älyllistä nautintoa. Toisaalta tiede avaa ihmisen mielikuvitukselle näköaloja, joita kukaan runoilija ei koskaan ole aavistanut. Kauneimpia esimerkkejä tästä ovat eräät matemaattiset teoriat, kuten transfiniittisten lukujen teoria ja epäeuklidiset geometriat, joita ei minkään inhimillisen näkemyksen avulla voi käsittää. Ja vastaavasti rikastuu ja muovautuu ihmisten tunnemaailma tällaisten asioiden parissa.

Pitemmälti puuttumatta näihin kysymyksiin, jotka kaipaavat jatkuvaa tutkimista ja syventymistä, toteamme vain lopuksi, että kirja ja nimenomaan kirjasto, joka on inhimillisen sivistyksen vaatimusten mukaisesti valittu ja järjestetty ja kirjastokasvatuksellisesti aktiivinen, on ensiarvoisen tärkeä tekijä yksilön ja inhimillisen sivistyksen kehittämisessä.

Kirjastolla on täysi syy kunnioittaa tehtäväänsä ja mahdollisuuksiaan ja olla ylepä niistä.

*Symposion-kirjoitukset (1942–52)**Onko matematiikka välttämätöntä?¹

Oli kerran eräs opiskelija, joka kysyi matematiikan opettajaltaan: ”Onko matematiikka välttämätöntä?” Opettaja vastasi lyhyesti ja varmasti: ”Ei ole.” Ja oppilas hämmästyi, sillä hän luultavasti henkilökohtaisesti tunsii, että matematiikka on ainakin hänelle välttämätöntä, ja arveli, että se olisi sitä kaikille ihmisille.

Opettaja sanoi myöskin, että ei mikään ole välttämätöntä, ja tämä antaa aiheen kysyä, missä merkityksessä sanaa ”välttämätön” kysymyksessä ja vastauksessa on käytetty. Sillä varsinaista välttämättömyyttä ei ole olemassa muualla kuin formaalisen tiedon piirissä, kokemusmaailmassa vallitsee vain lainalaisuus ja sen lait pitävät paikkansa suuremmalla tai pienemmällä todennäköisyydellä. Kuitenkin tuntuu siltä, kuin esitetyssä kysymyksessä ajateltaisiin jotakin empiiristä asiaa, jotakin, joka on tekemisissä todellisuuden kanssa.

Ensiksikin tuntuu siltä, että eräs argumentti on jäänyt mainitsematta. Onko matematiikka välttämätöntä – kenelle? Emme voi käyttää sanaa ”välttämätöntä” irrallisena, ellei ole kysymys loogisesta välttämättömyydestä. Koska kysymysentekijä jättää kaikki rajoitukset mainitsematta, voimme olettaa, että hän haluaisi yleensä tietää, onko matematiikka välttämätöntä ihmiselle.

Tähän saattaisi vastata: ”Se riippuu

siitä, mitä ihminen haluaa.” Siis olisi vielä otettava yksi argumentti käytäntöön, ihmisen päämäärä. Tämä päämäärä voi olla juuri matematiikan oppiminen, tai se voi olla jotakin, johon loogisesti sisältyy matematiikka, tai se voi olla jotakin, jonka saavuttamiseksi matematiikka on väline, jota ilman ei tule toimeen. Kaikkia tällaisia päämääriä varten matematiikka siis on ihmiselle välttämätöntä.

Kun tarkastelee ihmisiä, alkaa näyttää siltä, että kaikilla ihmisillä on tällaisia päämääriä. En ajattele nimenomaan tekniikan kehitystä, jolle matematiikka on välineenä välttämätön. Sitä varten riittäisi, että muutamat harvat osaisivat matematiikkaa. On joukko sellaisia pyrkimyksiä, jotka ovat kaikille ihmisille yhteisiä.

Ennen kaikkea ihminen on ajatteleva olento ja ihminen haluaa ajatella – ainakin jonkin verran. Nämä ovat empiirisiä väitteitä (ellei pidä ajattelua ihmisen määrittelevänä tunnusmerkkinä) ja luulen, että jokaisen kokemus vahvistaa ne. Mutta nyt on tiede osoittanut, ettei ajattelu ole muuta kuin laskemista, mahdollisuuksien kombinoimista, matematiikkaa. Sikäli kuin ihminen on ajatteleva harjoittaa hän välttämättä matematiikkaa, ja sikäli kuin hän haluaa ajatella oikein, on matematiikan opiskelu hänelle välttämätöntä.

On myös epäilemätöntä, että ihminen elää ja haluaa elää henkistä elämää.

* Helsingin kaupunginkirjaston kerholehti *Symposion* alkoi ensi kerran ilmestyä jo vuonna 1942 maisteri Sirikka-Liisa Meren toimittamana. Vuosina 1942–45 sitä tehtiin kirjaston vuosikertomusten perusteella kaikkiaan 9 numeroa, joskaan yhtään näistä koneella kirjoitetuista, kakkeeripaperilla ”monistetuista” lehdistä ei näytä säilyneen. Uusi ykkösestä aloitettu sarja *Symposioneja* alkoi ilmestyä jouluna 1947 ja se jatkui ainakin numeroon 7 jouluna 1952.

¹ Nimimerkillä Hengentieteilijä kirjoitettu artikkeli on peräisin 1940-luvun alkupuolelta. Se julkaistiin ensimmäisessä *Symposion*-sarjassa (1942–45), jonka numeroita ei ilmeisesti ole säilynyt.

Hän tavoittelee myös jotakin, jota kutsutaan sivistykseksi. Tämä kaikki edellyttää ajattelua ja siis matematiikkaa. Mutta kun tulemme tekemisiin käsitteen sivistys kanssa, olemme uuden probleeman edessä. Sillä kukaan ei vielä ole esittänyt sivistyskäsitteen aksiomatiikkaa; emme voi vielä formaalisesti todistaa mitään sivistykseen kuuluvista asioista. En kuitenkaan epäile, etteikö sivistykseen loogisella välttämättömyydellä sisälly matematiikka, vieläpä paljon laajemmin ja täydellisemmin kuin ajatteluun. Sivistyksen historiassa tulee

kaikkialla pohjalta esille matematiikka. Voimme siis sanoa: matematiikka on välttämätöntä ihmiselle sikäli kuin hän haluaa olla sivistynyt.

Vielä eräs seikka: tässä ei ole kysymys ihmisen mielivaltaisista ja vaihtuvista haluista. Kysymys on ihmisen lajiyypillisistä, biologisista vieteistä. Ihmisellä on aivot ja ne haluavat ajatella kuten ruumis haluaa liikkua. Aivojen olemassaolo on perustana ihmisen henkisille vieteille, joiden tyydyttäminen ei ole mahdollista ilman matematiikkaa.

Hiukan matematiikasta ja epätasällisen tiedon vaarasta²

Joskus, kun on keskustelussa tullut puheeksi matematiikan opiskelu siinä amatöörimaisessa muodossa, jossa sitä kirjastokerhossa harjoitetaan, saattaa kuulla kysymyksen: Eikö tässä ole lähellä epätasällisen tietämisen vaara? Kerhossamme opiskellaan matematiikkaa ilman määrättyjä kursseja ja säännönmukaista järjestystä, kuka hyvänsä voi milloin hyvänsä alkaa mistä hyvänsä. Tällainen menettely on omiaan herättämään epäilystä ihmisissä, jotka tuntevat kunnioitusta järjestelmällisistä opintoja kohtaan. Yritys harrastaa korkeampaa matematiikkaa ilman asianomaisia pohjatietoja tuntuu luvattomalta oikotieltä, ja jo Menarkos lausui, ettei kuninkaitakaan varten ole olemassa mitään oikotietä matematiikkaan. Sellainen tuntuu anarkistiselta pyrkimykseltä tieteen hyvinjärjestetyssä valtakunnassa.

Näistä asioista on kerhossakin usein ollut puhetta. Tässä on tarkoituksena vain hiukan käsitellä tuota epätasällisen tiedon vaaraa. On oikeastaan omituista, että siitä puhutaan juuri matematiikan yhteydessä. Matematiikan harjoittamisessahan ainakin jokin määrä täsmällisyyttä on aivan välttämätön. Toisaalta taas näyttää

miltei kaikkien olevan helppo uskoa, että filosofiaa voi kuka hyvänsä amatööri harjoittaa vain keskustelemalla, ilman että tieteen jumalatar siitä mitenkään häiriintyy. Miksi ei puhuta epätasällisen tiedon vaarasta, kun henkilö, joka ei ole tarpeellisia oppikursseja suorittanut, lausuu painavan sanansa filosofian vaikeimmista kysymyksistä. Tai ajatellaamme psykologiaa. Koska ihminen on tuttu ja jokapäiväinen ilmiö, voi kuka hyvänsä ilman erikoista koulutusta esittää omia psykologisia mielipiteitään, vieläpä soveltaa niitä käytäntöön esim. kasvatuksessa eikä kukaan pidä tällaista vaarallisena.

Tuntuu siis siltä, että matematiikkaa pidetään eräiden valittujen yksinoikeutena. Tähän löytyykin hyvin helposti ainakin eräs syy. Kun maallikko kuuntelee psykologista keskustelua, ymmärtää hän siitä aina jotakin. Hän saa jonkinlaisen käsityksen keskustelun kulusta. Psykologian käsittely tapahtuu nimittäin tavallisella luonnollisella kielellä, jonka sanat itseksellekin ovat tuttuja. Matematiikassa taas tulee vastaan jokapäiväiskielelle aivan outoja sanoja ja vielä oudompia merkkejä. Tosin yksi ja toinen on kokenut saman jär-

² Nimimerkillä *Lepus mathematicus* ("matemaattinen jänis") kirjoitettu artikkeli julkaistiin *Symposionin* ensimmäisessä sarjassa (1942–45), jonka numeroita ei ilmeisesti ole säilynyt. Vuoden 1944 tienoilla Raii sai Hilppa Kinokselta ja Eevi Oinaalta lempinimen Pupu Jussintytär (isänsä Juhon mukaan), mikä ajoittanee kirjoituksen vuosiin 1944–45.

kyttävän yllätyksen kuin Juurakon Hulda aikoinaan: kaikki sanat ovat tuttuja, mutta siitä huolimatta hän ei ymmärrä mitään itse asiasta, josta puhutaan. Kuitenkin on paljon helpompi suurin piirtein tottua luonnollisella kielellä käytyyn keskusteluun, oli kysymyksessä mikä tiede hyvänsä, kuin matematiikan erikoiskieleen. Kokemus osoittaa kyllä, ettei jälkimmäinenkään ole ylivoimaista. Se vaatii vain hiukan kärsivällisyyttä ja harrastusta.

Juuri tässä puheen ollessa kielestä tulemekin takaisin lähtökohtamme, epätasällisuuden vaaraan. Matematiikan kieli on täsmällistä tarkkuuskieltä. Jokaisella merkillä on tarkoin määrätty merkityksensä. Näin ei suinkaan ole laita luonnollisessa kielessä. Samaa sanaa käytetään siellä monessa eri merkityksessä. ”Olla”-verbin monimielisyyteen olemme tutustuneet logiikassa, jossa se synnyttää paradokseja, kuten

	Meri on sininen,
	<u>Sininen on väri</u>
Siis	Meri on väri

Huom. Meri-sanan monimielisyys!³

Sellaisten sanojen kuin henki, elämä, monimielisyyden huomaa kohta, kun niitä hiukan ajattelee. Samoin on laita sellaisen arvostusta esittävien sanojen merkitysten kuin hyvä, paha, kaunis j.n.e. Vieläpä meille on opetettu, että itse sanalla ”merkitys” on ainakin kaksi merkitystä: merkityselämys, jonka sanan ymmärtäminen aiheuttaa, ja asiallinen merkitys, se, mitä sana esittää. Ja tässä onkin juuri arka kohta: kun puhumme tavallista kieltä, emme suinkaan aina vaivaudu etsimään käyttämämme sanojen asiallista merkitystä. Meille riittää esim. jokin mielikuva, jonka sana herättää. Tällöin joudumme pakostaan epätasälliseen kielenkäyttöön.

Tällainen ei käy ollenkaan päinsä matematiikassa. Siellä ei meillä tarvitse eikä monissa tapauksissa voikaan olla mi-

tään mielikuvia asioista, joista puhumme. Meillä saattaa vielä olla jokin havainnollinen käsitys luonnollisista luvuista, positiivisista kokonaisluvuista. Mutta kun tulemme esim. imaginaariisiin ja kompleksilukuihin, emme voi niitä mitenkään kuvitella mielessämme, vaikka niitä voi-kin jonkinlaisella koordinaatistoesityksellä havainnollistuttaa. Emmekä tarvitse mitään mielikuvia, sillä merkin $i = \sqrt{-1}$ käyttö on täysin yksikäsitteisesti määrätty, niin ettemme sitä virheettömästi käyttäen voi puhua mielettömyyksiä. Epätasällisuuden vaara on tässä tietysti olemassa silloin, kun emme osaa k.o. merkkiä käyttää. Mutta filosofi ei tarvitse matematiikasta muuta kuin muutamia tärkeitä käsitteitä ja niin paljon merkkikieltä, että hän pystyy niistä puhumaan. Hänen tietonsa muista matematiikan osista voivat tietysti olla epätasaisia ja summittaisia, mutta pääasiahan on, että hän pystyy täsmällisesti käyttämään sitä, mitä tarvitsee.

Luonnollinen kieli on epätasällisyytensä ja monimielisyytensä vuoksi omiaan mitä suurimmassa määrin johtamaan teoreettista käsitteenmuodostusta harhaan. Siinä on iän ja arvokkuuden pyhittämiä sanoja, jotka eivät merkitse mitään täsmällisesti määriteltävissä olevaa käsitettä. Tällöin saattaa kateederitasolla toistua vanha tarina väittelijöistä, jotka vasta kiistastaan jo nääntyneinä huomaavat ajavansa aivan samaa asiaa. He ovat vain käyttäneet samoja sanoja eri merkityksissä. Tai voi käydä niin, että oppineet sukupolvi sukupolvelta yrittävät määritellä käsitettä huomatakseen lopulta, ettei mitään käsitettä ole olemassa. On vain nimi. Varsinkin n.s. hengentieteissä tällaiset sanat jatkuvasti kunnialla puolustavat paikkaansa. Tämän vuoksi nykyaikainen logiikka onkin matematiikkaa esikuvanaan käyttäen rakentanut itselleen oman merkkikielen. Tämä logistinen kieli on yhtä täsmällistä kuin matematiikan kieli. Sen rikkaudesta ja täsmällisyydestä olemme kerhossa nähneet kauniita näytteitä.

Tätä kaikkea ajatellen tuntuu oudol-

³ Kauppi saattaa tässä leikkillisesti viitata Sirkka-Liisa Mereen, varhaisten *Symposionien* toimittajaan.

ta se, että juuri matematiikan yhteydessä puhutaan epätasällisen tiedon vaarasta. Epätasällisyyden vaara on paljon suurempi niissä tieteissä, jotka käyttävät luonnollista kieltä. Niiden helppous on pelkkä näköhäiriö. Tosiasia on, että mitä pitemmälle tietee eksaktisuudessaan kehittyvät, sitä polttavammin ne tarvitsevat matemaattisia välineitä, matemaattisen kielen ja käsitteenmuodostuksen täsmällisyyttä.

Juuri tämän vuoksi matematiikka on myös niin ensiarvoisen tärkeä jokaiselle ajattelevalle ihmiselle. Ihminen tarvitsee ja kaipaa tieteellistä maailmankäsitystä,

mutta jos hän sitä tavoitellessaan tyytyy helppohintaiseen ja epätasälliseen luonnolliseen kieleen ja siihen liittyvään käsitteenmuodostukseen, saattaa hän pian joutua huomaamaan, että hänen saavuttamansa tulokset raukenevat sanahelinäksi. Matematiikan käsitteiden tutkiminen on arvokasta koulutusta ajatukselle. Matemaattiset käsitteet on tiede yleensä aina omaksunut pyrkiessään eksaktisuuteen, niiden tunteminen on edellytyksenä nyky-aikaisen tieteen maailmankuvan ymmärtämiselle. Ajattelevalle ihmiselle on matematiikka välttämätön – jotta hän pääsis epätasällisen tiedon vaarasta.

Muutamia mietteitä joulun ideasta⁵ (Nimim. Idealisti)

Motto: ”Ja hyvä, lämmin, hellä
on mieli jokaisen.
Oi, jospa ihmisellä
ois joulu ainainen!”

Muutamat ihmiset sanovat, että joulunvietto on vanhanaikaista. He arvelevat, että joulunvietto on leikkiä ja liian lapsellista nykyajan ihmiselle, joka pitää itseään kovin järkeväenä ja asiallisena, ja että juhlan vakiintuneet muodot ovat turhia ja hyödyttömiä ja vievät liian paljon aikaa hänen tärkeiltä kiireiltään.

Tämä johtunee suureksi osaksi siitä, että traditioiden mukainen joulunvietto vaatii niin paljon valmisteluja, ettei joulua odoteltaessa tule ajatelleeksikaan itse juhlan sisällystä eikä valmistautuneeksi elämään joulua. Ja koska tämä kaikki kiire ja touhu on tietyllä tavalla hyödytöntä, voi ymmärtää, että sitä saatetaan pitää turhana. Kuitenkin, vaikka se olisi hyödytöntä, ei sen tarvitsisi olla turhaa. Joulutraditio olisi tuskin voinut elää niin sitkeästi ja niin rakastettuna, ellei siihen liittyisi jotakin, mikä ihmiselle yleensä on itsearvo. Joulu on rauhan ja hyvyyden juhla. Sellaisena sen voi elää ja siitä naut-

tia jokainen ihminen ajasta, paikasta, uskonnollisista käsityksistä y.m. riippumatta. Traditionaalisten muotojen tehtävänä on vain eri tavoilla ilmaista tätä sisällystä, joka, sikäli kuin se todella eletään, kuuluu ihmisen henkisen elämän piiriin. Joulunvieron ydin on hyvydessä, joka ilmenee iloisina ystävällisyydenosoituksina kaikkia kohtaan. Siten joulu on myös rauhan juhla, sillä tämä hyvyyden eläminen on sellaista toimintaa, joka kuuluu käsitteen rauhaan.

On kuitenkin luonnollista, että joulunvietossa tulee vastakohta tavan vaatimien ”hyvien töiden” ja hyvyyteen sisältyvän sisäisen imperatiivisuuden välillä näkyviin. Traditiot ja hyvä tapa kuuluvat moraalien piiriin, niiden noudattaminen on tiettyjen, yleisesti hyväksyttyjen normien mukainen velvollisuus. Ja jos joulunviettoon liittyy paljon velvollisuuden tuntoa ja vähän hyvydestä nauttimista, voi ymmärtää, että koko juhlaa pidetään

⁵ *Joulu-Symposion* numero 1 (1947).

tarpeettomana. Toisaalta valmistautuminen viettämään joulua joulumielellä, tietoisena tämän juhlan olennaisesta sisällyksestä, on eräs muoto hyvyyden harjoittelua ja eräs sen kaikkein viehättävimpiä muotoja. Se, että jouluna eletään hyvyttä, merkitsee, että juhlaan liittyvät ystävällisyyden osoitukset tulevat sisältä päin, vapaasti ja iloisesti, ei vain tavan ja tradition vuoksi.

Joulunvieton muodoissa toteutuu eettillinen ekvivalenssi: Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi, monin tavoin. Eräs näistä on lahjojen hilpeä antaminen ja saaminen. Toisaalta se toteutuu eräiden keskinäisten arvo- y.m. erilaisuussuhteiden hetkellisissä tasoitumisissa. Palvelija ja isäntä syövät samasta pöydästä. Aikui- nen ja lapsi käyttäytyvät kuin he olisivat yhdenikäisiä. Jokainen toivoo itselleen ja toiselle samaa iloa.

Eikä ainoastaan jollekin toiselle, vaan kaikille. Joulumieli on universaalinen. Se vaati joulua kaikille, tuntematta kansallisuus-, luokka-, kieli- ja muita rajoja. Usein sanotaan, että joulun on kodin juhla tai että se on esim. lasten juhla. Tämä on virhe, joulun alaa ei voi rajoittaa. Todellista joulua ei voi olla missään pienessä, ahtaassa piirissä muuten kuin paikallisten rajoitusten puitteissa. Ollakseen oikea joulun on ulottuttava yli koko ihmiskunnan.

Sikäli kuin joulun vietto on hyvyyden harjoittamista, on se henkistä elämää. Se edellyttää juhlan idean ja muotojen intellektuaalista hallitsemista. Epäilemättä se, mitä haluaisin kutsua joulumieleksi, usein korvataan n.s. joulutunnelmalla, miellyttävällä tunnelmalla, jonka herättävät kynttilät, kauniit laulut, lahjojen odotus, jouluun liittyvä mytologia, vaikuttavat iskusanat kuten ”Maassa rauha”, ”Ihmisillä hyvä tahto”. Mutta tunnelma on hyvin

arkea asia ja saattaa riippua monista ulko- naisista pikkuseikoista. Todellinen joulumieli on jotakin kestävämpää, mutta se edellyttää hyvyyden idean enemmän tai vähemmän selvää näkemistä juhlanvieton muodoissa. Joulumieli on tietoinen omasta olemuksestaan ja tämän tietoisuuden kautta sitä voidaan myös kehittää ja syventää.

Joulu on ilon juhla, hilpeys ja onnellisuus kuuluu eroittamattomasti sen käsitteeseen. Tämä iloisuus on juuri hyvyyden hedonisuutta, se häviää heti, jos jokin kohta juhlassa joutuu ristiriitaan hyvyyden kanssa.

Joulu on juhla, jonka traditionaaliset muodot: Lahjat, herkut, koristelu, leikinlasku, ovat siis eräitä hyvyyden ilmenemismuotoja, eräitä ihmisten tapoja olla hyviä toisilleen. Niissä kehitellään vuosi vuodelta yhä suurempaa rikkautta. Mutta samalla tulisi myös joulumielen, joulun sisällyksen, joulun teorian kehittyä, sillä se on miellyttävä, useimpien ihmisten rakastama lähtökohta hyvyyden idean kehittämiseksi. Kun mottona olevassa laulussa toivotetaan ainaista joulua, ei tämä toivomus liity lahjoihin eikä joulukuuseen, niitä ei voi eikä tarvitse olla joka päivä. Ainaista joulua toivotaan, koska silloin jokaisen mieli on hyvä, lämmin ja hellä. Tämä merkitsee sitä, että toivotaan hyvyyden universaalisuutta, että hyvyys toteutuisi aina ja kaikkialla. Ihmisen eettinen vietti saa siinä ilmauksensa. Tästä näemme, että tämä vietti, jota tavallisesti hyvin heikosti hoidetaan ja kehitetään, suotuisissa olosuhteissa tulee melkein kaikissa ihmisissä näkyviin. Sen vuoksi joulumielen viljeleminen ja kehittäminen on mitä suotuisin lähtökohta inhimillisen, universaalisen hyvyyden kehittämiseksi.

Tuokio Elysionissa eli keskustelua sivistyksestä⁶

Seuraava keskustelu tapahtuu Varjojen valtakunnassa, Elysionissa tai Paratiisissa, kuinka vain haluamme sitä nimittää. Siinä esiintyy kolme varjoa. Ensiksi tavallinen nuori mies, ”mies kadulta”, jonka tapahtuma juuri on temmannut työn äärestä. Hän istuu hyvin masantuneena taivaallisella puistonpenkillä, keskellä niittyä, jolla kukkii asfodelos-liljoja. Toiseksi ikuinen totuuden etsijä, viisas Sokrates. Kolmanneksi arvokas ja oppinut kulttuurifilosofi, jonka loistavalla tyyllillä kirjoitetut teokset herättävät hämmentävän syvällisyyden vaikutelman.

Sokrates: Terve, nuori mies. Katseletpa taivaalle kautta Zeun, kuin näkisit sen ensi kerran.

Mies: Ensi kerran minä tämän taivaan näenkin. Mutta jos katselen sitä, ei se johdu vain siitä, että ihmettelen sen kirkkautta. Olen katsellut sitä koko aamun. Tuntuu hiukan oudolta joutua näin äkkiä Paratiisiin. Minä en oikein tiedä mitä tekisin täällä.

Sokrates: Siinäpä on probleema, jota en koskaan ole joutunut pohtimaan, vaikka olenkin joutunut tekemisiin hyvin monenlaisten kysymysten kanssa. En tosiaankaan oikein ymmärrä sitä. Mutta pulmahan voi johtua siitä, että et vielä ole oikein tottunut täkäläisiin olosuhteisiin. Ruumiimme tosin on varjo täällä varjojen valtakunnassa, mutta henki on paljon virkeämpi kuin mitä se oli aineelliseen ruumiiseen sidottuna.

Mies: Sehän se juuri minua huolestuttaa, sillä minä olen ruumiillisen työn tekijä. En ole koskaan tottunut tekemään henkistä työtä.

Sokrates: Voi hyvä mies, emme me työtä tee täällä Elysionissa.

Mies: Eikö ollenkaan?

Sokrates: Merkillinen mies. Tuntuu siltä kuin sekin huolestuttaisi sinua.

Mies: Kyllä minä mielelläni pidän vapaa-päivän ja toisenkin, mutta iankaikkisen vapaapäivän ajatteleva tuntuu sentään ylivoimaiselta.

Sokrates: Tosiaan käsittämätöntä. Minun ei koskaan maan päälläkään tarvinnut tehdä työtä. Minulla oli sen verran varoja, että voin niillä elää vaatimattomasti. Xantippa tosin sitä toisinaan valitti. Mutta sain käyttää aikani viisauden etsimiseen, ja niin olen tehnyt täälläkin. Ehkäpä siinä jäin jotakin vaille. Jos ihminen noin voi rakastaa työtä, niin täytyy kai siinä olla jotakin arvokasta.

Mies: En minä nyt voi sanoa rakastaneeni työtä. Mutta jollei työtä ole, syntyy vapaa-aikojen probleema. Juuri äskettäin luin lehdestä, että tulevaisuudessa, kun kaikki työ suoritetaan atomivoimalla, vapaa-aikojen probleema tulee olemaan ihmiskunnan tärkein kysymys.

Sokrates: Ihmeellinen on tämä atomivoima, jos sen avulla voidaan ratkaista kaikki muut kysymykset, niin ettei ihmiselle jää jäljelle muuta kuin tämä yksi. Sillä niin kauan kuin minulla on ratkaisemattomia kysymyksiä, ei minulla kai ole syytä ryhtyä pohtimaan, miten vapaa-aikani käyttäisin. Mutta onko siis jo ratkaistu kysymys, eikö myöskin tätä kysymystä voitaista ratkaista atomivoiman avulla?

Mies: En ymmärrä, taidat pilkata minua, mutta kaiken, minkä sanoin olen lukenut painetusta sanasta. Niin että kyllä se on niin. Ja silloin aloin ajatella sitä, mitä minulle lapsena opetettiin, että työn ilo on luotettavin ilo ja että ihmisen elämä on työtä. Ei silti, en minä työstäni niin kovasti ole iloinut, mutta jotakin sellaista kai täytyy elämässä olla. Muuten menee mies rappiolle. Sen minä olen kyllä mon-

⁶ *Helluntai-Symposion* numero 2 (1948).

ta kertaa nähnyt.

Kulttuurifilosofi: Huomaa, Sokrates. Tätä samaa minäkin olen aina sanonut. Tämä Tuonelassa vietetty elämä kantaa degeneraation leimaa. Se on älyllistä herkkuttelua, hengen juhlaa parhaissa tapauksissa, mutta sen kukissa on turmioontuomitun dekadenssikulttuurin tuoksu. Se elämä, mitä tämä nuorukainen on viettänyt, oli luonnollisempaa ja aidompaa. Se saattoi epäilemättä olla kovaa ja ankaraa, mutta vain kovuus karkaisee ihmistä, tekee hänestä elinkelpoisen, ja voimakas turmeltumaton ihminen on terveen sivistysmuodon perusta, sen kivijalka, jolle kaikki rakentuu.

Sokrates: Kerro siis minulle, nuori mies, elämästäsi Maapallolla. Minulla on se käsitys, että sivistys on jotakin, jota ihmisen kannattaa pitää mitä suurimmassa arvossa. Nyt minulla on korvaamaton tilaisuus oppia jotakin terveestä sivistyksestä.

Mies: Enhän minä sellaisesta mitään osaa kertoa. Vaikka oli minulla kyllä sähköalalla melko hyvä ammattisivistys, vaikka sen itse sanonkin.

Sokrates: Sekin on varmaan hyvä asia, mutta vain ammattimiehelle. Eikä se silloin voi olla todellista sivistystä, sillä käsitykseni mukaan sivistys on jotakin joka on arvokasta jokaiselle ihmiselle. Ja siksi on sitä hämmästyttävämpää, että siitä on niin monia erilaisia käsityksiä. Tästä sivistyksestä haluaisin sinulta kuulla.

Mies: En minä siitä mitään tiedä, en minä kuulunut sivistyneistöön.

Kulttuurifilosofi: Tämä vastaus osoittaa, kuinka terveellä pohjalla tuo länsimainen kulttuuri on, jota niin usein pidetään iän ja sairauksien jäytämänä. Sivistyksen ylituotanto johtaa väijäämättömällä johdonmukaisuudella velttouteen ja työn halveksimiseen ja sitä tietä katastroofiin. Kulttuuri voi kuin katedraalinhuippu kohota huimaavan korkeaan hienostukseen, mutta me tarvitsemme kivijalan, joka pystyy

kannattamaan tuota taivaita tavoittelevaa pyrkimystä. On arveluttavaa, on turmiolista, jos suuret joukot alkavat tavoitella sivistystä. Nämä ihanat goottilaiset huiput tulevat romahtamaan.

Sokrates: Minä olen vain vaatimaton totuudenetsijä. En halua enkä voi väittää omistavani tietoa. Kysyn vain, pitääkö puheesi kaikissa tapauksissa paikkansa. Tapasin kerran viisaan varjon, jonka nimi oli Spinoza. Hän sanoi, ettei mikään järjestä johtuva halu vie koskaan liiallisuuksiin. Ja halu sivistykseen on luullakseni järjestä johtuva. Hän oli myös maan päällä eläessään ollut ahkera mies, ammatiltaan lasinhioja, mutta en huomannut hänen koskaan halveksivan työtään, nimittäin elinkeinona, vaikka olikin sangen oppinut.

Mies: Minä tapasin myös kerran työmaalla yhden miehen, joka oli paljon lukenut ja minusta oikein viisaskin monissa asioissa. Siksi minusta oli kummallista, ettei hän koskaan pyrkinyt parempiin töihin. Mutta kun sitä kerran ihmettelin, sanoi hän vain, että kyllä sitä tässä maailmassa tarvitaan sekatyöläisiäkkin.

Sokrates: Näyttää siis siltä, sinä kaunopuheinen mies, ettei kaikissa tapauksissa ole niin kuin olet sanonut. Sillä on viisaita ja oppineita miehiä, joita sen perusteella tahdoisin kutsua sivistyneiksi, jotka sivistyksestään huolimatta tekevät työtä, vieläpä ruumiillista työtä tai käsityötä. Heistä en siis, ajatellen äskeistä vastaustasi, voi sanoa, kuuluvatko he katedraalin kivijalkaan vai huipulle. Sano siis tarkoittiko, että puheesi piti paikkansa kaikista ihmisistä vai ehkä vain monista ihmisistä?

Kulttuurifilosofi: On mahdotonta ja järjetöntä käydä läpi jokaista yksityistapausta. On olemassa jumalallinen kipinä, yksilöllisyys, joka särkee jokaisen systeemin rajat, ja itse asiassa se antaa historialle sen suurimman viehätyksen. Mutta yksilöllisyys on ristiriidassa lainalaisuuden kanssa, sen huomioonottaminen häiritsee suurten, yleisten piirteiden näkemistä. Sik-

si uskallan näkemykseni mukaan puhua yleisesti ja sanon, että ylisivistys johtaa perikatoon.

Sokrates: Tarkoitatko ylisivistyksellä sivistyksen liian suurta määrää vain sen liian laajaa leviämistä?

Kulttuurifilosofi: Kumpikin on tuhoisaa. Yksilö, joka huipulle nousten unohtaa juurensa, on tuomittu, ja jos kaikki kohoavat huipulle, kaatuu koko rakennus kuin juureton puu.

Sokrates: Jos niin on, silloin on tosi sivistys tosiaan kerrassaan vaarallista, ja joka ei ole varma kyvystään noudattaa sen suhteen kohtuutta, hänen olisi varmaan parasta kokonaan kieltäytyä siitä, kuten sen, joka ei osaa noudattaa kohtuutta viinin juomisessa, on viisasta olla kokonaan viiniä juomatta. Mutta sinä itse, sinä olet tosiaan rohkea mies, sillä mikäli ymmärrän, olet pelkäämättä antautunut hankkimaan sivistystä. Sillä ethän voine ennakolta tietää, kykenetkö pysymään kohtuudessa ja niin sinua uhkaa perikadon vaara.

Kulttuurifilosofi: En epäile sanoessani, että olen saanut korkeimman mahdollisen sivistyksen. Mutta naurettavaa olisi minulle puhua siitä luopumisesta. Minulla on asema ja virka, joka velvoittaa. Minun on ylläpidettävä traditioita.

Sokrates: Mutta täällä Elysionissa ei sinulla ole mitään virkaa eikä myöskään ylläpidettäviä traditioita. Etkö täällä halua luopua siitä, mikä ei enää ole välttämätöntä ja joka saattaa turmioon?

Kulttuurifilosofi: Mitä, vaaditko minua luopumaan ihmishengen ylevimmistä nautinnoista?

Sokrates: En minä sinulta mitään vaadi, kyselen vain, eikä kysymykseni koskenut muuta kuin sellaista, mistä haluat toistekin luopuvan, vieläpä asian turmiollisuuden vuoksi. Mutta sanomastasi ilmenee, että sivistys, vaikka sitä olisi enemmänkin kuin on tarpeen, ei aina ole pahasta,

koskapa puhut hengen ylevimmistä nautinnoista. Ja siltä on minusta itsestänikin tuntunut. Voimme siis päättää, että sivistys on hyvä ihmiselle, ja jos se on sitä kelle hyvänsä on se sitä kaikille. Ja eihän ihminen voi edes tietää, onko jokin asia hänelle hyvää vai pahaa, ellei hän jotakin tästä asiasta tiedä. Jokaisen olisi siis saatava riittävästi tietoa voidakseen ainakin ratkaista, onko se hänelle hyvää vai pahaa. Ja emmehän voi sivistyksen leviämistäkään tietää, onko se turmiollista vai ei ellemme koskaan ole nähneet sen todella laajalle leviävän.

Kulttuurifilosofi: Mutta hyvä Sokrates, miksi antaisimme moisen onnettomuuden tapahtua, kun lukuisista yksityisistä tapauksista näemme sivistyksen olevan vaarallista.

Sokrates: Soisinpa, että voisit näyttää minulle ne tapaukset. Mutta vaikkapa näytäisitkin, et kai tee päätelmiäsi niiden perusteella. Sillä juuri äsken sanoit, että yksilöllinen on ristiriidassa lainalaisuuden kanssa ja on sen vuoksi jätettävä huomioonottamatta, jotta näkisi kehitystä ohjaavat lait.

Kulttuurifilosofi: Alan epäillä, että ne ovat oikeassa, jotka lukevat sinut sofistoihin, saivartelijoihin, hiustenhalkejiin. Ja kuitenkin olen kirjoittanut sinusta paljon tunnustusta saaneen tutkielman, jossa osoitettiin, kuinka huimaavasti henkisesti suuruudessa kohoat heidän yläpuolelle. Puheestasihan näkyy, ettei sinulla edes ole oikeata käsitystä sivistyksestä, kun milloin puhut tiedosta, milloin sivistyksestä. Eiväthän ne ole sama asia, eivät edes välttämättä kuulu yhteen. Sivistys on jotakin subliimia, jotakin, joka kohoaa tiedon yläpuolelle.

Sokrates: Olet tosiaan oikeassa, olemme koko ajan puhuneet asiasta määrittelemättä sitä. Meidän on luonnollisesti heti korjattava virheemme. Sillä olenpa, kautta Zeun, aina pitänyt tietoa sivistykseen kuuluvana, mutta mitä sivistys täydellisesti

määriteltynä on, sitä en tiedä, eikä kukaan ole vielä osannut sitä minulle sanoa. Mutta sattuiapa minulle onni, kun tapasin sinut, joka tunnut asian tuntevan. Kerro se minulle nopeasti, sinä mainio mies.

Mies: Sinä ivaat minua, Sokrates, vai haluatko houkutella minut lausumaan ajatukseni vain kääntääksesi ne taas nurinniskoin? Mutta olkoon, sinä olet kulttuurihistoriallisesti huomattava henkilö, enkä halua loukata sinua. Sivistys on ihmishengen luomus ja yhtä monimuotoinen kuin tämä henki. Me ymmärrämme sen, mutta emme voi puristaa sitä kaavoihin emmekä määritelmien kahleisiin, kuten on mahdollista kuolleen aineen suhteen. Se on hengen vapaata lentoa ja kuitenkin syvien tutkimattomien lakien sitomaa, se on ...

Sokrates: Suo anteeksi, että keskeytän. Sinä puhut kauniita sanoja, mutta etpä sinäkään anna vastausta kysymykseeni. Mutta sinä, nuori mies, puhupa sinäkin välillä ja sano minulle, millainen sinusta sivistynyt ihminen on?

Mies: En minä oikeastaan sivistyneistöä tuntenut. Ainoa tuttavani, jota voisin sanoa sivistyneeksi, oli tuo sekatyöläinen, josta äsken mainitsin. Hän luki tieteelli-

siä ja filosofisia kirjoja. Minä pidin häntä sivistyneenä, sillä hän rakasti kirjojaan ja osasi puhua niistä viisaasti ja halusi oppia aina enemmän.

Sokrates: Luulen, että hän oli oivallinen mies. Mutta minä haluan aina oppia enemmän, vaikka en ehkä voikaan ratkaista, olenko sivistynyt vai en, ennenkuin voin sanoa, mitä sivistys on. Luulen kuitenkin, että tämän tiedon tavoittelemisen kuuluu sivistykseen, kuten myös hyveen tavoittelemisen, sillä mitään parempaa ja korkeampaa en ihmiselle tiedä. Mitä täydellisen tiedon, hyveen ja kauneuden omistamiseen tulee, en tiedä, onko se ihmisen saavutettavissa, enkä siksi halua ottaa sitä sivistyksen mittapuuksi. En voi muuta kuin koettaa selvittää itselleni näitä asioita, sillä sielussani asuu hellittämätön halu päästä niistä perille, eikä mikään tuota minulle suurempaa nautintoa. Luulen, että niin on kaikkien ihmisten laita ja jos he tuntevat itsensä, myöntävät he sen. Siinä on ratkaisu myös sinun probleemaasi, nuori mies. Kun opit tuntemaan itsesi ja tulet tietoiseksi siitä, mitä todella haluat, ei sinulla voi olla ihanampaa paikkaa kuin Elysion. Tule mukaani, keskustelkaamme ja kyselkäämme, jotta saisimme selvitystä kysymyksiimme ja oppisimme viisautta.

Leikistä

Ajatuksia, joiden esittämiseen Joulupukki on antanut aiheen⁷

Motto: ”Ja vanhakin nyt nuortuu
kuin lapsi leikkimään...”

Joulujuhla on sikäli merkillinen tilaisuus, että silloin isot, järkevät ihmiset saattavat unohtaa olevansa arvokkaita ja aikuisia ja leikkiä melkein tosissaan. He leikkivät, että maassa on rauha ja että joulupukki yleisen hyvän tahdon osoituksena tuo lahjoja kaikille. He syyttävät kynttilöitä ja näkevät paljon vaivaa aivan hyödyttömien pikkuseikkojen vuoksi. Ja kaiken

lisäksi he nauttivat siitä.

Kun joulun jälkeen tulee arki, he tietenkin taas muuttuvat järkeviksi. He ovat vakavia ja tärkeitä eivätkä välitä lapsellisuuksista. Jokaisella on työnsä ja huolensa, huoli toimeentulosta ja yleisistä asioista. Tietyllä tavalla he nauttivat tästäkin, mutta voi kysyä, pystyykö tärkeyden ja itsetyytyväisyyden tuottama ilo todella

⁷ *Joulu-Symposion* numero 3 (1948).

tydyttämään heitä.

Jos tällaista kysyisi joltakulta n.s. hyvältä kansalaiselta, hän todennäköisesti sanoisi, että hänellä on ammatilliset ja yhteiskunnalliset velvollisuutensa eikä hänellä ole aikaa pohtia moisia turhanpäiväisiä asioita. Kuitenkin nämä hyvät kansalaiset ovat tärkeydessään väsyneitä ja pingoittuneita ja hermostuneita. He täyttävät velvollisuutensa, mutta eivät ole onnellisia.

Ehkäpä he olisivat onnellisempia, jos he joskus antaisivat itselleen vapauden iloita täysin hyödyttömistä asioista. Eikä vain sellaisista sovinnaisista leikeistä kuin joulupukki, vaan paljon hienommista ja syvemmistä tyydytystä tuottavista leikeistä. Sillä tietyssä mielessä leikinomaisuus kuuluu ihmisen ja inhimillisen toiminnan olemukseen. Tämä on psykologinen seikka, joka kylläkin on todettu, mutta jota on aivan liian vähän sovellettu.

Käsite leikki, siinä mielessä, missä sitä tässä käytetään on vielä täsmällisesti määrittelemättä. On kuitenkin eräitä tunnusmerkkejä joiden suhteen voimme olla yhtä mieltä.

Leikki on ensinnäkin hyödytöntä. Se on toimintaa, joka on oma tyydytyksensä, joka ei tavoittele mitään toiminnan ulkopuolella olevia tarkoituksia. Toisin sanoen se on itsearvo. Tämän vuoksi ihmiset, jotka ajavat takaa vain hyötyä kysymättä koskaan, minkä vuoksi hyöty on hyödyllistä, suhtautuvat siihen torjuvasti. On kylläkin väitetty, että kun lapsi leikkii, se harjoittelee suorittamaan asioita, jotka tulevat olemaan hyödyllisiä. Ehkäpä sen vuoksi lapsen leikkiä ei pidetäkään muistuttavana. Mutta on helppo havaita, että lapsi itse leikkii vain toiminnan ilosta, sillä itsellään ei ole ulkopuolisia pämääriä. On mahdollista, että se samalla oppii jotakin, jota se sitten myöhemmin käyttää välineenään, mutta tämä on sivutulos, sitä se ei ole tavoitellut.

Toiseksi leikki on iloa, nautintoa. Siksi se on epäilyttävää sen taikauskoisen enakkoluulon kannalta, joka elää sitkeästi,

joskin usein syvällä ja tiedottomana, ja joka pitää maailmaa murheenlaaksona. Ja toisaalta on merkillistä, että yleinen mielipide myöntää työntekijälle luvan rentoutua ja virkistyä työn lomassa – muutenhan hän ei sitä jaksaisi – mutta pitää nautintopitoista, leikin mielessä vakavaa toimintaa ylellisyytenä. Tällainen toiminta on energianhukkaa ja kansantaloudellista tuhlausta. Kaikki energia olisi käytettävä hyödylliseen hyödyttömyyteen.

Oikean leikin sävy on hyväntahtoinen. Se ei pyri vahingoittamaan ketään. Tässä suhteessa on leikin käsitteellä leikkitty – jolloin sanaa on käytetty aivan toisessa mielessä ja tavalla, jota noudattaen leikin piiriin voidaan tuoda kaikki inhimillinen toiminta. Siten on kutsuttu esim. ascharjoituksia, turnajaisia, sotaa leikiksi. Käsitettä käytetään oikeammin, jos sanotaan, että tällaisista asioista on leikkiä kaukana. Mainitussa ajattelussa kuvastuu vain se bionegatiivinen, psykopatologinen nautinto, jota monet ihmiset tuntevat jännityksen, taistelun ja sankaruuden ollessa kysymyksessä.

Koska leikki on hyödytöntä, on se vapaata kaikista ulkopuolisista arvototeuttamisesta näkökohdista ja säännöistä. Kuitenkin sillä on omat sisäiset sääntönsä, jotka ehkä palautuvat omaan leikkijän sielulliseen dynamiikkaan. Nämä säännöt ovat verrattavissa tieteellisen ja taiteellisen työn sisäisiin sääntöihin.

Leikki on myös tietyssä mielessä vapaata todellisuutta vallitsevista lainalaisuuksista. Se on toistaiseksi toteutumattomien mahdollisuuksien kuvittelemista, elämistä ja toteuttamista. Tämä ei merkitse sitä, että se olisi todellisuudelle ja elämälle vierasta, päinvastoin se voi olla mitä todellisinta ja intensiivisintä elämää. Vain sen sisällykseen nähden tulee kysymyksen kohoaminen todellisuuden yläpuolelle, piiriin, missä mahdollinen on ainoana rajoituksena.

Siten leikki on luovaa toimintaa. Se on mahdollisten maailmojen rakentamista. Maailmojen luoja Zeusta vertasi Herak-

leitos leikivään poikaan. Jos kuvittelemme täydellistä jumalaa, on kaikki hänen toimintansa leikkiä, koska hänen ei tarvitse tavoitella mitään.

Tässä kohdassa voimme selvästi nähdä sen yhteyden, mikä näin määritellyllä leikillä on ihmisen henkiseen elämään. Jos leikin muodot ja ennen kaikkea sen sisällys valitaan tietyllä tavalla, voimme sanoa, että henkinen elämä on leikkiä. Se on leikkiä, jonka sisällöksenä ovat esteettiset, teoreettiset ja eettiset asiat, asiat, jotka tyydyttävät ihmisen henkisiä, vaikka sangen usein tiedottomia viettejä. Siten se on täydellisintä leikkiä, leikkiä, josta ihminen saa syvimmän tyydytyksen.

Henkisen elämän ja kulttuurin leikinomaisuus on usein oivallettu, sen pohjalta on rakennettu teorioita kulttuurista. Myöskin vakavat ja tärkeät kunnon kansalliset ovat oivaltaneet sen ja he ovat samalla tajunneet kulttuurin hyödyttömyyden. Sen vuoksi kulttuuri on heille asia, jota ei voi ottaa kovin vakavasti, ja sen saavutukset ovat kauniita leikkikaluja, jotka kuitenkin huolettomasti lyödyään rikki niin pian kuin korkeammat ja tärkeämmät päämäärät vaativat.

Näin menetellessään he kuitenkin tekevät loogisen virheen, he sekoittavat käsitteet hyödyllinen ja arvokas. Tämän erehdyksen psykologisena pohjana on se, että sielullinen kehitys on mennyt bionegatiiviseen suuntaan. Psykiatria voi osoittaa ettei ihminen ole sielullisesti kunnossa, ellei hän pysty nauttimaan henkisen elämän itsearvoista. Ja oireena, joka yleensä on silmiinpistävän helposti havaittavissa, on sielullisen hyvinvointintunteen, onnellisuuden, puute.

Palataksemme lähtökohtaan, joulunvietossa tulee selvästi näkyviin, että leikinsävyinen toiminta yleensä on ihmiselle mieluista. Mutta leikki sinänsä ei riitä hänelle. Jollei ihminen tule tietoiseksi henkisistä vieteistään ja oivalla, että niiden tyydyttäminen on välttämätön edellytys hänen onnellisuudelleen, ei hän yleensä löydä muuta keinoa kuin syventymisen ahtaan maailmansa tärkeisiin, vakaviin ja hyödyllisiin asioihin tai pakenemisen tästä maailmasta alkoholiin, taikaukoon tai muihin epäonnistuneen elämän pakopaikkoihin. Vain henkisen elämän jumallaisessa leikissä voi ihminen löytää tyydytyksensä.

Ylläsanottu on otettava tietyssä mielessä leikkipuheena. Jos sen ymmärtää aivan kirjaimellisesti, voi sen lukemattomilla tavoilla tulkita väärin. Tämä johtuu siitä, että se asiallisesti katsoen on runoutta. Logistisilla kaavoilla ja ainoastaan niillä voidaan asiat lausua täsmällisesti. Esimerkkinä mahdollisesta väärinkäsityksestä, johon luonnollinen kieli ja siihen sidottu ajatustottumukset voivat antaa aiheen, olisi esim. vakavuuden ja leikin pitäminen toistensa kontradiktorisina vastakohtina. Sitä ne eivät suinkaan ole. Leikkiminen voidaan kokea täysin vakavana asiana, nimenomaan henkisen elämän leikki on kaikkein vakavimpia asioita, minkä kanssa ihminen joutuu tekemisiin. Sillä koska hän on ihminen, kuuluu henkisen toiminnan harjoittaminen hänen syvimpiin olemukseensa, ja sen laiminlyöminen merkitsee tyydyttämättömyyttä, karsimystä ja harharetkiä.

Yksinäisyys⁸

Olet syntynyt huimaan rajattomuuteen
ja vieraiden piiriin ahtaaseen.
Olet yksin suuressa kaikkeudessa
ja yksin keskellä ihmisten.
Lain aavistat, sitä tunne et,
joka lausuu tähtien kohtalot
ja ihmisten kohtalot.

Sinä säikyitkö? – Peljätä turha on.
Ole aivan pieni ja turvaton,
vaan tyyntä. Et turvaa
voi löytää mistään
ja rauhan
vain omasta sielustas.

Epikuroksen käsitys filosofiasta⁹

Läpi filosofian historian, sen varhaisim-
masta alusta lähtien, on elänyt käsitys, että
filosofia ei ole yksinomaan teoreettista
ajattelua, puhdasta yleistiedettä, vaan että
sillä on syvälinen käytännöllinen merki-
tys ihmisyyteisöille ja ennen kaikkea yk-
sityiselle ihmiselle. Toisinaan on kylläkin
luonnonfilosofinen tai tietoteoreettinen,
toisinaan taas elämänfilosofinen puoli ol-
lut etualalla. Ihmisen elämän ja kehityk-
sen kannalta on kuitenkin välttämätöntä
yhä uudelleen korostaa filosofian merki-
tystä elämälle, ihmisielen terveydelle ja
onnellisuudelle.

”Lääketiede parantaa ruumiin sairau-
det, filosofia vapauttaa sielun intohimois-
ta”, sanoi Demokritos, ”aurava filosofi”,
jonka sanotaan nauraneen inhimillisten
pyrkimysten mitättömyydelle verrattuna
kosmoksen valtaviin dimensioihin, samal-
la kun hän toisaalta päätöksellä korosti
ihmisajatuksen voimaa sen pystyessä älyl-
lisesti hallitsemaan koko maailmankaik-
keutta. Ajatus lääketieteen ja filosofian vä-
lisestä analogiasta toistuu monilla kreik-
kalaisilla ajattelijoilta. Pisimmälle sen on
kehitetty Epikuros, joka oli paljon oppi-
nut nimenomaan Demokritokselta.

”Tyhjää on filosofin puhe, ellei se pa-
ranna mitään inhimillistä intohimoa”, sa-
noo Epikuros, ”sillä kuten ei lääketieteestä
ole mitään hyötyä, ellei se karkoita sairaut-
ta ihmisen ruumiista, samoin ei myöskään
filosofia hyödytä mitään, ellei se karkoita

intohimoja sielusta.”

Filosofia on tämän lauseen mukaan
väline erään päämäärän saavuttamiseksi.
Tämä lopullinen päämäärä on Epiku-
roksen käsityksen mukaan nautinto jolla
on keskeinen sija hänen etiikassaan. Juu-
ri näihin aikoihin esiintyi kreikkalaisessa
ajattelussa pyrkimyksiä päästä luonnolli-
seen etiikkaan (samoin kuin luonnolliseen
oikeuteen), etiikkaan, jonka lait olisivat
kaikille ihmisille päteviä, koska ne olisivat
johdettavissa itse ihmisluonnosta. Sängen
yleisesti otaksuttiin, että ihmisluonto voi-
taisiin tuntea, kun taas tiedon saavutta-
minen maailmankaikkeuden todellisesta
olemuksesta alkoi näyttää mahdottomal-
ta. Epikuros ajatteli, että nautinto oli ai-
noa asia joka poikkeuksettomasti olisi
hyvä kaikille ihmisille. Siksi sen oli olta-
va elämän päämäärä. Hän nimenomaan
sanoo kutsuvansa jatkuviin nautintoihin
eikä tyhjiin, mielettömiin hyveisiin, joi-
den hedelmiä levottomuudella odotetaan.
Hyveet on valittava nautinnon, ei niiden
itsensä vuoksi.

Nautinnon tavoittelemisen ei kuiten-
kaan ole aivan yksinkertainen asia. Siinä
tarvitaan harkintaa ja oikeata oivallusta.
Ei kannata tavoitella sellaista nautintoa,
joka mahdollisesti myöhemmin tulee ai-
heuttamaan kärsimystä, toiselta puolen
kannattaa tulevan nautinnon toivossa alis-
tua kärsimyksensä. Mitä Epikuroksen
oppi käytännössä toteutettuna merkitsee,

⁸ *Joulu-Symposion* numero 3 (1948).

⁹ *Helluntai-Symposion* numero 4 (1949; monistettu).

ilmenee seuraavasta lauseesta: ”Ei ole mahdollista elää nautinnollisesti ilman että elää järjenmukaisesti, kauniisti ja oikein, eikä elää järjenmukaisesti, kauniisti ja oikein elämättä nautinnollisesti.”

Tämä seuraa itse asiassa nautinnon käsitteestä. Tosin Epikuros varsinaisesti määrittelee nautinnon puhtaasti negatiivisesti: Nautinto on siinä, ettemme tunne kipua ruumiissa emmekä levottomuutta sielussa. Mielenrauha on näistä kahdesta tärkeämpi, sillä ellei lääketiede pysty parantamaan ruumiillista kipua, voi filosofia auttaa sen kestämisessä. Kipukaan ei saa häiritä viisaan mielenrauhaa.

Filosofian tehtävänä on siis turvata sielun tyyneys sitä uhkaavilta vaaroilta. Näitä ovat pelko, joka erikoisesti kohdistuu jumaliin ja luonnonilmiöihin, jotka ovat tuntemattomia ja käsittämättömiä, sekä kuolemaan. Tämä pelko on voitettavissa luonnontieteiden avulla ja siten, että saavutetaan oikeata tietoa jumalista ja kuolemasta. Tämän vuoksi Epikuros kirjoitti laajoja kirjoituksia luonnosta, kehittellen niissä etupäässä Demokritoksen atomiopista saatuja ajatuksia. Hänen luonnonfilosofiansa oli puhtaasti materialistista, jumalatkien ovat aineellisia ja heillä on niin paljon työtä varjellesaan omaa häviämättömyyttään, etteivät he ehdi puuttua ihmisten asioihin. Kun kaikki luonnon ilmiöt on selitetty, ei niissä enää ole mitään pelkäämistä. Kaikki tieto saavutetaan Epikuroksen mukaan aistin avulla. Niin kauan kuin tietoisuus on olemassa, kun aistit toimivat (mikä on puhtaasti aineellista tapahtumista), on elämää, kuolema on tietoisuuden lakkaaminen, eikä siinä siis ole mitään pelättävää. ”Kuolema ei liikuta meitä”, sanoo Epikuros, ”sillä niinkauan kuin me olemme olemassa, ei kuolemaa ole, ja kun kuolema on, ei meitä ole olemassa.” Intohimojen vallasta taas päästään mielen tasapainoon oikean oivalluksen kautta. Tähän sisältyy tieto nautinnon olemuksesta samoin kuin siitä, että ne asiat, joita ihminen luonnonmukaisesti tarvitsee, on

helposti saavutettavissa, kun taas se, mitä tyhjat kuvitelmat tavoittelevat, vaatii työtä ja vaivaa. ”Mikään ei ole riittävää sille, jolle riittävä on liian vähän.” Kärsimystä vastaan taas esitetään lääkkeenä lohdutus, että ankara kipu on lyhytaikainen, pitkäaikainen kipu taas ei ole ankara. Näiden sielunterveydellisten sääntöjen systeemille on Epikuros antanut nimen Tetrapharmakos, niiden avulla on saavutettavissa se nautinnon oleellinen puoli, että emme tunne levottomuutta sielussa.

Epikuros ei kuitenkaan lopulta tyydy sanomaan nautinnosta vain, mitä se *ei* ole. Niin pian kuin kipu ja levottomuus ovat hävinneet, ei nautinnontunne tosin enää lisäännä, mutta se tulee moninaisemmaksi, nautinto, joka itse asiassa on tervettä, harmoonista, kehittyvää elämää, saa erilaisia muotoja. ”Nautinnon viimeinen ajattelun tuntema raja saavutetaan selvittämällä juuri ne asiat, jotka tuottavat ajattelulle suurinta tuskaa.” Näissä rajoissa, mitkä eivät suinkaan ole ahtaita, nautinto saavuttaa rikkaita muotoja. Se on myöskin riippumaton ajasta, ihmiselämän pituudesta, sillä ”rajattomaan aikaan mahtuu yhtä paljon nautintoa kuin rajoitettuun, jos nautinnon rajat mitataan harkinnan avulla”. Samalla tulee näkyviin myös toinen puoli filosofian merkityksestä. Se ei ole ainoastaan väline pelon ja intohimojen voittamiseksi, se on itsearvo. ”Ajattelu ... luo täydellisimmän elämän.” Muissa yrityksissä seuraa palkinto parhaassa tapauksessa sitten, kun ne on viety päätökseen, mutta filosofiassa seuraa ilo alusta alkaen tiedon mukana. Sillä nautinto ei tule oppimisen jälkeen, vaan oppiminen ja nautinto ovat samanaikaisia.”

Hyvin samanlainen kuin Epikuroksen suhtautuminen filosofiaan on hänen suhtautumisensa ystävyYTEEN. Sen vuoksi jälkimmäinen voinee valaista edellistä. Teorian mukaan ystävyys on oikeastaan vain väline ihmisen turvallisuuden ja mielenrauhan varmistamiseksi, siis hyvän saavuttamiseksi. Toisaalta se itse sisältyy tähän hyvään. ”Kaikessa siinä, mikä edistää

onnellista elämää, ei ole suurempaa hyvää, suurempaa rikkautta, kuin ystävyyttä. Viisaus ja ystävyyttä kuuluvat läheisesti yhteen. Vain viisas kykenee täydelliseen ystävyyteen ja toisaalta, vaikka viisas on sisäisesti riippumaton ja itselleen riittävä, tulee hänen ilonsa kaikesta kauniista ja hyvästä kaksinkertaiseksi hänen nauttiessaan yhdessä ystävän kanssa. Epikuros rinnastaakin nämä kaksi asiaa lausuaan: ”Jalo ihminen huolehtii ennen kaikkea viisaudesta ja ystävyydestä. Näistä on jälkimmäinen katoavainen, edellinen katoamaton hyvä.”

Näemme siis, että filosofian merkitys Epikuroksen mukaan on kahdenlainen, toisaalta se on väline onnellisuuden saavuttamiseksi, toisaalta se oleellisena osana

kuuluu itse onnellisuuden sisällykseen. Filosofian harjoittaminen merkitsee samaa kuin huolehtiminen sielun terveydestä. Tämä on seikka, joka liittyy sen molempiin tehtäviin. Siten sielun terveys, onnellisuus ja filosofia liittyvät kiinteästi yhteen Epikuroksen ajattelussa. Koko tämän ajattelun sävy on voittopuolisesti elämänfilosofinen. Se ei ole teoriaa, joka on tarkoitettu ensi sijassa oppineille, se on viisautta, jota jokainen voi kaikissa olosuhteissa soveltaa elämäänsä. Sillä jokainen voi noudattaa Epikuroksen ohjetta: ”Tulee nauraa ja filosofoida ja hoitaa talonsa ja tehdä kaikki muu, mikä ihmisen tehtäviin kuuluu, koskaan lakkaamatta kuuntelemasta todellisen filosofin sanoja.”

Ideaali ja päämäärä¹⁰

Platon on ensi kerran lausunut selvästi julki sen, että ihmisen sielu tuntee koti-ikävää ideain maailmaan: ettei se näkyvä tai havaittu maailma, mikä ihmiselle on annettu, riitä hänelle, vaan että hän tavoittelee – ja myös tämä tavoittelu on tiettyssä mielessä annettu – henkisiä asioita, joita ajatellaan, mutta ei havaita. Tämä asia on esitetty kuvaannollisesti eri tavoin: siten, että ihmishenki on kotoisin ideain valtakunnasta, tai siten, että ideat ovat ihmisen hengestä kotoisin. Meillä ei ole mitään keinoa ratkaista, kumpi käsityksistä on oikeampi. Voimme vain todeta, että ideat ovat annetut ihmisen ajattelemisena, eivätkä millään muulla tavoin, ja että ihminen on se, joka ajattelee ideoita. On siten olemassa täysin määrätty relaatio ihmisen ja ideoiden välillä.

Platonin ajatuksia on aikojen kuluessa kehitetty edelleen ja eri suuntiin. Nykyajan tieteellisessä ajattelussa vastaavat Platonin ideoita lähinnä käsitteet. Ne ovat puhtaasti ajateltuja asioita, ei missään havaittuja. Kuitenkaan ei voi sanoa, että ne muodostaisivat oman maailmansa

todellisuuden takana, sillä ihminen elää jatkuvasti niiden maailmassa, koska hän ajattelee. Käsitteiden avulla hän älyllisesti hallitsee todellisuutta. Itse asiassa todellisuuskäsitekin on eräs käsite, idea, jota ihminen käyttää hallitakseen hänelle annettujen elämysten suunnatonta moninaisuutta. Mutta käsitteiden avulla ihminen älyllisesti hallitsee myös kaikkia mahdollisia maailmoja ja yleensä kaikkea, mikä on loogisesti mahdollista. Sen vuoksi hän alituisesti tuntee myös platonista koti-ikävä, sillä elämänsä ahtaissa rajoissa hän pystyy vain osittain ja epätäydellisesti elämään kaikkea sitä, mitä ideoihin sisältyy, ja hänellä on pyrkimys elää se aina täydellisemmin. Eikä vain älyllisesti. Ihminen haluaa elää tiettyjä ideoita maailmassa toteutuneina.

Ideat kuuluvat siis eroittamattomasti inhimilliseen elämään. Ihmisen henki haluaa nähdä, kuten hänen silmänsäkin, ja se on mahdollista vain ideoiden valossa. Ja samalla tavalla kuin ihmisellä täytyy olla kuva maisemasta, jotta hän voisi liikua siinä kompastumatta, täytyy hengel-

¹⁰ *Joulu-Symposion* numero 7 (14.12.1952).

lä olla kuva kaikkeudesta, jotta se osaisi liikkua siinä. Mutta kuva ei yksinään riitä, täytyy myös tietää, minne on matkalla ja millä tavoin. On kaksi tärkeätä ideaa, joita ihminen käyttää ohjaamaan elämäänsä: päämäärä ja ideaali. Kumpikin näistä sisältää yhtymäkohtia idean käsitteeseen sen platonisessa muodossa.

Voinee sanoa, että kaikessa inhimillisessä toiminnassa on mukana päämäärä. Jos ihminen tekee jotakin ilman minäkäänlaista päämäärää, emme mielellämme sano hänen toimivan, vaan pikemminkin, että hän käyttäytyy käsittämättömästi. Voimme siis esittää toiminnan kaavan seuraavassa kaikkein yksinkertaisimmassa muodossa:

$$T(x, a(x), b(x))$$

Tässä T merkitsee toimintaa, variaabeli x toimivaa ihmistä, a sitä, mitä x tekee, ja b päämäärää, joka hänellä näin toimiessaan on. Funktiot a ja b voivat implisiittisesti sisältää useampia argumentteja. Kaavan havainnollistamiseksi voimme ottaa tapauksen, että tietty henkilö opiskelee suorittaakseen ylioppilastutkinnon. Tällöin x on opiskelija, a merkitsee lukemista tai tenttikysymyksiin vastaamista ja b on ominaisuus ylioppilas. Päämäärä b on ihmisen toimintaa ohjaava idea. Se on vain ajateltu asia, kunnes se saavutetaan. Se voidaan saavuttaa tai olla saavuttamatta. Tämä riippuu toisaalta a:sta, toisaalta itse toiminnan ulkopuolella olevista tekijöistä. Funktio a on keino päämäärän saavuttamiseksi, ja keino voi olla hyvin tai huonosti valittu.

Esimerkkeinä päämääristä voidaan vielä mainita: rahan omistaminen (saavuttamiskeino esim. liiketoiminta), huomattava yhteiskunnallinen asema (keino: osanotto valtiolliseen elämään), jonkin ihmisryhmän yhteiskunnallisen aseman parantaminen (keino: puhuminen ja kirjoittaminen), kyky maalata hyviä tauluja (keino: maalaustaiteen tutkiminen ja harjoittelu), viisaus (keino: opiskeleminen, ajattelevuus, elämäntaidon

harjoittelu).

Kuten näistä esimerkeistä ilmenee, ei keinon ja päämäärän välinen suhde ole sama kuin välinearvon ja itsearvon, vaikka nämä asiat liittyvätkin läheisesti yhteen. Keinolla on kylläkin aina välinearvo päämäärää tavoittelevalle. Mutta arvoteoreettisesti oikein ajatellen välinearvo aina edellyttää itsearvoa, niin että kun sanotaan esim., että rahalla on jollekulle välinearvo, koska sen avulla voi saavuttaa huomattavan aseman, jolla taas on välinearvo, koska sen avulla voi saavuttaa enemmän rahaa, täytyy välttämättä kysyä sitä itsearvoa, joka on tämän ketjun viimeisenä jäsenenä. Sen sijaan ihmisen toiminnalla ei välttämättä ole mitään viimeistä päämäärää, ja voi olla, kuten ympärilleen katsellessaan helposti havaitsee, että on ihmisiä, joiden toiminnassa ei ainoallakaan tavoitteella ole itsearvoa. On täysin mahdollista, että ihminen esim. eri keinoin tavoittelee rahaa, käyttääkseen sitä keinona ansaitakseen lisää rahaa, jne. Sanottu on vain inhimillisen toiminnan kuvaamista. Voi myöskin olla, että tietyt asiat ovat ihmiselle itsearvoja, esim. ideaaleina, mutta eivät silti millään tavoin vaikuta hänen toimintaansa ja päämäärien valintaansa. Esim. ihminen voi tuntea sivistyksen itselleen itsearvoksi, mutta pitää sitä niin kaukaisena tai korkeana, ettei uskalla asettaa sitä päämääräkseen. Ellei ihmisen toiminnassa esiinny mitään itsearvoja, ei hän kuitenkaan voi odottaa saavansa siitä mitään syvällistä tyydytystä.

Päämäärä, vaikka keinot luonnollisesti riippuvat siitä, ei ole ainoa ihmisen toimintaa määrävä tekijä. Ihmisellä on myös ideaaleja, joita hän toteuttaa tai on toteuttamatta toiminnassaan. Ideaali ei ole toiminnassa samalla tavalla välttämätön kuin päämäärä: on toimintaa ilman ideaaleja – esim. jos sanotaan, että tarkoitus pyhittää keinot – vaikkei määritelmän mukaan ole mitään päämäärätöntä toimintaa. Kaikki korkeampi henkinen elämä edellyttää kuitenkin ideaaleja, kuten helposti voidaan havaita.

Ideaalin käsitteeseen nähden voidaan ensiksi todeta, että ideaali on ihmisen asettama jollekulle ihmiselle, esim. itselleen, tai jollekin asialle. On siis olemassa ideaali-relaatio, jolle voi antaa merkin I' , ja jonka argumentteina ovat eräs asia I , jota myös kutsutaan nimellä ideaali, x , jonka ideaali I on, ja y , joka asettaa I :n x :n ideaaliksi:

$$I'(I, x, y)$$

Tämä merkitsee siis, että I on x :n ideaali y :n mukaan. Jos x on maapallon asukkaiden muodostama valtiollinen kokonaisuus, on yksilö y , jonka mielestä x :n ideaali I on maailmanvaltio. Jos taas x ja y ovat esim. ihmisyksilöitä, saattaa I olla esim. filosofi. Ideaalin valinta on luonnollisesti läheisesti yhteydessä arvostuksien kanssa. Seuraavassa rajoitumme tarkastelemaan vain tapauksia, joissa on kysymys ihmisyksilöiden ideaaleista, ja edellytämme lisäksi, että $y = x$, sillä ainoastaan jos x itse on omaksunut tietyn idealin, voi tämä ideaalina vaikuttaa hänen toiminnassaan. Muiden ihmisten asettamat ideaalit voivat vaikuttaa, mutta ulkoisina tekijöinä.

Kun näillä edellytyksillä alamme tutkia I :n rakennetta, toteamme ensiksi, että sen täytyy olla x :n toiminnan funktio, koska juuri toiminnassa ideaalia toteutetaan tai ollaan toteuttamatta. Kirjoitimme edellä toiminnan kaavan muotoon

$$T(x, a(x), b(x)).$$

On helppo havaita, että I on koko tämän funktion funktio, siis

$$I(T(x, a(x), b(x))),$$

eikä esim. sen argumentti, sillä ideaali vaatii jotakin sekä keinoilta että päämäärältä. Jos esim. ystävällisyys on x :n ideaali, ei hän voi ystävällisesti käyttäytyen asettaa jonkun henkilön vahingoittamista, yhtä vähän kuin hän voi käyttäytyä julmasti tätä kohtaan sanoen ajattelevansa vain hänen parastaan. Ideaali ei voi toteutua, jolleivät sekä keinot että päämäärä ole sen kanssa

sopuoinnussa. Sen vuoksi jokainen ideaali on vaikea asia ja vaatii toteuttajaltaan tiettyä intellektuaalista kehittyneisyyttä. Filosofian historiasta tuttuja ideaaleja ovat esim. mielenrauha, lempeys, viisaus, kategorinen imperatiivi ja tieteellisyys.

Annamme nyt merkin T_1 toiminnalle, jossa toteutuu ideaali I , olkoon se vaikkapa viisaus. Tarkastelemme relaation

$$T_1(x, a(x), b(x))$$

eri alueita

$$D'_1 T_1, D'_2 T_1, D'_3 T_1,$$

jolloin saamme näkyviin eräitä käsitteen viisas eri vivahduksia, joita myös toisinaan tarkoitetaan, kun käytetään sanaa ideaali.

Jos vallitsee $D'_1 T_1$, jos x siis kuuluu niiden yksilöiden joukkoon, jotka toiminnassaan noudattavat viisautta, sanotaan, että x on viisas.

Jos vallitsee $D'_2 T_1$, sanotaan, että x menettelee viisaasti suorittaessaan toiminnan a .

Jos vallitsee $D'_3 T_1$, sanotaan, että päämäärä b on sopuoinnussa viisauden kanssa.

Ideaali sinänsä ei ole mikään päämäärä, se voi pysyä samana päämäärien vaihdellessa. Päämäärän ei myöskään tarvitse olla ideaali, mutta ideaali saattaa joskus esiintyä myös päämääränä. Ihminen, joka ei toiminnassaan toteuta viisautta, saattaa tavoitella viisautta. Tämä on aivan luonnollista, sillä kaikkein hienoimmat ideaalit ovat erinomaisen vaikeita toteuttaa ja samalla ne alituisesti houkuttelevat ihmisiä. Toiminnan kaava saa tällöin muodon

$$T(x, a(x), I(T'(x, a'(x), b'(x)))) \text{ tai } T(x, a(x), D'_1 T_1(x)).$$

Jos I tällöin on viisaus, toteuttaa toiminta T erään toisen idealin, jolle voi antaa nimen filosofi tämän sanan alkuperäisen merkityksen perusteella, joka on viisaudenystävä.

Sanaa ideaali käytetään vielä eräässä merkityksessä, joka on tässä mainittava, koska se on tärkeä elämänfilosofiaa käyttäntöön sovellettaessa. Sanotaan esim., että Sokrates on filosofin ideaali. Tämä merkitsee, jos käytämme edellä kehiteltyjä kaavoja

$D_1 T_{\text{Filosofi}}(\text{Sokrates}),$

ts. Sokrates on henkilö, joka toiminnassaan toteuttaa ideaalia filosofi. Näin ajatellen Epiktetos antoi seuraavan käytännöllisen ohjeen: Koeta kuvitella, miten Sokrates tai Zenon olisi käyttäytynyt kussakin erityisessä tilanteessa ja käytäydy sen mukaisesti. Mutta ei ole välttämätöntä, että sellainen ideaalihenkilö on joskus todella ollut olemassa. Sellaisen voi kuvitella. Ihminen, jolla on ideaali, voi tehdä itselleen mielikuvan henkilöstä, joka toiminnassaan toteuttaa tätä ideaalia, ja pyrkii toimimaan pitäen tätä esikuvanaan. On tuttu asia, että ihminen on taipuvainen jäljitellen omaksumaan

ympäristönsä käyttäytymistapoja, ja varsinkin sellaisten ihmisten, joita syystä tai toisesta ihailee. Voimakkaasti eletyllä ideaalikuvalla on sen vuoksi suuri elämänfilosofinen merkitys.

Koska ihminen on ajattelija ja ideain maailma on hänen varsinainen kotimaansa, käyttäaksemme taas Platonin sanoja, on ihmiselle mahdollista ajatella ideaaleja, joita ei milloinkaan ole kokemukseensa nähnyt toteutuneina, ja elää niiden mukaisesti, jolloin syntyy sellaisia inhimillisen elämän muotoja, joita ei koskaan ennen ole maailmassa tavattu. Toisaalta on sellaisia yleisinhimillisiä ideaaleja, joita yhä uudelleen pyritään toteuttamaan, ja joiden kehitys on eräs filosofian historian keskeisiä kohtia. Ideaalien maailman rakenteen, ideaalien olemuksen ja niiden välisten suhteiden selvittely on elämänfilosofinen tehtävä jokaiselle ihmiselle, joka haluaa elämäänsä selkeyttä ja kirkkautta.

Joulun puutarha¹¹

Oi, suvi hämärässä joulukuun!
Tulppaanit kuulaat hehkuu ilon tulta.
Hyasintein seppelöityy tumma multa
ja kielo hohtaa iltaan siunattuun.

Jo puhkee liekkikukat kuusipuun.
Kuin tuoksu aaltoo tähtiyrtein kulta
lävitse ilman maalta kaivatulta,
mist' pois on harhain polte, tuskan muun.

Taas juhlii rakkaus yön yhden ajan.
On rauha, hyvä tahto ihmisillä
– puutarha joulun paratiisinen.

Se viisas on, ken sielullensa majan
rakentaa joulun puutarhaan. On sillä
kodissaan hyvyys, suvi ainainen.

¹⁰ *Joulu-Symposion* numero 7 (14.12.1952).

Eetillinen välttämättömyys*

Samoin kuin kokemustodellisuudessa, johon ihminen ilmiönä kuuluu, vallitsevat luonnonlait, samoin vallitsee intelliigibelissä maailmassa, johon ihminen järkiolentona kuuluu, välttämättömyys. Välttämättömyys on siten hallitseva idea niissä tieteissä, jotka ovat ihmiselle keskeisimpiä: logiikassa, matematiikassa ja etiikassa. Välttämättömyys liittyy myös kauneuteen. Jos jotakin tajutaan kauniiksi, niin tämän kauniiksi tajutun täytyy olla olemassa juuri sellaisena kuin se on. Jos sitä voisi toivoa toisenlaiseksi, ei sen kauneus olisi täydellinen. Toiselta puolen ihminen, oivaltaessaan välttämättömän totuuden, tajuaa sen kauniiksi.

Matematiikan ja logiikan teoriassa välttämättömyyden idea on aina tunnustettu olennaiseksi. Matematiikan tieteenä katsotaan syntyneen silloin, kun mielivaltaisten päätelmien sijasta alettiin rakentaa tosien ja välttämättömien päätelmien teoriaa. Mutta etiikan kohdalla kysymys on vaikeampi. Eetillisyyteen sisältyvän välttämättömyyden ovat suurimmat filosofit oivaltaaneet, mutta empiiriset, psykologiset ja sosiologiset näkökohdat ovat usein hämmentäneet sen keskeisen merkityksen tajuamista. Vaikeus on eräältä osalta siinä, että eri ihmiset pitävät erilaisia toimintatapoja samassa tilanteessa eetillisesti välttämättöminä. Osaltaan lisää vaikeutta se, että eetillinen välttämättömyys ei ilmene välttämättömyytenä ihmisen toiminnassa. Pikemminkin saattaa tuntua väistämättömältä, että ihminen toimii toisin kuin mitä eetillinen laki häneltä vaatii. Ihminen tuntee itsensä luonnonlakien sitomaksi, ja on vaikeata ymmärtää sellaisen lain välttämätöntä luonnetta, jota tuntuu olevan pakko olla toteuttamatta. Tässä on kuitenkin eroitettava eetillinen probleema empiirisestä. Jonkin toiminnan eetillisyyds jollekulle yksilölle määräytyssä olosuhteissa on välttämättömyyden alainen asia. Se, miten yksilö toimii, riippuu myös luonnonlaeista, mutta tämä seikka ei järkytä eetillisen lain välttämättömyyttä. Jos ihminen toimii lain mukaisesti, niin hän toimii vapaasti, sillä tämä laki on hänen omassa itsessään ja hänen oman järkensä asettama. Ellei hän toimi sen mukaisesti, ei hän toimi vapaasti, vaan luonnonlakien kahlehtimana.

Kun Sokrates Platonin Protagoras-dialogissa opettaa, että hyve on yksi ja että hyve on tietoa, näyttää hän vielä edellyttävän, että ihminen, jos hänellä on tieto hyvästä, luonnonlain välttämättömyydellä toimii tämän mukaisesti. Sillä hyvä merkitsee samalla korkeinta nautintoa, ja ihminen pyrkii juuri nautintoon. Jos hän asettaa jotkut muut nautinnot hyveen edelle, johtuu tämä eräänlaisesta perspektiiviharhasta, siitä, että läheinen nautinto ja kärsimys nähdään suurempana kuin kaukainen. Tämä perspektiiviharha on intellektuaalinen virhe, sen korjaamiseen tarvitaan mittaustaitoa. Myöhemmin, Gorgiaassa, Platon selvemmin eroittaa hyvän niistä asioista, joita ihmiset pitävät hyvinä. Hyvä on enemmän kuin korkein nautinto. Se on idea, jonka läsnäolo ihmisessä tekee hänestä hyvän samoin kuin kauneuden idean läsnäolo ihmisessä tekee hänestä kauniin. Hyvä merkitsee itsehillintää, lainalaisuutta, harmoniaa, kuten se oli jo Pythagoraalle. Hyvä ihminen on Sokrateen mukaan onnellisin. Etiikan painopiste ei kuitenkaan ole onnellisuuden tavoittelussa, vaan hyvän idean toteuttamisessa.

Tieto ideoista oli Platonille ainoata todellista tietoa. Todellisen ja varman tiedon ja ilmiömaailmaa koskevan epävarman tiedon toisistaan erottaminen vastaa läheisesti välttämättömien totuuksien ja tosiseikkatotuuksien erottamista toisistaan. Näin ollen tieto hyvyydestä tulee kuulumaan varman ja välttämättömän tiedon piiriin. Tämä ajatus kuuluu tieteellisen etiikan perustaviin oivalluksiin.

Spinozan etiikka on *ordine geometrico* todistettu aksiomaattinen systeemi. Siinä osoitetaan geometrisella välttämättömyydellä, mikä on ihmisen korkein hyvä, nimit-

* Käsikirjoitus 1956.

täin Jumalan intellektuaalinen rakastaminen. Yhtä geometrisella välttämättömyydellä ilmenee, että ja miksi ihmiset suurimmalta osalta eivät tavoittele korkeinta hyvänsä. Korkein hyvä ei ole hyvää siksi, että ihmiset sitä tavoittelevat, vaan ihmiset tavoittelevat sitä, sikäli kuin tavoittelevat, siksi, että se on hyvää. Spinozan ajattelua vallitsee kauttaaltaan ankara geometrinen välttämättömyys, jonka alaisia ovat luonnon tapahtumat yhtä hyvin kuin ajattelu ja eettisyys. Ihmisen orjuus on siinä, että hän vailla selvää tietoa Jumalasta, so. maailmasta ja itsestään, on affektiensa ohjaama ja toimii sen vuoksi ulkonaisten syiden vaikutuksen alaisena. Ihmisen vapaus on järjen voimassa. Sikäli kuin hän on tietoinen affekteistaan ja niiden vaikutustavasta, ne menettävät vaikutuksensa. Sikäli kuin hän on selvästi ja oikein tietoinen Jumalasta ja siten omasta olemuksestaan, hän toimii vapaasti, sillä hänen toimintansa syyt ovat hänen omassa olemuksessaan. Vapaus merkitsee siirtymistä yhä suurempaan intellektuaaliseen täydellisyyteen, ja tämä siirtyminen on iloa. Tieto Jumalasta, joka ihmiselle merkitsee tietoa maailman niistä attribuuteista, jotka hän pystyy tajuamaan – on samalla intellektuaalista rakkautta, joka täyttää ihmishengen kokonaan. Spinoza on siis selvästi nähnyt eettisyyden ihmishengen olemukseen kuuluvana intellektuaalisena välttämättömyytenä. Mutta hän ei eroita välttämättömyyden eri lajeja toisistaan. Siten eettillinen välttämättömyys ja luonnonlain välttämättömyys ovat hänelle samanlaatuisia asioita.

Leibniz erottaa toisistaan kolme eri välttämättömyyden lajia. Metafyysinen eli geometrinen välttämättömyys on totuuksilla, jotka voidaan todistaa palauttamalla ne identiteetteihin, ts. totuuksilla, joiden negaatio on ristiriita. Hypoteettinen välttämättömyys merkitsee sitä, että lauseet seuraavat geometrisella välttämättömyydellä kontingenteista lauseista. Moraalinen välttämättömyys on se, jonka perusteella Jumala, enkelit ja täydellisesti viisaat valitsevat hyvän. Siten se, että olemassaoleva maailma on paras mahdollinen, perustuu moraaliseen välttämättömyyteen, koska sen pohjana on Jumalan valinta.

Metafyysisen välttämättömyyden vastakohtana on kontingenssi. Leibiz toteaa, että ihmisen tahtominen on sikäli vapaa, että se on kontingenti, se ei ole sidottu loogiseen välttämättömyyteen. Toisaalta Leibniz asettaa vastakkain tahdon vapauden ja hengen heikkouden ja rajoittuneisuuden, joka pohjimmaltaan on puutteellista tietoa, sitä, että monadi kuvastaa maailmankaikkeutta hämäästi, sekavasti ja epäadekvaatisti. Tahdon vapaus on taas läheisessä yhteydessä moraalisen välttämättömyyden kanssa, sillä toimiessaan vapaasti ihminen moraalisella välttämättömyydellä valitsee hyvän. Aineellisessa maailmassa, joka itse asiassa perustuu sielullisten monadien kuvastuksiin maailmankaikkeudesta ja näiden järjestykseen, vallitsee mekaaninen kausaaliiteetti, mutta sielujen maailmassa vallitsevat tarkoitukset, ja sen lainalaisuudet ovat teleologisia. Ihminen kuuluu olennaisesti tähän jälkimmäiseen. Mitä täydellisempi monadi on, mitä selvemmin ja mitä suuremmissa määrin se on tietoinen itsestään ja maailmasta, sitä paremmin se pystyy toimimaan oman olemuksensa, oman järjensä mukaisesti, ts. vapaasti. Mitä täydellisempi monadi on, sitä vapaampi se on, ja sitä paremmin se moraalisen välttämättömyyden mukaisesti valitsee hyvän. Se, että viisas valitsee hyvän, on toiselta puolen fyysisen välttämättömyyden, luonnonlakien alaista, toiselta puolen se johtuu hengen luonteeseen kuuluvasta pyrkymyksestä täydellisyyttä kohti. Nämä molemmat lainalaisuudet ovat täydessä sopusoinnussa keskenään, koska kaikkeudessa vallitsee *harmonia praestabilita*.

Eettillisen välttämättömyyden idea esiintyy edellämainituilla ajattelijajoilla – ja eräillä muilla – ensi sijassa katkelmallisina oivalluksina, jotka olennaisesti kuuluvat heidän ajatteluunsa, mutta joista ei vielä rakennu systemaattista teoriaa. Eettillisen välttämättömyyden varsinaisen teorian luoja on Immanuel Kant.

Kant on selkeästi esittänyt sen, minkä jo Platon oli oivaltanut, että ihminen kuuluu kahteen maailmaan: ilmiömaailmaan, jossa hän ilmiönä on luonnonlakien alainen, ja intelligiibeliiin maailmaan, jossa hän järkiolentona on ainoastaan järjen omien lakien alainen. Järkiolentona ihminen on sidottu eetilliseen lakiin, jonka hän kategorisena imperatiivina asettaa itse itselleen sikäli kuin hän on ilmiömaailman osa. Järkiolentona ihminen on vapaa, sillä sellaisena hän välttämättä toimii eetillisen lain mukaisesti. Ilmiömaailman osana hän on luonnonlakien alainen, vieläpä Kantin käsityksen mukaan siinä määrin, että jos olosuhteet voitaisiin täysin tuntea, hänen käyttäytymisensä voitaisiin ennustaa yhtä suurella tarkkuudella kuin auringonpimennykset tähtitieteesä. Juuri siksi siveyslaki on asetettava ihmiselle imperatiivin muodossa. Jos ihminen olisi puhdas järkiolento, hän oman olemuksensa pakosta toimisi yleispätevästi eikä tarvitsisi mitään imperatiivia.

Kategorinen imperatiivi on tahdon maksiimien maksiimi, ja sen vuoksi ehdottomasti yleispätevä. Sillä koska se ei sano mitään mistään määrätystä tilanteesta, voidaan siitä johtaa välttämättömiä seurauksia jokaiseen ihmiseen nähden jokaisessa tilanteessa. Tämä merkitsee sitä, että etiikka on formaalinen tiede, kuten logiikka ja matematiikka. Kategorinen imperatiivi on tahdon maksiimien yleinen formaalinen laki. Siitä riippuva tahdon maksiimi voi yksilöstä riippuen eräissä rajoissa vaihdella, mutta tämän maksiimin eetillinen välttämättömyys pysyy samana.

Kategorinen imperatiivi on järjenmukaisen tahtomisen laki. Ihmisen tahto on hyvä, jos hän tahtoo sitä, mikä on lain mukaista, ja tahtoo sitä lain vuoksi. Eikä ole mahdollista maailmassa eikä myöskään sen ulkopuolella ajatella mitään muuta, mitä voitaisiin rajoituksetta pitää hyvänä, kuin yksin hyvä tahto. Velvollisuus on kunnioituksesta lakia kohtaan tapahtuvan teon välttämättömyys. Velvollisuus ei ole missään välttämättömässä yhteydessä onnellisuuden kanssa, sillä vaikka velvollisuuden täyttäminen synnyttäisi onnellisuutta, ei onnellisuuden tavoittelu voi olla velvollisuuden täyttämisen motiivina. Ainoa eetillinen motiivi on kunnioitus kategorista imperatiivia kohtaan, joka on järkiolennolle välttämätön. Koska se on ihmisen itselleen asettava laki, on ihmisen tahdolla transcendentaalinen vapaus, vaikkakaan hän ei velvollisuutensa toteuttamisessa ole vapaa luonnonlaeista.

Kysymys luonnonlakien alaisuudesta ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Ilmiömaailma, jossa ihminen elää, ja siinä vallitseva lainalaisuus on riippuvainen myös ymmärryksen ja järjen spontaanisuudesta. Tässä mielessä voi sanoa, että ihminen säätää lait luonnolle. Ihminen oliona sinänsä on siten kausaalisen tekijänä siinä ajallis-avaruudellisessa ilmiösarjassa, johon ihminen ilmiönä kuuluu.

Immanuel Kantin etiikka luo kirkasta valoa eetillisen välttämättömyyden problemaan. On mahdotonta empiirisistä lähtökohdista lähtien johtua yleispätevään etiikkaan. Minkään ihmisen käyttäytymistä koskevan kokemusaineiston perusteella ei voi löytää eetillistä välttämättömyyttä, samoin kuin ei Pythagoraan teoreeman välttämättömyyttä voi nähdä suorittamalla mittauksia erilaisissa suorakulmaisissa kolmioissa. Epäilemättä juuri siksi filosofian historian suuret rationalistit ovat selvimmin oivaltaaneet eetillisen välttämättömyyden olemassaolon juuri välttämättömyytenä.

Etiikassa on keskeisenä järkiolennolle ominainen ja järjelle välttämätön universaalisuuden ja yleispätevyyden vaatimus. Ihmisen velvollisuus sanan filosofisessa merkityksessä on se, mikä tästä vaatimuksesta loogisella välttämättömyydellä kuhunkin tilanteeseen ja siinä toimivaan yksilöön nähden seuraa. Myöskin ihmisen loogista ajattelua määrää eetillinen välttämättömyys. Sillä kategorinen imperatiivi vaatii ajattelulta inhimillisenä toimintana yleispätevyyttä. Eetillinen ja looginen välttämättömyys kytkeytyvät järjelle, joka samalla kertoo on teoreettinen ja praktillinen, eroittamattomasti yhteen.

Raili Kaupin (1920–1995) bibliografia¹

Bibliografia sisältää seuraavat osiot:

1. Artikkelit, tutkielmat yms. tekstit
2. Bibliografiat, valikoimat, luokitusoppaat
3. Arvosteluja ja abstrakteja muiden kirjoituksista
4. Julkaisemattomia käsikirjoituksia

Osioiden 1–3 alkuun on sijoitettu tiedot useampivuotisista artikkelisarjoista.

Kaikki Raili Kaupin artikkelimittaiset julkaisut on koottu *Raili Kaupin kirjoituksiin* (osat 1–5, Tampere University Press). *RKK*-osan tunnus on merkitty kunkin bibliografiatiedon eteen.

RKK-sarjan osissa 1–5 ilmestyy myös aiemmin julkaisemattomia käsikirjoituksia – esitelmää, puheita ym. – joiden luettelo sisältyy *RKK*5:n bibliografiseen täydennykseen.

¹ Tiedot on koottu alkuteosten ja eripainosten ohella mm. seuraavista lähteistä:

- Raili Kauppi -arkistori, Tampereen yliopisto (TaY RK) ja Tampereen yliopistokirjaston käsikirjoitusarkisto (TaYK RK)
- Raili Kaupin *curricula vitae* 1957, 1962, 1963 ym. ja nimikirjanotteet julkaisuluetteloineen Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta 1964, 1966, ja Tampereen yliopistosta 1966, 1969 jne.
- *Raili Kauppi—Varhaisia kirjoituksia & bibliografia 1950–1989*, Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta vol. 5, 1990, toim. Juha Varto, s. 61–67
- ”Raili Kaupin bibliografiaa”, filosofinen aikakauslehti *niin & näin* 3/1995, s. 5
- *Aamulehden* arkisto
- Tampereen kaupunginkirjaston *Aamulehti*-mikrofilmit
- *Kirjallisuusarvosteluja*, A- ja B-sarja

1. Artikkelit, tutkielmat yms. tekstit

RKK5 Filosofian hakusana-artikkelit ja osa sosiologian hakusana-artikkeleista *Ison Tietosanakirjan* täydennysosissa I–II, toim. L. Arvi P. Poijärvi, I. Havu *et al.*, Otava Helsinki 1957–1958: "Ahlman, E.G."; "Aine" ["Matter"]; "Berdjajev, Nikolai Aleksandrovit "; "Bulgakov, Sergei Nikolajevit "; "Chartier, Émile Auguste"; "Eksistentiaalifilosofia" ["Existential philosophy"]; "Filosofian historia" ["The history of philosophy"]; "Grotenfelt, A."; "Jaspers, Karl"; "Kaila, E.S."; "Kierkegaard, S.A."; "Lagerborg, R.H.H."; "Lewis, Clarence Irving"; "Logiikka" ["Logic"] (ks. Artikkelit: 1957b); "Looginen empirismi" ["Logical empiricism"]; "Lovejoy, Arthur Oncken"; "Mead, Margaret"; "Moore, G.E."; "Määritelmä" ["Definition"]; "Park, Robert Ezra"; "Parsons, Talcott"; "Peirce, Charles Sanders"; "Radhakrishnan, Sarvapalli"; "Russell, B."; "Sarton, George Alfred Léon"; "Todennäköisyys" ["Probability"]; "Todistusteoria" ["Proof-theory"]; "Wittgenstein, Ludwig"; yhdessä Aarre Lauhan kanssa: "Upsalan koulukunta" ["The Upsala school"].

Raili Kauppi avusti (mm. Sven Krohnin ohella) filosofiaa koskevissa artikkeleissa *Uuden Tietosanakirjan* (päätoim. Veli Valpola; Tietosanakirja Oy, Helsinki) osissa 9–24 vuosina 1962–1966. Tietokirjojen artikkeleista puuttuvat kirjoittajatiedot.

- (RKK1 "Onko matematiikka välttämätöntä?", nimim. Hengentieteilijä, ilmestynyt todennäköisesti Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposionin* ensimmäisessä sarjassa 1942–45; sarjan lehtiä ei ole tähän mennessä löytynyt.)
- (RKK1 "Hiukan matematiikasta ja epätasällisen tiedon vaarasta", nimim. Lepus mathematicus, ilmestynyt joko *Symposionin* ensimmäisessä sarjassa (ks. ed.) tai toisen sarjan numerossa 5, jota ei ole löytynyt.)
- RKK1 "Muutamia mietteitä joulun ideasta", nimim. Idealisti, Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion* (toinen sarja 1947–52) jouluna 1947, s. 1–3.
- RKK1 "Tuokio Elysiassa eli keskustelua sivistyksestä", Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, kevät 2/1948, s. 7–11. (Kirjoitus on julkaistu uudelleen vuosina 1990 ja 1995, joista ks. alla.)
- RKK1 "Leikistä. Ajatuksia, joiden esittämiseen Joulupukki on antanut aiheen", Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, joulou 1948, s. 1–3. (Kirjoitus on julkaistu uudelleen vuonna 1990, josta ks. alla.)
- RKK1 "Yksinäisyys" (runo), Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, joulou 1948, s. 8. (Nimetön.)
- RKK1 "Epikuroksen käsitys filosofiasta", Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, kevät 4/1949, s. 10–13. (Kirjoitus julkaistu uudelleen 1990, josta ks. alla.)
- RKK1 "Cogito ergo sum. Ajatuksia XIII yleisen kirjastokokouksen pihalla", *Keskisuomalainen* 11.6.1949. (Nimetön.)
- RKK1 "Mitä on kirjastokasvatus?", *Sisä-Suomi* 12.6.1949. (Nimetön.)
- RKK1 "Opiskelu ja kirjasto", *Työn Voima* 12.6.1949. (Nimim. 'Opiskelija'.)
- RKK1 "Kirjasto ja yksilön kehitys", *Kirjastolehti* 4/1950, s. 78–82.

- RKK2 "Maailmankatsomusta rakentamassa. 10 vuotta filosofista opintokerhotyötä Helsingin kaupunginkirjastossa", *Kirjastolehti* 2/1952, s. 29–32.
- RKK1 "Ideali ja päämäärä", Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, joulunumero 7, 1952, s. 7–11. (Kirjoitus julkaistu uudelleen 1990, josta ks. alla.)
- RKK1 "Joulun puutarha" (runo), Helsingin kaupunginkirjaston filosofisen opintokerhon lehti *Symposion*, joulunumero 7, 1952 (14.12.), s. 12.
- RKK4 "Käsitteen sisällys ja ala", *Ajatus* XVIII, Helsinki 1954, s. 55–83.
- RKK4 "Über den Begriff des Merkmalraumes", *Actes du XIème Congrès International de la Philosophie* (Brysseli 1953) vol. V: *Logique—Analyse Philosophique/Philosophie des Mathématiques*, Bruxelles 1955, s. 38–43.
- RKK4 "Über eine Struktureigenschaft der Geisteswissenschaften", *Actes du IIème Congrès International de l'Union Internationale de Philosophie des Sciences* (Zürich 1954) III: *Theorie de la Connaissance*, Neuchâtel 1955, s. 69–73.
- RKK2 "'Vaikeat' ja 'helpot' kirjat opiskelunneuvonnan näkökulmasta", *Kirjastolehti* 1/1956, s. 4–8; 2/1956, s. 37–38.
- RKK2 "Uuno Saarnio 60-vuotias", *Kirjastolehti* 1/1956, s. 8–9.
- RKK4 "Eräitä intensionaalisen logiikan probleemoja", *Ajatus* XIX, Helsinki 1956, s. 97–111.
- RKK2 "Kirjanäyttelyitä koskeva puheenvuoro", *Kahdeksas Pohjoismainen kirjastokokous (Turussa ja Helsingissä elokuun 4–7 päivänä 1956)*, Helsinki 1957, s. 104–105.
- RKK4 "Logiikka ja ihminen", *Teekkari* 4/1957, s. 18–19.
- RKK2 "Leibniz ja kirjasto", *Kirjastolehti* 10/1958, s. 246–250.
- RKK3.1 "Finlande"-luku teoksessa *Les grands courants de la pensée mondiale contemporaine* vol. I: *Panoramas nationaux*, Milano 1958, s. 515–527. (Artikkeliin liittyy myös bibliografia, s. 528–534.)
- RKK4 "Über Sinn, Bedeutung und Wahrheitswert der Sätze", *Acta Academiae Paedagogicae Jyväskyläensis* XVII, Jyväskylä 1959, s. 205–213.
- RKK4 "Über die logischen Paradoxien vom Standpunkte der Inhaltslogik", *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia* (Venetsia 1958) vol. IV: *Logica, linguaggio e comunicazione*, Firenze 1960, s. 147–152.
- RKK2 "Ajatuksia yleisen kirjaston kirjalaininnan perusteista", *Kirjastolehti* 2/1960, s. 26–28.
- Über die Leibnizsche Logik mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension. Acta Philosophica Fennica* XII, Helsinki 1960, 279 s. Väitöskirja. (Näköispainos julkaistu uudelleen vuonna 1985, josta ks. alla.)
- RKK2 "Kirjahyllyni", *Viitta*, 1961, s. 12–13.
- RKK4 "Freedom and Imperatives", *Ajatus* XXIV, Helsinki 1962, s. 67–73.
- RKK2 "Sivistyksen ykseys", *Luotain* 1/1964, s. 5–10.
- RKK2 "Edellisen johdosta [A]" (vastine samassa *Kirjastolehden* numerossa sivuilla 250–251 ilmestyneeseen YKK:n kirjastokurssilaisen Helka Väitalon kritiikkiin kurssin opetuksesta), *Kirjastolehti* 7/1964, s. 252.
- RKK3.2 "Tiede ja suuri yleisö", *Vapaa kansansivistystyö* vsk XII, 1964, s. 31–35.
- RKK3.1 "Filosofia ja nykyaika", *Kansalainen ja yhteiskunta*, YKK:n oppilaskunnan 40-vuotisjuhlajulkaisu, 1965, s. 20–21.
- RKK3.2 "Maailmankatsomuksen käsitteestä", *Luotain* 1/1965, s. 24–28.
- RKK4 "Bemerkungen zu den sprachlichen und künstlerischen Symbolen", *Studia logico-mathematica et philosophica. In honorem Rolf Nevanlinna die natali eius septuagesimo*, *Acta Philosophica Fennica* XVIII, Helsinki 1965, s. 53–62.

- RKK3.1 "Note on Philosophical Trends in Finland", *International Directory of Philosophy and Philosophers*, toim. Gilbert Varet ja Paul Kurtz, Humanities Press Inc., New York 1965, s. 74–75.
- RKK4 "Einige Bemerkungen zum principium identitatis indiscernibilium bei Leibniz", *Zum Gedenken an den 250. Todestag von Gottfried Wilhelm Leibniz. Zeitschrift für philosophische Forschung* Band XX Heft 3–4, Anton Hein, Meisenheim/Glan 1966, s. 497–506.
- RKK5 "Leibniz-kongressi", *Aviisi* 9.12.1966, s. 10–11.
- Einführung in die Theorie der Begriffssysteme. Acta Universitatis Tamperensis* ser. A vol. 15, Tampere 1967, 132 s.
- RKK5 "Antoisa symposion", *Aviisi* 13.10.1967, s. 1–2.
- RKK4 "Die Ersetzbarkeit 'salva veritate' bei Leibniz und in der modernen Logik", *Ratio* Band 10, 2/1968, s. 116–123. (Saksankielinen laitos; ks. seur.)
- RKK4 "Substitutivity salva veritate in Leibniz and in Modern Logic", *Ratio* vol. 10, 2/1968, s. 141–149. (Englanninkielinen laitos; ks. ed.)
- RKK4 "Die Idee der Logik in der Philosophie Leibnizens", *Akten des [1.] Internationalen Leibniz-Kongresses* (Hannover 1966) Band III: *Erkenntnislehre, Logik, Sprachphilosophie, Editionsberichte, Studia Leibnitiana* Suppl. 3, Steiner, Wiesbaden 1969, s. 80–91. (Julkaistu uudelleen vuonna 1988, suomennoksena vuonna 1995; joista ks. lähemmin alla.)
- RKK4 "Der Begriff der Veränderung im Lichte der Inhaltslogik", *Akten des XIV Internationalen Kongresses für Philosophie* (Wien 1968) Band III: *Logik, Erkenntnis- und Wissenschaftstheorie, Sprachphilosophie, Ontologie und Metaphysik*, Herder, Wien 1969, s. 162–167.
- RKK3.1 "Mitä varten?", *Ihmiseksi kasvaminen. Vapaan Sivistystyön vuosikirja* XVIII, Otava, Helsinki 1970, s. 35–41.
- RKK3.1 "Bertrand Russell", *Aviisi* 10.4.1970, s. 6–7.
- RKK3.2 "Filosofia ja erityistieteet", virkaanastujaisesitys Tampereen yliopistossa 21.11.1970. (Moniste; vrt. seur.)
- (ks. ed.) "Filosofian puusta tieteen oksat", virkaanastujaisesityksen lyhennelmä *Aamulehdessä* 22.11.1970, s. 40.
- RKK4 "Begriffsinhalt/Begriffsumfang", *Historisches Wörterbuch der Philosophie* Band 1, 1971, s. 808–809.
- RKK4 "Characteristica universalis", *Historisches Wörterbuch der Philosophie* Band 1, 1971, s. 984.
- RKK3.2 "Bemerkungen zur Idee der Universalität", *Festskrift til Søren Holm*, Busck, København 1971, s. 91–99.
- RKK4 "Extension/Intension", *Historisches Wörterbuch der Philosophie* Band 2, 1972, s. 878.
- RKK3.2 "Über das Rationale", *Ajatus* XXXV, 1973, s. 9–20.
- RKK4 "Begriff und Tatsache", *Studia philosophica in honorem Sven Krohn, Annales Universitatis Turkuensis* ser. B tom. 126, Turku 1973, s. 63–71.
- RKK4 "Bemerkungen zu den Begriffen des Begreifens und des Wertens", *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy* (Varna 1973) vol. 2, Sofia 1973, s. 223–225.
- RKK5 Promootoripuhe Tampereen yliopiston 50-vuotisjuhlan yhteydessä järjestetyssä tohtoripromootiossa toukokuussa 1975 (taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan promootorina), *Tampereen yliopiston 50-vuotisjuhlakirja*, Kirjapaino Hermes 1976, s. 30.

- RKK5 "Korrespondenzprinzip", *Historisches Wörterbuch der Philosophie* Band 4, 1976, s. 1142–1143.
- RKK3.2 "Zum Problem des Erklärens in der Geschichtswissenschaft", *Logik, Mathematik und Philosophie des Transzendenten. Festgabe für Uno Saarnio zum achtzigsten Geburtstag*, toim. A. Hakamies, Schöningh, München-Paderborn-Wien 1977, s. 43–52.
- RKK3.1 *Philosophia perennis ja sen merkitys ihmiselle*. Erik Ahlman -luento (Jyväskylä 1977) vähäisin tarkistuksin, *Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisu* 9/1978, 18 sivua. (Julkaistu uudelleen vuonna 1992, josta ks. alla.)
- (ks. ed.) "Ihminen, filosofian ikuinen ongelma", *Kanava* 4/1978, s. 212–216; lyhennelmä edellisestä artikkelista.
- RKK3.2 "Selittämisen ongelma historiassa", *Historiallinen arkisto* 71, Forssa 1978, s. 272–283.
- RKK3.1 "Leibniz, Gottfried Wilhelm", *Otavan Suuri Ensyklopedia* osa 5, 1978, s. 3621–3622.
- RKK3.1 "Wolff, Christian", *Otavan Suuri Ensyklopedia* osa 10, 1979, s. 7943.
- RKK4 "Zur Analyse der hypothetischen Aussage bei Leibniz", *Die Intensionale Logik bei Leibniz und in der Gegenwart. Symposion der Leibniz-Gesellschaft* (Hannover 1978), *Studia Leibnitiana*, Sonderheft 8, 1979, s. 1–9.
- RKK4 "Zur Logik der Veränderung", *6th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science* (Hannover 1979), Abstracts Section 5: *Philosophical Logic*, s. 103–105. (Tiivistelmä esitelmästä.)
- RKK3.2 "Käsité ja totuus", *Totuus. Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämä kotimainen tutkijakollokvio* (Helsinki 1980), toim. I. Niiniluoto ja L. Taiminen, *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* 9/1980, s. 93–100.
- RKK4 "Mathesis universalis", *Historisches Wörterbuch der Philosophie* Band 5, 1980, s. 937–938.
- RKK3.1 "Leibniz, optimismin filosofi", *Aviisi* 9.12.1980, s. 3.
- RKK3.2 "Kulttuurin käsitteestä", *Äidinkieli, koulu ja kulttuuri. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XXVIII*, toim. Leena Kirstinä, Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki 1981, s. 13–22.
- RKK3.1 "Mitä on elämä?", *Status* vsk 3, 2/1981, s. 18.
- RKK3.2 "Arvot, tavoitteet ja ihmiskuva yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohtina", *Tavoitteet ja todellisuus sosiaalihuollossa*, toim. M. Heikkilä ja L. Rönnerberg, Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1982, s. 14–23.
- RKK2 "Kirjastotiede ja filosofia", *Kirjastotiede ja informatiikka* vsk 1, 3/1982, s. 54–57.
- RKK2 "Edellisen johdosta [B]" (vastine samassa 4/1982-numerossa sivuilla 100–101 ilmestyneeseen Heikki Poroilan kirjoitukseen "Filosofia luokitusta auttakoon!", jossa tämä kommentoi "Kirjastotiede ja filosofia"-artikkelia), *Kirjastotiede ja informatiikka* vsk 1, 4/1982, s. 101.
- RKK3.2 "Filosofisia näkökohtia sosiaalityössä", *Työnohjaus on oleellinen osa sosiaalityötä*, Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, Opetusmoniste 4/1982, toim. Seija Miettinen, Tampere 1982, s. 22–27. (Artikkelin nimilehdellä otsikko kuitenkin yllä, kokoelman sisällysluettelossa nimeksi annetaan "Filosofinen näkemys sosiaalityössä".)
- RKK3.2 "Wert, Wertung und Wissenschaft", *Abstracts of the 7th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science* (Salzburg 1983) vol. 3, Section 6: *General Methodology of Science*, Salzburg 1983, s. 110–113. (Tiivistelmä esitelmästä; vrt. seur.)

- RKK3.2 "Arvot, arvostukset ja tie", *Kanava* 9/1983, s. 605–608. (Vrt. ed.)
- RKK3.1 "Amor intellectualis Dei", *Rakkauten filosofia. Suomen Filosofisen Yhdistyksen tutkijakollokvio* (Tampere 1983), toim. E. Saarinen, L. Alanen ja I. Niiniluoto, WSOY, Juva 1984, s. 173–181.
- RKK3.2 "Huomautuksia olemassaolon käsitteestä", *Olio. Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämä kotimainen tutkijakollokvio* (Helsinki 1984), toim. L. Haaparanta, *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* 3/1984, s. 51–55.
- RKK4 "Bemerkungen zur Ontologie der Sprachlichen Ausdrücke", *Festschrift für Lauri Seppänen zum 60. Geburtstag, Acta Universitatis Tamperensis* ser. A vol. 183, Tampere 1984, s. 295–300.
- RKK3.1 "Filosofia", *Juhlakirja Tampereen yliopiston Taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan täyttäessä 20 vuotta, Acta Universitatis Tamperensis* ser. A vol. 190, Tampere 1985, s. 41–43.
- RKK3.1 "Arvoista ja ideaaleista filosofisessa antropologiassa", *Humanistin teemojen tuntumassa. Urpo Harvan 75-vuotisjuhlakirja, Acta Universitatis Tamperensis* ser. A vol. 196, Tampere 1985, s. 16–24.
- RKK2 "Kirjastokasvatus ja sen filosofinen tausta", *Tietoa tavoittamassa. Professori Marjatta Okko 60 vuotta, Acta Universitatis Tamperensis* ser. A vol. 200, Tampere 1985, s. 94–107.
- RKK2 "Kasvaminen ihmiseksi", *Lastentarha* vsk 48, 19–20/1985, s. 19 ja 22–23.
- [Väitöskirjan *Über die Leibnizsche Logik (mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension)* (*Acta Philosophica Fennica* XII, Helsinki 1960) uudelleenjulkaisu näköispainoksena sarjassa *The Philosophy of Leibniz*, osa 6, Garland, New York 1985.]
- RKK3.2 "Kantin transsendentaalinen idealismi", *Idealismi-realismi. Filosofian tutkijaseminaarin esitelmät ja keskustelua* (Tampere 1986), *Tampereen yliopiston matemaattisten tieteiden laitoksen julkaisuja* A 182, Tampere 1987, s. 3–12. (Julkaistu uudelleen vuonna 1996, josta ks. alla.)
- RKK3.2 "Transsendentaalinen minä", *Minä. Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämän kollokvion esitelmät* (Helsinki 1986), toim. I. Niiniluoto ja P. Stenman, Helsinki 1988, s. 25–32.
- RKK2 "Kirjasto sivistyslaitoksena", *Muuttuva neuvontatyö*, toim. R. Granlund *et al.*, Suomen kirjastoseura, Kirjastopalvelu, Helsinki 1988, s. 7–15.
- RKK4 "Bemerkungen zum Problem der Formalisierbarkeit der Hegelschen Logik", *Vom Werden des Wissens—Philosophie, Wissenschaft, Dialektik. Referate des Kongresses von Helsinki* (1984) II. Teil, toim. J. Manninen ja H. H. Holz, *Annalen der internationalen Gesellschaft für dialektische Philosophie, Societas Hegeliana* IV, Pahl-Rugenstein, Köln 1988, s. 68–72. (Kongressiohjelmassa esitelmän nimenä on "Bemerkungen zu einer formalisierten Betrachtung von Hegels Logik".)
- (ks. 1969) ["Die Idee der Logik in der Philosophie Leibnizens", *Leibniz' Logik und Metaphysik. Wege der Forschung* CCCXXVIII, toim. A. Heinekamp ja F. Schupp, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1988, s. 223–235. (Uudelleenjulkaisu, ks. vuosi 1969; ks. myös vuosi 1995 alla.)]
- RKK3.1 "Karl Jaspers: Minä ja maailma", *Fenomenologeja: Maailma minussa—minä maailmassa. Filosofian tutkijaseminaari* (Tampere 1988), toim. J. Varto, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. I, Tampere 1989, s. 25–34. (Sisällysluettelossa otsikkona on "Karl Jaspers", sivulla 25 kuten yllä.)
- RKK3.1 "Tietoisuus Karl Jaspersin filosofiassa", *Ajatus* 46, *Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 1989, s. 139–145.

- RKK3.1 "Uuno Saarnion elämäntyöstä", johdanto Uuno Saarnion teoksen *Arvo ja eetillisyyks* (1944) toiseen painokseen, Transkirja 1989, s. 9–11.
- RKK3.1 "Schopenhauerin taiteenfilosofia", *Kauneus. Filosofisen estetiikan ongelmia, Suomen Filosofisen Yhdistyksen kollokvio* (Tampere 1987), toim. M. Lammenranta ja V. Rantala, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. 4, Tampere 1990, s. 79–89.
- Raili Kauppi. *Varhaisia kirjoituksia ja bibliografia 1950–1989*, toim. J. Varto, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 5, 1990, 67 s. Sisältää bibliografian ohella kirjoitukset:
- "Epikuroksen käsitys filosofiasta", s. 1–12. (Uudelleenjulkaisu, ks. vuosi 1949.)
 - "Leikistä", s. 13–24. (Uudelleenjulkaisu, ks. vuosi 1948.)
 - "Tuokio Elysiönissa eli keskustelua sivistyksestä", s. 25–41. (Uudelleenjulkaisu, ks. vuosi 1948; ks. myös 1995.)
 - "Ideaali ja päämäärä", s. 42–58. (Uudelleenjulkaisu, ks. vuosi 1952.)
- RKK3.2 "Kokemus ja todellisuus", *Pohdin* 3, toim. J. Varto, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. 9, Tampere 1990, s. 18–32.
- RKK3.1 "Syvähenkisen Eino Kailan vaikutus tuntuu yhä", *Aamulehti* 9.8.1990, s. 2.
- RKK4 "A.N. Whitehead ja muutoksen käsite", *Muutos. Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämän kollokvion esitelmät* (Helsinki 1988), Helsinki 1990, s. 59–67.
- RKK3.1 "A.N. Whitehead, seikkailun filosofi", *Kanava* 3/1990, s. 149–152.
- RKK4 "Eine diagrammatische Darstellung zwischenbegrifflicher Relationen. Ein Problem von Leibniz", *Mathesis rationis. Festschrift für Heinrich Schepers*, Nodus, Münster 1990, s. 273–284.
- RKK3.2 "Kokemustiedon rajoista erityisesti Kantin ajattelua silmälläpitäen." *Kohti uutta todellisuuskäsitystä. Juhlakirja professori K.V. Laurikaisen 75-vuotispäivänä*, Yliopistopaino, Helsinki 1990, s. 135–143.
- RKK2 "Elinikäisestä kasvatuksesta", *Jatkuva koulutus ja elinikäinen oppiminen. XII Kasvatustieteen päivät* (Tampere 1990), toim. R. Raivola ja E. Ropo, *Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisusarja A*, tutkimusraportti 49, Tampereen yliopiston jäljennepalvelu, Tampere 1991, s. 15–29.
- RKK3.2 "Kokemus ja näkemys", *Kvanttifysiikka ja filosofia II -kollokvion esitelmät* (Helsinki 1991), toim. T. Hyvönen, *Research Institute for High Energy Physics Report Series*, Internal Report 5.11.91, Helsinki 1991, s. 88–95. (Julkaistu uudelleen vuonna 1992, josta ks. seur.)
- (ks. ed.) ["Kokemus ja näkemys", *Tieteen teitä*, toim. A. Airola et al., *Luonnonfilosofian seuran julkaisuja* 2, Yliopistopaino, Helsinki 1992, s. 36–40. (Ilmestynyt aiemmin vuonna 1991, josta ks. ed.)]
- (ks. 1978) ["Philosophia perennis ja sen merkitys ihmiselle", *Toinen filosofia. Mitä on philosophia perennis?*, toim. T. Klemola, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. 21, Tampere 1992, s. 1–19. (Uudelleenjulkaisu artikkelista vuodelta 1978, josta ks. yllä.)]
- RKK3.2 "Reason and Identity", *Proceedings of Nordic Symposium for Women in Philosophy* no. 1 (Göteborg 1991), Göteborg 1992, s. 5–17.
- RKK3.2 "Pikku-Kalle ja suunnikas. Lisää fenomenologisia sormiharjoituksia", *Epäilyttäviä esseitä S. Albert Kivisen 60-vuotispäivän kunniaksi*, toim. T. Aho ja G. Sandu, *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* 2/1993, s. 1–4.
- RKK3.2 "Huomautuksia symbolisesta universumista", *Merkitys. Suomen Filosofisen Yhdistyksen kollokvion esitelmät* (Tampere 1991), toim. S. Heinämaa, *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. 45, Tampere 1994, s. 7–15.

- RKK4 ”Logiikan idea Leibnizin filosofiassa”, Jyrki Siukosen G. W. Leibniz-suomen-noksessa *Monadologia*, Gaudeamus, Helsinki 1995, s. 81–97. (Artikkelin – joka on aiemmin ilmestynyt saksankielisenä 1969 ja 1988, joista ks. yllä – on Siukosen kirjaan suomentanut Leevi Lehto. RKK4:n suomennos on Jari Palomäen.)
- (ks. 1948, [”Tuokio Elysionissa eli keskustelua sivistyksestä”, filosofinen aikakauslehti 1990) *niin & näin* 3/1995, s. 3–4. (Julkaistu alunperin vuonna 1948 ja uudelleen vuonna 1990, joista ks. yllä.))
- (ks. 1987) [”Kantin transsendentaalinen idealismi”, *Königsberg* 1/1996, s. 28–32. (Uudelleenjulkaisu vuodelta 1987.)]

2. Bibliografiat, valikoimat, luokitusoppaat

- Bibliografiat Suomessa julkaistusta filosofisesta ja psykologisesta kirjallisuudesta aikakaus-julkaisuun *Theoria* (Lund) vuosina 1945–1960.
- Bibliografiat Suomessa julkaistusta filosofisesta kirjallisuudesta aikakausjulkaisuun *Bibliographie de la Philosophie* (Pariisi) vuosina 1950–1971.
- Heinolan keskikoulun jatkuoluokkien oppilaskirjaston luettelo vuonna 1938.
- Valikoitu luettelo suomenkielisestä kirjallisuudesta amerikkalaisen sairaalan suomenkielisiä potilaita varten Akateemisen kirjakaupan pyynnöstä vuonna 1956.
- Valikoitu bibliografia Suomessa 1900-luvulla ilmestyneestä filosofisten tieteiden kirjallisuudesta (liittyy yllä mainittuun ”Finlande”-artikkeliin vuodelta 1958) teoksessa *Les grands courants de la pensée mondiale contemporaine*, s. 528–534.
- Helsingin kaupunginkirjaston kirjojen luokitusjärjestelmä. Uusittu ja hakusanoilla täydennetty. Moniste 1959. 164 s.
- Luokitus Helsingin kaupungin järjestelytoimiston kirjaston teoksille vuonna 1959.
- Raili Kauppi osallistui Suomen Kirjastoseuran luokituskomitean jäsenenä (1954–1959) uuden laitoksen laatimiseen Suomen yleisille kirjastoille tarkoitetusta luokitusoppaasta ja vastasi mm. filosofian luokitus ehdotuksesta. (*Kirjallisuuden luokitusopas*, Suomen Kirjastoseura, WSOY 1960.)
- Valikoitu luettelo saksankielisestä kirjallisuudesta Suomen kirjastoja varten Saksan Liitotasavallan Kauppaliselle Edustustolle vuosina 1961 ja 1962.

3. Arvosteluja ja abstrakteja muiden kirjoituksista

- Arvosteluja filosofisesta kirjallisuudesta *Arvosteleavassa kirjaluetelossa* (Kouluhallitus) vuosina 1962–1988.²
- RKK1 ”Suuri maailmanjärjestys”, *Työläisopiskelija* 1/1949, s. 19–20. Arvostelu Oiva Ketosen samannimisestä kirjasta. (Kirjoitus ilmestyi alunperin joulukuun numerossa 9/1948, s. 212–213, mutta uusittiin ladontavirheen vuoksi.)
- RKK5 ”Kirjastojen sivistystehtävä”, *Aamulehti* 4.11.1967, s. 21. Arvostelu Helle Kannilan kirjasta *Kirjavalinnan ongelmia*.
- The Journal of Symbolic Logic* vol. 33 4/1968 (Dec.), s. 561, englanninkielinen kuvaus Jaakko Hintikan artikkelista ”Kantin oppi matematiikasta: Tutkimuksia sen peruskäsitteistä, rakenteista ja esikuvista” (*Ajatus* vol. 22 1959, s. 5–85).

² Risto Vilkolta saadun tiedon mukaan näitä muutaman rivin mittaisia, kirjastojen ja muiden kirjahankintoja harkitsevien käyttöön tarkoitettuja arvioita löytyy Kaupilta 232 kappaletta.

- The Journal of Symbolic Logic* vol. 35 2/1970 (June), s. 313–314, englanninkielinen kuvaus G. H. von Wrightin artikkelista ”Nk. praktillisesta filosofiasta” (*Ajatus* vol. 14 1947, s. 383–96).
- RKK5 ”Wittgenstein ja värien kielipeli”, *Aamulehti* 4.6.1982, s. 13. Arvostelu Ludwig Wittgensteinin kirjoitusten kokoelmasta *Huomautuksia väreistä*.
- RKK5 ”Katsaus aikamme aatteisiin”, *Aamulehti* 6.6.1982, s. 10. Arvostelu Reijo Wileniuksen kirjasta *Aatteiden maailma. Johdatus aikamme aatevirtauksiin*.
- RKK5 ”Erik Ahlman ja ihmisen arvoitus”, *Aamulehti* 9.6.1982, s. 11. Arvostelu Erik Ahlmanin kirjasta *Ihmisen probleemi. Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin*.
- RKK5 ”Perustietoa ihmistieteistä”, *Aamulehti* 23.12.1982, s. 12. Arvostelu Matti Juntusen ja Lauri Mehtosen kirjasta *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*.
- RKK5 ”Virikkeitä filosofiselle keskustelulle”, *Aamulehti* 31.12.1982, s. 15. Arvostelu Reijo Wileniuksen, Pellervo Oksalan, Lauri Mehtosen ja Matti Juntusen kirjasta *Johdatus filosofiseen ajatteluun. Filosofian kysymyksiä* (4. täysin uudistettu laitos).
- RKK5 ”Tiede ja todellisuus”, *Aamulehti* 11.10.1983, s. 12. Arvostelu Ilkka Niiniluodon kirjasta *Tieteellinen päättely ja selittäminen*.
- RKK5 ”Tiedusteluretkiä tieteenteoriaan”, *Aamulehti* 12.2.1984, s. 14. Arvostelu Veikko Pietilän kirjasta *Miten tiede kehittyy? Tiedusteluretkiä tieteenteorian kentälle*.
- RKK5 ”Filosofia ei ole vastausten tiedettä”, *Aamulehti* 20.1.1985, s. 12. Arvostelu Ilkka Niiniluodon kirjasta *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*.
- RKK5 ”Ludwig Wittgenstein ja matematiikan kielipeli”, *Aamulehti* 2.6.1985, s. 12. Arvostelu Ludwig Wittgensteinin kirjasta *Huomautuksia matematiikan perusteista*.
- RKK5 ”Filosofian vuosikymmenet”, *Aamulehti* 31.10.1985, s. 12. Arvostelu G. H. von Wrightin kirjasta *Filosofisia tutkielmia*.
- RKK5 ”Esa Saarinen rakastaa kapinallisia”, *Aamulehti* 8.12.1985, s. 12. Arvostelu Esa Saarisen kirjasta *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. (Latomon virheen johdosta teksti ilmestyi epätäydellisenä.)

4. Julkaisemattomia käsikirjoituksia (luettelo sisältää vain käsikirjoitukset, jotka uskotaan tai tiedetään tarkoitetun julkaistaviksi)

- ”Über die Grundbegriffe der Inhaltslogik” [A], 1953. Artikkelikäsikirjoitus; tarjottu F. Gonsethille julkaistavaksi *Dialecticassa* (U. Saarnion kirjeessä 3.8.1953).
- Über die Grundbegriffe der Inhaltslogik* [B], 1956, 249 s. Lisensiaatintutkimus; tarjottu Springer Verlagille (saatekirje kustantamolle päivätty 3.12.1956).
- RKK1 ”Eetillinen välttämättömyys”, käsikirjoitus 1956, tarjottu mahdollisesti *Ajatuksen*.
- RKK5 Käännös Leibnizin *Nouveaux Essais sur l’Entendement Humain/Neue Abhandlungen über den menschlichen Verstand* osasta II *Des Idées/Von den Ideen*, kappaleesta XXI ”De la Puissance et de la Liberté”/”Über die Möglichkeit und die Freiheit”, § 35:stä eteenpäin Philaletheen ja Theophilon keskustelua (valikoiden); 1950-luvun lopulta, 8 s.
- RKK5 *Sanomaton*, runokokoelma (tarjottu Otavalle 1959).
- RKK4 *Lectio praecursoria* (johdantoluento) väitöstilaisuudessa 15.12.1960, 5 s.

- RKK4 "Om logikens och matematikens tillämpning", Nordiska Sommaruniversitetet (Sigtuna 1961), 5 s. (Moniste.)
- RKK4 "Frihet och imperativ". Nordiska Sommaruniversitetet (Sigtuna 1961), 6 s. (Moniste; vrt. artikkeli "Freedom and imperatives". 1964.)
- RKK3.2 "Begreppet världsåskådning". Nordiska Sommaruniversitetet (Tampere 1962), 6 s. (Moniste.)
- RKK3.2 "Om några begrepp som betecknas med ordet 'kultur'". Nordiska Sommaruniversitetet (Bergen 1964). 3 s. (Moniste.)
- RKK3.2 Unesco-raportti "Suomi" (filosofian pääsuuntauksista Suomessa) 1968, 6 s.
- RKK4 *Lexikon der Philosophie* -kirjasarjaan tarkoitettut artikkelit (sarja ei ilmestynyt):
- "Begriff, leerer", n. 1968, 1 s.
- "Begriffsumfang", 31.7.1968, 2 s.
- "Calculus ratiocinator", n. 1968, 1 s.
- RKK4 "Eine Verallgemeinerung des logischen Quadrats", (pitämättä jäänyt?) kongressiesitelmä, jonka oli tarkoitus ilmestyä julkaisussa *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy* (Düsseldorf 1978).
- RKK5 "Teuvo Rasku: Kaksi todellisuutta", kirja-arvostelu n. 1983–84, 2 s.
- RKK4 "Scientia generalis", n. 1990, 1 s.; *Historisches Wörterbuch der Philosophie* -sarjassa ilmestynväksi tarkoitettu artikkeli, 1 s.

Nimi- ja asiahakemisto

- Aaltonen, August (Aaku) 22
 –, Uno 22
 Ackermann, W. 165, 195
 Addams, Jane 139, 366
 Aikuiskasvatuksen tutkimusseura; ks.
 Kansansivistysopillinen yhdistys
Ajattelijä (Rodin) 174
 ajattelijä-taiteilija 173
 ajatus, *Gedanke* (Frege) 188
 Akateeminen Karjala-Seura (AKS) 62
 amatööriopiskelu 101–, 161, 354, 377
 Amsterdamin X filosofian
 maailmankongressi (1948) 128–
An den christlichen Adel... (Luther) 315
 analyttinen 119
 analyttinen geometria 198
 Andelin, Karl 159
 ankara implikaatio (Lewis) 188
 aposteriorinen 119
 apriorinen 119
 Aristoteles 171, 196
 Arra, Esa 23
Arvo ja eettisyys (U. Saarnio) 114, 137, 183
Ateenan koulu (Rafael) 82–, 194
 Augustinus 196, 218
 autarkia 137

 Balch, Emily G. 139, 366
 von Baltenau, Ingeborg 158
 Barzin, Marcel 210
 Behmann, Heinrich 164, 166–, 188, 193–,
 210
 Bernays, Paul 134, 136
 Besant, A. 74
Bhagavad-Gita 134
 Blavatsky, H. P. 74
 Bleke, Ivar 23
 Bochenski, J. M. 249
 Bodemann, Eduard 204
 Bolay, Karl–Heinz 157, 171, 218
 Bolin, W. 128
 Boll, Marcel 140
 ”Bollin piiri” 140, 150
 Borum, Kirstine 239
 Bredström, Gustaf 74
 Brouwer, L. E. J. 134

 Brysselin XI filosofian maailmankongressi
 (1953) 164

 Cajander, Paavo 50, 304
 Carnap, Rudolf 122
 Carpelan, Bo 101, 171, 215, 257, 262
 Cassirer, Ernst 172, 187
 Castrén, M. A. 342
 Cederberg, Lauri A. 61
Cogitationes privatae (Descartes) 177
 Couturat, Louis 182, 190, 197, 204, 245–,
 249
 Cronwall, Alice 79
 Cusanus, Nikolaus 345

 Dante 174, 192, 207, 348
 Demokritos 387
 denotaatio (Lewis) 185
 Descartes, René 171, 176, 198, 352
 Destouches, J. L. 135
 Destouches-Fevrier, Paulette 135
dic cur hic? 200
 Dilthey, Wilhelm 91, 124, 330–
 Dürr, Karl 191, 195, 246

 Ebbinghaus, Julius 165
 Eco, Umberto 210
 eksistenssifilosofia 238
 ekstensio, -naalinen logiikka 149, 162, 166,
 185, 188–, 190, 246–
 elementaarielämys, -lause 120
 Elisabeth (Böömin prinsessa) 177
 Elonheimo, Elna 208
 elämysrelaatio 124
 elämä 39, 175, 208, 374, 380
 elämäntutkimus 259
 empirismi 117
 ensyklopedia, -ismi 57, 213, 244–
 Epikuros 137, 152, 387
 epsilon-relaatio 124
 esimerkillisyys 11
 Eskola, Aleksandra 37

 fenomenologia 238
 Ferencz, Sándor 113
 filosofia 147, 387 ja *passim*
 filosofianhistoria 212

- filosofinen antropologia 238
 filosofinen kerho 72, 87, 104–
 Filosofinen yhdistys (v:sta 1961 Suomen
 filosofinen yhdistys) 156
 formaalinen 191, 395
 Forsberg, Sylvia 25
 Franklin, Benjamin 152
 Frasetti, Hedvig 22
 fuksikoulutus 63–

 Galilei, Galileo 194, 210–
 geometria 203
 Goethe 251, 348
 Goethe-Instituutti 261
 Gonseth, Ferdinand 153, 163–, 210
 Granfelt, O. Hj. 62
 Grellingin paradoksi 126

 Hahla, Lyyli (Hoppania) 40
 Halonen, Irja 220
 Hammarberg, hra 183
 Hammarskjöld, Dag 260
 harmonia 374
harmonia praestabilita (Leibniz) 218–, 225,
 394
 Harva, Urpo 159
 Hasa, August (Aku) 85
 –, Laina 85
 Hasselblatt, Tua Ulrikke 103
 hedonismi, -tinen etiikka 137
 Heidegger, Martin 238
 Heikkilä, Lasse 156, 160, 215–, 242, 250–
 –, Ritva (o.s. Ristolainen) 73, 97, 156, 219–
 Heinola; ks. luku 2
 Heinolan pommitukset 66, 68
Heinolainen 37, 42, 56, 273
 héliopeinture 25, 35
 Helsingin pommitukset 98
 hengentieteet ja luonnontieteet; ks.
 luonnontieteet
 Hertzka, Yella 370
 Hintikka, Jaakko 185, 230, 237, 247
 Hirn, Hans 227
 –, Sven 227, 231, 253, 260, 262
 historia, -tiede 57, 120, 327
 historiallinen 122
 Hollberg, Charlotte; ks. Saarnio, Charlotte
 –, Elisabeth; ks. Lemke, Elisabeth
 –, Wilhelm 129
 Horatius 99

 Hôtel Biron (Rodin) 174
 Huuskonen, Urho 54
 hyve 29
 hyvyyden harjoittaminen 380
 Hyvönen, Euniike (Niike; o.s. Kivinen) 54
 Hänninen, Helena (Leena; o.s. Valve) 73,
 141, 151

 ideaali 208, 389–
 identiteetin käsite 198
 identtisyysrelaatio 188
 ihminen 187, 352
 Ikonen, Lyyli (Ankka) 40
 ilmiömaailma 395
 Immonen, Anni (Annette) 164, 208
 infinitesimaalilaskenta 111, 146
 INH (isonikotiinihappohydratsiini) 143
 inhimillinen kasvuavaruus 172
 intelligiibeli 196, 393, 395
 intensio, -naalinen logiikka 150, 162, 166,
 182, 185, 188–, 190–, 194, 239, 246–
 invarianssi 122
 irrationaalinen 147
Iso Tietosanakirja (Otava) 35, 118, 168
 Israelintytär, Maria 22
 Isänmaallinen kansanliitto (IKL) 34
 isänmaan, -llisuuden idea 46, 95
 itse(is)arvo 388
 itse-epäily 207
 itsekasvatus 102
 Ivalo, Asko 128
 Iversen, Felix 111–
 –, Toini 112, 139

 Jaakkola, Erkki 54
 Jacobs, Alette 367
 Jantunen, Maija 12
 jatkosota 68, 86, 96
 ”jokamiehen kehä” 170
 Jokamies 170, 224–
 joulun idea 379
 Junto 152
 Jutikkala, Eino 67
 järki, järjenkyky, -mukaisuus 147, 238, 375,
 393–
 Jäntti, Pentti 69
 –, Verner 17

 ”kaikki asiat” 57–, 65, 92, 263

- Kaila, Eino 55–, 61, 75, 88, 97–, 103–, 113, 116–, 122, 154, 201, 327
 Kaila, Niilo 136
 Kajava, Viljo 221
 Kallinen, Yrjö 74, 81
Kangasvuokko 273
 Kannila, Helle 214, 227, 229, 232, 235, 262
 Kansainvälinen logiikan ja tieteenfilosofian seura 153
 kansallisuus, -käsité 95–, 317–, 342
 Kansansivistysopillinen yhdistys (v:sta 1971 Aikuiskasvatuksen tutkimusseura) 159
 kansansivistystyö 79
 Kant, Immanuel 141, 186, 218
Kap Bojador 252
 Karilas, Esteri 45
 Kasper-tarina 226
 kategorinen imperatiivi (Kant) 395
 Kato, Markus P.; ks. Korhonen, Arvi
 Kauppi, Aleksandra (Sanni) 15, 17, 69
 –, Aleksandra (o.s. Virtanen) 17
 –, Alila (o.s. Sederström) 17, 55
 –, Ali(na) (o.s. Laine) 15, 23, 33, 70, 252
 –, Antti 15, 17, 37, 56, 273
 –, Hilikka 15, 41, 70, 127, 150, 252, 273, 275
 –, Johan 15
 –, Juho 15, 68, 110–, 168, 245, 250, 311
 –, Kalle 17, 55–, 70, 168, 214, 245, 273
 –, Karoliina 15
 –, Lyydi (o.s. Varpenius) 17, 22, 31
 –, Maija (o.s. Länsimäki) 17
 –, Oskari 15, 17, 22, 31, 56, 60, 273
 –, Raili 15, 273, 275 ja passim
 –, Sirkka 37, 53, 55, 59–, 64, 66, 70, 273, 275
 –, Väinö 17, 56, 60
 Kauppis-Heikki 39
 kehittyneisyysrelaatio 123
 kehitys 11, 115, 121, 122–, 371, 374
 kehitysrelaatio 123
 kehitysvietti 11, 353
 Kemiläinen, Aira 67, 76, 78, 88, 90, 99–
 –, J. A. 76, 100
 Keravuori, Armo 77
 kerhotyö 86, 104–, 151–, 251
 Ketonen, Anna-Liisa 129, 141
 –, Jouko 129, 141, 152
 Ketonen, Oiva 154, 169, 189, 230, 245, 349
 Kiiskinen, Eija (o.s. Seppänen) 80, 82–
 Kilpi, Volter 75
 Kinos, Hilppa 80, 83–, 87, 97, 102, 106, 112–, 132, 162–, 341
 kirja 176, 184–, 375
 kirjanäyttely 184
 kirjavalinta 169, 227–, 235
 Kirja-Osakeyhtiö Tieto 20, 25, 34
 kirjasto (yleinen) 11, 98, 229–, 235, 241, 352–, 373
 ”Kirjastoelämää” 159
 kirjastokasvatus 79, 101, 161, 183, 354
 kirjastokerhot 71–, 103, 217, 355, 373
 kirjastokurssi 141–
 kirjasto-oppi 236
 Kivinen, Euniike; ks. Hyvönen, Euniike
 Klinge, Matti 100
 Kneale, William ja Martha 249
 Kodinsuoja, suojeluskuntatalo 50
 koeteltavuusperiaate, -vaatimus 126
 kokemus, mahdollinen; ks. mahdollinen kokemus
 kokonaisnäkemys 263
 kollektio 145
 komprehensio 185
 konkordismi, -tinen 212, 244
 konnotaatio 185
 konstituutiomalli, -systeemi 122, 124
 Korhonen, Arvi 67, 89, 93–, 99, 315
 Koskimies, Rafael 61
 Koskimies, Yrjö S. 89
 koulukunta 100–, 152
 Kraft, Eevi (o.s. Oinas) 107, 127, 341
 –, Jouni 127, 253
 –, Paavo 127
 kristillinen, –syys 95
 Krohn, Sven 141, 154, 208, 259
 Kurikka, Matti 74
 Kustaanheimo, Anna Maria (o.s. Leimbacher) 127
 –, Paul 127, 132, 135
 ”kuulumaton” 224
 Kuutti, Lyyli 21
 –, Väinö 21
 Kymen Vartiot 41
 käsité 240
 käsitekalkyyli 163
 käännettävyyssperiaate, -vaatimus 120, 124, 126
 Könönen, Mirja 33
 –, Siiri 33

- Laakso, Mikko 232
 Lackström, Meri 40
 –, Yrjö (Laku) 40
 Lahti, Aimo 46–, 51, 56, 112
 –, Taimi 52
 Lahti, Ilmari 179
 Laine, Arnold (Arno) 22, 33
 –, Iida (o.s. Hoikkala) 33
 –, Juho Kustaa 15
 Lange-Eichbaum, Wilhelm 372
 Langi, Elsa 114
 Lapin sota 106
 Laurila, Kaarle S. 61
 Lausti, Kaarlo 260
 Leander, L. 110
 Lehmusto, Heikki (Paini-Heikki) 51
 Lehtonen, Joel 34
 Lehtonen, Kauko 315
 Lehtonen, Ulla 233
 Lehtonen, J. V. 67
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 60, 143, 162,
 172, 176, 190–, 196–, 204, 212, 230,
 243–, 345, 394
 Leibniz-Forschungsstelle 205, 207
 Leibnizhaus 179
 leikki 384
 Leimbacher, A. M.; ks. Kustaanheimo
 Leino, Eino 44, 213
 Leinonen, Esko 69
 Lemke, Elisabeth (o.s. Hollberg) 129, 208
Lemmikki 42, 273
 Leppänen, Niilo E. 61
 Lewin, Kurt 170
 Lewis, C. I. 185, 188, 191
Liikeapulainen 18
 Liikesivistysrahasto; ks. Suomalainen
 Liikesivistysrahasto
 Lilja, Eeva 107
 –, Saara 107
 Lindelöf, Ernst 111
 Lindeqvist, Kyllikki 242
 Lindfors, Pertti (Lande) 73, 201
 Linna, Väinö 158
 logiikan algebra 198
 Logiikan ja sen sovellutuksien
 tutkimusseura (v:sta 1971 Logiikan
 seura) 152–
 logiikan harjoituskerho 183, 234
 logiikka 120, 198, 246, 254–
 looginen behaviorismi 124
 looginen empirismi (l. positivismi) 87–, 91,
 116–, 124, 327
 lukeminen 28, 175, 375
 lukukäsite 196, 344
 lukutaito, -taide 173, 228
 lukutoukka 29, 175, 233
 luokittelu 58
 luonnon- ja hengentieteiden suhde 90, 120–,
 144, 327, 347
 Lullus, Raymundus (Ramon Llull) 198
Luotain 163
 luovuus 173
 Luther, Martti 90, 170, 315
 Lähti, Julius 20

 maailmanhallitus 140
 Maanpuolustusopetus 46–
 maailmankatsomus 259, 352, 354
 MacDonald Ross, G. 176
 mahdollinen kokemus 184, 186, 375
 mahdollinen maailma 184–, 188
 Malcolm, Norman 248
 Mannerheim, C. G. 24
 Mannerkorpi, Juha 215
 Marjanen, Kaarlo 70–, 97
 Martin, Hilda 74
 Martinson, Harry 242
 matemaattinen logiikka 190, 246
 matematiikan opintopiiri 97
 matematiikka 87, 111–, 161, 196, 254–, 342,
 347, 376–
mathesis universalis 199
 Menne, Albert 210
 Meri, Sirkka-Liisa 113, 227, 232–, 253, 258,
 260, 262–, 376
 Meriluoto, Aila 98, 215, 220–, 242–, 250–
 merkitys 168
 ”metafysiikka” 92
 metodi, -nen 197
 Meyer, Gerhardt 206–
 modaalilogiikka 191
 modernismi 220–
Mona Lisa 45, 302
 monadi (Leibniz) 394
 Multamäki, Kaija 40
 muutos, -käsite, -probleema 142, 144, 146,
 149, 371
 Myrberg, Pekka 111, 261
 Mäkelä, Mikko 80, 85, 181

- Naisten kansainvälinen rauhan ja vapauden
 liitto (NKRVL) 112, 138, 364, 370
 nautinto 354, 387–
 negaatio (intensionaalinen) 188, 191
 Nehru, Pandit S. S. 133–
 Nevanlinna, Frithiof 115, 127
 –, Rolf 111, 127
 Newton, Isaac 172
Nice 273
 Niedersächsische Landesbibliothek (v:sta
 2005 Gottfried Wilhelm Leibniz
 Bibliothek) 179, 204
 Niemi, Martta 82, 85, 104
 nominalismi 240
*non scholae sed vitae discimus/non vitae sed
 scholae discimus* 39
Norma 45, 273
 Novalis 347
 Nurmilahti, V. P. 110
 Nykänen, Irja 73
 näkemyksellinen, -syys (*Anschaulichkeit*)
 203
 Näre (kerholehti) 78
 Närhi, Mauri 227, 232

 Oinas, Ale 107, 253
 –, August 106
 –, Eeva 107
 –, Eevi; ks. Kraft
 –, Elis 106–
 –, Ilmari 106
 –, Lea 107, 253
 –, Tilma 93, 106–, 127, 151, 163, 192, 228,
 256, 260
 –, Tyne 106
 oivallus, oivaltaminen 27–, 173
 Ojala, Veikko (Mahamaikka) 53, 57
 Okkonen, Onni 67
 olio 147
 omakohtaisuus 11, 116, 225
 omaperäisyys 11
 onnellisuus 137, 352
 opintokerho; ks. kirjastokerhot
 opiskelu 11, 175, 250, 352, 354, 375
 opiskelun(n)euvonta 141–, 161, 170, 180,
 373

 Palmgren, Raoul 80
 Palomäki, Jari 12, 73, 202
 panlogismi 197

 paradoksi 209
 paratiisi 29
Paratiisi (Tintoretto) 208
 Pariisi 165, 169, 173–
 PAS (para-aminosalisylihappo) 143, 151
 patkuli 34
 Patomäki, K. A. (Pato–Kalle) 31
 Peira, Era; ks. Lehtonen, Joel
 Pekonen, Osmo 156, 217–
 Pellinen, Kyllikki 62
 Penttilä, Aarni 202
 Penttilä, Erkki (Pena) 46, 52, 299
 perenniaalinen filosofia; ks. *philosophia
 perennis*
 perfektio 117, 200, 225, 394
 Perkiö, Pirkko 141
 Perls, Fritz 113
 Philosophenweg 178, 210
philosophia perennis 74, 149, 212
 Piscopia, Elena Lucrezia Cornaro 211
 Platon, platonismi 152, 196, 240, 344, 389,
 393
 Pohjoismainen kesäakatemia, Nordisk
 Sommaruniversitet 236–, 259
 Polak, Leo 131
 Popper, Karl 155, 165–
 Port–Royalin logiikka 191
 Pos, H. J. 131, 133
Principia Mathematica 183, 234, 251, 257
pro exercitio 60, 67
 proposition käsite 189
 Pulkkila, U. T. (Uuno Topi) 49–, 57, 273
 Puomies, K. F. 20, 21, 25
 Pythagoras, pythagoralainen 100, 182, 344,
 393

 Quine, W. V. O. 164
 Qvist, Martti 233

 Rae, Anni 82
 Rafael 82–, 194
 Rainio, Kullervo 73, 103–
 Ranta, Kaarina 262
 Rasku, Hilikka 73
 –, Teuvo (ent. Vihersalo) 73, 80–, 114
 rationalismi 117
 rauha, -naate 134, 244, 364
 Rauhannaiset 139
 Reenpää, Erkki 221
 –, Heikki A. 160

- Reich, Wilhelm 113
 Reijonen, Veikko (Kampe, Kampela) 39
 Rein, Gabriel 61, 90, 315
 relaatio, -teoria 163, 194
 Remond, Nicolas 212
 Rickert, Heinrich 91, 124, 332–
 Rilke, Rainer Maria 170–, 174
 Rivaud, Albert 141
 Rivetti Barbò, Francesca 210
 Rodin, Auguste 174
 Rorschach-testi 113
 Routila, Lauri 237, 239
 Runeberg, J. L. 49, 306
 runous 186, 214
 Russell, Bertrand 84, 88, 140, 143, 182–,
 190, 204, 234, 251, 374
 Ruuskanen, Anni (Annchen) 80, 107, 164
- S-kalkyylit (Lewis) 188, 191
 Saarinen, Nikolai 33
 Saarnio, Albin 74
 –, Charlotte (Carola; o.s. Hollberg) 75, 112,
 129, 132–, 139, 151, 164, 182, 195, 208,
 252
 –, Lauri 74
 –, Niilo 75
 –, Reino 73, 75, 82, 208
 –, Uno 55, 72–, 78, 86, 97, 102, 153, 159,
 164, 182, 195, 201, 208, 215, 231, 252,
 261
- Saavalainen, Tauno 61
 Salmela, Mikko 155
 Salomaa, J. E. 154, 236
 Salosaari, Kari 220
 samuuden idea 200
Sanomaton 215, 221–
 Sarfatti, Margherita 45
 Sarkia, Kaarlo 312
 Sarsa, Salme 85
Satuja 273
 Saunavaara 106
 Savo-Karjalan Osake-pankki 31
 Schepers, Heinrich 207
 Schischkoff, G. 164
 Schmitt, C. B. 212
 Schreck, Jyri 221
scientia generalis 245–
 Seneca nuorempi 226
 Seppälä, Eila 107, 232
 Seppälä, Ester 80, 85, 169, 257
- Seppälä, Matti (Masa) 54, 66
 Seppänen, Eija; ks. Kiiskinen
 Sillanpää, F. E. 160
 signifikaatio 185
 sisäavaruus 170
 sisältymisrelaatio 188
 Sippel, Kaj 54, 61
 Sivenius, Simo 156, 218
 sivistys, sivistysaate, -työ 11, 24, 29, 117,
 228–, 235, 263, 353, 372, 374, 376, 381
 sivullisuus 225–
 skolastiikka, -inen 197
 SM (streptomysiini) 143, 151
 Sofie, Preussin kuningatar 177
 Sofie Charlotte, Hannoverin herttuatar,
 vaaliruhtinatar 177
 Sokrates 152, 344
 Sorainen, Kalle (ent. Sandelin) 181
 Sorsaluoto (Heinola) 37
 sota 59
 Spinoza, Baruch (Benedictus) 113–, 128,
 133, 212, 393
 Stenius, Erik 148, 210
 Steuco, Agostino 212
 Ståhlberg, Ester 139
sub specie aeternitatis 115, 212–
 Suolahti, Jaakko 88
 Suojanen, nti 81
 Suomalainen Liikesivistysrahasto (SLR) 21,
 110
 Suomen filosofinen yhdistys (SFY); ks.
 Filosofinen yhdistys
 Suur-Suomi-aate 21, 46–, 61
Suuri maailmanjärjestys 349
 symbolinen logiikka 149
 symbolinen universumi 172, 187
Symposion 82, 135, 146, 214, 376
 synteettinen 119
 Székely, Lajos 113
- Tak, W. G. van der 128
 taide 186
 TalviOja, Kuuno 38
 talvisota 66
tat twam asi 225
 teosofia 74
 Thales 343
 Therman, Uno 80
 tiede 58, 122, 245, 364, 375

- tieteellinen maailmankatsomus, -kuva 116–, 144
 tieteen ykseyden aate 119, 144, 245
Tietosanakirja 168
 tietämisvietti 353
 Tintoretto 208
 todellisuus 186, 375
 totuus, tosiasia 148, 186
 tuberkuloosi 138, 142
 ”tule siksi, mikä olet” 238
 tunnusmerkkiavaruus (Merkmalraum) 123, 163
 tunnusmerkkiyhätäisyys 188
 Turpeinen, Kaisa 143
 Tyrni, Rauni 141
 työ 208
 Törmä, Hilda 40
- UNESCO 119, 128, 153
 universaalinen; ks. yleispätevyys
 ”Urania”-piiri 156, 217
 uskonto 96
Uno Topi 273, 299
 Uusimäki, Kerttu (o.s. Kauppi) 55
 Uusipelto, Raija 42
 uusplatonilaisuus 196
- Vaara, Elina 192
 Valpola, Veli 156, 208, 217, 259
 Valve, Helena; ks. Hänninen, Helena
 –, Sakari 135
 Valve, Tuovi 41
 Vapaaniemi (Espoo) 25, 27, 36
 vapaus, –käsite 254, 364, 394
 Venetsian XII kansainvälinen
 filosofian kongressi 208–
 Vesalainen, Inkeri 54
 verifikaatiopostulaatti 120, 126
 Vihsalo; ks. Rasku, Teuvo
- viihdekirjallisuus 229
 viisas, viisaus 137
 Vilkkio, Risto 259, 404
 da Vinci, Leonardo 348
 Virtanen, Ari 12
 Visanko, varastomies 226
 Voutilainen, Taija 97
 –, Martti 218
 –, Touko 97, 153, 156
 Väisälä, Kalle 111, 127
 välirauha 106
 välttämättömyys 187, 393
Vänrikki Stoolin tarinat 50, 306
 Väänänen, Veikko 60
- Waldemarsudde (T:holma) 173
Weltinnenraum (Rilke) 172
 Westhoff, Clara 174
 Whitehead, A. N. 183, 251
 Wigell, Vieno 73, 104
 Wilde, Oscar 178
 Wilkins, John 198
 Windelband, Wilhelm 91, 332–
 Winckelmann, Hiltrud 157, 179, 203
 Wirla, Eila 227, 233, 260
 Wittgenstein, Ludwig 88, 129, 155
 Women’s International League for Peace and
 Freedom (WILPF) 139
 von Wright, G. H. 97–, 129, 145, 154, 165–,
 189, 202, 245, 248
 Wuorenrinne, T. I. 159
- yhteesopivuusrelaatio,
 –sopimattomuusrelaatio 188, 191
 Yhteiskunnallinen korkeakoulu (YKK) 106,
 214, 235
 yksilö 371
 yleispätevyys, universaalisuus 120, 187, 225
 yliyksilöllinen 92

